THOMAE DE VIO

CAIETANI/CARDINALIS SAN-
cti xysti: in librum iob commentarij.

et amnus sti' [struck through handwriting]

EIVSDEM. XVI. LOCORVM A QVI-
busdam parisiensibus attactorum declaratio.

EIVSDEM RVRSVS AD SERE-
nissimum angliæ regem/de coniugio cum relicta
fratris sententia.

HIS ADIECTA ET IPSIVS VI-
ta: authore ioanne baptista flauio aquilano.

A B

Ioannes danielis pœnitentiarius minor perpetuam fœlicitatem.

NIHIL beatissime pater a decessu dñi mei cardinalis sancti xysti/fuit mihi antiquius
q̃ vt meo in eum officio pro viribus satisfacerem. ille moriens reliquit mihi oẽs lucu
brationes suas nõdum typis excusas: ego q̃primum licuit/vt diligenter æderentur ela
boraui. Quod quum per curã angustiã q; reifamiliaris cõficere nõ liceret: illustrissimus
ac reuerendissimus dñs/donnus martinus a portugallia/alter (ingenue dixerim) hac tẽ
pestate mecœnas, liberaliter me domi excipiens ac omnes curas adimens domesticas/
ociũq; & quietẽ necessariã faciens, vt est & doctissimus & religiosissimus/ratus facinus
indignum tam vtiles studiosis vigilias supprimi/vltro adhortatus est vt q̃ primũ cura
rem iobem æditũ. Qui merito ab ecclesia reliquis libris quos vocant doctrinales præ
fertur: quum ob vetustatem & c... authoritatem/vtpote authore mose vt creditur
gaudens. tum ob summam vtilitatem immo necessitatẽ: quippe in quo luculentissime
agatur de primariis omnino ecclesiæ dogmatibus: nimirum de iustissima etsi incõpræ
hẽsibili prouidẽtia dei/de mesia/de vniuersali resurrectione ac iudicio/de dæmone/& supremo mortaliũ bono: quod
in iobe quidem explicatur consistere in timore dei & recessu a malo; a dauide autem & salomone in timore dei & ob
seruatione mandatorum eius. Enimuero cum perspexisset caietanus iobem iuxta vulgatam æditionem (quæ tũ mul
tis/veritatis hebraicæ sensum non assequitur) a diuo tho. aquinate expositum, visus est sibi operæprecium facturus si
eundem iuxta natiuum & hebræum textũ ad literã enarraret. Quod opus ea ratione dictitabat sibi susceptum, vt cæ
teri errata corrigerent & cœpta perficerent: quum simus omnes vnum corpus in christo/singuli autẽ alii aliorũ mem
bra. Asseuerabatq; diuo thomæ gratias deberi singulares ꝙ primus iobem historice exposuisset: eo ꝙ nisi ipse hoc
egisset/nullus posteriorum id aggredi ausus esset, quemadmodum ante illum nemo existimauit fieri posse. Familiari
deniq; colloquio sæpius mecum questus est de incredibili iobis difficultate: asserens se in nullo vnq̃ argumento de deo
natura vel moribus æque sudasse atq; in iobe, & hoc a capite libri vsq; ad calcem. Vtinam simili studio reliquisset no
bis prophetas expositos. vereri siquidem licet intra centum annos neminem exoriturum qui tam fœliciter hoc eccle
siæ præstare possit q̃ illi erat in manu: quum nec ex iis qui ante ipsum in eo stadio vires suas periclitati sunt/vix vnus
aut alter appareat qui iure queat cum ipso comparari, si de eruendo germano sensu (præsertim obstruso) agatur:
vt posterior melius agnoscet ætas. Quod si alicubi forte (vt erat homo) lapsus est, hoc tamen videtur contigisse so
lummodo in minimis/& minime ad fidem seu mores facientibus/ & talibus vt nullo negocio a quouis linguarũ vtcũq;
perito corrigi possint. Quãuis enim in nonnullis quæ ad fidem & mores pertinere videntur/non potuerit omniũ pror
sus euadere censuram: licet tamen videre hoc factum non tam propter errorem qui scriptis eius certo crederetur ines
se/ q̃ vt consuleretur his turbulentissimis pariter ac periculosissimis temporibus, aut quia fortasse aliqua fuerunt in ali
um sensum q̃ scripserat accæpta: quod de bona parte locorũ attactorũ (si huius loci ratio pateretur) facile ostẽdi pos
set, aperiendo eorum cum scriptura & ecclesiæ documentis (si propius & interius inspiciantur) exactam consonantiã.
Quod etenim matth. 19. scripsit videri per dominum licere dimissa ob adulterium vxore ducere aliam: in hoc & se
cutus est diuum ambrosium/& suppliciter submisit sententiam suam iudicio ecclesiæ. Vt in præsentia sileam/& ibi
manifeste agi de dimissione quam vocant totalem, vt patet ex deute. 24. & expositionem hanc iuuet authoritate pri
mi concilii arelatensis/in hæc verba statuentis, de iis qui coniuges suas in adulterio depræhendunt/& iidem sunt ado
lescentes fideles & prohibentur nubere, placuit vt inquantum potest consilium eis detur ne viuentibus vxoribus suis
licet adulteris/alias accipiant. Vbi in casu proposito non accipere aliam nihil aliud q̃ consulitur &c. Et nihilomi
nus quid in hoc possit esse piaculi: quũ satis ex scriptura constet multa a domino permissa seu non euidenter vetita/
esse postea ex cã ab ecclesia sancte prohibita. hoc .n. congruebat pullulascenti adhuc fidei: quæ vt est omnibus proposi
ta, ita debuit (ceu iugum suaue & verbum prope nos) omnibus attemperari: iuxta illud nemo immittit assumentum
panni rudis in vestem veterem neq; ponunt vinum nouum in vtribus veteribus. Scripsit quoq; non haberi ioan. 20.
præcæptum confessionis sacramentalis: sed non negauit haberi alibi. Tradidit non videri paulum authorem episto
læ ad hebræos: verum citra pertinaciam & asseuerationẽ/& in hoc nisus est authoritate hieronymi. Intellexit extru
ctionem euæ ex costa adæ non iuxta sonum literæ corporaliter sed secundum similitudinem, & geñ. 3. nomine serpen
tis diabolum: sed salua ecclesiæ censura/& tot ac talibus rationibus inuitatus (ne dicam attractus) vt parum vel nihil
protsus periculi sit futurum ne hic exponendi modus trahatur passim in cõsequentiã. Quibus accedit tum ꝙ expresse
apoc. 20. hic serpens antiquus exponitur diabolus & satanas: quod collatum cum superius scriptis cap. 12. videtur
rectius de serpente secundum similitudinem q̃ corporali intelligi. tum ꝙ iob. 40. & 41. reliqui etiã doctores catho
lici contra cõmunem iudæorum expositionem intelligũt sub similitudine behemoth & leuiathan describi a deo dæ
monem. ¶ Visum est autem congruentissimum vt hi in iobem commentarii sanctitati tuæ dicarentur. quum vt vel
in hoc agerem partes authoris: quem certo scio si viueret hoc reuerenter & religiose facturum fuisse. tum vt apostola
tus tui iudicio comprobati/commendatiores & fœlicioribus auspiciis prodeãt in lucem. tum quia a qualicunq; fami
liari tuo studiose reuisi & æditi: decet enim vt quicquid a tuis potissimũ proficiscitur/tuo sanctissimo nomini cõ
secretur. Vnde & primo quoq; tempore/christo bene fauente curabo vt eiusdem caietani cõmentarii in pro
uerbia salomonis & ecclesiasten ac in partem metaphysices & libros de cœlo & mundo/tui nominis
fulgore splendentes euulgentur. Hos igitur interim futurorũ specimen, qua fulget humanitate
excipere dignetur beatitudo tua: quam in plurimos annos incolumem & florentem seruet
ecclesiæ suæ illustrandæ propagandæq; ac rebus christianorum tandem subleuan
dis/omnium seruator christus op. max. Romæ. 2. iunii. 1535.

❧

THOMAE DE VIO

caietani Cardinalis sancti Xysti, in librum Job commentarii.

VEMADMODVM quinq; moysi libros/ & reliquos ueteris testamẽti historiales libros(a iosue usq; ad ester)secundum sensum lrãlem iuxta hebraicam ueritatẽ exposuimus, ita librũ iob declarare intẽdimus. ¶ Et quoniã doctrinalis est/nec certo gaudet authore, prælibanda sunt duo. Alterũ ꝗ materia libri est diuina ꝓuidẽtia præcipue circa actiones humanas, & qualitas eius. nã disputatio inter iob & amicos eius/circa qualitatẽ diuinæ ꝓuidẽtiæ uersatur:an vꝫ sit talis ꝗ etiam iustis mala pñtis uitæ dispenset. Principium autem libri de diuina prouidentia erga humanas actiones tractat:finis uero etiã circa alia diuinã manifestat prouidentiam. ⁋ Alterum ꝗ rationabiliter creditur moyses author libri huius. Nam cũ liber iste nõ tractet de rebus gestis ab israelitis seu inter israelitas/nec tradat doctrinã alicuius prophetæ israelitæ, qui cũq; alius dicatur author libri/emergit quæstio quis canonizauit hunc librũ in populo israel:perspicuũ est enim hunc librũ inter canonicos apud hebræos libros supputari. at si moyses huius libri author creditur, nulla superest quæstio qũo inter canonicos hebræorũ libros insertus fuerit. ex eo enim ꝗ moyses scripsit illũ, canonicus fuit: queadmodũ quicquid scripserunt apl'i, canonicũ apud christianos est. Nec obstat ꝗ sine titulo moysi/liber iste habet:quoniã nec in genesi inscribit moyses author, sed queadmodũ ab hebræis habemus moysem scripsisse pentateuchũ ita & librum iob.

CAPVT PRIMVM.

Ir erat in terra hus nomine iiob. Vltia litera deberet esse z: scribendum enim esset huz. Nomẽ regni esse huz patet iere. 25. ubi clare dicitur & omnibus regibus terræ huz. Sita aurẽ dicit in arabia petrea in confinio idumææ. & hoc quadrat uerbis iere. threnorũ. 4. gaude & lætare filia edom quæ habitas in terra huz: hoc est quæ extendis habitationẽ tuam cõpræhendendo etiã terrã uz. iere. enim. 25. seorsum nominant reges terre huz & edom. Et quãuis multos huz in scriptura legamus(vꝫ unum ex genere chorræorũ qui habitauerunt in mõte sehir ante hesau geñ. 36. alium filiũ nachor fratris abrahæ geñ. 22. & ante utrũq; geñ. 10. huz filium aram filij sem filij noe)a primo tamen huz filio aram rationabile est noiatam fuisse terram huz. Fuit itaq; iob arabs/ex arabia(ut dictum est) petrea, ad differentiã tã arabiæ desertæ ꝙ̃ arabiæ fœlicis. ⁋ Nec est uertendũ in dubiũ an iob fuerit homo uerus an homo fictus, ut in comœdijs fingũtur hoĩes a poetis. nã ezech. 14. manifeste supputatur inter uiros naturales, dicendo & si fuerint tres uiri isti

in medio eius noe daniel & iob &c. pariter enim appellatur a deo iob uir & daniel & noe. & ꝓpterea sicut nõ dubitatur de noe & daniele, ita nõ est dubitandũ de iob an, ue re fuerit in rerum natura existens. Accedit ad hoc authoritas epistolæ iacobi. 5. Et cõfirmatur: qa si moyses finxisset hominem speculũ patiẽtiæ, non pinxisset illum cũ delicto aliquo: iob autem clare fatetur in calce capituli. 39. se bis male loquutum fuisse in collatione habita cum socijs. Et iterum confirmatur: quia si non res gesta sed comœdia esset hæc, ualde superflue author libri introduxisset elihu loquentem a. 32. capitulo usq; ad. 37. inclusiue / absq; aliquo respondente ei. Ex qua autem gente paternum genus duxerit / incertũ est, non solum ea ratione quia alij ex genere hesau alij ex genere nachor fratris abrahæ illũ gignunt / sed potissime quia nulla cõiecturæ ratio ad genus iob habendũ suffragatur ex scriptura sacra. **et erat vir ille simplex.** Iuxta hebræum habet. **perfectus.** Hebraico more prius describit in uniuerso, & deinde per partes. Prius narratur ꝙ erat uir perfectus: & in hoc cõpræhenditur uniuersa bonitas moralis, deinde distinguendo per partes / subdit. **& rectus & timens deum.** Nomen est elohim. **et recedens a malo.** Iuxta hebræũ habet. **& recedet a malo.** Ad insinuandũ perseuerãtiam declinãdi a malo culpæ / utitur uerbo futuri temporis. Vtraq; aũt parte iustitiæ (vʒ facere bonũ & declinare a malo) præditus describit iob. nam rectus scribitur quo ad bene facere: recedẽs aũt a malo / quo ad alterã iustitiæ partem. Medius uero interponitur timor elohim: hoc est iudicis / non istorũ uel illorum sed simpliciter & absolute: utpote iudicis omniũ. medius inquam scribitur / ad insinuandũ tam facere bonum ꝙ̃ declinare a malo placuisse iob ex timore elohim. & in hoc uirtutes iob præferuntur uirtutibus ethnicorũ qui absq; relatione ad deũ iudicẽ elegerũt bonos mores & declinarunt a malis / nihil credendo diuini iudicij erga bonos uel malos homines. ¶ Sed nõ caret quæstione / cur iob describitur timens elohim & non diligẽs elohim: cum minus quadret perfectioni timor ꝙ̃ amor dei / & iob describatur pfectus. minus quoq; quadret timorem dei esse rationẽ uirtutũ: hoc enim propriũ est amori ipsius dei: ut paulus apostolus diffuse docet. 1. ad cor. 13. Solutio est ꝙ nõ est hic sermo de timore dei excludente amorẽ dei, sed de timore filiali / ex amore dei procedẽte simul cum uniuersis uirtutibus moralibus. fit aũt in litera timoris potius ꝙ̃ amoris mẽtio: quia de diuina prouidentia tractando / timor dei directe fidem diuinæ prouidentiæ testatur: amor autẽ dei, etiã a non credentibus diuina iudicia / exhibendus deo cõmendatur: aiunt. n. ꝙ non ualemus reddere dijs æquiualens. Ex hoc igitur ꝙ de diuina prouidentia erga singulos homines tractat / oportuit iob cõmẽdare de timore elohim: utpote proprio teste fidei iob de diuinis iudicijs erga singulos homines.

¶ Natiq; sunt ei septem filij & tres filie. ¶ Et fuit possessio eius septem millia ouium & tria millia camelorũ / quinquaginta quoq; iuga boum & quingente asine / ac familia multa nimis. Iuxta hebræum habetur. **valde.** Sicut etiam quod legitur iuga / hebraice habetur paria. Sed hæc minutula sunt. ex tot tamen paribus boum innuitur amplitudo magna agri arandi. ideo enim boues per paria describuntur / ut aratorij boues intelligantur. In cuius signum subiunguntur boues arantes cũ capti fuerunt. **eratq; vir ille magnus inter omnes orientales.** Iuxta hebræum habet. **magnus pre omnibus fi**

lijs orientis. Magnitudo potentiæ & opum/relatiue ad alios diuites ac poten tes in regionibus orientis/manifestatur. Et ex hoc innuitur q iob erat princeps seu rex terræ huz. ex eo.n.q præfertur magnitudine omnibus filiis orientis, cum multi essent principes seu reges in oriente(ut patet ex historia genesis tempore abrahæ) consequēs est q iob maior cunctis principibus orientis insinuetur princeps regni huzi.

¶ **Et ibāt filii eius & faciebāt conuiuia.** Iuxta hebræū hr. ¶ **Et ibūt filij eius & faciēt cōuiuiū.** Futuri tpis uerba scribunt. & refert futurū nō ad tps scribētis, sed ad tps præteritū significatū dicēdo & fuit uir ille magnus præ oībus filiis orientis. habet enim hebraica phrasis hunc scribendi stylum/ut relatiue ad præmissum tempus utatur sæpissime futuro tempore. Ad insinuandum itaq q iob fuit prius maior omnibus orientalibus & postea filii eius celebrarunt conuiuia/ d. scribitur magnitudo in præterito & conuiuium in futuro. Potest nihilominus significari per hæc uerba futuri temporis perseuerantia conuiuiorū. nam & hoc quoq habet hebraica phrasis/ut futuro utatur tempore ad significandum perseuerantiam actionum: ut hinc intelligamus cōuiuia ista filiorum iob fuisse frequentia. **per domos vnusquisq3 in die suo.** Rectius legeret. **domus vniuscuiusq3 die suo.** Distributio locoꝝ/ personarum & temporum simul significatur. personarum quidem q unusquisq filius: locorum uero in domo propria cuiusq: unde inferius subditur mors filiorum in domo primogeniti. temporum autem q in die suo: hoc est sibi deputato iuxta ordinem filiorum. Nec narratur quantum temporis intercedebat inter conuiuium & conuiuium: nescimus. n. an menstrua fuerint an magis crebra uel rara. rationi proculdubio cōsentaneum est q moderatum temporis spatium conuiuium a conuiuio separabat: alioquin nō fuissent delectabilia: quotidiana. n. conuiuia abominationem pariunt. Et ex diuersitate domoꝝ insinuatur q filii iob iam uxorati erant: utpote habentes singuli domos proprias. **et mittentes vocabant.** Iuxta hebræum habet. **et mittent & vocabunt tres sorores suas/ vt comederent & biberēt cum eis.** Futuri temporis sunt uerba rationibus supradictis, & ex ipsa missione ad inuitandum sorores ad conuiuia/insinuatur q filiæ iob erant iam nuptæ non habitantes cū fratribus suis sed cum uiris propriis. Et in hoc maior fœlicitas describitur iob: utpote qui filiis uxores & domos proprias/& filiabus m[illegible]os iam dederat.

¶ **Cumq3 in orbem trāsissent dies cōuiuij/mittebat ad eos iob & sanctificabat illos.** Sacrificaturus iob pro peccatis filiorum/præmittit nūcios ad monendum eos ut discutiant internas cogitationes atq affectiones quas habuerūt in conuiuiis/& interna pœnitudine redeāt ad seipsos. sciebat. n. q holocausta nō delerent peccata impœnitentiū. Sanctificare itaq seu pparare(utrunq. n. hebraica dictio sonat)filios per nuncium / nihil aliud erat q monere eos ad resipiscendum a peccato si quod commisissent in cōuiuiis. **surgensq3 diluculo/offerebat holocausta per singulos.** Iuxta hebræum habetur. **& surget diluculo/& offeret holocausta numero omnium ipsorum.** Futurum tam surget q offeret/ refertur ad præteritum & misit iob & sanctificauit seu præparauit eos. ad placandum siquidem deum/ pœnitentibus filiis offerebat holocausta tot quot erant filii. Et hinc patet q iob non soli erat princeps sed etiam sacerdos: non legalis(hoc est secundum legem mosaicam)sed

iuxta morem antiquum primogenitus erat sacerdos. **Dicebat. n. ne forte peccauerunt filij mei & benedixerint deo in cordibus suis.** Iuxta hebraeũ habet. **forte peccauerunt filij mei & benedicent elohim in cordibus suis.** Si benedicere poneretur hic pro maledicere/sequeretur hoc absurdissimum q iob dubitasset q filij sui essent non solum peccatores sed pessimi. tum quoniam blasphemare deum ore q̃uis graue crimen sit, grauissimum tamen est blasphemare deum etiam corde. multitudinem magnam uidemus blasphemã, sed ex abusu maledicentiae uel ex ira/ sed non ex corde. aiunt. n. ipsimet/q non intendunt deum blasphemare. Tum quoniã rarissimum est blasphemare deum non lingua sed corde. quapropter filij iob scelestissimi habiti fuissent apud patris suspitionem si dubitasset iob q nõ lingua sed corde maledixissent deo. Esse autem hoc absurdum/ex eo patet q non fuisset iob perfectus, nisi educasset filios in timore dei & bonis moribus. Sumitur itaq; benedicere proprie pro gratiarum actione/pro laude dei. & est sensus q iob dubitabat filios in conuiuiis peccasse/& postea eosdem agnouisse quidem diuina beneficia & non cogitasse super peccatis commissis/& sic pertransisse impoenitẽtes. Hic est sensus literalis/quadrans & filijs bene instructis & patris dubitationi & proprietati uerborum & contextui. propter ea. n. temporis praeteriti est forte peccauerunt filij mei/& in futuro subiungitur & benedicent elohim, ut ipsa diuersitas temporum insinuet tum q benedicere elohim diuersum est a peccare/tum q benedicere elohim postremum erat. Et ex hoc q istae duae filiorum actiones duntaxat uersabantur in cogitatione iob, insinuatur exclusio tertiae actionis: uidelicet resipiscentiae a peccato. Quadrat & hic sensus frequenti usui. nã consueuerunt uiri timentes deum/in fine conuiuij benedicere deum (saltem dicendo laudẽt deus qui contulit nobis tot bona) & hilares ac iucundi soluere conuiuium. Quod autẽ dicitur in cordibus suis/ad utrunq; refertur: peccatum uidelicet & benedictionem. dubitauit eñ/forte peccauerunt filij mei in cordibus suis/hoc est peccatis nõ solũ loquacitatis & ioci sed etiam penetrantibus usq; ad cor: & similiter q postea applicauerint cor ad gratias agendum deo duntaxat/& sic impoenitentes pertransierint. **sic faciebat.** Iuxta hebraeum habetur. **sic faciet iob.** perseuerantia enim sic faciendi uerbo futuri temporis significatur. **cunctis diebus.** non simpliciter & absolute/sed post completa conuiuia filiorum.

¶ **Quadam autem die cum uenissent filii dei ut assisterent corã domino.** Iuxta hebraeum habetur. **Et fuit dies/& uenerunt filii elohim ad manendum coram iehouah: & uenit etiam satan inter eos.** Tam filij elohim (hoc est angeli sancti/appellati filij elohim eo q filialiter ministrant deo iudici ac gubernatori omnium) q̃ satan uenisse scribuntur: quia reuera non semper coram deo sunt quatenus consulentes deum/sed crebro ex proprijs officijs erga nos eunt ad deũ: hoc est ad officium petendi a deo. angeli quidem ad petendum pro nobis & ad consulendum quid deus uelit agi ab ipsis erga nos/citando nostra opera merita occasiones impedimenta & huiusmodi: satan uero ad petendum potestatem faciendi quod cupit. Venire igitur angelorum & satan ad deum/est ex officiis erga nos gestis ad officium petendi a deo applicare intellectus & uoluntates suas. Nomen autem satan hebraicũ est/latine aduersarius, daemon siquidem etsi durante in hac uita humano genere/aduer

sarij officio semper fungatur contra nos,aptissime temen nominatur hic satan:quia ad aduersandum uenerat & ab aduersando. Describitur quoq; nō uenisse absolute/sed uenisse inter sanctos angelos:tum propter similem naturam ipsius & angelorū:tum praecipue propter improbitatem ipsius ad inferendum se comitem angelorum. Iniquitas siquidem eius insinuatur per hanc concomitantiam q; non est de integritate uniuersi/non spectat ad integritatem naturae eius:sed adiectitia est & uelut improbus comes inferens se inter bonos. Nec caret ueritate literali q; fuit dies quo isti uenerunt: quoniam etsi angeli custodes nostri quotidie (ut par est credere) deum consulant circa agenda/hodie isti cras illi,satan tamen non semper permittitur uenire ad petendum a deo potestatem faciendi quod cupit/sed quandoq;:& propterea certo die uenit, & quādocunq; uenit/uenit inter sanctos angelos qui quotidie ueniunt ad intercedendum pro nobis. Describuntur autem uenientes ad manendum coram iehouah:quia sancti angeli recurrunt ad firmiter perseuerandum interpellando pro nobis donec diuinam agnoscāt definitionem. dictio.n.hebraica sonat stare non qualitercunq; sed firmiter: & ideo interpretatur manere. Mutatur autem diuinum nomen dicendo coram iehouah (quod est nomen propriissimum dei:est enim illud quod uocant tetragrammaton/sonans fontē essendi omnibus rebus)ad insinuandum q; unus atq; idem est deus qui dat esse rebus omnibus & qui iudex est & examinator actionum omnium tam spiritualium creaturarum q̄ hominum.

Cui dixit dominus. Iuxta hebraeum habet. **Et dixit iehouah ad satan.** Diuinum dicere ad angelos seu homines est facere. loquitur enim deus quandoq; sermone sensibili/faciendo uoces sensibiles in aere: ut in baptismo & in transfiguratione christi patet. quandoq; sermone imaginario/faciendo in imaginatiōe hominis uel nouas species uel compositionem nouam specierum inuentarum in imaginatione hominis:ut in utroq; somnio salomonis patet. quandoq; sermone intelligibili/faciendo nouas species in intellectu:uel quod communiter uidetur uerificari/ordinando & componendo inuentas in intellectu species ad manifestandum quod intendit manifestare. & hoc modo locutus est deus ad satan:mouit enim species in intellectu satan ad manifestandum ei diuinam interrogationem. ¶ Vbi aduerte q; inter homines & spirituales creaturas disparitas est in hoc/q; homines non semper pcipiunt a quo imaginatio propria seu intellectus proprius mouetur,quia pendet notitia humana ex sensibus: spirituales uero creaturae simul percipiunt species nouiter compositas & a quo sunt nouiter compositae:& propterea percipiunt simul locutionem & loquentem. habent enim intellectus naturaliter solutos ab impedimentis cognoscendi mouentem intellectus eorum:& propterea satan simul percepit interrogationem & interrogantem. ¶ Nominatur autem hic deus iehouah(hoc est fons essendi)ut ipsa prima causa intelligatur curā gerere eorum quae fiunt etiam a daemonibus aduersarijs nostris. **Vnde uenis?** Iuxta hebraeum habetur. **Vnde uenies?** in tempore futuro. Non est simplex interrogatio: sed est interrogatio cum increpatione perseuerantis in male ueniendo. consueuimus enim assuetos a malis officijs uenire machinando ad aliud maleficium/increpando interrogare unde uenies:significantes per hoc frequentiam male ueniēdi. perspicuum est enim q; satan semper a malis officijs machinando ad aliud maleficium/uenit ad peten

dum a deo quod cupit: & propterea cum increpatione interrogatur unde uenies? Interrogaẗ autẽ a deo/nõ ut ignotum deo manifestet, sed ut inuitus profiteaẗ malum officiũ a quo excitatus est ad ueniendũ petiturus a deo.est.n.interrogatio nõ pura/sed iudicialiter coactiua ad cõfitẽdũ malũ patratũ.⁊ rñdit satã ad iehouah ⁊ dixit. Facile est intelligere modũ quo satã loquiẗ deo.nã queadmodũ nos eleuata mẽte intellectualiter offerimus deo desideria nr̃a & cõfitemur pctã nr̃a,ita dæmones & angeli intelligibili sermone alloquuntur deũ.Coactus autẽ diuini examinis ui,rñdisse scribiẗ satã ipi primæ causæ ꝑpter rationẽ iã dictã.circuiui terrã ⁊ pambulaui eã.Iuxta hebræũ hr̃.ab extendẽdo in terra ⁊ abeũdo in ea.Dictio tñ interpretata extẽdere/posset quoq; deriuari a uisione qua in momẽto simul cũcta uidentẽ:sed qa diuino intuitui appropriari uideẗ apud hebræos/ideo ab extẽsione deducta est.Hebraico autẽ more præposterus est ordo:nã minus est ire p terrã q̃ extendere se per eã.fateẗ.n.iuisse sic ut extẽderit se p terrã totam/pculdubio aduersãdi causa toti humano gñi sparso sup terrã. hoc est eñ malũ officiũ a quo excitatus est ut cõpareret petiturus corã deo. Modus autem quo satan moueẗ de loco ad locum super terram/magno eget tractatu qui in secundo sententiarum diffuse a theologis discutitur.

¶Et dixit iehouah ad satã.Expone hæc ut supra.nũqd cõsiderasti seruũ meũ.Hebraice hr̃.nũqd posuisti cor tuũ sup seuũ meũ iob.Poniẗ cor/diligẽtius cõsiderare significat.q̃ nõ sit ei silis i terra/hõ simplex ⁊ rect⁹ ⁊ timẽs deũ ⁊ recedẽs a malo?Iuxta hebræũ hr̃.q̃ nõ sicut ipse i terra, vir pfect⁹ ⁊ rect⁹/timẽs elohi ⁊ recedet a malo?Intellige hæc repetita de iob ut supra exposita sũt.cõmẽdatio uero ei⁹ noua/relatiue ad reliquos hoĩes q tũc erãt in terra,uerificaẗ ad lrãm:qa tũc nullus erat in terra uir tã potẽs tã diues tantãq; fœlicitatẽ humanã habẽs,q esset ita pfectus/rectus/timẽs elohim & recedẽs a malo,dato q̃ aliquis uir esset tunc in terra maioris charitatis q̃ iob:ex hoc.n.nõ seqtur q̃ fuisset sicut iob. Et ad magnã iob laudem spectat q̃ cum tã cõposita fœlicitate/præditus esset perfectione uirtutum ac timoris dei.scribitur.n.eccli.3. beatus diues qui inuentus est sine macula/ qui post aurũ nõ abiit nec spauit in pecuniæ thesauris:quis est hic & laudabimus eũ? merito igiẗ de iob dr̃ q̃ nõ sicut ipse in terra.¶Et rñdit satã ad iehouah ⁊ dixit.Intellige ut supra.nunqd frustra iob timet deũ?Iuxta hebræũ hr̃.num gratis iob timẽs elohim?Gratis dicit/ hoc est sine precio. & est sensus q̃ iob timet deum quasi accæpto precio timendi deũ.cũ.n.nõ potuerit negare sanctitatẽ iob / calumniatur rationẽ timẽdi deũ:q̃ ve; nõ est magnũ qd q̃ hõ tot tantisq; bñficiis affectus a deo timeat deũ:utpote habens tã multa quæ amitteret ex ira dei:& ꝑpterea nominat ipsũ elohim.¶Nõne tu vallasti eũ ac domũ eius/ vniuersamq; substantiã eius p circuitum?opib⁹ manuũ eius bñdixisti.Dictio interpretata uallasti/ & a multis interpretata sæpisti,hebraice sonat operuisti: & legẽdũ esset.nõne tu operuisti p eo ⁊ p domo ei⁹/⁊ p omni quod ei circũcirca? Appellaẗ tegere p eo & ys quæ illius sunt/impedire nocitura:queadmodũ bñdicere opi manuũ eius/est psperum facere opus potestatis eius.erat.n.princeps/& fœlicem successum habebant opa eius.⁊ possessio ei⁹ creuit in terra.Dictio interpretata creuit/significat crescere non qualitercunq; sed ualde.¶Sed extẽde paululũ manũ tuã/⁊ tange

cūcta quę possidet. Iuxta hebræū hr̄. Profecto mitte nūc manū tuam & tāge oē quod ei. Sentētia eadē est cū uulgata æditione: & petitio satan narrat̄ sub metaphora manus/instrumenta quibus deus utitur ad affligendū hoīes significās. nisi in faciē bn̄dixerit tibi. hoc est maledixerit. scriptura. n. sacra horrens blasphemiæ nomen/bn̄dicere quandoq; utitur p antiphrasim pro maledicere: ut clare patet. 3. reg. 21. bn̄dixit naboth deo & regi. ¶ Et dixit iehouah ad satan. Intellige ut supra. ecce vniuersa quę hȝ in manu tua sunt/tantū in eū ne extēdas manū tuā. Obtinuit satan potestatē aduersus iob limitatā: ueȝ non contra personam ipsius sed cōtra oīa quæ ipsius erāt. Et hinc clare discimus naturalem potentiā dæmonū circa hoīes & ea quæ hominū sunt esse ligatam/sic q̄ nihil possint efficere nisi deo soluente uincula potestatis dæmonis. Vniuersa eñ quæ fecit cōtra iob/poterat ipse dæmon naturali sua potestate efficere si potentiam solutam (hoc est non impeditam) habuisset. ad hoc enim significandū scripta prius est petitio dæmonis/mitte manū tuā & tāge omne quod habet: & subiuncta est responsio/ecce uniuersa quæ habet in manu tua sunt. Respondendo. n. ecce in manu tua sunt/manifestat q̄ nunc nouiter manus (hoc est potestas) dæmonis soluitur aduersus ea quæ habet iob. & propterea opera ipsius dæmōis/ab ipsomet dæmone attribuitur summo deo petendo mitte manum tuam & tange. uere siquidem deus imperatiue soluendo potestatem dæmōis afflixit iob: dæmon autem ipse executiue. egressusq; est satan a facie domini. Nomē est iehouah. Egressio aūt est tum applicatio intellectus & uoluntatis ad ea quæ spectabant ad afflictionem iob in iis quæ habebat: tum applicatio intellectus & uoluntatis ad utendum malignitate sua. quod alienum est a facie dei/sicut & quodlibet peccatum, pro quāto deus nullius peccati author est. ¶ Quadam aūt die. Tempus conuiuii & tempus nunciandi tot mala iob/describitur unus atq; idem dies. filii & filie eius comedebant & bibebant vinum in domo fratris sui primogeniti. Hinc clarificat̄ qđ supra diximus/filios iob habuisse p̄prias domos. Et significanter electum fuisse a dæmone diē cōuentus filiorꝝ in domo primogeniti cū potu uini scribit̄, ut ex uino lætitia cōuiuii/& ex domo primogeniti maior celebritas cōuiuii significata/maioris esset causa tristitiæ superuenientis ex eorū ibidē ruina. ¶ Et nuncius venit ad iob & dixit: boues arabāt & asinę pascebantur iuxta eos. Parui refert q̄ hebraice habetur. iuxta loca eorum. in idem. n. redit sensus. ¶ Et irruerunt sabei & tulerunt eos/& pueros percusserunt gladio. Dictio hebraica interpretata sabæi illamet est quæ scribitur. 3. reg. 10. regina saba: regnum enim saba utrobiq; scribitur. de quo dominus matth. 12. ait/regina austri uenit a finibus terræ: & propterea mirum uidetur q̄ sabæi qui sunt in arabia fœlici uenerint ad prædandum boues & asinas iob in syria seu in parte arabiæ petreæ contermina syriæ. Sed si strabonem legeris, cessabit admiratio: narrat enim q̄ nabathæi & sabæi anteq̄; subditi essent romanis/excurrebant sæpe syriam. & euasi ego solus. Iuxta hebræum habetur. & euasi ego solus ego ad nunciandum tibi. Et simili modo scriptum est de reliquis subiunctis nunciis. dæmonis siquidem arte fiebat ut unus euaderet nuncius certus/ad inferendum tristitiam ipsi iob, & q̄ quilibet nuncius cum emphasi diceret/euasi ego solus ego, causam euasionis reddendo ad nunciandum tibi tan-

tam ruinam tuã. ¶ Cumq; adhuc ille loqueretur venit alius. Et hoc quoq; arte dæmonis fiebat/ne iob tempus resipiscendi haberet sed opprimeretur accumulatione mœrorum. ꝛ dixit/ignis dei. Nomen est elohim. Naturali uirtute sua potest dæmon applicando actiua passiuis generare ignem in aere: sed ignis sic genitus creatura dei nõ dæmonis est/sicut qualibet res naturalis quouis modo genita. Et ad cumulum contristandi iob pcurauit dæmon ut nuncius diceret ignis elohim: ut etiam ex uerbis istis audiret iob q non solum hoies sed etiam deus iudex aduersat ipsi iob. ad hoc enim significandum adiungit. cecidit e celo. hoc est de aere: quæ.n.a supnis ueniũt/ attribuere solemus deo. ꝛ tactas oues pueroſq; cõsumpsit. Iuxta hebræũ habetur. ꝛ cõbussit pecudes ꝛ pueros ꝛ comedit eos. Instar uorantis describit ignis comburens. ꝛ euasi ego solus vt nũciarẽ tibi. ¶ Adhuc illo loquẽte venit alius ꝛ dixit: chaldei fecerũt tres turmas ꝛ inuaserũt camelos. Iuxta hebræum habetur. chaldei posuerunt tria capita/ꝛ extenderunt sup camelos ꝛ tulerunt eos/pueroſq; percusserunt in ore gladij. Quanuis chaldæa in babylonia sita/multum distet a syria (iuxta uerbum ezechiæ. 4. reg. 1 o. de terra longinqua uenerunt ad me/de babylone) quemadmodum tamen sabæi excursiones faciebant in syriam ita & chaldæi. qui prudenter in tres turmas sub tribus ducibus se distribuerunt/ut integram camelorũ prædã haberẽt. ꝛ euasi ego solus vt nũciarẽ tibi. ¶ Adhuc illo loquẽte ali9 venit ꝛ dixit: filiis tuis ꝛ filiabus vescẽtibus ꝛ bibẽtibus vinũ in domo fratris sui primogeniti. Et hoc quoq; diabolica arte factũ est/ut prius minora dãna nunciarent iob & postremo maximũ (vz filiorũ & filiarũ repentinus interitus) ut magis augeret tristitia ipsius iob. nam si primum audisset interitum filiorum/minus tristatus fuisset audiens damna rerum: amissis.n.maioribus/paruipendimus amissionem minorum. ¶ Repente ventus vehemens irruit a regione deserti. Iuxta hebræum habetur. Et ecce ventus magnus venit a trans desertum ꝛ concussit quattuor angulos domus/cecidit q; super pueros ꝛ mortui sunt: ꝛ euasi tantum ego solus ego ad nunciandũ tibi. Diabolica opera & genitus est uẽtus ille & concussit domum illam/sic ut simul caderet super omnes cum euasione unius duntaxat.

¶ Tunc surrexit iob. Hactenus/immotus audierat tot malos nuncios: sed audito interitu filiorum/de loco ubi sedebat surrexit, tanq̃ hoc postremũ tetigerit cor eius. ꝛ scidit vestimenta sua ꝛ totundit caput suum. Internæ tristitiæ conformia signa illo tempore solita monstrauit, scindendo uestem & tõdendo caput. Intelligo autem tonsum caput nõ solum quo ad capillos sed etiam quo ad barbam. corruens q; in terram adorauit. Non sat fuit genuflectere/sed maximum honoris signum prostratione totius corporis deo exhibuit. Et in hoc relucet magna iob pfectio/ q in tanta calamitate primum motus est animus eius in deum, ad agnoscendum illius prouidentia hæc obtigisse sibi laudandumq; diuinum nomen. Et dixit: nudus egressus sum de vtero matris mee. Ad literam agnoscit quæcunq; amiserat non fuisse bona sibi congenita sed aduentitia. nascitur enim quilibet nudus: hoc est absq; opibus & filijs. ꝛ nudus reuertar illuc. Non demonstrat locale aduerbium uterum matris / sed locum sepulchri, utitur autem reuersionis uocabulo, quia homo

de terra formatus est/ & quando moritur in terram reuerti dicitur. Et per hoc ad literam significat q bona quæ amiserat erant aduentitia/sic q ea secum moriens ferre non posset. externa igitur & caduca bona hominis/fatetur esse opes quascunq & filios. **Dominus dedit/dominus abstulit.** Iuxta hebræum habet. **iehouah dedit & iehouah abstulit.** Non sat fuit iob consolari seipsum ex qualitate bonorum amissorum(uidelicet quia erant sibi externa & caduca) uerum etiam consolabatur seipsum agnoscendo q prima causa quæ dat esse omnibus rebus/ liberaliter dederat & eadem abstulit. Nec dixit dominus dedit & diabolus abstulit: sed utrunq in deû retulit/agnoscendo & profitendo diuinam prouidentiã extendi ad hæc singularia quæ geruntur apud nos. non parua siquidem consolatio est nosse q ille aufert a nobis bona temporalia qui non potest errare/qui curam nostri habet/qui largitor est omnium bonorum/qui nihil odit eorum quæ fecit. profitetur. n. per hoc q deus qui dedit / cum abstulit usus est iure suo: utpote qui non tenetur conseruare alicui res illi datas. **Sicut domino placuit ita factum est.** Superflua est hæc clausula: quia in hebræo textu nõ hr. **Sit nomẽ dñi benedictû.** Iuxta hebræû hr. **erit nomẽ iehouah benedictum.** Ecce gratiarum actio: ut ex illata calamitate a deo/nulla irroget iniuria diuino nomini: puta nominando deum iniustum aut curam non habentem horum singulariû. sed bñdicendum diuinû nomen fatet: puta q oium & singulorû curam gerit/q actor est bonorû oium & ois mali nõ culpæ sed penæ/q iustus est & sanctissime oĩa facit &c. **In oibus his nõ peccauit iob labijs suis.** Supfluunt duæ ultimæ dictiones/labijs suis. absolute siqdẽ dr q in uniuerso hoc nõ peccauit iob/ad excludendum quodcunq pctm cogitationis locutionis & opis. **neq stultû qd cõtra deû locutus est.** Iuxta hebræû hr. **& nõ tribuit defectû elohim.** in casu datiuo. Dictio interpretata defectû/interpretat a multis insulsum: nec errat/qũis rectius interpretet defectus. Hebræo more præposterus est ordo lræ: nã prius cõmendat q nõ tribuit defectû seu insulsum elohim/& deinde q nec aliqualiter peccauit. Attribuere aût defectû elohim/blasphemû fuisset: utpote imputare uniuersoR iudici defectû/siue in cognoscẽdo siue in dispensando bona & mala &c. & silr blasphemum fuisset tribuere omnium gubernatori insulsum: fuisset. n. imputare illi q desiperet: insulsa. n. minus sapiunt.

CAPVT .II.

FVit aût dies & uenerût filii dei. Nomẽ est elohim. **Vt staret coram dño.** Corrige ut in primo capitulo. **ad manendû coram iehouah: & uenit etiã inter eos ad manendum coram iehouah.** & expone cuncta ut in primo capitulo. Sed aduerte q in primo capitulo de solis filiis elohim scriptum est q uenerunt ad manendum coram iehouah/ & de satana q uenit inter eos: hic autem iuxta hebraicum scribitur de satana q uenit inter eos ad manendum coram iehouah. significatur enim per hoc q hac secunda uice uenit ad psistendû firmiter ut obtineret quod cupiebat & obtinuit. Videns. n. se cõfusum post tot illatas iob calamitates/deliberauit psistere petẽdo maiorẽ a deo potestatẽ aduersus iob. **Dixitq dñs ad satã.** In toto hoc collogo noiat deus iehouah: & ne oporteat repetere corrige introductiões colloquentiû ut in primo cap. **Vñ uenis?** Iuxta hebræum habetur. **quo ab hinc uenies?** Et est sermo mutilus. est. n. sensus/

ab hinc quo digressus uenies? Et sunt ut in primo capitulo expositum est/uerba interrogantis increpando: quia.n.egressus fuerat satan a facie dei/& iuerat ad mala multa faciendum (ut patet in præcedēti capitulo) ideo interrogatur nō absolute unde uenis/ sed unde uenis ex quo recessisti hinc: hoc est a consistorio coram me.unus.n.atq; idem locus est quo iuit & unde uenit: quoniam a loco ad quem iuit uenit. Cōmemorat itaq; in hac increpatione examinatoria egressus a consistorio coram deo/ad exaggerādum malignitatem satanæ abutentis consistorij diuini gratia. et respondit satan dn̄o & dixit/circuiui terram & perambulaui eam. Iuxta hebræum habetur. a de ambulando in terra & ab eundo in illa. Præpostero ordine scribuntur particulæ.prius.n.dictum est ab eundo per terram/& deinde a deambulando in ea: nam prius exprimendum est ire q̄ modus eundi significatus per deambulationē. Et ex hoc q; dæmon fatetur se per terram ire deambulando, manifestat per hanc metaphoram q; quiete considerat cuncta quæ fiunt a nobis / obseruando singula non transcurrendo sed deambulantis more obseruando. ¶ Et dixit dn̄s ad satan: nūquid considerasti seruum meum iob q; nō sit ei similis in terra, vir simplex & rectus ac timens deum & recedens a malo/& adhuc retinens innocentiam? Lege ut in primo cap. num posuisti cor tuū ad seruū meū iiob q; nō sicut ipse in terra, vir pfectus & rectus/timēs elohim & recedet a malo, & adhuc ipse retinēs pfectionem suā? In perfectione cōpræhendit oēs uirtutes eius. tu aūt cōmouisti me aduersus eū vt affligerē eum frustra. Iuxta hebræū habet. & incitasti me cōtra eū gratis ad destruendū eum gratis. Humano more instar incitati ab alio dicit se deus/quemadmodū dicit quandoq; se iratū secundū similitudinem effectus.deus.n.non incitat ab alio/sed facit effectū similē effectui incitati.dedit.n.satanæ petenti potestatē aduersus ea quæ erāt iob / tanq̄ incitatus ab eo: quū tamē ab æterno disposuerit se daturum hmōi potestatem satanæ. Et addit gratis/hoc est sine causa meritoria ex parte ipsius iob. Quod aūt subditur ad destruendum eum gratis/manifestat q; non solum incitatio satanæ fuerit absq; citata culpa ipsius iob, sed q; etiā ipsa afflictio destruens oīa quæ erant iob/fuerit facta ab ipso deo sine culpa ipsius iob. ¶ Respōditq; satā dn̄o & dixit: pellē pro pelle & cūcta q̄ habet hō dabit pro aīa sua. hoc est pro uita propria. Familiaris est hebræis ordo præposterus.maiora.n.præponūt minoribus: quū ecōuerso oñ deberet crescere, & dicendū fuisset omne quod hoi & pellem ꝑ pelle dabit ꝑ aīa sua/ad significandū q; non solū opes sed etiā filios parentes & uxorem dabit homo pro uita ꝓpria. dixit.n.hæc satan quia iob amiserat qdem opes oēs & filios & filias/sed intactus fuerat quo ad ea quæ erāt ꝓpriæ uitæ: & ꝓpterea nō esse mirū si adhuc retinet iob suā perfectionem. ¶ Alioqn. Hebraice habet. Profecto. affirmantis aduerbium. mitte nunc manum tuam. hoc est extende nunc potestatem tuam/soluendo naturalem meam potentiam quam olim dederas. & tange os eius & carnem. Non sat fuit satanæ petere percussionem carnis iob/sed adiunxit percussionem usq; ad ossa: ut non leuis sed grauis significaret percussio penetrās intima. & tunc videbis q; in faciē bn̄dicat tibi. Iuxta hebræū habet. ut in primo capitulo. si nō in facie tua bn̄dicet tibi. hoc est maledicet tibi coram te. ¶ Et dixit dominus ad satan:

ecce in manu tua est. Concedit deus potestatem satanæ aduersus personam iob dicendo ecce ipse in manu(hoc est in potestate)tua/subaudi datur. & intellige ut in primo capitulo exposita est similis cõcessio. tantum animam eius serua. Limitatur potestas satanæ aduersus personam iob citra ægritudines mortales:hoc est.n.dictu tã tum animam(hoc est uitam)eius serua.si.n.ægritudo mortifera illata fuisset/non fuisset seruata uita eius.

¶ Egressusq; est satan a facie dñi/ & percussit iob vlcere pessimo. Hebraice habet. vlcere malo/a plãta pedis eius vsq; ad verticem eius. carent.n.superlatiuo. Ecce ægritudo ualde molesta/non tamen mortifera. ¶ Qui testa saniem radebat. Iuxta hebræũ habet. Et accepit sibi testam ad scalpendum se ea. Pruritus tantus describitur surgens ex ulceribus,ut non sufficerent manuum ungues/sed testa opus esset ad scalpendũ. sedens in sterquilinio. Iuxta hebræum habetur. & ipse sedens inter cinerem. Nihil dicitur de sterquilinio:sed q̃ elegerit sedere in medio cineris/ad cumulum deiectionis suæ. ¶ Dixit autem illi vxor ipsius. Quanuis satan habuerit prima uice potestatem in omne quod erat iob(sub quo compræhendebatur etiam uxor iob:uxor.n.est aliquid uiri)astute tamen noluit interficere illam ut uteretur illa ad incitandum iob ad malum:ut hæc testatur litera. adhuc permanes in simplicitate tua? Iuxta hebræum habetur. adhuc tu retinens perfectionem tuam? Verba sunt improperantis perseuerantiam in perfectione uirtutum/tantam calamitatẽ passo. benedic elohim & morere. Non oportet sumere hic benedicere pro maledicere.tum quia nec uxori tam perfecti uiri cõgruit hortari aperte ad blasphemiam dei:fuerat.n.bene instructa (ut par est credere) in timore dei.tum quia minus quadrat pponere ut eligat mori. Sed benedicere sumitur proprie. & commemorauit uxor prouerbium antiquum & in hodiernũ usq; diem crebro in ore hominum sonans:uidelicet cole deum & expecta malum.hanc.n.sententiam significauit obiiciendo perseuerantiam in bono/tanq̃ uirtutes ipsius iob fuerint prouocãtes tantam calamitatem. Hic sensus literalis censendus est:utpote quadrans præcedentibus uerbis adhuc tu retinens perfectionem tuam? recole q̃ antiquũ est prouerbium benedic elohim & morere:hoc est uaca laudibus diuinis & incurres mala etiã mortis. hoc.n.directe erat retractiuum a perseuerantia in uirtutum perfectione: hoc congruit muliebri opprobrationi:hoc quadrat astutiæ dæmonis: hoc tanq̃ utile atq; probatum consilium amplectendum proposuit uxor: hoc consonat responsioni iob. ¶ Et dixit ad eam:quasi vna de stultis. Vide modestiam mariti: non dicit stulta es/sed q̃ sermo eius est sicut sermo stultarum.nouerat.n uxorẽ nõ esse stultam, sed passione animi uictam protulisse hoc prouerbium qđ stulti sonare soliti sunt. locuta es. Hebraice habet loqueris in futuro.arguit siquidem uxorem monendo ne deinceps imitetur sermonem stultarum. si bona suscepimus de manu dñi/mala quare non suscipiamus? Iuxta hebræum habetur. etiam bonum suscipiemus ab elohim,& malum non suscipiemus? hoc est æqua debet esse mens nostra ad suscipiendum a iudice & gubernatore omnium bona & mala:ipse siquidem est a quo suscipimus & bona & mala. Et in hoc directe cõfutat prouerbium illud,supponens q̃ bona & mala non dentur nobis a deo/quia quanto aliquis magis seruit deo

patitur peius:quod non accideret si deus daret bona & mala,quia colentibus eum daret bona/& mala daret iniquis.iob autem econuerso asserit q etiam nos uirtutibus & timori dei uacantes æquã debemus habere mentẽ ad suscipiendum a deo bona & mala. In omnibus his non peccauit iob labijs suis.

Igitur audientes tres amici iob.Parui refert q hebraice habet. Et audierunt tres sociorum iob omne malum hoc quod venit super eũ,& venerunt vnusquisq; de loco suo/eliphaz themanites & bildad suhites & sophar naamathites: & congregati sunt simul vt venirent. Confœderati principes uidentur significari sociorum nomine. & quoniam non omnes uenerunt ad iob sed tres ex illis duntaxat, ideo dicitur q tres sociorum ipsius iob conuenerunt ad simul ueniendum. Vt visitarent eum & consolarentur. Iuxta hebræum habet.ad mouendum eum & ad consolandum eum. Duo officia executuri uenerunt:uidelicet mouere & consolari.mouere autem mẽtem iob a tristitia/distrahendo animum eius ad colloquia de rebus aliis. Eleuauerunt q; oculos suos a longinquo. Distãtiam moderatam intellige unde discerni facile potuisset. & non cognouerunt eum. hoc est sensu uisus nõ repræsentabatur qualitas solita eius:utpote tonso capite & facie ulceribus plena.perceperunt tamẽ interna cognitione ipsum esse iob:& propterea subiunguntur exclamantes plorasse. et leuauerunt vocem suam & fleuerunt:sciderunt q; vnusquisq; palliũ suũ/& sparserunt puluerem super capita sua in celum.Quattuor istis signis condolere se monstrarunt:uidelicet clamore dolentium/fletu/scissione palliorum & sparsione pulueris in cœlum in aere existente super caput cuiusq;.& hoc ad reddendum etiã ipsum aerem eos continentem tristem tanq̃ cõdolentem:aer.n. puluerulẽtus tanq̃ tristis est. Et sederunt cum eo in terra septem diebus & septem noctibus. Intellige non continue sed certis horis. & nemo loquebatur ei verbum.Officium .n.condolendi exercebant:& propterea quemadmodũ ipse iob tacebat,ita & ipsi conformabant se illi silendo. videbant enim dolorem esse vehementem.Parui refert q hebraice habet. viderunt.n.q granduit dolor valde. Ratio silentii redditur uisa magnitudo doloris in iob.erant.n.maximæ tristitiæ causæ,simul cũ causa ingentis doloris sensibilis in proprio corpore.Nec ab re dicitur q granduit: sed ad insinuandum augmentum doloris sensibilis in corpore iob ex dira plaga.nam nec talis dolor nec illius incrementum subditur rationi/ sed consequitur necessario læsionem corporis.Et prudentiæ fuit diuturnum silentium amicorum:molestus est.n.sermo/uehementer afflictis.

CAPUT .III.

Post hec autem.Sæpe diximus interpretem solitum mutare aduerbiũ in pronomen:nam hebraice habetur. Post sic.modus.n.hactenus in tãta calamitate seruatus/significatur.aperuit iob os suũ. Nõ scribitur hoc ad excludendum locutionem clauso ore:sed ad manifestandum q nõ ex passione tristitiæ & doloris sed ex deliberatione mentis incœpit loqui. & maledixit diei sue.Libera hinc tollitur facultas interpretandi subiũcta uerba iob,ex hoc q author scripturæ spiritus sanctus testat q per subiũcta uerba iob maledixit diei suo:

hoc est

hoc est tempori uitæ suæ. Genuinus itaq; sensus huius capituli manifestatur maledictio temporis uitæ ipsius iob. Et quoniam iob non peccauit in huiusmodi maledictione, oportet intelligere subiuncta uerba & sine peccato iobis & cum maledictione temporis uitæ suæ. Quod enim iob in hac maledictione non peccauerit, etiam naturalis ratio exigit. nam qui tam patienter gratias egerat deo amissis opibus & filijs / quiq; percussus in propria persona arguerat uxorem suadentem recessum a perseuerantia in uirtutum perfectione / & de quo subiunctum postea est in omnibus his non peccauit iob, quonam pacto post diuturnum silentium abduci potuit ad blasphemandum nemine incitante ipsum ad hoc ? alienum siquidem a ratione naturali penitus est ut sic lapsus fuerit. Accedit ad hoc q; diabolus fuisset uoti compos si iob blasphemasset. & nequaq; patientia iobis afferretur in exemplum in epistola iacobi: nec inter eximios iustos apud ezechielem commemoraretur. Nec diuina sententia in ultimo huius libri capitulo uera esset / non estis locuti rectum sicut seruus meus iob: quia iob fuisset locutus obliquum plusq; quilibet amicorum: nullus enim blasphemauit sicut iob / si sermo subiunctus interpretatur blasphemia. ¶ Hereticorum itaq; calumniantium iobem posthabita temeritate, cum uniuersa christi ecclesia sentiendo iobem exemplum fuisse patientiæ non ad horam sed iugiter / studeamus ad intelligendum subiuncta maledictionis uerba absq; peccato ipsius iob. Non est autem difficile seruare utrunq; simul / apud intelligentes q; possum absq; peccato ex rationis deliberatione detestari uitam meam quatenus malam. Et est sermo de malo pœnæ. malum enim pœnæ quum sit malum / suapte natura detestabile est: ac per hoc uendicat sibiipsi detestationem. & consequenter quum ego deliberate detestor illud, actus detestandi bonus est moraliter secundum suum genus: utpote habens pro obiecto consonam materiam. Nullum itaq; peccatum est maledicere tempori uitæ propriæ quatenus malum est / immo est actus moraliter bonus: utpote dans tempori malo quod ei debetur. Et hoc modo iob sanctus maledixit tempori uitæ propriæ quatenus malo / deliberate quidem non autem immoderate. Fuisset autem immoderata maledictio si usq; adeo detestatus fuisset tempus malum ut maluisset carere illo malo q; esse bonum annexum diuinæ prouidentiæ, quod se malle professus est iob / dicendo etiam bona suscipiemus ab elohim & mala non suscipiemus ? ¶ Et aduerte prudens lector q; iob considerauit & locutus est de uita sua tam misera utroq; modo: hoc est & quatenus mala & quatenus talis effecta per diuinam prouidentiam. Nec prius locutus est de uita sua misera quatenus mala: sed pri-

mum locutus est de illa quatenus sic dispositа per diuinam fuit prouidentiam, dicendo dominus dedit dominus abstulit / erit nomen domini benedictum. & rursus / bona suscipiemus de manu elohim & mala non suscipiemus? postea uero locutus est de uita sua misera quatenus mala / & maledixit diei suo. Vtrunq; enim scriptura narrauit / ut ex primo intelligeremus secundum. primus enim sermo fuit simpliciter & absolute consideratis omnibus: hic autem sermo est secundum quid / hoc est considerata uita sua secundum q; est mala duntaxat.

¶ Et locutus est. Iuxta hebræum habetur. Et proposuit iob & dixit. Nota uerbum proposuit: quoniam clauis est aperiens sensum uerborum iob in hoc capitulo. hinc enim habetur q; maledictionem uitæ suæ miseræ ex intentione proponit ut materiam disputationis futuræ inter amicos & se: & propterea ut litera ipsa testatur / maledictio uitæ suæ nec asseritur absolute nec innititur rationibus assertis, sed interrogando seu inquirendo propositis / ut discutiatur uera causa calamitatis eius. ¶ Pereat dies in qua natus sum. Non est prætereundum q; hieronymus dicit ab hoc loco metrice scriptum esse iobem apud hebræos usq; ad ultimi capituli partem / ubi dicitur idcirco reprehendo me. quoniam & sermo mutilus metro tribuendus quandoq; est: & modus loquendi multiplicando loca ad idem / familiaris poetice scribentibus est / qui in hoc principio ualde apparet: dum detestatur iob uitam suam multiplicando loca a temporibus conceptionis & natiuitatis / ab uberibus matris &c. Et hebraice habetur. Peribit dies natus ero in illo. habent enim hebræi futurum duntaxat indicatiui, & illo utuntur pro quocunq; futuro: & propterea scribitur peribit pro pereat. Quod autem dicitur natus ero / phrasi tribuendum est hebraicæ, describenti id quod consequens est per tempus futurum. ad significandum enim natiuitatem suam post inchoatam claritatem diei / dicit natus ero relatiue ad præcedentem ortum solis. ¶ Et scito q; iob proponit uitam suam malam dupliciter. Primo ut materiam tristitiæ: secundo ut occasionem timoris / ibi quare misero data est lux &c.

¶ Sed occurrit quæstio / quo pacto potuit cupere iob impossibile: dies enim natiuitatis eius iam transierat / & impossibile erat tempore huius sermonis ut periret. & tantam ingerit difficultatem hæc quæstio / ut deducat ad dicendum q; cupido hæc fuerit uel desipientis uel desperati. Solutio est q; ut in tertio dicitur ethicorum / habemus in nobis quendam uoluntatis actum qui ab aristotele appellatur uoluntas qui est impossibilium. Et per hoc differt ab electione. electio enim non est

nisi

nisi possibilium: uoluntas aūt ē impossibiliū. Et nos talem uoluntatis actū consueuimus appellare uelleitatem: quia tendit ad id quod potius uellemus q̄ uolumus. non.n. uoluntate deliberata sed uelleitate quadam uellemus nunq̄ mori/quod est impossibile. hoc itaq̄ uoluntatis actu (quem uelleitatem uocamus) usus est iob dicendo pereat dies natiuitatis meæ. Vsus ē autem hac uelleitate sciens & prudens absq̄ peccato/quemadmodum utimur actu oculi ad uidendum album quando sicut & ubi decet. seruatis siquidē omnibus circūstantiis rectæ rationis usus ē uelleitate respectu sui obiecti impossibilis, ad manifestandum internam tristitiam de miseria suæ uitæ/esse humano animo naturalem ac rationabilem. Vnde patet q̄ nec desipuisse nec desperasse iobē/hæc uerba ꝓprie intellecta insinuāt. Et tu prudens lector applica hæc quæ diximus ad sequentia concupita impossibilia: quoniam una & eadem ratione hæc omnia uolita sunt/non uoluntate deliberata sed uelleitate. & ut prius dictum est quatenus mala: hoc est quatenus initia mali quo affecta est uita ipsius iob. **et nox in qua dictum est cōceptus est homo.** Iuxta hebræum habetur. **et nox dixit/grauidauit vir.** Locutio attribuitur nocti/non q̄ nox loquatur: sed poetico more ad significandum noctem quasi testem concubitus quo uir grauidat uxorē. Et dictio interpretata uir/non sonat uirum qualemcunq̄ sed uirum uirilem. consonat.n. actioni grauidandi ad producēdum masculum fortitudo naturalis uiri: debile.n. semen parit fœminam. Et est sermo mutilus & nox dixit: hoc est & nox quæ dixit.

¶ **Dies illa uertatur in tenebras.** Iuxta hebræum habetur. **Dies ille erit obscuritas.** Sufficiat iam dixisse q̄ futurum indicatiui in uniuersa hac uelleitate ponitur pro futuro optatiui. imprecatur.n. q̄ dies ille sit obscurus quemadmodum nox est obscura. **non requirat eum deus desuper.** Dictio interpretata deus/est eloha: quo nomine nunq̄ dicit᷑ usus moyses nisi in cātico deute. 32. significat autem iudicem in numero singulari. Et quia in hoc libro pluries utitur hoc nomine, coniectura habet᷑ q̄ causa metri huius nominis usus introductus est. Et est imprecationis huius sensus q̄ dies ille sit indignus requisitione diuina qua deus iudex singulos discutit dies/tanq̄ inquirens quid in eis gestum sit. **et non illustretur lumine.** Iuxta hebræum habetur. **et non lucebit super eum lux.** Nō sat fuit imprecari q̄ dies ille sit obscurus similis nocti: sed addidit q̄ nec lux aliqua luceat super eum/ut quandoq̄ apparet etiam in obscura nocte aliqua stella. ¶ **Obscurent eum tenebræ & umbra mortis.** Iuxta hebræū habetur. **Polluent eum obscuritas & umbra mortis.** Et statim subiungit. **habitabit super eum nubes.** Loco cuius in uulgata æditiōe habetur occupet eum caligo. oportuit.n. hæc simul iungere/ut sensus literæ sit planior. imprecatur enim q̄ apponatur obscuritas quæ causatur ex nubibus/ita ut sordescat dies ille ex uehementia obscuritatis et ūbra mortis: hoc est fulminibus præ se ferentibus mortē sicut umbra corpus. **et inuoluatur amaritudine.** Iuxta hebræū habetur. **terrebunt eum sicut estus diei.** Et est sermo de uehemētibus æstibus. Imprecat᷑ demū ut dies ille tanto abūdet æstu diurno ut terreat᷑/timēs exuri.

¶ Nocte illa tenebrosus turbo possideat. Iuxta hebraeum habet̃. Nox illa/tollet eam caligo. Proposuerat maledictionem diei natiuitatis & noctis cõceptionis suae. & prosecutus prius est spectantia ad diem: & consequenter prosequitur spectantia ad noctem, resumendo lugentium more nox illa/ oratione imperfecta: tanq̃ significans quid dicam de nocte illa? Et subiungit/ tollet eam caligo: tanta ve3 sit caligo ut tollat eam quo ad usum. non computetur in diebus anni. Iuxta hebreum hr̃. non segregabitur in diebus anni. hoc est quũ cõmemorant̃ dies anni/& gesta per singulas noctes segregant̃ a gestis per singulos dies, non segregetur nox illa/indigna sit huiusmodi segregatione in memoria hominum. nec numeretur in mensibus. Iuxta hebraeũ habetur. in numerum mensium lunae non veniet. Quia luna maxime apparet in nocte/ & noctes praecipue conferunt ad supputandum dies mensis lunaris, imprecatur nocti illi ut non supputetur inter noctes testes mensis lunaris. ad differentiam autem mensium fixorũ (quibus modo utimur) dicitur mensium lunae: menses. n. lunares non sunt fixi/sed incipiunt cum noua luna. ¶ Sit nox illa solitaria. Iuxta hebraeum habetur. Ecce nox illa/erit solitaria. Duae orationes sunt. altera ecce nox illa: altera erit sola. languentis sunt uerba/demonstrãtis meritum noctis illius. et imprecat̃ illi solitudinem: ut ve3 destituta sit ab omni conuentu conuiuarum & huiusmodi. nec laude digna. Iuxta hebraeum habet̃. nõ veniet cãtilena in ea. Nocturno. n. tempore soliti sunt iuuenes & in cõuiuiis & per uicos ciuitatis cantare. ¶ Maledicant ei qui maledicunt diei. Imprecat̃ nocti illi/ut etiam ab horrentibus diem artificialem (ac per hoc cupientibus q̃ nox nũq̃ finiretur) maledicat̃. qui parati sunt suscitare leuiathã. Iuxta hebraeũ habetur. quia sunt parati suscitare luctum suum. Ratio redditur quare maledicunt diei: quia ve3 parati sunt ad suscitandum luctum proprium aduenientẽ die. nocte enim quiescentes a luctu/renouant luctum illucescente die: & propter ea maledicunt diei/horrentes diem propter luctum. Consuetudo (ut reor) tangit̃ antiqua lugentium mortuos multis diebus/qui nocte quiescebant. ¶ Obtenebrentur stelle caligine eius. Iuxta hebraeum habetur. Obscurẽtur stellae crepusculi eius. Sentẽtia est clara. expectet lucem & non videat. Iuxta hebraeum habetur. sperabit lucem & non. subauditur erit. Priuatiõem stellarum crepusculi tam uespertini q̃ matutini prius imprecatus est: modo autẽ priuationem omnis lucis. nec ortum surgentis aurorae. Iuxta hebraeum habetur. et non videbit palpebras aurorae. Metaphorice prima initia aurorae appellant̃ palpebrae aurorae/tanq̃ partim tegentia & partim mõstrantia aurorã. ut. n. penitus nox illa priuata sit lumine/imprecatur ut nec uideat palpebras tegẽtes auroram. ¶ Quia non conclusit ostia ventris qui portauit me. Sentẽtia recte redditur: quanuis hebraice breuius scribat̃. ventris mei. Quod autem subditur. nec abstulit mala ab oculis meis. iuxta hebraeum habetur. et abscondit laborem ab oculis meis. Duas praemissae maledictionis causas assignat. alteram quia non conclusit ostia uentris mei. Et di-

cit mei/ad differentiam eiusdemmet materni uentris uehentis fratrem aut sororem suam. non enim imprecatur conclusionem uentris grauidi alia prole/sed seipso dum taxat:& propterea dicit uentris mei,quia non conclusit prohibendo meam natiuitatē/ quia non abstulit mihi uitam in utero manenti uel ex utero egredienti. Alterā quia abscōdit laborē ab oculis meis.cōditiōis hūanæ ē q ego nō præuideā futura mihi mala/ sed futur9 labor ī piculis occursuris latet me:& ppterea dicit & abscōdit laborē ab oculis meis. Siste parū prudēs lector/& recole quod diximus:vc3 q iob detestabilem proponit uitā suā primū ut materiam tristitiæ/& deinde ut materiam timoris:propter ea .n. assignat modo duas istas causas maledictionis præmissæ. prima siquidem spectat ad uitam suam ut tristem:secunda uero ad uitam suam ut terribilem. Et utranq diffuse prosequitur separatim:ut patebit exponendo literam. Et per has causas manifestat iob q non maledicebat tempora illa absolute/sed quatenus mala:hoc est tristitiæ & timoris initia. Nec obliuiscaris uelleitate simili imprecari sibiipsi mortem in materno utero:ita q præfert mortem in utero suam uitæ quam expertus est.

Quare non in vulua mortuus sum? Iuxta hebræum habet. Quare nō de vulua moriar? Futurum moriar dicitur relatiue ad conceptum præteritum in uulua:hoc est in matrice.& est sensus quare postq̄ cōceptus fui/non est secuta mors? Aduerte hic diligentissime prudēs lector,q ab hoc loco incipit iob manifestare quo sensu proponat uitam suam abominabilem/quaue intentione præferat mortem in utero propriam uitæ suæ præsenti.manifestat siquidem uelleitatem suam non prodire ex asserta ratione/sed proponere illam ex ratione inquisitiua.ideo enim mortem olim suam quam per modum asserentis uidebatur præposuisse uitæ quum dixit quia nō conclusit ostia uentris mei,modo prosequendo illam particulam/resumit inquirendo quare non ex uulua moriar?ut intelligeremus q nec ex parte uoluntatis nec ex parte intellectus/deliberate præfert mortem in utero uitæ suæ,sed ex parte rationis/ admirādo & inquirendo discurrit:ac per hoc ex parte uoluntatis uelleitas quædam impossibilium proposita intelligitur.& propterea uniuersus sequens pgressus inquisitiuus est:ut ipsæ propositiones interrogatoriæ testantur. quare egressus ex vtero non statim perij? Sententia recte redditur: breuius tamen hebraice scribitur. ex vtero exiui & desinam. Et est sensus quare non ex utero exiui & secuta est mors?futurum.n.desinā/ dicitur relatiue ad præteritum exiui. Et aduerte q quia maledixerat tum noctē conceptiōis tum diem natiuitatis suæ,ideo prosequendo dixit quare non ex uulua moriar/& hoc quo ad noctem cōceptionis:& adiunxit ex utero exiui & desinā/& hoc quo ad diem natiuitatis. Quare exceptus genibus? Sententia recte redditur:quāuis hebraice habeat. Quare preuenerunt me genua? Mulierum sustentātium infantem in finibus suis/naturalis quodammodo lectus infantis coxæ sunt mulieris: quæ quia ad genua terminantur/a genibus nominantur. Et dicit præuenerunt/quia uere præueniunt infantis uires ad sustentandum seipsum. cur lactatus vberibus? Iuxta hebræum habetur. et que vbera q lactabor? Et subauditur repeti uerbum præuenerunt.est enim sensus/& quare præuenerunt me ubera ad lactandum me?futurum enim lactabor / ponitur relatiue ad præteritum præuenerunt. Et iun

gitur relatiuum quæ dicēdo & quæ ubera ꝙ lactabor ? ad differentiam uberum modici lactis insufficientium ad lactandum infantem.

¶ Nūc.n.dormiēs silerē: & somno meo requiescerē. Cū regibꝰ & cōsulibus terre: qui edificant sibi solitudines. Iuxta hebraū hr. Quia nūc iacui & quiescam: dormiui/tunc requies erit mihi. Cum regibus & consulibus terre: edificātibus solitudines sibi. Futurum quiescam/refertur ad præteritum iacui: & similiter futurum requies erit/refertur ad præteritum dormiui. assimilat enim se si prius mortuus fuisset/iacenti sic ꝙ quiescit:ad differentiam iacētium inquiete. et similiter assimilat se olim mortuum dormienti cum quiete/ad differētiam dormientium cum molestia. Et hæc est ratio præferendi mortem olim suam uitæ suæ miseræ: quia uel nunc (hoc est tēpore istius calamitatis) fuissem in loco quietis. hæc est ratio inquirendi quare nō præferenda sit mors mea in utero/huic uitæ miseræ. Et ad augmentum rationis adiungit societatem cum qua quiesceret / dicendo cum regibus & cōsulibus terre. erat enim ipse iob ex genere regio: & propterea pares cū paribus sociādo, dicit cum regibus & consulibus terræ/proculdubio defunctis. Quod autem subdit ædificantibus solitudines sibi/de qualibus regibus & consulibus loquitur demonstrat: uel de regibus & consulibus terræ talibus ꝙ edificantes solitudines sibi/mortui sunt: hoc est delitiis abundantes/hinc migrauerunt. ædificare enim solitudines est fabricare domos pro solatio uenationum in locis desertis. Et describuntur defuncti ædificantes in præsenti tempore (cuum debuisset dici ædificauerunt) ad insinuandum perseuerantiam in delitiis in tota uita eorum. Dicit itaq; iob ꝙ si mortuus olim fuisset / quieuisset adiunctus regibus & consulibus qui hanc uitam olim in delitiis duxerunt: quod apparet longe melius ꝙ̄ subiectū esse tantæ calamitati. ¶ Aut cum principibus qui possident aurum: & implent domos suas argento. hoc est uasis argenteis. Disiunctiue societatem cum defunctis suam significat: uel cum regibus qui delitiis uacauerunt uel cum principibus qui diuitias accumularunt. Et simili ratione non dicitur impleuerunt seu possederunt/sed possident & implent: ad insinuandum ꝙ perseuerantes in diuitiis migrarunt hinc. ¶ Aut sicut abortiuū absconditum nō subsisterem. Concordat hebraicæ literæ: nisi ꝙ scribitur in futuro non ero/quod in uulgata æditiōe dicitur non subsisterem. Et futurum non ero/refertur ad præteritum absconditum. Tertia ac ultima est hæc pars disiunctiuæ: ꝙ socius siquidem nunc esset uel regum uel principum uel abortiuorum dicit. Et quia abortiui sunt quasi non fuerint in hac uita, ideo dicit non ero. Et ad declarandum de quibus abortiuis loquitur/ subiungit absq; nota disiunctionis iuxta hebraicum textum. sicut infantes non uiderūt lucem. Appositiua manifeste est constructio literæ: excludens iam fœtum inanimatum (dicendo sicut infantes) ꝙ̄ abortiuum quod ortum aliquandiu uixit/dicēdo non uiderunt lucem. subauditur enim relatiuum qui. ¶ Aduerte primo ꝙ iob in uerbis istis præsupponit immortalitatem animarum humanarum. nisi enim immortales animas præsupponeret, nequaꝙ̄ dixisset de seipso olim mortuo quia modo iacuissem & quiescerem/dormiuissem & esset mihi requies. & rursus nisi animas regum & principū īmortales præsuppōeret, nequaꝙ̄ assereret ꝙ in societate illorū iā esset si olim mortuus

fuisset.cum illis enim qui non sunt nullus quiescit/nullus fit socius. Aduerte secundo quod disiunctiua trimembris(vel cum regibus/uel cum principibus/uel sicut abortiuum absconditum)insinuat diuersos ordines animarum defunctorum tanquam diuersas societates seu collegia.nisi enim huiusmodi diuersitatem iob præsupponeret, nequaquam scriberet se si mortuus olim fuisset/sociari uel delicatis uel diuitibus uel abortiuis. Aduerte tertio quod quia iob imprecatus fuerat sibiipsi mortem uel in utero uel egressu ex utero antequam lactaretur,ideo relatiue ad mortem in utero dicit uel sicut abortiuum absconditum: relatiue autem ad mortem post egressum ex utero/dicit uel cum regibus delicatis uel cum principibus diuitibus.sub dubio enim relinquit an cum regibus delicatis an cum principibus diuitibus quietem sortitus esset:natus siquidem erat regius infans delicatus & princeps diues. Sed occurrit non dissimulanda quæstio:quonam pacto uerificatur hæc uerba iob quod reges & principes post hanc uitam quiescunt quemadmodum animæ infantum qui nullum actuale peccatum commiserunt.clare enim dicit quod si infans mortuus fuisset/quiesceret modo cum regibus qui in delitijs uixerunt uel cum principibus qui impleuerunt domos suas argento.iob siquidem fidelis erat/& nouerat pœnas animarum in alia uita.Solutio est quod iob loquitur de animabus defunctorum secundum statum naturæ.nec mentitur:quemadmodum enim in præsenti uita dupliciter loquimur de anima hominis(uel secundum id quod est naturæ uel secundum id quod est gratiæ diuinæ)ita de animabus defunctorum duplex potest esse sermo:uel secundum earum duntaxat naturalia / uel secundum adiunctam diuinæ prouidentiæ dispositionem ad pœnam uel præmium. Nec mentitus est iob dicens quiescere animas regum & principum spectando ad id quod est naturæ duntaxat:hoc est seclusa consideratione diuini ordinis secundum pœnas uel præmia animarum:quemadmodum non mentitur mathematicus dicens circulum non esse calidum uel frigidum lucidum aut obscurum, quanuis nullus inueniatur circulus absque aliqua harum qualitatum.abstrahentes.n.non mentiuntur:ut scribitur in.2.physi.iob itaque uerba ista uerificantur/abstrahendo ab ordine pœnarum superaddito naturæ a prouidentia diuina.

Ibi impii cessauerunt a tumultu. Iuxta hebræum habet. **Ibi impii prohibuerunt iram.** Dixerat quod nunc quiesceret cum regibus uel principibus:& propterea manifestat quietem animarum in alia uita communem esse omnibus.& inchoat ab impiis/dicendo quod ibi non inuenitur ira impiorum. Et per hoc manifestatur quies/ tum ipsorum impiorum ab inferendo alijs iniuriam,tum aliorum a patiendo iram impiorum. **et ibi requieuerunt fessi robore.** Iuxta hebræum habetur. **et ibi requiescet laboriosi robore.** Labor corporeus significatur per adiunctum robur: & requies a laboribus corporis ibi(hoc est in alia uita)describitur. **Et quondam vincti pariter sine molestia:non audierunt vocem exactoris.** Iuxta hebræum habetur. **Pariter captiui quiescent:non audierunt vocem oppressoris.** Siue captiuos siue carcere detentos intelligas / sensus in idem redit. requies enim eorum in alia uita describitur/cum a passione uinculorum & carceris/cum a uoce oppressoris uexantis eos in hac uita. **Paruus et magnus ibi sunt:et seruus liber a domino suo.** hoc est paruus & magnus ibi sunt absque disparitate magnitudinis & paruitatis quæ in hac uita inter eos fuerat.quod manifestat per hoc quod seruus est ibi liber a

dominis suis/omnibus quos in hac uita habuerat. Et p hæc omnia manifestat iob quietem esse communem animabus omnium defunctorum: & propterea merito dixisse q si olim mortuus fuisset/nūc quiesceret cum animabus defunctorum. Et hic terminatur tractatus detestandi uitam propriam quatenus materiam tristitiæ.

¶ Quare misero data ē lux: z vita iis qui in amaritudine anime sūt. Iuxta hebræum habet. Quare dabit laborioso lucem: z vitas amaris animo. Dixerat superius de tempore cōceptionis & natiuitatis suæ/quia abscondit laborem ab oculis meis: prosequitur modo illam rationem/proponendo uitam suam detestabilem ratione annexi timoris. Et quia timor iob cōsurgebat ex duabus simul iunctis causis(vz ex solicitudine incerta/& ex experta animi amaritudine tam magna) ideo coniunctim proponit duo: & laborem solicitudinis internæ/& amaritudinē animi uehementem. ex uehemēti siquidem interna animi amaritudine quam in se senserat ex repentinis afflictionibus & doloribus/solicito laborabat timore ne repentinum aliquod aliud superueniret sibi grande malum, & passio tam magna interna insurgeret ut perturbaret rationem & a recto deflecteret ad impatientiam & desperationem. Hic solicitus timor appellatur labor: quia uere est labor/non corporis sed mentis, conferentis propriam animi fragilitatem dispositionemq; suam præsentem cum periculo quod posset superuenire. Et propterea inquirendo proponit. quare tempus conceptionis ac natiuitatis dabit/hoc est perseuerabit dando, laborioso/secundum mentem(solicite timendo ne obuoluatur ratio)lucem/præsentis uitæ: qua non uidet nisi præsentia & uitā præsentem, amaris animo/quibus uita exosa est. ¶ Et aduerte q loquitur de seipso in tertia persona/& mutando singulare in plurale: ad insinuandum q loquitur de seipso laborante tali timore ex amaritudine animi/& sibi similibus: huiusmodi enim timor sæpe communis est uiris iustis in amaritudine constitutis.

¶ Qui expectant mortem z nō venit. Sensus recte redditur. quanuis hebraice postrema uerba sint. z non ipsa. subauditur est. Proposuerat duo cōiunctim: vz laboriosum & amaros animo, declarareq; intendens utrunq;/incipit a posteriore: manifestando q non loquitur de amaris animo qualitercunq;/sed tam uehemēter q cupiūt mori & non moriunt. quasi effodientes thesaurum. Iuxta hebræum habetur. z cauabunt eam plusq̄z abscondita: Assimilat prædictos fodientibus terram ad inueniendum thesauros absconditos. comparat autem non similitudine æquali sed excessiua/ dicendo q cauabunt mortem auidius q̄ cauantes absconditos thesauros. ¶ Gaudentq; vehementer cum inuenerint sepulchrum. Iuxta hebræum habetur. Gaudētes gaudio, gaudebunt q inuenient sepulchrū. Describit cauantes thesaurū de quibus loquitur: illos vz qui magno exultant gaudio inter cauandum q uident iam signa sepulchri quæsiti/eo q tunc inuenient sepulchrum in quo est thesaurus. aiunt enim antiquos principes sepultos fuisse cum thesauris. Et hæc omnia dixit ad manifestandum q loquit de amaris animo magis affectis ad mortem q̄ illi ad thesaurum. ¶ Uiro cuius abscondita est via. Iuxta hebræum habetur. Uiro cui via sua abscondita fuit. Declaratis amaris animo quos proposuerat, declarat consequenter laboriosum quem simul proposuerat. Et quia in datiuo casu proposuerat dicendo quare dabit laborioso lucem, ideo ut clarus quoq; esset

ordo literæ prosequit in casu datiuo dicendo uiro cui uia sua fuit abscondita.acsi apertius dixisset/loquor de laborioso uiro cui uia sua fuit abscondita.causam siquidem tangit laboris solicite timentis/dicens cui uia sua fuit abscondita.quemadmodum eñ uiatores nescientes qualiter disposita est uia/timent occursus periculorum,ita uir iustus repentinas amaritudines expertus/quia nescit quid in uia uitæ suæ superuenturum sibi est/solicito laborat timore ne multiplicētur mala . ꝛ circundedit eum dominus tenebris. Iuxta hebræum habetur. ꝛ texit eloha per eum. De quali abscōsione uiæ uitæ præsentis loquitur manifestat/dicendo & texit eloha per illum. ac si apertius dixisset non dico uiam absconditam propter aliqua tegmina adiecta extrinsecus , sed ideo abscondita quia deus iudex & gubernator omnium operuit uiā per ipsummet hominem.Quod uerificatur ad literam ratione naturæ:quia homo suapte natura inscius est uiæ suæ/futurorum ꝗ sibi euentuum.

¶Anteq̃ comedam suspiro: ꝛ quasi inundantes aque sic rugitus meus. Iuxta hebræū habet.Quia ante panem meum/suspirium ueniet: ꝛ aduenerunt sicut aque clamores mei. Rationem reddit quare proposuerit ut detestabilem prorogationem uitæ laboriosi & amarorum animo,utens coniunctione quia/dicendo quia ante panem meum. acsi apertius dixisset/ideo hæc proposui q̃ pertinent ad me.Et quoniam duo proposuerat(uc; amaritudinem animi & laborē timoris)ideo ambo sibiipsi applicat/inchoando ab amaritudine animi tam magna ꝙ etiam sumpturus cibum præueniebatur multitudine suspiriorum & clamorum quēadmodum aduenientium aquarum quæ sese impellunt.Frequentia.n.clamorum tanq̃ carens quiete media describitur ex metaphora aduenientium aquarum quum præcipites ruunt ex altioribus locis. ꝛ Quia timor quem timebā euenit mihi: ꝛ quod verebar accidit. Iuxta hebræū habet.Quia timore timui ꝛ venit mihi: ꝛ qd timui veniet mihi.Applicat sibiipsi alterū quod ꝓposuerat:uc; laborē solliciti timoris/dicēdo q̃ timore timui & uenit mihi:hoc est anteq̃ calamitatē hanc incurrerem/timore timui & superuenit mihi calamitas. Et citat pristinū suū timorē ꝓpter duo, tum ad mōstrādū rationabile esse ꝙ imputet calamitatē suam naturalibus initijs uitæ suæ:& hoc ad excludendum ꝙ uita sua scelesta fuerit causa tanti sui mali , tum præcipue ad manifestandum rationi cōsentaneum esse timorem suum post ruinam ne multiplicentur mala urgentia ad impatientiam & desperationem.ex eo.n.ꝙ in prosperitate olim constitutus uixit non securus sed timens casum & euenit casus,consequens fuit ut ad calamitatē deductus timeret ne peiora sequerentur. Et propterea subdit & quod timui ueniet mihi:hoc est & etiam quod post ruinam timui(uidelicet occursum causarum ducentium me ad impatientiam)ueniet mihi.Non assertiue sed argumento consentaneo illis quæ præcesserunt/infert & quod timui eueniet mihi:significans per hoc rationabilem esse hunc suū timorē.more siquidem ualde timentiū præsagit fore qd timet.

¶Nonne dissimulaui/nonne silui/nonne quieui: ꝛ venit super me indignatio.Iuxta hebræum longe aliter habetur. Non pacificaui ꝛ non quieui ꝛ non requieui: ꝛ venit ira .Manifestat rationabilitatē præsentis timoris ex qualitate timoris in semetipso tāeq̃ pateretur hæc mala.dixerat enim quia timore timui & euenit mihi:declarat modo tum qualis fuerit timor suus pristinus,dicendo non pacifi-

caui animum meum semper solicitus: nec solum priuaui animum meum tranquillitate pacis sed etiam quiete & requie præ magnitudine timoris. & priuatio quidem pacis refertur ad internam solicitudinem/ quietis uero ad opera: & est sensus q non quieuit ab operibus bonis auertentibus iram dei. priuatio uero requiei indefessam prosecutioně bonorum operum insinuat. Tum quid uenit, dicendo & uenit ira/ pculdubio dei. Ita q proponit q non obstantibus prædictis/ deus tanq̃ iratus afflixit eum.

CAPVT .IIII.

REspondit autem eliphaz themanites. Hactenus proposuit iob materiam disputabilem: & propterea amici eius qui nõ ausi fuerant prius loqui/ prouocati ab ipso iob proponente uitam suam detestabilẽ post tantum timorem refertum operibus bonis indefesse, respondere dicuntur/ procul dubio ad pposita a iob. ₇ dixit. Si cœperimus loqui tibi/ forsitan moleste accipies. Iuxta hebreum habet. Num tentauit verbum te/ lassesces? Et est sensus nunquid tentatus tu uerbo/ in lassitudinem incurres? & dixit hoc/ quia tentare intendebat ipsum examinando dicta eius. Et quanuis interrogatiue loquat/ affirmationem tamen intendit: vcz q uerbo tentatus lassescet: hoc est more lassescentis suscipiet sermonem exosum. sed conceptum sermonem tenere quis poterit? Iuxta hebræum habetur. ₇ retinere in verbis quis poterit? hoc est & in uerbis a te propositis quis poterit continere se a locutione? Intendit itaq; q quanuis exosum iobi futurum sermonem cognoscat, nõ potest tamen tacere/ quia proposita a iobe non permittunt silentium.

¶ Ecce docuisti multos. Iuxta hebræum habet. Ecce castigasti multos. Post procemium incipit eliphaz examinãdo uerba iob arguere ipsum: & quia iob proposuerat se non quieuisse ab operibus bonis, ideo primum argumentũ aduersus iobẽ assumit ex operibus bonis ipsius iob ad exaggerandum lassitudinem & pauorem eiusdem multo enim indecentius est uirum magnorum operum ruere in tedium huius uitæ & timiditatem animi q̃ hominem gregariũ incurrere has animi ptui batiões. ¶ Vbi & aduerte q eliphaz duo simul officia facit commemorando bona opera iob s: nam & affirmat iobem multa bona opera fecisse/ & utitur illis ad exaggerandũ culpam nouã. ¶ Quattuor autem bonorum operum genera sed omnia erga alios cõmemorat fecisse iobem. Quorum primum est ecce castigasti multos. Dictio interpretata castigasti, est illamet quæ habetur prouer. 3. interpretata corripit quum dicit quem diligit deus corripit/ & ab alijs interpretata increpat. Castigatio ergo uel uerbo uel uerbere significat: pater enim & princeps iob utroq; modo castigauerat multos/ put opus fuerat. ₇ manus laxas roborasti. Hebraice scribitur in futuro roborabis. ¶ Vacillantes confirmauerunt sermones tui. Iuxta hebræum habetur. Cespitantem erigent sermones tui. Et immediate subiungitur. ₇ genua incuruata roborabis. Significantur autem hæc tria opera uerbis futuri temporis/ relatiue ad primum significatum in præterito ecce castigasti multos. Acsi apertius dictum fuisset. a tempore quo gubernasti castigando multos, perseuerasti roborando manus laxas (hoc est remissas) & erigendo cespitantes & roborando genua incuruata. Et istis tribus metaphoris comprahendunt tria genera indigentium opitulante. Per manus enim remissas signi-

ficantur operantes tepide seu debiliter:per cespitantes autem bene operantes, sed oc cursu aliquo extrinseco quasi cadentes impingendo:per incuruata demum genua/insinuãtur illi quorũ fortitudo succumbit magnitudini oneris uel laboris. Commemoratur ergo q iob omnibus opem tulerit uerbis uel factis. Nunc autẽ venit super te plaga & defecisti: tetigit te & conturbatus es. Iuxta hebræum habetur. Quia nunc veniet ad te & lassatus es: tanget vsq; te & territus es. Duas passiones animi incurrisse iob/ex propriis ipsius uerbis perpẽdit eliphaz. alteram lassitudinis respectu uitæ propriæ:hoc est q erat tam fatigatus proprio uiuere ut tanq̃ lassus non posset sustinere uitam suam. Et hanc animi lassitudinem hauserat ex uerbis iobis detestantibus propriam uitam usq; adeo ut præferrent mortem uitæ. Et quia hæc lassitudo animi repræhensibilis proculdubio est (est enim uitium quod philosophi appellant mollicies animi) ideo eliphaz putans iobem incurrisse hanc animi lassitudinem quam uerba prima fronte sonabant/repræhendit iobem q alios confortauerit & ipse mollis sit, dicendo & nunc ueniet ad te & lassatus es. Futurum ueniet/relatiue ad præcedentia opera bona scribitur. Tacetur autẽ quod euenit & quo lassatus est/ tanq̃ manifestissima quæ subintelligi solent. Alterã timoris, quam ipsa quoq; uerba iobis manifestauerant. Verum utranq; perturbationem animi interpretatus ẽ eliphaz in deteriorem partem. nam uelleitatem qua iob prætulit mortem uitæ/ iterpretatus est lassitudinem animi:& timorem futuri euentus non explicati adhuc ab ipso iobe/interpretatus est uitiũ timiditatis. Et futurum tanget/refertur similiter ad præterita bona opera. Et dicit tanget usq; te/acsi apertius dixisset. mala quæ aliis hominibus eueniunt, quia modo uenerunt usq; ad te tangendo etiam personam tuam Vbi ẽ timor tuus/fortitudo tua/ patientia tuã & perfectio viarum tuarũ? Iuxta hebræum habetur. Nonne timor tuus fiducia tua: spes tua & perfectio viarum tuarum? Argumentum secũdum aduersus iobem assumit quoq; ex uirtutibus iobis, interpretando uirtutes iobis fuisse non ueras uirtutes sed ad bonum utile ordinatas. Et quia iob dixerat se habuisse semper timorem & indefessa bona opera, ideo eliphaz & timorem interpretatur in malam partem/dicendo nonne timor tuus fiducia tua? subaudi fuit:hoc est timor dei apud te nõ fuit timor dei propter deum sed propter confidentiam ut ucz alij crederent te timere deum, & sic timor dei esset tibi fiducia uiuendi cum bona fama apud alios. Similiter quoq; inuertit bona opera/subiungendo spes tua & perfectio uiarum tuarum? Metri enim causa transpositæ sunt particulæ:est enim ordo literæ & perfectio uiarum tuarum spes tua? Et est sensus nonne & perfectio uiarum tuarum fuit non propter amorem honesti, sed quia in illis ponebas spem tuam/ad assequendum fauorem populi &c. Bona itaq; opera iobis quæ eliphaz negare non poterat quæue affirmauerat, interpretatur in malam partem q non amore boni honesti sed boni utilis officia uirtutum exercuerit.

Recordare obsecro te quis vnq̃ innocens periit. Dictio interpretata innocens, ab aliis interpretatur mundus. Probat falsas fuisse uirtutes iobis, ex hoc q si fuissent ueræ uirtutes nõ passus fuisset iob tantã calamitatẽ/qa nullus mũdus a scelere unq̃ periit. Et si obiiciatur de habel iusto qui occisus fuit a fratre. responderet eliphaz q ipse loquitur de plagis quas dat deus, & nõ de inflictis ab hominibus, iob enim per

cussus a deo fuerat:testãte igne cœlesti/& uento qui concusserat domum filiorum/& plenitudine ulcerum in propria persona. Et ubi recti destructi fuerunt. Argumentum a iustis seruatis in diluuio & similiter a iustis seruatis in subuersione sodomæ/ sumere potuit eliphaz. Quin potius uidi eos qui operantur iniquitatẽ & seminant dolores & metunt eos. flãte deo perisse; & spiritu iræ eius esse consumptos. Iuxta hebræum habetur. Sicut uidi aratores torti & seminatores iniqui:metent illud. a flatu eloha peribunt:& a spiritu nasi eius destruentur. Manifestat eliphaz q̃ de plagis diuinis loquitur/assignãdo dissimilitudinem inter rectos & iniquos penes bona & mala huius mũdi. propterea enim subiungit sicut uidi aratores torti. sub metaphora siquidem seminantium arantium & metentium nominat iniquos:studium eorum significans per arare/& opera per seminare/& fructum per metere. Et subauditur præpositio ante. ita q̃ sensus est anteq̃ metant illud/a flatu eloha peribunt. Hũc enim sensum præ se fert metaphora pereundi a flatu dei iudicis:quadrat enim ut iniqui assimilati arantibus & seminantibus iniquitatẽ/ac per hoc tanq̃ agros plenos culmis & spicis habẽtes, describantur ante messem a flatu dei tanq̃ a uento perire. Idem autem significatur flatu dei & spiritu nasi eius: nisi q̃ differunt tanq̃ res & ratio rei. spiritus siquidem nasi dei iram dei significat/ quæ est ratio flatus exurentis segetes:more. n. humano iram ex naso describit. Et per hæc manifeste asserit eliphaz aduersitates præsentis tẽporis non dari a deo nisi peccatoribus: ac per hoc uirtutes iob nõ fuisse ueras/sed iob propter peccata sua fuisse punitũ. Rugitus leonis & uox leene: & dentes catulorum leonum contriti sunt. Iuxta hebræum habetur. Rugitus leonis & uox leunculi: & dentes leunculorum euulsi fuerunt. Aiunt hebræi multis nominibus nominari hic leões:sed prima duntaxat uice significari leonem maiorem/ reliquis autem nominibus significari leones iuniores:diuersarum forte ætatum/& propterea secunda uice non leũculus paruulus sed iuuenis intelligi potest. Sed aduerte q̃ sine uerbo aliquo remanent rugitus & uox/nisi euulsio ad hæc extendatur. Tigris periit eo q̃ non haberet prædam: & catuli leonis dissipati sunt. Iuxta hebræum habetur. Leo perit a nõ rapina: & filii leonis separabunt se. Dictio interpretata rapina/non plene exprimitur per rapinam aut prædam:quoniam significat lupino more rapere. Et est sensus q̃ leo perit quia deficit ei lupinum rapere. & propterea apte subiungitur q̃ filii leõis separabunt se: utpote non prouisi a patre de esca. Has autem metaphoras de leonibus iunioribus diuersarum ætatũ & leone maiore/ ꝓpter iob & filios eius attulit eliphaz: imputãs eis leoninam rapacitatem/itaq̃ sub istis metaphoris dicit eos fuisse rapaces. Ubi prudens lector nota progressum. nam eliphaz primum affirmauit bona opera iobis erga alios/ad exaggerandum culpam nouam:deinde uirtutes iobis non fuisse ueras uirtutes interpretatus est:& demum manifesta uitia imputat ei & filiis eius, quia & filii perierant flante deo/ ex spiritu iræ eius concutiente domum in qua erant.

Porro ad me dictum est uerbum absconditum: & quasi furtiue suscepit auris mea uenas susurrii ei⁹. Iuxta hebræum habet. Et mihi uerbum erit furtiuum: & suscepit auris mea modicum ex eo. Postq̃ eliphaz arguit iobem tum de nouá culpa lassitudinis & timiditatis/tum de falsis olim uirtuti-

bus/ tum de uitio rapacitatis, progreditur ad altiora argumenta ut cōuincat iobem ad agnoſcēdum punitionem diuinam propter peccata ipſius. Et ſiue uere ſiue ficte (hoc eſt ſub metaphora) narret reuelatiōem diuinam ſibi factam, hebræo more prius diſcribitur res geſta ꝗ modus quo res illa facta eſt. hoc enim (vcȝ ꝙ uerbum furtiuum fuit ad eum/ & ꝙ parum ex illo uerbo ſuſcæpit auris eius) poſtrem̄ fuit. uerbum. n. furto raptum ab ipſo/ inſinuat & occultū myſterium & ꝓprium ſtudium ad quaſi furandum huiuſmodi ſecretum: parum autem ex ipſo ꝑcæpiſſe/ fructum cōſecutum ſignificat. ¶ **In horrore viſionis nocturne.** Iuxta hebræum habetur. **In cogitationibus ex viſionibus noctis.** Occupatio propria narratur: in quo vcȝ occupabatur quādo furtiuum uerbum ad ipſum fuit. ait enim ꝙ occupabatur in cogitationibus non undecunqꝫ procedentibus/ ſed ex uiſionibus noctis: ſiue per uiſiones noctis intelligat apparitiones in ſomnis/ ſiue ſpeculationes intelligibiles quibus homines nocturno ſtudio uacant. **quando ſolet ſopor occupare homines.** Tempus deſcribit᷑ quo habuit iſtam uiſionem: vcȝ nocte ea hora qua ſolent homines inchoare ſomnum. ¶ **Pauor tenuit me ⁊ tremor: ⁊ multitudinem oſſium meorum pauere fecit.** Diſpoſitio animi & corporis qua affectus eſt in hac reuelatione deſcribitur: vcȝ timoris in animo & tremoris in corpore/ tam uehementis ut ad multitudinem oſſium eius pauor pertingeret. ¶ **Et cum ſpiritus me preſente tranſiret: inhorruerunt pili carnis mee.** Iuxta hebræum habet᷑. **Et ſpiritus ſuper faciem meam trāſibit: horripilare faciet pilos carnis mee.** Alius effectus huius uiſionis in pilis deſcribitur: ꝙ vcȝ etiam pili eius inhorruerunt. Cauſa autem timoris tremitus & horripilationis/ narratur ſpiritus tranſiens ſuper faciem eius. apparuit ſiquidem ei ſpiritualis ſubſtātia in ſpecie tamen corporea: alioquin non deſcriberetur prius tranſiens & poſtea ſtans. Corporea autem non corporis craſſi ſed inſtar ſpecierum apparentium in ſpeculo, & ꝓpterea nominatur ſpiritus: quoniam etiam ipſa ſimilitudo corporea apparebat ſpiritualis & tranſiens coram eo, in ſitu tamen ſuperiore relatiue ad faciem eius. Deſcribitur autem tranſitus per tempus futurum/ relatiue ad cogitationes in quibus dixit ſe occupari. ¶ **Stetit quidam cuius non cognoſcebā vultum.** Iuxta hebræum habetur. **Stabit ⁊ non agnoſcam aſpectū eius.** Deſcripſerat ꝙ ſpiritu tranſeunte timor tremor & horripilatio affecærūt eum: deſcribit modo ꝙ ſtante ſpiritu non agnouit aſpectum eius. Et deſcribitur in futuro tam ſtare ꝗ non agnoſcere. ſtare quidem relatiue ad tranſitum: non agnoſcere uero relatiue ad ipſum ſtare. **imago corā oculis meis.** Parui refert ꝙ hebraice habetur. **imago e regione oculorum meorum.** Duo declarat. alterum ꝙ ſpiritus apparuit in imagine: hoc eſt ſimilitudine corporea/ quemadmodum ut dictum eſt ſunt imagines quæ reſultant in ſpeculo. erat. n. uiſibilis corporeis oculis: alioquin nō diceretur e regione oculorum meorum. Alterum ꝙ ubi prius tranſierat imago hæc ſuper faciem ipſius eliphaz/ ſtetit poſtea e regione oculorum eius. **et vocem quaſi aure lenis audiui.** Iuxta hebræum habetur.

submissam & vocem audiam. Metri cã transposita est coniunctio. nam ordo literæ est/& uocem submissam audiam. Et futurum audiam refertur ad stare similitudinem coram oculis eius. postq̃. n. stetit similitudo, allocuta est cũ uoce submissa/& ipse audiuit illam uocem.

¶ Nunquid homo dei comparatione iustificabitur: aut factore suo purior erit vir? Iuxta hebræum habetur. Num homo plus eloha iustificabit? num plus factore suo mundabit se vir? Ecce quid audiuit ex uoce illa submissa: uez q homo nõ est iustior deo gubernatore & iudice mũdi/nec est mundior deo qui fecit illum. Et intendit per hoc conuincere iobem qui dicebat se afflictũ a deo absq; culpa sua. ex hoc enim sequeretur q homo esset iustior deo. Et patet sequela ex eo q homo iustus abstinet se ab afflictione inocentis: deus autem non abstineret se ab affligendo innocentem: & sic homo plus deo iustificaret/hoc est iustitiam faceret. Et hoc est primum quod scribitur / num homo plus eloha iustificabit? quod est impossibile: uez q homo plus faciat iustitiam q̃ eloha/hoc est iudex uniuersorum. Similem sententiã habes ex ore abrahã gen. 18. absit a te qui es omniũ iudex ut perdas iustum. ¶ Alterum autẽ manifestius impossibile subiungitur: uez q uir possit reddere se mundiorem deo qui est effector hominum. nam & hoc quoq; ex eadem pullularet radice: quia si uir reddit se mundum a culpa affligendi innocentem/& deus affligit innocentem, sequeretur q homo redderet se mundiorem deo factore suo. Ex hac ergo sententia sibi reuelata intendit eliphaz confutare iobem diuina authoritate ¶ Et scito q licet uerum dicat negando hominem esse iustiorem aut mundiorem deo: falso tamen subintelligit q si deus affligeret innocentem/ homo esset iustior deo. Et ratio est: quia deus nulli creaturæ est debitor/sed conseruat gratis quodlibet esse cuiuscũq; hominis: ac per hoc potest sine cuiuscunq; iniuria tollere ab homine innocẽte incolumi / patre filiorum ac diuite, esse diuitem/esse patrẽ/esse sanum: imo & tollere totum esse penitus / annihilando ipsum. & propterea argumentum eliphaz nihil ualet.

¶ Ecce q seruiunt ei, non sunt stabiles: & in ãgelis suis repperit prauitatem. Iuxta hebræum hr. Ecce in seruis suis non faciet firmitatem: & in angelis suis ponet stultitiam. Aduerte prudẽs lector q hæc cum uniuersis subiunctis in hoc capitulo, intelligo a spiritu illo stante dicta/ uoce submissa ad eliphaz. Ita q eliphaz narrat se audisse a uoce illa non solum prædicta uerba comparatiua hominis ad deum/sed etiam uerba hæc cum subiunctis in quibus fit comparatio hominum ad angelos: ut monstretur homo peccator non solum relatiue ad deum sed etiam relatiue ad ãgelos/quorum quoq; natura est nobis occulta. ¶ Aduerte prudens lector q tam hæc de angelis q̃ subiuncta de hominibus/dicuntur de angelis & hominibus secundum eorum naturalia. ita q manifestatur primum natura angelorum/& deinde natura hominum. Duæ autem conditiones naturales angelorum manifestantur. prima est q deus non fecit eos firmos/quo ad uolũtatem: altera est q deus posuit in eis stultitiam/quo ad itellectũ. Et utraq; uere asseritur: q.n̄ substantiæ spirituales omnes creatæ sunt a deo secundum

dum intellectum stultæ non actu sed potentia:hoc est ꝙ deus non fecit in eis actualem imprudentiam/sed dedit eis intellectum qui posset deficere a prudentia agendi recte.& similiter non dedit deus illis uoluntatem firmam in bono/sed liberã ad bonũ & malũ. Et describunť hæc uerbis futuri temporis relatiue ad deum/ad insinuandũ ꝙ deus creauit spirituales substantias nõ ab æterno. Eædem autẽ spirituales substantiæ appellanť serui dei & angeli eius:qm̃ & uere sunt serui/& uere etiam sunt nuncij. ¶ Quãto magis ii qui habitant domos luteas. Iuxta hebræũ hř. Etiam habitantes domos luteas. Et est sensus ꝙ etiã habitantes domos luteas/habent ambas conditiones:ve3 instabilitatem uoluntatis & imprudentiã intellectus. Appellat autem homines ratione animarum/habitantes corpora tanq̃ domos luteas,eo ꝙ corpora nr̃a humana ex cõmixta terra cõstant,qui terrenum habent fundamentum. Iuxta hebræum hř. quorum in puluere fundamentum eorum. Si ad homines ratione corporum hoc refertur/uerum dicitur:quoniam etiam gen. 1. scriptũ iuxta hebraicã ueritatem est ꝙ fecit deus hominem de puluere terre:& propterea corporis fundamentum appellatur puluis. Sed ut subiuncta testantur/eliphaz dicit hoc de homine absolute (hoc est & secundum animam & secundum corpus) ꝙ fundamentum eius puluis est. docet enim ꝙ etiam anima hominis in mixtione elementorum sustentatur,quẽadmodum tenent omnes opinantes animam rationalem esse corruptibilem. & propterea significãter utiť noĩe fundamẽti sustentãtis totũ ædificiũ:ad insinuandũ ꝙ totũ qđ est hoĩs/fundatũ ẽ sup puluere:hoc ẽ tenuissima terra ex qua fact⁹ ẽ hõ. cõsumẽtur uelut a tinea. Iuxta hebræũ hř. cõterẽt eos in facie tineæ. Vt iã dixim⁹/ naturales cõditiões hoĩs intendit eliphaz manifestare:& incœpit ab aĩmab⁹ eo℞ habitantib⁹ domos luteas/hñtibus puluerẽ ꝑ fundamẽto:hæc.n.duo spectãt ad principia hoĩs. Et ꝓpterea ꝓsequtur manifestãdo ꝓgressum uitæ hoĩs scđm intrinseca:& dicit ꝙ elementa ex quibus cõstant hoĩes/cõterent ipos in facie (hoc ẽ in siľitudine) tineæ. tinea siqdem ab intrinseco uestis genita cõsumit uestẽ:& siľiter hõ ab elemẽtis ex quib⁹ cõstat/paulatim cõteriť. talis.n.ẽ ꝓgressus humanæ uitæ. Et quẽadmodũ pncipia hoĩs attulit ad declarandũ animas hoium esse inferiores ãgelis,ita ꝓgressum uitæ hoĩs ab intrinseco parieťis sibiipi cõsumptionẽ/attulit ad insinuandũ ꝙ multa℞ ægritudinũ hoĩs cã nõ ẽ pctm̃ hoĩs sed cõditio naturæ,in cui⁹ testimoniũ subiũxit breuitatẽ uitæ hoĩs,quã ꝑspicuũ est esse naturalẽ. Et dixit hoc ne qs intelligeret ꝙ ipe eliphaz diceret õe malũ ẽt ægritudines hominis/dari a deo propter peccatum hominis,intendit enim excipere mala naturalia/ægritudines / breuitatem uitæ & mortẽ.

¶ De mane vsq3 ad vesperã succidẽtur. Iuxta hebræum hř. A mãe usq3 ad vesperã cõtũdenť. breuissimũ tẽpus uitæ hoĩs significať ꝑ spatiũ unius diei a mane ad uesperã. et qa nullus intelligit/in eternũ peribũt. Hãc literã nullus mihi notus interpres hactenus reddidit iuxta hebraicam ueritatem in qua habetur. a non ponere/ad semper peribunt. Sic iacet in hebræo/cum commate interiecto inter uerbum ponere & ad semper:ut manifeste intelligamus ꝙ semper determinat uerbum peribunt. & manifestatis principiis progressu ac breuitate uitæ hominis/manifestat consequenter finem hominis. ¶ Vt autem percipiatur clare sensus huius clausulæ/considera ꝙ quemadmodum poneŕ fert secum rem aliquam (quia nullus potest ponere nihilum) ita non ponere simpliciter & absolute dictum / æquipollet ad nihil po

nere.& ppterea sensus literæ est q hoies peribūt ad semp a nihil ponēdo quū moriunt̃. Si anima hominis reputata fuisset ab eliphaz immortalis, nequaq̃ dixisset homines a non ponere mori in æternum: qm̃ credidisset q homines moriendo ponunt animam / rem remanentem: sed ipse quia existimabat animam rationalem desinere simul cum homine, ideo dixit q homines moriendo nil ponunt. Et dixit hoc directe contra uerba iob quibus dixerat iob q si olim mortuus fuissem mō requiescerem cum regibus & consulibus, terre / ubi paruus & magnus &c. Et apte dicit q peribunt ad semper: contra sententiam iobis qui dixerat q mortuus fuisset ad requiem habendam cum regibus & consulibus &c. ¶ Qui autem reliqui fuerint / auferentur ex eis: morientur & non in sapientia. Iuxta hebræum habetur. Nonne motum fuit ligamen eorum in eis: morientur & non in scientia: Dictio interpretata ligamen / potest quoq; interpretari præstantia. Et appellatur aīa rationalis quæ est in hoie / ligamen uel præstantia. ligamen quidem quia continet partes corporis ad uitā: in cuius signū quū non est anima in corpore / partes corporis dissoluuntur. & propterea dr̃ ligamen eorū quod est in eis / ad differentiam ligaminis extrinseci. præstantia uero / quia est id quo præstat homo cæteris animalibus. De anima itaq; rationali dicit q quia ipsa utpote ligamen corporis existens in eo seu præstantia in eo / fuit mota tempore mortis, inde seqtur q homines morientur & non in scientia erūnt: hoc est non remanebit pars illa qua sciunt. Dixerat prius q quia hoies nihil habent quod ponant moriendo / ideo peribunt ad semper: manifestat mō hoc idem ex eo q hoies moriuntur & nō in scientia erūt: hoc est non in perfectione naturali partis intellectiuæ remanebunt / quia anima eorum mota fuit mutatione substantiali, qualis est corruptio quæ fit in morte. Et hic terminantur uerba quæ eliphaz dicit se audisse a spiritu apparente sibi. ¶ Vbi prudēs lector siste / & confer uerba hæc a principio usq; ad finem cum eo quod intendit eliphaz aduersus iobem: & inuenies eliphaz finxisse hanc apparitionem quasi metaphorā, ad insinuandū q hæc, quæ multo studio didicerat / erāt tam profunda mysteria ut a supernis spiritibus manifestata uideantur hominibus / dignaq; esse ut cum timore & tremore audiantur. Dico autem hoc: quia prima sententia etsi sit uera in se / falso tamen applicatur, ut declarauimus: quod non est attribuendum reuelationi diuinæ. rursus hæc quæ dicuntur de morte animæ rationalis / perspicuum est non esse diuinitus reuelata.

CAPVT .V.

Voca ergo si est qui tibi respondeat: & ad aliquem sanctorū conuertere. Iuxta hebræum habetur. Voca nūc si est respondēs tibi: & ad quem ex sanctis te uertes: Recitatis uerbis spiritus apparentis sibi, eliphaz a postremis inchoans / insultando ac irridendo dicit ad iob uoca nunc aliquem defunctum si est respondens tibi. & dato latissimo campo subdit & ad quem (hoc est ad quemcunq;) ex sanctis te uertes / uocādo: quia nullus defunctus quantūcunq; habitus ab hominibus pro sancto / est respondens tibi: utpote quorum animæ simul cum corporibus interierunt.

¶ Virum stultum interficit iracundia: & paruulum occidit inuidia. Iuxta hebræum habetur. Quia stultum occidet ira: & simplicem interficiet inuidia. Dictio interpretata simplicem / non proprie exprimitur: significat enim hominem modici iudicij / quem uulgari italico appellamus

simplicem. Non digreditur eliphaz: sed retrogrado ordine tractat audita a spiritu. inchoauit.n.a postremis:& modo tractat prima uerba audita de homine relato ad angelos. Audierat.n.q̃ et hoies facti sunt a deo stulti:& propterea de hoium stultitia tractat. Et pponendo duo stultoꝝ genera quasi extrema/intendit comprahendere hoies oẽs medios ex extremis: & declarare q̃ oẽs hoies incurrũt aliquod peccatũ ꝑturbatio nũ animi quas passiones uocamus.& ꝑpterea nominat duo extrema uitia (irã & inuidiã) penes duas extremas passiones/iram & tristitiã:illã ex colera istam ex melancholia/illam ex igne hanc ex terra/illã ut supremã inter aggressiuas istam ut supremam inter retractiuas ai perturbatiões:ut ex istis reliquas passiones intelligamus. Intẽdit ergo manifestare q̃ ex hoc q̃ deus fecit hoiem stultũ (hoc est declinatiuũ a prudentia) oẽs hoies incurrunt aliquod pc̃m̃,iræ uel inuidiæ/timoris uel audaciæ/uel aliaꝝ passionũ. ĩpellentiũ uel retrahentiũ. uniuersæ.n.ai passiões uniuersaq̃ ai uitia/aut impellẽtis animũ aut retrahentis modũ habent.huc.n.tendũt uerba literæ cum coniunctiõe causali/. qa stultum occidet ira & simplicẽ interficiet inuidia. Et est sermo non de interfectione corporis sed ai:hoc est de morte pc̃i.nam coniunctio qa/relatiue ad subiuncta scribit̃. Et est sensus.quia stultum occidet quantũ ad animũ iræ uitiũ/& simplicem interficiet uitiũ inuidiæ,ideo ego uidi stultũ radicantẽ & maledixi &c. Intendit.n.q̃ ꝑpter pc̃m̃ stultus q̃uis firmatus in diuitiis/tandem affligetur.hæc est.n. pricipalis eius intẽtio ad uersus iobẽ q̃ propter pc̃m̃ dũtaxat ueniũt aduersa. ¶ **Ego vidi stultũ firma radice: & maledixi pulchritudini eius statim.** Iuxta hebræum hr̃ habitaculo eius. Sculti nomine(ut dictũ est)imprudẽs intelligit̃/ea imprudẽtia de qua scriptũ est prouer. 14. errant oẽs q operantur malũ,& apud philosophos oĩs malus est ignorans. qa inquã oĩs stultus peccat aliqua perturbatione animi,ideo ego uidi quidem stultum firmatũ tanq̃ arborem bñ radicatã,& statim absq̃ hæsitatione aliqua maledixi habitaculo eius:hoc est uniuersis quæ illius sunt.ponitur.n.cõtinens ꝑ cõtẽto. ¶ Nec prætereas q̃ aduerbium statim in calce metri scriptum,cõstrueret̃ rectius cum sequenti sententia/statim lõge fient filij eius a salute.hoc.n.magis quadrat opinioni eliphaz/putantis q̃ non differtur in aliam uitam pœna iniquoꝝ. ¶ **Longe fient filij ei9 a salute.** Numerat per partes habitaculum eius/inchoãdo a filiis. **et cõterentur in porta.** hoc est in loco iudicii seu in loco ualde publico.porta.n. ciuitatis apud antiquos erat illustrior ciuitatis locus:erat & in quo sedebant senes & iudices. **et non erit qui eruat.** ¶ **Cuius messem famelic9 comedet/& ipsum rapiet armatus.** Iuxta hebræum hr̃. **et ad spinas tollet eum.** hoc est & usq̃ ad spinas tollet famelicus ea quæ in agris sunt. **et bibent sitientes diuitias eius.** Iuxta hebræum habetur. **et glutiet prædo opes eorũ.** Sententia est clara.

¶ **Nihil in terra sine causa fit.** Nescio ũde irrepserit interpretatio hæc: nã iuxta hebraicam ueritatem scribitur. **Quia non egredietur e puluere iniquũ.** Postq̃ eliphaz ex parte passionum animi declarauit uerificari audita de hominis stultitia/ & testificatus est punitionem in hac uita,intendit modo probare q̃ omnes homines peccant ex natura ipsius hominis audita a spiritu qui apparuit sibi:scilicet habitantes domos luteas quorum in puluere fundamentum eorum. & ideo inchoat hanc rationem a negatiua/dicendo quia non egredietur e puluerẽ iniquum:nullus enim unq̃

puluis producit malum culpæ. Et subiungit. et de humo nō egredietur dolor. Iuxta hebræum habet. et e terra non germinabit iniquitas. hoc ē nec terra producit iniquitatem. Terram & puluerem nominat/ut intelligamus q̄ terrā refert ad domos luteas & puluerem ad puluerē fundamentū hoīum. Et intendit per has negatiuas q̄ iniquitas hoīs nō pullulat in hoīe ex parte corporis formati ex puluere terræ/sed ex parte animæ: hoc est ex coniunctione aīæ rationalis cū corpore, quæ cōiunctio in natiuitate hoīs fit quū homo nascit̄ in matris utero. Et propterea subiungit. Homo nascitur ad laborem: & auis ad volatum. Iuxta hebraū hr̄. Quia homo ad iniquitatem natus est: & filii scintille eleuabunt volatum. Negatiuis adiungit affirmatiuā intentā: vz q̄ homo natus est ad iniqtatē faciendā: hoc est q̄ homo ex suis naturalibus sortitus aīam rationalem/habet q̄ peccet. Et ratio huius redditur a philosophis/ex hoc q̄ homo est compositus ex duabus naturis tendentibus ad contraria bona: ex natura vz sensitiua & natura rationali, quarum altera tendit ad bonū secundum sensum/altera ad bonū secundum rationem. Vnde & apostolus dicit q̄ caro cōcupiscit aduersus spiritū & spiritus aduersus carnem. hinc. n. fit ut qui ab initio natiuitatis nr̄æ assueti fuimus ad sectādum bona sensibilia/& sensibilia nos magis mouēt ac delectant/eorumq̄ contraria cōtristant nos ualde, ut cōmuniter sequamur bona secundū sensum/parumq̄ sequamur bonum secundum rationem: & ꝓpterea omnes peccemus. Non dixit ergo falsum eliphaz/q̄ homo natus est ad iniquitatem. Et dixit hoc ad cōuincendum iobē ut faterer̄ se quoq̄ peccasse: & consequenter punitū fuisse a deo iuste ꝓpter ipsius iob peccata. Et scito q̄ dictio interpretata iniquitatem/anceps est ad iniquitatem uel laborem: sed materia ipsa cum contextu insinuat q̄ hoc in loco interpretanda est iniquitatem. nam sic directe seruit proposito eliphaz. ¶ Quod aūt adiungit̄ & filij scintillæ eleuabunt uolatum/metaphora est significans uiros heroicos. hebraico siquidem more quēadmodum appellātur filij belial/filij nuptiarum/filij lucis & id genus reliqui, ita appellātur filij scintillæ abūdātes spiritibus claris ac lucidis. tales. n. usq̄ adeo emergūt ut eleuare uideant̄ uolatū/attollendo seipsos rarissimis uirtutibus in tantā cælsitudinē supra hoīes cōmuniter ut uolare uideant̄ ad loca cælsiora locis hoīum. Ac si apertius dixisset, cū hoc q̄ cōmune ē hoībus oībus nasci ad iniqtatē/stat q̄ aliqui filij scintillæ (hoc ē abundātes spiritibus claris & lucidis/similibus scintillis) emergāt in uiros heroicos. Et apte adiūxit hoc eliphaz/ne naturā hoīs nimis depssisse uideret̄. ¶ Quāobrē ego deprecabor dominū. Iuxta hebræum hr̄. Profecto ego queram el. Coniūctio causalis præposita supradictæ sñtiæ refert̄ ad hāc lr̄am. Et est sensus q̄a homo natus ē ad iniqtatē, ꝑfecto ego querā el. tāq̄. n. agnoscēs se peccatorē, infert se quæsiturꝰ el/hoc ē deū forte. Ac si aptius dixisset, tu iob esto cū præsumptiōe inocentiæ tuæ, ego uero agnoscēs me sicut & oēs hoīes sub pctō/recurrā ad deū forte. Ita q̄ intendit simul & inferre ex peccato necessitatē recurrendi ad deū in aduersis / & arguer̄ timiditatē iob nudā a spe in deo. & timoris qdem iobis meminerat eliphaz sed mō ꝓsequit̄: nuditatem aūt eiusdem a spe iterptatus est eliphaz/ex eo q̄ iob ꝓponendo nunq̄ meminit suæ spei sed dūtaxat tristitiæ & tioris. Quæ igit̄ hic dicunt̄, directe tēdūt ad hoc q̄ iob in hac calamitate debuit spē ī deo ponet̄/& nō tāto timor̄ oppmi. et ad deum ponā eloqū meū. Iuxta hebraū hr̄. & ad elohim ponā eloquiū

meū. Nominat deū prius el a fortitudine/& deinde elohim a iudicio, ad insinuādū unū atqꝫ eūdem esse deum qui est antonomastice & fortis & iudex / qui fortitudinem habet ad faciendū quæcunqꝫ iudicat ad retribuēdum unicuiqꝫ secundū merita eius. ¶ Qui facit magna & inscrutabilia: & mirabilia absqꝫ numero. Iuxta duo nomina dei (el & elohim) ꝓsequitur duo gña actionum diuinaꝝ, & primū spectantia ad deum quatenus el: vꝫ facere magna excedentia omnē perscrutationem/& facere mirabilia excedentia omnem numerum. Et excessus quidem perscrutationis uerus est simpliciter: excessus aūt numeri uerus est quo ad nos. ¶ Qui dat pluuiam super faciē terre. Ad insinuandum qꝫ unus atqꝫ idē est author rerum naturalium & iudex humanaꝝ actionū/infert hæc de pluuia & de flūinibus subiungēdo. et irrigat aqs vniuersa. Iuxta hebræū hr. et mittit aquas super facies plateaꝝ. e montibus siquidē fontes prodeunt sup planiciē. ¶ Qui ponit humiles in sublime. Iuxta hebræum habetur. ad ponendum humiles in excelso. Hactenus de actiōibus dei quatenus el: mō de actiōibus dei quatenus elohim loquit̃. Et transpositæ scribunt̃ particulæ/ut contingit in metris, hoc.n. quod dr̃ ad ponendū/ finis ē subiūctaꝝ postea actionum: vꝫ qui dissipat cogitationes malignorū &c. ad ponendū hūiles in excelso. et merentes erigit sospitate. Iuxta hebræū hr̃. et obscurati apprehendēt salutem. Lugentes ob oppressiones quas patiuntur ab hoibus/dicit qꝫ appræhēdent salutem operante deo subiūcta. ¶ Qui dissipat cogitatiōes malignoꝝ: ne possint implere manus eoꝝ quod ceperāt. Iuxta hebræū hr̃. Dissipans cogitationes callidoꝝ: & non facient manꝰ eoꝝ statuta. Ad hoc ut ponat humiles in excelso & lugentes in salute/dissipat elohim cogitatiōes callidoꝝ ita ut nō exequantur quæ decreuerunt facere. ¶ Qui apprehendit sapiētes in astutia eoꝝ. faciendo euenire eis quod timent/dirigendo opera eorum ad contrariū eiꝰ quod intendunt. Exēplū habes in uenditione ioseph/& in persecutione dauidis a saule. et consilium prauoꝝ dissipat. Iuxta hebræum habetur. et cōsilium peruersoꝝ festinatum est. Festinatio contrariat̃ consilio: utpote reddens consiliū præceps. et propterea deus cōsilio peruersoꝝ festinantiam immittit, ut præcipiti consilio ruant ut merent̃. ¶ Per diem incurrent tenebras: & quasi in nocte sic palpabunt in meridie. Metaphorico sermōe describit̃ excæcatio callidoꝝ sapientum huius mūdi qꝫ in die obuiabunt obscuritati (hoc est in rebus claris occurret eis obscuritas ut nō uideant) & in meridie palpabunt, ābulantes extendendo manus āte se ne impingāt/quēadmodū solem⁹ in nocte ābulare carentes lūine: hoc ē qꝫ in negociis manifestissimis negociabunt̃ palpando/timentes ne impingant. Et uidemus sæpe huiusmodi cæcitate percuti sapientes huius mundi.

¶ Porro saluū faciet egenū a gladio oris eorum: & de manu violēti pauperē. Iuxta hebræū hr̃. Et seruauit a gladio ab ore eoꝝ: & de manu forti misellū. Ad discernēdū actiōes elohi quas exercet gubernādo hoīes, præmisit qualr̃ gubernat callidos & peruersos/ adiungēdo nūc qualr̃ gubernat misellos & pauperes qui iactant cogitatus suos in deum. Ambiguum est autem an dicatur appositiue a gladio ab ore eorum (ita qꝫ exponatur gladius sermo eorum) an significetur gladius uere impatus sermōe callidoꝝ seu peruersoꝝ. quouis aūt mō itelligas, ueꝝ ē qꝫ deus libe-

rat sua ꝓuidētia deuotos sibi destitutos hūano auxilio/& ab ore & a gladio & a manu forti. ☞ Et erit egeno spes. Sententia clara est. iniquitas aūt cōtrahet os suū. Ponit̄ iniqtas ꝓ iniquo. effectus diuinæ ꝓuidentiæ describit̄ penes hoc/ꝙ quantū cunq̧ destitutus hūano auxilio obtinebit speratū: iniquus aūt cōtrahet os suū/cōfusus.

BEatus homo. Iuxta hebræū habetur. Ecce beatitudines hominis. Postq̄ eliphaz increpauit iob de timiditate absq̧ recursu ad deum/ modo increpat ipsum de lassitudine animi ex hoc ꝙ castigationes diuinæ sunt ꝓ fœlicitate hominis: & propterea non debent esse exosæ hōi, sed suscipiēdæ ut medicinæ/ut paternæ castigationes. Hebraicæ autem linguæ more significat̄ beatitudo in plurali numero. qui corripitur a domino: increpationem ergo domini ne reprobes. Iuxta hebræum habetur. castigabit eum eloha: ⁊ castigationem saddai nō odio habebis. Ex duabus partibus integrari beatitudinem hominis quā proposuerat manifestat: vz ex ipsa castigatione diuina/& complexu eius ab homine qui castigatur. Et in hoc manifeste percutit iobē/ ꝙ detestatus est uitam suam ob diuina flagella quæ passus est. Nominat autem deum castigantem eloha/co ꝙ nonnulla iudicii species est castigatio. deum uero quatenus complectenda est eius castigatio/nominat saddai: hoc ē uictorem seu omnipotētem. Sed prima interpretatio magis consonat deriuationi nominis. uerūtamen sensus in idem redit: quia uincere omnia est esse omnipotentem. qui .n. uincit oēs causas/oēs nexus ordinesq̧ rerū, omnipotēs ē. Et apte cōplectēda castigatio eius dicit̄ cui nulla fieri pōt resistentia/qui oīa uincit/cui oportet oīa parere. ☞ Quia ipse vulnerat ⁊ medetur: ꝑcutit. Parui refert ꝙ hebraice habet̄. Quia ipse dolere faciet ⁊ fasciabit: percutiet/⁊ manus eius sanabunt. hoc ē ꝙ ipse officio iudicis fungetur immittendo dolores & percutiendo/officio autem medici fungetur tanq̄ fasciando & sanando propriis manibus. Et intendit per hoc ad literam ꝙ deus hoiem cōplectētē diuinā castigationē nō deserit ī illa, sed liberat ab illa ī hac uita. ¶ In sex tribulationib⁹ liberabit te: ⁊ in septima non tanget te malū. Proposuit ecce beatitudines hominis: manifestat mō quæ qualis & quando est illa fœlicitas. Et tempus quidem fœlicitatis dicit fore post sex tribulatiōes patiēter perpessas. discernit siquidem duo tempora: alterum angustiarum sex/alterum uexatiōis septimæ. Et differentiam inter illa ponit: penes hoc ꝙ uir sperans in deo/tempore sex tribulationum tangitur quidem tribulationibus sed liberatur, tempore uero septimæ non tangit̄ penitus tribulatione aliqua/non afficitur malo aliquo. Et intendit per sex tribulatiōes uniuersa diuina flagella quibus aliquis indiget ad hoc ut perfecte castigatus hoc est purus sit. numero .n. senario perfectiōem significauit: eo ꝙ constat ex primis numeris cōclusis unitate quæ est principium omnis numeri. Per septimam autem non intēdit affirmare tribulationem septimam/sed negare tribulationem post sex. intendit siquidem ꝙ quemadmodum pater diuersimode castigat filium quousq̧ fuerit perfecte eruditus & castigatus/& postea dat ei authoritatē simul cū facultate fruēdi opibus, ita deus tādiu flagellat sperantes in se quousq̧ fuerit perfecte purgati/& postea facit eos fœlices absq̧ omni flagello. ☞ In fame eruet te de morte. Duo proposuerat. alterum in sex tribulationibus liberabit te: alterum & in septima non tanget te malum. prosecuturus utrunq̧/tractat primo tribulationes sex, inchoando a tribulatione famis: & dicit ꝙ

liberabit te a morte. Nõ dicit q̃ nõ patieris, sed q̃ eruet te a morte. **Et in bello de manu gladii.** Sic i hac secũda tribulatiõe nõ eximeris a patiẽdo, sed eruet te de mãu gladii ne occidaris. **A flagello lingue absconderis.** Et in tertia hac tribulatione aduersantibus tibi detractoribus calumniantibus seu comminantibus (hæc.n. omnia flagella linguæ sunt) patieris quidem sed absconderis/ne intẽtum effectum assequanẽ minæ uel calumniæ. Occultatio autem uel corporalis uel per defectum probationum intelligi potest/diuino conferẽda beneficio. **Et non timebis calamitatem.** Iuxta hebræum habetur. **a preda.** Quam tamen aliqui non male interpretãtur. **a vastitate cum veniet.** Sed siue prædones siue uastatores aduenientes significentur, in hac quarta angustia insinuatur beneficium diuinum maius dicendo non timebis. Non dicit non patieris prædam/sed non timebis. intendit enim docere postq̃ homo in tribus angustiis animum suum bene direxerit erga deum/sentiet in proprio animo beneficiũ nõ timendi aduentantibus prædõibus: ponit.n. uirtutes purgatorias in tribulationũ pgressu. Et hic incipit apparere q̃ eliphaz doctrinã quæ stoica est postmodũ appellata pfitebaẽ: & hanc eius professionem manifestius declarãt subiũcta uerba in quita tribulatione. **In vastitate & fame ridebis.** Vide progressum plusq̃ stoicũ. prius enim exclusit timorem imminentibus prædonibus seu uastatoribus terre: modo in duplicata tribulatione apponit risum. Et hæc tribulatio q̃uis quinto loco scribatur/sexto tamen loco intelligenda est: quoniam ad supremum puritatis gradum deductus est animus, quum multiplicatis simul tribulationibus non solum immunis est a tristitia sed ridet/sed in risum deducit iacturas. Dixi autem multiplicatas tribulatiões: quoniã illamet dictio quæ in quarta tribulatione interpretatur præda seu uastatio/repetiẽ hic. & perspicuum est repeti quoq̃ famem/quæ primam tribulationem constituit. Duarũ ergo tribulationum seorsum prius positarum coniunctio ultimo loco ponitur, ad significandum q̃ postremo a multiplicatis simul tribulationibus non turbabitur animus tuus sed ridebis/assecutus iam uirtutes purgati animi. **Et bestias terre non formidabis.** Quia minus est nõ timere pericula q̃ ridere in periculis & aduersitatibus, ideo dixi q̃ hæc tribulatio transposita est causa metri/& quinto intelligenda est loco: in qua tam purgatum a passionibus animum describit eliphaz ut nõ timeat a bestiis terræ occurrentibus & deus liberabit eum. Et in hoc magnam fiduciam in diuina protectione præcipit esse/eorum qui a passionibus animos suos purgant. Ita q̃ eliphaz documentis stoicis adiungit agnitionem diuinæ puidẽtiæ quo ad duo beneficia: hoc est & quo ad beneficia internæ animi purgationis a passionibus/& quo ad beneficia seruationis personæ propriæ a morte quomodolibet præter naturam imminente.

¶ **Sed cum lapidibus regionum pactum tuum: & bestie terre pacifice erunt tibi.** Hinc rationabiliter incipit septima: hoc est tempus fœlicitatis post sex tribulationes: post animum tam alienum a passionibus ut nec ab imminentibus periculis timeat/nec a præsentibus malis tristetur, paulatim purgatus castigationibus diuinis cum deuotione erga deum susceptis. A signis itaq̃ animi purgati perfecte inchoat fœlicitatem dicendo iuxta hebræum. **Quia cum lapidibus agri pactum tuũ: & bestia agri fuit pacificata tibi. Et scies q̃ pax tabernaculum tuum: et visitabis habitaculum tuum & non peccabis.** Ita iacet in hebræo.

Et est ordo literæ, quia cum lapidibus &c.habebis hæc:vz & non peccabis/et scies q pax/& scies q multum &c.Sensus autem literalis est.quia conuenisti iam cum lapidibus agri in fortitudine nullis aduersis cedente/ tanq non sentires:hoc est quia nulla afficieris tristitia & nullo afficieris timore effectus iam intrepidus in occursu bestiarũ syluestrium tanq pacificarum tibi,ideo & non peccabis a recta declinando ratione/& scies experientia teste q tabernaculum tuum erit pax(hoc est omni bono refertũ) & uisitabis illud fruendo bonis.Et intendit ad literam describere statum fœlicitatis hominis post tribulationes sex:manifestans q tunc animo perfecte purgato a passionibus tam circa præsentia q circa futura,nõ peccabit/& per hoc tolletur causa ulterioris aduersitatis/& experientia comprobabit habere se beatitudinem ex multis consurgentem partibus:vz ex abundantia rerum/& ex fruitione earum/& ex multitudine prolis.de qua subditur. **Et scies q multum semen tuum: & germina tua sicut herba terre.** Germen filiorum & nepotum multiplicandum sicut hærba terræ promittitur. **Ingredieris in abundantia sepulchrum.** Iuxta hebræum hr. **Uenies in senectute ad sepulchrum.** Quarta beatitudinis pars describit longitudo uitæ usq ad mortem/ex senectute cum honore sepulchri. **sicut infertur aceruus tritici in tempore suo.** Iuxta hebræum habet. **sicut incidere messem in tẽpore suo.** Ne intelligeretur mors in senectute malum aliquod contingenter eueniens cõtrarium fœlicitati quam eliphaz promittit,adiũxit similitudinem q mors in senectute erit tempore suo:hoc est tempore quo senectus ipsa exigit mortem/quemadmodum maturæ segetes exigunt incisionem messis.Et per hæc omnia clare habetur q eliphaz ponebat beatitudinem hominis in præsenti uita.nam declarat propositam beatitudinẽ post tribulationes sex / haberi in istis temporalibus bonis.

Ecce hoc vt inuestigauimus ita est:quod auditum mẽte pertracta. Iuxta hebræum hr. **Ecce hoc/quesiuimus ipsum ita ipsum:audi ipsum & tu / sapito tibi.** Firmitatem doctrinæ expositæ monstrat eliphaz dicendo ecce hoc/ arcanum manifestatum de gubernatione diuina circa aduersitates & prosperitates hominum:q vz aduersa sunt propter peccatum/& q sperantibus in deum sunt castigationes ad purificandum animum ut post perfectam purgationem nõ peccet homo & sit beatus fruendo bonis præsentibus.Et dicendo inuestigauimus ipsum / attestatur q non ex diuinæ reuelationis miraculo sed ex studiosa inuestigatione non solus ipse eliphaz sed cum patribus & aliis sapientibus inquisitioni huic operã dedit. Et subdit ita ipsum (subaudi est)ut non opinatiue sed assertiue locutum intelligamus. & propterea monet iobẽ audi ipũm & tu/noli esse singularis sed cum aliis obtempera & tu documentis istis.& demum inquit sapito tibi/esto sapiens ad tuum proprium bonum cognoscẽdum & assequendum.Falsam autem esse hanc doctrinam quam profitetur eliphaz/patet tum ex christo qui fuit perfectissimæ uirtutis/ & dixit tristis est anima mea usq ad mortem &c,tum ex apostolis qui ibant gaudentes a conspectu concilii quia digni habiti sunt pro nomine iesu contumeliam pati: & tamen postea perpessi sunt innumera mala præsentis uitæ.

T respōdit Iob & dixit. Vtinā appēderentur peccata mea quibus iram merui. Iuxta hebræum habetur. Vtinam ponderā do ponderabitur ira mea. Sed ira nomen est uitij, comprahendit si quidem iob omnia peccata sua quæ ante ruinam commiserat sub uitio iræ, communicando in uocabulis cum aduersa rio suo eliphaz/qui omnia peccata distinxe rat in iram uel inuidiam. ex eo enim φ iob in tanta fuerat prosperitate, nō imputabāt ei peccata quæ se tenent ex parte inuidiæ/sed peccata quæ se tenent ex parte iræ. in cu ius signum eliphaz assimilauerat ipsum iob & filios leoni. & leunculis. Extenso itaq; iræ nomine ad peccata omnia quæ se tenent ex parte iræ utitur iob/compræhendendo omnia peccata sua pristina: & desiderat ut ponderetur ira sua. Et directe respondet ad falsam interpretationem uerborum ipsius iob/factam ab eliphaz. dicente siquidem iob φ non quieuerat a patrandis bonis operibus, interpretatus fuerat eliphaz φ iob profi teretur semetipsum sine peccato/dicens in capitulo quarto recordare quis innocens seu mundus periit? & propterea tantopere annixus est monstrare omnem hominem pecca re. tali in quam intelligentiæ falsæ respondet directe iob per hæc uerba/confitēdo se an te ruinam peccasse. nam cupiendo utinam ponderatione ponderetur ira mea/confitet iram propriam: hoc ē peccasse se peccatis quæ compræhenduntur sub ira. ac si aptius dixisset/fateor me quidem commisisse peccata sed cupio ut ponderentur. et calami tas quam patior in statera. Iuxta hebræum habetur. et calamitatem meā in bilancibus eleuabunt pariter. Sententia clara est. cupit enim ut in bilance hic peccata sua & inde calamitas sua/absq; aliquo alio addito pōderarent. ¶ Quasi arena maris hec grauior appareret. Sententia recte redditur: hebraice tamē habetur. Quia nunc plus arena marium grauitaret. Insinuat. n. φ pōderā do inueniretur calamitas sua longe ponderosior: & usq; adeo ut grauior φ̃ si arena ma rium in bilance illa posita esset. Et per hoc clare dicit φ φ̃uis peccauerit / calamitas tamen sua maior erat peccatis suis. Et hic est singularis textus/in quo spiritus sanctus per iobem reuelauit multos sanctos longe plus pati in hac uita φ̃ eorum propria pec cata meruerint. Et per hæc affirmauit iob uerum esse φ deus eum afflixerat quasi inno centem non simpliciter sed relatiue ad tantam calamitatem. Et per hoc directe respon det ad eliphaz dicentem iobem pro peccatis suis afflictum iustitia diuina hoc exigēte. Vnde & verba mea dolore sunt plena. Iuxta hebræum hr. super sic/ verba mea fuerunt absorpta. Directe respondet tum ad reprehensionem eliphaz/dicen tis profecto ego requiram deum: arguendo implicite iobem φ dum proposuit uitam suam detestabilem/non proposuit simul spem suam in deo. respondet siquidem nunc iob rationem talis silentii non fuisse desperationem/sed quia absorpta seu glutita sunt uerba eius. Tum ad excusandum taciturnitatem multorum quæ nūc explicat/quæ p ponendo siluerat. Et quod dicit super sic/refertur ad excellentiā pœnæ supra culpā. ¶ Quia sagitte domini i me sunt. Iuxta hebræū hr. Quia sagitte saddai mecum. Rationem dicendorum præmittit. subiuncta enim/ confirmatiua sunt corū quæ primo proposuerat. Vbi prudens lector conferendo hæc cum propositis primo a iobe/discernes φ tunc iob uitam suam proponendo detestabilem nec meminit actoris uitæ nec pœnaꝝ inflictoris dei/sed absolute & initia uitæ & mala pœnæ ꝓposuit: nūc

autem actorem calamitatis suæ manifestat deum/ut conuenire se affirmet cum aduersariis in fide de prouidentia diuina extensa usq; ad hæc singularia bona & mala hominum. Appellat autem calamitatem suam sagittas saddai (hoc est eius qui omnia uincit) ad ꝓfitendū q; mala sibi euenerunt a deo cui non potest resisti:euenerunt inquā tanq̄ e supernis sagittæ ex improuiso/repente & absq; nota causa. Et significanter dicit mecum/ad insinuandum perseuerantiam malorum secum:tanq̄ si sagittæ infixæ/adhuc nō essent euulsæ ex plagis. quarum indignatio ebibit spiritum meū. Iuxta hebræum hr. quarum venenum earum bibens spiritus meus. Instar ferri sagittarum diu manentis in intimis corporis/uenenum describitur consecutū perseuerans. propterea nanq; utitur participio præsentis temporis /dicendo spiritus meus bibens uenenum earum. Metaphorico sermone describit animum suum affectū ueneno sagittarum dei:hoc est passionibus naturalibus/quæ scilicet consequuntur naturaliter in animis nostris ex malis præsentibus. fatetur enim animum suum affectum passionibus tristitiæ & odij respectu malorum quæ patitur. et terrores domini militant contra me. Iuxta hebræum hr. et terrores eloha ordinabunt me. Non solum passionibus ob præsentia mala sed etiam passionibus ob mala futura (de quarum numero est timor) animus meus est affectus. Dicendo autem spiritum suū ueneno sagittarum dei uincentis omnia & seipsum ordinandum terroribus dei iudicis, insinuat q; nō est absorptus spiritus eius passionibus/sed sic affectus est ut rationē habuerit & habeat dei uincentis omnia/& similiter sic territus est ut rationem habeat dei iudicis. Et hic annotabis q; coniunctio causalis in principio clausulæ istius scripta dicendo quia sagittæ &c. insinuat q; quia spiritus iobis est ita dispositus hinc ex passionib9/inde ex timore dei, loquetur subiūcta:ut hinc intelligeret eliphaz q; nec desperatus aut absorptus passionibus nec nudo a passionibus animo/locutus ē & loquetur, sed medio modo se habens:& hoc (ut probabit) irrepræhensibiliter.

¶ Nunquid rugiet onager quum habuerit herbam? Iuxta hebræum hr. Nunquid rudet onager super herbam? Aduerte q; per subiuncta quattuor interrogatoria/intendit asserere negationes contrarias:puta non rudet/non mugiet/nō comedetur/non est sapor. Directe autem per hæc tendit ad respondendum eliphaz repræhendenti tristitiam in animo iobis:& probat per quattuor subiūcta/ q; lamentatio ex præsentibus malis/naturalis est, ac per hoc irrepræhēsibilis. Inchoat itaq; a naturalib9 animaliū syluestriū/dicēdo nunqd rudet onager super herbam? ad manifestandū q; si onager careret pabulo ruderet:hoc est tristaretur & lamentaretur rudendo. aut mugiet bos quum āte præsepe plenum steterit? Parui refert q; hebraice habet. nunquid mugiet bos super pabulum suum? Ex naturalibus quoq; animaliū domesticorum ostendit q; si bos careret pabulo/& tristaretur & lamentaretur mugiendo. Et affert hæc quia natura sensitiua quæ afficitur passionibus tristitiæ iræ & aliis huiusmodi/communis animalibus & hominibus est. An poterit cōedi insulsum quod non est sale conditum? Interpres mutauit comedetur in poterit comedi. Post argumentum ex parte naturæ sensitiuæ/affert argumētum ex parte obiecti sensibilis. & a manifestioribus docēs/affert inter obiecta gustus insulsum absq; adiecto sale: ad manifestandum q; quemadmodum insulsum nisi conditum sale fuerit displicet na-

turaliter gustui ita ut non comedatur, sic mala præsentis uitæ naturaliter displicent homini nec admittuntur ab homine nisi condita sale alicuius rationis adiunctæ: ut quũ homo admittit adustionem seu incisionem propter sanitatem. **aut potest aliquis gustare quod gustatum affert mortem? Nunc enim esurienti etiã amara dulcia esse videntur.** Nihil horum inuenitur in textu hebraico: sed habetur. **nunquid est sapor in saliua sanitatis?** Argumentis ex parte naturæ sensitiuæ & ex parte obiecti sensibilis/adiungit argumentum ex parte aduentitiæ dispositionis sensus. diuersimode siquidem dispositus sensus diuersimode iudicat unum atq; idẽ sensibile: habentes nanq; linguam affectam colera/gustamus omnia tanq; amara. Ad manifestandum itaq; q; animo affecto passione tristitiæ quadrat lamentari/& similiter animo affecto passione timoris quadrat loqui formidolosa, assumit argumentum ex saliua sanitatis (hoc est hominis perfecte sani) penes hoc q; est sine sapore aliquo: ad insinuandum q; si saliua est salsa/consonat ut quæ gustamus iudicemus salsa: & si saliua ẽ amara/consequens est ut quæ gustamus iudicemus amara. Et intendit per hæc manifestare q; omni ex parte rationabilis est lamentatio sua quam longa oratione in capitulo tertio proposuerat: nam ex parte naturæ sensitiuæ & ex parte obiecti (mali vz per pessi) & ex parte dispositionis animi affecti tristitia & timore/manifestauit consentaneum esse rationi naturali ut lamentaretur. Saliuam autem sanitatis oportere esse sine sapore/manifestum est apud philosophos, ex eo q; intus existens prohibet extraneum: hoc est si intra seipsam haberet aliquem saporem impediret discretionem omnium saporũ: quemadmodum si pupilla esset colorata/impediret uisum a discretione omnium colorum. **Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.** Iuxta hebræũ habet. **Renuit tangere anima mea: ea sicut egritudines panis mei.** Ita iacet in hebreo. & est sensus q; mala præsentis uitæ abominatur anima mea quemadmodum abominamur putredines ciborum nostrorũ. appellat.n. ægritudines panis putrefactiones cibi. Et intendit per hanc similitudinem manifestare eliphaz reprehendenti iobem egre ferentem mala/q; naturale est etiam homini nolle pati mala præsentis temporis quemadmodum naturaliter refutamus cibos putridos. Vt intelligamus q; manifestat intentum suum iob non solum ex communibus homini & aliis animalibus/sed ex iis quæ quilibet etiam sapientissimus etiam purgatissimi animi experitur in seipso: vz q; renuit cibos putres, ita inquit renuit anima mea tangere illa/quemadmodum renuo ægritudines cibi mei. Et quia agnouisse se dixerat calamitatem suam esse sagittas dei, manifestat per hæc eadẽ uerba q; nõ detestatus est plagas suas quatenus sunt sagittæ dei/sed queadmodũ refutamus cibos putres. **Quis det ut veniat petitio mea: & quod expecto tribuat mihi deus?** Nomen est eloha. paruiq; refert q; interpres posuit expectatiõem pro spe: nam hebraice habetur & spem meam tribuet eloha. Postq; iob rationabilem monstrauit tristitiam suam querulam/manifestat consequenter timorem suum esse rationabilem. arguerat.n. eliphaz ipsum utriusq;: tristitiæ vz & timoris. Et ut prælibes timorẽ iobis, scito q; timebat augmentum doloris sensibilis ex plaga corporis ne usq; adeo cresceret uel longa perseuerantia molestior esset ut abduceret rationem a recto: & hic timor rationabilis & sanctus erat. tantiq; faciebat periculum peccãdi ut cuperet cum beneplacito dei/

uitã cõmutare in mortẽ. Et hoc quoq; desideriũ erat sanctũ: quoniã malebat sine peccato mori q̃ cum peccato uiuere. & conditum erat desiderium sale diuini beneplaciti: & propterea petitio & spes scribuntur. quod. n. sancte desideratur, consequẽs est ut sancte speretur/& sancte petat̃ a deo gubernatore omnium. ¶ Et qui cepit ipse me conterat. Iuxta hebræum hr̃. Et uolet eloha & conteret me. hoc est & uelit gubernator omnium & conterat me penitus. cupit. n. q̃ placeat deo conterere ipsum/ tollendo ab eo uitam. soluat manum suam & succidat me. Iuxta hebræum ultimum uerbum est. et scindat me. Quod dixerat conterat me/apertius manifestando dicit scindat me. Vtitur autem metaphora soluentis manum, eo q̃ sciebat potestatem executoriam afflictionum suarum esse tanq̃ ligatã a deo ne progrederetur ad tollẽdam uitam ipsius iobis: cupit. n. tolli impedimentum prohibens interitum ipsius iobis. ¶ Et hec mihi sit consolatio, ut affligens me dolore/nõ parcat. Iuxta hebræum hr̃. Et erit adhuc consolatio mea, & calefaciam me in dolore/ non miserebitur. Recole q̃ optantis sunt uerba hæc: & q̃ hebræi futuro indicatiui utuntur pro optatiuo, quo carent. Est itaq; sensus. & in augmento doloris sit mihi pro consolatione/q̃ deus non miserebitur præsentis uitæ meæ sed tollet eam. in augmento enim doloris/plus timebat cadere in peccatum: & propterea consolatio ei fuisset uidere se propinquum morti. Appellat autem augmentum doloris calefacere se in dolore, quia ad literam incrementa doloris excitabant calorem. cuius signum habetur ex testa qua scalpebat se: magnus. n. pruritus scalptus calefacit ualde. nec contradicam sermonibus sancti. Iuxta hebræum habet̃. quia non negaui dicta sancti. Et est sensus/quia non peccaui in dictis dei. Intentionem itaq; suam manifestat ex præterito. reddendo. n. rationem petitionis suæ quiã non peccaui, insinuat quo tẽdit timor suus: uz ne peccet. ac si apertius dixisset/cupio nunc anteq̃ peccem tolli ex hac uita. Et apte de peccatis agendo/nominantur dicta dei dicta sancti, ad insinuandum leges diuinas esse leges mundas ab omni peccato: utpote æditas a sancto/hoc est mundo penitus. Non negasse autem dicta dei intellige tum cogitatiõe tum uerbo tum opere: quo contra de peccatoribus dicitur/confitentur se nosse deum factis autem negãt. Et hinc clare apparet testante ipso iobe q̃ hactenus non peccauerat.

¶ Quae est enim fortitudo mea ut sustineam. Iuxta hebræum ultimum uerbum est sperare. rationem siquidem reddit quare cupit succidi uitam suam ne peccet: quia uz agnoscit debilitatem animi sui. fortitudo siquidem robusti animi largitur spẽ euadendi pericula: quo contra inquit quæ fortitudo mea/ut sperem euadere peccatũ? aut quis finis meus ut patienter agam? Iuxta hebræum habetur. et quis finis meus ut prolongem animam meam? hoc est uitam meam. Et est sensus & quis est terminus patiendi ut prorogatio uitæ meæ sit mihi grata. si. n. statutus esset terminus doloris (puta per annum) cupienda esset prorogatio uitæ/utpote post annũ quietæ: sed interminato existẽte dolore/intolerabilis uidetur prorogatio uitæ. ¶ Nec fortitudo lapidum fortitudo mea: nec caro mea enea est. Parui refert q̃ iuxta hebræum leguntur hæc interrogatiue. Num fortitudo lapidum fortitudo mea? num caro mea enea? Ex parte animi dicit num fortitudo mea est fortitudo lapidum? hoc est sine affectu tristitiæ & aliarũ passionum, ex parte uero corporis

dicit num caro mea ænea?hoc est sine sensu doloris. Ex fragilitate siquidē animi & ex dolore in corpore sine termino/ratiōem reddit q̄ præfert uitæ mortē ne mens abducaẽ a rectitudine diuinæ legis. Et propterea subiungit. **Ecce non est auxilium mihi in me: & necessarii quoq; mei recesserunt a me.** Iuxta hebræū lōge aliter hẽ. **An si non auxilium meum in me: & lex expulsa est a me?** Ratio rationum allatarum affertur concludendo. & consistit in hoc q̄ defectus auxilii proprii in seipso non debet expellere obseruationem diuinæ legis ab eo: quod tamen accideret si perseuerante augmēto doloris/infirmus animus abduceretẽ in desperationē. sic. n. expelleretẽ diuina lex ab eo ꝓpter defectū auxilii/robusti animi & sani corporis. Est itaq; ordo literæ. an si nō auxiliū meū in me erit, ideo & lex diuina expelletẽ a me? quasi dicat absit.

Qui tollit ab amico suo misericordiā/timorem domini derelinquit. Iuxta hebræū hẽ. **Liquefacto a socio suo gratia: & timorē saddai relinquet.** Postq̄ iob primum manifestauit quo sensu dixerit se innocentem pati & excusauit tam tristitiam q̄ timorem suum, ad socios suos repræhendentes ipsum uertit sermonem: arguendo eos multipliciter/inchoādo ab eorum auaritia. & propterea proponit in genere q̄ socius negans gratiam liquefacto/relinquit pariter timorem dei omnipotentis. Appellat autem hominem deductum in miseriam liquefactum, eo q̄ amiserit cōsistentiam propriam instar liquefactorum. Et sermo literæ est mutilus: nam sensus est. liquefacto debetur a socio eius gratia: & si omittit illam/etiam timorem dei relinquet. Et per hoc insinuat, q̄ peccat non solum in proximum sed in deum. ¶ **Fratres mei præterierunt me sicut torrens qui raptim transit in conuallibus.** Iuxta hebræum habetur. **Fratres mei mentiti sunt sicut torrens: sicut impetus torrentum transibunt.** Aduerte prudens lector q̄ q̄uis hæc & subiuncta de cōsanguineis iobis manifestent maiorem afflictionem ipsius iobis (utpote quia nec consanguinei miserti sunt eius) directe tamen cōmemorat iob hæc ad duo: primum ad contradicendum eliphaz dicēti puniri stultos in hac uita/deinde ad exaggerandum culpam sociorum qui uenerant ad consolandum eum: ut cōtextus literæ diligentius perspectus insinuat. Assimilat itaq; consanguineos suos torrentibus/qui deficiunt qñ opus est aqua: & ideo dicit mentiti sunt ut torrens/qui prætēdit abundantiā aquarum & statim mentitẽ deficiēdo. Proponit de fratribus suis duo: culpā scʒ & pœnam. culpam quidem dicendo mentiti sunt sicut torrens: pœnam uero dicendo uelut impetus torrentum transibunt. Et ordine retrogrado tractat utrunq; nam prius manifestat pœnam: & deinde culpam/ibi considerate semitas. ¶ Circa pœnam autem aduerte miram artem contra dicta eliphaz/adnitentis probare q̄ iniquos oportet puniri in hac uita. eliphaz siquidem dixerat in cap. 5. ego uidi stultum &c. iob autem intēdens dicere q̄ impii quandoq; in hac uita non puniuntur sed cursu suo peracto intereunt, nō dicit ego uidi impium in genere/sed ad specialissima descēdens (fratres uidelicet suos) describit eorum impunitatem in hac uita: ut describendo fratres suos impios & impunes in hac uita/excludat simul dicta eliphaz dicentis q̄ impii puniuntur in hac uita.

¶ **Qui timent pruinam, irruet super eos nix.** Iuxta hebræum habetur. **Tenebrescentes a gelu, super eos teget se nix.** Prosequendo metaphoram torrentum quorum meminerat (dicens sicut impetus torrentum transi-

bunt) declarat conditiones torrentum, quarum primo scripta est ꝙ obscurant̃ a gelu : & tunc sup ipsos torrentes tegit̃ nix/ pculdubio ab ipso gelu, aquæ siqdem torrentis ut pote modicæ/ tempore niuiũ facile suscepta niue cõdensant̃ a gelu: & sic niues tegunt̃ in eis/ & ipsi obscurantur ex dẽsitate, cõdensatæ, n, aquæ nõ sunt oculis peruiæ: & ideo tenebrescẽtes dicunt̃. ¶ Tempore quo fuerint dissipati peribunt: & vt incaluerint soluent̃ de loco suo. Iuxta hebræũ hr̃. In tẽpore colabũtur excidentur: in calere suo extinguent̃ e loco suo. Metaphoræ metaphoram adiũgit, declarat, n, ꝙ tempore quo congelati torrẽtes fluũt colãdo/ tũc quasi excidunt̃, quẽ admodum, n, dum arbores cæduntur stillant humores tanꝗ colando, ita tanꝗ incidantur torrentes describunt̃ tẽpore colationis, & rursus cum torrẽtes cõgelati calefiũt a sole/ describunt̃ extingui ex loco eorum: ut calefactio quæ suapte natura accendit/ cõtrarium effectum describat̃ habere in torrẽtibus cõgelatis: vꝫ extinguere eos de loco suo. Et hoc ad sensum apparet uerificari/ solis calore liquefaciente torrẽtes tam uehemẽter ꝙ moueat aquas cõgelatas de loco suo. ¶ Inuolute sunt semite gressuũ eoꝝ: ambulabũt in vacuũ & pibunt. Iuxta hebræum hr̃. Inclinabũtur semite vie eorum: ascendẽt in vacuũ & perdent se. Descriptis torrentibus quo ad congelationem & liquefactionem/ describuntur tertio quo ad uias & terminum. Et uias quidem describit per semitas inclinatas relatiue ad alueum torrentis, quẽadmodum, n, exuberantes aquæ fluminum declinant in loca humiliora hinc & inde, ita dissoluti torrentes declinãt in uias magis imas hinc & inde. Terminum autem per ascensum in uacuum: hoc est per resolutionem in uapores, qui ascendunt in uacuũ/ hoc est aerem (antiqui, n, aerem appellabant uacuum) & sic pereunt immo perdunt seipsos torrentes. Hic est sensus metaphoræ, & perspicuũ est ex cõtextu ꝙ metaphora hæc affertur ad assimilãdum fratres iobis torrẽtibus, dixerat, n, ꝙ sicut impetus torrentũ trãsibũt, & statim subiunxit modũ quo impetus torrentum generant̃: vꝫ ex multitudine niuis cõgelata/ & postea sic calefacta ut tollat cõgelata de loco suo, & quomodo fluit: vꝫ per semitas inclinatas, & quomodo desinit: vꝫ p resolutionem in uapores. Sed qd in specie circa fratres iobis p hãc metaphorã significet̃/ difficile ẽ explicare per partes singulas, pspicaciter aũt cõsiderando ꝙ iob nõ uaticinat̃ de iis quæ eueniẽt fratribus suis/ sed ꝙ suos fratres impios in psona reliquoꝝ quoqꝫ impioꝝ introducit: intelligimus p hãc metaphorã significari ꝙ quẽadmodũ impetꝰ torrẽtũ transeũt habẽdo diuersos status naturales ex frigore & calore ex humili & excælsõ/ & tandẽ pdunt seipos, ita impii cursus ꝓprios pñtis uitæ peragũt cum diuersis cõtrarietatibꝰ/ & tandẽ pdũt seipsos. Et p hoc ultimũ insinuat pœnã impioꝝ in alia uita futurã: p præcedẽtia uero insinuat uitã impiorum in præsenti/ multiplici uarietati subiici quasi reꝝ humanaꝝ cursu naturali: ac p hoc non esse uerũ qd' eliphaz dixerat/ impios suoꝝ sceleꝝ merita recipere in hac uita.

¶ Considerate semitas thema: itinera saba expectate paulisper. Iuxta hebræum habetur. Respexerunt vie theme: itinera sebe sperauerunt in eis. Proposuerat de fratribus suis & culpam & pœnam: declarataqꝫ pœna declarat modo culpam/ de qua dixerat fratres mei mentiti sunt sicut torrens. Et ad exaggerationem culpæ describit ꝙ uenientes ex regione themanitarum & ex regione sabæorum amici iobis sperantes in fratribus iobis ꝙ subuenirent

ipsi iobi/ obseruarunt an subuenirent, tanto enim dānabilior inuenitur auaritia consanguineorum iobis quanto etiam ab extraneis damnata est. ¶ Cōfusi sunt quia sperauit. Iuxta hebræū hr. Pudore affecti sunt qa sperauit. Fratres suos accusat q̄ uerecundati sunt deducto iobe ad statum sperandi: hoc est uerecundati sunt habere se consanguineū deductū ad miseriam tantā ut sola spes remanserit in eo / amissis rebus omnibus. de seipso siquidem loquit̄ iob in tertia persona. Venerunt quoq3 vsq3 ad me & pudore cooperti sunt. Iuxta hebræū hr. Venerunt vsq3 ad eam & vituperarūt. Fœminini generis ē pnomē: & demōstrat calamitatē iobis. Ad cumulū impietatis spectat q̄ consanguinei iobis uenerūt ad uidendū calamitatē ipsi⁹: & nō solū puduerit eos miseri cōsanguinei sed (quod deterius fuit) uituperauerūt iobē, dicentes q̄ iuste patitur/q̄ meretur miseriam. Vide consanguineos uere mētitos cōsanguinitatē factis & uerbis/quēadmodum torrentis aqua deficit qñ opus est.

¶ Nunc venistis: & modo videntes plagā meā timetis. Iuxta hebræū hr. Quia nūc fuistis ad ipsum: vidistis contritionē & timuistis. hoc est hæc ideo cōmemorauerim qa nunc uos cōfœderati mei fuistis iam p multos dies apud ipsum iob/uidistis calamitatē eius, & timuistis auarí ne ego destitutus etiā ope consanguineo⁊ peterē a uobis subuentionē/uidentes urgeri iure societatis ad subueniendū miseriæ meæ derelictæ ēt a cōsanguineis meis. ¶ Nūquid dixi. Parui refert q̄ hebraice hr. Num sic dixi. Quādo aperui os ad loquendū uobis uisitātibus me / nū dixi sic: hoc ē subiūcta. afferte mihi & de substātia vr̄a donate mihi. Iuxta hebræū hr. date mihi/& de facultate vr̄a donate p me: Quāuis necessitudinis ratio posceret ut subueniretis mihi, ego tñ conscius auaritiæ ur̄æ nō ꝓposui in sermone meo ut daretis mihi aliq̄d nec ut daretis aliq̄d alteri p me: puta prædonib⁹ q rapuerūt armēta mea. Et ad hæc magis explicandū subiungit. Vel. Legendū est. Et eripite me de manu hostis: & de manu fortiū redimite me: De seipso loquit̄ eruendo & redimēdo/nō in ꝓpria psona (liber. n. erat) sed in rebus suis raptis. acsi aptius dixisset/clare uidistis q̄ nō erat uobis timendum a petitione mea.

¶ Docete me & ego tacebo. Rephensa auaritia amico⁊, rephendit cōsequēter sermones eo⁊/dicendo docete me & ego tacebo. Acsi apertius dixisset, pferte doctrinā & ego tacit⁹ audiā: insinuās tacite p hoc q̄ non docēt/sed ꝓferūt opiniones falsas. patet siq̄dē in dictis eliphaz multa cōtineri dogmata falsa: vc3 de punitione impiorū in hac uita/de beatitudine iusto⁊ in hac uita/deq3 interitu aīæ rōnalis simul cū corpore. et si qd forte ignoraui instruite me. Iuxta hebræū hr. et in quo erraui facite intelligere me. Rephenso officio docēdi/rephendit cōsequenter officiū arguendi. arguerat. n. eliphaz iobē, sed nullū pctm̄ inuenerat uere i iobe/q̄uis multa obiiceret. & ppterea iob dicit facite me intelligere (& non tantum audire) quid est illud in quo erraui. acsi apertius dixisset/rationem afferte alicuius mei erroris ut ratio moueat ducatq3 ad cognoscēdum in quo erraui. ¶ Quare detraxistis sermonibus veritatis: Iuxta hebræum habetur. Quā roborata sunt dicta rectitudinis: Magnā esse uim dicto⁊ rectorum affert, ad insinuādum q̄ dicta eius utpote recta sunt īexpugnabilia. ppter qd' & subiūgit. quū ē vobis null⁹ sit q possit arguere me. Iuxta hebræū hr. et qs icrepabit icrepādo ex vobis: Ex eo q̄ dicta ab eo

recta esse affirmauerat/infert optime nullũ eorum esse tãti q dicta ipius increpari possit:
¶Ad increpandum tãtum/eloquia concinnatis:& in vẽtũ verba proferris. Iuxta hebræũ hr. Nũquid in reprehendere/verba cogitabitis. Arguit iob amicos q male exercent officium interpretandi uerba ipius in deteriorẽ partẽ. interpretatus.n.fuerat eliphaz lamentationem iobis ex lassitudine animi & timiditate prodisse:& propterea iob monendo in futurum/num uerba mea cogitabitis ad reprahendendũ me: insinuat q errauerunt male librando uerba eius. Et huic sensui quadrãt subiũcta iuxta hebraicã ueritatẽ. et in spiritu dicta affecti fastidio: hoc est num cogitabitis dicta affecti fastidio tãq dicta in spiritu: indiscreta siqdem est interptatio dictorum ab affecto fastidio tanq fuerint dicta ex spiritu: hoc ẽ ex suprema animi parte/ex mente deliberata. Et per hoc insinuat iob q lamentatio sua in tertio capitulo pposita/non ex deliberata mẽte sed ut declarauimus ex uelleitate tanq ex affectu fastidii processerit. Super pupillũ irruitis:& subuertere nitimini amicũ vrum. Iuxta hebræum hr. Etiam sup pupillũ irruetis: & fodietis sup sociũ vestrũ. Exaggeratio est præmissi criminis male interpretãdi uerba iobis. assimilat siqdem crimen eorum/irruentibus sup pupillũ & fodientibus ad eradicandũ socium. Et ratio secundæ similitudinis est: qa isti interptando male dicta iobis/erant quasi cauãtes malũ sensum sub uerbis. rõ uero primæ est: qa uidẽtes iobem omni auxilio destitutũ, animæquiores effecti ad arguendum eum/erant tanq irruentes in pupillum.
¶Veruntamen quod cœpistis explete. Iuxta hebræum habetur. Et nunc volite. Completo sermone de præteritis male gestis ab amicis, monet ut deinceps aliter uelint se habere. Quid autem petat ab eis/subiungit. præbete aurem & videte an mẽtiar. Iuxta hebræum hr. vertite vos in me/& sup facies vras an mentiar. Ordo literæ est, & an mentiar sup facies uras uertite uos (nõ corpore sed aĩo) erga me: & sic recto erga me animo uidebitis an mentiar coram uobis: hoc est an errẽ an peccem uobis præsentibus. Respõdete obsecro absq3 contẽtione. Iuxta hebræũ hr. Reuertimini obsecro/nõ erit iniqtas. Declarat quod dixerat uertite uos in me/reuertimini obsecro ad pristinã amicitiã, ita ut nõ sit iniqtas in collatione nostra sicut nec erat prius ante ruinam meam. et loquentes/id quod iustũ est iudicate. Iuxta hebræum habetur. et reuertens adhuc iustificatio mea i se. Ecce fructus reuersionis eorum/q adhuc erit simul reuertẽs iustificatio mea i seipsam. Et dicit adhuc: quoniã iam cœperat monstrare iustificationem suam: & sciebat q si reuerterentur ad rectam censuram, iustificatio quoq sua reuerteretur coram eis in seipsam: quia declaraturus erat mentem suam. Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem. Parui refert q hebraice habetur. An est in lingua mea/iniquitas: Dixerat an mentiar coram uobis: explicat modo per partes quod in genere dixerat dicendo an in lingua mea est iniquitas/per declinationem ab eo quod est iustum & æquũ: nec in faucib9 meis stultitia personabit. Iuxta hebræũ habetur. et an palatum meum non intelliget fractiones: hoc est & an internũ palatũ mentis meæ malũ habeat iudiciũ de afflictionibus quibus frangimur a deo, hæc .n. duo imputabantur iobi: & q intus male sentiebat de afflictionibus hominum a deo (puta q non essent pro peccato) & q inique loquebatur præferendo mortem uitæ.

M Ilitia est vita hominis super terram. Iuxta hebræum habetur. Nonne tempus homini super terram? hoc est nonne tempus est hominis q̃diu uiuit super terram? Postq̃ iob prosecuturum se iustificationis suæ causam proposuit, argumẽtatur aduersus eliphaz dogma/sonans q̧ aliquod præsentis uitæ tempus (ve3 post sex afflictiones) est tempus beatitudinis. Et uere sapiens philosophus fuit iob, qui uiuere spectando ad tẽpus dixit proprium esse hominis q̃diu uiuit. solus enim homo inter animalia uiuit utẽdo omnibus differentiis temporis quatenus tempus est. sicut enim solus homo reminiscitur/ita solus homo uiuit conferendo præterita futuris: reliqua enim animalia instinctu naturæ uiuunt & thesaurizant. cuius signum est q̧ formica nuper nata, æque thesaurizat sicut formica quæ passa est hyemem. ¶ Et aduerte q̧ iob plus dicit & minus intendit. nam intendit q̧ uiuere spectando ad futurum proprium est homini in tota uita eius: & quia hoc conuenit homini quatenus utitur tempore ut tempus est (hoc est tẽpore secundum omnes temporis differentias absolute) ideo dicit nonne tempus homini super terram? declaraturus paulo post id quod intẽdit. Et sicut dies mercenarii dies eius? Duo proponit de tempore uitæ hominis. alterum q̧ homo semper uiuit spectando ad futurum: alterum q̧ tempus uitæ hominis est sicut tempus mercenarii. Et utrũq̧ directe militat aduersus eliphaz/dicentem esse aliquod tempus uitæ hominis in quo homo uiuit beatus. si enim homo q̃diu uiuit spectat ad futurum, iam non est beatus. talis enim uiuendi modus signum est q̧ homo non est assecutus beatitudinẽ: nam beatitudo est terminus & finis: spectare autem ad futurum est tendentis ad ulteriora. Et similiter tempus mercenarii contrariat tempori beatitudinis. nam tempus mercenarii expectat mercedẽ futuram/tẽpus aũt beatitudinis habet illam præsentem. Arguit itaq̧ iob opinionẽ eliphaz: tũ ex ratiõe naturali, q̃a modus uiuendi hoïs ẽ spectãdo ad futuȝ. tũ ex ratiõe ueræ fidei: q̃a totũ tẽpus præsentis uitæ ẽ sicut tempus mercenarii: ac per hoc expectans mercedem beatitudinis in alia uita.

¶ Sicut seruus desiderat umbrã: & sicut mercenari⁹ præstolatur finẽ operis sui. Sic & ego habui menses uacuos: & noctes laboriosas enumeraui mihi. Iuxta hebræũ hr̃. Sicut seruus desiderabit umbram: & sicut mercenarius sperabit operã suã. Sic hereditaui mihi menses falsitatis: & noctes laboris supputarunt mihi. Proposuerat duo: declaraturus utrunq̧ inchoat more solito a postremo. Declarat itaq̧ sensum similitudinis sicut dies mercenarii dies eius/intelligi quo ad tempus laboris mercenarii. declarat autem hoc ex similitudine suimet secundũ tempus hæreditate acceptum/ad seruum desiderantẽ umbram & ad mercenarium sperantem mercedem operis sui. seruus enim non desiderat umbram quando habet eã, sed quando æstuat laborans sub solis ardoribus iussus a domino suo: & similiter mercẽarius nõ sperat mercedẽ quãdo habet eã/sed quãdo operat sub spe mercedis. His inquã iob assimilat se/nõ secũdũ q̧ iob sed ĩ psona oïum hoïum. et propterea dicit q̧ hæreditaria successione accæpi mihi tempus plenum falsitatis & laboris: falsitatis quidẽ quo ad ĩtelligibilia/laboris uero quo ad appetibilia. Omnes. n. sumus hæredes antiquarum opinionum/refertarum innumeris falsitatibus: in quibus tñ doctrinis gaudemus nos occupare menses nostros. & omnes sumus hæredes exerci

piorum patrum & auorum:& in huiusmodi laboribus exercemus nos / non solũ diebus sed etiam noctibus. Merito itaq; dies hominis sunt sicut dies mercenarii de more operātis: quia tempus patrum nostrorum & nostrum / tot falsitatibus & laboribus refertum est ut ad ueritatem & quietem semper suspiret quẽadmodum seruus qui solet uritur ad umbram & mercenarius operans ad mercedem. ¶ Si dormiero dicā quando cõsurgam: Declarato altero propositorum / declarat nunc primo propositum:uers nõne tempus hominis: Declarat autem sensum intentum:uers ꝙ homo q̃diu uiuit / uiuit spectādo ad futurum. Et manifestat hoc / tum in quiete tum in exercitatione operis. & inchoat a quiete naturali:qualis ẽ somnus. morale siquidem est hominiut iens dormitum cogitet de tempore surgendi a somno:& similiter ut mane cogitet de diurno tempore usq; ad uesperam. Et ideo subiungit. et rursum expectabo vesperam:& replebor doloribus vsq; ad tenebras. Iuxta hebræum habet. et mensuratio vespere:& faciam me vagationibus vsq; ad vesperam. Occupationes uarias hominum appellat communi nomine uagationes. & explicat utrunq; tēpore quod est proprium hominis. nam non dicit si dormiero surgam quãdocq;:sed dicit si dormiero / dixi quando surgam? dicere. n. quando surgam / est conferre tempus præsens futuro quod est proprium hominis. & similiter mensurare tempus a mane usq; ad uesperam / actio est propria homini. Apte quoq; describitur homo saturatus uagatiõibus diurnis: eo ꝙ non desunt / sed usq; ad facietatem in promptu semper adsunt diuersæ uagationes hominibus. Ex hoc ergo signo ꝙ tam in principio noctis q̃ in principio diei / tam in principio quietis q̃ in principio exercitationis homo uiuit spectādo ad futurum, declarauit ꝙ uiuere spectando ad futurum proprium est homini:ac per hoc nullum tempus uita hũanæ est tēpus beatitudinis, cuius cõtrariũ dixerat eliphaz in. 5. cap.

¶ Induta est caro mea putredine & sordibus pulueris. Parui refert ꝙ hebraice habetur. Induta est caro mea vermē & frustum pulueris. Eliphaz dixerat non solum in genere de tempore beatitudinis hominis:sed etiam in calce capituli quinti descenderat ad iobem in indiuiduo, monendo ipsum audi & tu & sapito tibi / proculdubio ut ad beatitudinem te præpares. huic inquam monitioni respõdet mõ iob / confutando illam ex præsenti dispositione corporis sui:manifestans ꝙ corpus suũ est sic male dispositum ut inhabilem ipsum reddat ad expectandum beatitudinem descriptam ab eliphaz. & propterea dicit carnem suam uestitam iã uermibus natis ex ulceribus / & uestitam similiter frustis pulueris:quia in cinere sedebat / & tam agglutinatus erat cinis cruore imbibito ut frusta pulueris confecta essent. cutis mea aruit et contracta est. Iuxta hebræũ hř. cutis mea scissa est & abominabilis facta est. Sentētia clara est:quia ad literam uerificatur. Et ex istis manifestatur q̃ dira fuerit plaga personæ iobis:quod prius tacitum fuerat. ¶ Dies mei velocius transierunt q̃ a texente tela succiditur. Iuxta hebræum hř. Dies mei fuerunt agiliores nauicula textoris. Textoris nauicula uehiculum est fili ad texēdum / & hinc & inde continue agitur:& quanto agilior est / tanto citius consumitur filum uectũ in ea. dies autem iobis assimilantur nauiculæ textoris quatenus uehentes uitam ipsius iob tanq̃ eundo & redeundo:secundus enim dies repetitio est primi. Et intendit ad literam ꝙ dies sui quatenus uehētes uitam ipsius / citius terminati sunt q̃ uicturus fuisset

secundum naturæ cursum.hoc.n.sonat & huc tendit maior agilitas dierum suorum quam naviculæ textoris:narrat.n.q dies sui acti sunt cum tanta agilitate ut filum uitæ suæ longe plus duraturum/citius finitum fuerit. Et prosequendo metaphorã subiungit. **et consumpti sunt absq3 ulla spe.** Filum naviculæ textoris finitur quidem sed cũ spe (nam ponitur in ea calamus cum alio filo donec compleatur tela) dierũ uero meorum accelerata consumptio est sine spe prorogationis uitæ.ex magnitudine siquidem ægritudinis cum uehementia doloris/iudicabat rationabiliter uitam suam consumptã: & propterea impossibile esse sibi q expectaret beatitudinẽ pmissam ab eliphaz.

¶ Memento quia ventus est vita mea. Iuxta hebræum habetur. **Memẽto q spiritus vite mee.** Et ẽ numeri pluralis uitæ meæ. Dixerat iob in cap.3. ponendo lamentationem suam q si olim mortuus fuisset requiesceret nunc cum regibus & consulibus terræ &c. contra quod dixit eliphaz in cap.4.q fundamentum hominis est puluis/& in morte non habet quod ponat:insinuando q anima hominis desinit simul cum homine. Et propter utrunq dicit modo iob/hominis animã post mortem perseuerare semper sine corpore:tum ne putarent q ipse in dictis in tertio capitulo crederet circulum animarum:tum ne ex uerbis eius intelligeretur q animæ separatæ sunt extra statum tam poenæ quam præmii/ut uerba eius ibidem præ se ferebant:tum aduersus eliphaz/dicentem animam hominis simul mori cum corpore. Et apostrophat ad deum/supplicando illi memẽto q spiritus est uitarum mearum.in hoc.n. q dicit uitas suas prodire ex spiritu/dicit animam suam esse spiritum:ac per hoc immortalem/ contra eliphaz. Per hoc autem q supplicat deo ut recordetur spiritus eius nunq reuersuri ad corpus/excludit non solum circulum animarum sed etiam statum exemptũ a poena & præmio.uana siquidem esset supplicatio pro spiritu suo separato/ nisi spiritus separatus puniendus uel beandus esset. Ad hæc itaq tendit uniuersa hæc particula,affirmans animas hominum uiuere quidem post mortem hominis sed nunq redituras ad hanc uitam. Nec doctrina hæc militat aduersus ueram fidem resurrectionis mortuorũ: quoniam nec tunc reuertentur animæ ad similẽ uitam in corporibus,sed ad uiuendum in corporibus absq cibo & potu & usu uenereorum / absq præliis & dominio & ciuitatibus &c. **et non reuertetur oculus meus vt videat bona.** Discerne prudens lector inter spiritum & corpus. spiritum nanq suum commendat deo:de corpore autem dicit & non reuertetur oculus meus (proculdubio corporeus) ut uideat bona / præsentis uitæ. **¶ Nec aspiciet me visus hominis.** Parui refert q hebraice hr. **Nec aspiciet me oculus inspectoris mei.** Conuersationem humanam qualis nunc est excludit/negando mutuos conspectus futuros quales docent credentes circulum animarum. **oculi tui in me & non subsistam.** Iuxta hebræum habet. **oculi tui in me & non ego.** Quamuis non sit futurus iterum mutuus conspectus hominum/oculi tamẽ tui deus semper uidebũt me,ita tamen q non ero ego/homo compositus ex anima & corpore.uidebunt.n.semper oculi tui me/hoc est spiritum meum: sed ego qui constituor ex anima & corpore/non ero. **¶ Sicut consumitur nubes & pertransit.** Parui refert q hebraice habetur. **Cõsumpta est nubes & iuit.** hoc est consumpta est nubes & iuit per resolutionem in ea in quæ resoluenda erat. Dixerat & non ego: affert modo similitudinem manifestantem q non ego in æternum. **sic qui**

descendit ad inferos. Iuxta hebræum habetur. sic descendens ad foueā nō ascendet. De homine est sermo, homo enim naturaliter consumitur/& uadit per resolutionem in animam & corpus in foueam: sepulchri quidem quo ad corpus/inferni aūt quo ad animam, ante mortē siquidem christi omnium hominum animæ descendebāt ad inferos. Et propterea de ipso homine dicitur ꝙ quemadmodum nubes consumpta est & iuit per resolutionem absq; reuersione eiusdem, ita homo descendens in foueam per resolutionem in animam & corpus nunq̄ ascendet de fouea/nunq̄ redibit ad hanc uitam. Et ad maiorem explicationem subiungitur ꝙ nunq̄ redibit in domum olim suā neq; cognoscet eum locus dignitatis eius/non redibit iterum rex seu princeps &c. Et assumpsit similitudinem ex nube consumpta: quoniam in ipsa uidemus ad sensum cōsumptionem absq; reditu eiusdēmet indiuidui cū frequenti reditu similiū in specie: ut ēt ex ipsa similitudine insinuaret hoiem nō redire eundēmet sed similē postea generari. Nō reuertet ultra ad domū suā: neq; cognoscet eū āpli⁹ loc⁹ eius.

Hapropter & ego non parcā ori meo. Iuxta hebræum hr. Etiam ego non prohibebo os meum. Postq̄ iob respondit ad obiecta multa eliphaz/redit ad declarandum sensum pariter & rationem lamentationis suæ. promiserat. n. in calce præcedentis capituli ꝙ si amici reuerterentur ad æquitatem animi/efficeret ipse ut iustificatio quoq; sua rediret in seipsam. & propterea dicit ꝙ adhuc nō uult cohibere os suum a lamentatione ut declaret sensum illius. loquar in tribulatione. Parui refert ꝙ hebraice habetur. in angustia spiritus mei. Vere siquidem loquetur in angustia spiritus/hinc & inde urgentibus rationibus diuersis iudicioꝝ dei. confabulabor cum amaritudine. Legendum est. in amaritudine animæ meæ. Duas præmittit radices futuri sermonis (alteram angustiam spiritus inter diuersas rationes/alteram amaritudinem uitæ ex plagis propriis) ad manifestādum amicis suis rationem subiunctorum, ne interpretentur in malam partem sicut prius. Nunquid mare ego sum aut cetus, quia circundedisti me carcere? Iuxta hebræum hr. Nunquid mare ego/nunquid cetus, ꝙ pones super me custodiam? Ecce sermo ex angustia spiritus directus ad deum perscrutando rationes diuinorum iudiciorum. & hoc directe aduersus eliphaz/dicentem nō immitti mala homini a deo nisi propter ipsius hominis peccata. Inuestigando siquidem an deus immiserit sibi hæc mala pro custodia/quemadmodum deus custodit mare & custodit cetum, docet ꝙ deus quandoq; angustat hominem aliquem ne noceat aliis/ præponendo commune bonum libertati priuatæ alicuius. tali siquidem ratione custodit deus mare ne operiat terram, præponēdo salutem animalium uiuentium in sicco/primæuæ dispositioni elementorum qua aquæ tegere deberent terram. cetum quoq; (hoc est piscem maximum) custodit ne ueniat ad mare mediterraneū/ne noceat cōmoditati hūanæ. Nec sis adeo rudis ut intelligas custodiā maris & ceti extra opa naturalia: sed qa opus naturæ ē op⁹ intelligētiæ/ideo iob uerissime attribuit hmōi custodiā diuinæ ꝓuidentiæ.

Si dixero consolabitur me lectulus meus. Ecce sermo ex amaritudine animæ. Et hebraice habetur. Quia dixi/consolabitur me lectus meus. affirmat. n. se sperasse quietem somni in lecto/ut sic consolationem aliquam acciperet. et releuabor loquens mecum in stratu meo. Sententia optime redditur: nam

hebraice habetur. **eleuabit in eloquio meo stratus meus.** In idem.n.redit rele uari secum loquendo in proprio stratu/& eleuari a proprio stratu secum loquendo. ele uari.n.ad partem spectat contemplatiuam/releuari uero ad appetitiuam:sed hæc mu tuo se inferunt. In quiete proprii colloquii ad seipsum/asserit se sperasse quoq; consola tionem ex meditatione qua homo secum loquitur in loco quieto. **Terrebis me p somnia: & per visiones horrore concuties.** Iuxta hebræum habet. **Et ter ruisti me in somniis: & a visionibus stupefecisti me.** Iuxta duo prius di cta (vc3 de consolatione lecti & de eleuatione in colloquio) duas afflictiones comme morat sibi datas a deo. alteram dormienti per terribilia somnia: alteram uigilãti ac me ditanti per horribiles uisiones. satan.n.acceperat potestatem aduersus iob citra ægritu dines mortales. & propterea uexabat eum etiã in animo: commouendo phantasmata dormientis, & formando horribiles apparitiões in imaginatiua uigilantis/uel etiam in aere relatiue ad sensus iobis.

Quamobrem elegit suspendium anima mea: & mortem ossa mea. Iuxta hebræum hr. **Et elegit plus q̃3 strangulationem anima mea: mor tem plus q̃3 ossa mea.** Inter tot dolores corporis & afflictiones animi quid elegerit commemorat/ampliando lamentationem suam in cap.3. scriptam. ibidem.n.manife stauit se præferre mortem uitæ: hic autem manifestat q; non solum cõcupiuit mortem/ sed etiam uiolentum moriendi modum. Parum dico: quia ait animam suam elegisse nõ solum strangulationem (quæ est mors uiolenta) sed plus q̃ strangulationem: hoc est quẽcunq; peiorem modum moriendi. Quod autem subdit mortem plus q̃ ossa mea hebraico more postponit: phrasis.n.hebræa præponit maius minori. latine.n. dicendũ fuisset & elegit mortem plus q̃ ossa mea/plus q̃ strangulationem anima mea. Et ad li teram dicit mortem plus q̃ ossa mea/ad insinuãdum q; sola fere ossa remanserãt in eo/ consumptis iam carnibus dolore & uermibus. **Desperaui/nequaq̃3 vltra iã viuam.** Iuxta hebræum hr. **Abominatus sum/non semper viuam.** Res ab ominatione habita significatur per hanc particulam/non semper uiuam. & ẽ sensus/ abominatus sum meipsum mortalem. Vbi aduerte prudens lector q; ordo harũ triũ particularum est/& abominatus sum me mortalem & elegit anima mea mortẽ & plus q̃ strangulationem: sed metri causa non ordinate scribuntur. Et recole q; protestatus est iob hæc elegisse animam suam/non absolute sed secundum amaritudinem animæ suæ. quẽadmodum.n. (ut in præcedenti præmisit capitulo) iudicium diuersum est eorũ quæ gustantur ab habente saliuam sanitatis uel ab affecto saliua amara, ita alia est electio affecti amaritudine uitæ & alia est electio animi liberi. illi.n. consonant ea quæ tollunt amaritudinẽ uitæ: & propterea cõsonat ei plus mors q̃ uita: & tam ingens potest esse amaritudo uitæ ut cõsonet ei plus q̃ strangulatio. Et propterea iob ad manifestãdum maximam uitæ suæ amaritudinem, dicit & q; abominatus est se mortalem/& q; elegit plus q̃ strangulationem. non q; absolute hos actus exercuerit, sed ut dictum est secun dum uelleitatem & secũdum appetitum inferiorem affectum amaritudine. **parce mi hi domine.** Iuxta hebræum habetur. **prohibe a me.** Huc tendit uniuersa comme moratio recitatarũ afflictionum & electionum: vc3 ad supplicandum deo ut phibeat ab eo tum augmentũ tum cõtinuationem tam ingẽtis doloris & terroris. Et ad literã

subiungit hanc supplicationem tanq̄ temperamentum præmissæ electionis. Acsi ap-
tius dixisset, inter tot mala elegi secundum amaritudinem quidem animi & mortem &
plus q̄ strangulationem: secundum uero mentem seu simpliciter & absolute/ elegi sup-
plicare deo ut prohibeat a me augmentum & continuationem doloris & terroris. Et p
hoc declarat internam dispositiōem animi sui fuisse rectam, **nihil enim sunt dies
mei.** Iuxta hebræum habetur, **quia inanitas dies mei.** Aduersus orationem eli-
phaz orat iob. ille .n. supplicaturū dixit se deo ut purgaret eum & faceret beatū in hac
uita: quo contra iob orando petit ut deus desistat a tanta afflictione, non ut beatū eum
faciat in hac uita/ sed quia dies uitæ suæ sunt inanitas. Minus explico: quia dictio he-
braica significat plus q̄ uacuū. Ex hoc itaq̧ q̄ dies uitæ eius qui supersunt sunt uacui
omni spe bonorum temporalium, supplicat q̄ minuat hoc malum. Et hic subitelligit̄
absq̧ repetitione/ ratio dicta in præcedenti capitulo: scilicet ne auctum uel continua-
tum malum abducat mentem a rectitudine. Ita q̄ si perspicacius intellecta fuerit hæc
petitio, supplicat deo ut prohibendo hæc mala custodiat ipsum ne ruat in peccatū.

¶ **Quid est homo quia magnificas eum, aut quid apponis erga eū
cor tuum?** Iuxta hebræū hr̄. **Quid homo q̄ grandiuisti eum: & q̄ pones
ad eum cor tuum?** Interpollatim ratiōes diuersas iudiciorum diuinorum aduersus
eliphaz profert. prius enim aperuerat q̄ deus angustat quandoq̧ hominem ne noceat
aliis: modo autem manifestat q̄ deus affligit quandoq̧ hominem ut probet illum. per
hæc .n. confutatur eliphaz, dicens hominem affligi a deo ob peccatum proprium dun-
taxat. Ait itaq̧ ad deum. quid homo q̄ grandiuisti eum? Præsupponit hominem: & ad-
miratur q̄ deus granditerit eum. Præsupponēdo itaq̧ hominem/ præsupponit natura-
lia hominis: & admiratur hominem postea factum a deo grandem/ proculdubio in su-
pernaturalibus perficientibus naturam: in donis fidei/ spei & charitatis: & ut unico di-
cam uerbo/ in hoc q̄ ordinatus est ad supernaturalem beatitudinem. ualde enim gran-
diuit deus hominem, quum gratuito beneficio contulit homini posse adipisci superna-
turalem beatitudinem qua gaudent angeli beati: & uere dignum est admiratione q̄ ho-
mo mortalis secundum corpus/ habens animam rationalem in infimo ordine creatura-
rum rationalium/ sit eleuatus a deo in tantam magnitudinē ut perueniat ad supremā
beatitudinem creaturarum intellectualium. ¶ Et tu perspicax lector scito q̄ oportuit
iobem talem hominis magnitudinem commemorare hic/ ut redderet rationem quare
deus affligit hominem probando illum. Probatio siquidem hominis per afflictiōes/ nō
apparet ratiōabilis relatiue ad naturalia hominis præcise: sed q̄ deus affligat homines
probando illos relatiue ad supernaturalia communicata homini/ rationi consentaneū
est. per afflictiones siquidem abstrahimur ab affectu carnis ac mundi: & discimus eleua-
ri ad supernaturalia nobis promissa: & interuenit nonnulla commutatio bonorū præ-
sentis uitæ cum bonis futuræ fœlicitatis. ¶ Consequenter autem subiūcta uerba sub ea-
dem admiratione & q̄ pones ad eum cor tuum? ad eundem supernaturalium ordinem
spectant. Et est sensus. quid est homo q̄ fecisti eum capacem beatitudinis supernatura-
lis/ & q̄ indefessam curam iugiter habes ad adducendum hominem in illam beatitudi-
nem. in hoc enim officio continue deus perseuerat: & ppterea scribit̄ in futuro. ¶ **Visi-
tas eum diluculo: & subito probas illum.** Iuxta hebræū hr̄. **Et visitasti**

eum in matutinis: in momentis probabis eum. Executio antedictæ curæ scribitur in uisitatione & probatione. Recole q eliphaz in capitulo quinto dixit homi-nem beatum post sex afflictiones: aduersus siquidem illam opinionem dicit iob tam in matutinis q̄ in momentis, & est sensus q deus uisitat homines conferendo eis gratiam perfectarum uirtutum in matutinis: hoc est ante quamlibet afflictionem/ita q non est opus afflictione purgatiua ad habendum uirtutem perfectam. Et hoc apparet in sanctis multis/prius habentibus perfectas uirtutes q̄ tribulationes. Dictio autem interpretata probabis/non plene explicatur: quoniam significat probationem ad eligendum, & est sensus q deus probat electos in momentis: hoc est absq successione temporum, dixerat enim eliphaz q sex tribulatiōibus opus erat: dicit iob q deus probat homines in momentis quibuslibet/& non est opus expectare successionem temporum. Homines autem probare attribuitur deo/non proprie sed metaphorice sicut & irasci: uez secundum similitudinem effectus: hoc est q deus operatur ad instar probantis & examinantis homines per flagella. facit enim similem effectum effectui quem faceret probans & examinans. quorsum autem/iam dictum est. Vbi uides q iob admiratur diuinā beneficentiam in omnibus istis quattuor actionibus: & docet q propter supnaturalia bona affligit deus electos tanq̄ probans & examinans illos: simulq tempora eliphaz cōfutat. Est & aliud mysterium in hac admiratione: uez q eliphaz cōuertendo sermonem suum ad deum, commemorauit deum facientem magna & inscrutabilia/dantem pluuiam &c. iob autem alloquens deum/admiratur diuinam beneficentiam in collatiōe supernaturalium donorum: ut & hinc perpendamus quantum præstet oratio orationi. Vsqquo nō parcis mihi: nec dimittis me ut glutiam saliuā meā? Iuxta hebræum hr. Vsqquo non uertes a me: non facies laxare me do nec glutiam ego saliuam meam? Simili fine concludit probationē suam quali concluserat afflictiones suas, concluserat enim petendo ut cessaret deus a tam uehemēti afflictione: concludit similiter modo petendo laxitatem minimā. Et tali petitiōe manifestat iob se affligi a deo per modum probationis. dixerat in genere q deus probat homines: nunc applicat ad seipsum q probatur a deo per huiusmodi afflictiones/petēdo laxitatem uel paruulam. Et uniuersum uitæ suæ tempus reliquum assimilat tempori paruissimæ morulæ qua glutimus saliuam propriam. ita q ad literam petit relaxari dolores & terrores in hoc residuo uitæ suæ/quod est tam breue q̄ tempus necessarium ad glutiendum saliuam. Et adiecit hoc directe contra monitionem eliphaz/suadētis ut precaretur deum ad hoc ut in hac uita postea uiueret beatus. contra hoc enim directe petit tempus ad glutiendum saliuam propriam: hoc est tempus tum minimum tum necessarium ad uitam/in aliqua laxitate concedi. Et si hebraicæ literæ ordinem cupis/ dicito. usqquo non uertes probationem a me, nō facies laxare me tum corpore tum animo? hæc enim laxitas effectus est primæ actionis.

Peccaui. Officia multa simul exequitur. nam contra interpretantes q ipse dixerit se non peccasse/ait deo peccaui. & postq̄ rogauit relaxari probationem/consequēter supplicat condonari sibi peccata: & inchoat a confessione peccati/dicendo peccaui. quid faciam tibi o custos hominum? Parui refert q hebraice habetur. quid operabor tibi custos hominis? Fatetur impotentiam suam ad repensandū in-

iuriām factam deo quatenus est custos hominis.contra custodiam siquidem peccat / quicunq; sub alicuius custodia deputatus declinare attentat.& iuxta hanc metaphorā aduersus deum custodem hominis peccamus/quoties a præstitutis religiōis uel prudē tiæ terminis declinamus.Agnoscens itaq; cælsitudinem custodis in quem peccauit / & conferens cum propriis uiribus,uerissime dicit quid operabor tibi ? asserendo per hoc nullam sibi superesse operam ad repensandum peccatum.uerissimum siquidem est q̄ homo nihil potest reddere deo ꝓ peccato:sola enim dei gratia remissio fieri potest pec cati.Nec sermo iste iobis est excusatorius:sed quēadmodum confessus est se peccasse / ita profitetur posuisse seipsum in huiusmodi impotentia repensandi deo. utrunq; enim propria uoluntate facimus.quare posuisti me contrarium tibi.Iuxta hebræū hr.quare posuisti me in obuium tibi.Metaphora est.quū enim alicui eūti unus aliquis semper inuenitur obuius/non q̄ ille occurrat eunti sed econuerso quia uadens semper quasi impingit in illum,habetur ille sic obuius fastidio.Et iuxta hanc similitu dinem dicit iob deo quare posuisti me in obuium tibi : hoc est quare habes te circa me tanq̄ fastidio habitum/sicut fastidio habetur iugiter obuius eunti. Et uerificat̄ hoc in deo relatiue ad eum qui peccauit/pro quanto non dat illi gratiam uere resipiscendi . & hæc est ratio propter quam peccator caret operatiōe grata deo pro peccato cōmisso. et factus sum mihimet ipsi grauis?Iuxta hebræum habetur. et fui sup me in onus ? Iu.Iisti domine & sic est ut omnis inordinatus animus sibiipsi sit pœna / inquit aug . & gregorius ait peccatum quod per pœnitentiam non diluitur/suo pon dere ad aliud trahit.propter hæc.n.uerificatur sententia iobis/& fui super me in onus.

Scito hic q̄ hebræi referunt thalmudistas tradere q̄ antiqui rabini mutauerunt hāc literam & multas alias sacræ scripturæ quas arbitrati sunt indecenter sonare : & in hac litera aiunt mutatum esse pronomen secundæ personæ in primam.ita q̄ secūdum pri mæuum textum legebatur/& fui super te in onus?Quod si uerum est,ignorantiā suam monstrauerunt magistri illi.non enim ma'e sonat metaphora & fui super te in onus:sed tanq̄ præcedentis sententiæ effectus quadrat, quia posuisti me in obuium tibi ideo ha bitus sum apud te tanq̄ qui est alicui in onus/quia elongasti me a gratia tua ideo me rui tractari a te tanq̄ si essem in onus tibi.Hæc dixerim non ut adhibeatur fides thal mudistis (quoniam ea facilitate possunt reiici qua & admitti) sed ut cauti sint lecto res nec credulas præbeant aures. Et format istas interrogationes ad insinuādū duo. Alterū ut cognoscatur ratio quare homo & peccat & non potest satisfacere pro pec cato.& hoc directe supra eliphaz/dicentem q̄ homo natus est ad peccatum.Longe al tius dicit iob q̄ ratio peccandi & impotentiæ satisfaciendi/est negatio diuinæ gratiæ . cōsiderat enim iob peccatum quatenus est offensa dei custodis hominum.& propterea dicit quid faciam tibi o custos hominum,quū tu posueris me tanq̄ exosum tibi & tāq̄ sim tibi in onus?hoc est tanq̄ sim tibi grauis ad uidendum me.hæc enim ad negationē gratiæ spectant. Eliphaz autem cōsiderauit peccatum quatenus est declinatio a recti tudine:& propterea dixit q̄ homo natus est ad peccatum.& philosophi consequenter dicunt q̄ prauus frequentibus exercitationibus ad meliora/fit bonus.uera siquidē sunt hæc naturalia:sed cælsiora sunt mysteria gratiæ quæ tradit iob. Alterū ut cognoscat̄ q̄ hæc dependent ex simplici dei uoluntate.conferre enim & non conferre gratiā / di uini est

uini est beneplaciti: iuxta uerbū christi matth. xi. ita pater quoniam sic placitum ē ante te. ☞ Sed occurrit quæstio quomodo hæc uerificantur de iobe, quum ipse sanctus uir fuerit & in dei gratia constitutus. Solutio est ꝙ ista uerificātur de persona iobis secundum propria merita: hoc est quatenus ex uiribus propriis operabatur: uniuersæ enim iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ/ & multo magis peccata etiam sanctorum merentur negationem gratiæ/ merentur ꝙ homo habeatur ut exosus relatiue ad beatitudinis supernaturalis fœlicitatem quæ in consortio consistit diuino.

¶ Cur non tollis peccatum meum: et quare non aufers iniquitatem meam: Iuxta hebræum habetur, Et cur non leuabis rebellionem meam / & facies transire iniquitatem meam? Hebraicæ phrasis est leuare peccatum pro condonare peccatum. & idem significatur per facere transire illud. Et ratio metaphoræ primæ est: quia quum deus ignoscit peccatori, tanꝗ̄ e supernis tollit onus peccati quasi leuando illud ab homine. ratio uero secundæ est: quia quum deus ignoscit peccatori, efficit ut peccati macula non maneat in eo / sed ab eo quasi transeundo euanescat. ☞ Post itaqꝫ confessum peccatum / post confessam impotentiam satisfaciendi, supplex petit ueniam admirando causam quare deus negat ueniam. Vbi primum scito quo ad sensum literæ / rebellionem sonare peccatum quatenus est auersio ab incommutabili bono ipso deo: iniquitatem autem sonare peccatum quatenus a rectitudine iuris declinat. Aduerte deinde ꝙ tollere peccatum potest intelligi uel quo ad culpam uel quo ad pœnam. & utroqꝫ modo uerificatur litera hæc. nam & quo ad culpam ignorans iob an deus ignouisset sibi peccata sua / petit tolli illa: & quo ad pœnam uidebat se continue affligi / & propterea petit tolli peccata sua quo ad pœnam. ☞ Sed insurgit quæstio: quia iob non uidetur constans sibi ipsi, eo ꝙ in principio sexti capituli affirmauit se longe plus pati ꝗ̄ mereantur peccata sua: quomodo ergo nunc petit tolli peccata sua quo ad pœnam quam patiebat? Solutio est ꝙ peccata nostra possunt dupliciter iudicari & puniri: uel secundum rigorem omnem quem diuina seueritas posset exigere / uel secundum solitum diuinæ iustitiæ modum. Et sic locutus est iob in principio sexti capituli: primo autem modo loquitur hic. & propterea admirando dicit cur non leuabis / seruando solitum iustitiæ tuæ cursum. & hoc quo ad pœnam: nam quo ad culpam admiratio ad causam secretæ uoluntatis diuinæ ignotam refertur. Ecce nūc in puluere dormiam, & si mane me quesieris non subsistam. Iuxta hebræum habetur. quia nunc in puluere iacebo, & queres me & non ego. Aduersus beatitudinem promissam ab eliphaz post conuersionem hominis ad deum / affert pro ratione ꝙ nunc morietur. Acsi apertius dixisset. non ideo peto ueniā ac remissionē pœnæ ut residuū uitæ meæ fœliciter agam/ut eliphaz suadet: qa nunc in puluere iacebo mortuus (hoc est quia statim sum moriturus) & quæres me / secundum spiritum, & non ego/compositus ex anima & corpore inueniar sed secundū spiritum tantum. ☞ Collige ex dictis iobis causas tres quare deus affligit hominem: uel propter peccatum proprium/uel ne noceat aliis/uel ad probandum hominem. & ꝙ ex illis confutantur duo dicta eliphaz: alterum ꝙ homo affligitur a deo propter peccatum duntaxat: alterum ꝙ deo affligente innocentem infertur ꝙ homo esset iustior

deo, probante siquidem deo innocentem / perspicuum est illationem esse falsam. Collige quoq; petita a iobe precante deum,& inuenies duo præcipue petita: vcȝ ueniã commissorum peccatorum/& præseruationem a futuris peccatis. nam relaxationem pœnæ petiit ut medium ad non peccandum:timebat enim (ut sæpe dictum est) menti suæ a continuato dolore & terrore.Et hinc patet spiritualis affectus iobis in oratione/ aduersus mundanum affectum eliphaz in sua oratione.

CAPVT .VIII.

Respondens autem baldad. Legendum est. Et respondit bildad suhites. Secundo iobis socio/secundus loquendi locus datus ē. et dixit. Usqȝquo loqueris talia. Iuxta hebræũ habetur ista, incipit siquidem loqui arguendo iobem q; perseueraturum se profert in sentẽtiis istis quæ in duobus præcedentibus capitulis sunt scriptæ. Acsi apertius dixisset. uideo q; frustra moneris/q̃diu durabit hæc pertinacia tua:et spirit⁹ multiplex sermonis oris tui: Iuxta hebræum habetur. et spiritus fortis dicta oris tui: Magnanimitas iobis arguitur:eo q; corpore nõ solum attenuato sed consumpto/ eius spiritus fortis perseuerabat in dictis ore proprio.

¶ Nunquid deus supplantat iudicium: aut omnipotens subuertit quod iustum est: Iuxta hebræum habetur. Num el torquebit iudiciũ:ꝛ nũ saddai torquebit iustitiam: Resumit bildad argumentum eliphaz de iustitia dei: quia iob non explicite responderat illi argumento. Concordant itaq; bildad & eliphaz aduersus iobem/in argumento q; deus esset iniustus si non in hac uita redderet bonis bona & malis mala.& propterea horrendo tantum nefas/dicit nunquid el torquebit iudicium: profert siquidem sententias sanctissimas. impossibile est enim q; deus utatur fortitudine sua ad faciendum iudicium tortum/quemadmodũ principes mundi abutuntur potentia sua ad peruertendum iudicium. & similiter nunquid saddai (hoc est qui uincit omnia) utetur omnipotentia sua ad torquendum iustitiam in iniquitatem / quemadmodum tyranni uictores abutuntur uictoria sua ad peruertendum iustitiam in iniquitatem. ¶ Etiam si filii tui peccauerunt ei. Applicat bildad sententias sanctas de iudicio & iustitia dei ad mala & bona præsentis uitæ/ manifestans per hæc intentionem suam: q; vcȝ intelligit has sententias uerificari in hac uita: scilicet q; in hac uita diuina iustitia reddit mala malis & bona bonis.et inchoat a malis / afferendo in exemplum filios iobis interemptos simul. Et primo refert culpam eorum / dicendo. si filii tui peccauerũt ei: hoc est quia filii tui peccauerunt in deum. Et subiungens pœnã dicit. et dimisit eos in manu iniquitatis suæ. Iuxta hebræum habetur. et misit eos in manu rebellionis eorum. Ecce q; reddidit mala malis. quia misit/ per modum expellentis ex hac uita, eos in manu (hoc est in opere) rebellionis eorum. significat enim eos inpœnitentes occisos. ¶ Tu tamen si diluculo cõsurrexeris ad deum ꝛ omnipotentem fueris deprecatus. Si mundus ꝛ rectus incesseris. Iuxta hebræum habetur. Si tu queres el: ꝛ saddai depr eca beris. Si mũdus ꝛ rectus tu. Prosequit̃ alterã partẽ: vcȝ q; diuina iustitia reddit bonis bona præsentis uitæ/afferẽdo in exemplũ ipsum iobẽ, sub cõditiõe tñ duplici.

Altera est q͏̄ sit recte dispositus erga deum supplicando / & instar inquirentis tenden do in deum mente. altera est q͏̄ ipse sit mundus a peccatis/& rectus quo ad intētionem & opera. Nominat autem deum el & saddai, ad insinuandum q͏̄ honorandus est & ut fortis & ut qui omnia uincit iustissimus retributor malorum & bonorum. **statim eui gilabit ad te/ꝛ pacatum reddet habitaculum iustitie tue.** Iuxta hebræum habetur. **quia nunc remouebit super te/ꝛ repensabit habitaculum iusti tie tue.** Ecce reddere bona bonis. promittit enim q͏̄ remouebit ab eo mala/& q͏̄ repen sabit habitaculum eius secundum iustitiam eius. Et dicendo quia nunc/uidetur dissen tire ab eliphaz. iste siquidem iobi dicenti q͏̄ non superest sibi tempus habēdi bona præ sentis uitæ, promittit q͏̄ si conuersus ad deum mundus ac rectus fuerit/deus nunc non solum tollet mala sed repensabit bona perdita/non omnia (quia non filios) sed habita culi proprii ipsius iobis ad respondendum iustitiæ propriæ eiusdem. filii enim mortui præsupponuntur in iniquitatibus propriis: eliphaz uero promittebat post sex tribula tiones beatitudinem. Dixi autem uidetur: quia non est hoc usq͏̄quaq͏̄ clarum. nā quod in uulgata subditur æditione. **In tantum vt si priora tua fuerint parua, ꝛ nouissima tua multiplicentur nimis.** iuxta hebraicam ueritatem habetur. **Et erit principium tuum paruum: ꝛ finis tuus crescet valde.** hic enim promittitur non solum successus prosper: sed etiam affirmatur q͏̄ principium prospe ritatis erit paruum/finis autem erit magnus. Et hoc consonat sententiæ eliphaz/ pau latim per sex tribulationes uehentis hominem ad beatitudinē. ideo enim bildad post q͏̄ dixit quia nunc &c. adiunxit & erit principium paruum: ne intelligeretur q͏̄ promit teret summum præsentis uitæ bonū statim/sed cum tēpore per prosperos successus.

¶ **Interroga enim generationem pristinam.** Legēdū est. primam. Quod autem sequitur. **et diligenter inuestiga patrum memoriam.** iuxta hebræum hr̄. **et dirige te in inquisitionē patrum eorum.** Doctrinam hanc (vcz q͏̄ deus præsentis uitæ bona dat bonis & mala malis) probat bildad ex authoritate antiquoꝝ. & propterea rogat iobem ut interroget antiquos patres: & modum interrogandi expli cat/dirigendo se ad inquisita per patres primarum generationum. relicta enim erant in scriptis inquisita ab antiquis: & propterea dicit ut dirigat seipsum in inquisitionē pa trum eorum. Et intendit per generationem primam/ætatem eorum qui uiuebant ānis fere mille. hæc enim fuit prima hominū ætas. Vnde & subdit. **Hesterni quippe su mus ꝛ ignoramus.** Iuxta hebraū habetur. **Quia heri nos/ꝛ non sciemus.** Hic fiat punctus. Ratio ex parte nostri quare āntiquorum authoritati deferre debemus, redditur tum ex præterito uitæ nostræ tempore/dicendo quia heri nos: tum ex futuro/ dicendo & nesciemus. ex eo enim q͏̄ præterita uita nostra qui iam sumus ætatis proue ctæ/est perinde acsi heri nati essemus, consequens est q͏̄ etiam futurum est breuissimum: ac per hoc nesciemus: & ideo egemus scientia antiquorum. Et ad hoc subiungitur si militudo. **quoniam sicut vmbra dies nostri sunt super terram.** Interpres addidit sicut. Dies nr̄i relati ad scire & nescire/assimilanť ūbræ: in hoc q͏̄ ūbra caret lu mine rectoꝝ radioꝝ, & nisi per reflexionē haberet lumē/esset penitus in tenebris: ita dies nr̄i nisi mutuatū a patribus participarent lumē sciētiæ/essemus tanq͏̄ penit⁹ ignorātes. Et intēdit q͏̄ mutuatū lumē sciētiæ nō ab una patrū ætate sed ab oībus gn̄atioībus usq͏̄

àd primam/largit' nobis intelligentiam mysteriorũ. Et uere sic esse experimur. in iis .n. in quibus desunt inquisita a priscis/nihil scimus. Vnde & subditur. **nonne ipsi docebunt te.** Antiqui patres demonstrantur per pronomen ipsi. **loquentur tibi.** non uerbo sed scripto. **et de corde suo.** hoc est non ficte. **proferent eloquia?** Ad differentiam fingentium fabellas dixit & de corde suo proferent eloquia. rogat enim iobem ut antiquos ueridicos doctores consulat.

Nunquid uirere potest scirpus absq; humore. Iuxta hebræũ habet'. **Nunquid eleuabitur iuncus in non limoso.** Quod autem sequitur. **aut crescet carectum sine aqua.** iuxta hebræum habetur. **crescet pratum sine aquis?** Sub uno enim interrogatiuo utrunq; compræhenditur. nunquid leuabitur iuncus in non limoso/ crescet pratum sine aquis? quasi dicat non. Significanter autẽ de iunco dicit nunquid leuabitur / eo q́ iuncus dicitur crescere in altitudinem decem cubitorum. Declarabit autem inferius hanc similitudinem dupliciter: hoc est de iunco sine limo / & de iunco in limoso. Et quoniam nihil prosequitur bildad de similitudine prati, signum est q́ apposita est similitudo prati ad manifestandum quid intendit circa iuncum: ve3 iuncum exigere loca aquosa.

Quum adhuc sit in flore nec carpatur manu: ante omnes herbas arescit. Parui refert q́ hebraice non habetur in flore / sed in ramo suo: nec habetur carpatur manu / sed præcidetur. Incipit prosequi de iunco in non limoso: & dicit de eo q́ arescet ante omnes hærbas / quanuis non incidatur & habeat ramum. Et hoc potest intelligi dupliciter: uel de iunco nato in loco non limoso, q́ quanuis faciat ramum & a nullo præcidatur / arescit tamen ante omnes hærbas. uel de iunco nato quidem in limoso sed subtracto limo, q́ quanuis effecerit ramos & a nullo præcidatur / arescet tamen ante omnes herbas. **Sic vie omnium qui obliuiscuntur deum: ⁊ spes hypocrite peribit.** Nomen dei est el. Assimilat iunco arescenti uniuersum genus obliuiscentium dei fortis ad construendum & destruendum: assimilat & tali iunco spem hypocritæ. Et ex hac applicatione apparet q́ bildad limoso loco uegetanti & conseruanti iuncum ita q́ sine eo arescit ante omnes herbas, assimilat bonam hominis dispositionem erga deum colendo ipsum/ & ueram animi rectitudinem erga homines. propterea enim dicit sic uiæ (.i. progressus) obliuiscentium deum, adiungendo & spes hypocritæ peribit: ut ex hoc q́ spes exercentis bonum extra animo ficto/perit, intelligamus multo magis perituram spem eorũ qui mala exercent non solũ intus sed extra. Vtranq; igitur hominis rectitudinem (erga deum ve3/& erga homines) ut superius præmiserat exigit/dicendo q́ uiæ obliuiscentium dei & spes hypocritæ assimilant' iunco in non limoso. Et intendit ad literam q́ quanuis huiusmodi mali uiri habeant ramos filiorum uel facultatum temporalium/quanuis non præcidantur uiolenta morte, arescent tamẽ ante omnes hærbas: hoc ẽ arescent amittendo bona tẽporalia ãte alios. **Non ei placebit vecordia sua.** Iuxta hebræũ hr̃. **Qui incidet spem ei⁹.** uel potius. **cuius incidet spes ei⁹.** De hypocrita prosequitur/dicendo iuxta primam lectionem q́ deus fortis incidet spem hypocritæ: iuxta secundam uero cuius hypocritæ spes propria incidetur. Et ad literam prosequitur tot de spe hypocritæ /ad percutiendũ iobẽ quẽ existimabat esse hypocritã. **et sicut tela aranearũ fiducia**

eius. Parui refert q hebraice habet. et domus araneę fiducia eius. Tanti facit bildad rectitudinem animi relatiue ad prosperitatem rerum præsentis uitæ, ut hypocritæ spem qua sperat fœlices successus in hac uita/præcidendam affirmet, & eiusdem fiduciam assimilet domui araneæ: hoc est telæ quam aranea habet pro domo. Innitetur super domum suam & non stabit. Prosequendo similitudinem domus araneæ, dicit q quēadmodum aranea innititur super domum suam & non stabit/ita hypocrita innitetur super iis in quibus confidit & non stabit. Et intendit per hoc q hypocrita non innititur rectitudini internæ/ sed externis bonis similibus telæ araneæ. Fulciet eam & non consurget. hoc est quātūcunq fulciat domum suam hypocrita non tamen surget, ruente domo (non materiali sed constituta ex personis) dicit q quantuncunq fulciatur ab hypocrita/non tamen surget. Et in hoc directe percutit iobem, qui arbitrabatur se fulcire domum suam sacrificiis & holocaustis/& non surrexit: hoc est non est eleuata sed uehementer depressa & fere extincta.

Humectus videtur anteq̃ veniat sol. Iuxta hebræū habet. Viuidus ipse in facie solis. Postq̃ prosecutus est similitudinem iunci sine limo/ prosequitur consequenter similitudinem iunci existentis in loco limoso, ideo. n. attulit iuncum in parabolam, quia confert ad utrunq statum/malorum vz & bonorum. Assimilauit itaq prius impios & prosperitatem eorum iunco in non limoso: assimilare autē intendit nūc iustos & prosperos successus eorum iunco in loco limoso, & de eo dicit q uiuidus est in facie solis/non arescens ex solis ardore. et in ortu suo germen eius egredietur. Iuxta hebræum habet. et in horto suo ramus eius egredietur. Hinc apparet q iuncus est etiam hortulana hærba in regionibus quibusdam, aiunt enim non solum frondes & flores sed etiam fructus facere. Lege medicorū libros: & multas utilitates illius inuenies. sed præsenti parabolæ sat est q in hortis uegetatur & ramificat. Super aceruum petrarum radices eius densabuntur: & inter lapides cōmorabitur. Iuxta hebræum hr. Super fontem radices eius intricabuntur: domus lapidum intricabit se. De iunco in horto/prosequitur q iuxta fontes firmat radices complectentes se inuicem. Obscurum autem nobis est quod subdit: vz q in domo lapidum intricabit se iuncus. ignotum est nobis an consonet iunco/uegetari iuxta domum in horto, ita q requirat & fontem & domum/non ligneam sed lapideam: uel (quod potius crediderim) requirat lapides in limoso loco, & huiusmodi lapides appellentur domus lapidum/ eo q tanq̃ habitaculum sint radicum iunci: ita q iuxta huiusmodi lapides sub fontibus intricet iuncus radices suas ad suæ uegetationis firmum fundamentum. Si absorbuerit eū. Legendum est. Si euellet eum de loco suo: negabit eum/ dicens non vidi te. Quanuis iuncus limo horto fonte & lapidibus firmatus sit, si tñ euulsus fuerit de loco suo/negabit eum locus eius dicendo non noui te: hoc est si euulsus fuerit non redibit ad uitam. Et intendit per hanc parabolam q uir mundus & rectus similis est huiusmodi iunco/& prosperitas eius bene radicata est, quū tamen moritur non redibit amplius ad uitam. Et in hac postrema sententia consentit bildad iobi, qui in præcedenti capitulo hoc dixerat. Hec est enim leticia vie eius. Parui refert q hebraice habetur. Ecce id letitia uie eius. Quemadmodum superius iuncum arescētem applicauit obliuiscentibus dei, ita

iunci uiuidi successum applicat uiro iusto/dicendo ecce id quod de iunco uiuido apparet est lætitia uiæ eius.i.uiri recti. Vt rursum de terra alii germinentur. Iuxta hebræum habetur. et e puluere altera germinabunt. Et est singularis numeri altera. Et est sensus. & de puluere quæ est fundamentum hominis/altera multitudo hominum germinabunt. est enim constructio de significato. Et in his uerbis consentire uidetur bildad sententiæ eliphaz/qui dixit hominem mortalem totum. dicēdo enim puluerem germinare homines/sentire uidetur hominem totum ex elementorum cōmixtione surgere. Et quod magis urget/adiunxit hanc sententiam beatitudini uiri iusti. Acsi apertius dixisset. non conuenit ei plus beatitudinis q̄ in hac uita, quoniam perpetuitas hominis non est secundum indiuiduum sed secundum speciem. huiusmodi.n. perpetuitas significatur adiungendo & de puluere altera germinabunt.

¶ Deus non proiiciet simplicem. Iuxta hebraū habetur. Ecce el non abominabitur perfectum. Quod hactenus dixerat sub parabolis/ dicit nūc proprietate uerborum tum quo ad bonos tum quo ad malos. Et de bonis quidē dicit. ecce el/ hoc est deus fortis, non utetur fortitudine sua ad abominandum uirum perfectum. Et dicit hoc directe contra iobem, q̄ si fuisset perfectus/deus nō fuisset abominatus eum. ipsa siquidem plaga iobis existimabatur locuples testis q̄ deus abominaretur iobem/ reddendo etiam eum abominabilem hominibus. nec porriget manū malignis. Iuxta hebræum hr. et non faciet inualescere in manu malefactorum. Ecce conclusio quo ad malos: q̄ quāuis impiorum aliqua sit prosperitas/non tamen faciet deus inualescere prosperitatem in opere eorū. ¶ Donec impleatur risu os tuum & labia tua iubilatione. Monuerat iobem q̄ si conuerteretur ad deum mundusq̄ ac rectus fuerit/haberet bona præsentis uitæ: & concludendo dixerat ecce el non abominabitur perfectum. prosequendo & applicando ad ipsum iobem, dicit donec impleatur os tuum risu/hoc est donec habeas plenam materiam gaudii: fœlicitatem siquidem circumloquitur per plenum risum & labiorum iubilationem. intendit enim affirmare q̄ deus adhuc bearet iobem/si iob perfecte reuerteretur ad deum. Et hoc directe dicit contra dicta a iobe q̄ ipse est in tali statu q̄ nō posset amplius beari in hac uita. ¶ Qui oderunt te induentur confusione: & tabernaculum impiorum non subsistet. Parui refert q̄ hebraice habetur. Inimici tui induent pudorē: & tentorium impiorum non ipsum. Id quoq̄ quod concluserat de malis / applicat ad inimicos iobis, ut perfectam fœlicitatem promittat ex depressione inimicorum. Et dicit induēt pudorem/ad significādum ignominiam manifestā. Interitus autē tentorii impiorum spectat ad id quod concluserat in genere de impiis q̄ deus nō faciet inualescere eos. explicat siquidem nūc interitum facultatum eorum: appellatiōe enim tabernaculi intelliguntur opes.

CAPVT .IX.

ET respondit iob & dixit. Vere scio q̄ ita sit. Iuxta hebræum hr. Profecto noui q̄ ita. Et subauditur est. Primum argumētum bildad fuerat/nunquid deus supplantat iudicium aut omnipotens subuertit iustitiam? & propterea iob ad hæc respōdere primū studet: & inchoat ab assertione sententiæ prolatæ a bildad, asserit enim ita esse: uez q̄ deus nō peruertit iudiciū

Minus dico:quia asserit se non nunc didicisse/sed olim nouisse non qualitercunq; sed certe esse sic. **et ꝙ non iustificetur homo compositus deo.** Iuxta hebræũ hr. **et quis iustificabit homo cum el?** Dictio interpretata iustificabit(si liceret dici) interpretanda esset iustitiabit: formando uerbum a iustitia/ut hebræi faciunt a nomi= nibus uerba formando. Et est sensus & quis quantũlibet iustus homo exercebit iustitiã cum deo in iudicio? Et interrogatiue legendum est/quasi dicat nullus. intẽdit enim ma= nifestare quod se nosse dixerat:ýcz ꝙ deus non peruertit iudicium. ad hoc enim ꝓpo= nit & quis potest exercere iustitiam homo cum el? hoc est homo ex una parte/ & el (hoc est deus fortis) ex altera. Significãter autem nominat deum el, ut ex ipso nomine (hoc est ex ipsa diuina fortitudine) insinuetur omnimoda inæqualitas inter deum & homi= nem tam infirmæ naturæ. ¶ **Si uoluerit cõtendere cum eo.** Iuxta hebræũ hr. **Si uoluerit litigare cum eo.** Pronomen eo demonstrat deum. nec loquit̃ de cõ tentione quæ consistit in uerbis, sed de lite iudiciaria. **non poterit respondere ei unum pro mille.** Parui refert ꝙ hebraice habetur. **non respondebit ei unum ex mille.** Numerus finitus pro infinito ponitur. & est sensus ꝙ nec in uno quidẽ respõ debit uir deo litigando cum eo: insinuans per hoc ꝙ in nullo rationem habebit quicũq; homo litigans cum deo. Et hoc proponit iob ad explicandum sensum propositæ enun ciationis/& quis iustitiabit homo cum el, manifestauit siquidem & ꝙ homo nullus / & ꝙ in articulo nullo ius habebit litigans cum deo.

Sapiens corde est & fortis robore. Vt innotescat tibi ordo subiunctorum/ scito ꝙ ad manifestandum propositam sententiam procedit tali ordine. primũ ex conditionibus dei: secundo ex conditionibus hominis relati ad actiones diuinas: tertio ex conditione ipsius iobis: & quarto ex forma litigandi. Quia enim dixerat quis homo iustitiabit cum el, ideo & ex parte el & ex parte hominis quantũcunq; iusti & ex parte modi agẽdi cum deo/solicitus fuit declarare quod ꝓposuit. ¶ Ex parte itaq; dei affert duas conditiones. Alteram ꝙ est sapiens corde: hoc est ex intimis. est enim deus sapiẽs non sapientia acquisita indita aut infusa/sed ipsa substantia eius est sapientia: ad insi= nuandum ꝙ nullus potest cum eo certare astutiis/fallaciis/falsis aut ueri artibus qui= buscunq;, eo ꝙ sapientia eius (utpote intima) superat omne scire & sapere. Alteram ꝙ est fortis robore. nominauerat deum el/hoc est fortis: adiungit nũc dicendo fortis robo re. Instar hominum fortium animo & corpore fortitudine animi & robore corporis/de scribit deum fortem robore, ad significandum ꝙ est per seipsum potens etiam exequi omnia: hoc est ꝙ est tam potens ut non indigeat causis secundis quasi adminiculis. Et hoc est uerissimum: quia non ex defectu uirium/sed ex ordine sapiẽtiæ suæ utitur deus causis secundis. Et dixit hoc ad manifestandum ꝙ nullus potest pugnare aduersus for titudinem diuinam. **quis restitit ei.** Iuxta hebræum hr. **quis indurauit ei & pa= cem habuit?** Incipit declarare conditiones dei dictas inchoando a secũda. declarat enim diuinum robur/ex hoc ꝙ nullus fuit ei durus & pacem habuit. Et pacis nomẽ he braico more ad bonum omne se extendit: perinde acsi dictum fuisset & bonum habuit? ¶ **Qui transtulit montes.** Aduerte prudens lector ꝙ interpres mutauit ter i hoc contextu coniunctionem quia in nomen relatiuum qui. quod ideo annotandum duxi, ut ex ipso contextu perpendatur ꝙ hæc tria subiuncta afferuntur in testimoniũ diuinæ

fortitudinis. Legendum itaq; est. Quia facit abire montes. Et ad literam significatur q deus qui produxit montes facit eos abire destruendo illos. sunt enim mōtes generabiles & corruptibiles, quum sint in genere mixtorum. et nesciērūt quos euertit eos in furore suo. Duo sunt hic mysteria. alterū q deus utit destructione mōtium ad exequendum iustitiam suam uindicatiuam: hoc enim clare insinuatur dicendo in furore suo. Et hinc disce cohibere linguam quisquis es, qui ictus fulminum/ alluuiones fluminum & id genus reliqua naturalia negas ex diuina iustitia prodire in perniciē aliquorum. Alterum q deus in huiusmodi effectibus sic occulte procedit, ut non praecognoscant ij quorum interest/ad quorum perniciem tenditur. propterea enim hic dicit & nescierunt (proculdubio homines) quos subuertit in furore suo/ destruendo montes in quibus habitabant. Qui commouet terram de loco suo: & colūne eius concutiuntur. Iuxta hebraeū hr. Quia facit tremere terram e loco eius: & columne eius contremiscent. Terraemotus attribuitur fortitudini diuinae. & describitur per tremitum e loco suo/eo q assimilatur tremori quo aliqs e loco suo exilit. terra enim secundum partes illas in quibus contingit terraemotus, tremere uidetur / ita q partes scissae loca propria relinquāt. Colūnae autem terrae metaphorice appellantur inferiores partes terrae/sustentantes tanq̄ colūnae partes superiores. Qui praecipit soli/& non oritur: & stellas claudit quasi sub signaculo. Iuxta hebraeū hr. Quia dicit soli & nō clarescet: & pro stellis signabit. Distinctio inter diē & noctem descripta heroice/attribuit diuinae fortitudini. Et describit distinctio haec per hoc q ordinat deus ut sol nō clarescat iugiter in hemisphaerio aliquo: & sic quasi sigillum apponit ipsam terram/ad cōtinendum claritatem solis ab altero hemisphaerio: terra siquidem impedit radios solis ab altero hemisphaerio. & quia sic fit nox (quae non est aliud q̄ umbra terrae) & apparent stellae, ideo tanq̄ in fauorem stellarum nox fiat/dicitur & pro stellis signabit.

¶ Qui extendit solus. Non texitur litera relatiuis/sed participiis in subiunctis: ut discernamus q praedicta in testimonium diuinae fortitudinis/subiuncta autem in testimoniū etiā sapiētiae diuinae afferunt. Legēdum itaq; est. Extendens celos solus ipse. Lege principium genesis: & inuenies q secunda die fecit deus extēsionem coelorum. & ideo hic dicitur q solus ipse extendit coelos/dando unicuiq; quantitatē terminatam: quod magnae sapientiae opus fuit. uide ibi diffuse haec declarata in nostris commentariis. Et dicendo solus ipse/excludit errorem attribuentium formationem corporū coelestiū causis secūdis. et graditur super fluctus maris. Iuxta hebraeū hr. et calcās sup celsitudines maris. Cumulus aquae in magno oceano eleuatus a lūa/appellatur coelsitudo maris. & describitur calcatus a deo, quia ad instar calcati in summitate/defluit aqua ex cacumine illius cumuli. Qui facit arcturū. Et hic quoq; habetur participium. Faciens arcturum & oriona & hyades & interiora austri. Diuinae sapientiae attribuitur non solum cumulus aquarum in mari/sed etiam distributio siderum i coelo. Et meminit quattuor siderum. primo arcturi, qui apud nos dicitur caput ursae distinctae in ursam maiorem & ursam minorem ambientes polum arcticum/& nunq̄ nobis occidētes. secundo orionis: & est sidus inter septētrionē & zodiacum/appareto; accingi gladio. tertio hyadum/quae in signo tauri apparēt: proce-

dit enim a septentrione paulatim uersus austrum per hæc sidera. quarto nullum in spe-cie sidus nominat, sed in genere dicit & cubicula austri. non enim poterat nominare si-dera circa polum antarcticum, eo q nunq apparent illa nobis habitantibus in quarta septentrionali. & propterea prudentissime dixit de illis sideribus ignotis nobis/& cubi-cula austri: hoc est & penetralia poli antarctici. Qui facit magna & inscruta-bilia: & mirabilia quorum nō ē numerus. Parui refert q hebraice habet: Fa-ciens magnitudines usq3 non inuestigatio: & mirabilia usq3 nō nu-merus. Postq multa in specie attulit in testimonium sapiētiæ & fortitudinis diuinæ, affert demum in genere q deus facit res magnas & mole magnitudinis & quātitate uir-tutis usq adeo ut excedant inuestigationem humanam: & similiter facit res admiratio-ne dignas in tanta multitudine q excedit omnē numerationem humanam. Et hæc ma-nifeste uerificantur in istis inferioribus in uirtutibus hærbarum/lapidū &c. priora autē uerificantur præcipue in magnitudine stellarum & superiorum corpor & spirituū.

SI uenerit ad me/non uidebo eum: si abierit/non intelligam. Iuxta hebræum habetur. Ecce transibit super me/& non uidebo: & trāsibit/& non intelligam eum. Declaratis conditionibus dei/affert secundo loco conditio-nes hominis quattuor. Prima est ignorantia finis intenti a deo affligente hominem. ecce inquit/hoc est nouiter, transibit deus super me/efficiendo in me aliqua mala præsentis uitæ (quæ transitoria esse constat) & non uidebo/quare & quorsum: & iterum atq ite-rum transibit/similibus effectibus, & non intelligam eum/deum quo tendat. ex hoc. n. q homo afflictus ignorat quo tendit deus per huiusmodi afflictiones, sequitur manife-ste q homo non possit litigare cum deo: utpote nesciens merita causæ propriæ. Si repente interroget/quis respondebit ei: Iuxta hebræum longe aliter habet. Ecce rapiet/quis faciet restituere eum: Secunda hominis conditio est im-potentia. de qua dicitur ecce deus ad similitudinem rapientis tollet filios/filias/armen-ta/greges/familiam &c. quis faciet ipsum deum restituere rapta: quasi dicat nullus: uanus est ergo litigantis conatus. Vel quis dicere potest ei cur ita facis: Parui refert q hebraice habetur. quis dicet ei quid facies: Tertia hominis conditio est impotentia exigendi a deo ut manifestet intentionem suā. de tali enim impotentia dici-tur quis dicet deo exigendo ab eo quid facies: hoc est quid intendis per hoc factū tri-bulationis: Vndiq ergo ex conditionibus hominis cessant rationes litigandi cum deo. Deus cuius iræ nemo potest resistere: & sub quo curuantur qui por-tant orbem. Iuxta hebræū hr. Eloha non reuocabit furorem suum: sub eo curuati sunt adiutores fortitudinis. Nō est sensus q deus nunq reuocet furorem suum (nam sæpe hoc facit/intercedentibus hominum precibus seu bonis ope-ribus) sed est sensus q deo non reuocante furorem suum curuantur sub eo adiutores fortitudinis: hoc est dæmones/quorum studium est adiuuare confidentes in propriis ui-ribus: Et describitur per hoc quarta hominis conditio: uz3 q deo nō reuocāte furorē suum, oportet succumbere hominem/cum curuati fuerint & dæmones: ut hinc omnis spes litigandi cum deo auferatur homini.

Quantus ergo sum ego ut respondeam ei: & loquar uerbis meis cū eo: Iuxta hebræum habetur. Etiam quis ego respondebo ei: eligam uer-

ba mea cum eo. Postq̄ ex parte dei & ex parte hominis ostendit non posse hominem litigare cum deo, idem monstrat ex parte suimet/agnoscendo seipsum dicens. etiā quis ego? quasi dicat nihili sum ad respōdendum deo/& ad eligendum uerba litis cum eo. ¶ Qui etiam si habuero quippiam iustū/non respondebo: sed meū iudicem deprecabor. Hebraice habetur. Qui si iustus fui/non respondebo: iudici meo supplicabo. Litigandi fiduciam in propria iustitia/a seipso tollit iob dicens q̄ etiam si fuit iustus non respondebit deo litigando, sed supplex deprecabitur iudicem suum. ¶ Et quum inuocantem me exaudierit: non credo q̄ audierit vocem meam. Parui refert q̄ hebraice hr̄. Si vocaui & respondit mihi: non credam q̄ auscultabit vocem meam. Dixerat se supplicaturum deo: subiungit occultū sibi fore effectum exauditionis diuinæ. si uocaui/precādo deum, & respondit mihi / exaudiendo me: non tamen credam/incertus & ambiguus remanebo an exaudierit me. exaudit siquidē sæpe deus supplicantes/nō dādo eis tūc rem petitam, sed uel differendo executionem/uel negando quod petimus ut tribuat quod mallemus. & propterea iob dicit q̄ si etiam deus exaudierit/nō credet q̄ auscultauerit uocē suam. Et hoc directe contra bildad/dicentē ad iobem q̄ si omnipotentem fueris deprecatus/habebis bona præsentis uitæ. Potest tamen & aliter intelligi hæc litera: ut quia dixerat iudici meo supplicabo, subiungat propriæ iustitiæ uires nullas: dicens q̄ etiam si exauditus fuerit/non credet q̄ preces suæ meruerint exaudiri/sed attribuet exauditionem iustorum diuinæ gratiæ/non meritis iustitiæ supplicis. Et hoc etiam est contra bildad & eliphaz: ut infra diffusius tractabitur. Prima tamen expositio est directe ad propositum. ¶ In turbine enim. Parui refert q̄ hebraice hr̄. Qui in turbine conteret me. Perseuerantia diuinæ iræ affligentis iobem etiam supplicantem etiam exauditum/describitur aduersus bildad (qui dixerat q̄ nunc suscitabit super te bonū) supplicabo inquit iob iudici meo qui in turbine conteret me: hoc est quantūcunq̄ ipse perseueret in turbine afflictionū ad conterendū me. et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa. Iuxta hebraeū hr̄. et multiplicauit vulnera mea gratis. Futuris præterita annectit/constans in prima sententia: ve₃ q̄ deus afflixit eum non propter peccata eius. hoc enim significatur dicendo & multiplicauit uulnera mea gratis. Et aiunt dictionem interpretatam uulnera/significare uulnera capitis: ad insinuandum multiplicata esse uulnera non minima sed capitalia /hoc est præcipua. ¶ Non concedit requiescere. Iuxta hebraeū hr̄. Non dabit mihi requiescere spiritum meum. Non solum conteret me in turbine afflictionum corporalium / sed nec dabit mihi ut spiritus meus aliquātulum quiescat. Et rationem subiungit iuxta hebraicam ueritatem. quia saturabit me amaritudinibus. redundantibus a corpore in animum. Et per hæc omnia manifestat se supplicaturum iudici suo, non ut det ei bona præsentis uitæ/sed etiam perseueranti in afflictione eius: quod est longe maius & alterius rationis q̄ dictum ab eliphaz & bildad. nam illi supplicandum dixerāt deo propter bona præsentis uitæ: iob autem se supplicaturum affirmat nō propter præsentis uitæ bona, sed quia par est ut humiliet seipsum deo ēt perseueranti affligendo.

¶ Si fortitudo queritur/robustissimus est. Iuxta hebraeum hr̄. Si ad robur/fortis ecce. Postq̄ ex parte dei/ex parte hominis & ex parte ipsius iobis mon-

strauit non esse litigandum cum deo, monstrat postremo idem ex parte modi litigādi/ excludendo uias quinque quibus litigari potest. & primo excludit uires/quod non potest uiribus agere quisque cum deo: dicendo si ad robur seu uires cuiusque fortis spectetur, ecce subaudi deus superās omnem fortitudinē. si equitas iudicii/ nemo audet pro me testimonium dicere. Iuxta hebræum habet. et si ad iudicium/quis testificabitur pro me? Exclusa uia litigandi uiribus/excluditur uia litigādi iudicio: quia desunt testes/sine quibus iudicium fieri nequit. Et uere dicit se carere testibus aduersus deum: quoniam nulla creatura tantæ est audaciæ ut testificetur contra deum. ¶ Si iustificare me voluero/os meum condemnabit me. Iuxta hebraū hr. Si iustificabo/os meum impiabit me. Ex eo quod dicit os meum impiabit me/insinuat se loqui de iustificatione quæ fit ore proprio. Tertia itaque uia (vz deficientibus testibus hominem iustificare seipsum in iudicio iurando de propria innocentia/sicut fecit susanna) excluditur: quia os inquit meum impiabit me. eo enim ipso quod iustifico me aduersus deum/blasphemus fio, & sic os meum reddet me iniquum. Liceat autem finxisse uerbum impiare ad explicandam dictionem hebraicam. formant .n. ab impio impiare, significando tamen per impium contrarium iusto. si innocentem ostendero/prauum me comprobabit. Iuxta hebraū habet. perfectus ego/ & torsit me. hoc est tortum me fecit. Et uerificatur hæc sententia ex eo quod humana perfectio reducta ad examen diuini iudicii, si iudicetur exacte/inuenitur multis prauitatibus iuncta. & propterea iob dicit quod etiam si ego sim perfectus, ad examen tamen diuinum ductus/inueniar non rectus, quod.n. tortum est/alienum est a rectitudine. Et per hoc excluditur quarta uia/ex fiducia in perfectione propria. ¶ Etiam si simplex fuero hoc ipsum ignorabit anima mea. Iuxta hebraū hr. Perfectus ego/ non sciam animam meam. Quinta uia litigandi excludit ex certa notitia proprii animi. ait.n. quod etiam si ego perfectus fuero/non tamē sciam notitia euidente animā meam: delicta enim quis intelligit? et tedebit me vite mee. Iuxta hebraū hr. abominabor vitas meas. quantūcunque perfectus fuero/ex duobus postremis abominabilē iudico uitam meam. Vere a spiritu sancto agitur perfectus quisque abominādo propriam uitam relatam ad diuinum examen & ad occulta delicta: quia propter duo hæc abominabilis uere repræsentatur eidem.

Vnum est quod locutus sum. Iuxta hebræum habetur. Vnum illud/ super sic dixi. Completa responsione iobis ad eliphaz & bildad / consentiente quod deus non peruertit iudicium aut iustitiam, descendit ad materiam iustitiæ seu iudicii de qua erat tota quæstio: vz an deus affligat innocētem. Isti enim duo amici iobis asseruerant quod deus non affligit innocentem: iob uero constanter dixerat pluries quod deus affligit innocentem: hoc est absque peccati merito. Et propterea iob intendēs tueri quod dixerat, resumit sententiam suam dicendo, unum illud/superest in quo dissentimus, super sic dixi: hoc ē super quo dixi sic. et innocentem & impium ipse consumit. Parui refert quod hebraice habetur, perfectum & impium ipse facit consumere. Ecce quid dixi: vz quod deus facit consumere non solum impium sed etiam perfectum hominem. hæc.n. sententia directe est contra sententiam eliphaz & bildad.

¶ Si flagellat occidat semel: & nō de penis innocentum rideat. Iuxta

hebræum habetur. An flagellum faciet mori subito? probationem mundorum subsannabit. Intendens iob manifestare q deus affligit hominem mundū a peccato/declarat hoc quadrupliciter. primo ex parte medii quo utitur deus tanq̄ flagello. Et intendit q hoc flagellum est dæmon: qui (utpote impius) delectatur in tentatione iustorum, & non facit eos mori subito sed multis afflictionibus uexat: quēadmodum tyranni non faciebant mori martyres subito/sed uariis tormentis cruciabāt. Ait itaq an flagellum/hoc est demon flagellum dei, faciet mori subito uiros mundos? quasi dicat non. Et rationem subiungendo dicit. probationem/per uarias pœnas, mundorū hominū. subsannabit: hoc est delectatus tētatione iustorum multiplicabit eas. ¶ Terra data est in manu impii. Quod nominauerat flagellū, modo explicat impiū/ proculdubio satan qui circumuit terram & ambulat in ea: in cuius manu relictus est iob/ut in principio huius libri patet. Sciens enim iob similem esse rationem de seipso & de aliis iustis, caute loquitur dicendo q terra data est (proculdubio a deo) in manu impii/tanq̄ flagello dei. ita q manus impii est ipsum flagellum dei & instrumētum dei ad flagellandum terram: hoc est homines habitantes in terra. Vultum iudicum eius operit. Hebraice habetur, operiet. Occultam nobis esse & fore dispositionem hanc diuinam/dicit iob, manifestando q deus operiet (hoc est perseuerabit tegendo) uultum iudicum eius/ne cognoscantur. Quia enim uultu detecto cognoscitur homo, ideo per hanc metaphoram significantur occultati nobis dæmones iudices terræ/multo magis q̄ tyranni. propter quam occultationem/nostræ afflictiones attribuuntur casui uel naturæ a multis. ¶ Vbi & aduerte q dæmones appellantur impii in quorum manu (hoc est executione) dedit deus homines habitantes in terra ad flagellandum eos. Et quia nō sunt flagellum inanimatum (sed flagellum agens per intellectum & uolūtatem) nec sicut carnifex sed sicut dominus cum potestate magna, ideo dicuntur iudices eius. in cuius signum flagellaturus deus iobem dimisit in arbitrio satan afflictionem iobis salua duntaxat uita eius: & similiter eidem commisit iudicium demoliendi omnia quæ erant iobis. Q si ille non est/quis ergo est? Iuxta hebræum hr. si non/ubi? quis ille? Dixerat q deus facit consumere perfectum & impium/ q q per flagellum impium probat mundos: arguit ad confirmandum deum esse principalem actorem dicendo si non/subaudi ipse deus est actor horum, ubi est actor horum? quis est ille actor horum? quasi dicat nullibi inuenietur/nullus erit actor horum.

¶ Dies mei velociores fuerunt cursore. Iuxta hebræum hr. Et dies mei agiles plus cursore. Declaraturus q deus affligit perfectum pœnitentem, prænarrat materiam lamentationis suæ irreparabilem quo ad seipsum/contra promissionem factam a bildad de fœlicitatis reditu: assimilando dies uitæ suæ/in terra quidem cursori, in aquis uero nauibus ebeh, in aere autem aquilæ festināti ad cibum. Et intendit per has omnes similitudines q uita sua decurtata est: hoc est q spatium uitæ suæ peragendum naturaliter multo adhuc tempore/peractum est celerrime plusq̄ celerrime agit spatium uitæ a cursore & a nauibus ebeh & ab aquila festinante ad cibum. hæc est materia lamentationis. Fugerunt/non viderunt bonum. Ad declarādum maiorem agilitatem dierum suorum/describit eos fugisse nec uidisse bonum: quoniam maior est uelocitas fugientis q̄ currentis/fugientis inquam absq uisu alicuius refugii. ¶ Pertransierunt

transierunt

transierunt quasi naues poma portantes. Iuxta hebræum habetur. transierunt cum nauibus ebeh. Et aiunt nomen esse proprium fluminis rapidissimi. sicut aquila volans ad escam.

¶ Quum dixero nequaquam ita loquar. Iuxta hebræum habetur. Si dicens ego/ obliuiscar eloquii mei. Duo sunt genera mundorum: alterum innocentum/ alterum pœnitentium. Et in utrisque intendit iob declarare quod deus affligit perfectos. Secundo ergo loco declarat quod deus affligit mundos pœnitentes. et quia pœnitentia in duobus consistit (videlicet in cautela de futuris & in ablutione præteritorum) ideo iob incipit a cautela de futuris, dicendo si ego sum dicens / in corde meo proponens quattuor subiuncta videlicet, obliuiscar eloquii mei / hoc est lamentationis meæ. ideo enim præmisit materiam lamentabilem / ut intelligamus a quo eloquio intendit cauere. commuto faciem meam. Iuxta hebræum habetur. relinquam iram meam. Iram suam appellat imprecationes tot quas in tertio protulerat capitulo. et dolore torqueor. Iuxta hebræum habetur. et me retinebo. hoc est & uim mihiipsi inferendo/ compescam motus naturales uelleitatis meæ. ¶ Verebar omnia opera mea. Iuxta hebræum habetur. Timui omnes merores meos. Tres priores actiones sunt actiones exteriores: ista autem quarta spectat ad interna. qui enim timet aliquid cauet ab illo: & propterea dicendo timui omnes mœrores meos / insinuat quod ex timore cauebit ab omnibus mœstitiis suis. Et dixit hæc iob, non quod putaret hæc esse peccata a quibus esset sibi cauendum / sed ut condescenderet amicis obiurgantibus eum de istis actionibus tanquam peccatis. Acsi apertius dixisset. esto quod hæc sint repræhensibilia ut amici obiiciunt, si tamen ego contineo me ab istis / nihil mihi proderit. hoc enim subiungitur. sciens quod non parceres delinquenti. Iuxta hebræum habetur. sciui quod non mundabis me. a pœna quam patior. Scire se affirmat quod non propterea deus mundabit ipsum a malis quæ patitur. ¶ Si autem et sic impius sum: quare frustra laboraui? Iuxta hebræum habetur. Ego impiabo: ut quid ista vanitate fatigabor? Communicando in uocabulis cum aduersariis appellantibus afflictiones peccata causaliter (quia propter peccata ueniunt aduersa) appellat se afflictum impium. Et propterea consequenter ad præmissa dicit. ego equidem continens me a prædictis, ero impius / quo ad pœnam: & propterea uana erit ista mea continentia qua fatigabor / uim inferendo naturalibus motibus meis. Et hinc clare excludit utilitatem pœnitentiæ cauentis a lamentationibus: utilitatem intellige quam socii promittebant ad consequendum munditiam ab afflictionibus præsentis uitæ.

¶ Si lotus fuero quasi aquis niuis. Iuxta hebræum habetur. Si me laui in aquis niuis. Altera (ut dictum est) pars pœnitentiæ tractatur: videlicet ablutio præteritarum iniquitatum. de qua dicit sub metaphora ablutionis in aquis niualibus, quæ dicuntur ualde purgatiuæ. Significanter autem dicit si me laui / & non dicit si tu deus me lauisti: ut intelligamus quod de ablutione peccatorum quæ fit per humanum studium loquitur. et fulserint velut mundissime manus meæ. Iuxta hebræum habetur. et mundabo in sapone manus meas. Metaphorico sermone describit ablutionem immundorum operum. ¶ Tamen sordibus intinges me. Iuxta hebræum habetur.

Tunc in fouea balneabis me: & abominabuntur me vestimēta mea. Fouea nō sicca sed cum sordibus humidis significatᶜ dicendo in fouea balneabis me. Et uanam hanc suam pœnitentiam describit dicendo ꝙ quum me lauero tūc tu fœdabis me ad instar mergentis aliquem in cœnosam foueam. Et quia de afflictione in præsenti uita erat quæstio inter iobem & amicos eius, ideo de malo pœnæ intelligēdum est dici tunc in fouea balneabis me. Et est sensus ꝙ tunc affliges me, dicit.n. hæc iob directe contra bildad: qui dixerat ꝙ si mundus fueris dabit tunc deus tibi salutem. contra hoc enim directe dicit ꝙ si mundauero me tunc deus reddet me sordidū/quo ad mala præsentis uitæ. Et ad declarandum magnitudinem sordium adiungit ꝙ ita reddetur sordidus ꝙ etiam uestimenta sua abominabuntur ipsum. ad literam enim quādo homo nudus est sordidus, indignus est uestibus anteꝗ̄ abluatur: & propterea dicitur & abominabuntur me uestimenta mea. **Neqꝫ enim viro qui similis mei est respōdebo.** Iuxta hebræū hr̄. **Quia non vir sicut ego respondebo ei.** Rationē reddit quare licet deo hominem qui se lauit reddere sordidum/quod non esset licitum alteri homini. Et inchoat rationem ab imparitate naturæ: quia vcꝫ deus non est uir sicut ego: hoc est quia non sumus paris naturæ, ut liceat mihi respondere ei quemadmodum responderem homini/resistendo eidem obiiciendoqꝫ iniuriam. Et quoniam non sufficit disparitas naturæ ad iustificandum dictam actionem (nam contra spiritualem substantiam creatam si hoc ageret homo/posset agere actione iniuriarum) ideo subiungit ꝙ deus est tam excelsæ naturæ ut nullum habeat supra se iudicem/nulla sit supra eum potestas. quod est dicere ꝙ est tam excelsæ naturæ ut quod uult sit ius: & propterea nullus remanet locus querelæ/si me quantūcunqꝫ ablutum reddet sordidum. hæc.n. significantur iuxta hebraicam ueritatem subiungendo. **Veniemus simul ad iudicium.** hoc est si ueniemus simul ad iudicium. **Non est inter nos reprobator: ponet manum suam super ambos nos.** hoc est non est tertius reprobator utriusqꝫ iudicando, qui exequendo ponat manum suam (potentiam suam) super ambos nos: deum vcꝫ & me.

¶ **Auferat a me virgam suam.** hoc est sceptrum maiestatis suæ. **et pauor eius.** hoc est & potentia eius incutiens pauorem. **nō me terreat.** Postꝗ̄ ostendit ꝙ pœnitentia humana uana est ad prosperitatem præsentis uitæ, intendit inuestigando reddere causas quare deus affligit mundos a peccatis. sed anteꝗ̄ ad hoc accedat/declarat se loqui seclusa potentia dei absoluta & secluso iudicio dei absoluto: intendens loqui sub potentia dei & iustitia dei ordinaria. Et ideo iuxta duas conditiones dei (vcꝫ ꝙ est supremus iudex & suprema potestas) rogat ut ex parte dei cessent duo: vcꝫ ꝙ non utatur rigore authoritatis suæ cum iobe/& ꝙ summa potestas eius non terreat eundem. intendens per hæc ꝙ seclusa potentia dei absoluta/& similiter secluso iudicio dei absoluto, uellet loqui sub dei potentia ordinaria & sub iudicio dei ordinario. **loquar & non timebo eum.** Secludente deo usum potentiæ & iustitiæ absolutæ mecum/sequetur ex parte mei hic effectus ꝙ ego loquar deo sic ꝙ non timebo eum in mea locutione. **neqꝫ.n. possum metuens respondere.** Iuxta hebræum sic habetur. **quia nō sic ego mecū.** Ecce causa ex parte mei excludēs timorē in locutiōe cum deo, quia ego nō sum

sic mecum ut mala mea monstrant.mala enim mea monstrant me impium,ego autem apud me non sum impius/nullius habeo conscientiam impietatis:& propterea non ti/mebo loqui/stando infra limites ordinariæ potentiæ & iustitiæ.sciebat enim q non ad purgationem peccati sed ad probationem uexabatur.

CAPVT .X.

Edet animã meã vite mee.Iuxta hebræũ hr.Incisa est anima mea in vitis meis.Incipit iob loq absq timore inchoans a materia propriæ lamẽtationis.resumit.n.immo declarat quod p parabolas dixe/rat de agilitate dierum suorum:dicens q anima mea/ non in seipsa sed in extensiõe uitæ meæ,incisa ẽ/decurtata est.Dimittã aduersum me.Iuxta hebræum hr.Dimittã sup me eloquiũ meum.Non retinebo sermonem,sed dimittam elo/quiũ meũ nõ super quẽcunq hoĩem/sed super meipsum.Et exponẽdo subiungit.lo/quar in amaritudine aĩe mee.sup meipum tractabo de amaritudine aĩæ meæ. ¶Dicam deo.Nomen est eloha.Ecce cui loquar sine timore/gubernatori & iudici ordinario uniuersoꝝ.noli me condẽnare:indica mihi cur me ita iudices. Iuxta hebræũ hr.non impiabis me,indica mihi sup quo litigabis in me. Scito prudẽs lector q iob simul inuestigãdo manifestat cãm afflictionis suæ/ & q non propter peccatũ cõmissum afflictus ẽ:quod est tertio loco manifestare q deus affligit uirum perfectum.Et ut melius intelligas subiũcta,aduerte q iob in hac inqsitione ma/nifestat reuelatam sibi fuisse a deo cãm afflictionis suæ/& modum:vcꝫ mediante sata/na expetẽte iobẽ ad hoc ut peccaret.Rogat itaq deũ duo.alterũ nõ impiabis me: hoc est nõ obiicias mihi tu q sum impius:tibi.n.nõ possem resistere.Alterũ indica mihi sup quo ĩpugnas me:hoc est cãm quare perseueras affligẽdo.Et per modũ inquirentis pro/ponit publicandum quod sibi reuelatum fuerat secreto. ¶Nunquid bonũ tibi videtur si calũnieris ⁊ opprimas me opus manuũ tuarũ:⁊ consiliũ impioꝝ adiuues.Iuxta hebræũ hr.Nunquid bonũ tibi q fraudabis/q abominaberis laborẽ manuũ tuaꝝ:⁊ sup consiliũ impioꝝ illustrasti? Modum recenset quo traditus est in manus satanæ affligendus.modus inquã q scriptꝰ est in cap.2.vcꝫ q deus laudauit iobẽ q nõ sit similis ei in terra &c.& tantæ laudi mi/scuit tantam afflictionẽ.Hanc mixturam appellat iob metaphorice fraudẽ.quẽadmo/dũ.n.mixtũ aliquod aromaticũ cõponens/miscendo malos pulueres sub bonis fraudẽ cõmittere dicit,ita deus sub laudibus iobis miscens afflictiões metaphorice dicit frau/dasse iobem/secundũ similitudinẽ effectus faciens sicut fraudans.& propterea spectan do ad illas laudes terminatas ad afflictiones,dicit iob deo q fraudabis/hoc est pseue/rabis instar fraudãtis,q abominaberis/q instar abominãtis pseueras affligendo labo/rẽ manuũ tuaꝝ.Seipsum quare appellet laborẽ manuũ dei/inferius declarabit diffuse. ¶Quod ẽt subdit de consilio impioꝝ spectat ad petitionẽ satanæ exauditã a deo/pel/lem p pelle & cuncta quæ habet dabit homo pro aia sua &c.hoc cõsiliũ impioꝝ aduer sus iobem / illustrauit deus concedendo potestatem exequendi illud.Ait itaq iob deo num bonum tibi:hoc est num cedit tibi ad bonum / num propter bonum tuũ propriũ fecisti hæc?quasi dicat nõ. ¶Nũquid oculi carnei tibi sunt?Probat qd dixerat

num bonum tibi. Et intēdit q̃ si afflictio mea esset propter bonum tuum/esset propter bonum notitiæ nouæ quam acquireres per istam afflictionem de mea perseuerantia in bono: sed hoc bonum non acquires/quia tu omnia præcognouisti. Hanc itaq; ratione intendens, procedit per modum inquirentis monstrando deum non acquirere notitiam occultorum & futurorum contingentium quemadmodum acquirunt homines. & incipit ab organo sensus uisus/dicēdo nunqd oculi carnei tibi sunt? quasi dicat non sunt tibi oculi carnei sicut sunt hominibus quibus oculi multas rerum differētias demōstrāt. **nunquid sicut videre hominis videbis?** Post organum uisus excludit modū uidendi. Et est sermo de modo uidendi relatiue ad sensibilia per accidēs. homo. n. uidet intellectu & cogitatiua mediante sensu uisus ea que latent/coniiciendo per signa: deus aūt nō uidet occulta ingrendo p signa, sed oīa manifesta sunt ei. **Nunquid sicut dies hominis dies tui?** Excludit tertio notitiæ augmentum quod de die in diem homo acquirit. **et āni tui sicut humana sunt tēpora?** Iuxta hebræum hr̃. **nunquid anni tui sicut dies viri?** Dictio interpretata uiri/nō plene explicatur: nam significat uirum præcipuū. Excludit. n. quarto a notitia dei studium eximiorū uirorū quo occupantur ad curiosa experimenta ut notitiam proprietatū rerū & animaliū habeant per se uel alios. **Ut queras iniquitatē meam: & peccatū meū scruteris. Et scias qa nihil impiū fecerim.** Parui refert q̃ hebraicæ hr̃. **Quod queres iniquitatem meā: & peccatū meū inquires. Sup scire tuo q̃ non impiabo.** Non ut uulgata habet æditio q̃ nihil impium fecerim in præterito/sed in futuro legendum est q̃ non impiabo. hinc. n. germanus literæ sensus aperitur: q̃ non de inquisitione peccati occulti/sed de inquisitione tentatiua an iob peccaret ē sermo. Et quadrat hic sensus scriptis in primo & secundo capitulo: vz q̃ satan petiit ut uexaretur iob ad hoc ut peccaret. Ait itaq; iob nunquid humano more ingrendus fui a te an peccatum uel iniquitatem cōmitterem/præcognoscēte te q̃ nō erā peccaturus. Et si hæc sententia ānotata fuerit, perspicuū fiet tum q̃ fuit reuelata iobi causa uexationis suæ/ tum q̃ iob manifestat amicis suis nouā cām quare deus uexat uiros mundos: vz ut uexatio manifestet cōstantiā eorū/nō deo (q̃ oīa prænouit) sed hoībus ad exēplum. **quū sit nemo q de manu tua possit eruere.** Iuxta hebræū hr̃. **et nō de manu tua erutor.** Ad exaggerandū uexationē uiri mūdi a deo/adiungit hæc clausula. tolerabilior. n. est uexatio quæ potest declinari/a qua potest aliqs eripi: sed ubi nulla euasionis est spes/intolerabilis ualde redditur.

¶ **Manus tue dñe fecerunt me et plasmauerūt me totū in circūitu.** Iuxta hebræū hr̃. **Man⁹ tue figurauerunt me/& fecerūt me simul in circūitu.** Dixerat num bonū tibi q̃ fraudabis q̃ abominaberis laborē manuū tuarū? declarat modo utrunq;: vz q̃ deus abominatur opus manuum suarum/ & q̃ homo est labor manuum dei. Et dicit hæc/non ut historiam narret, sed ut rationem reddat quare deo licitum est ordinario iure affligere uiros mundos. ex his. n. declarat sensum germanum fuisse q̃ abominaberis laborem manuum tuarum: hoc est quia labor est manuum tuarum. figulo enim licitum est destruere opus manuum suarum/ quia est labor eius. Sed iob inquisiuit num propter bonum tuum hoc facis? & quum declarauit q̃ non propter bonum dei afflixit eum probando, declarat modo prædictum

ſenſum: vel quia labor manuũ tuarũ ſum ego,ideo abſq; iniuria & facis & deſtruis me.
Ait itaq; præpoſtero ordine familiari hebræis/manus tuæ figurauerunt me & fecerunt
me.dicẽdum ſiquidẽ erat manus tuæ fecerunt me & figurauerunt me ſimul in circuitu:
generatur ſiquidem homo in materno utero non ſimul ſecũdum interna membra,
ſed primum quod generatur eſt cor ſecundum philoſophos:in circuitu autem (hoc eſt
ſecundum exteriora membra)figuratur ſimul/ut hic dicitur. Et attribuitur opus natu⸗
ræ diuinis manibus,eo ꝙ uires naturales ſunt manus dei/ſunt inſtrumenta dei quibus
tanq̃ manibus deus utitur ad effectus quos naturales dicimus. **et ſic repente præci
pitas me.** Iuxta hebræũ hr̃. **et deſtruxiſti me.** Ecce clarificatio ſenſus/quia tu me
feciſti tu me deſtruxiſti. ❡ **Memento queſo ꝙ ſicut lutum feceris me/et in
puluerem reduces me.** Ad probandum ꝙ deus eſt author utriuſq; (uitæ vel &
mortis) teſtimonium affert ex prima conditione hominis/ per modum reuocantis ad
diuinam memoriam materiam ex qua olim fecit primum hominem & in quam reſol⸗
uendus eſt homo.ex hoc.n.ꝙ deus fecit hominem ex limo/ſufficienter habetur ꝙ fecit
eum mortalem. Verum plus hic ſignificatur dicendo & in puluerẽ reduces me,inſinua⸗
tur.n.ꝙ non ſolum ex neceſſitate materiæ ſed ex diuina prouidentia hõ moritur: quod
quidem uerum eſſe/ex principio geneſis apparet. ❡ **Nõne ſicut lac mulſiſti me.**
Declarat quaſi per ſingula illam particulam laborem manuum tuarum.& in p̃mis aſ⸗
ſimilat effuſionem ſeminis humani ad generandum/ emunctioni qua lac ex uberibus
manu preſſis egreditur. Seminatio.n.tam uiri q̃ mulieris eſt primum cõcurrens ad ge
nerationem hominis:& utriuſq; author deſcribitur deus tanq̃ manibus emungens geni
talia uaſa. **et ſicut caſeum me coagulaſti:** Aſſimilatur cõceptio coagulationi la⸗
ctis in caſeum. Et in hoc diuerſa ſeminum officia inſinuãtur.nam ſemini uirili attribui⸗
tur officium coaguli:ſemini uero mulieris officium lactis quod coagulatur. ❡ **Pelle
& carnibus veſtiſti me.** Aſſimilatur tam caro q̃ pellis ueſtimentis.& pellis quidẽ
ſummæ ueſtis officium/caro uero internæ ueſtis exercere cognoſcitur. In cuius ſignum
defluxis ægritudine carnibus frigemus:utpote naturali indumẽto carentes. **oſſibus &
neruis compegiſti me:** Clare officia oſſium & neruorum quibus totũ corpus con
nectitur ſonant. ❡ **Uitam & miſericordiam tribuiſti mihi.** Iuxta hebræũ hr̃.
Uitam & gratiam feciſti mecum. Dictio interpretata gratiam/ſonat benefi⸗
cium gratuitum:hoc eſt quod abſq; ullo merito/ſola liberalitate donantis dat̃. Et per⸗
ſeuerando intra terminos bonorum naturalium/ſignificatur liberum arbitrium quo hõ
præſtat animalibus cæteris:deſcribitur ſiquidem uoluntas libera ab actu conferẽdi gra
tuito.animalia ſiquidem reliqua conferunt quicquid conferunt tanq̃ debitum:ſic.n.a⸗
lunt filios &c.homo autem etiam ſecluſa omni ratiõe debiti/ beneficus eſt qa uult. Egre
diendo autem ad ſupernaturalia dona/ſignificatur nomine gratiæ donum ſuperaddi⸗
tum naturæ quo ſimus filii dei. **et viſitatio tua.** Iuxta hebræũ hr̃. **et ordinatio
tua cuſtodiuit ſpiritum meum:** Quæ uiſitatio ſecundum naturalia conſiſtit in
ſeminibus uirtutum congenitis homini:ſecundum uero ſupernaturalia dona cõſiſtit in
ordine diuinæ prædeſtinationis.utraq; ſiquidem ordinatio cuſtos eſt ſpiritus hominis/
ne a malo quod eſt uere malum capiat̃. Et hic completur labor manuũ dei manifeſta⸗
tus. ❡ **Licet hec celes in corde tuo.** Iuxta hebræũ hr̃. **Et hec recondiſti in**

corde tuo. Manifestat iob duo simul. alterum q̃ hæc quæ dixit deo per modum in-terrogantis & suggerentis/sunt uera. alterum q̃ sunt etiam recondita apud deum tanq̃ in corde dei: ac per hoc non sunt omnibus manifesta. tamen scio quia uniuersorum meministi. Iuxta hebraũ hr̃. sciui q̃ hoc tecum. Dixerat eliphaz fuisse sibi reuelatum mysterium ut scriptum est in capitulo quarto/& tamen nihil mysterii in illa sua fictione continetur: e regione illius iob dicit absq̃ iactãtia q̃ hæc supradicta quæ uere mysteria sunt & recondita sunt apud deum/fuerunt ipsi iobi nota. Potest quoq̃ pronomen hoc demonstrare subiunctam sententiam: ut non solũ supradicta sint apud deum sed etiam subiuncta.

¶ Si peccaui & ad horam pepercisti mihi: cur ab iniquitate mea me mundum esse non pateris? Iuxta hebraũ hr̃. Si peccaui & custodies me: & ab iniquitate mea non mundabis me. In ca. 8. bildad ex parabola iunci distinxerat duos status hominis secundum aduersitatem & prosperitatem præsentis uitæ ex culpa uel merito apud deum prouenientes. & propterea ad confutandam illam doctrinam distinguit iob tres status hominis/& in quolibet mala inueniri declarat: manifestans quarto loco deum affligere perfectos & immundos/diuersimode tamen ex diuersitate statuum. Inchoat itaq̃ a statu peccantium per errorem: dictio .n. interpretata peccaui/significat peccare per ignorantiam. Et de peccantibus per ignorantiam/ duo disponi a deo dicit. alterum & custodies me: hoc est in carcerem me rediges. alterum & ab iniquitate mea non mundabis me. Et hoc est declaratio primi: q̃ uer custodies me in pœnam peccati per ignorantiam/& non dimittes me impunem. impunitas .n. significatur dicendo & ab iniquitate mea non mundabis me: mitis autem pœna significatur per custodiam. ¶ Et si impius fuero ue mihi est. Iuxta hebraũ hr̃. Si impiaui/ ue mihi. Secundus status hominis describitur a peccato quod fit studiose: dictio .n. interpretata impiaui/significat peccare studiose. & de huiusmodi peccãtibus dicit uæ mihi. Et in hoc contradicit bildad. definit enim pœnam huiusmodi peccatorum nõ temporale malum/sed simpliciter & absolute uæ: quod in sacra scriptura sonare cõsueuit oppositũ beatitudinis. et si iustus. Sẽsus recte reddit: q̃uis hebraice habeat. et iustificabo. hoc est & si iustitiam exercebo. Tertius hominum status describit ab exercitatione iustitiæ. & de his dicitur totum contrarium eius quod dixerat bildad: nã subiungitur. non leuabo caput meum. Bildad siquidem dixerat iuncum in loco limoso eleuari &c. iob dicit q̃ etiam si iustus ero non leuabo caput meum/ quo ad bona præsentis uitæ. saturatus afflictione & miseria. Iuxta hebræum habetur. saturitas ignominiæ & uidere afflictionem meam. subaudi erit mihi quantumcunq̃ fuero iustus. ¶ Et ꝓpter superbiam. Iuxta hebraũ hr̃. et eleuabit. proculdubio afflictio mea caput suum. Nõ eleuabo ego caput meum, sed afflictio mea eleuabit caput suum crescendo. sicut leenam capies me. Iuxta hebræum hr̃. sicut leo uenaberis me. Apta similitudo ad insinuandum q̃ deus affligit etiã perfectos. nam leo uenando persequitur tam iustos q̃ iniustos: & propterea iob in persona iustoꝝ dicit deo sicut leo uenaberis me/tanq̃ non discernens inter iustum & iniustum. reuersusq̃ mirabiliter me crucias. Iuxta hebraũ hr̃. et reuerteris & mirabilis eris in me. hoc est & reuerteris ad cruciandum iustum ad hoc ut sis mirabilis in me

& mihi similibus sanctis tuis. Confer prudens lector hanc sententiam cum supra dictis: & perpendes q postq iob quæsiuit a deo num bonum tibi q abomineris me/ & declarauit q deus non propter bonum propriæ notitiæ abominabit eum/& mō manifestat q deus affligit iustum ut sit mirabilis in iusto: manifeste docuit solutionem quæstionis num bonum tibi: vcz q non bonum tibi internum sed bonum tibi externum. Scientia enim internum bonum est: admirabilem autem esse in alio/bonum est externum. Ergo deus nō propter suum bonum quod in eo est / sed propter suum bonum quod extra ipsum est (hoc est propter gloriam suam apud alios) affligit iustos. Instauras testes tuos contra me. Iuxta hebræū hr. Renouabis plagas tuas contra me. Sententia est clara. et multiplicas iram tuam aduersum me: & pene militant in me. Iuxta hebræum unica est clausula. et multiplicabis irā tuam mecum/mutationes & tempus mecum. Quod dixit in genere multiplicabis iram tuam, exponit per partes/dicendo mutationes & tempus. Significant autē mutationes uarietatem afflictionum: tempus uero expectatiōem quādo finietur præsens tribulatio. concomitatur.n. huiusmodi tempus præsentem pœnam/apud patientem successiue cruciatus uarios.

Quare de vulua. Iuxta hebræum hr. Et quare de vulua eduxisti me: Magnitudo afflictiōum iusti simul cum tenuitate boni præsentis uitæ/describitur tanta ut æquipollere uideatur infœlicitati eorum qui nascunt mortui. Admirādo itaq huiusmodi æquipollentiam quo ad bona præsentis uitæ/dicit deo quare de uulua eduxisti me uiuum ad uiuendum in præsenti uita: qui vtinā consumptus essem ne oculus me videret. Iuxta hebræū hr. desinā & oculus nō videbit me. Nō sunt uerba optātis sed librantis conditiones præsentis uitæ inchoando a morte/ q tandem desinā esse & oculus carneus nō me amplius uidebit: hoc est nō ero āplius inter homines præsentis uitæ. Fuissem quasi non essem de vtero translatꝰ ad tumulum. Iuxta hebræū hr. Sicut nō fui ero: de vtero ad tumulū portabitur. Equipollere dicit præsentē uitā infanti trāslato ex utero ad sepulchꝝ / dicēdo ero sicut nō fui: hoc est tanq nō fuissem. & hoc exponendo/subiūgit tanq q ex utero portabit ad sepulchrū. Nunquid nō paucitas dierū meoꝝ finietur breui: Iuxta hebræū hr. Nōne pauci dies mei: Rationē reddit æquipollentiæ breuitatē uitæ/æstimando tēpus uitæ præsentis tanq nihil: ac per hoc bona & mala quatenus uitæ præsentis sunt bona uel mala/tanq nihilum. dimitte ergo me vt plangam paululum dolorē meū. Iuxta hebræū hr. prohibe/dimitte me & confortabo me parū. Ecce solutio quæstionis quare de uulua eduxisti me: vcz ut cōforter anteq morar. Et i sentētia hac insinuat iob q propter hōis dispositionē ad futurā uitā/ producit & uegetat deus hominē in uita p̄senti: ad hoc.n. directe petit modicam cōfortationē ante mortē. Ait itaq prohibe/satanā cōtinuantē afflictiones meas, dimitte me/ absq tot uexatiōibus, ut non labat mens mea sed confortē me ipsum aliquātulū secūdum spiritū. Anteq̄ vadam & non reuertar: ad terrā tenebrosam. Legendū est. obscurā. Quod aūt sequit. et opertā mortis caligine. iuxta hebraicā ueritatē legendū est. et vmbram mortis. Præsens litera ex hoc ipso q cum tāto apparatu describit terrā ad quā itur per mortē, offert seipsam intelligendā de inferno /

quo pergunt animæ ex propriis meritis. & propterea iob ex ꝓpriis meritis se cōnumerat cum aliis ituris ad infernū / dicendo anteq̄ uadam & nō reuertar: petit. n. confortari anteq̄ ex propriis meritis uadat ad infernū. Quod aūt dicit & non reuertar / uerificat non solum de reuersione ad præsentem uitam / sed et de reuersione ad locū quietis. Appellatur aūt infernus duplici nomine: ve3 terra obscuritatis & umbra mortis. Et ē sermo metaphoricus: significans animas in inferno secundum intellectum carere lumine intelligibili quo delectentur uidere spirituales substantias, secundum uero uoluntatē carere securitate & tanq̄ in pauore esse / quēadmodum qui terretur a trucibus ūbris quas umbras mortis dicimus. Et dicit hæc iob ad manifestandum amicis ut discernant alio sensu dicta fuisse ab eodem de animabus defunctoꝝ in cap. 3. nūc quiescerem cum regibus & consulibus terræ &c. alio uero sensu intelligenda esse hæc. ibi. n. naturali dūtaxat ordine considerato quiescentes describuntur animæ omnes: hic uero secundū propria merita relata ad diuinam iustitiam in terra obscuritatis & ūbra mortis / puniri dicuntur. ❡ **Terram miseriæ & tenebrarum.** Iuxta hebraū hr. **Terram obscuram sicut tenebras.** Declarat primum nomen: manifestando q̄ non dixit terrā obscuram quemadmodum obscura est nox / sed multo obscuriorem quemadmodum obscuriores sunt tenebræ quæ priuant etiam lumine stellarum. **Vbi umbra mortis & nullus ordo.** Iuxta hebraū habet. **Vmbram mortis & nō ordinationes.** Declarat alterum nomen ab annexa priuatione ordinum qui fuerūt inter homines præsentis uitæ. describitur. n. pauor absq̄ diuersitate ordinum quos in præsenti uidemus: puta inter nobiles & populares / inter dominos & seruos / inter reges & uarios ministros ac subditos / inter pōtifices & clericos / & id genus reliquos. **sed sempiternus horror inhabitat.** Iuxta hebraū hr. **et obscurata est sicut tenebre.** Non sat fuit declarasse terram illam esse obscuram sicut tenebras, sed adiecit iob modum quo terra illa facta est obscura dicendo q̄ obscurata fuit sicut tenebræ: hoc est non est reddita obscura ex aliquo interueniente obstaculo extrinseco (quemadmodum cōtingit nobis obscuritas noctis ex interpositiōe terræ inter solem & nos / & ex interpositiōe nubium inter stellas & nos) sed quēadmodum generatur obscuritas ipsarum tenebrarum. quod ē dictu / terra illa est genita obscura secundum seipsam quēadmodum tenebrarum obscuritas genita est in tenebris secundum seipsas. Et per hoc excluditur uicissitudo obscuritatis & lucis a terra illa / quēadmodum tenebræ non sunt quandoq̄ lucidæ & quādoq̄ obscuræ. Et hæc uerificantur in inferno de priuatiōe luminis gratuiti simpliciter & absolute: de priuatione uero luminis naturalis quatenus delectat uel consolatur habētem naturale lumen intellectus.

CAPVT .XI.

Respondit autem sophar nahamathites. Tertius socius iobis tertio loco loqtur: ordinate. n. (ut uiros graues decet) successiue loquebātur disputando cum iobe respōdente singulis. **et dixit. Nunquid qui multa loquitur non & audiet?** Iuxta hebræum hr. **Num multitudini verborum non respōdebitur?** Arguit iobem q̄ multiloquus fuerit / sed multiloquium non debet excludere responsionem. Acsi apertius dixisset / putas cū multiloquio tuo efficere ut non respondeatur tibi? solent. n. sæpe homines multiloquis non

respondere. aut vir verbosus iustificabitur? Iuxta hebræum habetur. et num vir labiorum iustificabit? Vir labiorum appellatur uir præditus facundia dicendi. Et indignum reputat zophar q eloquētiæ tribuatur iustificatio, ita q nec ex multiloquio nec ex eloquentia qua iob iustificat causam suam/cēsendus ē iustus: sæpe.n. eloquentia oratoris uicit iustificando causam. Tibi soli tacebūt homines. Iuxta hebræum hr. Mendacia tua homines facient tacere? Et est interrogatiue legendum/nunquid mendacia tua facient homines tacere? manifeste siquidē arguit iobē mendacii quod postea explicabit: ucz q plus patitur q mereatur peccatum eius. et quum ceteros irriseris/a nullo confutaberis? Iuxta hebræū hr. et subsannasti/ & non faciens pudere? Vnde zophar accæperit q iob subsannauerit alios/ non clare patet. potest tamē intelligi q iob subsannādo eliphaz dixerit deo in cap. 10. & hæc recondisti in corde tuo/tanq irriserit apparitionem relatā ab eliphaz in cap. 4. Irrisorie quoq ntelligi potest æquipollentia uitæ præsentis & trāslationis de utero ad tumulum: ut quod isti socii iobis pendunt tanti, ipse pro nihilo irridendo eos/ duxerit. Et interrogatiue legendum est & non faciens pudere? quasi dicat q erit faciens pudere te irrisionis. Dixisti enim: purus est sermo meus & mundus sum in cōspectu tuo. Iuxta hebræū hr. munda lex mea/ & electus fui in oculis tuis. Ecce mendacia iobis. In cap. 6. dixerat iob utinam appenderentur peccata mea &c. sententia illa appellatur lex iobis/non statuentis sed profitentis. profitebat enim iob hāc legem esse mūdam apud deum: & zophar appropriat huiusmodi legem iobi/eo q iob solus profitebatur eam. in capitulo uero decimo dixerat iob se e'ectum a deo ad hoc ut in ipso sic afflicto deus esset mirabilis. & propterea zophar refert q iob dixerit se esse electum in oculis dei.

¶ Atq utinam deus loqueretur tecum & aperiret labia sua tibi. Sententia recte redditur: hebraice tamen hr. Et profecto quis dabit eloha loqui: & aperiet labia sua tecum? Quia iob sententias suas dixerat dirigendo sermonē ad deum, ideo zophar ad confutandum iobem dicit se cupere ut deus iudex omnium aperiret labia sua ad loquendum cum iobe. more siquidem humāo de deo loquit tāq habente os & labia: describendo per huiusmodi sensibilia ea quæ sunt supra omnem intellectum. Et ostenderet tibi secreta sapientie. Iuxta hebræū hr. Et annunciabit tibi occulta scientie. Quod autem in uulgata sequitur æditiōe. et q multiplex sit lex eius. iuxta hebræū hr. quia duplicia ad statutum. Hic ē neruus præsentis capituli aduersus iobem. tria siquidem zophar proponit aduersus iobem ut confutet dicta illius. primum est q in scientia dei summi iudicis sunt multa occulta nobis: alterum est q occulta quæ in scientia dei latent/sunt duplicia relata ad statutum quodcunq. Et ponitur proportio finita pro infinita: dicuntur.n. in proportione dupla/ad insinuandum q excedunt in infinitum. Ex his enim duobus confutat zophar dicta iobis/& excludit ea tanq mendacia: quia deus secundum occultas rationes scientiæ suæ excedit omne statutum quo iob metitur pœnam suam relatam ad peccatum suum. Et propterea subiungit tertiū. et intelligeres q multo minora exigaris ab eo qz meretur iniquitas tua. Paraphrasis est: nam iuxta hebræum breuissime dicitur. et scito q mutuabit tibi eloha plus iniqtate tua. Meta-

phora utitur mutuantis. queadmodum, n. mutuans alicui/efficit illum debitorem, ita describitur deus iudex puniendo iobem mutuasse iobi plus iniquitate eius/hoc est poena iniquitatis eius: ita q deus iudex restat tanq creditor/& iob adhuc debitor pro iniquitate propria. hoc enim tertium tanq consequens ex secūdo/inducit zophar: ex quibus confutata esse dicta iobis arbitratur.

¶ Forsitan vestigia dei comprehendes. Iuxta hebraeū hr. Nunquid inquisitionem eloha inuenies? Intendit zophar prosequi tria proposita: & inchoat a primo/vz occulta scientiae. De his. n. occultis rationibus scientiae diuinae ait, nunquid inquisitiōem qua utitur summus iudex erga nr̄a delicta inuenies? quasi dicat nequaq. quod directe tendit aduersus sententiam iobis qua mensus est iustitiam dei & peccatū proprium. et vsq ad perfectum omnipotētem reperies? Iuxta hebraeū hr. nunquid vsq ad finem saddai inuenies? Et est casus genitiui saddai: & ē nomen dei significans deum quatenus uincit omnia/quod nostri omnipotentem uocant. quasi dicat nequaq. impossibile siquidem est inuenire terminos illius qui uincit omnia: nec inqsitio ergo nec terminus diuinae iustitiae inueniri potest. ¶ Excelsior celo est & quid facies? Iuxta hebraeū hr. Celsitudines celorum/quid operaberis? Ad manifestandum amplius ex sensibilibus occulta diuinae scientiae/refert ea secundū similitudinem ad corporalia loca: inchoando a coelis/dicens. caelsitudines coelorū/subaudi superat scientia diuina: quid ergo operaberis tu ad inueniēdum eā? & similiter subditur. profundior inferno/quid scies? Lōgior terra mensura eius: & latior mari. Scientia dei est res spiritualis carens huiusmodi dimensionibus longitudinis latitudinis & profunditatis: sed ad insinuandum q inueniri a nobis non potest/per huiusmodi corporeas similitudines declaratur uis eius immensa, qua penetrat uniuersa etiam corporea/longe eminentior omnibus.

¶ Si subuerterit omnia & in vnum coarctauerit: qs contradicet ei? Iuxta hebraeū hr. Si concidet & claudet & congregabit: & quis respōdebit ei? Prosequitur propositum secundo: vz quia duplicia ad statutum. prosequitur autem manifestando q si deus res conciderit scindendo eas/siue res singulas concluserit tollendo actiones earum/siue res omnes confundat tollendo ordinem inter illas, nullus potest respondere ei. ex hac. n. libertate in summo iudice qui omnia uincit/manifestat zophar q occulta scientiae dei sunt duplicia ad statutum etiam ordinē totius uniuersi. ¶ Ipse enim nouit hominum vanitatem: & videns iniquitatem/nonne considerat? Vir vanus in superbiam erigitur: & tanq pullū onagri se liberum natum putat. Iuxta hebraeū hr. Quia ipse sciuit homines falsitatis: & vidit iniquitatem/et non se intelliget? Et virū vacuum eleuabitur corde: & pullus onager hominem natus erit. Scito circa literam q dictio interpretata eleuabitur corde/interpretanda fuisset cordabitur fingendo passiuum uerbū a nomine cordis. significat enim usum cordis: tanq diceremus erigetur seu eleuabitur corde. ¶ Aduerte rursus circa literam oportere subintelligere ter nomen relatiuum qui. primum quum dicitur & non se intelliget/supplendum est & qui non se intelliget? secundum quum dicitur & hominem uacuum eleuabit' corde/supplendum est qui eleuabitur corde. tertium quum dicitur hominem erit natus/supplen-

dum est qui erit natus. Et est ordo literæ q deus uidit hominem qui natus erit pullus onager. Zophar igitur prosequendo tertium propositum (vc3 q deus puniuit iobem minus q̄ meretur iniquitas eius) manifestat illud ex hoc q deus sic se habet erga omne genus peccantium. Quod genus partitur in quinq partes enumeratas in litera, quarū prima est hominum fallacium: secunda iniquorum: tertia non intelligentium seipsos: quarta hominum uacuorum uirtute qui eleuantur corde: & quinta hominū quasi a natura genitorum ad uiuendum absq iugo quemadmodum nascitur pullus onagri. nascuntur siquidem homines quemadmodum inclinati ad quædā bona (puta misericordiam uel liberalitatem & similia) ita inclinati ad quædam mala: puta ad mentiendum uel furandum & similia. & propterea zophar acute dicit quosdam homines natos ad uiuendum absq iugo. Ex hoc itaq q deus & sciuit & uidit hos omnes peccatores, intelligi uult q deus minus punit q̄ meremur. subintelligit enim zophar q scire & uidere dei fuit citra punitionem condignam: quia notorie clarum est innumerabiles peccatores ex hac uita migrasse citra punitionem condignam.

TU autem firmasti cor tuū. Iuxta hebræū hr. **Si tu direxisti cor tuū.** Postq̄ zophar arguit iobem mendacii/& putauit se confutasse illum, monet iobē ut conuertatur in ueritate ad deum/promittendo ei fœlicitatem præsentis uitæ/& respondendo ad impedimenta fœlicitatis allegata a iobe. Ait ergo q si rectificasti cor tuū coram deo. **et expādisti.** Iuxta hebræū hr. **et expādes ad eum manus tuas.** post rectificatum cor supplicando deo. **Si iniquitatē que est in manu tua abstuleris a te: et non remanserit in tentoriis tuis iniustitia.** Præpostero ordine scripta hæc intellige, nam prior debet esse pœnitudo admissorum criminum & expulsio eorundem a propria domo q̄ oratio. **tunc leuare poteris faciē tuā absq3 macula.** Ecce promissio, quia tunc post pœnitentiam rectumq cor atq supplicationem oblatam deo/eleuabis faciem tuam a macula: hoc est a pœna. Et dicit hoc directe contra uerba iobis in cap. 10. & iustificabo & non eleuabo caput meum. contra hoc enim directe ait/quia tunc eleuabis faciem tuam a macula. **et eris stabilis.** Parui refert q hebraicæ habetur. **et eris fortis.** contra id quod dixerat iob in cap. 7. de debilitate corporis sui. **et non timebis.** contra id quod dixerat iob in cap. 7. terrebis me per somnia &c. promittit enim exemptionem & a pœnis corporis & a pœnis animi. **Miseriæ quoq3 obliuisceris: et quasi aquarum que preterierunt non recordaberis.** Iuxta hebræum hr. **Quia tu laboris obliuisceris: sicut aque transierunt recordaberis.** Promittit obliuionem perpessorum: & ut qualis sit futura obliuio intelligatur/adiungit similitudinem q recordaberis quidē perpessorum, sed non cum aliquo uestigio eorum quæ passus es quemadmodum est recordatio aquarum quæ transierunt. uasa enim per quæ transiuit aqua, nullam retinēt maculam/nullum retinent odorem/& breuiter nullum retinent uestigium aquæ quæ transiuit per ea: secus autem est si trāsisset oleum aut uinum. Promittit enim per hanc similitudinē iobi restaurationē talē q nec uestigiū aliquod perpessorū remanebit in eo.

Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperā. Iuxta hebræum hr. **Et plus meridie surget tempus.** Contra id quod dixerat iob in cap. 7. vc3 q nunc erat moriturus/directe promittit tempus uitæ plus meridie: hoc est ppor

tionaliter maius q̃ a meridie usq̃ ad noctem. Et per hoc promittit plusq̃ dimidiũ uitæ iobis fœlix. et quum te consumptũ putaueris/orieris vt lucifer. Iuxta hebræũ hr. illustraberis/sicut mane eris. Contra id quod dixerat in cap. 10. iob saturitas ignominiæ/promittit zophar illustrationem gloriæ. & ne subito omnia futura simul intelligatur promittere/adiungit sicut mane eris: hoc est eris successiue crescẽs in bonis quemadmodum lux mane successiue clarescit. Et habebis fiduciam proposita tibi spe. Parui refert q̃ hebraice habet. Et sperabis quia est spes. Contra id quod dixerat iob in cap. 7. nihil sibi sperãdum esse in hac uita, dicit zophar sperabis præsentis uitæ bona quia uere superest spes bonorum quæ subiungit. et defossus securus dormies. Iuxta hebræũ hr. et fodies/secure dormies. Vniuersam agriculturam comprehendit per fodere: fodiẽdo siquidem terram incipit agricultura. Promittit itaq̃ agriculturam tam securam q̃ agricolæ dormiẽtes in agris/dormient securi ab hostibus & prædonibus. Requiesces/& non erit qui te exterreat. Iuxta hebræũ hr. Et cubabis/& non terrens. Promittit securitatem nõ solum in agro sed etiam domi dormienti: præpostero siquidem ordine scribuntur hæc: et deprecabuntur faciem tuam multi. Honores mũdi promittunt: ita q̃ bona utilia & honores sperandi promittuntur. Oculi autem impiorũ deficiẽt & refugium peribit ab eis. Contra spem iustorum supputat spem impiorum / tria dicendo, primum relatiue ad bona præsentis uitæ, q̃ oculi impiorum eleuati ad bona/non assequentur intentum sed deficient expectando, alterum relatiue ad mala/ q̃ carebũt refugio, tertium autem. et spes illorũ abominatio animę. iuxta hebræũ hr. et spes eorum tristitia animę. Apte describitur spes inanis quo ad externa tam bona q̃ mala/quod ẽ tristitia animæ: est siquidem totius uitæ tristitia. concludit igitur zophar cum sociis suis inter iustos & impios differentiam esse, q̃ iustis dantur a deo bona præsentis uitæ/in piis autem mala.

CAPVT .XII.

Respondit autem iob: & dixit. Ergo vos estis soli homines. Iuxta hebræũ hr. Profecto q̃ vos populus. Appellat iob amicos suos quanuis nobiles plebem (hoc est plebeios) non quo ad personas/sed quo ad officium, arguit siquidem eos q̃ sermo eorum est sermo plebeius: hoc est dignus ut proferatur coram plebe potiusq̃ sapientibus. Et uerificant hæc iobis uerba: quia in iis quorum rationes habemus recurrere ad occulta in diuina sapientia mysteria, non est loquentis inter sapientes sed loquentis ad plebem, quæ non est capax rationis speculatiuæ. percutit siquidem directe zophar, qui ex occultis in diuina sapiẽtia rationibus dixerat afflictum esse iobem minus q̃ mereretur: percutit & omnes eos qui diuina mysteria personauerant quæ communiter dicuntur/omittẽtes propriã rationem quæsiti. et vobiscum morietur sapientia. Parui refert an legat. sciẽtia. Et est sensus & uobiscum non uiuet sed morietur speculatiua scientia causarũ propriarum, sicut. n. semina iacta in terrã in qua non uegetant moriuntur, sic scientia inchoata in mentibus eruditorum absq̃ studio ad proprias rerum causas sistens in communibus/non uiuit cum illis sed moritur. Arguit itaq̃ iob amicorum sermonem quidem q̃ est popularis: scientiam uero q̃ non uegetatur in eis sed cum eis manet perseuerans

mortua. ℣ Et mihi est cor sicut & vobis. Duo arguerat in amicis: subiũgit tria in seipso. Primũ q habet cor ad audendũ extollere diuina mysteria quemadmodum au dent ipsi. nec inferior vobis sum. Secundũ q nõ est minoris authoritatis q ipsi. erat.n. iob pnceps & magnus inter oẽs orientales. quis.n. hec que nostis ignorat? Parui refert q hebraice hr. et cui nõ sicut ista? Tertiũ q scit diuina mysteria similia illis quæ dixerant ipsi. & ne arrogare uideatur sibi huiusmodi scientiã, dicit eam esse communem omnibus/subaudi eruditis.

¶ Qui deridetur ab amico suo sicut ego, inuocabit deum & exaudiet eum. Iuxta hebræũ hr. Risus socio suo ero/vocans eloha & respõdit ei. Et est ordo literæ. ego ero sicut q est risus socio suo/inuocãs deũ iudicem & gubernatorem oĩum, & deus respõdit exaudiendo eũ. Postq iob cõparauit se amicis & cõclusit se nosse similia & audere dicere ea, incipit dicere illa inchoans ab immerita pœna iustorũ & ab imerito bono iniquorũ: q vcꝫ boni q nõ merentur despici/sæpe despiciunt, mali aũt q nõ merent bona/pace securitateq fruunt. sæpe.n. talis diuersitas euidenter apparet in humano genere. Inchoat aũt ab hac diuersa dispositiõe bonorũ & malorũ uirorũ/ut cõfutet sententiam zophar. Cõsentit.n. iob sententiæ zophar in hoc q diuersitas ista proficiscit ex occultis rõibus in sapientia diuina/& propterea hãc diuersitatem affert narratiue: sed dissentit in hoc q occultæ in diuina prouidentia rationes huius diuersitatis/pensent merita hominum qui despiciunt & hominum qui psperãtur in hac uita: quod dixerat zophar: & super quod fabricauerat zophar confutationem iobis, dicendo ipsum ex occultis apud deum rationibus afflictum minus q mereretur. Intendens itaq iob hæc manifestare/tam bonorum q malorum affert duo genera: relatiue vcꝫ ad deum & ad homines. unde & incipit a iustis relatiue ad deũ (hoc est ab illis qui inuocãt deũ & exaudiũtur ab eo) dicẽdo de illorũ genere q est risus socio suo: hoc est q irridetur a socio suo/q uertit in ridiculũ. Nec pponit hoc absolute/sed supputando seipum in genere taliũ inuocantiũ deũ qui irridentur a sociis suis: insinuans per hoc q amici sui irrisuri essent eum. deridetur.n. iusti simplicitas. Lãpas contẽpta apud cogitatiões diuitũ, parata ad tẽpus statutũ. Iuxta hebræũ hr. risus iustus pfect9. Titio despect9 cogitatiõib9 quieti: directi9 nutãtib9 pede. Dixerat ridiculos esse religiosos, subiũgit ridiculos quoq esse iustos pfectos: hoc est oĩ ex parte inter hoĩes integros. Assimilat aũt irrisionem eorũ titioni despecto a quiescentib9 & directo ad nutãtes pede: hoc est ad hoc ut ipingãt pede in titionem & sic qescentes rideãt. Et similitudo qdem manifesta est: qm titio q nõ despicit/ponit aut seruat ad ardendũ in igne: titio aũt despicit, quũ ex igne segregat aut indignus igne habet/& piicit ut sit offendiculũ ãbulantibus ad hoc ut qescentes rideãt de cespitãtibus impigendo in titiõem. Mysteriũ aũt significatum p hãc similitudinẽ uidet esse, q uiri oĩ ex parte integri æstimãtur a fructib9 bonis hui9 mũdi/& habent tãq nõ sint partes reipublicæ & tãq offendiculũ adhærentiũ eis. censent.n. consulentes eos impingere & adhærentes cadere: ridẽtq quũ audiũt magnatẽ aliquem consulere eos aut adhærere eis. Et utinã hoc nõ quotidie uiderem9. nec est mirũ: qa cõtraria est iustorũ oĩ ex parte integrorũ uita actio ac censura/uitæ actioni ac censuræ eorum qui principantur & gubernant: & propterea indignos regimine ac curia iudicant uiros tam integros. ℣ Abundant tabernacula prædonum. Iuxta hebræũ habetur. Pacificabunt tentoria predonũ.

Quia hebræi pacis noie significãt salutem, ideo salutem in domib⁹ pdonũ significãt p pacificare. & e regiõe iustoꝝ perfectoꝝ q irridentᷣ /ponit prædones cũ domoꝝ pace. **Et audacter puocant deũ, quum ipse dederit omnia in man⁹ eoꝝ.** Iuxta hebræũ hr̃. **Et securitates irritantibus el, quib⁹ adduxit eloha in manu sua.** E regione religiosoꝝ q irridentᷣ/ponit securitatẽ irritantiũ deũ fortẽ, quibus irritãtibus deus gubernator oium manu (hoc ẽ opãtione) propria attulit bona quæ habẽt. ita ꝙ etiam ingratitudinis erga deum notãtur isti.

¶ Nimirũ interroga iumẽta/ꝛ docebũt te. Hebraice hr̃. **Et pfecto interroga bestias/ꝛ docebit te.** Vide contextũ. narrauit iustoꝝ miseriã & iniquoꝝ prosperitatẽ in hac uita: subiũgit mõ ratiõem suadentẽ ꝙ disparitas ista ẽ qdem a deo/ sed nõ propter merita iustoꝝ & iniquoꝝ: respõdens p hoc directe ad sententiã zophar/ q dixerat ꝙ ex occultis in diuina sapiẽtia rõibus pter merita hoium fiebãt hæc a deo. Rõ aũt iobis cõsistit in hoc, ꝙ tam uegetabilia ꝙ̃ animalia in terra aere & aquis testantᷣ ꝙ summus de⁹ dat bona & mala nõ pter merita eoꝝ qbus dat, ad hoc. n. citat uegetabilia & aialia, qa perspicuũ ẽ ꝙ illis nõ pter eoꝝ merita de⁹ dat bona & mala. Ait itaq interroga bestias/& docebit te multitudo eaꝝ: hoc ẽ ingre pspicaciter bona & mala in bestiis/& multitudo eaꝝ docebit te materialiter & obiectiue. relucet. n. in eis bonũ & malũ ut dei effectus nõ pter eaꝝ merita. Et eodẽ sensu intellige subiũcta de auib⁹ & arborib⁹ & piscib⁹. **Et volatilia celi/ꝛ indicabũt tibi.** ¶ **Loquere terre.** Parui refert ꝙ hebraice hr̃. **Vel arborẽ terre.** subaudiť. n. interroga. **Et rñdebit tibi: et narrabũt tibi pisces maris.** ¶ **Quis ignorat ꝙ man⁹ dñi oĩa hec fecerit?** Iuxta hebræũ hr̃. **Quis nesciuit in oibus istis, ꝙ man⁹ iehouah fecit hoc?** Vbi clare uidere potes iobẽ cõcludere ꝙ qlibet uidet in oibus istis uegetabilibus & aialibus ꝙ manus dei fontis essendi fecit hoc qđ narraui: vꝫ ꝙ quãq iusti affligunť & iniq pſperanť nõ pter coꝝ merita. hæc. n. notitia eliciť ex bono & malo in oib⁹ istis uegetabilib⁹ & aialib⁹. ¶ **In cui⁹ manu aĩa ois viuẽtis: ꝛ spũs vniuerse carnis hois.** Rõ redditᷣ argumẽti facti a bono & malo in aialibus & arboribus ad bonũ & malũ in hoibus. Et cõsistit rõ in hoc qa in manu dei ẽ tã aĩa ois uiuentis (hoc ẽ aialium & uegetabiliũ) ꝙ̃ spũs uniuersæ carnis hois. quis. n. nõ parua disparitas sit inter bonũ & malũ in hoibus & bonũ & malũ in aialibus & uegetabilibus/si cõsidereť ista disparitas ex parte naturaꝝ diuersaꝝ (hinc humanæ/rõne & libero arbitrio pollẽtis, inde irrõnalium oium) si tñ secundũ diuinã manũ hoc ẽ potestatẽ considereť, æqua ẽ rõ inferẽdi bonũ & malũ utrisq/rõnalibus scilicet & irrõnalibus. & pterea iob pcedit ex parte manus diuinæ/ad inferendum ꝙ deus quãdoq confert hoibus malũ absq eorum merito sicut confert irrationalibus.

¶ Nõne auris verba diiudicat. Proposita respõsione ad zophar, qa respõsio fundata ẽ super inqsitiõe eoꝝ quæ fiũt a deo in uegetabilib⁹ aĩalib⁹ & hoibus/ideo iob subiũgit modũ quo notitia ista cõis ẽ uiris doctis. dixerat. n. qs non sciuit in oibus istis ꝙ man⁹ iehouah fecit hoc? & pterea ad uerificãdũ qđ dixerat/manifestat modũ quo cõmuniter hr̃ hæc notitia. Accedit quoq ad hoc intẽtio supplẽdi min⁹ dicta a bildad in cap. 8. monẽte iobẽ ut interrogaret generationem antiquã. explicat siqdem iob duos esse modos quibus hr̃ huiusmodi notitia: quoꝝ alter est p disciplinã/alter p inuẽtiõem. Et mod⁹ qdẽ sciẽdi p disciplinã/explicať dicẽdo nõne auris uerba discernit? audit⁹. n.

est sensus disciplinæ: quia per ipsum præcipue discim⁹ a docētibus medio sermōe. Modus aūt sciendi per inuentiōem/subiungit͛ dicendo. et fauces comedētis saporē. Parui refert ꝙ hebraice hr̄. et guttur i cib⁹ sapiet. Sensatio siquidem rerum sensibilium/initiū est inuentionis: & est nihilominus terminus resolutionis nostri intellectus, nā qu æ intellectus non potest resoluere ut testificata a sensibilib⁹/nō sunt nobis euidētia: & propterea iob modū sciendi per inuentionē/a sensatione saporū in cibo descr. psit. ☞ In antiqs est sapientia: ⁊ in multo tēpore prudētia. Iuxta hebræū hr̄. ⁊ in lōgitudine dieꝝ intelligentia. Primum spectat ad modū disciplinæ: secundū aūt ad modū inuentionis. manifestat siquidē iob ꝙ nostrū discere pēdet a senibus tanꝗ doctoribus, & ꝙ scire per inuentionē est in longitudine dieꝝ/hoc est in hominibus diu uiuentibus: qa inuentio exigit intelligentiam/hoc est intellectū in statu perfecto: constat aūt ꝙ intellectus præcipue uiget in antiqs. Et ex his omnibus declarat iob modū quo notitiam de diuinis operibus habemus: ve3 uel discendo ab antiquis/uel inueniēdo in lōgitudine dieꝝ. & hunc ultimum modum omiserat bildad. Et intendit per hæc insinuare ꝙ utroqꝫ modo ipse habet notitiam diuinorum.

¶ Apud ipsum est sapientia ⁊ fortitudo: ipse habet consiliū ⁊ intelligentiā. Declarato mō sciendi diuina opera/declarat modū quo deus efficit sua opera. Et oportuit hoc declarare ne putaretur ꝙ deus esset agens per modum naturæ/efficiendo bona & mala rebus sine eaꝝ meritis: quēadmodum sol aliqbus prodest & aliqbus nocet absqꝫ eorum meritis. Dicit itaqꝫ ꝙ deus est agens a proposito: utpote in quo est intelligentia penetrās oīa & singula/& sapientia ordinans omnia & singula/& consiliū inuentiuū omniū & singuloꝝ, & fortitudo executiua efficacissime omniū & singuloꝝ. Et per hæc simul texit͛ iob propositū suū ad prosequendū sermonē popularē/ut in pncipio capituli pmiserat dicēdo & mihi ē cor sicut & uobis. nam ad manifestandum hæc quattuor esse in deo, subiūgit sermonē popularē incōparabiliter maiorē plebeio sermone tā zophar ꝗ alioꝝ socioꝝ. ☞ Si destruxerit/nemo ē ꝙ edificet. Iuxta hebræū hr̄. Ecce diruet ⁊ nō edificabit͛. Incipit a fortitudine: & primū diuinæ fortitudinis op⁹ affert diruere nō qualitercūqꝫ sed cū tali efficacia ꝙ dirutū nūꝗ ædificabit͛. hoc. n. opus excedit oēm uirtutē tā humanā ꝗ āgelicā, ppriumqꝫ ē fortitudini diuinæ. Et ꝗuis sentētia hæc uera sit applicata ad quācunqꝫ materiā, cōtextus tñ imediate sub iūcti opis isinuat ꝙ ad literā ē sermo de hoīe. ita ꝙ sensus ē/ecce diruet hoiem & nō ædificabit͛. Sæpe aūt uidemus hoiem dirui uel in pgenie uel in regno ita ꝙ nunꝗ resurget. si incluserit hoiem/null⁹ ē ꝙ aperiat. Iuxta hebræū hr̄. claudet sup viꝝ ⁊ nō aperiet͛. Nulla cōiunctio intercedēs inter primū opus & hoc/inter diruere & claudere, quū claudere terminet͛ ad hoiem/testat͛ ꝙ ēt diruere terminatur ad hoiem. Alterū itaqꝫ opus fortitudini diuinæ ppriū narrat͛ circa hoiem: cōcludere ve3 hoiem ita ꝙ a nullo pōt aperiri. Et hoc quoqꝫ sæpe apparet: dū hoiem in seipso cōclusum rōe aliqua sibi apparēte uidem⁹/sic ꝙ impsuasibilis ē ad ueꝝ seu bonū. Et hoc quidē op⁹ circa aīæ libertatē/primū uero circa corporea & externa hois bona uersatur. ☞ Si cōtinuerit aquas/oīa siccabunt͛: ⁊ si emiserit eas/subuertēt terrā. Iuxta hebræū hr̄. Ecce retinebit aquas ⁊ siccabūt͛ ipsæ: ⁊ mittet eas/⁊ fuerūt reuolute sup terrā. quāuis in hebræo nō habeat͛ præpositio sup. Prosequit͛ fortitudinis diuinæ opa. pus. n. circa genus humanū/mō aūt circa elementa affert diuinæ fortitudinis

opus duplex. alterum retentiuum aquarum cum tāta efficacia quod siccabuntur ipsæ aquæ/ eo modo quo dicimus exiccatos puteos fluuios & huiusmodi: alterum emissiuum aquarum ita quod reuoluantur super terram operientes eam. hæc. n. solus deus potest.
¶ Apud ipsum est fortitudo & sapientia. Iuxta hebræū hr. Cū eo fortitudo & decretum. Resumit quattuor prius dicta: vz fortitudinem/sapientiam/consilium & intelligentiam. sed aliter: quia tria (vz sapientiam consilium & intelligentiam) resumit sub uno nomine/dicendo & decretum. Ad decernendum siquidem de tāta uarietate humanarum actionum concurrunt sapientia cōsilium & intelligētia. & propterea explicaturus simul iob opera sapientiæ consilii & intelligentiæ diuinæ circa homines/ resumit hæc tria sub nomine decreti: fortitudinem autem resumit tum ad insinuādum prædicta opera spectare ad fortitudinem, tum præcipue ad insinuandum quod subiuncta opera spectant ad decretum non qualitercunque sed cum efficaci executiōe/quæ ad fortitudinem spectat. ipse nouit & decipientem & eum qui decipitur. Iuxta hebræū hr. ei errans & faciens errare. Pronomen ei demonstrat deū. & est sensus quod ipsius dei tanquam decernentis cum efficacia/est uterque: vz errans & faciens errare. Et sub istis duobus generibus compræhendit omnia subiuncta. more siquidem solito proponit summarie quæ subiuncturus est distinguendo per partes. ¶ Adducit consiliarios in stultum finem. Iuxta hebræū hr. Ducit cōsiliarios in prædam. Incipit supputare facientes errare/inchoādo a consiliariis: & de illis dicit quod deus ducit eos in prædam: hoc ē efficit ut agantur tanquam ducti in prædam. Consiliariorum siquidem est agere alios: sæpe autem aguntur a passionibus timoris uel cupiditatis uel inuidiæ & huiusmodi/& faciunt errare alios. Et hoc effici a deo dicit iob: & appellat ducere cōsiliarios in prædam, eo quod in huiusmodi assimilantur consiliarii iis qui ducunt in prædā/eo quod agunt captiuati a passionibus. et iudices in stuporem. Iuxta hebræū hr. et iudices faciet insanire. Secundum genus facientium errare describit nomine iudicum: qui sæpe insaniunt/officio iudicis abutendo. Et hoc quoque diuino decreto attribuit iob. ¶ Baltheum regum dissoluit: & præcingit fune renes eorum. Iuxta hebræū hr. Ligamen regum aperuit: & ligauit cingulum in lumbis eorum. Tertio loco inter errare facientes supputantur reges: quorū sæpe uincula quibus alios detinent, inuito rege soluunt/& reges ipsi in uincula redigunt. Describit aūt captiuitatem regū per cingulū in renibus, qa sic solēt equitantes captiui nobiles duci alligati sellis equorum. ¶ Ducit sacerdotes inglorios. Iuxta hebræū hr. Ducit sacerdotes in predā. Quarto loco sacerdotes collocātur inter errare faciētes. & idē dicit de sacerdotibus quod dixerat de cōsiliariis: qm̄ simile ē utrorūque officiū. cōsiliariorum siquidem ē agere alios ad bonū/sacerdotū uero est agere alios ad deum: & sæpe sacerdotes aguntur uel auaritia uel aliis uitiis ad auertēdum alios a deo. quod ēt diuinæ attribuit prouidētiæ. et optimates supplātat. Iuxta hebræū hr. et fortes flectit. Quinto loco potētes q pollēt fortitudine animi/inter faciētes errare scribunt: q sæpe declinant ab animi fortitudine/flexi occasiōe aliqua. & hoc quoque deo tribuit. ¶ Cōmutās labiū ueraciū. Iuxta hebræū hr remouēs. Sexto loco inter errare facientes scribunt ueraces tacētes. attribuit siqdem deo quod tollit eis labium: hoc est locutionē quæ fit per labia. et doctrinam senum auferens. Iuxta hebræū hr. et saporē senū auferet. Septimo loco senes sine sapore/inter errare facientes suppu-

tantur. Nec ē perspicuum an sit sermo de sapore senum in scipsis/an de sapore qui a senibus diffundit in alios:hoc est an de ratione an de consilio, utrouis autem priuati senes/authores sunt erroris.

¶ Effundit despectionem super principes. Iuxta hebræū hr. nobiles. Expedito genere facientium errare/tractat genus errantium, inter quos primum supputat nobiles:super quos errantes deus effundit despectionem/ut scilicet despiciantur ab aliis. et eos qui oppressi fuerant releuat. Iuxta hebræum hr. et fortitudinē fortium debilitat. Fortes uiribus corporis errantes/debilitati describuntur secundo loco. ¶ Qui reuelat profunda de tenebris. Occulta ualde/hoc ē latentia in cordibus (utpote non solum in profundo loco sed etiam in tenebris/hoc est absq; notitia sita) inter errantes supputātur:& dicitur q deus detegit ea. sæpe.n. huiusmodi occultatio est error. et producit in lucem vmbram mortis. Vmbra mortis horribilia pericula quæ latent/quarto loco scribuntur. errant.n. machinantes talia:& deus sæpe manifestat ea. ¶ Qui multiplicat gentes & perdit eas. Errantes gentes beneficio multiplicationis ingratæ/perimuntur sæpe a deo. et subuersas i integrū restituit. Iuxta hebræū hr. extendens gentibus & ducit eas. Sexto loco errātes gentes non contentas propriis sedibus ponit. extendere enim quærunt loca sibi/& deus ducit eas ad alia loca occupandum. ¶ Qui immutat cor principum. Iuxta hebræū hr. Remouens cor capitum populi terre. Septimo loco inter errātes/capita populi supputantur, pauentia tanq; absq; corde. et decipit eos vt frustra incedant per inuium. Iuxta hebræū hr. et facit errare eos in vacuo non via. A tribus declarat errorem capitum populi, primū a loco uacuo & sine uia: hoc est inhabitato & absq; uia aliqua in eo, secūdo ab obscuritate:subiūgens iuxta hebræū. Palpabūt obscuritatē & nō lucem. Et hinc habes q metaphoricus ē sermo iste. perspicuū est.n. q uagatio diuturna in solitudine inuia/ē et in die lucente sole. De uaga igitur mente per uanas ratiōes sine uia (hoc ē sine medio ducēte ad ueritatē) est sermo. & adiicit q tanq; palpantes obscura loca absq; lucis adminiculo/incedent in affectibus & progressibus suis/hæsitantes an impingant an recte progrediant. Et adiungit tertium dicēdo. et errare eos faciet quasi ebrios. Non solum timor impingendi sed insania in istis pro pœna describitur instar hominis ebrii. Et si quæritur modus quo tot enumerata tam in facientibus errare q in errantibus efficiuntur a diuina prouidentia, in promptu est responsio q quatenus sunt mala culpæ fiunt negatiue (hoc est non dando gratiam) quatenus autem sunt mala pœnæ fiunt positiue: ita q etiam ipsa peccata quatenus pœnalia/ordinantur positiue a deo in pœnam non solū peccantis sed quandoq; etiam aliorum.

CAPVT .XIII.

Ecce omnia hec vidit oculus meus: audiuit auris mea. Completo sermone plebeio, subiungit se non dixisse hæc nesciendo illa/sed partim uidisse & partim audisse diuinos effectus narratos superius. et intellexi singula. Iuxta hebræū hr. et intellexit sibi. Et quia pronomen sibi fœminini est generis/demonstrat aurem. Et ē sensus q audita penetrauit intellectu, intendit.n. q non solū uisa sed et audita intellexit esse effecta a deo. Et ppterea subiūgit.

¶ Secundum scientiam vestram novi etiam ego: nõ inferior vobis sum. Non minus se scire q̃ illos explicat, quum tñ præferre se potuisset illis.

¶ Sed tamen ad omnipotentem loquar. Parui refert q̃ hebraice hr. Pro fecto ego ad saddai loquar. Arbitratus iob se satisfecisse obiectióibus sociorum/ & uidens eos alienos a ueritate, dicit se allocuturum deum: tum ad explicandũ q̃ absq̃ fictione aliqua erit sermo eius: tum ad arguendum socios q̃ non ueridice disputant. Et propterea subdit. et disputare cum deo cupio. Quod iuxta hebræum scribitur. et disputare ad el volam. Non sunt ex parte intentióis præsumẽtis uerba hæc: sed manifestãtis (ut dictum est) tum puritatem sermonis sui/ tum quales cupit esse disputantes secum: vcз sicut deum ueræ ac utilis doctrinæ. hunc. n. sensum subiuncta insinuant: q̃uis speciem presumptionis uerba præ se ferãt. ¶ Prius vos ostendẽs fabricatores mendacii: ꝛ cultores peruersorum dogmatum. Iuxta hebræũ hr. Et profecto vos adherẽtes falsitati: sanatores nihili omnes vos. Necessitas disputandi cum deo declaratur, ex eo q̃ ipsi socii iobis nec ueridici nec utiles sunt/ sed proferunt falsam doctrinam & sanant nihil. hinc. n. cogitur iob ad dirigendum sermonem suum ad deum qui uincit omnia/ & ad disputandum cum deo fortissimo omnium: quoniam non nisi ueritatem & utilitatem quærit. Vtranq̃ siquidẽ a deo sperat/ & neutrã a sociis: quia omnes dicebant falsum: scilicet q̃ iob afflictus erat a deo propter peccata propria. Et zophar addiderat duo: alterum q̃ minus puniebat iob q̃̃ mereretur: alterum q̃ in scientia dei latebant peccata iobis propter quæ punit̃ est. falsa. n. erant hæc: & consequenter non sanabant animũ iobis percussum mœstitia.

¶ Atq; utinam taceretis, ut putaremini esse sapientes. Sententia recte reddit̃: & ueræ amicitiæ desiderium panditur. ¶ Audite ergo correctiones meas. Iuxta hebræum non habetur ergo/ sed nunc. Et dictio interpretata correctionem/ rectius forte interpretaretur disputationem. eadem enim est dictio quæ interpretata est disputare: quam aiunt proprie significare repræhensionem sed extendi ad disputationem. et iudicium labiorum meorum attendite. Iuxta hebræum hr. et lites labiorum meorum auscultate. Lites appellat partes disputationis futuræ cum deo. ¶ Nunquid deus indiget vestro mendacio. Iuxta hebraũ hr. Nunquid el loquemini iniquitatẽ. et est datiui casus el. Et est sensus/ nunquid in fauorem dei loquemini iniquitatem? quasi dicat absit. ex eo nanq; q̃ isti socii iobis loquebantur tanq̃ patrocinantes causæ dei aduersus iobem dicentẽ se afflictũ a deo plusq̃ mererentur peccata eius/ monet eos iob ut careant uitiis aduocatorũ. Vt pro illo loquamini dolos? Iuxta hebraũ hr. et ei loquemini dolum? Et ẽ similis sensus/ & in fauorem eius loquemini dolum? quasi dicat absit. in fauorem siquidẽ dei nihil iniquum dicendum est: quia odio habet deus iniquitatem. & similiter nullo mendacio utẽdum est in fauorem dei, qui est summa ueritas. Et dixit etiam hæc iob ad uerificandum quod dixerat: vcз eos adhærere falsitati & nihil sanare, quia amici eius tanq̃ defensores diuinæ iustitiæ loquebantur & iniquum & dolum. iniquum quidem/ iniurantes iobi dicẽdo eum uirum multorum scelerum: dolum autem fingendo q̃ deus non affligit aliquem nisi pro peccato eius. Et in his duobus tangit iob duo uitia aduocatorum: alterũ quo iniustum fingunt/ alterum quo mentiuntur patrocinando. ¶ Nunquid faciẽ

ei9 accipitis. Parui refert q iuxta hebraeũ hr. eleuabitis. Quod.n.solem9 nos appellare acceptionẽ personae/hebraei dicunt eleuationẽ faciei. et nos quidem quia non causam sed personam in iudicio suscipimus/appellamus uitium hoc acceptionẽ personarum: illi autem apellant eleuationem faciei, quia deprimit causa & eleuatur facies hominis: hoc est id quod apparet de homine. Tertiũ itaq uitium aduocato: um nõ respicientium ad causam sed ad id quod apparet de persona & patrocinantur siue iuste siue iniuste/prohibet dicendo nunquid faciem eius (dei vcz) eleuabitis? hoc est nunqd posthabentes causam iniustam cui patrocinamini/respicietis ad hoc duntaxat quia loquimini in fauorem dei? et pro deo iudicare nitimini? Iuxta hebraeũ hr. nunqd ei litigabitis? et est datiui casus ei. Et est sensus/nunquid in fauorem dei fortis litigabitis assumendo litem pro eo? quasi dicat nequaq: quia q̃uis in apparentia disputetis pro diuina iustitia/secundum tamen ueritatem contra diuinam prouidentiam loquimini. Aut placebit ei quem celare nihil potest. Iuxta hebraeũ hr. Nunquid bonum q queret vos? Irrisorie dicit/nunquid bonum utile est deo q quaerat uos ad patrocinandum causae suae? aut decipietur vt homo vestris fraudulentiis? Iuxta hebraeũ hr. nunquid sicut illudere homini illuderis ei? Aduocati quandoq illudunt homini habenti causam iniustam/suadendo q defendẽt eam & uincent. Et hoc uitium non posse habere locum in causa dei explicat iob dicendo nũquid sicut contingit illudere homini promittendo patrocinium ignotae illi causae / illudetis deo? quasi dicat hoc est impossibile/quia deum nihil latet.

Ipse vos arguet, quoniã in abscondito faciem eius accipitis. Parui refert q iuxta hebraeum hr. Castigando castigabit vos: si in occulto faciẽ eleuabitis. Nec habetur in hebraeo faciem eius/sed faciem absq pronomine aliquo. Et est sensus q deus quando erit tempus puniendi puniet uos, si peccabitis etiam occulte/spectando non ad causam sed ad personam cuiuscunq siue hominis siue dei. Et quum tot uitia praemiserit patrocinãtium, subiũxit solius istius uitii punitionem: quia pium reputatur habere rationem dei/patrocinando cuicunq causae. Statim vt se commouerit turbabit vos: & terror ei9 irruet sup vos. Iuxta hebraeũ hr unica oratio ex istis & subiunctis: & legitur. Si non celsitudo eius terrebit vos: & pauor eius cadet super vos. Recordationes vestre similitudines cineris: corporibus luti corpora vestra. Dixerat q deus castigaret eos: subiungit q si non reuerentur ac timent deum/contineat saltem eos propria cõditio: vcz q uertentur in cinerem/& nunc propria corpora sunt similia corporib9 luteis. Et quidem q uertentur in cineres/significat dicendo recordationes uestrae similitudines cineris. post mortem.n. memoriae hominum remanentes in cadaueribus/remanent tanq̃ in cineribus eorum. Quod uero corpora humana similia sint corporibus luteis/significat dicendo corporibus luti corpora uestra. subauditur.n. similitudo antedicta. Et uere corporibus luteis quae fiunt a figulis/similia sunt corpora nostra: quia de puluere terrae formata sunt.

Tacete paulisper. Iuxta hebraeum hr. Tacete de me. Postq̃ mõstrauit iob necessitatem disputandi cum deo/& deinde monuit socios prae se ferentes patronos causae dei: subiungit consequenter quo animo quaue intentione disputaturus est.

Et quoniam amici eius interpretabantur uerba iobis tum tanq̃ desperati tum tanq̃ præsumptuosi ac irritantis deum, ideo monet eos ut taceant de ipso iobe: hoc est de intimis eius / de animo & intentiõe eius. Vt loquar quodcũq; mihi mẽs suggesserit. Iuxta hebræum hr. et loquar ego: et transibit super me quicquid. Quia nemo nouit intima hominis nisi ipsemet, ideo iob rationabiliter dicit tacete uos de me & loquar ego de me / & eueniat mihi quicquid euenerit: quasi dicat relinquite mihi curam mei / eueniat mihi quodcunq; sit illud. Quare lacero carnes meas dentib⁹ meis: & animam meam porto in manibus meis? Iuxta hebrãu hr. Sup quo eleuabo carnem meam in dẽtibus meis: & animam meam ponã in manu mea? Metaphoricus est sermo. actiones desperati scribuntur: uez mordere carnes proprias / & exponere uitam suam periculo mortis sicut qui poneret uitã in manu facile perdendam. Et intendit per hoc dicere propter quam rationem ego desperabo? manifestat siquidem animum suũ nõ desperare / ut amici interpretabant. Etiã si occiderit me / in ipso sperabo. Iuxta hebrãu hr. Ecce occidet me / nõ sperabo? Ita iacet in litera hebraica: q̃uis hebræi in margine scribant loco negationis pronomen ei: & interpres antiquus non textum sed scriptum in margine interpretatus est in uulgata æditione. Et licet secundum uerba magna sit differentia, sensus tamen in idẽ redit legendo interrogatiue non sperabo? significatur. n. q̧ non perdam spem etiam si nunc occiderit me. Dicẽdo nanq; ecce occidet me / demonstrat occisionem præsentem: & cum ea affirmat se perseueraturum in spe, ut per hoc intelligerent amici ipsum iobẽ tam remotum a desperatione ut etiam si deus nunc occideret ipsum / nõ perderet spẽ. Et per hoc insinuat spem suam tendere ad alteram uitam. Veruntamẽ vias meas in conspectu eius arguam. Iuxta hebrãu hr. tantum uias meas in cõspectu eius disputabo. eadem siquidem dictio scribitur hic quæ supius interpretata est disputare: & clarum est q̧ præsenti contextui quadrat ut interpretetur disputabo. Exclusa. n. desperatiõe / excludit consequenter præsumptionem in futura disputatione: manifestando q̧ non uias dei sed uias proprias duntaxat disputabit. & rursus q̧ illas disputabit in conspectu dei: hoc est ueraciter absq; fictione aliqua: utpote coram deo q uidet omnia. Et ipse erit saluator meus. Parui refert q̧ iuxta hebrãu hr. Etiam mihi ipse in salutem. Non solum a præsumptionis uitio excusat disputationem suam / sed etiam gratam deo fore explicat ab effectu: quia ex hoc deus erit ei in salutem. Et rationem subdit. non. n. venit in conspectum eius omnis hypocrita. Ex sua ueracitate ostendit disputationem suam fore in conspectu dei & gratam illi: quia nullus hypocrita locum habet aut gratiam in conspectu dei.

Audite sermonem meum: & enigmata mea percipite auribus vestris. Iuxta hebræum habetur. et ãnunciationem meã in aurib⁹ vestris. promittit. n. indicare eis quæ nesciunt. Si fuero iudicatus, scio q̧ iustus inueniar. Iuxta hebrãu hr. Ecce nunc ordinaui iudicium: noui q̧ ego iustificabo. Ecce nouum annunciatum. ecce inquit ordinaui nunc iudiciariam telam in disputatione mea cum deo, & noui q̧ ego iustificabo: hoc est iustam faciã causam meã. Quis est qui iudicetur mecum / veniat. Iuxta hebrãu hr. Quis ipse litigabit mecum? Non sunt uerba inquirentis quis est litigaturus secum: sed honorã

tis & reuerentis deum cum quo est disputaturus, declarata.n.mēte propria/iob subiūgit moderamen quod cupit seruari ex parte dei disputantis secum. Et intēdit q̄ si cum iobe litigabit deus simpliciter & absolute/non intendit iob disputare cum deo: si autē deus moderetur duo (manū uez & terrorem) sic iob disputabit cum deo. De deo itaq; simpliciter & absolute/ait honorando & timendo, qui litigabit mecum/quis ipse? quasi dicat excellentissimæ & ineffabilis est naturæ/potentissimus & terribilis. Et propterea subdit. quare tacens consumor? Iuxta hebræū hr. quia nunc tacebo & consumar. Ideo dico quis ipse: quia non disputabo cum ipso sed tacebo territus ab eo/ & consumar a potentia eius.

¶ Duo tantum ne facias mihi. Deum cum moderamine duarum actionū petit condisputatorem/dicendo. et tunc a facie tua non abscondar. Instar.n.abscondentis se a facie hominis terribilis & potentis/describit seipsum si deus absolute disputaret cum eo. & propterea ab opposito/ad instar non abscondentis se a facie principis promittit seipsum si deus moderetur duo subiuncta. Manum tuam longe fac a me: & formido tua non me terreat. Ecce duo moderamina quæ petit, quæ in calce quoq; capituli noni petierat. supplicat.n.ut deus non utatur potentia sua ad affligendum ipsum/quia potest: & similiter q̄ maiestas eius non exhibeat se terribilē iobi/quia terribilis est. tam territus siquidem hō q̄ ualde afflictus/nō potest disputare.

¶ Et voca/& ego respondebo: vel loquar/& responde mihi. Præsuppositis his moderaminibus, dat deo iob in disputatione optionem ut uel deus proponat & iob respondeat/uel iob proponat & deus respondeat. quod maximæ scientiæ arrogātiam sonat: qui.n. dat optionem alteri arguendi uel respondēdi, sentit seipsum sufficientem ad utrūlibet/& parui æstimare uidetur cōdisputaturum. Et iob quidem q̄uis non animo paruipendendi deum hanc optionem dederit, uerba tñ arrogantia sunt & scandalosa: ꝓpter qd a deo in calce repræhenditur de arrogantibus sermonibus istis.

¶ Quantas habeo iniquitates. Iuxta hebræum habetur. Quāte mihi iniquitates & peccata? et subauditur imponuntur. Inchoat iob disputationem cum deo: & quia deus non elegit personam proponentis/ipse iob proponit. ¶ Vbi aduerte prudens lector q̄ quia zophar in cap. xi. dixerat q̄ propter occulta apud deum peccata iobis affligebatur iob, ideo directe contra hanc sententiam zophar/ petit iob a deo manifestari sibi huiusmodi peccata: absurdum reputans q̄ deus puniat eum & occultet peccata propter quæ punit eum. iniquum.n. uidetur q̄ iudex puniat aliquem non indicando ei causam punitionis. Dictio interpretata quantæ/cōmunis est ad quantitatem numeri & ad quantitatem magnitudinis. ait itaq; iob admirando & resumēdo obiecta a zophar/quantæ mihi iniquitates & peccata imponuntur? Et dictio interpretata iniquitates/significat peccata quæ studiose fiunt: dictio autem interpretata peccata/ significat peccata quæ ignoranter fiunt. scelera mea atq; delicta mea ostēde mihi: Iuxta hebræum hr. rebellionem meam & peccatum meum fac scire me. Dictio interpretata rebellionem/significat peccata quæ fiunt cum contēptu. iob q̄ nunq̄ commiserat rebellionem/nunq̄ peccauerat ex contemptu, dicit rebellionem meam nō falso: quia subauditur de qua accusor. petit.n.ut tam grauia q̄ minora peccata pro quibus dicitur puniri/notificentur sibi a deo iudice affligente illum propter hæc crimina:

ut zophar dixit, ut ex hocipso q deus affligens eum non notificat ei huiusmodi igno- ta crimina quæ obiecta sunt, intelligatur falsum esse q deus afflixit iobem propter pec cata iobis ignota tam iobi q aliis latentia in diuina scientia: quod zophar dixerat.

¶ Cur faciem tuam abscōdis: & arbitraris me inimicum tuum? Iuxta hebræū futuri temporis sunt uerba abscōdes & numerabis. Duas rationes ꝓpter quas occultat quandoq iudex reo causam punitionis tangit/ad excludendum eas a deo: ut sic liqueat falsum esse q occultet deus peccata iobis propter quæ punire illum dicitur. Prima ratio est quum princeps puniēs supputat eum quem punit inter inimicos suos, tunc.n. nec audit illum: quia non meretur/utpote inimicus. Et huiusmodi ratiōem ini- micitiæ excludens a deo/dicit. cur faciem tuam abscondes/ad non audiendum me, & numerabis me inimicum tibi? quasi dicat nulla subest ratio q tu supputes me inter ini micos tuos/& instar abscondentis seipsum nolis me audire petentem notificari mihi causam punitionis. ¶ Contra folium quod vento rapitur ostendis potē tiam tuam: & stipulam siccam persequeris. Iuxta hebræū hr. Nunqd fo- lium impulsum franges: & paleam siccam persequeris? Altera ratio est cum princeps puniens/pro nihilo habet punitionem seu punitum. tunc.n. contēnit no tificare reo causam punitionis. Et huiusmodi rationem excludens a deo/assumit simili tudinem frangentis arboris frondem impulsam, hoc est quæ cecidit: nam fractio fron- dis impulsæ/ꝓ nihilo habetur. & similiter persecutio paleæ siccæ quæ a uēto propellit', actio uana est quæ pro nihilo reputatur. Ait itaq nunquid affligendo me/ folium im- pulsum franges & paleam siccam persequeris? quasi dicat nequaq: quia nec uanā nec pro nihilo reputas afflictionem qua me affligis/nec me reputas ut paleam siccam aut folium impulsum. Collige prudens lector ex istis iobem iustificare causam suam cum deo, in hoc q nisi deus notificet ei peccata pro quibus dicit' affligi/deus reputat iobē inimicum aut pro nihilo. Et uere sententia ista/arrogantis est deberi sibi manifestatio- nē causæ pro qua punitur: immo arrogantis sibi notitiam imputatorum sibi peccatoꝝ & q non pro illis punitur scientis. nam opera dei tanq hominis opera pensat: deus autem altiori ratione occultat quandoq peccatum pro quo punit, unde in calce iob ue niam petet de huiusmodi arrogantibus uerbis.

¶ Scribis.n. contra me amaritudines. Parui refert q iuxta hebræū hr super me. Aduerte q duo officia simul intendit iob per hanc literam. alterum est reddere ratio nem eius quod dixerat: ꝟ3 q deus non paruipendit afflictionem ipsius iobis. alterum est confutare sententiam zophar: ꝟ3 q deus multa relinquit impunita: dixerat.n. zo- phar hoc/dicendo q deus remanebat creditor ipsius iobis. Ad utrunq.n. conferunt ra tiones tres quæ hic scribuntur: quarum duæ ab ipso iobe/tertia autem a singulis homi nibus totius humani generis sumitur. Insinuatur autem redditio ratiōis dictorum per coniunctionem quia/dicēdo quia scribes super me amaritudines. si.n. deus pro nihilo haberet iobem aut affligere eum/ non scriberet super eum amaritudines pœnarum in- fligendarum: & similiter si deus multa relinqueret impunita, non scriberet super iobem (qui leuia duntaxat peccata commiserat) amaritudines pœnarum. et consumere me vis peccatis adolescentie mee. Iuxta hebræū hr. et facies hereditare me iniquitates pueritiarum mearum. Quia homo prouectæ ætatis tanq al-

ter est a seipso puero/& hæreditare iuris est,ideo hæreditantis similitudine significatur punitio iusta iobis pro iniquitatibus pueritiæ seu adolescentiæ eius.Pluraliter autẽ no minat pueritias/quia multas ætates compræhendit:ve3 pueritiam & adolescentiã. Et per hoc intendit peccata leuia:qualia sunt peccata quæ consequuntur illas ætates.ut p hoc q deus scribit & punit ipsum prouectæ ætatis pro peccatis pueritiæ, intelligatur & q nullum peccatum relinquit impunitum/ & q non pro nihilo habet ipsum & peccata eius puerilia & punire illum.

¶Posuisti in neruo pedem meum.Iuxta hebræum habetur. Et pones in vinculo pedes meos.Dictio interpretata uinculo/non plene explicatur: significat.n.ferream catenam/qualem apponi uidemus supra pedes seruorum laborantium ne liberum sit eis fugere.Nec fiat uis si uinculum illud fabricatum erat aliter q per modum catenæ.ex contextu.n.habetur dũtaxat q per modum anuli cingebat infimam tibiæ partem/ut clare subiungitur.Et metaphorico sermone significat timorẽ diuinæ legis positum sibi a deo ad continẽdum affectus & opera ab illicitis/ad instar ferripedis ne libere fugiat.Et secunda ratio ad probandum diuinam solicitudinem erga ipsum iobem & peccata eius/hic incipit.et obseruasti omnes semitas meas.Ex duab⁹ actionibus dei integratur hæc ratio.altera est ponere in corde iobis timorem peccandi: altera est obseruare in materiis omnibus affectus & opera iobis.hæc.n. insinuat instar custodientis omnia loca uiarũ per quas ferripes ire potest.et vestigia pedũ meorum considerasti.Iuxta hebræũ hr. super radices pedum meorũ sculpes. Radices pedum appellat talos seu partem illam talarem/quoniam ex ea quasi nascit pes.huiusmodi.n.partes tanq sculptæ(hoc est cauatæ ex impressione ferrei uinculi)describuntur.Et insinuatur per hanc metaphoram effectus timoris dei in animo iobis/ q sica deo impressus erat animo eius timor offendendi deum ut tanq cauatus esset animus eius:hoc est ut animus eius esset retractus etiam a licitis multis ex timore peccandi.Hinc.n.apparet magna dei cura erga iobem ne peccaret:ac per hoc q non reputat eum tanq paleam siccam aut frondem impulsam.Et rursus hinc signum habet q nullum relinquit peccatum impune.¶Qui quasi putredo consumendus sum: et quasi vestimentum quod comeditur a tinea.Iuxta hebræũ hr. Et ipse sicut putredo consumetur:sicut vestis comedit eam tinea.Obscurus ẽ sermo:qa nõ apparet qd demõstret pnomen ipse.cõtextus tñ innuit q pnomen ipse demõstrat radicem pedis sculptã/hoc est cauatã impressiõe anuli ferrei:nã apud hebræos masculini est generis dictio interpretata radix.Et quadrat parabolæ ut radix pedis cauata/instar pomi putridi paulatim cõsumat,& instar uestis comestæ a tinea/plurib⁹ in locis consumat.Significat aũt p hãc parabolã q intima animi iobis unde oriunt affectus & opera,nõ solum fuerunt retracta ex impresso a deo timore a multis licitis/ sed ẽt q quo ad peccati fomitem uelut res putrida paulatim & uelut uestis esa a tinea in diuersis animi pronitatibus ad illicita consumebantur.

CAPVT .XIIII.

Omo natus de muliere.Tertia ratio hic incipit.breui viuens tẽpore/repletur multis miseriis.Iuxta hebræũ hr. curtus dierum & satur iræ.Tres miserabiles conditiones hominis describuntur. prima q

natus est ex muliere:utpote ex parente imperfectissima originem habens. Altera ꝙ est curtus dierum:utpote cuius uita tam cito desinit. Tertia ꝙ ē satur iræ:utpote repletus malis pœnæ quæ inferuntur a diuina ira/hoc ē a diuina iustitia uindicatiua.

¶ **Qui quasi flos egreditur ⁊ conteritur.** Iuxta hebræū hr̄. **Sicut surculꝰ exiuit ⁊ incisus est.** Incipit declarare propositas hominis conditiões. & omissa prima inchoat a secunda/declarando breuitatem uitæ hominis in iis qui ante tempus moriuntur:describens eos similes surculis (hoc est ramusculis teneris) egredientibus ex arbore/qui succiduntur anteꝗ̃ uegetentur in ramos perfectos & perficiant tempus quo essent naturaliter duraturi. innumera siquidem multitudo hominum uel uiolentia uel crapula uel accidente ægritudine ante tempus suum moritur. **et fugit velut umbra ⁊ nunq̃ꝫ in eodem statu permanet.** Iuxta hebræum hr̄. **et fugit velut umbra ⁊ non stabit.** Plus declarat ꝗ̃ proposuit:quoniam duo simul hic declarantur. Alterum in iis qui perficiunt tempus integrum ætatum suarum/ ꝙ uita eorum est similis fugæ:ita ꝙ non deambulant/sed uelociter tanꝗ̃ fugientes iuerunt. Alterum cōe omnibus:ꝙ quemadmodum quæ transiit umbra nō stabit/ita homines moriunt̃. differentiam siquidem tangit inter corpus & umbram:penes hoc ꝙ corpus quod localiter transiit/perseuerat in suo esse:umbra uero existens in aliquo loco/quum desinit ibi esse,non perseuerat in suo esse/sed absolute desinit esse:nō.n.migrat umbra uti amet de loco ad locum. Et insinuat per hanc similitudinem ꝙ homo uiuit fugiens tāꝗ̃ umbra/ita ꝙ nō perseuerabit:mortuus.n.homo non est homo. ¶ **Et dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos:et adducere eum tecum in iudiciū.** Iuxta hebræū hr̄. **Etiā super istum aperuisti oculos tuos:⁊ me adduces in iudicium tecum.** Ecce neruus rationis huius tertiæ, ꝙ ꝗ̃uis homo tot subiaceat miseriis/tu deus aperis oculos tuos super eum:hoc est instar aperientis oculos super aliquem consideras & iudicas ac punis eum. hinc.n. patet ꝙ deus non paruipendit hominem & pœnam eius. Adiungit autem iob seipsum,ut quantūcunq; afflictus/iudicandꝰ tamen a deo intelligatur. ¶ **Quis potest facere mundū de immundo cōceptū semine,nōne tu qui solus es?** Iuxta hebræum hr̄. **Quis dabit mundū ex immundo? non unum.** Probat ꝙ omnes homines iudicantur & puniuntur a deo,quia nullus est homo qui non sit immundus fœditate peccati: nec potest seipsum aut alterum de immundo facere mundum/ut sic eximeretur a diuina punitione. hāc.n. rationem sonant uerba literæ dicendo quis dabit mundum ex immundo? quasi dicat nullus. Et subiungendo non unū/explicat nullū fieri ab homine de īmundo mūdum.

¶ **Breues dies hominis sunt/numerus mēsiū eius apud te est.** Iuxta hebræū hr̄. **Si determinati dies eius/numerus mensium eius tecum.** Oratio conditionalis est simul cum sequentibus particulis. **constituisti terminos eius qui præteriri non poterunt.** Iuxta hebræum hr̄. **statuta eius fecisti ⁊ non transibit.** Ex quattuor particulis antecedens huius conditionalis integrat̃. prima est si determinati dies eius:secunda numerus mensium eius tecum:tertia statuta eiꝰ fecisti:quarta et non transibit. consequens autem immediate subiungetur. Sensus autē est, si inquit dies uitæ cuiusq; hominis determinati sunt quo ad numerum/ & numerus iste non latet te sed est tecum/& statuta numerorum dierum cuiusq; hominis fecisti tu

deus

de⁹(ita q̃ nō solū determinat⁹ ē nūer⁹& manifest⁹ tibi sed ēt tu fecisti huiusmōi deter minationē)& nō trāsibit hō aliqs statutū sibi numerū. Vbi uides prudēs lector nihil horū affirmari in litera/sed sub conditiōe dici. Recede ergo paululū ab eo vt quiescat: donec optata veniat ꝛ sicut mercenarij dies ei⁹. Iuxta hebræum hr. Laxa a supra eū: ꝛ ꝓhibebit donec volet sicut mercenariū dies eius. Ecce cōsequens inchoatæ cōditionalis. Et cōsistit cōsequēs i solis uerbis istis: vꝫ laxa a supra eum. reliqua. n. modū laxādi explicāt. Iob itaq; disputans cū deo quū ꝓposuisset inter cōditiones hois q̃ ē satur iræ/incipit hic manifestare multitudinē iraꝝ quibus replet̃ hō. & usq; ad finem capituli huius numerat iras sex: & in hac cōditionali cōpræhēdit iras duas. altera ē q̃ terminati sunt dies uitæ ei⁹ a deo: altera q̃ de⁹ assiduus ē ad iudicandū & puniendū hoiem. & illā quidē insinuat in antecedēte/illā uero in cōsequēte huius cōditiōalis. Quāuis. n. ātecedens nō affirmet̃ explicite: qa tñ assumitur ut præsuppositū tanq̃ manifestæ ueritatis, ideo pma ira supputat̃ determinatio dieꝝ cuiusq; hois decreta a deo. et ex illa psupposita infert uitationē supadditi diuini iudicii: hāc. n. infert dicēdo si determinati sunt dies &c. laxa a supra eum. pinde ac diceret si hō subiacet ēt huic miseriæ determinati numeri dieꝝ uitæ eius, sufficiant ꝓpriæ miseriæ/ & non supaddas tu de⁹ pœnas iudicii tui. Aduerte prudēs lector q̃ si hæc cōditiōalis intelligit̃ absolute, iob leuiter ꝓfert hāc cōditionalē/simili errore ductus: vꝫ q̃ de⁹ tanq̃ hō gubernaret hoiem quasi mercenariū. Si aūt intelligitur ut argumētum ad hominē (hoc est ad opinantē hoiem in sola hac uita puniri & præmiari) quartā ātecedētis particulā oportet ānotare: intelligēdo p eā significari q̃ hō nō trāsibit penitus (hoc ē nec secūdū aīam) statutos dies uitæ hois. & sic antecedēs eēt falsum simpl̃r: & assumit̃ tāq̃ cōcessum ab aduersariis. Aduerte quoq; circa tertiā particulā ātecedentis (vꝫ & statuta ei⁹ fecisti) simul cū quarta/vꝫ & nō trāsibit: q̃ iob meminit dei statuētis/ad differētiā corpoꝝ cœlestiū & cōplexionū. tēpus. n. uitæ hois tā definitū in corporibus cœlestibus q̃ definitū in pncipiis intrīsecis uitæ cuiusq; hois/pōt hō trāsire: sed tēpus statutū a pma cā deo/nullus hō pōt trāsire. Qualē aūt relaxationē intulerit p subiuncta uerba explicat/dicendo & prohibebit eum donec uolet sicut mercenarium dies eius. est siquidem sensus q̃ homo relinquatur liber a iudicio diuino queādmodum mercenarius: ita q̃ sicut mercenarium prohibet ab ocio non iudex sed dies sua (si. n. non laborat non punitur sed caret mercede illius diei) ita hominem tempus suum prohibeat a peccaro donec uolet ipse homo non peccare: sicut mercenarius laborat q̃diu uolet/& quum nō uult desistit priuando se mercede. Hoc consequens petit iob a deo tanq̃ consentaneum dictis a sociis/ deducendo ad inconueniens absurdumq; manifestum: uidelicet q̃ deus non iudicet homines sed tractet sicut mercenarios: quod etiam ipsi socii reputabant absurdum.

Lignum habet spem si præcisum fuerit. Iuxta hebræū pponit̃ coniūctio: & habetur. Quia arbori spes si præcisa fuerit. Coniunctio quia insinuat q̃ accumulatur ratio rationi: accumulatio siquidem irarum suadet magis uitationē diuini iudicii prius illatam. Tertia itaq; ira scribitur/consistens in hoc q̃ mors hominis ē deterioris conditionis q̃ arborū & maris ac fluminis: nam arbor si præcisa fuerit & etiā translata / germinabit, rursum virescit ꝛ rami eius pullulant. Iuxta

hebræum habetur. et adbuc faciet mutare/ꝛ ramum suum nó pꝛohibebit.
Et est sensus ꝙ si præcidens arborem etiam transferet eam incisam de loco ad locum/.
nihilominus incisa arbor & translata producet ramos. hoc enim quotidie experimur.
¶ Si senuerit in terra radix eius:ꝛ in puluere emoꝛtuus fuerit trun-
cus. Post mortem quasi uiolentam arboris/affert ad idem quasi mortem naturalem
arboris quæ per senectutem radicis contingit: dicendo ꝙ si senuerit in terra radix arbo-
ris/ac per hoc aruerit arbor, si truncus eius mortuus fuerit in puluere (hoc é instar mor-
tui sepultus fuerit in puluere boni fimi) germinabit irrigatus. subditur. n. Ad odoꝛē
aque germinabit. hoc est quando sentiet aquam germinabit. et faciet comam
quasi quum pꝛimum plantatum est. Iuxta hebræum hr̃. et faciet ramum
sicut plantatio. hoc est perinde ac si fuisset arbor nouiter plantata. ¶ Homo ve-
ro quum moꝛtuus fuerit et nudatus atq̃ consumptus/ vbi queso é:
Iuxta hebraū hr̃. Et vir moꝛietur ꝛ succidet/ꝛ periit homo: ꝛ vbi ipse:
Vtrunq̃ mortis genus scribitur. naturalis quidem dicendo morietur: uiolentæ autē di-
cendo succidetur. Deinde quod commune est omnibus apponit/dicendo & periit ho-
mo. Et demum intentam deteriorem conditionem hominis in morte/ subiungit & ubi
ipse: quasi dicat nullibi. arbores. n. tam præcisæ q̃ aridæ remanent alicubi ad germ. nā
dum iterum ut dictum est: homo uero nullibi. ¶ Quomodo si recedant aque de
mari:ꝛ fluuius vacuefactus arescat. Iuxta hebræum scribit̃ assertiue. Iue-
runt aque de mari:ꝛ fluuius arescet ꝛ siccabitur. Et vir iacuit ꝛ non
resurget. Et est sensus ꝙ mare non secundum totum sed secundum partem amittit
aquam & recuperat eam. hoc. n. insinuatur dicendo iuerunt aquæ de mari: cointelligit̃
enim & redierunt. nam de mari per fluxum & refluxum existēte modo sine aqua & mō
cum aqua/est sermo. Et clarius de fluuio dicitur ꝙ arescet/consumptis penit⁹ aq̃s eius,
& tamen siccabitur iterum: hoc est postq̃ aruit recuperabit aquam & iterum siccabi-
tur iterumq̃ recuperabit aquam. Homo uero quum iacuerit per mortem/non resur-
get: ac per hoc est deterioris conditionis q̃ mare & aliqui fluuii / qui scilicet quandoq̃
exiccantur. Donec atteratur celum. Iuxta hebræum habetur. Donec nisi ce-
li. Et est sensus donec cœli soli sint: quod nunq̃ erit. explicat enim per hoc ꝙ homi-
nes nunq̃ resurgent. subiungitur enim iuxta hebræum in plurali numero. non exper-
giscentur ꝛ non suscitabuntur a somno suo. Declarat enim quod dixerat/
vez ꝙ homo non resurget: manifestando ꝙ non resurget ex uiribus propriæ naturæ.
propterea enim dicit non euigilabunt & non suscitabuntur a somno suo: illi enim qui
expergiscunt̃ & qui suscitant̃ a somno suo/ex uiribus ꝓpriæ naturæ redeūt ad uigiliā.
Et hūc esse literalē sensum/testant̃ subiuncta de desiderio suscitationis hois a deo.
¶ Quis mihi hoc tribuat. Iuxta hebræum duntaxat habetur. Quis dabit.
et sunt uerba desiderantis. Vt in inferno ꝓtegas me ꝛ abscōdas me donec
ptranseat furoꝛ tu⁹: Iuxta hebraū hr̃. in fouea abscōdes me / abscondes
me donec reuerti furoꝛē tuū. De fouea sepulchri quæ manifesta ē oibus loq̃tur:
cupiēs tāq̃ res recōdita abscōdi in sepulchro, abscōdi inquā donec adueniat tuū reuerti
a furore tuo/quo me & mori & mortuū tenere decreuisti. deū. n. alloq̃t̃/& de iraꝝ multi-
tudine tractat: & ꝓpterea meminit furoris. ¶ Vbi aduerte ꝙ qa supputauerat iter iras

diuinas respectu humani generis mortem absq; facultate iterum uiuendi/subiungit tum desiderium resurgendi tum q; de9 solus pōt adimplere hoc desideriū.hic.n.& firmatur dicta(scʒ q; homo ex uiribus propriæ naturæ non potest resurgere) & excluditur dogma putantiu q; po t annum maximum redibunt istimet homines uirtute corporum cœlestium. et constituas mihi tēpus in quo recorderis mei. Sententia recte reddit :quis hebraice uerba sint in futuro indicatiui.ex hoc.n.q; est sermo cupientis/sufficienter habetur q; futuro indicatiui utuntur hebræi hic pro futuro optatiui/habentes duntaxat indicatiui futurum. Quia itaq; dixerat donec reuertaris a furore tuo,determinat illud donec/dicendo ponas mihi tempus & recorderis mei. quantūcunq; longum esset tempus,modo esset determinatum/sat mihi esset. Et dicendo ponas mihi/insinuat q; cupit tempus constitui sibi:hoc est ita constitui q; notificetur sibi.

¶ Putas ne mortuus homo rursum uiuet? Iuxta hebræum habetur. Si morietur homo si uiuet. Inchoatur longa conditionalis:cuius antecedens cōsistit in his duobus/si morietur homo si uiuet. Et est sensus si homo morietur & iterum uiuet.& subiungit immediate consequens. cunctis diebus quibus nunc milito expecto donec ueniat immutatio mea. Iuxta hebræum habetur. cūctis diebus temporis mei sperabo donec ueniet mutatio mea. Prima consequentis pars est hæc:explicans q; si mortuus homo iterum uiueret/omnibus diebus temporis sui speraret donec ueniret mutatio eius qua fieret de mortuo uiuus. Et in hac sententia insinuat iob q; si homo mortuus uiuet iterum / anima hominis est immortalis:alioquin non esset uerum q; speraret quousq; resurgeret. ex hoc enim q; asserit q; speraret omnibus diebus temporis sui/& manifestando quantitatem temporis apponit donec ueniet immutatio mea,patefacit q; remaneret anima eius sperans usq; ad resurrectionem. ¶ Vocabis me. Iuxta hebræū hr. Vocabis/& ego respondebo tibi. Secunda est hæc consequentis pars:significās q; si mortuus homo uiuet iterum/ fiet resurrectio te deo uocāte & me respōdente tibi. Et per hoc docet q; deus solus potest efficere resurrectionem hominis. Quid autem responsurus est subiungit. operi manuū tuarum porriges dexteram. Iuxta hebræū hr. operi manuum tuarum cōcupisces. Responsio est gratiarum actionis:profitendo q; ratio in deo ad resuscitandum hominem est amor quo concupiscit homini tanq; operi manuum suarum uitam quam formando illum olim dederat. Et dicit concupisces ad significandum perseuerātem in deo affectum ad uitam hominis/qui dei manibus format9 in superiori tractatu describitur. ¶ Aduerte prudens lector duo. Alterum q; in uniuersa hac litera non asseritur futura resurrectio/sed desiderium eius:& conditionalis multa inferens. Alterum q; pro clariori sensu futura hæc (sperabo / uocabis & respōdebo) pro optatiuis recte exponuntur:sperarem/uocares/responderem. carent siquidem hebræi optatiuo mō.

Tu quidē gressus meos dinumerasti : sed parce peccatis meis. Iuxta hebræum habetur. Quia nunc gressus meos numerabis : non expectabis super peccato meo. Quarta ira scribitur/ consistens in hoc q; deus nullum peccatum relinquit impune. Et specialiter ac directe dicit hoc contra zophar / qui dixerat deum esse creditorem iobis super peccatis eius. Ait itaq; quia nunc gressus meos numerabis/ac si aptius dixisset. locutus sum de statu

futuræ resurrectiõis sub desiderio & cõditiõe,redeo ad loquẽdũ de iis quæ de facto fa-cis nũc / hoc est in præsenti uita:& qa nunc in præsenti uita perseueras numerãdo gres sus meos (hoc est affectus & opera mea) ideo consequens est ꝙ non expectabis tanꝗ creditor non exigens a debitore/non cogens illum ad soluendum.Et significanter dicit super peccato meo quod committitur per ignorantiam/subiũcturus maiora peccata. ¶ Signasti quasi in sacculo delicta mea.Iuxta hebræum hr̃. Signata in ligamine rebellio mea.In persona humani generis ascribit sibi rebellionem.nume rat.n.iras quibus homo repletur:& quum dixisset de peccatis minimis nõ expectabis super peccato/idem dicit de peccatis maximis,quæ ad similitudinem reconditorum in ligamine aliquo diligenter clauso sub annulo principis/dicuntur reposita apud deũ ad puniendum.sed curasti iniquitatem meam.Iuxta hebræũ hr̃. et adherebis super iniquitatem meam.Tertium peccati genus quod studiose fit/adiũgit pec-cato ex contemptu & peccato per ignorantiam (ut nullum peccatum exemptum esse a diuina punitione manifestet) dicendo & adhærebis iudicando & puniendo super iniquitatem meam.

Mons cadens defluit.Iuxta hebræum hr̃. Et profecto mons cadens defluet.Dictio interpretata defluet/significat paulatim cadet.significatur.n. ꝙ mõs uetustate sua cadens/non totus simul sed paulatim cadet : queadmodum homo senex paulatim consumitur.Quinta hominis ira describitur:consistens in hoc ꝙ spes homi-nis est similis monti cadenti & rupi & lapidibus & pulueris alluuiõi.et saxum trans-fertur de loco suo. Iuxta hebræum hr̃. et rupes segregabitur e loco suo. De rupe tota simul cadente / deficiente naturaliter continuitate ipsius cum reliquo mõte,ẽ sermo.sæpe.n.uidemus rupes sic segregari e loco suo. ¶ Lapides excauãt aque.Iuxta hebræũ habetur. Petras contuderunt aque.Et hoc quoq; conti-nue uidemus,dum contusas ab aquis petras aspicimus. et alluuione paulatim terra consumitur.Iuxta hebræum habetur.abluet casus sui puluerem ter-re.Sic iacet in hebræo.singulare tamen ponitur pro plurali: diluet pro diluent. Et est sensus ꝙ casus aquarum diluunt puluerem terre.Non desunt tamẽ interpretantes ger mina seu pullulationes aquæ,sed parui refert : quia inter cadentes aquas hæc suppu-tantur. nisi enim descenderent non diluerent puluerem terræ. ¶ Aduerte ꝙ quat-tuor hæc conueniunt in hoc ꝙ pedetentim fiunt. nam & mons senex paulatim cadit: & rupes paulatim debilitatur in continuitate sui ad reliquum montem:& pe-tra paulatim contunditur ab aqua : & puluis terræ paulatim a descendentibus abii-citur aquis. Sed inter prima duo & reliqua duo differentia est:quia prima fiunt ab in-trinseco/ postrema uero ab extrinseco,ut patet.Inter montis autem & rupis casum hoc interest/ꝙ paulatinus casus montis est sensibilis:paulatina uero debilitatio rupis non patet ad sensum.& similiter paulatina contusio lapidis non percipitur sensu:paulatina uero abiectio terræ sensibiliter fit,aqua enim diluens puluerem turbulenta /sensibiliter fluit.et homines ergo similiter perdes.Iuxta hebræum habetur.et spem ho minis perdidisti.De spe uitæ præsentis est sermo. uita enim præsens est præcipuũ quod amamus & speramus:iuxta illud/pellem pro pelle & cũcta quæ habet dabit ho-mo pro anima sua.Est itaq; sensus ꝙ spem hominis de præsenti uita reputas pro re p-

dita tanq̃ non sit tua.res enim perdita non subest curæ eius qui amisit illam. Et intendit iob per hanc similitudinem non excludere præsentem uitam hominis a cura dei/sed dicere q̃ deus relinquit uitam hominis assimilari supradictis quattuor rebus:uc3 quia homo in senectute est similis monti cadenti.post ætatem uero consistentiæ usq̃ ad senectutem est similis rupi,quia debilitat̃/& in omni ætate ab extrinsecus aduenientę alimento contunditur:quoniam agendo in alimentum/repatitur:ac per hoc est similis petræ quæ confundit̃ ab aqua.& similiter est similis dilutæ terræ in omni ætate,dũ ab extrinsecis excellentiis caloris uel frigoris sensibiliter patitur perdendo sanitatem.Ad hoc.n. præmissæ sunt similitudines istæ ut uita hominis describeretur similis illis:& propterea dicitur perdita a deo.

Roborasti eum paululũ ut in perpetuum transiret. Iuxta hebræum habetur. Vicisti eum ad semper/& iuit. Dictio interpretata uicisti/non plene redditur:caremus enim uerbo respondente uerbo hebraico.quia tamen sententia seruatur/complectenda est interpretatio hæc.Sexta ira describitur: consistens in hoc q̃ deus mittit in morte animam hominis absq̃ notitia eorum quæ contingunt filiis eius &c.Ad declarandam autem immortalitatem animæ utitur parabola pugnantium:quorum uictor mittit uictum/& uictus uadit cariturus notitia eorum quæ erga suos aguntur. Describit itaq̃ deum & hominem tanq̃ pugnantes ad semper: hoc est p sempiternitate uitæ hominis.Et uerificatur huiusmodi pugna penes hoc q̃ homo uellet semper uiuere/a deo autem statutum est homini semel mori.Et quia deus est tanq̃ uictor in hac pugna,ideo dicit deo,uicisti eum ad semper (hoc est appetentem sempiternitatem/tendentem uelleitate ad semper uiuere) & iuit.Præpostero ordine scribit̃ & iuit.nam post subiunctã sententiam inttelligendum est & homo secũdum animam iuit.

Immutabis faciem eius & emittes eum.Iuxta hebræum habetur. mutabit faciem suam & misisti eum.Tempus quando uictus homo mittitur & uadit/describit̃ a mutatiõe faciei:hoc est a morte.mors.n.hoĩs cõmuniter apparet primũ in facie mutata:ex mutata.n.facie cõsueuimus discernere/& dicere mortuꝰ iam ẽ.Ait itaq̃: mutabit homo faciem suam/moriendo,& tunc misisti eum/proculdubio secundũ animam,& iuit.prius.n.mittitur,& cõsequenter uadit. Aduerte perspicax lector ex hoc q̃ homo in morte asseritur missus a deo & q̃ iuit/scribitur homo immortalis secũdum animam.nam neq̃ de cadauere uerificatur mitti & ire:neq̃ de nihilo si anima desiit esse/uerificari potest mitti & ire. quod enim non est/mitti nõ potest neq̃ potest ire.

Siue nobiles fuerint filii eius siue ignobiles/& non intelliget. Iuxta hebræum hr̃. Multiplicabuntur filii eius/& nesciet: & deficient/& non intelliget eos.Affirmat iob q̃ anima separata non intelliget ea quæ fiunt hic: asserendo q̃ propriorum filiorum nescit statum,tum prosperitatis significatũ per multiplicationem rerum/tum aduersitatis significatum per defectum rerũ.minor est enim ratio intelligendi alia quæ hic fiunt. Attamen caro eius dum uiuet dolebit:& anima illius super semetipso lugebit.Iuxta hebræũ hr̃. Tantum caro eius super eum dolebit:& anima eius super eum tristabitur.Non solum tollit ab intellectu animæ separatæ notitiam eorum quæ fiunt hic/sed etiam ab affectu eiusdem tollit dolorem & tristitiam,dicendo q̃ tantum in hac uita dolor & tristi-

tia conueniunt homini, dolor quidem carne sua existente in eo, quia dolor in solutione continui consistere dicitur, tristitia autem/anima hominis existente in eo: quia tristitia animi passio est/etiam si secundum carnem non doleamus. Aduerte hic duo. Alterum q exclusio tristitiae ab anima separata/intelligenda est respectu eorum quae fiunt hic: q scilicet non tristatur de malis cōtingentibus hic, hoc. n. manifeste sequit ad praemissa: scilicet q nescit ea quae fiunt hic, secus autem est de anima separata respectu eorū quae patitur ibi: quia uere tristatur tam in inferno q̄ in purgatorio. Alterum q excludendo dolorem & tristitiam ab anima separata respectu eorum quae fiunt hic / excludit pari ratione reliquas omnes animi passiones.

CAPVT .XV.

RESpondit autem eliphaz themanites. Perpende seruatum loquendi ordinem inter tres disputantes cum iobe, incoeperat. n. eliphaz: secutus est baldad/& demū zophar. & ꝓpterea iterum qui coeperat eliphaz disputat/respondendo ad ea quae dixerat iob. et dixit. Nunquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens. Parui refert q hebraice hr. Nunquid sapiens respondebit scire venti. In principio duodecimi capituli laudauit seipsum iob/mordendo socios q loquebantur plebeia: ac per hoc scientiam suam praeponens scientiae sociorum. & propterea eliphaz arguit iobem/q officium insipientis exercuit respondendo cum scire uentoso: hoc est inflato uento propriae reputationis. non est inquit hoc officium sapientis/qualem teipsum iactas. et implebit ardore stomachum suum. Iuxta hebraeū hr. et implebit euro vētrem suum. Ventus orientalis qui etiam subsolanus uocatur (qui urens est) significatur. arguit si quidem iobē q non solum est inflatus uento iactantiae/sed habet animum repletum uento urente: utpote aduersus socios insurgente. Arguis verbis eum qui nō est equalis tibi. Iuxta hebraeū hr. Disputando in re non proderit. Prosecutio ē sermonis nunquid sapiens respondebit scientiam uenti &c. prosequitur. n. subiungens. disputando in re quae non proderit. hoc. n. non est officium sapientis. et loqueris quod tibi non expedit. Iuxta hebraeū hr. et verbis nō iuuabit in ipsis. Disputationem iobis accusat tum in re tum in uerbis/dicens utraq; fore inutilia. disputauerat enim de iustitia propria/& uerbis requirentibus a deo &c. & utrunq; censet eliphaz inutile tum iobi tum sociis. Quantum in te est euacuasti timorem: & tulisti preces coram deo. Iuxta hebraeū hr. Etiam tu frāges timorem: & minues locutionem in conspectu ei. Quia iob disputare cum deo coeperat tuendo se iustum & absq; culpa tam uehementer afflictum ab ipso deo, arguitur ab eliphaz q defendere haec est frangere in aliorum animis timorem dei/ & minuere in aliis locutionem in conspectu ei: hoc est minuere supplicationes quae offerunt deo. quia audientes alii q deus tam male tractat iustos timentes & colentes deum, retrahentur a timore & cultu diuino, deserendo uel saltem minuendo utrūq;/ne male tractentur a deo sicut tu iob male tractaris. Et nominat deum ei/tanq̄ cui maior tam timor q̄ honor debetur. Docuit. n. iniquitas tua os tuum. Parui refert q hebraice habetur do

cebit,ſignificatur.n.perſeuerantia per futurum docebit.rationẽ.n.præſumptuoſæ diſputationis reddit iniquitatem iobis perſeuerantem ad docendum linguã eius. **et imitaris linguam blaſphemantium.** Iuxta hebræũ hr̃. **et eliges linguam callidorum.** Arguitur iob tum ꝙ iniquus in uoluntate & ore/tum ꝙ callid⁹ in intellectu & lingua.eliphaz.n.attribuit aſtutiæ & iniquitati uerba iobis ad deum ſonantia iuſtitiam ipſius iobis,qui dixerat quantæ mihi iniquitates &c. ¶ **Condemnabit te os tuum & non ego:& labia tua reſpondebunt tibi.** Iuxta hebræũ hr̃. **Faciet impium te os tuum & non ego:& labia tua teſtificabuntur in te.** Tam manifeſtã culpã reputat in diſputatiõe iobis ut cenſeat nõ eſſe opus accuſatore & teſtib⁹:q̃a ſermo ꝓprius iobis accuſat cũ ĩpietatis,& labia ꝓpria teſtificãtur cõtra eum.

¶ **Nunquid primus homo tu natus es:& ante omnes colles formatus?** Iuxta hebræũ hr̃. **et ante colles partus.** ſeu paritus? Quia iob a cæteris diſſentiens docebat deum affligere hominem abſq; culpa hominis,eliphaz irridendo eum dicit.nunquid tu ante colles (hoc eſt anteq̃ formaretur mundus iſte) genitus es,& natus primus homo/hoc eſt doctor humani generis.ꝑmus .n.homo ſuapte natura ẽ doctor reliquorum hominum utpote pater filiorum. ¶ **Nunquid cõſilium dei audiſti.** Iuxta hebræũ hr̃. **Nunquid in ſecreto eloha audies.** Et hoc quoq; irridendo ſubiungit/nunquid perſeuerabis audiendo deum ſecreto tibi loquentẽ? docebat.n.iob ea quæ alios latebant de prouidentia dei. **et inferior te erit eius ſapientia?** Iuxta hebræum hr̃. **et minuetur ad te ſapientia?** Et eſt ſenſus/& ſapiẽtia minor erit te? Nõ eſt ſermo de ſapientia dei,ſed de ſcientia abſolute.& irridendo dicitur nunquid ipſa ſcientia erit minor te/qui te nouum doctorem humani generis exhibes? ¶ **Quid noſti quod ignoremus? quid intelligis quod neſciamus?** Quia iob ãnunciaturum ſe dixerat quædam quaſi noua,reſpondet eliphaz quid noſti quod ignoremus? & quid intelligis & non nobiſcum illud? Adæquat ſe & ſocios iobi tum in ſcientia tum in acumine intelligendi. ¶ **Et ſenes & antiqui ſunt in nobis/multo uetuſtiores q̃ patres tui.** Parui refert ꝙ hebraice hr̃. **Etiam decrepitus etiã ſenex nobiſcum:maior patre tuo diebus.** Hebraico more præpoſterus ſeruatur ordo/ſcribendo prius decrepitum & poſtea ſenem.quia iob dixerat in cap.12. in ãtiquis eſt ſapientia (inſinuans ſe ab antiquis didiciſſe) reſpondet eliphaz ꝙ ſi de antiquitate agitur/apud nos eſt ſenex & decrepitus maior ſecundum dies patre tuo a quo iactas te didiciſſe.Et intelligo per hoc ꝙ eliphaz præponit antiquitatem patrum natiõis ſuæ patribus nationis iobis:hiſtoria autem patrum utriuſq; natiõis/nõ ẽ nobis manifeſta.

¶ **Nunquid grande eſt ut conſoletur te deus? ſed uerba tua praua hoc prohibent.** Iuxta hebræũ hr̃. **Nunquid parum tibi conſolationes el:& uerbum ſuaue tecum?** Quia iob deſpiciebat temporalia bona quæ promittebant ei ſocii conferenda a deo ſi conuerteretur ad deum,ideo eliphaz arguendo eum dicit.nunquid parum tibi/hoc eſt pro modico habes,conſolationes el/hoc eſt dei fortis? in contemptum ſiquidem dei fortis ad ulciſcendum/intorquet huiuſmodi paruipẽſionem.Et quia iob non erat contentus ſcientia communi de diuinis/ ſed celſiorem profitebat de diuina prouidẽtia ſententiam,ideo eliphaz arguit eum/nunquid parum tibi ꝙ uerbum ſuaue tecum? Et appellat ſuaue uerbum ſcientiam quæ communiter habet

de diuinis:eo q ad instar incessus suauis progreditur ad homines doctrina cōmunis hominibus sapientibus. Quid te eleuat. Iuxta hebræum habetur. tollet cor tuū. Et est sensus cur cor tuum tollit te supra te:quasi dicat non est in te excellentia notitiæ quæ efficiat ut cor tuum tollat te supra te. et quasi magna cogitās attonitos habes oculos: Iuxta hebræū hř. et quid innuent oculi tui: Quia iob disputando cum deo suspicientes seruabat oculos tanq̄ familiariter alloquens deū, ideo eliphaz arguit eum/& quid innuent (hoc est perseueranter significant) oculi tui: nefas. n. reputabat innuere familiaritatem cum deo. Et hunc esse literalem sensum subiūcta testant. Quid tumet contra deum spiritus tuus: vt proferas de ore tuo huiusmodi sermones: Iuxta hebræū hř. Quod reduces ad el spiritū tuū: & proferes ex ore tuo sermones. Effectus cordis tollis explicatur/q iob perseuerabat reducendo spiritū suum tanq̄ impetum suum ad el (hoc est ad deum fortem) disceptando cum eo. hic. n. effectus est a corde tollente hominem supra seipsum. Significanter autem dicit reduces, quia sæpe iob similia fecerat:ut patet in præcedentibus. Et quia hic effectus non continebatur intus/ sed prodibat in sermōem exteriorem, ideo adiungit & proferes (hoc est perseueras proferendo) de ore tuo sermones disputatiōis directos ad el deum fortem/non reuerendo fortitudinem diuinam.

Quid est homo vt immaculatus sit & vt iustificetur natus de muliere: Parui refert q dictio interpretata immaculatus/sonat proprie mundus. Hactenus increpauit iobem:modo incipit reprehēdere dicta ab eo. iob. n. pluries dixerat se iustum/tum respondēdo ipsi eliphaz in cap. 6. tum respondendo ad bildad in cap. 10. tum respondēdo ad zophar in cap. 13. & propterea eliphaz repetit ea quæ in cap. 4. in prima responsione dixerat de peccato omnium hominum: q vz null⁹ hō est mundus a peccato/nullus iustus apud diuinum tribunal. Probat autem hoc ex uilitate conditionis humanæ, dicendo quid est homo (subauditur. n. relatus ad deum) ut mundus sit a peccato/& ut iustificet se apud diuinū tribunal: Et uilitatem explicat apponendo natus de muliere/immundiciarum plena. Ecce inter sanctos ei⁹ nemo immutabilis. Iuxta hebræū hř. Ecce in sanctis suis non credet. Scito prudens lector q eadem hebraica dictio scribitur hic quæ scripta est in cap. 4. dicēte eliphaz ecce in seruis suis non faciet firmitatem. dictio siquidem hæc interpretari potest utroq modo: vz facere firmitatem uel credere. Et ibi quidem exposuimus non facere firmitatem/hic uero exponemus non credere:ut utraq interpretatio manifestetur. Nō itaq attribuitur deo hoc quod est nō credere sanctis suis eo q lateat ipsum aliquid cogitabile a sanctis suis & timeat decipi: sed attribuitur ei non credere in sanctis suis ad insinuandum sanctos dei esse fallaces. ideo. n. alicui non creditur & in aliquo non confidimus/quia fallax est. Et uerificatur de sanctis angelis q sunt fallaces (q possunt fallere) considerata eorum conditione secundum naturalia duntaxat. et celi non sunt mundi in conspectu eius. Nisi eliphaz cœlos animatos intellectiua anima credidisset, nequaq̄ de mundicia a peccato tractans dixisset & cœli non erunt mundi in oculis dei. argumentum. n. assumit a sanctis angelis & a cœlis / conuenientibus in hoc q utriq secundū naturalia eorum immundiciam peccati haberent si exacte iudicarentur a deo, saltē pp̄ter minorē gratitudinē relatiue ad diuina bñficia collata eis. Quan-

to magis abominabilis & inutilis hō: qui bibit quasi aquā iniqtatē: Sententia optime redditur: ueruntamē iuxta hebraeū hr. Etiā qa abominabilis & putrid' hō: bibēs sicut aquas iniqtatē. Probauerat hoiem esse immūdum apud deū tum ex hois uilitate (utpote nati ex muliere) tū ex imundicia āgelo℞ & coelorum/qui longe excellunt homines: probat tertio adiungendo / etiam quia homo est abominabilis & putridus bibens iniquitatem sicut aquam. Haec autem tria retrogtado ordine consequenter se habent. nam ex hoc q homo bibit sicut aquam iniquitatem, putrescit in animo/& inde redditur abominabilis tanq res putrida. Describitur autem iniquitas hominis ad similitudinem potus aquae: quia sicut aqua est naturalis potus hois quemadmodum & reliquorum animalium, ita iniquitas est naturalis homini propter pronitatem hominis ad peccandum. Et hūc esse germanum sensum huius literae testantur uerba eiusdem eliphaz in cap. 5. homo natus est ad iniquitatem, repetit. n. quae prius dixerat. Et directe per hoc probat q homo nullus est mundus apud deum.

Ostendam tibi. Iuxta hebraeum rectius hr. Annunciabo tibi audi me. audire. n. quadrat narrationi. quod uidi narrabo tibi. Iuxta hebraeum hr. et hoc uidi & narraui. Scito prudens lector q quis legi possit narrabo/magis tamen quadrat narraui. promittens siquidem eliphaz narrare tradita a sapientibus, interponit q uisa narrauit: dicendo & hoc (subauditur. n. relatiuum quod uidi) & narraui / in prima respōsione. tunc. n. narrauit apparitionem sibi factam. Vnde & statim subiūgit auditionem narrandorum. sapientes confitentur: & non abscondunt patres suos. Iuxta hebraeū hr. Que sapientes annunciabunt: & non absconderunt a patribus suis. Et est ordo literae/quae sapientes non absconderunt & annunciabunt a patribus suis. metri. n. causa transpositio saepe accidit. Authoritate itaq sapientum qui didicerunt a propriis patribus (proculdubio etiam sapientibus) roborat narranda: profitendo q haec didicit ab illis sapientibus/non occultantibus sed manifestantibus quae didicerūt a sapientibus patribus.

¶ Quibus solis data est terra: et non transibit alienus per eos. Iuxta hebraeū hr. Eis solis eis data est terra: & nō transiuit alienus inter eos. Incipit eliphaz narrare audita a sapientibus. Et quia quaestio inter iobem & socios uersabatur circa duo (alterum q iusti absq propria culpa priuabantur a deo bonis praesentis uitae: nā & hoc de seipso dixerat iob/& in cap. 12. dixerat q religiosi & iusti sunt ridiculi. alterum q iniqui & impii prosperantur in hoc mundo: dixerat. n. iob in eodem. 12. cap. abundant tentoria praedonum &c. & in cap. 9. dixerat terra data est in manu impii: quod eliphaz intellexerat dictum de hominibus impiis/ de quibus proculdubio uerificātur uerba haec) ideo eliphaz intendit authoritate sapientum tueri contraria iis quae dixerat iob. & primum de iustis/deinde de impiis iuxta ea quae dixerat ipsemet eliphaz in prima responsione in cap. 4. & 5. De iustis itaq ait/ eis solis eis. directe contra sententiam iobis dicit duo: ye3 q eis hoc est iustis/& solis eis ad excludēdum iniquos. Nec refert an pronomen eis demonstret sapientes uel iustos: quoniam iidem habentur sapientes & iusti apud intelligentes q omnis malus ignorat/& q errant omnes qui operantur malum. Significanter autem uniuersa opulentia data a deo exprimitur dicendo ta est terra/ut directe respondeatur uerbis iobis terra data est in manu impii. Si

gnificantius autem adiungitur & non transiuit alienus inter eos / ad manifestandum tranquillam esse fruitionem opulentiæ iustorum. tam quieta siquidem describitur ut nec alicuius alieni transitu perturbetur. Et per tranquillitatem tãtam insinuat eliphaz q non loquitur de iustis qualitercunq: sed de iustis assecutis uirtutes purgati animi / secundum ea quæ dixerat in cap. 5. ubi graduauit iustos secũdum uirtutes purgatorias / dicẽs eos pati aliqua, demum autem purgato penitus animo / pati nihil. propter quod breuissime hic de iustorum fœlicitate quam in hac uita ponebat loquitur.

¶ Cunctis diebus suis impius superbit. Iuxta hebræũ hr. Cũctis dieb' impii / ipse dolens. Tractat consequenter de miseria impiorum / contra iobem qui dixerat pacifica erunt tentoria prædonum &c. longo siquidem sermone (usq ad finẽ vz capituli huius) tractat miserias impiorum: ut ex tot annexis malis declaret opulẽtiam impiorum esse in hac uita infœlicem. huc. n. tendit uniuersus iste tractatus: ut per disparitatem hanc (vz q opulentia iustorum est beata / utpote quæ nec alieni transitu perturbatur: opulentia autem impiorum misera est / utpote quæ habet tot mala pœnæ annexa) assequatur intentum. per hæc. n. eliphaz putat se probasse intentum: scilicet q fœlicitas præsentis uitæ est dũtaxat iustorum. Narraturus autem impiorum miserias / incipit a perturbationibus animi, dicendo q impius cunctis diebus uitæ suæ afficitur dolore instar parturientis: talem. n. dolorem sonat hebraica dictio. anhelat siquidem ad patranda multa difficilia: & donec fiat uoti compos / dolet tanq parturiens. Et numerus annorum incertus est tyrannidis eius. Iuxta hebræũ hr. et numer' annorum absconditus est forti. Altera miseria cõsistit in continuo periculo uitæ ipsius impii potentis. Et est sermo de morte uiolenta: propter huiusmodi. n. periculum dicitur q absconditus est forti numerus annorum. ¶ Sonitus terroris semper in auribus illius. Interpres addidit semper / & mutauit plurale in singulare: nã hebraice scribitur terrorum. Tertia perturbatio animi describitur in multitudine terrorum quos patitur tanq ille qui audit sonum aduentantium contra se terribilium. Et quum pax sit / ille semper insidias suspicatur. Iuxta hebræum hr. in pace prædo veniet ei. hoc est in tempore quo quiescere arbitratur / superueniet ex improuiso prædo seu uastator rerum illius. Et hæc est quarta miseria. ¶ Non credit q reuerti possit de tenebris ad lucem: circumspectans vndiq gladium. Iuxta hebræũ hr. Non credet plus ab obscuritate: & visus ipse ad gladium. Quinta miseria cõsistit in hoc q quando non credet passurũ se amplius ab obscuritate (hoc est ab occultis insidiis) tunc uisus est ad gladium: hoc est tunc uisus est ab insidiantibus ut percutiatur eorum gladio. ¶ Quum se mouerit ad querendum panem: nouit q paratus sit in manu eius tenebrarũ dies. Iuxta hebræũ hr. Vagus ipse ad panem, vbi nouit q paratus in manu eius dies obscuritatis. Malum culpæ describitur ualde infame: vz q uagatur ad tollendum panem undecunq ubi nouit q dies obscuritatis (hoc est dies insidiarum efficacium ad rapinam panis) paratus est in manu eius. ualde. n. infame est q promiscue alienum panem quis tollat / quando uidet sibi commoditatem tollendi per occultas insidias.

¶ Terrebit eum tribulatio: & angustia vallabit eum sicut regem qui præparatur ad prælium. Iuxta hebræũ hr. Terrebũt eum tribulatio & an-

gustia:roborabitur ipse sicut rex paratus ad gyrum. Duo mala describũtur, alterum pœnæ/alterum culpæ. Et malum quidem pœnæ est ꝙ terrebitur impius a tribulatione & angustia contingentibus ei: malum uero culpæ ꝙ impius aduersus tribulationem & angustiam roborabit se tanꝙ rex paratus ad gyrũ hostium contra eum. docuerat siquidem eliphaz in prima responsione ꝙ beatus homo quẽ increpauerit de⁹ &c. & propterea culpabile censet insurgere aduersus tribulationes & ãgustias tanꝙ ad oppugnandum illas armata manu. Et ꝗuis loquatur de impiis in genere: mordet tamen iobem, qui territus est ab afflictionibus/& insurrexit aduersus eas oppugnãdo eas armatus propria iustitia & multitudine rationum querularum. ¶ Tetendit. n. aduersus deum manum suam: & contra omnipotentem roboratus est. Iuxta hebræum eadem sententia habetur. Quia extendit ad el manum suam: & ad saddai roborabit se. Ratio redditur peccati quod committitur inuehendo contra tribulationes & angustias/quia est inuehi aduersus deum actorem tribulationis & angustiæ. Et in hoc manifeste carpit iobem tanꝙ extendentem manum suam aduersus el. i. deum fortem, & perseuerãtem roborando se aduersus saddai/hoc est deum uincentem omnia. querulis. n. sermonibus locutus fuerat iob ꝙ absq; culpa fuerat afflict⁹ ab eo. Ad cumulum autem criminis & stultitiæ iobis dicitur ꝙ extendit manũ ad summe fortem/& ad uincentẽ omnia robur suum perseuerat exercendo. ¶ Cucurrit aduersus eum erecto collo. Iuxta hebræũ hꝛ. Curret ad eum in collo. Protinus eum demonstrat deum: & est sensus ꝙ impius instar currẽtis in collo erecto aduersus aliquem/insurget aduersus deum. superbia siquidem impii promittentis sibiipsi uictoriam describitur per hanc parabolam: & iobem carpit, qui dixerat in cap. 13. ecce ordinaui iudicium & noui ꝙ iustificabo. et pingui ceruice armatus est. Iuxta hebræũ hꝛ. in grossitudine altitudinum scutorum suorum. Prosequitur parabolam currentis in collo/apponendo in grossitudine altitudinum scutorum suoꝝ. ita ꝙ describitur non solum superbus ex collo sed etiam securus: utpote confidens in scutis suis tum grossis tum altis. Et per hanc parabolam rationes significantur quibus utebatᷣ iob ad sui defensionẽ. cõfidebat siquidẽ in cælsitudine & ꝓfunditate rõnum suaꝝ. ¶ Operuit faciem eius crassitudo: & de lateribus eius aruina dependet. Iuxta hebræum hꝛ. Quia operuit faciem suã in adipe suo: & fecit rugam super ilia. Ad aliud crimen impii transit: vz ad auaritiam accumulantem diuitias. Et prius describit impium opulentum ualde/sermone metaphorico assimilando eum homini tam pingui ut facies tegatur adipe & ilia complicata pinguedine operiãtur. Coniunctio autem quia/ad subiunctum refertur factum. ¶ Habitabit in ciuitatibus desolatis: & in domibus desertis que in tumulos sunt redacte. Iuxta hebræũ hꝛ. Et habitauit ciuitates destructas: domos non habitabunt in eis quia parate sunt ad aceruos. Vnde diuitias impius accumulauerit manifestatur: vz ex rapina tum reipublicæ tum priuatarum facultatum. Et rapinam quidem rerum publicarum describit dicendo & habitauit in ciuitatibus destructis/ab ipsomet, non quo ad mœnia sed quo ad facultates. rapinam uero rerũ priuatorum hominum describit subiungendo domos (subaudi in quibus) non habitabũtᷣ hoc est perseuerare non possunt habitatores. Et ratio subditᷣ quia paratæ sunt ad acer-

nos ruinarum, ad similitudinem domorum ruentium ex quibus fiunt acerui ruinarũ describunť ciuium facultates redactæ ab auaritia impii domini. ⁋ **Non ditabitur & non perseuerabit substantia eius.** Quanuis tam nefarie cumulet diuitias/nõ tamen ditabitur cum firmitate diuitiarum. expositiue siquidem intelligẽdum est quod adiungitur: vꝫ & non firmabitur substantia eius. **nec mittet in terram radicẽ suam.** Iuxta hebræum hř. **et non extendet terre finem eorum.** Et est sermo de fine intento: & dicitur ꝙ impius ꝗuis ex rapina ditetur/non tamen intentum finẽ magnitudinis suorum extendet in terra. sæpissime. n. uidemus tales deficere.

❡ **Non recedet de tenebris.** proculdubio peccatorum. Et est sensus quia non recedet de tenebris peccatorum suorum, ideo & præcedentia & sequentia mala uerificabuntur. Quanuis hoc de malo pœnæ possit intelligi: ꝙ vꝫ ipse impius semper erit cõmitatus tenebris multæ ignorantiæ. **ramos eius arefaciet flamma.** Parabola ẽ. describuntur siquidem filii ad instar ramorum arboris qui arefiunt a flamma: ad insinuandum ꝙ deficient penitus eorum facultates/sicut deficit uiriditas rami exiccati a flamma. **et auferetur spiritu oris sui ab eo.** Iuxta hebraũ hř. **et recedet in spiritu oris sui.** Mors repentina quam sæpe incurrunt tyranni describitur per recessum a præsenti uita in spiritu oris sui: hoc est absq; ægritudine/uigente spiritu oris ei⁹. ⁋ **Non credet frustra errore deceptus: ꝙ aliquo precio redimendus sit.** Iuxta hebraũ hř. **Nõ credet valido errans: ꝙ vana erit mutatio ei⁹.** Et est sensus, errans in hoc ꝙ uana erit ad prosperitatem præsentis uitæ mutatio ei⁹ de iniquitate ad uirtutem/non credet ualido ueritate ac doctrina ad instruẽdum alios. Et hoc manifeste dicitur contra iobem/deridentem promissiones prosperitatis si iob mutaretur. & arguit iobem incredulitatis: ꝙ scilicet non credit ipsis & sapientibus qui uere ualent ad instruendum eum de ueritate.

❡ **Anteq̃ꝫ dies eius impleantur peribit: & manus eius arescent.** Iuxta hebraũ hř. **In non die suo succidetur: & ramus eius non refrigerat⁹ est.** Ad instar arboris quæ succiditur ante tempus congruum, describitur miseria impii ꝙ non prorogabitur uita eius usq; ad naturalem diem mortis eius sed prius occidetur, & ramus (hoc est filius seu minister) eius non est refrigeratus ad producendum fructum intentum. ⁋ **Ledetur quasi vinea in primo flore botrus ei⁹.** Iuxta hebraũ hř. **Succidetť sicut vitis vua acerba eius.** Dixerat succidetť in die non suo: manifestat diem non suum a similitudine uitis quæ succiditur habens uuam acerbam. hinc. n. clare apparet incisio in die non suo: non est enim tempus incidendi uites quando habent uuam acerbam. **et proiiciet sicut olea florem suum.** Dixerat & ramus eius non est refrigeratus: manifestat modo hoc a similitudine arborum producẽtium oliuas quãdo proiiciunt flores suos adustæ a uentis australibus.

❡ **Congregatio enim hypocrite sterilis.** Iuxta hebræum hř. **Quia congregatio impii sola.** Rationem reddit dictarum similitudinum explicando quorsum tendant: vꝫ ꝙ quemadmodum uuæ acerbæ & flores oliuarum pereunt ita quæ congregauit impius desolabuntur. **et ignis deuorabit tabernacula eorũ qui munera libenter accipiunt.** Iuxta hebraũ breuius dicitur. **et ignis deuorauit tentoria munerum.** hoc est ditata ex muneribus quæ offeruntur a redimẽtib⁹

uexationẽ

uexationem suam & a corruptoribus iustitiæ. ¶ Concepit dolorem & peperit iniqtatē: & vterus eius præparat dolos. Iuxta hebræū hr̄. Cōcipiēdo iniquitatē & pariēdo tortū: & venter eorū parabit dolū. De tentoriis munerū dicuntur hæc. narrat siquidem iniqtas eorū tā in aīo q̄ in operib⁹/ad similitudinē mulieris cōcipientis prolem & fouentis eā in utero & demū parientis. ait. n. cōcipiendo iniqtatem/quo ad primū: & pariendo tortū/quo ad tertiū: & uenter eorū parat dolū / quo ad secundū. hæc. n. sunt officia magnatum qui ex muneribus ditantur.

CAPVT .XVI.

RESpondit aūt iob/& dixit. Audiui frequenter talia. Iuxta hebræū hr̄. Audiui sicut hec multa. Quia eliphaz & socii in respōsionibus p̄mis dixerāt similia istis quæ dixit eliphaz, ideo iob respōdendo dicit audiui multa p̄us sicut ista q̄ nūc dixisti. siqs. n. dilgēter p̄spiciat p̄mas eorū respōsiones, inueniet oēs conatus eorū adhibitos fuisse ad mōstrandū q̄ iusti nō affligūtur a deo sed impii: & hoc ꝓbasse qa impiorū p̄speritati ānexa sunt īnumera mala /uerorū aūt iustorū p̄speritas imunis ē a malis. cōsolatores onerosi oēs vos estis. Parui refert q̄ hebraice hr̄. cōsolatores laboris oēs vos. hoc est cōsolatores adiicientes laborem mihi estis uos omnes, multiplicātes siqdem eadem diuersis uerbis/ sæpe respōdēdo ingerūt laborem & fastidiū cordis patienti. ¶ Nunqd habebūt finē verba vētosa. Iuxta hebræū hr̄. Nū finis verbis vēti? Arguerat iobem eliphaz inflatiōis seu uenti/sermone ꝓlixo ualde laudādo se & socios & p̄ferendo antiqtatem nationū suarū: & ꝓpterea iob dicit nū finis uerbis uenti quem in me rep̄henditis & quem in uobis mōstratis? censet. n. resecāda esse uerba tā rep̄hendentia q̄ ꝓferentia uentū. Et rōnem subiūgit. aut aliqd tibi molestū est si loquaris? Iuxta hebræū hr̄. Vel qd roborabit te qd̄ respōdebis? Ecce rō resecandi uerba uenti / quia nihil prosunt ad roborandū te ut respōdeas rationibus meis.

¶ Poterā & ego similia vr̄i loq. Parui refert q̄ hebraice hr̄. Etiā ego sicut vos loquar. Et est sensus q̄ quēadmodū uos attribuitis uerba mea uento uanæ gloriæ, ita etiā ego si uellem attribuerem uerba ur̄a uento simili. atq; vtinā esset aīa vestra ꝓ aīa mea. hoc est utinā uita ur̄a esset afflicta loco uitæ meæ. Nec sunt uerba cupientis tantū malū sociis: sed sūt uerba uelleitatis/qua qsq; mauult alteri malū q̄ sibiipsi. cōsolarer & ego vos sermōib⁹. Iuxta hebræū hr̄. cumularē sup uos sermones. nō repeterem eadem sicut uos facitis/sed multiplicarem sup uos sermōes rōnales. et mouerē caput meū sup vos. more mulierū cōmiserātiū nō solū uerbis sed gestibus cōdolerē. ¶ Roborarē vos ore meo. cui⁹ oppositū uos facitis īponendo mihi pc̄tā q̄ nō cōmisi. et mouerē labia mea q̄si parcēs vobis. Iuxta hebræū hr̄. et motio labiorū meorū ꝓhibebit. hoc est & labia mea nō mouerent ad displicentia uobis sed ꝓhiberent molesta: cui⁹ cōtrariū uos facitis.

SEd qd agā Interp̄s hæc addidit. ¶ Si locut⁹ fuero nō quiescet dolor me⁹. In idem redit qd̄ hebraice scribit̄ nō ꝓhibebit̄ dolor me⁹: hoc est si loquar respōdendo uobis nō ꝓpterea uitabo dolorem meū, eo q̄ materiā tristem uos igeritis. et si tacuero nō recedet a me. Iuxta hebræū hr̄. et ꝓhibebo qd a me abibit? Subauditur repetita coniunctio: & si prohibebo locutionem meam silendo/ quid doloris a me propterea abibit? quasi dicat nihil. Collige itaq; q̄ sermo sociorum

non erat consolatorius / sed addebat fastidium: & q nec sermo proprius nec silentium proprium mitigabat dolorem ei⁹. Nūc aūt oppressit me dolor meus. Iuxta hebraū hr. Tantū nūc lassauit me. Et ē sensus. iter duo extrēa (vcȝ loquēdi respōdēdo ad singula & tacēdi penit⁹) eligā mediū: vcȝ nūc dicā solūmō id qđ lassauit me / id qđ fatigauit me usqȝ ad extremā lassitudinē. subiūctur⁹ ē. n. afflictiōem suam & quo ad magnitudinē & quo ad cās tū pmā tū secundā tū meritoriā, ad cōfutādū sententiā eliphaz qua dixerat solis iustis datā eē terrā ita q nullus pturbaret eos. subiūgit. n. & se eē iustū / & actore deo se afflictū ab impio hoste. hæc. n. directe aduersant sententiæ eliphaz quā dixit se accepisse a sapiētib⁹. et i nihilū redacti sunt oēs art⁹ mei. Iuxta hebraū hr. desolasti oēm cōgregationē meā. Incipit narrar magnitudinē mali pprii dirigēdo sermonē ad deū. Et sūmarie ad duo capita / oīa q passus ē colligit. dicēdo. n. desolasti oēm cōgregationē meā, cōprahēdit nō solū tot cōgregatiōes ouiū & chamelorū & asinarū & seruorū & filiorū / sed et cōgregationē mēbrorū ppriorū. fuerat. n. percussus in mēbris ppriis oibus tā grauiter ut desolata dicāt mēbra. Rugæ meæ testimōiū dicūt cōtra me: ⁊ suscitat falsiloqu⁹ aduersus faciē meam contradicēs mihi. Iuxta hebraū hr. Et fecisti rugare me / testis fuit: ⁊ surrexit i me macies mea / in facie mea testificabit. Alterū caput est cōsumpta iā propria caro: ita q nō solū membra oīa desolata / sed caro cōsumpta narrat. Describit aūt cōsumpta caro a rugis in pelle. hoēs. n. carnosi / absqȝ rugis sunt: cōsumpta aūt carne / rugat pellis. Et tāq in testē cōsumptæ carnis affert maciē ppriā. & propterea ad instar testis testificantis contra aliquem in conspectu illius, introducit maciē / uerissime contra ipsius ualetudinem testificantem coram & palam.

Collegit furorē suū i me cōminās mihi. Iuxta hebraū hr. Furor eius rapuit ⁊ odit me. Et ē odit pteriti tēporis, postq sūmarie mala ppria attribuit deo actori, incipit p partes attribuere illa satanæ tāq cāæ secūdæ / ad directe cōfutādū uerbū eliphaz q alienus nō trāsiuit iter eos. Subiūctur⁹ aūt hostē, de illo dicit tū internum odiū contra ipm iobē tāgēdo toti⁹ psecutiōis radicē ex parte satanæ. tū actionē exteriorē: vcȝ rapuit lupino more. huiusmōi. n. rapere significat hebraica dictio. exulcerat⁹ siqdē in mēbris / tāq mors⁹ lupina aggressiōe describit. fremuit cōtra me dētib⁹ suis. Instar bestiarū iratarū frēdentiū dētib⁹ describit furor satanæ / ad insinuādū immanitatē eius. hostis me⁹ terribilib⁹ oculis me i tuit⁹ ē. Iuxta hebraū hr. hostis me⁹ acuet oculos suos i me Ecce cui⁹ descripsit odiū furorē ac fremitū. eiusdē. n. subiūgit oculorū acumē directū aduers⁹ ipm iobē: qđ uerū eē / pspicuū est ex scriptis in pncipio hui⁹ libri. Aperuērūt sup me ora sua. Nō digredit iob trāsiēs a satana ad ministros ei⁹ / socios vcȝ iobis: qm tāq ministri satanæ uexabāt iobē. et exprobrātes pcusserūt maxillā meā. Iuxta hebraū hr. in opprobrio pcusserunt maxillas meas. Nō alapis sed opprobriis (ipponēdo crimina) pcusserūt socii iobis maxillas illi⁹ / uituperātes eū corā. saciati sunt penis meis. Iuxta hebraū hr. simul sup me cōgregabūt. Qui simul uenerāt ad cōsolādū me / pseuerāt congregati contra me. in hoc. n. officio ministri erant satanæ.

Cōclusit me de⁹ apud iniquū. Iuxta hebraū hr. Tradet me el tortificāti. Attribuerat pus deo / deīd satanæ suā afflictonē. māifestat nūc modū quo ab utroqȝ pcuss⁹ ē / dicēdo tradet me el tortificāti: hoc ē pseuerat tradēdo me tortificāti de⁹ fortis.

Nō dicit elohim:quoniam non iudicio sed potestati dei attribuit q̄ dederit eum in manus dæmonis, cuius officium est efficere tortum.utitur siquidem deus iniquo officio & dæmonum & hominum ad bonum electorum,quibus omnia cooperātur in bonum secundum apostoli sententiam. **et manib⁹ impiorū me tradidit**. Iuxta hebræū hī. **et super manus impiorum humiliabit me**. Multos dæmones operatos fuisse aduersus se manifestat. Et dicit humiliabit/ad insinuandum perseuerantiam.perseuerabat.n iobis afflictio/continuando dolorem & multiplicando opprobria.

¶ **Ego ille quondam opulentus/repente contritus sum**. Iuxta hebræū hī. **Pacificus fui & cōtriuit me/& tenuit ceruicem meam & fregit me**. Quia apud hebræos pacis nomine salus uniuersa significatur,propterea unico uerbo iobis quieta tam opulentia q̄ sanitas significatur dicendo pacificus fui. ¶ Pro intelligentia aūt subiunctorum aduerte prudens lector duo. Alterum q̄ iob utitur tribus parabolis ad explicandas uexationes quibus afflixit eum satanas. quarum prima spectat ad res iobis/secunda ad propriam personam/& tertia ad ordinem afflictionum. Alterū circa ordinem literæ.nam metri causa multa transposita sunt:& particula illa in calce harum parabolarū scripta curret super me sicut potens/debet esse prima. Ita q̄ postq̄ dictum est pacificus fui,intelligendum est subiungi & curret super me sicut potens & appræhendit ceruicem meam/& fregit me & contriuit me. Hic est ordo rectus quo ordinanda est hæc prima parabola. assimilat siquidem dæmonem uiro robusto ac potenti/ex improuiso aggredienti aliquē (hoc.n.significat dicendo curret super me sicut potēs) & appræhendenti hoīem per ceruicē/ut nō se possit defendere manibus aut dentibus (& per hoc significat q̄ dæmon uexauit iobē sic ut nō relinqueret ei modū resistendi/ut testant̄ afflictiones illatæ) & frangenti ac contenenti eū. Ad instar tenētis hoīem p ceruicē/& interim p suos ministros diripientis omnia penitus,describit̄ prima uexatio iobis per frāgere & cōterere,absq̄ resistentia siquidē omni/quasi fregit iobem tollendo chamelos oues asinas & boues,contriuit aūt occidendo filios & filias. **et posuit me sibi quasi in signum**. Iuxta hebræum hī. **et posuit me sibi in scopū**. Altera parabola assimilat dæmonē statuēti hoīem in scopū sagittariorū. dicit.n.q̄ satan statuit ipsum iobem in scopū,ad insinuandū tum studium ad intime affligendum personam eius quēadmodū sagittātes student ad ppius attingendū centrū scopi:tum multitudinē pcussionū/quēadmodū scopus pcutitur uniuersus a multitudine sagittantium.

¶ **Circūdedit me lāceis suis**. Iuxta hebræū hī. **Circūibunt super me sagittarii eius**. Ecce multitudo sagittāriū nō ex uno loco sed circūcirca/ut in mēbris oībus oī ex parte pcussum se significet. **cōuulnerauit lūbos meos/nō pepcit: & effudit in terra viscera mea**. Iuxta hebræū hī. **scindet renes meos & nō miserebit̄: effundet ad terrā fel meū**. Describit seipum uulneratū sagittis non solū ante & retro sed ex utraq̄ parte uulneratū intime:p hoc q̄ in parte posteriore scissi sunt renes/& in parte anteriore effusum est fel. renes enim intima membra sunt posterius/& fel intimum quid est anterius. Et quia parabola est, intellige per hæc percussam totam personam eius non solum in pelle sed etiam intime/citra tamen mortalia uulnera. Et describuntur hæc facta absq̄ misericordia/ad insinuandum q̄ satan nullo est usus moderamine ad inferendum personæ iobis quæ poterat mala,

Vtitur aũt uerbis futuri temporis/ad insinuandum perseuerantiam uulnerum. conserebat siquidem satan uulnera uiuida ad continuandum dolorem. ¶ **Concidit me uulnere super uulnus.** Iuxta hebræũ hr. **Dirumpet me diruptiõe super faciem diruptionis.** Tertia est hæc parabola/ad insinuandum excellentiam mali ex continuata successione mali ad malum. explicat etiam id quod in principio libri narratum est de successione unius afflictionis ad alteram absq; mora: & propterea dicit diruptione super faciem diruptionis: hoc est super non reparata sed existente & apparente diruptione. assimilat siquidem accumulationem afflictionum suarũ multis diruptionibus unius muri seu sepis quarum una superuenit alteri non reparatæ sed seruanti faciem suam/hoc est apparenti. Dixi aũt seu sepis: quoniam hebraicum uerbum a diruptione sepium tractum est. **Irruit in me quasi gigas.** Iuxta hebræũ habetur. **Curret super me sicut potens.** Hec est enim particula transposita quam in principio primæ parabolæ exposuimus intelligendam.

¶ **Saccum consui super cutem meam.** Postq̃ iob manifestauit authorem afflictionis suæ deum per dæmonem/subiungit consequenter qualiter ipse suscæpit afflictiones. & quum narrauerit odium ac sæuitiam dæmonum erga ipsum, non dicit qualem seipsum exhibuit odio & sæuitiæ dæmonum/sed qualem se exhibuit deo principali authori afflictionum. Et quum afflictus fuit in rebus & filiis, scidit pallium suum/totondit caput & adorauit deum ut in primo capitulo scriptum est, ut deo humilianti exhiberet se humilem. amplius autem humilianti illum deo propriam personam percutiẽdo, exhibuit se amplius humilem induendo seipsum sacco non super aliud indumentũ sed immediate super carnem/ut hic ipse narrat. Et quia cruor tanq̃ glutinum affixerat saccum cuti, ideo dicit consuisse se saccum super cutem suam. **et operui cinere carnem meam.** Iuxta hebræũ hr. **et exercui me in puluere cornu meum.** non solum exhibui me humilem in indumento sed etiam in loco. sedit enim in cinere, ut in secundo capitulo scriptum est. Et cinerem appellat hic puluerem/narrans q; exercuit se in puluere comedens etiam ibi & bibens. Adiungit autem cornu meum/ad insinuandũ q; sciens & prudens deiecit cælsitudinem suam ad huiusmodi uilitatem. ¶ **Facies mea intumuit a fletu.** Iuxta hebræum habetur. **Facies mea contracta est a fletu.** Quemadmodum enim cutis contrahitur iuxta ignem, ita cutis quæ remanserat in facie iobis contracta est adurẽte eam calore multi fletus. fluũt enim calidæ lachrimæ. Et quoniam flere inter humilitatis actus hic supputatur, intelligendus est hic flet⁹ tanq̃ uoluntarius/ut procedit ex interna animi tristitia. Ac si apertius dixisset, quemadmodum humilianti me deo exhibui me humilẽ exterius in sacco & cinere, ita deo cõtristãti me exhibui me tristẽ in aĩo cũ multitudie flet⁹ extra. **et palpebre mee caligauerũt.** Iuxta hebræũ hr. **et sup palpebras meas ũbra mortis.** Quia attenuato ualde h[illegible] retra[illegible] sũt ad interiora oculi iobis/& ꝑpterea ũbra nõ modica fiebat a sup[illegible] ideo d[illegible] & sup palpebras meas ũbra mortis. ꝑferebat .n. ũbra ill[illegible] sicut ũbræ truces. & hoc narrat tãq̃ cõcomitãs [illegible] b q; nõ ẽ indignat⁹ aduers⁹ dcũ ut socii iponebãt [illegible] ei. hæc .n. hũilitatis & patiẽtiæ iternæ sũt signa. [illegible] uerba addidit & diuisit unã sentẽtiã in duas, nam

iuxta hebraicam ueritatem legitur. Super non torto in manib⁹ meis: & oratione mea mūda. Terra non operies sanguinem meum: & non erit locus clamori meo. Vbi clare cernitur unica sententia: & est imprecatiua duorum malorum ad testificandum innocentiam & religionem ipsius iobis. tractat. n. ut prædictū est causam meritoriā propriæ afflictionis/repetens q̄ non propter iniquitatem aut irreligiositatem afflictus est. Et quoniam prius asserenti hoc idem non credebant socii, ideo mō asserit idem adhibito duplici iuramento/hoc est utroq; modo iurandi: vz per execrationem & per inuocationem. Iurando autem per execrationem, apostrophat ad terram/imprecans q̄ non tegat ipsius sanguinem si in manibus eius iniqtas aut orō eius immunda fuit. Et per non tegi a terra sanguinem significat corpus inhumatum, & consequenter expositum feris & auibus. Videbat siquidem iob corpus suum tam desolatum ut nullum conferet superesse malum præsentis uitæ quod posset corpori suo imprecari, & propterea imprecatur illi pessimum quod reputatur euenire mortuo in hoc mundo: vz q̄ relinquatur inhumatum. Quo ad animam uero imprecatur q̄ clamori eius non sit locus: hoc est q̄ preces suæ cum quantocunq; animi clamore effundentur ad deum/non exaudiantur. Hæc inquam duo mala imprecatur ad testificandum tum super nō torto seu iniquo in manibus/hoc est in operibus eius aduersus proximū: tum super oratione sua munda relatiue ad deum. imponebatur enim iobi & q̄ non mundas ad deum preces funderet sed peccatorum sordibus fœdas, tum q̄ iniquus fuerit aliis hominibus: ut sociorum uerba pluries insinuarunt. ¶ Ecce. n. in celo. Iuxta hebræum hr. Etiam nunc ecce in celis testis meus. Ipsa continuatio textus monstrat q̄ iuramentum iuramento iob adiungit/dicendo etiam nunc ecce in cœlis testis meus. deum enim demonstrando inuocat ipsum in testem super innocentia sua. et cōscius meus. Iuxta hebraū hr. et testis meus in excelsis. hoc ē quāuis deus nō testificetur innocentiam meam in his inferioribus/testificatur tamen in excælsis coram angelis. Et hoc uerum esse patet ex scriptis in primo & secundo capitulo/in qbus deus laudat iobem coram angelis.

¶ Verbosi amici mei. Iuxta hebraū hr. Patroni mei/socii mei. Hactenus iob mōstrando se iustum & afflictum a deo per dæmonem/cōfutauit sententiā eliphaz & sociorum dicentium q̄ iustis data est terra sic q̄ prosperitas eorum non perturbat: modo respondet eliphaz increpanti eum q̄ præsumpserit disputare cū deo. Et respōsio consistit in hoc q̄ disputatio debet fieri inter socios: sed quia ipse caret sociis, ideo stillāte oculo ad deum/conuenit homini disputatio cum deo. Omnes siquidem has propositiones iob profert in hoc contextu, quanuis non eodem ordine. incipit. n. ab illa: vz q̄ non habet socios/dicendo patroni mei socii mei. Ironia est. & est sensus q̄ socii mei non exhibent se mihi socios sed patronos ironice: hoc est sed aduersarios in causa mea. ad deum stillat oculus meus. Iuxta hebræum hr. ad eloha stillauit oculi mei. Ita iacet in hebræo. & est sensus q̄ uterq; oculus stillauit non simul: & propterea usus ē uerbo singularis numeri stillauit. exiccato siquidē ualde humore cerebri, uix stilla lachrimæ nūc ex uno oculo nūc ex altero disputāte iobe cū deo colabat. Ecce particula una alterius propositionis: vz stillāte ad deū oculo cōgruit hoī disputatio cū deo. Et hæc particula manifestat modum humilem requisitum ad disputationem hominis

cum deo:simulq; declarat iobem talem modum seruasse. Significanter autem dicitur ad eloha:quia ad deum quatenus iudex est/sermonem disputādo dirigebat. Atq; utinam sic iudicaretur vir cum deo:quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo. Interpretes mutando contextū/occultant ueritatem hebraicæ literæ:nam iuxta hebræum hr. Et disputabit homo cum eloha: & fil' hominis cum socio suo. Vbi clare apparet in calce scribi illam propositionem: vcz disputatio humana est inter socios.hoc.n.significatur dicendo & filius hominis cum socio suo.disputatio enim inquisitio ē ueritatis:& suapte natura exigit q; fiat a iuuantibus se mutuo ad inuestigandam ueritatem:officium autem sociorum est adiuuare se inuicem. Et propterea iob perspicaciter respondet ad eliphaz/q; optime nouit disputationem filii hominis debere esse cum socio suo:cum deo autem deficiētibus sociis cōgruit homini disputare non simpliciter & absolute sed stillante oculo.hoc.n.significat dicendo/ad eloha stillauit uterq; oculus & disputabit homo cum eloha. Et per hoc excludit præsumptionis uitium in sua cum supremo iudicie disputatione.aperit quoq; p stillantem oculū necessitatē disputādi cum deo dicente ius:quia stillans oculus/iam exhausto capite inducebat ad quærendum a deo causam tantæ afflictionis:ita q; stillans oculus & necessitatem & modum disputandi insinuat/præcipue tamen modum.

Ecce.n.breues anni transeunt:& semitam per quam nō reuertar ambulo. Iuxta hebræum habetur. Quod anni numeri venient:& semitam non reuertar ibo. Hinc incipere deberet aliud capitulum:quia particula ista initium est immo pars subiunctæ sententiæ.ad manifestandum siquidem q; iam complebuntur anni uitæ suæ/subiunget spiritum suum destructum &c. Trāsit itaq; iob ad confutandum promissiones sociorum de futura in hac uita prosperitate ipsius iobis. iurauerat.n.se esse iustum/& mundas ad deum preces fundere:& propterea secundum promissiones sociorum debebat prosperari.aduersus itaq; huiusmodi promissiones affert propinquum se esse morti/dicendo q; anni numeri uenient. Annos paucos appellat annos numeri.decurtatum siquidem ualde tempus uitæ suæ credebat:& propterea appellat uitæ suæ annos paucos,dicens de eis q; uenient/subauditur nunc nūc. Et per semitā qua ibit & non reuertetur/mortem describit.

CAPVT .XVII.

Spiritus meus attenuabitur/dies mei breuiabuntur:& solū mihi superest sepulchrum. Iuxta hebræum hr. Spiritus meus destructus est/dies mei incisi sunt:sepulchra mihi. Subauditur adsunt. Ad manifestandum quod proposuit (scz q; āni pauci suæ uitæ nūc ueniant adfinem) affert tanq; testes destructum spiritum diesq; succisos / ita q; sepulchrorum officia imminent. Potest autem nomine spiritus intelligi tam flatus q̄ internus spiritus/qui a physicis asseritur instrumentum animæ ad operatiōes uitales & animales.& flatum quidem suum ait destructum/quia loquebatur cum difficultate: internum autem spiritum deductum fere ad nihilum,ipsa carnis consumptio & oculorum retractio & somni amissio manifestabant:dies uero succisos ad manifestandum paucitatem annorum affert. Et hinc apparet q; iob non erat senex quando passus est.

succisos.n.dies causantes paucitatem annorum / non potest allegare senex etiam si ante moreretur q̃ naturaliter uicturus fuisset.

¶ Nõ peccaui,& in amaritudinib⁹ moratur oculus me⁹. Iuxta hebraũ hr. Si non illusiones mecum: & in mutare eor dormiens oculus meus. Dixerat eliphaz carpendo iobẽ/ non credet ualido errans q uana mutatio sua:& propterea iob respondet q ipse putans mutationem suam esse uanam ad prosperitatem uitæ præsentis / non errat immo bene facit non credens huiusmodi illusionibus: ita q doctrinam quam eliphaz appellauit ualidam/iob appellat illusiones. Confutando itaq; promissiones futuræ in hac uita prosperitatis/inchoat propositionem cõditionalem, cuius antecedens habet duas partes, altera est si non illusiones mecum/ altera & in mutare eorum dormit oculus meus: hoc est si promissiones prosperitatis non sunt illusiones / & securus quiesco in mutatione quam socii mei dicunt futuram.

¶ Libera me & pone me iuxta te. Iuxta hebraũ hr. Pone nunc fideiussionem mei tecum. Ad eliphaz sermonem dirigit: petens ut si uult ipsum iobem credere pollicitis/fideiubeat q ita eueniet sicut promisit ne leuitatis argui possit credendo facile. Et hæc est propositio consequens ad integrandum inchoatam conditionalẽ: sonantem si promissiones non sunt illusiones / detur mihi fideiussio. et cuiusuis manus pugnet contra me. Iuxta hebraũ hr. quis ipse manui mee tangetur: quasi dicat nullus est qui manum suam manui meæ iungat fideiubendo. Et exclusa fideiussione intelligi uult promissiones sibi factas fore illusiones.

¶ Cor eorum longe fecisti a disciplina. Iuxta hebraũ hr. Quia cor eorũ abscondisti ab intelligentia. Dixerat eliphaz iobem non credentem promissionibus istis errare: respondet iob alloquendo deum q ipsi non intelligunt diuinæ prouidẽtiæ mysteria/dicendo, quia cor (hoc est intimũ) eorũ/tum sociorum meorum tum sapientũ quos citant socii, abscondisti ab intelligentia/proculdubio mysteriorum diuinæ prouidentiæ. Significanter autem nominat cor/ad insinuandam causam meritoriam abscõsionis ab intelligentia esse peccatum quod corde committitur. Et absconsionem hanc attribuit deo ut actori/ad insinuandum q pœna ẽ propter eorum peccatum: propter quod non dicit abscondisti intelligentiam (quoniam deus intelligentiã proponit omnibus) sed dicit abscondisti cor eorum ab intelligentia. propterea non exaltabuntur/ predam pollicetur sociis. Iuxta hebraũ hr. ideo non exaltabis ad blandiciam/annunciabit socios. Quia cor eorum abscondisti ab intelligẽtia, ideo nõ exaltabis eum qui socios annunciat: hoc est qui socios iustorum ac suos annunciat ad blanditiam/hoc est ad blandas prosperitates uitæ præsentis. Et per hoc manifeste arguit & socios & sapientes a quibus didicerunt annunciantes blanda iustis/ quos solos socios sapientum appellant. & dicit deo ideo non exaltabis huiusmodi sapientes/optime inferendo ex prima pœna hanc secundam. Et est sermo de exaltatione ad gloriam ueræ doctrinæ. & propterea subiungit effectum. et oculi filiorum eius deficient. hoc est & oculi imitatorum doctrinæ eius/deficient seu consumentur expectando uerificationem talis doctrinæ & non uidendo uerificari eam. ¶ Posuit me quasi in prouerbium vulgi. Iuxta hebraum hr. Et statuet me in parabolã populorum. Tertia est hæc ratio non credendi promissionibus sociorum, prima fuit quia

non inuenitur fideiussor:altera quia deo puniente sapientes non uerificatur eorum do⸗ctrina:tertia uero deducit ad absurdum. Est enim sensus q̃ si crederem annuncianti blã da/ipse annuncians statueret me in parabolam populorum:hoc est ego credens ei red derer parabola populorum iocantium de me q̃ destitutus penitus in rebus filiis & cor pore ita ut alterum habeam in sepulchro pedem/crediderim promittentibus fœlicita⸗tem uitæ præsentis. apud populos siquidem in parabolam (hoc est in similitudinem) uersus fuisset iob/dicendo spes tua erit sicut spes iobis. **et exemplum sum coram eis.** Iuxta hebræum habet. **et in inferno prius ero.** hoc est ideo efficiar parabola populorum credendo annuncianti blanda/quia prius moriar q̃ blanda adesse possint mihi. Dictio interpretata infernus non proprie significat infernum/sed locum cõbu⸗stionis:quia tamen aiunt hebræos nomine thopheth intelligere infernum/ideo sic inter pretata est. certum est autem q̃ mors describitur per hæc. ¶ **Caligauit ad idigna tionem oculus meus: ⁊ membra mea quasi in nihilum redacta sunt.** Iuxta hebræum habetur. **Caligauit ab indignatione oculus meus: ⁊ mẽ⸗bra mea sicut umbra omnia ipsa.** Adiungit suprascriptis malis propriis alia duo mala. alterum est obtenebrationis oculorum ab indignatione:hoc ẽ ab ira suscepta. nominat .n. afflictiõem suam non iustitiam sed indignationem, quia nõ ex merito pec⸗catorum suorum affligebatur/sed tanq̃ ex indignatione dei erga ipsum iobem. Alterũ q̃ oĩa eius mẽbra erant sicut umbra:hoc est q̃ non erant amplius membra/q̃ non po⸗terant exercere membrorum officia, sed erant uelut umbra membrorum. umbra enim membrorum non exercet membrorum officia/sed repræsentat duntaxat membra. Et per hæc iob manifestat se propinquissimum morti.

¶ **Stupebunt iusti.** Parui refert q̃ iuxta hebræum habetur. **Stupebunt recti super hoc.** Respondet ad id quod dixerat eliphaz/franges timorem & minues locu⸗tionem coram deo:respondet inquam q̃ recti super hoc (id est super coniunctione ca⸗lamitatis cum innocentia) non temere iudicabunt ex calamitate iniquitatem ut uos iu dicatis, sed admirando stupebunt pauentes mysteria diuinæ prouidentiæ. **et innocẽs contra hypocritam suscitabitur.** Iuxta hebræum hr̃. **et mũdus super im⸗pium mouebit se.** Considerabit siquidem mundus q̃ iusti calamitas documentum est ad intelligendum quanta erunt supplicia impiorum:iuxta petri apostoli in primæ epistolæ cap. 4. sententiam. ex hac .n. cõsideratione mouebit se uir mundus a peccato super impium:hoc est repræhendendo impium male interpretãtem calamitatem iusti. ¶ **Et tenebit iustus uiam suam.** Non minuetur timor dei aut diuinus cultus in hoibus iustis/sed appræhẽdet quilibet iustus uiam suam:hoc est firmiter eam tenen⸗do prosequetur illam. **et mundis manibus.** Legendum est. **et mundus mani⸗bus augebit fortitudinem.** non solum uitabitur diminutio diuini cultus, sed mũ dus manibus (hoc est munda habens opera) augebit fortitudinem/ tum propriã tum aliorum ad aggrediendum quæ dei sunt & sustinendum aduersa. ¶ **Igitur omnes uos conuertimini.** Iuxta hebræũ hr̃. **Et profecto omnes ipsi reuertemini.** Recti quidem stupebunt non declinantes a uia sua, uos uero certe reuertemini ad tuendam doctrinam contrariam quam protulistis. Et per hoc monet eos ut agnoscãt seipsos non rectos esse. **et uenite.** Iuxta hebræum hr̃. **et uenietis nunc: ⁊ non**

inueniam in vobis sapientem. Respondet ad id quod dixerat eliphaz q̄ sapiētes docuerunt eos: ad hoc inquam respondet. uenietis nunc / non corporeo gressu sed mentis attentione ad me subiungentem quæ dicam, & uidebitis q̄ non inueniam in uobis sapientem: hoc est uere sapientem quemcunq; eorum quos iactatis sapientes.

¶ **Dies mei transierunt.** Ostensurus q̄ sapientes citati ab eliphaz nō uere sapiūt imo q̄ desipiunt, resumit se esse propinquissimum morti / dicendo dies mei transierūt. **cogitationes meæ dissipatæ sunt.** Iuxta hebræū hr̄. **cogitationes meæ solutæ sunt** Accumulat rationes ad probandum q̄ est propinquus morti / adiungēdo q̄a perdidit penitus somnū: & a causa somni perditi inchoat, dicendo cogitatiões meæ solutæ sunt / a naturali regimine impotente reducere eas ad quietem. **torquentes cor meum / noctem verterunt in diem.** Iuxta hebræū hr̄. **cogitationes cordis mei noctem ponent in diem.** Causam ad effectum applicatam narrat: vz q̄ solutæ cogitationes cordis sui perseuerant tollendo somnum. Priuationem siquidem somni describit per noctem positam in diem. nox. n. est naturale tempus dormiendi / dies uero uigilandi: & propterea significatur tempus dormiendi occupatū a uigilia. **et rursum post tenebras spero lucem.** Iuxta hebræū hr̄. **lucem propinquam a facie obscuritatis.** Non solum solutas sed etiam pauidas cogitationes causantes uigiliam narrat: dicendo q̄ cogitationes suæ ponent lucem propinquā (hoc est lucem candelæ propinquam iacenti propter timorem) a facie obscuritatis: hoc est cogitatiões meæ terrent me in tenebris iacentem sine somno / usq; adeo ut oporteat ad euitandum horrorem obscuritatis habere lucernam accensam propinquam oculis meis. Et per hoc firmatur q̄ penitus perdiderat somnum.

¶ **Si sustinuero.** Iuxta hebræum habetur. **Si sperabo.** Prænarrata propinquitate mortis suæ format rationem aduersus sapientiam sapientum / dicendo. si sperabo / fœlicitatem præsentis uitæ quam iuxta uestrorum sapientum sententiam promittitis mihi, ecce quid eueniet: vz. **infernus domus mea est.** Iuxta hebræū hr̄. **fouea domus mea.** Incipit narrare quæ euenient: & inchoans a domo / dicit domum suam foueam sepulchri. **et in tenebris straui lectulum meum.** Descripta domo describit lectum in obscuritate perpetua: utpote intra sepulchrum. ¶ **Putredini dixi pater meus es: mater mea & soror mea vermibus.** Iuxta hebræū hr̄. **Foueam vocaui / pater meus tu: mater mea & soror mea vermē.** Surrogat sibi loco patris foueam / & loco matris & sororis uermes, Ita q̄ foueam sepulchri loco domus & loco patris surrogauit, ea forte ratione quia principium generationis attribuitur non solum patri sed loco. ¶ **Ubi est ergo nunc præstolatio mea? & patientiam meam quis considerat?** Iuxta hebræū hr̄. **Et ubi nūc spes mea? & spem meam quis videbit ipsam?** Si sperabo quod promittitis, sequetur nunc nunc mors mea: & ubi spes mea in hac uita adimplebitur (quasi dicat nullibi) & quis uidebit impleri spem meam? quasi dicat nullus. ¶ **In profundissimum infernum descendent omnia mea: putasne saltem ibi erit requies mihi.** Iuxta hebræū hr̄. **In foueam descendent / si simul super puluere requies.** Dixerat quis uidebit: subiungit irrisorie nisi aliq̄ in sepulchrū meū descēdāt ad uidendū si simul in puluere requies fœlicitatis p̄missæ mihi est: quod est ridiculū.

RESpondit autem bildad subites. Ordinate respondent iterum eo ordine quo prius respõderant. **& dixit. Vsqȝ ad quem finem verba iactabis?** Iuxta hebræum hr̃. **Vsqȝquo ponetis finẽ verbis?** Honoris gratia alloquitur bildad iobem in secunda persona numeri pluralis/dicendo ponetis. arguit autem eum ꝙ multiplicat uerba declinando ab eo in quo præcipue consistit quæstio:& propterea subiungit. **intellige prius & sic loquamur.** Iuxta hebræũ habet. **intelligetis & postea loquemur.** Arguit iobẽ ꝙ nõ penetrat præcipuum difficultatis mysterium. & occasionem sumpsit ex eo ꝙ iob multiplicauerat uerba ad monstrandum propter propinquitatem suam ad mortem uanas fore promissiones sibi factas. Ac si apertius bildad dixisset. non intelligis ꝙ non consistit neruus quæstionis in assecutione nouæ prosperitatis tuæ/sed in hoc ꝙ soli impii patiunť hmõi aduersitates. in hac. n. sentẽtia diffundiť uniuersus sermo p̃sentis cap̃li.

¶ Quare reputati sumus vt iumenta: & sorduimus coram te? quid perdis animam tuam in furore tuo? Iuxta hebræum habetur. **Quare reputati sumus sicut bestia: absconditi sumus in oculis vestris/rapiens animam suam in furore suo?** Metri causa transpositæ sunt particulæ. ordo. n. literæ est. quare reputati sumus sicut bestia rapiens animam suam in furore suo/absconditi sumus in oculis uestris? Anteq̃ sententiam incipiat doctrinæ/respondet bildad ad ea quæ dixerat iob: vz ꝙ deus abscondit cor eorum ab intelligentia/q̃q̃ ipsi annunciant socios ad blanditiam. Ad hæc inquã respondendo dicit duo. alterũ quare abscõditi sumus in oculis uestris: hoc est quare iudicio uestro habemur absconditi ab intelligentia? alterum quare sumus reputati sicut bestia rapiens animam suam in furore suo: hoc est sicut bestia acta a passionibus animæ. hoc. n. maxime apparet quum bestia furibunda absorbet id parum iudicii quod habet & agitur furore. dicit. n. hoc directe respondendo ad obiectam eis doctrinam blandam. hoc enim nihil aliud est q̃ doctores agi a passionibus animi etiam docendo: quod est eos esse subiectos passionibus adeo ut nec in doctrinæ iudicio liberi sint/& propterea similes esse bestiæ furibũdæ. **¶ Nunquid propter te derelinquetur terra.** Metaphora est aduersus doctrinam iobis. & sumitur similitudo ab expugnatore terrarum/cuius timore derelinquitur ciuitas ab habitatoribus. Ac si apertius dixisset nunquid propter tuam doctrinam desinent homines in qua soliti sunt uersari doctrina manere/nunquid tam potens eris doctrina tua ꝙ efficies eos qui sunt nati & nutriti in communi doctrina quam profitemur deserere illã? quasi dicat minime. **et transferentur rupes de loco suo?** Iuxta hebræũ hr̃. **et recedet rupes e loco suo?** Metaphora est/rupis nomine significans fixam ac immobilem doctrinam quam sapientes & socii iobis profitebãtur. nũquid tam potens erit doctrina tua ꝙ doctrina quam profitemur fixa ac immobilis tanq̃ rupes/recedet e loco suo: hoc est a mentibus sapientum quæ sunt propria loca doctrinæ.

¶ Nonne lux impii extinguetur. Parui refert ꝙ hebraice habetur. **Etiã lux impiorum extinguetur.** Duo simul officia facit bildad. nam & iobis doctrinam nõ sat fuit dixisse inualidam/sed dicit etiam extinguendã: & in genere dicit ꝙ lux (hoc est doctrina) impiorum extinguetur. Incipit itaq̃ enarrare miserias quæ solis impiis eueniunt/inchoans ab extinctione doctrinæ: quæ nominatur lux/eo ꝙ doctrina illumi-

natiua eſt mentium. et non ſplendebit flamma. Iuxta hebræũ hꝫ. et non ſplendebit ſcintilla ignis eius. Pronomen eius demonſtrat impium. & uſq; adeo doctrinam impiorum extinctum iri dicit ut nec ſcintilla ſplendeat/ad inſtar ignis qui ſic extinguit ut nec ſcintilla remaneat. ¶ Lux obtenebreſcet in tabernaculo illius. Parui refert ꝙ hebraice ſcribitur in præterito obtenebrata eſt. Ad inſtar deficientis luminis in tabernaculo deſcribitur defectus celerrimus doctrinæ impii, dicendo ꝙ in ꝓprio tabernaculo obſcurata eſt: hoc eſt in propria familia defecit. et lucerna que ſuper eum eſt extinguetur. Iuxta hebræũ hꝫ. et candela eius ſuper eum extinguetur. hoc eſt ad inſtar cãdelæ quæ extinguitur cum homine/doctrina impii extinguetur ſuper ipſum: hoc eſt cum ipſomet & non remanebit lucens.

¶ Arctabuntur greſſus uirtutis eius. Extinctioni doctrinæ adiungit duas alias miſerias: altera eſt arctabuntur greſſus fortitudinis ſeu roboris eius. altera ſubiungitur. et præcipitabit eum conſilium ſuum. hebraice tamen habetur & ꝓiiciet. Poſt doctrinam/apte ſubiungit prudentiam quæ relucet in conſilio/& fortitudinem uirium corporis & facultatum exteriorum. Et progreſſus quidem uirium arctãdos/prudentiam autem proiicientem in deterius proponit, declaraturus ſingula. ¶ Immiſit enim in rete pedes ſuos: ⁊ in maculis eius ambulat. Iuxta hebræum hꝫ. Quia fuit miſſum rete in pedes eius: ⁊ ſuper rete ambulabit. Dictio ſecunda uice interpretata rete/non proprie ſignificat rete ſed aliquid ſimile. Duo propoſuerat: conſilium vꝫ & robur. & propterea inchoans a conſilio/declarat impii cõſiliũ ducere ipſum in malum, tum quo ad pericula cognita/tum quo ad pericula latentia. Et pericula quidem cognita deſcribuntur ad inſtar retis miſſi ante pedes eius/ita ꝙ uidens illud confidit ambulare ſuper illud & pertranſire, ſæpe. n. accidit ut parata pericula non æſtimemus ſed inter illa progrediamur/faciendo quod facturi ſumus confidentes euadere. ¶ Tenebitur planta illius laqueo: ⁊ exardeſcet contra eum ſitis. Iuxta hebræũ hꝫ. Apprehẽdet calcaneum laqueus: roborabit ſuper eum latrones. Sic iacet in hebræo: ſed frequenter mutatur plurale in ſingulare/roborabit pro roborabunt. eſt enim ſenſus ꝙ multitudo latronum robur exercebit ſuper eum. Terminus deſcribitur impii ambulantis ſuper rete nomine calcanei/ quod eſt extrema pars corporis. acſi apertius dictum fuiſſet ꝙ malo uſus conſilio non euadet, ſed tandem capietur/incidet in laqueum & tanq̃ ſuperuenientibus latronibus male tractabitur. ¶ Abſcondita eſt in terra pedica eius: ⁊ decipula eius ſuper ſemitam. Latentia pericula deſcribuntur ad inſtar laqueorum abſconditorum in terra ſuper ſemitam. ¶ Vndiq; terrebunt eum formidines. Rectius diceretur terrores. et inuoluent pedes eius. Iuxta hebræũ hꝫ et diſpergent eum ad pedes eius. Deſcribitur terminus impii in periculis occulte paratis ei, ad inſtar hominis non intendentis tranſire per ſemitam/& tamen territus ex in circumitu imminentibus ſibi malis diſpergitur ambulando hac atq; illac/& ſic uenit ad ſemitã in qua abſcõditus eſt ei laqueus ad illaqueandum pedes. ſimili ſiquidem modo impii incidunt in latentes inſidias/ꝓprio utentes conſilio ad euadendũ ab iminentibꝰ ſibi malis aliis.

¶ Attenuetur fame robur eius: ⁊ inedia inuadat coſtas illius. Iuxta hebræũ habetur. Erit famelici robur eius: ⁊ fractionis parate ad coſtam.

eius. Frequens apud hebræos usus nominis abstracti pro concreto/insinuat intelligē dum esse nomine fractionis paratæ effractoris parati ad costam eius. Declarato consi lio impiorum quo ad euentum malum, declarat consequenter arctari robur impii tum quo ad facultates tum quo ad uires corporis. & de opibus quidem dicit q₃ erūt fame lici & effractoris parati ad latus eius. Vtinam quotidie non uideremus hæc. uidem⁹. n. multorum opes exhauriri stipendiis satellitum paratorum ad latus diuitis: qui hic ap pellantur effractores & famelici, quia sunt uiri tenues & prompti ad mala. ¶ Deuo ret pulchritudinē cutis eius: & consumat brachia illius primogeni ta mors. Iuxta hebræū hr. ¶ Comedet membra pellis eius: comedet mem bra eius primogenitus mortis. Vires corporis consequenter describit ex hau riendas in impiis a primogenito mortis: hoc est a mœrore. mœror. n. appellatur primo genit⁹ mortis/quia primum quod gignit mors in animis nostris est mœror: quilibet. n. tristatur cogitans se moriturum. & mœror comesturus describitur mēbra pellis: hoc est quia ēt corrodit mēbra sub pelle immediate existentia consumptis carnibus: iuxta illud prouerb. 17. spiritus tristis desiccat ossa. propter quod exaggerando repetit comedet membra eius. Quāuis autem bildad dicat hæc de impiis in genere, carpit tamen io bem dolore consumptum q₃ adhuc magis consumetur.

¶ Auellatur. Rectius legitur. Soluetur e tentorio suo spes eius. Propinq tatem ad mortem tantam ut nō sit spes uitæ/describit per spei effixionem a ppria do mo: homo. n. non sperans amplius uiuere/soluit spem manendi in domo sua. narratis siquidem miseriis impii uiuentis/transit ad miseriam impii morituri. et calcet sup eum quasi rex interitus. Iuxta hebræū hr. et faciet deambulare ipsum ad regem terrorum. hoc est ad mortem quatenus est supremum terribilium secundum doctrinam negantium aliam uitam. Duo itaq₃ mala in impio moriente describuntur. alterum desperatio ducens ipsum paulatim ad mortem tanq̄ deambulantem: alterum terror. propterea. n. describitur pergens ad regem terrorum.

¶ Habitent in tabernaculo illius socii eius qui non est. Iuxta hebræū hr. Habitabit in tentorio eius ex iis non ei. Transit ad miserias impii post mor tem. & habitator significatur alienus a consanguineis & affinibus defuncti/dicendo q₃ in tabernaculo eius defuncti habitabit homo ex iis qui cōprehenduntur in non ei: hoc est in non coniunctis ei. aspergatur in tabernaculo eius sulphur. ad ignomi niam/loco aromatum quæ in domo mortui diuitis cremabantur. ¶ Deorsum radi ces eius siccentur: sursum autem atteratur messis eius. Futura indicati ui sunt hæc omnia uerba: & secunda particula iuxta hebræū hr. et sursum icidetur ramus eius. Metaphorico sermone significat inchoata opera ab impio defuncto defectura, tum quia arescet radix (hoc est id quod fouet & alit inchoatum opus) tum quia succidetur ramus: hoc est quicquid in inchoato opere prouectum erat. ¶ Me moria illius pereat de terra. Iuxta hebræū hr periit. & est sermo de memoria laudis & glorie. et non celebretur nomen eius in plateis. Interpres addidit ce lebretur ad claritatem sensus. in platea siquidem congregati homines soliti sunt confer re de nomine defuncti/miserādo & laudando tēpore quo defunctus est. Inter miserias itaq₃ defuncti supputat & q₃ in posterum non erit memoria eius/& q₃ tunc non erit no

men

men eius in platea. Expellet eũ. Legẽdũ ẽ. Pellẽt eũ de luce ad tenebras. hoc est quem glorificabant uiuum/uituperabunt mortuum. et de orbe transferet eum. Iuxta hebræũ hr. elõgabunt eum. hoc est indignum orbe terrarum dicent eũ. Non erit semen eius neq3 progenies. Iuxta hebræũ hr. Non filius ei et non nepos in populo eius. Sententia est clara. nec ulle reliqe in regionibus eius. Iuxta hebræũ hr. in habitationibus eius. nec est opus expositione. In die eius stupebunt nouissimi: & primos inuadet horror. Iuxta hebræũ hr. Super diem eius stupebunt posteri: & priores apprehendit pauor. Quamuis memoria laudis non erit, erit tamen memoria calamitatis tantæ q & posteri stupebunt & antiquiores superstites affecti sunt pauore quemadmodum nauigantes in fluctibus & procellis: talem. n. timorem insinuat hebraica dictio.

Hec sunt ergo tabernacula iniqui: & iste loc⁹ eius qui ignorat deũ. Iuxta hebræũ hr. Tantum hec habitacula iniqui: et iste locus non nouit ei. hoc est eius qui non nouit deum fortem. Annota prudens lector aduerbium tantũ: quoniam in eo consistit neruus totius sententiæ bildad aduersus iobem. manifestat. n. per hanc exclusionem q prædictæ omnes miseriæ accidunt impiis duntaxat; ut hinc conuincat iobem inter impios. Nec intendit bildad q cuilibet impio eueniant uniuersa mala hæc: sed q nulla harum miseriarum afficitur nisi impius. Describit itaq3 miserias dictas sub specie habitaculorum & locorum in quibus quasi habitant & conuersantur iniqui relatiue ad homines & ignorantes deum notitia obsequii: eo q euitare has miserias nequeunt/quemadmodum nec habitaculis nec locis carere possunt.

CAPVT .XIX.

Respondit autem iob/ & dixit. Usq3quo affligitis. Parui refert q hebraice hr. Contristabitis animam meam. Ac si apertius dixisset. tanto dolori quem sustineo in corpore / usq3quo perseuerabitis in gerendo tristitiam in animo. et atteritis me sermonibus? Futurum est apud hebræos. Duo absurda committebant socii iobis. alterum q perseuerabant dicendo contristantia iobem qui tamen uenerant ad consolandum eum. Alterum q multiplicabant non rationes sed uerba: & propterea iob dicit usq3quo attereris me sermonibus? En decies confudistis me. Iuxta hebræum habetur. Hoc/decẽ uicibus pudore afficietis me. Si supputatur numerus alterni sermonis, quinquies locuti sunt hacten⁹ socii/& iob quinquies quoq3 respondit connumerata responsione ista. & propterea dicit hoc decem uicibus: hoc est cum isto supputato colloquio decem uicibus affecistis me pudore/quinquies audiendo & quinquies respõdendo. et nõ erubescitis opprimentes me. Iuxta hebræũ habetur. non erubescetis, audebitis in me? Debebant. n. erubescere ex tali officio: nec debebant audere in socium tam uehemẽter afflictũ/sed cõdolere & cõmiserari. Nẽpe etsi ignoraui/mecũ erit ignorãtia mea. Iuxta hebræũ hr. Et ẽt pfecto erraui: mecũ dormiet error me⁹. Verba sunt non asserẽtis se errasse/sed cõcedentis sociis: ac si dixisset esto q erraui, respõdet siqdẽ tacitæ obiectioni: uc3 q rõne erroris contristabant eum socii

& audebant in eum. Et appellatur error sermo excusatorius iobis: vcȝ ꝙ erat afflict9 non propter peccata propria. de hoc. n. dicit & profecto etiam erraui/id est esto ꝙ errraui, non uos lædet error meus sed quiescet mecum: hoc est ex quo uidetis me fixum in hac sententia, esto ꝙ errem non propterea perseuerare debetis audendo & contristando me/quia non nocet uobis error meus sed mecum dormiet nulli molestus. Et dicit hec respondendo ad bildad, qui in præcedēti capitulo dixerat iobi nunquid propter te relinquentur ciuitates &c.

¶At vos contra me erigimini: ⁊ arguitis me opprobriis meis. Iuxta hebræū habetur. Si certe super me ingrandescetis: ⁊ arguetis sup me vituperium meum. Inchoat conditiōalem cuius antecedens habet duas partes. quarum prima est ꝙ si certe grandes fietis super me dissentientem a uobis. altera est & uituperium meum (hoc est & afflictionem meam tanꝗ uituperium meum) reprahendetis super me/hoc est super merito meo. Tangit. n. in hoc antecedente utrunqȝ: vcȝ & dissidentes doctrinas de aduersitatibus hominum in prima parte/& dissidentes sententias de merito ipsius iobis. nam dissentiebant de aduersitatibus hominum in cōmuni: affirmante iobe affligi quandoqȝ homines a deo sine eorum culpa: affirmantibus autē sociis homines affligi a deo pro peccatis duntaxat. Dissentiebant quoqȝ consequenter applicando hæc ad iobem: asserentibus sociis iobem puniri pro peccatis eius: affirmāte autem iobe se longe plus pati ꝙ mereantur peccata sua. ☞Saltem nunc intelligite: quia deus non equo iudicio afflixerit me/⁊ flagellis suis me cixerit. Parui refert ꝙ iuxta hebræum habetur. Scite nunc ꝙ eloha fecit tortū mihi: ⁊ laqueum super me fecit circundare. Ecce consequens ad integrandū inchoatam conditionalem: & constat consequens ex duabus partibus. altera est eloha (hoc est deus iudex) fecit tortum mihi quo ad quantitatem mali/affligendo me plusꝙ mereor. altera est ꝙ fecit malum meum incurabile. hoc enim significatur metaphora laquei circundantis, dicendo & laqueum circundare fecit super me/ut nulla ex parte possim euadere. ☞Aduerte prudens lector ꝙ iob nō blasphemat: quia nō absolute sed sub conditione affirmat deum non rectum fecisse iudicium. est. n. sensus ꝙ si deus affligit pro peccatis duntaxat, fecit non rectum iudicium mihi/ puniēdo me longe plusꝙ mereor. Nec putes iobem confisum in proprio scrutinio meritorum suorum / prorupisse in hāc conditionalem: quoniam inexcusabilis esset a blasphemia: scriptum est. n. delicta quis intelligit? sed cōfisus in diuina reuelatione protulit hanc conditiōalem/ꝗuis minus prudenter. reuelatum siquidem fuisse iobi ꝙ deus afflixit eum ad probādum ꝙ etiam tam uehementer afflictus non peccaret sed perseuararet in rectitudine animi/apparet superius cap. 10. Dixi autem minus prudenter: quia in modo loquēdi retorquet iniustitiam in deum. debuisset siquidem dicere se plus pati ꝙ meretur, & non ponere os in iudicium dei. unde & inferius arguitur iob a deo ꝙ hæc dixerit. Est itaqȝ cōditionalis ista uera ꝗuis tam antecedens ꝙ cōsequens sit falsum: quēadmodū uera ēt est ista cōditionalis si leo uolat leo habet alas/& tū tā ātecedens ꝙ cōsequēs ē impossibile.

¶Ecce clamabo vim patiens / ⁊ nemo audiet. Iuxta hebræum habetur. Ecce clamabo tortū/⁊ nō respōdebitur mihi. Prosequit̄ cōditionalē inchoādo a secūda parte cōsequētis: vcȝ laqueū sup me fecit circundare, declarat siquidem ꝙ

nulla sibi relicta est uia euadendi / incipiens a uia clamoris queruli clamando sibi fieri tortum: quantuncunqꝫ enim clamauero, non inuenitur respondens / hoc est releuans me. **Vociferabor & non est qui iudicet.** Parui refert ꝙ hebraice habetur. **et non iudicium.** non solum careo releuante / sed etiam non inuenio iudicium. præsupponit enim se pati iniustum. **Semitam meam circumscripsit & transire non possum: & in calle meo tenebras posuit.** Iuxta hebræum habetur. **Viam meam obstruxit & non transibo: & super semitas meas tenebras ponet.** Tertio facultatem euadendi tanq̄ per recessum a loco in quo patitur ademptā sibi describit / ad instar hominis cui uia publica obstructa est & cui obscuratæ sunt particulares semitæ. Et intendit per has similitudines dicere consequēter ꝙ deus priuauit intellectum eius lumine ueritatis in multis rationibus mouentibus eum / & obstruxit ei uiam ad assequendum bonum indurando cor eius ad uolendum sistere in uita solita: hæc enim sequuntur ex illa conditionali, si enim asseritur opinio sociorum de iobis punitione / & iungitur innocentiæ eiusdem quam tuetur, sequuntur omnia hæc: vez & ꝙ non inueniat iudicium / & ꝙ obtenebratus est intellectus iobis / & ꝙ obstinata est uoluntas eius, ut nunq̄ transeat ad euadendum malum & assequendum bonum fœlicitatis prædicatæ a sociis.

¶ **Spoliauit me gloria mea.** Legēdū esset. **honore meo.** Manifestato laqueo circundante ipsum, manifestat magnitudinem afflictionis / colligendo prænarrata mala sua summarie & explicando mala alia prius tacita. & dicit hæc ad inchoandum probationem consequentiæ. Dico ad inchoandum: quia ad uerificandum sequelam consequentis ex antecedente non sat est manifestare magnitudinem afflictionis / sed adiungere oportet ꝙ afflictus est iustus. ex ambobus. n. simul & non ex altero tantum / uerificatur ꝙ plus patitur q̄ mereatur: ut patet. & propterea iob manifestat prius afflictionis propriæ magnitudinem / & deinde propriam coram deo iustitiam. Verū magni refert discernere hanc manifestationem ab immediate præcedente: qm̄ illa innititur sententiæ falsæ / assumptæ in antecedente conditionalis dictæ: ista autem innititur ueritati rerum gestarum. subiungit. n. mala quæ uere passus est / & uere testantur magnitudinem afflictionis. & inchoat a priuatione honoris: non. n. amplius honorabatur. **et abstulit coronam de capite meo.** hoc est authoritatem qua auditione dignus tanq̄ rex habebat. **Destruxit me vndiqꝫ & pereo.** Iuxta hebræū hr̄. **Destruet me in circuitu & iui.** hoc est perseuerat destruendo me in circuitu & iui in manꝰ eius. metaphorico sermone direptionem ac cōsumptionem opum suarum describit. **et quasi euulse arbori abstulit spem meā.** Iuxta hebræū hr̄. **et mouit sicut arborē spem meam.** Spem suam appellat filios propagaturos progeniem eius. & modum quo interierunt commemorando / assimilat commotioni arboris. consueuerunt siquidem arbores euelli ex magno uenti turbine: & sic occisos fuisse filios testatur historia in principio huius libri scripta. cōcussit siquidem uentus domum in qua erant &c.

¶ **Iratus est contra me furor eius.** Afflictionem propriæ personæ percussæ a planta pedis usqꝫ ad uerticem commemorat. & **sic me habuit quasi hostē suū.** Parui refert ꝙ hebraice hr̄. **et supputauit me sibi sicut hostes suos.** Narratis malis illatis sibi a deo / narrat modum quo intulit hæc deus. & describit fuisse mo

dum hostilē:hoc est q tanq̄ contra hostē suū processit deus. Et explanando hunc modū subiungit. Simul venerunt latrones eius. Iuxta hebræum habetur. Simul venerunt societates eius. Vere secundum historiam simul tempore uenturæ ordinatæ fuerunt & uenerunt societates diversæ: vez chaldæorum sabæorum & dæmonū tum excitantium uentos tum immittētium ignem. Et pronomen eius demonstrat deū, sub cuius potestate sunt societates istæ tanq̄ societates militum. et fecerūt sibi viā per me. Iuxta hebræū hr̄. et calcarunt super me vias suas. hoc est uno eodemq̄ tempore calcarunt uias suas diuersas contra me. et obsederunt in gyro tabernaculum meum. Ad uerificandum q deus processit contra eum tanq̄ hostem/ describitur tanq̄ circundatus societatibus istis ad expugnandum eum. Et uere sic fuerat: quoniam ad expugnandum animum eius ut rueret in peccatum, occisi sunt filii & famuli / consumptæ oues & direpta reliqua animalia. quo ad hoc siquidem uerificatur similitudo hostilitatis & non solum secundum res gestas exterius: q̄uis deus non intenderit expugnare, sed tradiderit eum dæmonibus intendentibus expugnare.

¶ Fratres meos longe fecit a me. Narratis malis sibi illatis directe, subiungit mala quæ per modum sequelæ euenerunt sibi. & fratres quidem appellat consanguineos & affines. et noti mei quasi alieni recesserunt a me. Iuxta hebræum hr̄. et noti mei tantum alienati sunt a me. hoc est & mihi tantum noti (utpote qui mihi soli communicabant secreta sua) alienati sunt a me. ¶ Dereliquerunt me propinqui mei. Iuxta hebræū hr̄. Prohibuerunt appropinquantes mihi. hoc est soliti appropinquare mihi uisitando me, prohibuerunt officia salutationis / uisitationis / comitatus & huiusmodi. et qui me nouerāt obliti sunt mei. et uniuersaliter illi obliti sunt mei inter quos & me mutua erat notitia. ¶ Inquilini domus mee & ancille mee sicut alienum habuerunt me: & quasi peregrinus fui in oculis eorum. Hinc apparet q famuli & famulæ iobis habitantes in domo iobis/ non fuerunt percussi percussis aliis iobis famulis, sed ex industria a satana reseruati ad multiplicandam tristitiam iobis uidendo se despici a domesticis famulis qui remanserant. ¶ Seruum meum vocaui & non respondit: ore meo deprecabar illum. Habebat iob domi non solū famulos seu ministros quos interpres appellauit inquilinos domus sed ēt seruos ēt despiciētes iobem. ¶ Halitū meū exhorruit vxor mea. Iuxta hebræū hr̄. Halitus meus alienus vxori mee. hoc est tanq̄ alienus habetur ab uxore mea: quod est dicere uxorem suam uitare ipsum tanq̄ uirum alienigenam. et orabam. Iuxta hebræum habetur. et miseratus sum filios vteri mei. defunctorum siquidem filiorum iacturam miseratus erat. Et ad cumulum miseriarum iobis spectabat proculdubio miseratio hæc. ¶ Stulti quoq; despiciebant me. Iuxta hebræum habetur. Etiam inique abominati sunt me. Et quod deterius est. quum ab eis recessissem/ detrahebant mihi. Iuxta hebræum habetur. surgam & locuti sunt in me. Iniq abominati sunt me sedentē/ & surgentē ad honorandū eos ꝓsecuti sunt iniuriis uerborū, & i hoc carperē uidet̄ socios iniquos. ¶ Abhominati sunt me quōdā cōsiliarii mei. Iuxta hebræū hr̄. Abhominati sunt me oēs gētes secreti mei. Diuersarū nationū cōsiliarios se habuisse insinuat / a qb9 ēt despiciebat̄. & quem maxime

diligebam/aduersatus est mihi. Iuxta hebraeū hr. et iste amaui versi sunt in me. Dicendo uersi sunt/insinuat q pronomen iste demōstrat multos. demōstrat.n. quemlibet sociorum praesentium quos alloquebat/demonstrat coetum illorum. Et hebraica phrasi subintelligitur relatiuum/& iste quem amaui uersi sunt contra me.

¶ Pelli mee consumptis carnibus adhesit os meum. Iuxta hebraeū hr. In pelle mea & in carne mea affixum est os meum. Post consecuta extrinsecus/manifestat quid consecutum fuerit intrinsecus (hoc est in corpore proprio) ex percussione suscepta: dicendo q ossa per uniuersum corpus tanq affixa conglutinata sunt tam carni q pelli suae. Et hinc apparet q non tota iobis caro consumpta erat: sed quicquid carnis remanserat/& quicquid fractae pellis erat, cohaerebat ossibus tanq affixum/ita q non poterat iobis cutis digitis alienis trahi in rugam. et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos. Iuxta hebraeū hr. et euasi in pelle dentium meorum. Excipit ab affixa pelle pellem dentium: quam ex industria fatā reliquit solutam/ut facultas loquendi ad maledicentiam & blasphemiam remaneret in iobe. ¶ Miseremini mei miseremini mei saltem vos amici mei. Interpres addidit saltem: & mutauit socios in amicos. quia manus eloha tetigit me. Sententia est clara. ¶ Quare persequimini me sicut deus: & carnibus meis saturamini? Iuxta hebraeum hr. Quare persequemini me sicut el: & carne mea nō saturabimini? Inter subsecuta mala supputat postremo officia sociorum mala erga eum/prouocando eos ad misericordiā, & dicit quare persequemini me sicut el/idest deus fortis: arguendo eos q perseuerant persequendo eum hostiliter, nam sic (hoc est hostiliter) deum persequi ipsum iobem/paulo āte descripserat. Et significanter dicit sicut el: quoniam absurdum est socios imitari potentiam diuinam affligentem aliquem. Quod autem dicit & carne mea non saturabimini/ad manifestādum sociorum peccatum spectat, uobis inquit nō sat est cruciatus carnis meae quem uidetis, sed perseueratis apponendo cruciatum animi/contristando continue me.

Quis mihi tribuat vt scribantur sermones mei. Deficit nūc/& superfluit mihi: hebraice enim habetur. Quis dabit nunc & scribentur sermones mei. Occultata siquidem hactenus in corde suo prolaturus/dicit quis dabit nunc: hoc tempore quo manifesto tam excelsum mysterium dei. Et est sermo mutilus: metri enim causa transposita est particula in libro. Ita q clausula ista ad sui integritatem ordinanda est cum dicta particula. & est sensus quis dabit nunc & scribentur in libro sermones mei/non quos dixi sed quos proferam. post narratam siquidem magnitudinem afflictionis propriae, intendit manifestare propriam iustitiam/non operum sed fidei: ut integre pateat ipsum tam uehementer afflictum fuisse/& esse iustum apud deum. quis mihi det vt exarentur in libro. Stylo ferreo & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice. Iuxta hebraeū habet. quis dabit in libro & sculpentur? In stylo ferri & plumbo, ad semper in petra incidentur? Vt praedictum est particula in libro/non ad hanc sed ad praecedentem immediate spectat sententiā. Ita q iob cupit uerba subiuncta scribi dupliciter (tum in libro tum in petra) dicendo. quis dabit & sculpentur in stylo ferri & plumbo/ad semper in petra incidentur? Vbi manifeste patet petram esse in qua incidendo sculpen

da sunt uerba instrumento ferreo. Et ratio affertur ad hoc ut seruentur in perpetuum: libri.n. facile & consumuntur & perduntur. Quod autem dicitur de plumbo, spectat ad hoc q incisae in petra concauitates literarum impleantur plumbo / ut facile legi possint.

¶ Scio.n. q redemptor meus uiuit. Iuxta hebraeũ hr. Et ego sciui redemptorem meum uiuum. Ecce uerba scribenda in libro & sculpenda in petra. & merito / quia fidem mesiae redemptoris humani generis resurrectionisq; futurae continent. Fidem itaq; suam non uacillantem sed certam manifestat dicendo & ego sciui. Incipit autem a coniunctione copulatiua / ad manifestandum q non solus habuit hãc notitiã. dicendo.n.& ego sciui / insinuat q alii quoq; hoc idem sciuerunt: ut intelligeremus q fides mesiae & resurrectionis antiquior est iobe. Et dicendo redemptorem meum / spem suam in redemptore positam manifestat. redemptorem autem (ut subiuncta testãtur) a seruitute corruptionis corporeae significat. Et dicendo uiuum / aperit redemptorem suum esse deum: utpote qui perseuerat uiuus. non.n. dicitur uiuet sed uiuum / ad significandum q tunc & semper uiuit redemptor eius. et in nouissimo die de terra surrecturus sum. Iuxta hebraeũ hr. et nouissimũ super puluerem leuabit. subauditur enim more solito relatiuum. Ita q ordo literae est / & nouissimum q super puluerem leuabit. Et aiunt hebraei posse subintelligi in uerbo leuabit pronomẽ se. ita q duplex est lectio: uel leuabit se / uel leuabit. Profitetur itaq; iob redemptorem suum non solum uiuum sed etiam nouissimum: hoc est q post eum non erit alius redemptor / ad excludendum fictum a quibusdam philosophis redemptorem hominum nũq; postremum sed quilibet eorum habet successorem. opinati sunt enim corpus coeleste post cõpletum annum maximum producere iterum eosdem homines: & sic deinceps completo maximo quoq; anno / denuo producere eosdem homines. ac per hoc nullum esse redemptorem hominum nouissimũ: quia nullus annus maximus est ultimus, sed in aeternum cuilibet succedet alius. Ad excludendum ergo huiusmodi redemptorem appellat redemptorem suum nouissimum. ¶ Et si subintelligitur pronomen se, resurrectio ipsius mesiae significatur dicendo qui super puluerem leuabit se. Et sic naturae duae significantur in mesia: altera qua semper est uiuus / altera in qua post mortem resuscitatus est a se ipso. Si uero nõ subintelligitur pronomen se, resurrectio communis significatur efficienda a mesia dicendo qui super puluerem leuabit / proculdubio quos redemit. effectus.n. redemptionis describitur. ¶ Et rursum circundabor pelle mea. Iuxta hebraeũ hr. Et postea pelle mea circũdati sunt ista. Et ẽ foeminini generis ac numeri singularis pronomen ista. & est ordo literae / & postea pelle mea ista fuerunt circundati artus mei seu membra mea. est.n. masculini generis membrum apud hebraeos. Verificatur autem & postea / secundum utranq; lectionem: nam post mesiae resurrectionẽ resurrectio erit aliorũ / & prior est naturaliter actio leuationis q̃ passio eius qui leuatur ex puluere. Nec me latet dictionem interpretatam circundati / posse etiam interpretari incisi uel consumpti: sed quia contextus horret has significationes in hac litera, ideo electa ẽ significatio circundationis quadrans contextui. et in carne mea uidebo deum saluatorem meum. Iuxta hebraeũ hr. et de carne mea uidebo eloha. Substantiuum uerbum praesentis temporis in hebraeo non saepe sed semper omissum / insinuat subintelligendum hic esse uerbi substantiui participium ens. ita q ordo literae est

& de carne mea ens uidebo eloha. Manifeſte profitetur ſe reſurrecturum cum propria
pelle & propria carne & deum iudicem ſe uiſurum, dicendo & conſtans de carne mea
uidebo eloha: hoc eſt deum iudicem. **Quem viſurus ſum egoipſe ꝛ oculi
mei conſpecturi ſunt/ꝛ non alius.** Iuxta hebræū hr̃. **Quē ego videbo mi
hi ꝛ oculi mei videbunt/ꝛ non alienus.** Salutarem ſibi deum iudicem fore af
firmat dicendo quem ego uidebo mihi/non aduerſus me. Et corporali uiſione uiſurū
ſe eloha manifeſtat dicendo & oculi mei uidebunt. Et per hoc duas in eloha naturas ite
rum manifeſtat: alioquin oculis ſuis non eſſet uiſurus eloha. niſi. n. deus iudex eſſet etiā
homo/corporeis oculis non uideretur. Et ad excludendum deliramēta quæ ſecutus eſt
pythagoras dicens ſe olim fuiſſe euphorbium, ſubiungit & non alienus. ſubauditur. n.
pro me ſeu loco mei. ad declarandum ſiquidem ꝙ ipſemet penit⁹ reſurget/excludit om
nem diuerſitatem ſubſtantialem dicendo & non alienus a me loco mei. **repoſita eſt
hec ſpes mea in ſinu meo.** Iuxta hebræū hr̃. **conſumpti ſunt renes mei in
pectore meo.** Conſummato ſermone fidei de meſia redēptore in duabus naturis (di
uina ſcilicet & humana) & de reſurrectione hominum & de poſtremo iudicio, dicit
iob metaphorico ſermone nihil remanſiſſe in intimis ſuis. uniuerſam. n. fidem ac ſpem
ſuam per dicta uerba protulerat. Et ad inſtar renum conſumptorum (utpote in quib⁹
nihil remanſit pinguedinis ac humoris) deſcribit intima animi ſui dicendo conſumpti
ſunt renes mei. ad inſinuandum. n. ꝙ metaphorice loquitur/adiungit in pectore meo.
renes. n. corporei longe ſunt a pectore: ſecreta autem animi dicuntur recōdita in pecto
re. Aſſimilantur autem etiam apud hieremiam cap. 17. intima animi renibus/ quia re
nes in corpore purgatorii ſunt ſecundum phyſicos: & ideo intima animi quatenus pur
gatoria animi eſſe debent/appellantur renes. Et in propoſito aptiſſime renibus cōſum
ptis aſſimilantur intima animi iobis purgatoria ipſius exhauſta/proferendo palā quic
quid in eis latebat. Et dixit hoc ad manifeſtandum ſociis ꝙ hactenus retinuerat apud
ſe fundamentum iuſtitiæ ſuæ/fidem ſcilicet meſiæ & reſurrectiōis &c. modo autem co
actus eſt manifeſtare/ſic ut nō expectēt amplius audire in quo cōſiſtit iuſtitia eius.

¶ **Quare ergo nunc dicitis: perſequamur eum ꝛ radicem verbi inue
niamus contra eum? Fugite ergo a facie gladii.** Iuxta hebræū hr̃. **Quia
dicetis quis perſecutus eſt eum? ꝛ radix verbi inuenta eſt in me. Ti
mete vobis a facie gladii.** Poſt manifeſtatam propriam iuſtitiam monet iob ſo
cios ne perſeuerent in temerario iudicio iniquitatis ipſius iobis. monet autem prædicē
do tum eorum obſtinationem tum pœnam. Et obſtinationem quidē prædicit ut cām
pœnæ/dicendo, quia dicetis/hoc eſt perſeuerabitis dicentes hæc duo: alteꝝ qs ꝑ ſecutus
eſt eum/niſi deus qui omniū hominū merita nouit? alterū & radix uerbi (hoc eſt rei. i.
perſecutionis: uerbum. n. quandoq; ſumi pro re apud hebræos perſpicuum eſt) inuen
ta eſt in me. Et intendit per radicem/iniquitatem tanq̄; perſecutionis radicem: utpote
meritorie germinantem perſecutionem. dicebant. n. ſocii iobis ꝙ deus inuenit in iobe
radicem perſecutionis/hoc eſt iniquitatem merentem perſecutionem. Quia itaq; per
ſeuerabitis hæc dicendo temerario iudicio, ideo timete uobis a facie gladii/ ſupremi iu
dicis quem manifeſtaui me uiſurum. **quoniam vltor iniquitatum gladius
eſt.** Iuxta hebræū hr̃: **quia ira iniquitatibus gladii.** Et eſt ordo literæ/ quia ira

gladii imminet iniquitatibus.ecce ratio pœnæ metuendæ/ quia uindicta gladii imminet iniquitatibus.Et gladii nomine potestatem exterminatricem significat. et scito te esse iudicium. Iuxta hebræũ hr. propterea scietis q iudiciũ. Intẽdit iob q iudicium superest in alia uita.& de illo dicit propterea scietis q iudicium est / propter iniqitates uestras scietis experientia teste q iudicium superest.

CAPVT .XX.

R Espõdit autem zophar nahamathites. Tertius socius tertio loco respondet iterum.et dixit. Idcirco cogitationes mee varie succedunt sibi. Iuxta hebræũ hr. Idcirco cogitationes mee facient respondere me. Dixerat in postremis uerbis iob q ira gladii imminet iniquitatibus:accæpitq zophar hanc sententiam ex ore iobis confessam / & dicit.idcirco/hoc est propter hanc quam confiteris sententiam q ira diuini gladii decreta est iniquis,cogitationes meæ quæ fundãtur super hac sententia facient respondere me/tuendo & prosequendo quæ prius dixeram & quæ socii dixerunt: uz q ira dei est propter iniquitates. ¶ Vbi aduerte q zophar iuertit iobis uerba ad suum propositum non ignoranter sed sciens & prudens illudendo iobi:ut in sequenti capitulo iob testat. comminatus siquidem fuerat iob in calce præcedentis capituli iram gladii diuini decretam iniquis/intendens loqui de ira iudicii diuini post hominis mortem:zophar uero q̃uis sensum iobis intelligeret,uerba tamen iobis festinus accæpit/ & inuertit utendo illis pro sententia sua tanq̃ iob confessus fuerit sententiam sociorum suorũ:& propterea festinãter inchoat ab occasione sumpta ex uerbis iobis dicẽdo ideo &c. & mẽs in diuersa rapitur/doctrinam qua me arguis audiam. Iuxta hebræũ hr. et pro festinatione mea in me/correctionem erubescẽtie mee audiam. Insinuat ipsemet zophar festinationem propriam ad respondendum:hoc est q quum audiuit iobem confiteri q ira diuini gladii decreta est iniquis/statim ex ore iobis festinanter accæpit uerbum tanq̃ ad confutandum iobem uerbis ipsiusmet iobis.& pro huiusmodi festinatione petens ueniam,præoccupando correptionem quam meretur (indecens. n.est huiusmodi festinatio) offert se auditurum pro festinatione sua qua usus est correctionem erubescentiæ suæ/hoc est facientem ipsum erubescere. et spirit9 intelligentie mee respondebit mihi. Iuxta hebræũ hr. et spiritus ab intelligentia mea testificabitur mihi. Intelligentiam suam zophar appellat sententiã quã ipse intelligebat/quam profitebatur: uz q ira dei decreta est iniquis.spiritũ autẽ ab huiusmodi ueritate intellecta procedentem appellat impulsum internum in mentibus hominum/& etiam in uerbis ipsius iobis apparentem tanq̃ iob ab huiusmodi spiritu actus protulerit uerba illa.& ꝓpterea dicit & spiritus procedẽs ab intelligẽtia mea (hoc ẽ a ueritate a me intellecta) testificabit mihi/utpote cõmunis humano gñi.
¶ Hoc scio a principio. Iuxta hebræũ hr. Num hoc nosti a semper,a constitutione hominis super terram? Quasi dicat optime nosti.& ad exponendũ semper/subiungit a positione hominis super terram. Nec est perspicuum an zophar crediderit mundum atq hominem fuisse ab æterno an creatum in principio tẽporis ut

moyses scripsit. si. n. philosophorum opinionem sequebatur/legendum est appositiue a semper a positione hominis super terram: si uero ueritatem reuelatæ fidei sequebat, intelligendum est positionem hominis super terram limitare semper, ita q quum dixisset a semper, limitando æternitatem ad tempus quo factus est homo/subiungit a positione hominis super terram. perinde acsi dixisset a semper non simpliciter & absolute sed ex quo positus est homo super terram. Et intēdit per hoc dicere q non oportet fingere resurrectionem mortuorum cum iudice iniquorum: quoniam ex quo conditus est homo super terram/semper iniqui fuerunt puniti a deo. huc. n. tendit uniuersum capitulum hoc: ut in hoc principio & in calce patet. ¶ Quod laus impiorum breuis sit: & gaudium hypocrite ad instar puncti. Iuxta hebraū hr. Quod cantus impiorum ex propinquo: & letitia hypocrite vsq; vnius puncti. Ecce demonstratum per pronomen hoc (dicendo num hoc nosti) uerificatum scm per ex quo positus est homo super terram. & duo significantur de prosperitate impiorum: propinquitas vz ad casum/& momentanea duratio. Et propinqtas quidem ad casum describit instar propinquitatis localis ad perturbantia/dicēdo q cant⁹ impiorum ex propinquo habet perturbantia & tollentia ipsum. momentaneam uero durationem significat ad similitudinem morantis usq; ad unum temporis punctum (hoc est quasi indiuisibile momentum) dicendo & lætitia hypocritæ usq; unius puncti: hoc est instantis moram. Nominat autem cantum & lætitiam/ut tam internum q externū gaudiū compræhendat: & meminit impiorum & hypocritæ ut tam occulte q patēter iniquos compræhendat. Et hæc proponit tanq genera miseriarum quibus iniqui afficiuntur in hac uita a deo/declaraturus modos quibus ambo uerificātur. zophar. n. ordinate procedens ad manifestandum proposita, primum manifestat sensum propositorum/pate faciendo etiam de quibus impiis loquitur: deinde manifestat modos quibus uerificat propinquitas: & demum quomodo uerificatur celeritas pœnarum. ¶ Si ascenderit vsq; ad celum superbia eius. Iuxta hebræum habetur. Si ascēdet in celum celsitudo eius: & caput eius nubes attinget. Dixerat cantum impiorum ex propinquo: & propterea ad confutandum apparentem elongationem prosperitatis dicit. si ascenderit usq; ad cœlum (quasi elongata a perturbantibus) cælsitudo impii, & caput eius ad nubes attigerit: hoc est ad locum excælsum in quo suspicimus nubes. metaphorico. n. sermone maxima cælsitudo humanæ prosperitatis describit. ¶ Quasi sterquilinium in fine perdetur. Iuxta hebraū hr. Sicut stercus eius in perpetuum peribit. E regione eleuationis ad cœlum ponit eiectiōem stercoris proprii ad inferiora/non ut recondatur sed ut in perpetuum pereat. per hanc metaphorā insinuans concomitantiam ruinæ ad cælsitudinem: ita q quemadmodum cælsitudinē impii hominis concomitatur naturaliter in corpore uilissimum stercus eiiciendum, ita in statu excælso comitat futura ruina in uilitatē abominabilē. Intēdit. n. p hoc q in impiis prosperitas fert secum necessitatem cadendi quemadmodum necessitatem egerendi. & propterea dicit q in perpetuum peribit sicut stercus eius. et qui viderunt/dicent vbi ipse: hoc est qui cum uiderant in tanta cælsitudine/aspicientes illius ruinam admirādo dicent ubi ipse est: locum tam sordidum aut nullum inter humanas dignitates considerātes. ¶ Velut somnium auolans. Optime interpretatus est hebrai

eam literam Sicut somnium volabit. quoniam subintelligitur relatiuum: & est sensus sicut somniū quod uolabit. postq̄.n.zophar manifestauit quo sensu intelligat prosperitas impiorum ex propinquo ex metaphora praecedente/declarat consequenter quo sensu intelligatur eorundem prosperitas momentanea, assimilando eam somnio/non retento in memoria sed uolanti a memoria somniantis. Et propterea subiungit. non inuenietur. Iuxta hebraeum hr. et non inuenient illud. qui somniauerunt. transiet sicut visio nocturna. Iuxta hebraū habet. et profugus erit sicut visio noctis. Assimilatur secundo impius diues uisioni noctis: hoc est spectris seu simulachris apparentibus in nocte timentibus hominibus in uigilia. aiunt.n. uidisse se imaginem quandam quae uelut profuga non apparet amplius. Assimilatur ergo prosperitas impii somniis & spectris statim transeuntibus, ad insinuandum tum eam esse ualde uanam/tum nullius durationis. Vnde & subiungitur. Ocul⁹ qui eum viderat non videbit. Iuxta hebraū hr. Oculus vidit eum & nō adiiciet. proculdubio ad uidendum iterum. De simulachro uiso in nocte dicitur oculus uidit illud semel secundum existimationem uidētis, & quum uult iterum uidere illud non uidet amplius. momentaneam.n. durationem per hanc similitudinem insinuat. neq3 vltra intuebitur eum locus suus. Particula haec metri causa transposita est. pertinet.n. ad metaphoram localem primo dictam si ascenderit in coelum &c. Ita q̄ cointelligenda est in calce illius metaphorae postq̄ scriptum est ubi ipse? subiungitur.n. & nō adhuc uidebit eum locus eius: hoc est & non redibit ad pristinam celsitudinem.

¶ Filii eius atterentur egestate. Iuxta hebraū hr. Filii eius placabunt pauperes. Manifestat consequenter zophar de quibus impiis loquitur: ve3 de perseuerantibus in iniquitate. Et oportuit hoc manifestare, quia iobi quem censebant ex propria iniquitate percussum/foelicitatem si conuerteretur ad deū & bona opera promiserant. Describit itaq̄ perseuerantem impium ab operibus filiorum placantium pauperes qui conqueruntur de patre. Ac si apertius dixisset. de illo impio loquor qui sic perseuerat ut non ipse placet pauperes querulos/sed filii eius hoc faciunt officium: qa pater tam terribilis est usurpator alieni ut pauperes queruli non possint habere quod suum est ab eo. et manus illius reddent ei dolorem suum. Iuxta hebraum hr. et manus eius restituent male partum Manus filiorum demonstrantur restituentes pauperibus male acquisita a patre/ad uitandum infamiam ex clamoribus pauperum consurgentem: contingit.n. nōnunq̄ hoc officium fieri a filiis inuito patre.

¶ Ossa eius implebuntur vitiis adolescentiae eius. Iuxta hebraū hr. impleta sunt pueritiis eius. Et est sensus q̄ perseuerauit in uitiis a pueritia sua. ossa.n. sustentantia corpus/pro moribus & consuetudinibus sustentātibus moralem uitam ponuntur repleta pueritiis: hoc est uitiis etiam a pueritia contractis. iam.n. dictum est q̄ perseuerantes impios intendit describere. propter quod & subiūgit. et cū eo in puluere dormient. Ecce perseuerātia uitiorum usq̄ ad mortem: utpote quae comitabuntur eum usq̄ ad puluerem sepulchri seu cadaueris.

¶ Quum.n. dulce fuerit in ore eius malum. Iuxta hebraū hr. Si dulcebit in ore eius malum. Postq̄ manifestauit q̄ loquitur de impiis perseuerantibus, adiungit modum ac rationem quo & qua aliquis perseuerat in malo morali. Et consi

stit tam modus q̄ ratio in delectatione.ideo.n.perseuerat homo in mala uita quia de-lectat̃ in malis operibus.Describit itaq; huiusmodi delectatiōem ad instar cibi dulcis/ qui retentus intra os delectat, dicendo si malum (proculdubio morale) dulcebit:hoc est tanq̄ cibus dulcis in ore eius delectabit animum eius.**abscondet illud sub lingua sua.**Prosequitur similitudinem delectati in dulcedine cibi dulcis in ore, q̄ ad con tinuandam delectationem non transglutiet cibum dulcem,sed tanq̄ absconditum sub lingua retinebit:ut hinc intelligamus q̄ delectatio faciet retinere id quod delectat ut cō tinuet̃ delectatio. **Parcet illi.** Iuxta hebraū hr̃. **Miserabitur super illud.** Quod potest dupliciter exponi.primo ut intellexit interpres antiquus/ non deglutiet illud.& sic cōtinuatur similitudo explanando magis illam.Secundo ut explicetur hy-pocrisis eorum qui delectantur in malo,dicendo miserabitur super illud/ proculdubio malum:hypocr.ta.n.audiendo homines opprimi/miserantur eos,& tamen nō desistūt ab oppressione hominum,& propterea subiungitur.**et non derelinquet illud.**sed retinebit.**et celabit in gutture suo.**Iuxta hebraū hr̃.**et prohibebit illud ītra palatum suum.**ad instar cibi dulcis prohibebit ne exeat a palato suo.Ecce modus quo perseuerat homo in malo declaratus est ex similitudine retinentis rem dulcem diu tius in ore quia delectat.

Panis eius in vtero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus. Vltima dictio (scilicet intrīsecus) iuxta hebraū hr̃.**prope eum.**Incipit zophar declarare q̄ facultates impiorum habent malum propinquum,declarando hoc in co-mestis/in luctis/in habitis a natura/in solutionibus/in cōmutationibus & in accumula tionibus. Inchoādo itaq; a facultatibus uoratis/appellat eas panem eius: quia tanq̄ panem suum reputat eas impius.& dicit q̄ quemadmodum comestus cibus in uisceri-bus uertitur in amaritudinem similem amaritudini existentium prope serpentes,ita fa cultates uoratæ uertentur in amaritudinem impii tanq̄ habentes prope serpentes re-gulos.Quia.n.propria nomina animalium minus certa sunt apud hebræos/ ideo ua-rie transferuntur ab interpretibus.& quoniam non legimus aspidem sed regulum infi cere propinqua,ideo melius legeretur regulorum q̄ aspidum. **Diuitias quas deuorauit euomet.** Iuxta hebraū hr̃. **Substātiam degluriuit & euomuit eam.** Declarat panem dicendo substantiam.& substantiæ nomine significatur aurum argentum & uniuersaliter quicquid possidemus.Declarat & amaritudinis effectum in-star uomitus/ad significandam inuitam restitutionem seu extractionem. propter quā subiungitur.**et de ventre illius extrahet eas deus.**Nomen est el.diuina enim fortitudo scribitur extractura deglutitas alienas res de uentre impii: hoc est etiam de penetralibus eius.

¶ **Caput aspidum suget.** Si legendum est caput/non est legendum aspidum sed uiperæ.nam zophar hæc dicens/ credidit scriptoribus narrantibus q̄ fœmina uiperæ concipit ex sputo/quod perspicuum est ex capite immitti.& propterea dicit suget ca-put:quoniam tanq̄ sugendo sputum concipit.Quæ suctio significare potest amputa tionem capitis masculi quam scribunt interuenire in tali coitu.aiunt.n.masculum spūe re in os fœminæ/quæ amputat illius caput.Et per hoc significatur impii iniquitas oc-cidentis etiam hominem ut habeat facultates illius.Pœna autem subiungit̃ dicēdo.**et**

occidet eum lingua vipere. Legendum esset, lingua cerastis, uel lingua naderos, de his. n. serpentibus legitur q lingua est uenenosa. Et apte hæc pœna redditur culpæ prædictæ. Si uero quia hæc fabellis similia a physicis creduntur/legitur. Caput uenenum reguli suget: occidet eum lingua naderos. seu cerastis, significatur propinquitas ruinæ in suctis, reipublicæ siquidem bona tanq matris ubera sucta ab impio insinuantur sic ut in uenenum incurabile sugat sibiipsi impius. Et quia ad usurpandu reipublicæ honores officia atq res/utitur officio linguæ alienæ & propriæ, ideo adiungitur q uenenosa lingua occidet eum. Et ueneno reguli attribuitur sugi/quia sola respiratio sufficit ad hoc ut homo inficiatur ueneno reguli propinqui.

¶ Non videat riuulos fluminis torrentis mellis & butyri. Iuxta hebræu hr. Nō videbit in partitiōibus: flumina torrentū mellis & butyri. In acquisitis ex naturalibus operibus apum & uaccarum propinquum impio malum pœnæ describitur: q cum tanta copia mellis & butyri abundet ut tanq fluenta torrentum impetu magno currentium sint, tam amara est illius animo auaro distributio butyri & mellis pro usu domesticorum famulorum & seruorum q ex industria non uidebit huiusmodi partitiones/ne crescat tristitia sua uidendo huiusmodi partitiones. Et in melle ac butyro intellige reliqua. ¶ Luet que fecit omnia nec tamen consumetur. Iuxta hebræu hr. Reddet laborem & non deglutiet. In solutionibus propinquum impio malum describitur: q quando soluit mercedem laboris illis qui laborauerunt in uineis agris uel aliis exercitiis, tanta afficitur passione auaritiæ ut comedendo non deglutiat: hoc est ut non exerceat officium gutturis, quod est delectari cibo atq potu. in gutture. n. huiusmodi delectatio sentitur. Iuxta multitudinem adinuentionum suarum sic & sustinebit. Iuxta hebræu hr. sicut substantia permutatio eius & non letabitur. In commutationibus emendo res quibus opus é/ malum propinquum impio describitur: q quis commutatio eius dādo pecuniam pro rebus sit sicut substantia (hoc est sit opportuna ac utilis sicut reliqua quæ possidet) nō tamen lætabitur/quia nummos proprios minuit.

¶ Quoniam confringens nudauit pauperis domum: rapuit & non edificauit eā. Iuxta hebræu hr. Quia fregit/reliquit pauperes: domum rapuit & non edificabit eam. Interserit iniquitates impii tres. Prima est fregit, & sub hac compræhēduntur omnia mobilia male acquisita: nam tanq frangendo res alienas mobiles partem tollunt. Secunda est reliquit pauperes, & sub hac compræhendit uniuersa erga pauperes animi cruditas. Tertia est domum rapuit, & sub hac compræhenditur omnium immobilium occupatio. Significanter autem adiūgitur & non ædificabit eam/ad insinuandū q rapuit domum nō indigentem restauratione: ut intelligamus q nō rapuit bona īmobilia ruentia & instauratiōe indigētia/sed optima.

¶ Nec est saciatus venter eius: & quū habuerit que cōcupierat/possidere nō poterit. Iuxta hebræu hr. Quia non sciuit pacificatiōem in ventre suo: in cōcupito suo non euadet. In accumulationibus rerum declarat malum propinquum impio/inchoando a desideriis. Et ait, quia nesciuit in uentre suo/hoc est in animo suo, pacificationem/hoc est sacietatis quietem, ideo non euadet in concupito suo: hoc est quia animum habuit insaciabilem, ideo semp habet animū illaqueatū

aliquo

aliquo concupiscibili / ita q non potest euadere a laqueo concupiscibilium. ¶ Non remansit de cibo eius: & propterea nihil permanebit de bonis eius. Iuxta hebræũ hr. Non reliquiæ cibo eius: super sic non faciet expectare bonum suum. Ad cumulum seruandi facultates/impius miser disponit ut non sint reliquiæ cibo suo: hoc est ut tam modicum paretur sibi pro cibo ut non supersint reliquiæ: & tamen non assequetur intentam durationem rerum suarum. hoc enim significatur dicendo / super sic non faciet bonum suum expectare: hoc est plus durare. ¶ Quũ satiatus fuerit arctabitur & estuabit: & omnis dolor irruet sup eum. Iuxta hebræum habetur. In implere sufficientiam suam angustia ei: omnis manus laborantis veniet ei. Postremo describitur propinquum malum impio in accumulatiõe rerum ad sufficientiam suam: dicendo q quis fructus omnium laborantium sint prouentus ipsius / tamen angustia erit ei. Et hic terminatur declaratio primo propositi a zophar: vз cantus impiorum ex propinquo.

Vtinam impleatur venter eius / vt emittat in eum iram furoris sui. Iuxta hebræum habetur. Erit in implere ventrem suum / mittet in eum iram furoris sui. Intendit manifestare consequenter alterum propositum: vз lætitia hypocritæ usq ad unum punctum. Vbi prudens lector etiam considerabis q propinquitatem mali manifestauit ex intrinsecis passionibus ipsius impii: paruitatem autem temporis manifestat ab extrinseca diuina punitione. & ad insinuandum celeritatem diuinæ punitionis dicit / q non expectabit deus q impius sit repletus concupitis: sed erit hoc q dum implet impius uentrem suum (hoc est dum studet ad saciandum animum suum) mittet / proculdubio deus, in eum iram furoris sui. Et declarando hanc iram subiungit. et pluet super illum bellum suum. Ad instar pluuiæ describitur prælium diuinum aduersus impium / ad insinuandum tum multitudinem præliantium tum impossibilitatem resistendi. Quale autem sit hoc præliũ / subiungit declarando illud per partes. Et si diligentius perspectæ fuerint subiunctæ partes, apparebit q zophar quanuis in communi de impiis loquatur / carpit tamẽ manifeste iobem. nam colligit afflictiones iobis inchoando a percussione personæ ipsius iobis sub metaphora pcussi a sagitta: sub qua metaphora iob in cap. 16. descripserat se percussum. ¶ Fugiet arma ferrea: & irruet in arcum æreum. Iuxta hebræũ secunda particula hr. transibit eum arcus chalybis. Prosequendo similitudinem pluuiæ / assimilat impium fugienti pluuiam. & dicit q fugiet a præliantibus gladiis ferreis, & percutietur a sagittariis habentibus sagittas ex chalybe / quod est ualentius ferro: hoc est fugiet minora mala & percutietur maiori malo. Et ad literam intendit q impii euadunt illæsi a multis malis minoribus / sed non euadunt maiora mala diuini furoris. sæpe enim uidemus impios euadere multa pericula. ¶ Eductus & egrediens de vagina sua: & fulgurans in amaritudine sua. Iuxta hebræum habetur. Euaginauit & exiuit ex intimo eius & fulgur ex felle eius. Lege uerba iobis cap. 16. & perpendes zophar aduersus iobem describere ipsius percussionem. ille dixit scidit renes meos & effudit fel meum: iste dicit q sagitta chalybis penetrauit intima impii / sic q tanq in uagina conclusum gladium

L

oportuit educere illam. ad significādū.n.q tota sagitta penetrauit eū/ dicit euaginauit. & ad euaginationis metaphorā explanandum addit & exiuit ex intimo eius/ proculdubio sagitta: de qua subditur & fulgur ex felle eius. chalybs.n. splendens describitur ad similitudinem fulguris. Idem autem significatur per fel & per intimum / nec superflue: quia hebræa non sonant intimum sed intra: & adiungendo fel/exprimitur intimū. Percussio itaq; personæ iobis penetrans intima/describitur propter impietatem eius a prælio diuino effecta. **Vadent et venient super eum horribiles.** Iuxta hebræum habetur. **ibit super eum terrores.** Sic iacet in hebræo. & est sensus q multitudo terrorum ibit super eum. Et hoc quoq; dixerat de seipso iob in cap. 7. est enim sermo de terroribus somniorum & uisionum. ¶ **Omnes tenebre abscondite sunt in occultis eius.** Parui refert q hebraice habetur. **Omnis obscuritas abscondita absconsionibus eius.** Expositio est præcedentis clausulæ. appellatur enim obscuritas abscondita obscuritas inuisibilis: qualis erat obscuritas terrentium iobem. Et appellat absconsiones eius segregationes ipsius iobis ab aliis: quando ve; erat solus alicubi tanq̄ si esset absconditus. tunc enim apparebant ei terrentia eum. **Deuorabit eum ignis qui non succenditur.** Iuxta hebræum ultima dictio habetur. **sufflatus est.** ignis enim non sufflatus scribitur. Et appellatur ignis non sufflatus / ignis non ab homine accensus: qualis scribitur tempore abrahæ super sodomam / & tempore eliæ super quinquagenos. Et ad literam loquitur de igne qui consumpsit oues iobis / ut narratur in principio libri huius. **affligetur relictus.** Iuxta hebræum habetur. **frangetur remansio in tentorio eius.** Et consequenter intelligendo / remansionis nomine appellat filios, qui naturaliter remansuri sunt in paterna domo. secundum historiam nanq; fracti fuerunt filii / concussa domo in qua erant & super eos ruente.

¶ **Reuelabunt celi iniquitatem eius.** Iob asseruerat se iustum, & in testes attulerat deum in cœlis & terram non operientem cadauer eius: ut patet. cap. 16. zophar autem affert cœlos & terram / factis detegere iniquitatem iobis. Et de cœlis quidem postq̄ ignem non sufflatum qui de cœlis consumpserat oues / & contritionem filiorū a uento qui fit in aere (quem hebræi inter cœlos supputant) attulerat, quasi concludendo dicit reuelabunt cœli iniquitatem eius. De terra autem subiungit. **et terra consurget aduersus eum.** Rectius iuxta hebræum habetur. **et terra surgens ei.** Et est sermo de sabæis & chaldæis qui diripuerunt armenta iobis &c. Vnde statim subiungitur ad declarandum hunc sensum. **Apertum erit germen domus illius: detrahetur in die furoris dei.** Iuxta hebræum habet. **Captiuabit fructum domus eius: tractiones in die furoris eius.** Terra surgens aduersus iobem captiuauerat armenta fructum domus iobis. Dictio autem interpretata tractiones / non plene exprimitur: quoniam hebraica dictio significat uiolentas tractiones quæ fiunt trahendo aliqua super imam terram: quod uulgari italico dicimus stracinare. huiusmodi enim tractiones describuntur ad describendum uiolentam cum festinatione deductionem armentorum. Diem autem furoris eius (.i. impii) intellige passiue: hoc est furoris quem impius patitur.

¶ Hec est pars hominis impii a deo. Nomen est elohim. Ne putares q̄ de⸗scripta mala pœnæ euenirent casu impiis/concludit zophar q̄ a deo summo iudice decreta est pars hæc impiis. et hereditas verborum eius a domino. Iuxta he⸗bræū hr̄. et hereditas dicti eius ab el. Tanq̄ hæreditaria portio congeries affli⸗ctionum asseritur decreta impiis a deo forti ad puniendum: ut intelligamus deberi im⸗piis iure mala pœnæ/quemadmodum debetur eis hæreditas. Et dicit hoc ad excluden dum iustos tanq̄ extraneos ab huiusmodi hæreditate: ad significandum q̄ soli impii af⸗fliguntur a deo. Meminit autem dictorum impii ad insinuandum etiam peccata oris/ q̄ etiam propter illa punitur impius a deo.

CAPVT .XXI.

Respōdit autē iob/ ꝛ dixit. Audite queso sermōes meos. Iuxta hebræū hr̄. Audite audiendo sermonem meum. Quia zo⸗phar interruperat sermonem iobis festinanter accipiens uerbum ex ore ei⁹, ideo iob patienter audito sermone zophar rogat respondēdo ut audiant non qualitercunq̄ sed audiendo: hoc est perseueranter usq̄ ad finem. et agite peni⸗tentiam. Iuxta hebræū hr̄. et erit ista consolatio vestra. hoc est & patientia au⸗diendi erit uestra consolatio pro qua uenistis. pronomen. n. ista/demonstrat patientiam audiendi. Pronomen autem uestra/non passiue sed actiue(hoc est a uobis) demōstrat: perinde acsi dixisset & erit patientia audiendi loco urī officii consolādi me. ¶ Su⸗stinete me vt ego loquar: ꝛ post mea si videbitur/ verba ridete. Sēten tia recte redditur, nisi q̄ interpres addidit illas duas dictiones si uidebitur: & mutauit singulare in plurale. nam interpres scripsit ridete: iuxta hebræum autem habetur irri⸗de. Omnes quidē rogat ut patienter audiant: sed quia solus zophar irriserat eum in⸗uertendo uerba iobis contra eum, ideo singulariter dicit irride seu subsanna.

¶ Nunquid contra hominem disputatio mea est. Iuxta hebræum habet. Nunquid ego ad hominem eloquium meum. Iustificauerat se iob manife⸗stando fidem & spem suam in deum redempturum ipsum &c. zophar autem hypocri si iobis professionem hanc attribuens/nisus est probare esse figmentum quia semper impii fuerunt puniti in hac uita a deo: & propterea iob respondendo ad zophar / in cipit a confirmatione professionis suæ de uenturo mesia & futura resurrectione &c. Suam itaq̄ professionem demonstrat dicendo eloquium meum. & est sensus / nun⸗quid ego ad hominem professionem meam habeo? quasi dicat minime sed ad deum: hoc est non spectando ad testimonium humanum sed ad testimonium diuinum pro⸗fessus sum fidem qua iustificor. Intendit. n. per hoc manifestare q̄ non ficte sed in ueri tate locut⁹ ē ea quæ dixit de futura uita: q̄a de⁹ nō pōt falli/quia nō est loc⁹ fictiōi inter hoīem & deū sed īter hoīem & hoīem. Ad excludēdū ergo fictionē dicit nunq̄d ego ad hoīem eloquiū meū habui/nūq̄d ego ad cōplacēdū hoī dixi hæc: hoc ē nunq̄d finxi hæc ad cōplacendū deo quasi hoī adulādo sicut fit īter hoīes? Vt merito non debeam

contristari?Iuxta hebræũ hr.et si/quare nõ decurtabit se spũs me⁹?hoc est et si uerum est q eloquium meum non est ad hominem/sed uerum coram deo, quare spiritus meus nõ decurtabit se quo ad pollicita præsentis uitæ?ad socios siquidem monentes iobem ut speraret fœlicitatem præsentis uitæ(quod esset protrahere spem in lõgum) respondet quare non decurtabit se spiritus meus/nulla est rõ quare spirit⁹ meus protrahat in longum præsentis uitæ spem & non decurtet illam.si non superessent bona futuræ uitæ/protraheret forte spiritus meus spem in hac uita:sed existẽte uero quod dixi/nulla est ratio protrahendi sed decurtãdi:utpote qui sum iam fere mortu⁹/ ut pri⁹ patefeci. Attendite me & obstupescite:& superponite digitum ori vestro. Iuxta hebræũ hr. Vertite ad me & admiramini:& ponite manum super os. Tria monet seruanda a sociis circa tantum mysterium futuri iudicii & resurrectionis. Primum est uertite ad me/non corpoream faciem sed mentis consideratiõe uertite ad mea dicta.per hoc.n.excludit contemptum dictorum. Secundum est & admiramini magnitudinem mysterii.& per hoc excludit temerarium iudicium. Tertium est ponite manum super os:hoc est silete/continete sermones uestros a blasphemia redẽptoris uestri. Et ego quando recordatus fuero pertimesco: & cõcutit carnem meam tremor. Parui refert q hebraice hr. Et si recordat⁹ fui & fui territus:& apprehendet carnem meam tremor. Nõ miremini q monuerim uos considerare admirari & tacere:qũquidem sola recordatio (hoc est ad mentem reuocatio)futuri iudicii/gignit in me terrorẽ tãtũ in aĩo ut redũdet in carnis tremorẽ.

¶ Quare ergo impii uiuunt. Iuxta hebræũ hr. Quare impii uiuent. Confirmata professione fidei suæ iob accedit ad monstrandum futuri iudicii necessitatem ex parte impiorum qui in hac uita non puniuntur.ita q duo simul officia facit:dum & mõstrat quosdam impios in hac uita impunes(quod est directe contra doctrinam sociorum)& hinc necessitatem futuri iudicii ad puniendum dictos impios infert. Ad monstrandum autem quosdam impios in hac uita non puniri,inchoat a fœlici quorundam impiorum in hoc mundo uita.& describendo fœlicitatem eorum/incipit a bonis naturæ,dicendo quare impii uiuent/integra incolumitate?Et inchoat interrogatiue/quia responsurus est in hoc eodem capitulo. et subleuati sunt. Iuxta hebræum hr. et senescent. Ecce aliud bonum longæuæ uitæ. cõfortatiq3 sunt diuitiis? Iuxta hebræũ hr. et roborati sunt substantia?hoc est auro/argento & reliquis bonis fortunæ. Semen eorum permanet coram eis. Iuxta hebræũ hr. Semen eorum directum coram eis cum eis. Tria bona relatiue ad filios describuntur: ves q filii bene directi sunt/& q directio hæc est coram parentibus non in partibus remotis/ & q filii concordes sunt parentibus.huiusmodi enim unanimitas significatur dicendo cum eis. propinquorum turba & nepotum in conspectu eorum. Iuxta hebræũ hr. et germina eorum in oculis eorum. Agrorum & uinearum germina describuntur & non a remotis sed in eorum oculis. Domus eorum secure sunt & pacate. Iuxta hebræum habetur. Domus eorum pax a timore. Præcipuum domesticæ familiæ bonum pax describitur tanta ut etiam externo careat timore. et non est virga dei super illos. Nomen est eloha, significatur enim q deus iudex non flagellat eos. Bos eorum concepit & non

abortiuit. Iuxta hebræũ hr. Bos eorum grauidauit ꝛ non abominabit. De tauris est sermo: & dicitur ꝙ tauri eorum non abominantur consortia armẽtorum/ sed uacant ad grauidandum uaccas. Vacca peperit ꝛ nõ est priuata fetu suo. Iuxta hebræũ hr. euadet vacca eorum ꝛ non abortiet. hoc est multitudo uaccarum eoꝝ euadet pericula uentris & non abortiet sed tẽpore cõgruo pariet. ¶ Egredientur quasi greges paruuli eorum: ꝛ infantes eorum exultant lusibus. Iuxta hebræũ hr. Mittent sicut pecudes filios suos: ꝛ pueri eorum saltabũt. Multitudo & exultatio filiorum paruulorum describitur. ¶ Tenẽt tympanum ꝛ citharam: ꝛ gaudent ad sonitum organi. Iuxta hebræũ hr. Eleuabitur in tympano ꝛ cithara: ꝛ letabũtur ad vocem organi. Eleuabũt uel seipsos saltando/ uel uoces cantando. Nec ponderes nomina musicorum instrumẽtorum: sed intellige illa quorum usus est in huiusmodi. ¶ Ducunt in bonis dies suos. Iuxta hebræũ hr. Consument in bono dies suos. Perseuerantia in bono fœlicitatis mundanæ usqꝫ ad mortem describitur. et in pũcto ad inferna descẽdunt. Iuxta hebræũ hr. et in puncto fouee frangentur. Ad complementum fœlicitatis pertinet ꝙ morituri non longa ægritudine uexentur sed breuissima, & talis breuitas describitur dicendo & frangentur ægritudine non longa sed in puncto foueæ: hoc est tã breui perinde acsi esset in momẽto sepulchri. ¶ Qui dixerũt deo. Iuxta hebræũ hr. Et dixerunt ad el: recede a nobis/ ꝛ scire viarum tuarũ nolumus. Non sat fuit descripsisse istos impios in principio: sed in calce describit eos cõtẽptores dei fortis ad puniẽdũ eos: Et quattuor blasphemias eoꝝ refert. prima ẽ recede a nobis: hoc est a nr̃o cultu & a nr̃a gubernatiõe. Secunda est scire uiaꝝ tuaꝝ nolumus: hoc ẽ documenta uiaꝝ tuaꝝ ad hoĩes/ & uiaꝝ ducentiũ hoĩes ad te nolumꝰ, respuunt. n. nosse tã gratiam & ueritatẽ quæ sunt uiæ dei ad hoĩes/ ꝙ̃ præcepta dei quæ sunt uiæ dei ducentes homines ad deum. ¶ Quis est omnipotens vt seruiamus ei. Vt alias diximus/ hebraice habetur quis saddai: hoc est uincens omnia. negãt enim hac tertia uoce inueniri deum omnipotentem: & inde inferunt negationem seruitutis suæ ad colendum eum. et quid nobis prodest si orauerimus illum: Sententia reddiẽ: significaẽ. n. hac quarta blasphemia uanas esse p̃ces q̃ fundunẽ deo.

¶ Verũtamen quia non sunt in manu eorum bona sua. Iuxta hebræum hr. Ecce non in manu eorum bonum eorum. Descripta fœlicitate impiorũ declarat iob quale est uniuersum bonum fœlicitatis eorum, dicendo, ecce/ demonstrando uniuersum bonum descriptæ fœlicitatis, non in manu (hoc est in potestate) eoꝝ est bonũ eoꝝ. Duo siquidem sunt genera bonorum hominis. alterum bonoꝝ quæ sunt in potestate hominis: qualia sunt bona animi/ uirtutes scꝫ, alterum bonorũ quæ nõ sunt in potestate hominis: qualia sunt bona naturæ & bona fortunæ. Ad differẽtiam itaqꝫ bonoꝝ animi, dicit de bonis impiorum/ ecce nõ in manu eorum bonũ eoꝝ. Et propterea merito subiungit. consilium impiorũ longe sit a me. Iuxta hebræũ hr. lõge fuit a me. ego. n. studui ad acqrenda & accumulãda bona q̃ sunt in hoĩs potestate: ut sunt uirtutes aĩ, quas nullꝰ inuitꝰ amittit/ que nulli nisi uolẽti & studioso cõmunicanẽ: bona aũt tã naturæ ꝙ̃ fortunæ & ab inuitis auferunẽ/ & absqꝫ nr̃o labore sæpe habẽẽ: ut patet i hæredibꝰ. ¶ Quoties lucerna ipioꝝ extinguet ꝛ supueniet eis

inūdat'o. Iuxta hebraū secūda particula hī. et veniet super eos fractio cor. Moueat qōnē quare ipii uiuēt &c. respōdet qsito q quoties ipii frāgent ægritudine & extinguetur uitalis lux eorū. et dolores diuidet furoris sui. Iuxta hebraū hī. dolores distribuetur in furore eius. Ita iacet in hebræo. & est sensus/dolorum multitudo distribuetur in furore dei. Ecce responsio ad qua situm/q ideo impii fœlicitate huius tēporis gaudent qa reseruantur ad dolores post mortem. Significanter autē dicit dolores distribui/quia secundum merita partit deus impiis pœnas sensus appellatas dolores. Erunt sicut paleæ ante faciem venti: & sicut fauilla quā turbo dispergit. Iuxta hebraū hī secunda particula. et sicut gluma / furatus est eam turbo. Non solū pœna sensus sed etiam pœna dāni describitur post mortem q eiicientur impii a facie dei ut res quæ pro nihilo habentur / ut fœnum seu palea quæ pellitur a uēto/ & ut gluma seu quisquilia quam turbo surripit. Et disparitas metaphoræ insinuat q pœna damni/non æque molesta est impiis: sed unus ægre fert eam magis q̄ alter. Deus seruabit filiis illi⁹ dolorem patris. Iuxta hebræum hī. Eloha reseruabit filiis illius male partum eius. hoc est deus nō puniet mortuum priuando filios male acquisitis a patre. dicit. n. hoc cōtra socios/ dicētes patres puniri in filiis. Vbi prudens lector aduerte, dupliciter posse intelligi peccata parentum puniri in filiis: uel relatiue ad mortuos uel relatiue ad uiuentes in hac uita. Et iob quidem dicit deum non punire peccata parentum in filiis relatiue ad parētes mortuos. Et uerum dicit: quia pœnam debitam mortuis non transfert in filios. In multis autem locis sacra scriptura dicit deum punire peccata parentum in filiis etiam usq ad tertiā & quartam generationem. & uerum est relatiue ad uiuentes uel parentes ipsos uel alios: ut uel sic moneātur. et quum reddiderit tunc sciet. Iuxta hebraū hī. reddet ei & sciet. Deus iudex non puniet filios pro patre mortuo, sed reddet ei patri mortuo & sciet: hoc est & cognoscet pœnam qua punitur. Et in hoc tangit rationem utriusq/affirmationis ves & negationis: hoc est & quare non punit filios pro patre mortuo (quia pater mortuus ignorat quid erga filios agitur) & quare punit patrem mortuum in se ipso quia cognoscit se puniri. uiuit. n. secundum animam/& notitia intellectuali percipit se puniri. Propter quod subdit. Videbunt oculi eius interfectionē suā. Iuxta hebraū hī. fractionem suam. Quia res intellectualis ordinis occultæ sunt nobis (qui per sensibilia duntaxat cognoscimus illas) ideo pœna animæ intellectiuæ separatæ a corpore significatur ad instar sensibilis fractionis: ut intelligamus dolores animæ saltem similes doloribus quos sentimus dum franguntur membra. et de furore omnipotentis bibet. Nomen est saddai. Assimilatur secundo pœna animæ furori bibito, ut intelligamus pœnam penetrare intima animæ/quēadmodum bibitum penetrat intima corporis. Assimilatur itaq pœna animæ & extrinsecæ fractioni & intrinseco bibito/ut plenus dolor intelligatur. Quid. n. ad eum pertinet de domo sua post se: & si numer⁹ mensium ei⁹ dimidietur? Iuxta hebraū hī. Quia que complacentia eius in domo sua post se: & numer⁹ mensium eius conclusi fuerunt? Quia dixerat deum non punire filios pro patre mortuo, ideo rationem reddit suæ sententiæ ex hoc q anima defuncti nullam habet complacentiā aut displicentiā de cōtingentibus domui quōdam eius, & rō reddita est superi⁹ in cap. 14.

quia animæ defunctorum nesciunt quæ fiunt hic. Dicit ergo, quia quæ/ quasi dicat nulla, complacentia eius/idest patris, in domo sua/idest in filiis suis, post se/ ad differentiã complacẽtiæ quam habet pater in filiis suis coram se. Adiungit autem & numerus mensium eius clausi sunt: hoc est quando iam est mortuus / ad differentiam complacentiæ quam pater uiuens habet uidendo q̃ filios suos post se relinquet diuites & in pace &c. Et tota sententia est interrogatiue legẽda: quasi dicat nulla est complacentia/& pari ratione nulla est displicentia.

¶ Nunquid deum docebit quispiam scientiam? Nomen est el: & ultima dictio rectius interpretatur sapere. Aptissime siquidem iob post narratum diuinum iudicium erga impios in alia uita/subiungit nunquid deum fortem ad puniendum hic & ibi docebit aliquis sapere? ut sc3 aliter iudicet/ut non reseruet impios puniẽdos in alia uita. Et dicit hoc quia nouerat multos ægre ferre huiusmodi dilationẽ: unde & prophetæ sæpe proponunt hanc quæstionem deo. et ipse excelsos iudicabit. Ratio redditur quare nullus potest docere deum/ab officio diuino quod est iudicare cœlos. nihil.n. excælsius cœlis apparet: & ideo nominantur per antonomasiam excælsi. fatuum est autem cogitare ut quis doceat iudicem cœlorum. Et hinc insinuatur q̃ apud antiquos certe credebatur cœlos esse animatos. Et dicit iudicabit/q̃a p̃seuerat iudex.

Iste moritur robustus et sanus/diues & felix. Iuxta hebræũ hr̃. Iste morietur in proprietate perfectionis sue: totus ipse quietus ac pacificus. Postq̃ iob mõstrauit futuri iudicii necessitatem ex parte impiorũ fœlicium in hac uita, respondet ad obiecta a sociis de ãnexis miseriis prosperitati impiorum: respõdet autem distinguendo de impiis. Et consistit responsio in hoc q̃ non est uerum uniuersaliter impiorum prosperitati annexas esse huiusmodi miserias: sed quidam moriuntur perpessi huiusmodi miserias/quidã autem exempti ab huiusmodi miseriis. Et ab istis inchoans dicit/iste morietur in proprietate perfectionis suæ: hoc est absq̃ ulla admixtione contrariorum perfectionis suæ. Et ad manifestandum proprietatem exclusiuam contrariorum/subiungit totus ipse quietus & pacificus. cuncta.n. perturbãtia quicquid est eius/excluduntur dicendo totus ipse quietus: & secura tranquillitas adiũgitur dicendo & pacificus. Ad manifestandum uero de qua perfectione loquitur subiungit. Viscera eius plena sunt adipe: & medullis ossa illius irrigãtur. Iuxta hebræũ hr̃. Vbera eius repleta sunt lacte: & medulla ossa illius irrigabuntur. Vniuersa opulentia compræhẽditur in duobus istis: scilicet ossibus & uberibus. metaphorico siquidem sermone assimilat ossibus abundantibus medulla qua ossa fouentur/res quæ sunt tanquam sustentantes opulentum statum: ut sunt filii /serui/famuli/agri/armenta/greges & huiusmodi. assimilat autem uberibus repletis lacte/ fructificationem rerum prædictarum. ¶ Alius vero moritur in amaritudine animæ sue absq3 vllis opibus. Iuxta hebræũ hr̃. Et iste morietur in anima amara: & non comedit bonum. Ecce alterum distinctionis membrum. nam de impiis quoq3 quibusdam dicit iste morietur in anima (hoc est in uita) amara/ p̃pter admixtas miserias eorum diuitiis: & non comedit bonum/quoniam auaro deest tã q̃d habet q̃ quod non habet. Et concedit per hoc iob sociis uerificari eorum sententiã de annexis miseriis in quibusdam impiis/negat autem uerificari in omnibus. ¶ Et ta-

men simul in puluere dormient: et uermes operient eos. Disparitas quidem fuit inter eos in hac uita: pares autem sunt post mortem quo ad corpus. Et per hoc insinuat reliquum esse ut non sint pares post mortem quo ad animas.

¶ Certe noui cogitationes uestras: et sententias cōtra me iniquas. Parui refert quod hebraice habetur. Ecce noui cogitationes uestras: et cogitatiōes super me tortificabitis. Prædicit iob quod socii perseuerabunt in iudicio suo iniquo aduersus eum. Et quale sit huiusmodi iudiciū iniquum/subiungit dicendo. Quia dicetis ubi est domus principis? Rectius diceretur nobilis. De ipso iobe dicturi erant ubi est domus nobilis/hoc est familia iobis nobilis: extincta. n. erat. et ubi tabernacula impiorū? Iuxta hebraeū habetur. et ubi tentorium tabernaculorum impiorum. Multitudo tentoriorum possessa a tabernaculis impiorum/ad famulos armenta & greges iobis spectat. Et dicēdo impiorum/manifestatur quod collocaturi erant iobem inter impios afflictos a deo propter eorū iniquitates. propterea. n. ic b appellat cogitationes eorum tortas/quia ex afflictione iobis inferebāt impietatē eius. afflictio. n. tangitur dicendo ubi est domus &c. impietas uero tangitur dicendo impiorum. Et intendit per hæc manifestare quod quāuis uerba sua sint uera/sunt tamē eis infructuosa.

¶ Interrogate quemlibet de uiatoribus: et hæc eadem illum intelligere cognoscetis. Iuxta hebraeū habetur. An non interrogastis transeuntes per uiam: et signa eorum non alienabitis? Transeuntes per uiam publicam/producuntur in testes futuri post mortem iudicii aduersus impios qui fuerunt hic fœlices. postquam. n. iob respondit ad obiecta/& præuidere se dixit obstinationem sociorum, redit ad principalem materiam de futuro post mortem iudicio diuino. Et ad hoc suadendū multiplicat argumenta. quorum primum sumitur a cantu transeuntium per uiā publicam/tanquam a prouerbio communi & noto omnibus. & propterea dicit & signa eorum non alienabitis: hoc est non habebitis ut aliena sed ut communia. Et appellat signa/significatiua uerba eorum. i. mysteria contenta in uerbis eorum. ¶ Quia in diē perditionis seruatur malus: et ad diem furoris ducetur. Iuxta hebraeum habetur. Quia in die fractionis prohibebitur malus: in die irarum portabuntur. Ecce uerba transeuntium per uiam/contestantia sententiam dictam a iobe de futuro post mortem iudicio aduersus impios in præsenti uita impunes. sonāt. n. transeūtium uerba hæc sententiam hanc: nam reddunt pro ratione futuræ magnæ punitionis impiorum impunitatem eorum tempore paruarum pœnarum. aiunt. n. quia malus in die fractionis (hoc est in tempore paruæ pœnæ) prohibebitur/ne parua afflictiōe attingatur, ideo in die irarum (hoc est magnarum pœnarum) portabūtur/inuiti subibūt magnas pœnas. Ex hoc. n. prouerbio suadet iob quod quia multi impii nō puniuntur in hac uita/reseruantur cruciandi in futuro post mortē iudicio maioribus pœnis. ¶ Quis arguet coram eo uias eius. Parui refert quod hebraice habetur annunciabit. Alterum argumentum assumit ex defectu arguentium impios diuites in hoc mundo. ex hoc. n. quod in hac uita nullus arguit eos uerbis/nullus repensat factis & sic impunis moritur, intelligi uult necessarium fore iudicium post hanc uitam. Describit itaque in primis defectū arguentium uerbis/dicendo quis annunciabit coram eo uiam eius? quasi dicat nullus in hac uita. et que fecit. Sententia recte redditur: quāuis hebraice legatur. et illud fe-

cit.hoc est & illud malum quod fecit.quis reddet ei:quasi dicat nullus in hac uita. describitur.n.defectus punientium. Et ipse ad sepulchra portabitur: hoc est & sic morietur.et in congerie mortuorum uigilabit.Iuxta hebraũ hr.et sit per aceruum continuabit.et est sermo de aceruo manipulorum tritici ordei & si milium.Quia per pronomina duntaxat locutus fuerat in hoc argumento/ manifestat nunc de quo impio loquitur:vz de impio opulento.Describit autem impiũ diuitem a cõtinua copia frugum terræ.& propterea dicit & super aceruum/hoc est super multitu dinem aceruorum qui constituuntur ex manipulis frugum tempore messis, perseuera bit in tota uita sua. Dulcis fuit glareis cocyti. Iuxta hebraũ hr. Dulcu erunt ei glebe uallis.Modus narratur quo continuata fuit annis singulis copia frugum:quia vz pars agrorum non sata sed quiescens in glebis planiciei dulcuit ei/ hoc est delectabilis fuit ei.Industria solita narratur qua partes magnorum agrorum al ternatim seruntur & quiescunt/ut singulis annis habeantur segetes &c.et post se om nem hominem trahet..Hyperbole est/ad significandum multitudinẽ ingentem impiorũ similiũ futurã tanq̃ tractã exemplo impii diuitis atq; impunis.Similisq; mul titudo describitur in tempore præterito subiungendo.et ante ipsum non nume rus.Et dixit hæc iob ad manifestandum q̃ non loquitur de aliquo uno singularissime inuento homine impio ac fœlici in hac uita : quia innumerabilis multitudo huiusmodi hominum & futura est & præteriit.per hoc.n.respondet tacitæ obiectioni : vz q̃ ipse iob assumit argumenta a rarissime contingente.excludit.n.hanc obiectionem ex innu merabili multitudine impiorum q̃ sunt diuites & impunes in hac uita.

Quomodo igitur consolamini me frustra. Rectius legitur. uanitate. Concludit iob aduersus socios q̃ consolantur ipsum promissionibus uanis: promitte bant.n.fœlicitatem huius uitæ.quum responsio uestra repugnare ostẽsa sit ueritati.Iuxta hebraũ hr.et responsiones uestre remansit mendacium: Rationem reddit consolationis uanæ/quia respõsiones eorum ex dictis ab ipso iobe re manserunt mendaces.ex monstrata.n.necessitate futuri iudicii post mortem/conuince bantur falsa dicta sociorum dicentium pœnas & præmia in hac dũtaxat uita.

CAPVT .XXII.

Respondit autem eliphaz themanites. Seruato ordine, primus inter socios/ tertio loquitur.et dixit. Nunquid deo potest com parari homo:etiam quum perfecte fuerit scientie: Iuxta he braũ hr. Num ei proderit uir: quia proderit super eos intel lectoris:Aduerte prudens lector/ex conclusione illata ab eliphaz post tot negationes interrogatorie assertas haberi intentionem eliphaz:quorsum vz tendunt hæc. Intẽdit siquidem inferre q̃ iob est percussus a deo propter multitudinem iniquitatum eius: in ferre inquam ex hoc q̃ homo non potest prodesse aut nocere deo:hoc est q̃ nulla actio dei erga homines emanat a deo propter acquirẽdum aliquod bonũ ipsi deo/aut ꝓpter uitandum aliquod malum in ipso deo.ex hoc.n.q̃ afflictio iobis caret ratione ex parte dei/infert q̃ ratio eius est ex parte iobis:ac per hoc multitudo iniquitatum iobis est ra

tio afflictionis ei9. Ad hoc itaq; tendens eliphaz/ut ratione afferat integrã lustrat partes hominis cõmunes bonas & malas:monstrando q nec gubernatio hominum(et hoc quo ad commune omnibus) nec iustitia nec perfectio hominis prodest deo/ & hoc quo ad partes bonas:deinde quo ad malas q iniquitas hominis non potest nocere deo. A gubernato homine itaq; inchoans ait, num uir proderit ei/hoc est deo forti nullo indigenti?quasi dicat nequaq;. Et ad manifestandum modum ꝑdessendi de quo loquitur/subdit quia proderit uir intellectori super eos/homines:hoc est homo proderit deo isto modo quia deus super eos est intellector gubernando eos/& proficiens in intelligentia ex experientia regendi homines. Excludit itaq; a deo profectum sciendi ex hoc q gubernat homines, dicendo num ei proderit uir quia proderit super eos intellectori? ut intelligamus q deus non gubernat homines propter bonum ipsius dei. ☞ **Quid prodest deo si iustus fueris.** Iuxta hebræum hr. **Num complacentia in saddai q iustificabis.** Postq̃ dixit q homo quatenus gubernatur a deo non prodest deo/dicit consequenter q homo quatenus iustus non prodest delectationi dei uincentis omnia. Vbi scito q licet deo placeant iusti (ut scriptura sæpe testatur) nihil delectationis tñ deus acquirit ex hoc q iustos facit homines / ex hoc q iustus est aut fit homo. Et hunc sensum inten dit eliphaz. si. n. deus acquireret aliquid gaudii de hominis iustitia, sequeretur q iustificatio hominis prodesset deo/& q deus propter acquirendum delectatiõis bonum inseipso iustificaret hominem. Significanter autem nominat deum saddai / ad monstrandam impossibilitatem. si. n. acquireret deus delectationem ex iustitia hominis/nõ uinceret omnia:quia quo ad plenitudinem sui gaudii penderet a iustitia hominis &c. **aut quid ei confers si immaculata fuerit via tua?** Iuxta hebræum hr. **et num vtilitas quia perficies vias tuas?** Subauditur repetitum in saddai. ita q sensus est & num utilitas in saddai quia perficies uias tuas? quasi dicat minime. excludit siquidem quãcunq; in deo utilitatem ex hoc q homo perfectus est in omnibus operibus suis:ita q deus non propter propriam utilitatem operatur ad faciendum hominem perfectum in operibus suis. Collige prudens lector q eliphaz per hæc tria (vel notitiam delectationem & utilitatem) compræhendit omne genus boni honesti delectabilis & utilis quod imaginabile est:ad excludendum a deo dependentiam a quocunq; extrinseco/ad manifestandum q deus dat homini bona non ut ipse deus lucretur aut seruet aliquid in seipso deo. ☞ **Nunquid timens arguet te: ꝛ veniet tecum in iudicium?** Iuxta hebræũ clarius hr. **Num a timore tuo arguet te: veniet tecum ad iudicium.** Postq̃ declarauit q deus non propter bonum proprium dat bona hominibus, declarat consequenter q deus non propter malum aliquod uitandum in seipso/infert mala hominibus affligendo eos & exercẽdo iudicia sua cum eis. hoc. n. significatur dicendo num a timore tuo arguet te/eo modo quo principes timẽtes sibi ipsis ab aliquorum audaciis castigant eos. Et ad manifestandum castigandi modum iustum, subiungit ueniet tecum ad iudicium:hoc est subiiciet te iudicio/exercebit tecum iudicium? quasi dicat minime. non. n. est deus ut humanus princeps: qui quandoq; timens sibi/subiicit aliquos iudicio. **Et non propter maliciam tuã plurimam ꝛ infinitas iniquitates tuas?** Iuxta hebræũ hr. **Nonne malum tuum grãde: ꝛ non finis iniquitatibus tuis?** Ecce intẽta conclusio/ ecce ex prædictis il-

latio,ex eo.n.q deus affixit iobem / & non propter ipsum deum,intulit q ppter maliciam magnam & iniquitates sine numero iobis affixit eum. hæc itaq est uis rationis eliphaz aduersus iobem. Et ne uideretur temere iudicare iobem iniquum, subiungit in specie iniquitates iobis.

¶Abstulisti.n.pignus fratrum tuorum sine causa. Iuxta hebræu habet. Quia exiges pignus a fratribus tuis gratis.hoc est absq ratiõabili causa. debebas.n.fratribus tuis mutuare absq pignore:quia fratres tui sunt/nec suberat specialis ratio quare pignus exigeres ab eis,sed sola diffidentia tua ratio fuit. Narrat autẽ eliphaz hanc actionem & subiunctas uerbis futuri temporis/ad insinuandam perseuerãtiam:q vcз iob perseuerauit in huiusmodi malis actionibus.tempus.n.futurum nõ refertur ad tempus quo loquebatur eliphaz/ sed ad tempus quo iob cœpit esse malus. et nudos spoliasti vestibus. Parui refert q hebraice hr. et vestes nudorũ spoliare facies. hoc est uestes sine quibus homines remanebant nudi fecisti spoliare ut darẽt tibi eas in pignus:quod inhumani animi est. ¶Aquam lasso non dedisti. Iuxta hebræu hr. Non aqua lassum potabis. Inhumanitatis officia prosequitur.et esurienti subtraxisti panem. Iuxta hebræu hr.et a famelico prohibebis panem. Sentẽtia clara est.¶In fortitudine brachii tui possidebas terram. Iuxta hebræu hr. Et vir brachii ei terra. In tertia persona de iobe loquit: dicendo q quia ipse erat uir brachii (hoc est uir potens) ideo ei terra parebat/ ideo erat princeps cui alii subiiciebant.et potentissimus obtinebas eam. Iuxta hebræu hr.et spectatus vultu/habitabit in ea.hoc est & spectatus uultu ab eo q perseuerat habitando in ea/idest ab habitatoribus terræ. Attribuitur itaq principatus iobis potentiæ eius/& honori ac reuerentiæ habitantium in terra illa.talis .n. honor significatur dicendo & spectatus facie ab eo qui habitat in ea. ¶Viduas dimisisti vacuas Hebraice habetur misisti.& hoc solum peccatum scribitur in præterito. Narrando itaq peccata regiminis/primum iustitia negata uiduis scribitur dicendo uiduas petentes iustitiam misisti uacuas a tribunali tuo.et lacertos pupillorum cõminuisti. Iuxta hebræu hr.et brachia orphanorum cõterentur. Miserabiles personæ omnes compræhenduntur per uiduas & pupillos.& per uacuitatẽ contritaq brachia uniuersa iniustitia compræhenditur:nam uacuitas negatam iustitiam/cõtritio aũt brachiorum oppressionẽ bonæ causæ insinuat. ¶Propterea circundatus es laqueis. Ex culpa infert pœnas/commemorãdo summarie sub metaphora laqueorum & aquarum afflictiones iobis. fuerunt siquidem laquei in circũitib9 eius chaldæi sabæi & dæmones tollendo & consumendo ea quæ erant iobis.et conturbat te formido subita. Et putabas te tenebras non visurum:ꝛ impetu aquarum inundantium non oppressum iri. Iuxta hebræu hr.et terrebit te timor subito. Vel obscuritas non videbis:ꝛ abundantie aquarum operiet te. Sic iacet in hebræo. Nouam pœnam internæ cæcitatis in iobe describit eliphaz causatam ex repentino timore uel repentina obscuritate.hanc.n.pœnam describit inchoando a causa proxima & terrebit te timor uel obscuritas subito:& subiungendo ipam cæcitatem/non uidebis. Interserit autem pœnam hanc internam inter pœnas externas (laqueos vcз et aquas) subiungens & abundãtiæ aquarum operiet te:hoc est conue

nient ad operiendum te.percussio siquidem personæ iobis per hanc metaphoram si/gnificatur. Intendit aut.m eliphaz per hanc nouiter explicatam cæcitate/ dicere q iob impeditus uel a timore ex improuiso uel ab obscuritate phantasmatum ministrantium intellectui /persecutrabit non uidendo ueritatem & efficaciam rationis allatæ ad mon/strandum q propter iniquitates suas afflictus est.existimabat.n.eliphaz q ratio quam attulit conuinceret iobem/si iob haberet intellectum liberum & expeditum a passionib9 & obscuritate turbatorum phātasmatum.

¶An cogitas q deus excelsior celo sit: & super stellarum verticē sub/limetur: Iuxta hebræū hr. Nisi eloha celsus in celis: & vidit caput stellaꝝ quia eleuarunt se. Exceptio fit a cæcitate. Ac si apertius dixisset, dixi q impedit9 a passionibus uel obscuritate/ non uidebis ueritatem: hoc inquam dixi nisi secteris sub iunctum errorem: ue3 q deus non intelligit nec curam habet istorum inferiorum nisi in genere seu in communi. si.n.iob talem secutus fuisset errorem / ratio allata ab eliphaz nihil ualeret aduersus iobem: quoniam ratio eliphaz præsupponit prouidentiam diui/nam circa singulos homines singillatim. Motus est autem eliphaz ad hanc exceptionē dicendam ex duobus dictis a iobe, alterum est q deus fecerit ei tortum affligendo plus q̄ meretur: hoc.n.sonuerunt uerba eius in cap. 19. alterum q deus iudex est excælsorū: hoc.n.in cap. 21. dixit iob. ex his.n. duobus ansam accæpit eliphaz proponendi hanc exceptionem: tanq̄ iob sonuerit q deus non errat iudicando excælsa q̄uis erret iudi/cando singulares homines. Sermone itaq mutilo proponit exceptionem dicendo nisi eloha: subauditur.n.coniunctio quia. & est sensus nisi quia eloha.i.deus iudex excælsus in cœlis est & uidit caput stellarum: hoc est supremam superficiem stellarum/ ad diffe/rētiam nostræ uisionis .nos.n.uidemus infimam superficiem stellarum: deus autem ui det superficiem supremam/uidet conuexam superficiem cœli & astrorum. Et intendit per hoc manifestare causam subiuncti erroris: ue3 q quia deus est tam excælsus ut sic in cœlis sic q uideat summitates astrorum/sit tanq̄ ualde distans a nobis & iudicans ea quæ uidet, cœlestia scilicet. Quod autem dicit quia eleuarunt se/ ad reddendam ra/tionem quare deus uidet summitatem stellarum spectat. & est sensus quia suapte natu ra sunt eleuatæ, ac per hoc tanq̄ propinquæ excælso iudici in cœlis. ¶ Et dicis. Iuxta hebræū hr. Et dices. Hic completur oratio nisi quia eloha excælsus in cœlis & uidit caput stellarum quia eleuauerunt se/& dices: hoc est ideo dices. quid.n. no/uit deus: Iuxta hebræum habet. quid nouit el: Ecce error dicendus. non.n. asse/rit eliphaz q iob profiteatur hunc errorem: sed per modum exceptionis proponit. Est itaq sensus erroris quid istorum singularium quæ generantur & corrumpuntur nouit el.i.deus fortis: quasi dicat modicum aut nihil. Et ad hoc declarandum subiungitur. et quasi per caliginem iudicat. Iuxta hebræū hr. num per caliginem iudi/cabit: Caliginosa describitur istorum singularium generabilium & corruptibilium no titia diuina. profitetur.n.error iste (qui communis philosophiam profitentibus est) q deus intelligit singularia quæ generantur & corrumpuntur/non secundum eorum indi uiduales conditiones sed secundum q communicant in natura essendi et perpetuis es/sendi participationibus: & proprerea hæc notitia appellatur metaphorice pariens iudi cium per caliginem, qui.n.non nouit in particulari particulares conditiones & actio/

nes

res istius hominis/non potest nisi obscure iudicare de singularibus. Et quia omnis ob/scuritas longe est a deo, ideo dicitur num iudicabit per caliginem? quasi dicat minime: ac per hoc non iudicat nos. Et ad hoc manifestandum subiungitur. **Nubes latibulum eius nec nostra considerat.** Iuxta hebræū hr̃. **Nubes absconsio ei & nō videbit.** Metaphoram prosequitur habitantis in cœlo/tanq̄ uisio eius non se exten/dat ultra locum nubium uersus nos, propterea.n. dicit nubes (hoc est locus ubi generā/tur nubes & reliqua quæ in aere apparent) sunt ei absconsio: hoc est sunt ei quasi occul/tantia quæ apud nos fiunt/& ideo non uidebit hæc. Sensus autem per metaphoram in/tectus est q̄ intuit⁹ diuin⁹ non extenditur ad ea quæ generantur & corrūpuntur: ipse.n. defectus gn̄abilium & corruptibiliū describitur tanq̄ abscōdens ea ab intuitu diuino/ tanq̄ indigna diuino intuitu. comprehendit.n. omnia quæ generantur & corrumpunt̃ sub nomine nubium/quæ in supmo loco propinquissimo cœlestibus corporibus appa/rent. **et circa cardines celi perambulat.** Iuxta hebræum hr̃. **et circuitum cœlorum deambulat.** Metaphoræ est prosecutio/significans progressum diuinæ gu/bernationis terminari ad ea quæ concluduntur intra circularem lineam quæ circino cœ/lorum fit. dictio.n. interpretata circumitum/sonat circularem lineam quæ circino fit. Et significatur per hanc metaphoram q̄ gubernatio diuina non attingit hæc inferiora nisi quatenus attinguntur per corpora cœlestia: quod est dictu/inferiora hæc nō tota/liter gubernari a deo sed secūdū q̄ cōphēdunt̃ sub cœlestib⁹ motib⁹ quos de⁹ regit.

¶ **Nūquid semitam seculorum custodire cupis.** Iuxta hebræū hr̃. **Num viam a semper obseruabis.** Explicatur secta philosophorum distinguentiū res rerūq̄ conditiones in perpetuum uel temporale: & docentium q̄ res omnes quatenus perpetuæ/subsunt diuinæ gubernationi, temporales autem minime. Et hoc quadrat an/tedictis q̄ ve3 ea quæ generantur & corrumpuntur quatenus secundum speciem sunt perpetua/gubernantur a deo per corpora cœlestia, quorum tam substantiæ q̄ motus perpetui sunt. Hanc itaq̄ sectam appellat eliphaz uiam a semper/dicendo num uiam a semper obseruabis, quia est uia innixa sempiternitati. **quam calcauerunt viri iniqui?** Parui refert q̄ hebraice habetur. **gentes iniquitatis?** Manifestat eliphaz q̄ actores & sequaces sectæ huius fuerunt uiri pleni iniquitatis: utpote nihil diuini timo/ris habentes. ¶ **Qui sublati sunt ante tempus suum.** Iuxta hebræum habet̃. **Qui succisi sunt & non tempus**, hoc est absq̄ tempore euadendi: de succisis si quidem in diluuio aut etiam in sodomis uidetur esse sermo, utriq̄ enim succisi sunt sic q̄ non fuit eis tempus euadendi: & non credentes diuina iudicia extendi ad eos/de/scribuntur. **et fluuius subuertit fundamentum eorum.** Iuxta hebræum ha/betur. **fluuius colabitur fundamentum eorum.** De iis qui in diluuio peri/erunt uerificatur ad literam q̄ fundamentum eorum fuit fluuius qui colabitur: hoc est aqua fluens colata e cœlis & fontibus abyssi. Metaphorice autem uerificatur etiam de sodomitis tanq̄ fluuius ignis & sulphuris colatus de cœlis, sed & de uniuersis ne/gantibus diuinam prouidentiam/q̄ fundamentum eorum est nullius stabilitatis sed tanq̄ fluuius qui continue fluit/uerificatur. ¶ **Qui dicebant deo recede a nobis.** Nominatur deus el, ad significandum summum deum qui antono/masice appellatur fortis, recede a nobis: hoc est absit cultus tuus a nobis. Et ra/

tio subditur. et quasi nihil possit facere omnipotens estimabant eum. Quum ille implesset domos eorum bonis. Iuxta hebraeũ hr. et quid operabitur saddai eis? Et ipse impleuit domos eorum bono. Prima sententia interrogatiue scripta/prosecutio est sermonis negantium diuinam prouidentiam, mutando.n. primam in tertiam personam/dicunt eis demonstrando se & homines reliquos, quum debuissent dicere nobis. ratio siquidem abiiciendi diuinum cultum fuit negatio diuinae operationis circa homines/significata dicendo & quid operabitur saddai eis? quasi dicant nihil. Nominant autem saddai/ad significandum deum supremum q est super omnia. Quae autem subiunguntur uerba/sunt eliphaz ad confutandam dictã blasphemiam ex opere dei quo impleuit domos eorum bono. quorum sententia procul sit a me. Iuxta hebraeũ hr. et consilium impiorum longe fuit a me. Eximit assertiue seipsum eliphaz a consilio impiorum, quemadmodum & iob exemerat seipsum. Videbunt iusti & letabuntur. de punitione impiorum: utpote de diuina iustitia. Et dicit hoc eliphaz e regione uerborum iobis in cap. 17. stupebunt recti super hoc. aduersus siquidem illam sententiam dicit uidebunt iusti punitionem tuam inter impios/& non stupebunt sed laetabuntur. et innocens. Iuxta hebraeũ hr. et mundus subsannabit eos. Ad excusandum zophar qui subsannauerat iobẽ dicit hoc eliphaz. Nonne succisa est erectio eorum: & reliquias eorum deuorauit ignis? Iuxta hebraeũ hr. Si non fuit destructum leuamen nostrum: & residuum eorum comedit ignis. Ab effectibus contrariis probat iustorũ laetitiã subsannantẽ/irridentẽ impios: si vz res fouẽtes & eleuantes nos iustos nõ sunt destructae/res aũt impiorum uoratae sunt ab igne. ab huiusmõi.n. effectib9 discernebat eliphaz iustũ ab iniusto, loquẽdo cõsequenter ad ratiõem quã attulit aduersus iobẽ.

Acquiesce igitur ei & habeto pacem. Iuxta hebraeũ hr. Fac prodesse nunc cum eo & pacifica te. Completa ratione aduersus iobem/incipit monere eum ut saltem nunc faciat prodesse sibi esse cum deo. hactenus fuisti longe a deo & nocuit tibi, fac prodesse tibi nunc esse cum deo/& cessando a lamentationibus pacifica teipsum. et per hec habebis fructus optimos. Iuxta hebraeũ hr. in eis ueniet tibi bonũ. Pronomen eis demõstrat ambo antedicta: vz esse cũ deo/& pacificare seipsum. per haec.n. duo pollicet bonũ foelicitatis uitae pñtis: alteram.n. non credebat. Haec aũt duo usq ad finẽ capituli prosequit cũ fructu pollicito. Suscipe ex ore illius. Legendũ ẽ. Accipe nũc ex ore illi9 legẽ. Manifestãdo siqdem qd est esse cũ deo/dicit hoc cõsistere in tribus actionib9, quarum pma est cõplecti diuinam legem tanq ex ore ipsius dei latam. Et intendit per legem ex ore dei / pcepta moralia, haec.n. deus ipse actor naturae rõnalis indidit menti humanae. Modus aũt cõplectendi diuinã legem subiungitur/dicendo. et pone dicta ei9 in corde tuo. hoc ẽ & absq hypocrisi exequere dicta eius: pone dicta eius non in exterioribus tantum sed in corde tuo/in intimis tuis. Si reuersus fueris ad omnipotentem edificaberis. Parui refert q hebraice hr usq saddai. Dictio aedificaberis/trãsposita metri cã est. adiungit.n. pcedenti actioni ut fructus eius. Ita q ordo lrae est & pone dicta eius in corde tuo/aedificaberis: destructus es quo ad bona oia/aedificaberis secundũ uniuersa bona. Et dicit aedificaberis ad significãdum q nõ stati simul bona oia habebit/ sed successiue

ad instar domus quæ ædificatur. ¶ Deinde subiūgitur altera actio necessario cōcomitans esse cum deo: & propterea inchoat eam ab esse cum deo/dicens si reuerteris usq; sa ddai. dicendo. n. usq; sa ddai/manifestat coniunctionem ipsius cū deo qui uincit omnia. Et dicit reuerteris/quia præsupponit iobem recessisse a deo peccando: ut superius explicauerat. et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo. Legendum est absq; coniūctione. elongabis iniquitatem a tentoriis tuis. Ecce actio secunda quæ infertur ex esse cum deo: dicendo si reuerteris usq; ad saddai, elongabis iniquitatem a tentoriis tuis/non solum uitabis iniquitatem sed etiam elongabis eam a te & tuis domesticis. ¶ Dabit pro terra silicem: & pro silice torrentes aureos. Iuxta hebræum habet. Et pone super puluerem fortitudinem: & in petra torrentes ophir. Fructus reuersionis ad deum elongantis iniquitatem/describitur in specie: descriptus. n. fuerat in genere dicendo ædificaberis. Et describitur primum in ædificiis/dicendo & pone super puluerem fortitudinem: hoc est & ædifica a fundamentis. ponere enim fortitudinem super puluerem est super puluerem fundare fundamenta fortia. Et tanta auri copia promittitur/ut petras ædificii tegat auro: hoc enim significatur subiungendo & in petra torrentes ophir. Dicendo autem torrentes ophir/insinuat q; aurum in terra ophir non excauatur (quemadmodum excauatur intra cauernas montium in mineris) sed per torrentes cum arena uehitur. ¶ Eritq; omnipotens contra hostes tuos. Iuxta hebraū hr. Et erit saddai in thesauros tuos. Potest tamen legi in fortitudines tuas: elige quam malueris lectionem. Si thesauros legis/significantur reconditi fructus agrorum: frumentum/hordeum &c. fructusq; animalium: lana/ caseus &c. Si uero legis fortitudines, securitas ab hostibus & prædonibus significatur: & deus ipse qui omnia uincit/exhibiturus hæc prædicitur. et argentum coaceruabitur tibi. Iuxta hebraū hr. et argentum fortitudinum tibi. Appellat argentum fortitudinum/precium reconditorum in thesauris. promittit enim recondendas copias tantas ut uendere possit & argentum inde cumulare. ¶ Tunc super omnipotentem delitiis affluces. Iuxta hebræum habetur. Quia tunc super saddai delitiaberis te. Tertia actio (uidelicet cultus diuinus orando/supplicando ac offerendo describitur) inchoando ab illius causa. quia tunc/hoc est in tanta rerum copia, delitias tuas facies innixus super saddai summo deo uincente omnia: hoc est quia agnosces delitias tuas a deo qui uincit omnia. et eleuabis ad deum faciem tuam. Ecce tertia actio incipiens ab oratiōe/idest ab eleuatione mentis in deum ad instar eleuantis faciem uersus deū habitanté in cœlis. ¶ Rogabis eum & exaudiet te. Ecce supplicatio cum fructu. et uota tua reddes. Ecce oblatio. ¶ Decernes rem. Rectiꝰ legitur. Decernes dictum. hoc ē decernes futurum aliquod te facturum dicendo illud. et ueniet tibi. Iuxta hebræum hr. et firmabitur tibi. quod dixisti. et in uiis tuis splendebit lumen. Modus quo firmat & ex uoto succedit dictū/manifestat: uez q; illuminabit in uiis suis: hoc ē in opationibꝰ suis opportūis ad assequēdū qd dixerat. Et isti sūt fructꝰ diuini cultꝰ.

¶ Qui enim humiliatus fuerit erit in gloria. Iuxta hebræum habetur. Quia humiliauerunt & dixisti celsitudinem. Recole q; eliphaz proposuit duo (scilicet esse cum deo & pacificationem) promittendo q; in eis erit bonum iobi.

et primum quidem prosecutus est multipliciter:modo autem prosequitur secundum / sc3 & pacifica te. Est itaq; sensus literæ. quia humiliauerũt sabæi chaldæi cœlũ & deus te tot afflictionibus/& tamen tu dixisti cælsitudinem (hoc est locutus es excelsa de te ipso dicendo te iustum) propterea turbatio est in animo tuo & inquietus es. et qui inclinauerit oculos suos/ipse saluabitur. Sententia clarius redditur. tu dicẽdo excælsa/contrariam paci uiam ingressus es:quia inclinans oculos/saluabit̃:hoc est dirigens mentis oculos ad ea quæ non cælsitudinis sed humilitatis sunt/saluus erit : quia agnoscens peccata sua/seruabitur. ¶ Saluabitur innocẽs: saluabitur autem in mundicia manuum suarum. Iuxta hebræũ hr̃. Euadet homo mund⁹: & liberabitur in mundicia manuũ tuarum. Sic iacet in hebræo. De iobe loq̃tur in tertia persona q̃ q̃uis illaqueatus fuerit innumeris iniquitatibus /euadet tamen, & si dici licet euasus erit/non qualitercunq; sed per opera munda. Regreditur autem ad iobem in secunda persona dicendo manuum tuarum / ad manifestandum q̃ in tertia persona allocutus est ipsum iobem cui respondebat. Per oculos itaq; humiles & opera munda / pacificatio iobis habenda atq; seruanda scribitur.

CAPVT .XXIII.

RESpondit autem iob / & dixit. Nunc quoq3 in amaritudine est sermo meus. Iuxta hebræum habetur . Etiam dies amaritudinis eloquii mei. Quum audisset iob socios non solum incredulos iuramentis & professæ fidei mesiæ sed etiam persistentes ac augentes argumenta ad probandum ipsum percussum propter multitudinem iniquitatum ei⁹, conqueritur q̃ adhuc perseueret dies amaritudinis eloquii sui / ad manifestandum mũdiciã propriam. Et ratio amaritudinis subiungitur. et manus plage mee aggrauata est super gemitum meum. Iuxta hebræũ hr̃. manus mea aggrauata est super suspirium meum. hoc est percussio mea qua me percutiunt socii/aggrauata est super suspirium meum ad manifestationem ueritatis. suspirante.n.iobe ad hoc ut manifestaretur uera causa ob quam percussus est a deo/socii magis ac magis aggrauabant argumenta & uerba percutientia iobem : eo q̃ imponebant ei pro causa percussionis iniquitates quas non fecerat. Nec mireris percussionem apud hebræos significari nomine manus. nam & apud latinos litera scripta appellatur manus : dum dicimus de scripto / hæc est manus illius. Apud utrosq; enim effectus appellatur nomine causæ:percussio enim & scriptio fit manu.

¶ Quis mihi tribuat vt cognoscam: & inueniam illum. Interpres addidit mihi. veniam vsq3 ad solium eius. Legẽdum est. præparationem eius. Declarat iob suspiriũ suũ ad tribunal supremi iudicis:ut manifest. t̃ iustitia causæ suæ/ & iponat̃ silentiũ sociis inique iudicantibus ipũ. Suspirat autẽ/ordinate explicãdo se cupere in p̃mis notitiã uiæ ad tribunal dei. deide ire usq; ad locũ inquo ẽ p̃paratio dei/ hoc ẽ usq; ad tribunal ei⁹:hũano.n. more diuina describit. tertio inuẽtiõem ei⁹/dicẽdo & inueniã eũ:q̃uis trãsposita sint in lr̃a secũdũ & tertiũ. ¶ Ponã corã eo iudiciũ. Iuxta hebræũ hr̃. Ordinabo corã eo iudicium , hoc est iudiciariam telam integ

afflictiões meas & pctã mea. et os meũ replebo icrepatiõibus. Legẽdũ est. disputationib9. nõ.n. cupit arguere deũ, sed disputare corã eo ꝑ iustitia ꝑpria: q. sc3 nõ est pcussus ꝑpter pctã sua. ¶ Ut sciã verba que mihi respõdeat: ⁊ itelligã quid loquatur mihi. Ecce qualis ẽ pñtia apud summũ iudicẽ quã cupit/ ad quã uellet ire. cupit enim præsentiam in qua audiat uerba respondentis iudicis & intelligat ea. claram siquidem manifestationem ueritatis in causa ipsius uellet fieri a deo: qui per effectus suos quos communiter uidemus/ non manifestat clare huiusmõi ueritatẽ. & propterea describitur tanq̃ absens & ualde distans summus iudex: & describitur con cupit9 accessus ad pñtiam illius. & uelleitas/ nõ deliberatũ uotum per hæc describit̃. ¶ Nolo multa fortitudine contendat mecum: nec magnitudinis sue mole me premat. Iuxta hebræũ hr. Nunquid in multitudine potentie litigabit mecum? non. Sæpe iob distinxit duos modos quibus deus agere potest: uel ratione suæ potentiæ/ uel ratione meritorum secundũ ordinem iudicii diuini decretum in præsenti uita. Et eandem distinctionem repetit hic, manifestando q. loquitur de iudicio coram deo non secundum multitudinem potentiæ dei: hoc est secundum multas rationes potentiæ diuinæ: quia sic succumberet iob. deus.n. si uellet/ pro quocunq; peccato posset maiores pœnas infligere q̃ passus fuerit iob. Sed huiusmodi exacta iustitia quæ secundum potentiam dei attenditur/ non utitur deus in hac uita. & propterea iob asserit non, dũ respondet interrogationi nunq̃d litigabit mecum in multitudine potentiæ? respondet.n. negatiuã partem/ intrepide asserendo quũ dicit non. Proponat equitatem cõtra me. Perueniet ad victoriã iudiciũ meum. Iuxta hebræũ hr. tantũ ipse ponet in me. Ibi rectum fuit disputatum cum eo: ⁊ euadã in perpetuum a iudicatore meo. Ecce alter modus quo agit deus: qui describit̃ in litera ad instar iudicis cõsiderantis rectum secundũ merita causæ/ & non secundum id quod posset absolute facere. Ad excludendum itaq; modũ iudicandi ex rõne diuinæ potentiæ/ & ad affirmandũ modũ iudicandi rectũ secũdum merita causæ, dicit de deo. tantum ipse ponet in me/ hoc est iudicando attribuet mihi, ibi/ hoc est in suo tribunali, rectum quod fuit disputatum cum eo/ de meritis causæ meæ: an sc3 peccata mea secundum communem regulam mereantur tantam afflictionem: hoc.n. fuit disputatũ superius a iobe cũ deo. & per huius diuini iudicii sententiam diffinitiuam/ euadã in perpetuũ a iudicatore meo: hoc est a multitudine iudicantium me propter inigtates meas percussum esse, imponeret̃ siqdẽ ꝑ hãc sñtiam silentiũ oĩbus cẽsentib9 contrariũ.

¶ Si ad orientem iero/ nõ apparet. Iuxta hebræũ hr. Ecce ad ante ibo/ ⁊ nõ ipse. Aduerte prudens lector q. iobis uerba in lrã sonãt quattuor uias: uc3 progredi uersus ante uel uersus retro/ uel ad sinistram uel ad dexteram. Intelligit aũt (ut patebit) orientẽ & occidentem/ septentrionẽ uel meridiem plagas cœli. Dixerat quis dabit ut sciam & uadam ad tribunal dei? & propterea declarat se nescire uiã ꝑ naturalia opera inuestigandi tribunal dei/ & inueniendi ipsum clare manifestantem rationes iudiciorum suorum quæ exercet erga nos. Et uerũ dicit: quia ꝑ supernaturalem reuelationem notificantur nobis. Ad manifestandum itaq; q. deus quatenus iudex manifestans rationem sui iudicii/ nulla naturali uia inuenitur, discurrit per quattuor cœli plagas/ compræhendendo sub eis res naturales uniuersas. Et inchoat ab oriente sub nomine

anterioris partis:hoc est denominatæ ab ãteriore parte hominis.sic.n.hebræi cõsueue runt nominare orientalem plagam.Et similiter intellige de occidente nominato retro/ & de septentrione nominato sinistra/& de meridie nominato dextra.nominibus siqui dem est utendum ut plures utuntur.Ecce inquit ad ante/hoc est ad orientem,ibo/intel lectuali inuestigatione naturalium existentium in oriente:& non ipse / inuenietur iudex respondens.si ad occidentẽ.Iuxta hebræũ hr̃.et retro / & non intelligam eũ. hoc est & ibo inuestigando res naturales in occidente/& similiter non intelligam eum iu dicem respondentem mihi.¶ Si ad sinistram/quid agam ? non apprehen dam eum.Iuxta hebræum hr̃. Sinistram in facere suo/ & non uidebo.Ec ce ibo inuestigando ad sinistram/hoc est septentrionem,in facere suo / nobis patente. septentrionalia .n.nobis habitãtibus in hac quarta terræ manifestiora sunt :utpote exi stentia supra orizontem nostrum.Et quoniam multa naturalia a philosophis & astro logis cognita sunt ex operibus septentrionalium astrorum,ideo de septẽtrione specia liter dicit in facere suo:& per huiusmodi notitiam nõ uidebo deum iudicem responden tem.si me uertam ad dexteram non uidebo illum.Iuxta hebræum hr̃. te get dexteram/ & non uidebo.hoc est perseuerat deus occultando nobis dexterã id est meridiem.Polus.n.antarcticus occultatur semper nobis septentrionalibus. & pro pterea non dixit ecce ibo ad dexteram/sed dixit dextram nobis tectam:& consequenter ꝙ per illam non uidebit deum iudicem manifestantem rationes suorum iudiciorum.Et tu prudens lector ex istis duabus postremo nominatis & sic descriptis, habes ꝙ quat tuor cœli plagas significat per ante retro sinistram & dextram/ut exposuimus.

Ipse se uero scit uiam meam: & probabit me quasi aurum quod per ignem transit.Iuxta hebræũ hr̃.Quia nouit uiam mecum :probauit me/sicut aurum egrediar.Completa manifestatione suspirii sui/ iob incipit res pondere ad argumentum eliphaz. & quia ratio eliphaz fundabatur super distinctione hac aut ex parte dei aut ex parte iobis ratio afflictionis eius se tenet,ideo iob respondet reddendo rationem afflictionis suæ ex parte utriusq;(sc3 & ex parte iobis & ex parte dei)ut penitus euacuet argumẽtum eliphaz.Rursus quia eliphaz apposuerat exceptio nem nisi iob sectaretur dicentes deum ignorare hæc nostra singularia,ideo iob inchoat responsionem suam asserendo deum cognoscere singulas actiones ipsius iobis. nec so lum asserit:sed huiusmodi diuinã notitiam affert pro causa suæ afflictionis/dicens. qa nouit/de⁹,uiam mecum (hoc est uiam quæ est mecum/uiam actionum mearum inter nam,quæ non potest tolli a me:utpote consistentem in uirtutibus animi)ideo probauit me,& sicut aurum probatum igne egrediar/absq; detrimento . Ecce ratio afflictionis ex parte iobis non multitudo iniquitatum eius (ut eliphaz intulerat) sed bonum ipsi⁹ iobis/quemadmodum bonum est auro discerni per ignẽ.¶ Vestigia eius secut⁹ est pes meus.Iuxta hebræũ hr̃.In gressu eius apprehendit pes me⁹. Sci to tamen ꝙ dictio interpretata gressũ,est infinitiuus/& anceps ad ambulare uel beare . et utriusq; sensus capax est litera.Dixerat siquidem iob ꝙ deus nouerat uiam eius . & propterea declarat uiam suã inchoans uel ab affectu beatitudinis æternæ quam para uit deus iustis (dicendo in beare suo uidit seu appræhendit pes meus.i.affectus meus) uel a sequela dei tanq̃ præeuntis/dicẽdo,in ãbulare eius appræhendit seu uidit/hoc est

uidendo inchoauit iter, pes meus/id est affectus meus. dictio siquidem interpretata ap prehendit/potest interpretari uidit. & secunda lectio magis quadrat subiunctis. **Viã eius custodiui & non declinaui ex ea.** Interpres addidit ex ea. Prosequitur metaphoram sequentis deum praeeuntem/ambulando per eandem uiam qua ille praeiuit & non declinando ad dextram uel ad sinistram. Et significat per metaphoram hanc q uiam ducentem ad deum beatitudinem suiipsius dei & reliquorum beatorum ac beandorum/uidit inchoauit & prosecutus est. **A mandatis labiorum eius nõ recessi.** Parui refert q hebraice hr. **Praeceptum labiorum eius/& nõ recedam.** Quod dixerat sub metaphora/explicat dicens. praeceptũ labiorum eius / subaudi est, quodcunq illud fuerit sic perseuero seruãdo q non recedam ab eo. Et futurum non recedam/refertur ad praeceptum dei pronunciatum labiis dei: hoc est praecepta moralia quae deus promulgauit per seipsum / quia indidit ea menti nostrae. **et in sinu meo abscondi verba oris eius.** Iuxta hebraeum habet. **ex statuto meo abscondi dicta oris eius.** Duo simul manifestat. alterum q non ex timore aut alia passione ad horam bene fecit sed ex electione deliberata ac firma/dicendo ex statuto meo. alterum q non tanq hypocrita bene fecit in exterioribus actiõibus/sed ualde chara habẽs dicta ex ore dei abscondit ea: hoc est recondita seruauit in corde suo.

¶ **Ipse.n. solus est.** Iuxta hebraeũ hr. **Et ipse in vno.** Reddita ratione ex parte iobis q non iniquitas eius sed puritas ipsius causa fuit (ut scilicet tanq purum aurum emergeret) q afflictus est, reddit rationem eiusdem afflictionis ex parte dei / inchoando a dei singularitate. & ipse in uno: hoc est & ipse deus est in uno indiuiduo duntaxat: unitas siquidem dei asserit. Nec te turbet trinitas diuinarum personarum: quoniã quemadmodum deitas non multiplicatur in trinitate, ita nec hic deus (sonans indiuiduum deitatis) multiplicatur in trinitate: & propterea uerissime dicitur & ipse deus est in uno deitatis indiuiduo. **et nemo auertere potest cogitationem eius.** Iuxta hebraeum hr. **et quis respondebit ei?** Scito tamen q dictio interpretata respondebit/anceps est uel ad respondebit uel ad faciet redire: sed sensus in idem redit. Si essent dii multi (saltem duo) unus posset respondere alteri resistendo ei. & similiter unus posset facere redire alterum: hoc est efficere ut desisteret a coepto. Sed quia deus est in uno tantum deitatis indiuiduo, optime infert & quis respondebit ei/resistendo? quasi dicat nullus. uel & quis faciet redire eum/ut nõ prosequat qd coepit? quasi dicat nullus. Quorsum autem tendant haec de singularitate dei/manifestat subiungens. **et aĩa eius quodcunq voluit hoc fecit.** Iuxta hebraeũ hr. **et anima eius cõcupiuit & fecit.** Simplex uoluntas dei redditur pro ratione ex parte dei quare afflixerit iobem. respondet siquidem ad rationem eliphaz q deus ex parte sui non operatur circa nos ut lucretur honestum delectabile aut utile quodcunq bonum in seipso/sed ex simplici uolũtate sua, quam describit ad instar animi cupientis facere aliquid & facientis illud/ dicendo de deo. & anima eius concupiuit & fecit: hoc est & uoluntas eius uoluit affligere me & fecit. Et per haec patet solutio argumenti eliphaz. ex singularitate siquidem ipsius dei prouenit q uolũtas ei9 nõ potest esse mala: immo q uolũtas eius est lex. & ppterea iob doctissime ex hoc q deus est unus carens pari/intulit pro ratiõe faciẽdi uolũtatem eius solam ex parte ipsius dei. **Quũq expleuerit in me voluntatẽ suã.** Iuxta

hebræum habetur. Quia faciet reddere statutum meum. Quanuis ex parte dei sola dei uoluntas sit ratio gubernandi nos, tanta tamen subiungitur dei benignitas erga ipsum iobem/ut q̃uis afflixerit non tamen irremuneratam dimissurus sit electionem firmam uiæ rectæ, quam electionem firmam dixerat se habuisse. hoc. n. significant uerba ista quia faciet reddere statutum meum/de progressu in uia dei. Et oportuit explanari hoc a iobe/ad manifestandum tum q̃ rectitudo eius non remanebit irremunerata, tum q̃ remuneratio eius erit post hanc uitam. sæpe. n. dixerat se propinquũ morti. Significanter autem dicit statutum meum & non dicit opera mea bona/ad comprahendendum etiam statutum mentis suæ ad rectitudinem seruandam in tanta afflictione. et alia multa similia presto sunt ei. Iuxta hebræum hr̃. et sicut ea multa cum ipso. Ne putaretur gesta a deo cum iobe/esse aliquid singulare, declarat iob q̃ similia istis sunt multa cum deo, multos. n. probat quasi aurum & præmia illis reseruat in alia uita.

¶ Et idcirco a facie eius turbatus sum: & considerans eum timore sollicitor. Iuxta hebraũ hr̃. Idcirco a facie eius terrebor: intelligã & metuã ab eo. Postq̃ respõdit ad rationem eliphaz/respondet consequenter ad obiectam sibi cæcitatem ab eodem. Et quia eliphaz dixerat iobem non intelligere uel ex timore repẽtino uel ex obscuritate/respondet iob ad singula. & quantum ad timorem fatetur se terreri a deo & timere ipsum, ueruntamen nec terror nec timor impedit eius intelligẽtiam. Et dicendo ideo a facie eius/manifestat q̃ rationi consentaneum est ipsum terreri a facie dei. Acsi apertius dixisset. non sum absorptus timore repentino: sed quia deus facit quod uult, ideo a facie eius terrebor/hoc est perseuerabo territus/moderate tamen: quia intelligam/non sum excæcatus sed perseuerabo intelligens pariter & metuens a deo potente efficere quicquid uult. ¶ Deus molliuit cor meum: & omnipotens conturbauit me. Iuxta hebraũ hr̃. Et el emolliuit cor meum: & saddai terruit me. Respondet ad alteram partem disiunctiuæ (uel q̃ obscuratus est intellect⁹ iobis) inchoando a diuino beneficio circa partem affectiuam. non parua siquidem gratia dei est habere cor tenerum/alienum esse a duritia cordis/ moueriq̃ ad timendum a quib⁹ timendum est: ut testatur ad oppositum duritia cordis pharaõis. Agnoscit itaq̃ iob teneri cordis beneficium a deo forti ad emolliendum cor hominis dicendo & el emolliuit cor meum & saddai uincens omnia terruit me/non fui imperterritus ab eo. ¶ Nõ. n. perii propter imminẽtes tenebras: nec faciem meam operuit caligo. Iuxta hebraũ hr̃. Quod non sum incisus a facie obscuritatis: & ex facie mea operuit caligo. Et subintelligitur negationem repeti / ut interpres antiquus explicando adiunxit. est. n. sensus q̃ nõ sum incisus a facie obscuritatis/& ex facie mea nihil operuit caligo. Respondet itaq̃ ad obscuritatem sibi obiectam ab eliphaz: q̃ saddai terruit eum sic q̃ non fuit a facie obscuritatis incisus/nec aliquid faciei mentis ei⁹ tectum est caligine. Vtitur autem metaphora incisionis: quia perturbatis & obscuratis phantasmatibus fit quasi incisio intellectus a ministrante phantasia. separatur. n. quo ad usum intellectus a corpore. Metaphora autem caliginis utitur ad significãdam internam obscuritatem.

B omnipotente non sunt abscondita tempora: qui autẽ nouerunt eum/ignorant dies illius. Manca est litera: & tam intolerabiliter ut mutetur sensus & obscuretur intentio loquentis. Iuxta hebræum itaq; hr. Quare a saddai non sunt abscondita tempora: & cognoscentes eum non viderunt dies illi⁹? Quia eliphaz excipiendo tractauerat & abominatus fuerat sectam dicētium deum non cognoscere hæc temporalia sed sempiterna, ideo iob resumendo uerã ac sanctam sententiam eliphaz de notitia dei penetrante singulares res quæ fiunt & corrumpuntur in tempore/proponit per modum quæstionis cæcitatem sociorum cognoscentium deum habere notitiam temporum & non discernere dies dei diuersos ad faciendum iudicium & iustitiam tempore quo uiuit homo & post mortem hominis. Ac si aptius dixisset. alienum a ratione est ut quis cognoscat deum habere curam singulorum quæ fiunt in tempore/& non cognoscat q̃ deus reseruat multa punienda in alia uita. hæc est quæstio quam proponit ad arguendum socios cæcitatis: & ad confutandum pollicitationes eorum omnes consistentes infra terminos huius uitæ. Ait itaq; quare a saddai/ab eo qui uincit omnia, non sunt abscōdita tempora (anni/menses/dies/horæ/momenta singularum rerum) secundum uestram & meam professionem: & tamen cognoscentes eum habere huiusmodi notitiam/non uiderunt dies eius diuersos ad puniẽdum in hac uita & in alia. negabant. n. iobis socii diuersitatem talem dierum dei/putãtes nullam punitionem reseruari a deo homini post mortem.

¶ Alii terminos transtulerunt. Iuxta hebræũ hr. Confinia attingent. Aduerte prudens lector intentionem iobis ex præmissa quæstione colligi. arguerat siquidẽ socios cæcitatis relatiue ad diuersos dies dei: & propterea usq; ad finem capituli colligit diuersa peccantium genera/ad manifestandum multitudinem peccantium qui in hac uita non puniuntur, ut hinc cæcos esse socios conuincat profitentes deum gubernare singula/nisi etiam profiteantur q̃ deus reseruat multa punienda in alia uita: alioquin maxima iniquorum multitudo remaneret impunis. Huc tendit uniuersus discursus iobis in hoc capitulo, & propterea tria genera iniquorum colligit. Primum est eorũ qui communiter a iudicibus non puniuntur pœna mortis: quum tamẽ quia inimici dei sunt/mereantur mortem secundum diuinam iustitiam. Secundum est eorũ qui hic plectuntur morte statim ut scitur: quorum tamen multitudo non parua nescit̃ in iudicio. Tertium est eorum qui longo processu puniuntur: quorum quoq; multitudo non parua euadit impunis. Ex his. n. clare apparet q̃ ne iniqui remaneãt impunes, oportet cõfitentes deum gubernare singula/confiteri consequenter q̃ deus reseruat multos puniendos in alia uita. ¶ Primum itaq; iniquorũ genus introducit describendo societates prædonum. talem. n. comitatũ explicaturus inchoat a loco quẽ inuadunt/dicendo cõfinia attingent: significans per hoc q̃ egrediuntur a regione propria ad prædandum in regionibus finitimis. Et hinc oritur q̃ a nullo iudice puniuntur, propriam nanq; patriam ditant: potentes uero inuadunt alienos agros/ita ut non possint ab alienis puniri. Diripuerunt greges & pauerunt eos. Incipit enumerare actiones eorum, inchoãdo a rapina totius gregis sic q̃ pauerunt gregem ipsum/non dilaniarunt. Et in hoc significatur q̃ cum tanta potentia ueniunt/ut quiescant securi ad pascendum raptos gre-

ges. ¶ Asinum pupillorum abegerunt. Futurum est in hebraico. Augetur iniquitas ex qualitate hominum quibus inferunt damna, discurrendo per pupillos/ uiduas/ misellos/ & pauperes. Et de orphanis quidem dicit q abigent asinos eorum, de uiduis autem. et abstulerunt pro pignore bouem uidue. Iuxta hebræum hr. accipient pignus bouem uidue. Et est sensus accipient bouem uiduæ appositiue pignus: hoc est quem duntaxat posset uidua pignorare. significatur. n. q nihil aliud habet uidua nisi illum bouem. ¶ Subuerterunt pauperum uiam. Iuxta hebræū hr. Declinabunt misellia uia. Nec miselli secure possunt per uiam publicam ire propter huiusmodi comitatum prædonum etiam misellis non parcentium. et oppresserunt pariter mansuetos terre. Iuxta hebræū hr. pariter absconditi sunt pauperes terre. Latere etiā pauperes terræ metu talis comitat⁹ scribit.

¶ Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum. Iuxta hebræū hr. Ecce onagri in deserto egressi sunt ad operationem suam. Explicat iob de quibus loquitur: assimilando eos onagris, non domesticis (mansuescunt. n. aliq onagri) sed in deserto/ hoc est in feritate sua: ad insinuandum q homines de quibus loquitur/ sunt inimici ciuilitatis humanæ. Ecce inquit homines similes onagris in deserto/ egressi sunt ex regione propria ad exercendam operationem suam. de qua operatione subiungit. uigilantesq3 ad predam. Iuxta hebræū hr. matutini ad rapinā. Ecce operatio eorum. preparant panem liberis. Iuxta hebræū hr. planicies ei panis pueris. Et est sensus q planicies frugum est ei. i. comitatui illi quēadmodum panis pueris. Et significatur per hanc similitudinem/ q comitatus prædonum reputat sibi debitos fructus agrorum qui sunt culti ab aliis quemadmodum debetur pueris panis absq3 ullo labore puerorum. intendit. n. dicere q prædones isti ueniunt ad colligendum agrorum fructus tanq3 suos. & propterea subiungit. Agrum non suum demetunt. Iuxa hebræum hr. In agro segetem suam metent. Describit consequenter q metent in agro quascunq3 segetes tanq3 suas. et uineam eius quem ui oppresserunt uindemiant. Iuxta hebræū hr. et uineam impii tardabunt. et est genitiui casus impii. Et significatur q cognoscentes aliquam uineam esse alicuius uiri impii similis eis/ reseruabūt uindemiā illius aliquātulū sed tandē uindemiabūt ē illā. ¶ Nudos dimittēt hoies/ indumēta tollētes: qb⁹ nō ē operimētū in frigore. Iuxta hebræū hr. Nudū faciēt dormire a sine indumēto: & non operimētū in frigore. Hactenus de rapina animaliū & eo℞ quæ in agris & uineis uegetant locutus est: deinceps de iniuriis personarū prosequitur inchoans a denudatione hoium sic q oporteat eos dormire nudos, nudos inquā sic q carent & indumento & operimento in frigore. ¶ Quos imbres montium rigant: & non habētes uelamen amplexantur lapides. Iuxta hebræū hr. Ab inundatiōe mōtium irrigabuntur: & a sine opposito amplexati sunt rupem. Fugientes a facie prædonum describuntur in montibus destituti sub periculo inundantium aquarum, quæ fluunt ex montibus cum tanto impetu q profugi carentes obstaculo seruante eos a cursu aquarum/ coguntur amplecti rupem in qua seipsos retineant ne ab impetu aquæ ferantur præcipites. ¶ Uim fecerūt depredātes pupillos. Iuxta hebræū hr. Rapient ex preda orphanum. Raptus hominum significat a rapi-

na miserabilium personarum/quales sunt pupilli. et vulgum pauperem spoliauerunt. Iuxta hebræum habetur. et super pauperem accipient pign⁹. hoc est sup paupere redimēdo accipient totum qđ habet. nomine siquidem pignoris significatur uniuersum quod potest dari in pignus. feritas.n.istorum describitur ꝙ si raptus pauper redimere se uult/exigunt ab eo totum quod possidet.

¶ Nudis ⁊ incedentibus absq̃ vestitu: ⁊ esurientibus tulerunt spicas. Iuxta hebræū hr̄. Nudi iuerunt absq̃ indumento: ⁊ famelici portauerunt manipulum. Miseriæ subsecutæ in hominibus ciuitatis illius describuntur. & primo quo ad indumenta/ꝙ oportuit eos nudos incedere: deinde quo ad panem/ ꝙ famelici portauerunt manipulum spicarum non habentes segetes: postea quo ad oleū & uinum. Inter aceruos eorum meridiati sunt: qui calcatis torcularibus sitiunt. Iuxta hebræū hr̄. Intra cellaria sua facient oleum: torcularia calcarunt ⁊ sitierunt. Tam modica quantitas oliuarum relicta narratur ut oleum faciant non in molis solitis sed intra cellaria in quibus recondere consueuerunt oleum. in torcularibus quoq; tam parum uini exprimendum relictum est a prædonibus/ut calcantes iterū torcularia sitiant: hoc est nequeant extinguere sitim ex residuo illo. ¶ De ciuitatibus fecerunt viros gemere/⁊ anima vulneratorum clamauit. Iuxta hebræū hr̄. Ex ciuitate homines clamabūt/⁊ anima interfectorum clamabit. Luctus cum clamore plorantium interfectos ab istis prædonib⁹ describitur/pro miseria postrema dicendo ꝙ homines ex ciuitate clamabunt: & rationem clamoris subiungendo & anima interfectorum clamabit uindictam a deo/eo clamoris modo quo sanguis habel clamauit ad deum: hoc est ad instar clamātis exigit uindictā. describūtur.n. tam uiui ꝗ̄ interfecti clamantes petendo uindictam a deo. et de⁹ inultum abire non patitur. Iuxta hebræū hr̄. et eloha nō ponet defectum? Interrogatiue legenda est hæc clausula/ad asserendum ꝙ deus iudex puniet istos prædones impunes in hac uita. tanꝗ̄ igitur absurdum ualde socios alloquendo concludit & eloha non ponet defectum? pœnas futuræ uitæ sub defectus nomine cōpræhendēs: qm̄ in priuatione eorum quæ apti nati erant habere consistunt.

¶ Ipsi fuerunt rebelles lumini. Iuxta hebræū hr̄. Ipsi fuerunt in rebellib⁹ luminis. Ne quis diceret ꝙ isti prædones peccauerunt contra homines & non cōtra deum/& propterea non remanent puniendi a deo, addidit iob ꝙ ipsi prædones fuerunt inter rebelles luminis/tum fidei tum menti humanæ inditi naturaliter: ac p hoc peccatum eorum redundat in iniuriam dei/qui utrūq; lumen humano generi cōmunicauit. nescierunt vias eius. Probatio est ꝙ fuerunt inter rebelles luminis. nec reuersi sunt per semitas eius. Iuxta hebræū hr̄. et non sederunt in viis eius. hoc est non acquieuerunt ad uolendum per uias ducentes ad deum ambulare. ita ꝙ abiecerunt uias dei ab intellectu & uoluntate sua: & ideo ex ignorantia affectata conuincuntur rebelles luminis.

Mane primo cōsurgit homicida. Iuxta hebræū hr̄. Ad lucem surget homicida. Expedito primo iniquorum genere/introducit genus alterum compræhendens homicidas & adulteros: contra quos statim ut scitur uindicta fit. Ab homicidis itaq; inchoans/describit eos primum a tempore: dicēs ꝙ ad lucem (hoc est or-

to sole)surget homicida. interficit egenum & pauperem. Parui refert q hebraice habetur. interficiet pauperem & egenum. Ita q egeni nomine intelligas hominē plusq pauperem quasi mendicum/quem misellum superius appellauimus. per noctem uero erit quasi fur: Vtroq tempore (die ve3 & nocte) exercens officium suum describitur homicida. & die quidem interficiens pauperes qui inueniuntur soli & inermes: nocte autem ad instar furis insidiis uacans ad occidendum aliquem. ¶ Oculus adulteri obseruat caliginem. Iuxta hebræū hr. Oculus adulteri obseruauit vesperam. fugit. n. diurnam lucem & expectat noctem: & ppterea describitur curam habere horæ uespertinæ. Et ad hoc manifestandum subiungitur. dicens non uidebit me oculus & operiet vultum suum. Non sufficit ei cautela temporis: sed adiungit uelamen faciei ut non cognoscatur ab obuiantibus. ¶ Perfodit in tenebris domos sicut in die condixerant sibi. Sensus recte redditur: & pnomē sibi demōstrat adulte♃ & adulterā. Perfodere aūt describit metaphorice: q ad instar fodientis & per foramē intrantis ingreditur adulter domum adulteræ per occultos meatus. et ignorauerunt lucem. hoc est absq lumine candelæ conuenerūt adulter & adultera. ¶ Si subito apparuerit aurora arbitrantur vmbram mortis. Iuxta hebræū hr. Quia simul/mane eis vmbra mortis. hoc est qa simul sunt adulter & adultera, ideo mane quum oritur sol / est eis exosum tanq umbra mortis. timent. n. ne reperiantur aut ne uideantur adueniente luce diei. et sic in tenebris quasi in luce ambulant. Iuxta hebræū hr. quia cognoscet terrores vmbre mortis: leuis ipse super facies aquarum. Describitur adulter manens cum adultera/qn sentit terrores umbræ mortis: hoc est quādo sentit aliquem motum uel uocem in domo adulteræ/& terretur ne occidatur. & de eo dicitur q est tam agilis fugiendo tanq ambulans super aquas. Hoc. n. significatur dicēdo quia cognoscet terrores umbræ mortis/ideo leuis ipse super facies aquarum. qui. n. super superficiem aquæ iturus est, oportet q sit tam agilis eundo ut uelocitas motus eius uincat grauitatem corporis sui/& sic tanq leuior aquis eat super superficiem aquæ. hyperbolico enim sermone describitur magna agilitas adulteri timentis & fugientis per uias aliquas tenuissimas immeabiles/sic ut incredibile uideatur q uir transeat per eas.

¶ Maledicta sit pars eius in terra, nec ambulet per viam vinearum. Iuxta hebræū hr. Maledicetur pars eorum in terra, non reuoluet viam vinearum. Pronomen eorum/adulteros & homicidas fugientes demonstrat. Et portio terræ in qua occultantur/maledicenda describitur: quia subiacere solet maledicto iudicis & quærentium uindictam. locus. n. in quo inueniuntur/tanq maledictus tractatur uiolente educendo eos inde uel percutiendo ibidem. & propterea de quolibet eorū fugiente subiungitur non reuoluet uiam uinearum: hoc est capietur anteq fugiēdo per uineas reuoluat (hoc est uoluendo perficiat) uiam uinearum/quæ communiter parum distant a ciuitate. significatur. n. per hoc q fugiens incidet in manus persequentium infra breuem distantiam a ciuitate. Propter quod aptissime subiungitur. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium: & vsq ad inferos peccatum illius. Iuxta hebræum habetur. Siccitas etiam calor rapient aquas niuis: fouea peccauerunt. Similitudinem affert ad manifestandum quod dixerat: ve3 q homi-

cidæ

cidæ & adulteri fugientes incidunt cito in manus persequentium. Est autem similitudo quod quemadmodum siccitas & calor trahunt aquas niuium liquefaciedo niues, ita fouea sepulchri trahit eos qui peccauerũt. uulgo.n. dicitur quod mors uocat eos. Et dicit siccitas etiã calor: hoc est calor iunctus siccitati/ ad differẽtiã caloris iuncti humori. ad sensũ.n. patet quod calida aqua effusa super niuem non liquefacit sed indurat eam: propter quod in regionib9 frigidis/super cõgelati fluminis portionem quandam effundunt aquã calidam, ut durior portio illa/uia fit curribus & equitibus. calidum igitur & siccum oportet esse quod liquefacit niues. ℣ Obliuiscatur eius misericordia. Iuxta hebræũ hr. Obliuiscetur eius amicus. nullus amicus comparebit pro adultero aut homicida fugiẽte. Dulcedo illius vermis. Iuxta hebræũ hr. Dulcuit ipse vermi. Dixerat quod sepulchrum trahit eos qui peccauerunt: dicit cõsequenter quod uermes cupiũt eũ tanquam cibum eorum dulcem. Et per hoc significat propinquitatem ad mortẽ tam adulteri quam homicidæ fugiẽtis. Non sit in recordatione sed conteratur sicut lignũ infructuosum. Iuxta hebræũ hr. adhuc nõ memorabitur: & fuit tract9 sicut arbor iniquitatis. Celeritas uindictæ describitur per hyperbolẽ/ dicendo quod adhuc nõ memorabitur & fuit occisus. est.n. sensus quod statim ut appræhensus fuit/fuit occisus absque tela iudiciarii processus/ absque cõmemoratione criminis. notoriũ.n. præsupponitur factum cũ fuga facientis. Affert aũt ad hoc similitudinem arboris iniquitatis quæ frangitur absque mora. Appellatur autem arbor iniqtatis arbor nociua. huiusmodi.n. arbores sine mora & consilio succiduntur. Et hic finitur tractat9 secũdi generis iniquorum/ quorum multi in hac uita statim puniuntur. ex hoc.n. quod homicidæ & adulteri merẽtur mortem, & aliqui fugiẽtes in hac uita puniuntur/multi autem adulteri & homicidæ remanent impunes, insinuat iob quod reseruantur puniendi in alia uita.

Pauit.n. sterilem & que non parit: & vidue bene non fecit. Iuxta hebræũ hr. Frangens sterilem non pariet: & vidue non bene fecit. Tertiũ iniquorum genus introducit describendo ciuem diuitem erigẽtẽ se in ciuitate in quasi tyrannum. describit autem crimina eius tum erga mulieres/tũ erga uiros. Et circa mulieres non meminit adulterii sed defloratíonis uirginum cũ procuratione aborsus/dicẽdo frangens sterilẽ: hoc est frangens uirginem ad sterilitatem. Et dicit hoc ad differentiã coniugii in quo frangitur uirgo ad fœcunditatẽ. diues.n. iste nolebat ducere quas uiolabat uirgines in uxores: & uolens consulere honori puellarum/dabat eis aliquid quo fierent steriles, non simpliciter & absolute/sed quo ad hoc: scilicet ne parerent ex cõcubitu cũ eo. ad limitandũ siquidem sterilitatem adiungitur non pariet. Et simile intelligo gestum circa uiduas/significatum honeste dicendo & uiduæ non bene fecit. Circa uiros autem subiungit. Detraxit fortes in fortitudine sua. Iuxta hebræũ hr. Et trahet fortes in potentia sua. Modus exercendi tyrannidem describit: scilicet quod diues potentia diuitiarum suarum trahet ad se fortes/ ut sic exhibeat se terribilem ciuibus aliis. Et quum steterit/non credet vite sue. Iuxta hebræum habetur. Surget/& non faciet credere in vitis. hoc est eleuabit se tam terribilem ut efficiat quod multi metuentes ab eo/ arbitrentur uitas suas non fore securas: quod utinam crebro non uideremus. ℣ Dedit ei deus locum penitentie: & ille abutitur eo in superbia. Iuxta hebræum habetur. Dabit ei securitatem & in-

nitetur. Diues ille potens & terribilis dabit ei (hoc est alicui metuenti) securitatem/ promittendo illi q securus potest manere. Et hoc intellige accepto munere aliquo: & sic ille qui metuebat/innitetur super securitate sibi data ex promissione diuitis. **oculi autem eius sunt in viis illius.** Perfidia diuitis describitur q quis promiserit securitatem metuenti, nihilominus oculi ipsius diuitis uigilant super uias illius quem securum fecerat/expectando tempus ac locum cōmodum quo possit supplantare illum.

Eleuati sunt ad modicum & non subsistent. Sententia redditur: hebraice tamen legitur. **Eleuati sunt paulum & non ipse.** De quibusdā huiusmodi ciuilium tyrānorum dicit q eleuati sunt paulum/hoc est breui tempore, & non ipse/tyrannus erit. Nec hoc intelligas dici ad describendum omnes huiusmodi tyrannos (quoniam subiūcta litera non uerificatur de omnibus) sed queadmodum inter adulteros descripsit fugientem qui cito incidit in manus persequentium, ita inter huiusmodi ciuiles tyrannos describuntur aliqui q parum durant/deuenientes ad paupertatem. de istis.n. dicitur eleuati sunt paulum & non inuenietur ipse. Modus autem quo non erit ipse/subiungit. **et humiliabuntur sicut omnia & auferentur.** Iuxta hebraeū hr. **et depauperati sunt/sicut omnes restringentur.** Ecce modus quo desinunt cito quandoque huiusmodi tyranni: deueniendo scilicet ad paupertatem / consumptis opibus in malis usibus. depauperati autem restringentur a iudice/sicut omnes alii ciues qui male fecerunt restringi solent a iudice addicente malefactores carceri. **et sicut summitates spicarum contererentur.** Iuxta hebraeū hr. **et sicut caput spicae succidentur.** Discerne inter modum puniendi fugientem adulterum seu homicidam/& modum puniendi ciuilem tyrannum. de illo siquidem paulo āte dictū est q statim sicut arbor iniquitatis frangetur: de isto autem dicit q mancipabitur carceri quemadmodum alii malefactores. significando per hoc q procedetur cum iudiciaria tela, & postea sicut caput spicae incidetur: hoc est discussa causa & matura ad mortem/capite plectetur quemadmodum expectatae ad maturitatem spicae succiduntur. Et ex hoc q aliqui merētes mortem intercedente iudiciaria tela puniunt hic/& nō omnes similes puniunt hic, insinuat iob q tales reseruant puniendi in alia uita. Collige ergo prudens lector q iob cōuincit socios ex tribus generibus iniquorum, tum ex praedonibus/qui peccant penitus impunes: tū ex homicidis & adulteris/quorum aliqui dūtaxat occiduntur statim: tum ex ciuilibus tyrānis/quorum aliqui dūtaxat occiduntur cum iudiciaria tela. sub istis.n. tribus generibus iniquorum merentiū in hoc mundo mortem & tū non punitorum in hoc mundo/ cōprehendit oēs iniquos impunes in hac uita: & conuincit socios ut profitentes deum habere curam singularium quae temporaliter fiunt/profiteantur consequenter diuersos dei dies ad iudicandum: alterum in praesenti uita/alterū in alia uita: alioquin tanta multitudo iniquorum remaneret impunis.

Quod si non est ita. Iuxta hebraeū hr. **Et si non.** Et est sensus/& si non asserit qd dixi. **quis me pōt arguere esse mētitū.** Iuxta hebraeū hr. **Ubi quis faciet mētiri me:** quasi dicat nullibi. & similiter nullus tāti erit q faciat mētiri me. **et ponere ante deū verba mea:** Iuxta hebraeū hr. **et ponet in nō verbū meū:** Hebraicae phrasis est significare nihilū p nō/pinde acsi dixisset & ānihilabit sermonē meū. uidebat.n. iob inductionē qua usus fuerat cōuincere aduersarios: & ppterea sic conclusit.

RESpōdit aūt bildad suhites. Ordinate secund⁹ soci⁹ tertio respon det. et dixit. Potestas ꝛ terror apud cū ē. Iuxta hebræū hr̄. Potestas ꝛ timor cū eo. Dictio interp̄tata potestas/ non plene explicat: qm̄ significat potestatem exercenté actionem suam. Vbi aduerte ꝙ iob in cap.23, dixerat de deo iudice nūquid litigabit mecum in multitudine potétiæ? & subiū xerat nō. ideo bildad contra hanc iobis sn̄tiam opponit, dicendo potestas & pauor cū eo/ p̄culdubio deo. intendit.n. cōfutare iobem qui dixerat ꝙ cupit ire ad tribunal dei: quia ibi deus nō iudicaret cū in multitudine potentiæ: ac per hoc ipse iustificaret causā suam. Et p̄pterea bildad inchoat a contrario fundaméto: vcȝ ꝙ cū deo est potestas & timor. hoc.n. directe cōtrariatur fundaméto iobis: scȝ de⁹ non litigabit in multitudine potentiæ. nā sensus uerbo℞ bildad est ꝙ exercitiū potestatis diuinæ gignens timoré/ est cū deo: hoc ē in tribunali ei⁹. q facit cōcordiā in sublimib⁹ suis. Parui refert ꝙ hebraice hr̄ pacem. Probat bildad ꝙ deus exercet potestatem suā cum terrore/ ab effectu quem efficit deus in creaturis spiritualibus: angelis scȝ & animabus corpo℞ cœlestium. Effectus autem iste est pax. intendit.n. ꝙ trementes angeli intuendo magnitudinem diuinæ potestatis quā exercet/ uiuunt in summa pace: quéadmodum exercit⁹ sub imperatore potétissimo & terribili uiuit in pace. Nunqd ē numer⁹ militū ei⁹. Parui refert ꝙ hebraice hr̄. societatū ei⁹. Et ē sermo de militarib⁹ societatib⁹. Manifestat ꝙ pax spiritualium substantia℞ sit effectus terroris diuinæ potestatis/ ex duob⁹. p̄mo ex parte multitudinis innumerabilis angelo℞. ꝙ.n. tam maxima multitudo cōueniat & p̄seueret pacifice/ oportet ex uno aliquo effici: hoc aūt unū (ut testant̄ humanæ res) ē timor a gubernāte. et sup quē nō surgit lumen illi⁹. Iuxta hebræū hr̄ in futuro surget. Probat secūdo ex parte excellētiæ diuinæ potestatis attingētis oēs. Ita ꝙ p̄batio integrat̄ hinc ex parte multitudinis innumerabilis, inde ex parte eminétiæ diuinæ potestatis attingētis oēs, cōtinuādo siquidē inchoatū interrogatiuū, dicit & sup quē nō surget/ nō eleuabit̄ & eminebit lumē illius? hoc est actio illi⁹ ad instar luminis solaris. sol.n. in sua eminentia p̄seuerās attingit lumine omnia.

¶ Nunqd iustificari potest hō cōparat⁹ deo. Iuxta hebræū hr̄. Et quomodo iustificabit̄ hō cū el? Postq̄ bildad p̄bauit ꝙ potestas & timor sūt cū deo, infert ex dicto p̄cipio & quomō iustificabit̄ hō cū el? quasi dicat nullo mō. Infert̄ aūt hoc ét ex cōfessiōe ipsi⁹ iobis: qm̄ apud diuinū iudiciū secundū potentiā exterrenté renuit iob iudicari. Et significanter de⁹ nominat̄ el/ q̄a ē nomē fortitudinis seu potentiæ. aut apparere mūd⁹. Iuxta hebræū hr̄. et quomō mūd⁹ erit nat⁹ de muliere? tā impfecta parente. directe siqdem cōcludit (ex cōtrario tñ p̄cipio) tā iobem q̄ quēcūq; aliū hoiem apud diuinū tribunal fore iniustum & immundum. Ecce luna et nō splendet: ꝛ stelle nō sunt mūde in cōspectu ei⁹. Iuxta hebræū hr̄. Ecce vsq; lunā non faciet illuminare: ꝛ stelle non mūdabūtur in oculis ei⁹. Apposuerat rōni uilitaté hoīs/ dicédo hō nat⁹ ex muliere: & ideo adiūgit argumétū sumptū ex uilitate hoīs relatiue ad lunā & stellas. Et argumétū clare sonat ꝙ luna & stellæ nō mūdātur in diuino iudicio: ergo multo min⁹ hō/ q̄ ē tāq̄ uermis. ¶ Sed occurrūt hic duæ difficultates. Altera quomō bildad affert ad p̄positū / defectū lūinis in lūa: qm̄ disputatio cū iobe ē de mūdicia morali q̄ ē mūdicia ai: defect⁹ aūt lūinis lunæ nō est in

aio sed in corpore/nō est spūalis sed corporalis: & ꝑpterea imptinēs uidet̃ ad ꝑpositū. Altera est de imundicia stellaꝝ/quæ nam sit imundicia ista de qua loquitur bildad. nā in stellis nulla adhuc uisa est imundicia corporei luminis aut cuiuscunq̃ alterius qualitatis. ¶ Solutio primæ est q̄ bildad per sensibilia insinuat intelligibilia: & p defectū luminis in luna insinuat defectum iustitiæ in anima lunæ relata ad diuinum iudiciū. præsupponit. n. cœlestia corpora esse animata: & ut intelligeremus q̄ de imundicia spirituali intendit/adiunxit q̄ stellæ non mundabunt̃ in oculis eius. hoc. n. non nisi de spirituali imundicia intelligi pōt: quū expresse dicat̃ in oculis dei/nō in oculis hoīum. Et per hoc patet solutio secūdæ. Vbi ēt aduerte q̄ eliphaz in. cap. 15. dixerat q̄ cœli non sunt mūdi in oculis dei: bildad aūt cōsequenter dicit de astris q̄ luna & stellæ nō sunt mūdæ in oculis eius. Attribuitur aūt defectus luminis lunæ/eius imundiciæ: qm̄ ex hoc q̄ lūa est tanq̄ fex cœlestiū corpoꝝ/est nō penitus naturæ diaphanæ: & propterea defectum luminis sortit̃. ¶ Quanto magis homo putredo. Iuxta hebræū hr̃. Etiā q̄a homo vermis: & filius hoīs vermis. Relatiue ad cœlestia corpora incorruptibilia/hō est uermis, imo plus distans a cœlesti corpore q̄ uermis ab hoīe: quia homo & uermis cōmunicant in corpore generabili & corruptibili: corruptibile aūt & incorruptibile distant plusq̄ genere. Dicit aūt hō & filius hoīs/ad resumendū antedicta (hō & natus de muliere) ut conclusio quadret propositis.

CAPVT .XXVI.

Respondit autem iob & dixit. Cuius adiutor es/ nunquid imbecillis. Sententia recte redditur: hebraice tamen hr̃. Quem adiuuisti in non potentia. Præpositio tn̄ interpretata in/ potest interpretari ad, ita q̄ potest legi. ad non potentiam. Quia bildad assumpserat partes dei iudicis (manifestando tribunal diuinū exercere potestatē terribilē: ac per hoc nullum iustificari in tribunali illo) ideo iob inuehitur aduersus bildad/arguendo eum temeritatis q̄ adiutorem dei egerit, et ratiōem subdit: q̄a adiutore indiget is cui minor est potentia/non deus cui nihil potentiæ deest, quē inq̄t adiuuisti? & rōnem subiūgendo in non potentia: hoc est eum in quo non est potentia sufficiens. et sustentas brachium eius qui non est fortis? Iuxta hebræū hr̃. saluasti brachio & nō robur? Metaphorico sermone continuat inuectiōnē temerarii adiutorii / describendo eum ad instar adiuuantis uirum iam lassum interposito salutari brachio: quasi dicat/ dei uires non lassantur ut egeat brachio tuo saluante ipsum. pri⁹. n. exclusit adiutoriū & postea effectū adiutorii. ¶ Cui dedisti consiliū/forsitan illi qui nō habet sapientiā: & prudentiā tuā ostēdisti plurimā? Iuxta hebræū hr̃. Cui cōsuluisti/in nō sapiētia: & statutū multitudini indicasti? Vt hæc itelligas, reuoca ad mētē q̄ cū aliqs p̄nte p̄ncipe rūdens/ex parte p̄ncipis dicit in fauorē p̄ncipis aliquid eē de intētiōe p̄ncipis q̄d tn̄ p̄nceps p̄sens nec cogitauerat/ille fictor agit facto cōsiliariū: qm̄ secūdū ueritatē dat tūc cōsiliū illi⁹ rei quā ꝓmulgat eē de intētiōe p̄ncipis: iste inquā q̄uis nō p modū cōsilii/opere tn̄ cōsiliū dat p̄ncipi. & q̄a bildad dicebat esse statutū a deo ut in iudicio diuino exerceret potestatem suā terribilem/ & hoc falsum ē/ & p̄nte deo tanq̄ in fauorem dei bildad promulgabat hoc esse de intentione dei, ideo iob inuehit̃ contra eum dicendo cui consuluisti? hoc est officium consiliarii non per mo

dum dantis consilium sed facto exercuisti? Et rationem uitii subiungit dicendo in non sapientia: hoc est nunquid ei in quo non est sapientia sufficiens? princeps enim cui deficit sapere/indiget consilio. Ad insinuandum autem hunc modum dandi consilium/subiūgit & statutum dei indicasti multitudini, ad instar consiliarii non per modum dantis consilium sed promulgantis præsente principe hoc esse statutum a principe/ promulgabat bildad statutum dei de usu potestatis terribilis in tribunali diuino. ¶ Quem docere uoluisti? Iuxta hebræum habetur. Cuius annunciasti uerba? Prosequitur inuectionem/exaggerando temeritatem ex eminentia dei. Acsi apertius dixisset, non ponderasti eminentiam dei cuius præsumpsisti annunciare uerba quæ non dixit, nonne eum qui fecit spiramentum? Iuxta hebræū hr. et anima cui⁹ exiuit a te? hoc est & cui⁹ intimū cui⁹ uolūtas exiuit fingēdo & loquēdo a te/a corde tuo nō a ueritate? arguit.n.eum q̄ nō a ueritate nō a diuina reuelatiōe sed a seipō bildad ꝓtulerit aīum (hoc est intentionē) dei/nō pōderādo de cui⁹ aīa (hoc ē intentiōe) finxerit.

¶ Ecce gigantes gemunt sub aquis: ⁊ qui habitant cum eis. Iuxta hebræū hr. Gigantes dolebunt a sub aquis: ⁊ habitantes cum eis. Dictio interpretata dolebunt / significat dolere nō qualitercunq; sed ad instar doloꝝ partus. Completa inuectione/respondet ad probationem allatam a bildad. probauerat.n. bildad seueritatem diuini iudicii ex pace multitudinis angelorum. respondet itaq; iob q̄ deus non eodem modo utitur potestate sua erga nos in hac uita & erga spirituales substantias: sed aliter utitur potestate sua gubernando & consequenter iudicando spirituales substantias/& aliter utitur potestate sua gubernando & iudicando nos in hoc mundo sensibili. Et cum hac distinctione confutat obiectionem bildad: in totoq; hoc capitulo nihil aliud dicit nisi membra huius distinctionis/inchoādo a iudicio diuino quo utitur deus circa dæmones & animas damnatas. Et dæmones quidem nominat gigantes: aīas uero dānatas nominat habitantes cum eis. In promptu aūt est rō quare dæmones appellantur gigātes: propter sc3 magnitudinē potentiæ & eminentiā relatiue ad hoīes. Ait itaq; metaphorico sermōe q̄ gigātes (hoc est dæmones) & aīæ habitantes cum eis dolebūt tanq̄ parturiētes a sub aqs: hoc est tanq̄ submersi in afflictionib⁹. pinde acsi dixisset fateor q̄ deus exercet potestatē suā terribilem in alia uita iudicādo dæmōes & aīas habitantes cum eis. potestatē siqdem terribilē describit ab effectu: dolore sc3 & submersione dæmonū & habitantiū cū eis. ¶ Nud⁹ est infer⁹ corā eo. Iuxta hebræū hr. Nuda fouea e regione ei⁹: ⁊ nō operimentū ꝑditioni. Tum materia tū adiūcta ꝑditio testat̃ q̄ de fouea inferni est sermo. Et subtilis rō reddit̃ discernēdi inter gubernationē ac punitionē dæmonū aīarūq; & gubernationē ac punitionē hoīum ī hac uita/dicēdo nud⁹ infern⁹ e regiōe ei⁹. Differētiæ tres inter illos & nos manifestātur. Prima ē q̄ illi sunt nudi, nos aūt uestiti carne. caro nāq; tegmē est aīæ nr̃æ aggrauās eam & auertens tam intellectiuā q̄ appetitiuā partē aīæ a supernis. Altera q̄ illi sunt e regione dei, nos aūt minime: hoc ē illi sunt in statu tali q̄ possunt ad libitū dirigere intuitū uers⁹ deū/quēadmodū stātes e regiōe alicui⁹ possunt ad libitū aspicere illū. substātiæ siqdem spūales describunt̃ differētes a nobis penes hoc q̄ nos nō possum⁹ mētis aciē dirigere directe ad deū: qm̄ nō intelligim⁹ eū nisi in phātasmatibus: oportet enim intelligentem phantasmata speculari, illæ autem intelligunt deum non per phantasmata/sed tanq̄ e

regione ipsius stãtes. Tertia est q inter illos et deum nullum intercedit medium prohibens uisionem, inter nos autem & deum intercedunt media multa: quia non nisi per sen sibilia ascendimus ad notitiam dei. & propterea dicit nullum esse operimentum perditioni: hoc est spiritibus perditionis filiis. Et oportuit apponere hanc tertiam ad excludendum obiectionem qua dici potuisset q licet spirituales substãtiæ stent e regiõe dei/ interiacens tamen medium prohibet eas aspicere in deum. Ex tam diuersa itaq conditione spiritualium substantiarum & hominum reddit iob rationem quare deus utitur cum illis potestate terribili & non nobiscum. & rursus ex hoc ipso q deus utitur potesta te terribili iudicando eos qui sunt in fouea inferni, supplet uel docet omissa a bildad de damnatione & miseria multarum spiritualium substantiarum.

¶ Qui extendit aquilonem super uacuum. Postq̃ iob aperuit q deus utitur potestate terribili circa spirituales substantias, tractat consequenter q deus non utitur nobiscum simili potestate terribili/ sed gubernat nos per media sensibilia & exercet nos per tentationes dæmonum. intendens per hæc describere qualiter nos cognoscimus deũ & proficimus in bono uel deficimus a bono: ut ex his intelligerent socii q deus aliter iu dicat nos in hac uita/ & aliter animas in alia uita cum dæmonibus. Per hoc.n. iob assequitur intentum: vz q deus non iudicaret eum in multitudine potentiæ suæ. locutus est.n. de seipso iudicando in hac uita: hoc est secũdum iudicia quæ deus exercet in p̃nti uita. Monstrando itaq media per quæ deus gubernat nos, incipit a cœlo sub nomine septentrionis (eo q polus septentrionalis supereminet nobis) dicendo extendens sinistram/ hoc est septentrionem, super uacuum/ hoc est aerem: antiqui.n. aerem nominabãt uacuum. Et utitur uerbo extensionis quemadmodum & in genesi describitur secunda die facta extensio cœlorum/ ad significandum q deus dedit quantitatem tãtam cœlo. et appendit terram super nihilo. Quia uniuersi corporei principia prima sunt cœlum & terra/ circunferentia & centrum, ideo statim post cœlum meminit terræ, & utendo metaphora appensionis dicit q deus appendit terram super nulla re/ ad significandum q fecit terram in seipsa sustentatam & non alicui rei alteri innixam. Et hoc est uerissimum: quia ipsa est grauissima inter omnes partes uniuersi: ac per hoc naturaliter quiescit in totius uniuersi infimo: quod perspicuum est esse centrum mundi. ¶ Qui ligat aquas in nubibus suis. Ad instar colligentis aquas & concludẽtis eas intra limbum luteum/ describitur deus colligens uapores humidos ex quibus fiunt nubes continentes aquas quasi ligatas in eis. sunt.n. aquæ in nubibus non actualiter sed in po tentia ualde propinqua ante pluuiam: & propterea describuntur ligatæ in nubibus & non scindentes nubes. Vt non erumpant pariter deorsum. Iuxta hebraũ hr̃. et nõ scissa est nubes sub eis. Aquæ actualiter conclusæ/ scindunt concludẽtem lim bum sub eis luteum impedientem fluxum earum: quo contra aquæ in nubibus conclusæ non scindunt nubem longe fragiliorem q̃ sit labium luteum. ut ex hac differentia intelligamus q aquæ non continentur actualiter in nubibus sed in potentia ualde p̃pinqua actui: & ideo dicuntur aquæ ligatæ in nubibus sic q non scindunt nubes. Nec plu uia fit per scissionem nubis/ sicut aqua fontis fluit scindendo terram ex qua egreditur: sed nubes ipsa uertit͛ in aquam, non priusq̃ pluat/ sed simul generando pluit & pluendo generatur: & propterea dicitur & nõ est scissa nubes sub eis. ¶ Qui tenet vul

tum solii sui: & expandit super illud nebulam suam Solium dei appellatur cœlum:& ad literam describitur alterum officium nubium.prius.n.scriptum est officiū continendi aquas:modo uero subiungitur officium tegendi cœlum ne appareat nobis. Parui.n.refert ꝙ iuxta hebræum legendum esset.accipiens faciem sedis/hoc est tollendo apparentiam sedis suæ,expandit super illam nubem suam. Vtitur aūt metaphora solii uelati ne appareat/ad instar uenerabilium rerum,quæ quandoqꝫ uelantur & quandoqꝫ deteguntur ut in maiori habeantur ueneratione.describitur nanqꝫ tale nubium officium quod est tegere nobis cœlū,ordinari ad hoc ut sedes dei uenerabilior nobis reddatur/quandoqꝫ apparens & quandoqꝫ non apparens.Theologice loquitur: & in naturalibus relationes ad diuinum honorem considerat. ¶ Terminum circūdedit aquis: vsqꝫ dum finiantur lux & tenebre.A nubibus descēdit ad mare.& iuxta hebræum dicit. Statutum circino dedit super facies aquarum: vsqꝫ ad consumptionem luminis cum obscuritate.Et ad literam significatur ꝙ deus statuit certum spatium mari ut non operiat uniuersam terram, & hoc ꝙdiu nox comitabitur diem & econuerso:hoc est non ad certum tempus sed in perpetuum.ad significandum.n.determinatam quantitatem spatii iuxta terram/dicit statutum circino dedit.linea.n.quæ ducendo circinum fit/ certum spatium concludit. Et utitur statuti nomine ad significandum firmitatem ambientium mare.Nec ex istis intelligas statutū esse a deo ut mare nō occupet nouiter aliquā partē terræ aridæ(hic.n.sensus est falsus: qm̄ ad sensum patet aliquam olim partem terræ aridæ esse modo sub aquis, & ecōtrario aliquam terræ partem olim sub aquis/modo esse aridam) sed sensus ē ꝙ mare semper perseuerat intra determinatam quantitatem statuti sibi spatii a principio quo deus dixit congregentur aquæ in locum unum & appareat arida. Significanter quoqꝫ dicit sup facies aquarum/ad manifestādum ꝙ terra arida est excelsior mari.nisi.n.terra arida eminentior esset mari/mare proculdubio operiret terram:qm̄ aqua semper fluit in decliuiorem locum.Modus itaqꝫ describitur quo determinatum spatium datum est aqs: vcꝫ eleuando aliquas terræ partes super aquarum facies/hoc est superficies.

¶ Columne celi contremiscunt & pauent ad nutum eius. Iuxta hebræū hr. Colūne celorum trement & obstupescent a clamore eius. Quia tam præcedentia ꝙ sequentia de operibus dei in rebus sensibilibus tractant,ideo metaphoram hanc columnarum cœli intelligendam de montibus puto.mōtes.n.excelsi appellantur columnæ cœli.i.aeris,eo ꝙ erecti stant tanꝙ columnæ erectæ in aere nihil sustentantes.in psalmo siquidem octauo clare patet aerem supputari inter cœlos/ dum dicit uolucres cœli:& iuxta hebræum auē cœlorum. Commotio itaqꝫ montium describitur ad instar obstupescentium & trementium a clamore principis.clamor.n.dei imperium eius quo imperat effici aliquid magnum ac stupendum/significat.Magnum autem ac stupendum est/montes excelsos localiter commoueri quasi motu tremoris:& propterea hic effectus naturalis describitur sub metaphora tremoris a clamore dei.Et admiscetur admirationis stupor,ad insinuādum ꝙ imperium dei penetrat ad intima montiū / & ex montium intimis tanꝙ ex animo prouenit exterior motus tremoris. ¶ In fortitudine illius repente maria congregata sunt. Iuxta hebræum hr. In potentia sua diuisit mare.Localis distinctio diuersorum sinuum aquarum ascribit

diuinæ potentiæ.hebraica siquidem consuetudine quælibet aquarum congregatio siue dulcium siue amararum/appellatur mare.et prudentia eius percussit superbũ. Iuxta hebræum hr.et in intelligentia sua fregit fortitudinem. Terræmotus quo scinduntur etiam lapideæ terræ partes significatæ nomine fortitudinis / attribuit̃ intelligentiæ diuinæ:ut ex hoc effectu naturali qui ex necessitate materiæ prouenit attributo diuinæ intelligentiæ/intelligeremus ꝙ multo magis omnia naturalia efficit deus per intellectum.ita ꝙ deus non est agens naturale sed agens a proposito. Spiritus eius ornauit celos. Iuxta hebræum hr. In spiritu suo celos pulchrifecit. Describitur per hoc differentia inter modum quo deus efficit naturalia in sphæra elementari (in nubibus in montibus in aquis &c.) & modum quo pulchritudine donauit cœlos decorando illos tot astris/penes hoc ꝙ cœlos pulchrifecit in spiritu suo: hoc est absq; corporeo instrumento.modus.n.fuit pure spiritualis.Et per hunc modum insinuatur oppositus modus:sc3 per instrumentum corporeum/quo deus mutationes in aere in aquis &c.efficit.et obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus. Iuxta hebræũ hr. Dolendo peperit manus eius serpentem vecte. Dictio interpretata dolendo peperit/significat dolere in partu.& est præteritum perfectum:& propterea oportet interpretari uel doluit uel dolendo peperit.Dictio quoq; interpretata uectem/anceps est uel ad recuruum uel ad uectem:hoc est sudem palum trabẽ in transuerso sitam ad obstruendum/ad claudendum &c. Diabolus siquidẽ describitur ab officio tum serpendi ad intima animi humani/ tum impediendi & obstruendi uiam cœlestem hominibus.inter alia siquidem media quibus deus nos gubernat/ connumeratur postremo diabolus quo ad officium tentandi nos.Et attribuit̃ manui (hoc est gubernationi) diuinæ partus dæmonis quantum ad hoc officium:quoniam secundum ueritatem gubernatio diuina admittit dæmones quo ad hoc officium inter media qbus gubernat nos.nisi.n. diuina gubernatio hoc officiũ inter sua media admitteret/machinationes dæmonum non se extenderent ad homines.Attribuitur autem diuinæ manui dolendo:tum ad significandum ꝙ quemadmodum mulier pariens dolores partus non eligit sed tolerat propter bonum generationis,ita diuina gubernatio nõ eligit sed permittit dæmones tentare hominem propter bonum electorum.tũ ad insinuãdum modum quo officium hoc recipitur in hominibus:vc3 cum afflictione animi uel corporis/ita ꝙ dolor manus diuinæ referatur ad effectum.Et quia utroq; modo uerificatur metaphora doloris, ideo utrunq; diximus. Sapienter autem iob manifestando modum quo gubernamur a deo diuersum esse a modo quo gubernat deus substantias spirituales/meminit ꝙ deus gubernat nos etiam per dæmonum tentationes exercendo nos:quia hinc apparet iustificatio ipsius iobis non puniti sed exercitati afflictionibus illatis sibi per satanam.

¶ Ecce hec ex parte dicta sunt viarum eius. Iuxta hebræũ hr. Ecce iste partes viarum eius.Pronomen istæ demonstrat dicta de actione diuina.& ne putares iobem collegisse uniuersa opera dei,explicat ꝙ istæ sunt partes uiarum dei/& non sunt uniuersæ uiæ dei.et quum vix paruam stillam sermonis eius audierimus. Iuxta hebræũ hr. et q̃3 exiguum verbum auditum est in eo. Totum quod docetur & discitur de deo ex operibus eius/ualde exiguum esse dicit. auditus.n.

sensus est disciplinæ. quis poterit tonitruũ magnitudinis illius intueri? Iuxta hebræũ hr. et tonitruum potentiarum eius a quo intelligetur? quasi dicat a nullo homine. Et dicit hoc aduers⁹ bildad/ qui tonitruum potentiarum dei introduxerat ad iudicandum homines in præsenti uita. Ac si apertius dixisset, opera dei quibus nos regit, ducunt nos in notitiam suauis regiminis diuini quo gubernat nos homines/& non in notitiam q deus gubernat nos tonitruo potentiarum eius, suauis.n. ordo nobis cognitus ducit in suauem usum diuinæ potestatis in hoc uniuerso sensibili: tonitrui autem potentiarum dei ordo non est nobis notus.

CAPVT .XXVII.

Addidit quoq; iob. Interuallum insinuatur quo iob expectauit an zophar cuius intererat tertio respondere/ uellet aliquid dicere: & tacente zophar/ iob addidit subiuncta quinq; capitula. in quorum primo arguit socios erroris circa pœnas iniquorum: q sc3 male sentiebant de diuina prouidentia quo ad punitionem iniquorum. assumens. Iuxta hebræum legendũ esset. eleuare parabolam suam. Videns q nullus responderet/ magnificauit seu exaltauit sermonem suum: qui appellatur parabola/ eo q plenus est similitudinibus. et dixit. Viuit deus. Legendũ esset. Viu⁹ el. Ecce exaltatio sermonis. inchoat.n. quasi uictor a iuramento damnaturus socios. illius siquidem temporis more iurando/ ait uiuus el: hoc est deus fortis. qui abstulit iudicium meum. Iuxta hebræũ hr. fecit recedere iudicium meum. hoc est qui nõ exercuit iudicium meum. deus.n. non iudicando iobem sed probando ipsum / cõcessit ut affligeretur iob. & propterea iudicium iobis describitur tanq; recesserit: quia secundum ueritatem absens fuit ab afflictione eius. Metaphorico itaq; sermone dicit q deus fecit recedere iudicium iobis/ ad manifestandum q non fuit pro peccatis punitus. et omnipotẽs qui ad amaritudinem adduxit. Hebraice hr. et saddai amaricauit animam meam. Inuocando in testem deum tum fortem tum uincentem omnia/ resumit quod prius dixerat: vc3 q placuit deo amaricare uitam eius / seorsum collocando iudicium iuxta merita ipsius iobis. ¶ Quia donec superest halit⁹ in me. Iuxta hebræũ hr. Quod toto adhuc anima mea in me: & spiritus eloha in naribus meis. Hebraica phrasi toto adhuc / significatur toto tempore quo adhuc fuerit anima in corpore. Vitæ itaq; suæ tempus reliquum describit per perseuerantiam animæ suæ in eo & flatus concessi a deo gubernante in naribus. tamdiu .n. homo uiuit q̃diu respirat. nasus autem respirationis organum iuge est: dormientes.n. clauso ore/ respiramus per nares. A duobus itaq; sese concomitantibus (vc3 existentia animæ in corpore & officio respirandi) describit tempus uitæ hominis. ¶ Non loquentur labia mea iniquitatem: nec lingua mea meditabitur mendacium. Sensus recte redditur: hebraice tamen habetur. Nũ loquentur labia mea iniquitatem? & lingua mea num meditabitur dolum? Frequenti consuetudine hebraicus sermo utitur interrogatiuis ad firmiorem assertionem. horroris siquidẽ causa dicit/ num labia mea loquentur iniquitatem? ad insinuãdum labia sua aliena ual-

de esse a tali crimine/scz ut loquantur quod iniquum est. Et hinc incipit manifestare materiam super qua iurat. Horret quoqz q lingua eius meditetur dolum:hoc est meditatum dolum loquatur. Duo peccata locutiõis a se excludit, alterum est loqui iniquũ: alterum loqui dolum. Primũ aperte dicitur malum:secundũ autem malum dicitur sub specie boni. Super utroqz iurat damnaturus socios/ad insinuandum q nec iniustũ nec palliatum proferet sermonem. Absit a me vt iustos vos esse iudicem. Iuxta hebræũ habetur. Absit mihi/num iustificabo vos? Ecce quorsum tendunt dicta. socios.n. male sentientes de punitione iniquorum a deo si iustificaret, loqueretur iniquum secundum ueritatem/& diceret meditatum dolum secundum mentem ipsius iobis cognoscentis oppositum. Donec deficiam non recedam ab innocentia meã. Parui refert q hebraice habetur. non faciam recedere puritatem meã a me. Dictio interpretata puritatem/a multis innocentia a nonnullis perfectio interpretatur. Ex duobus capitibus intendit iob arguere socios. Primum ex parte sui: & deinde ex parte rei dictæ. Et ex parte quidem sui fundat argumentum super cõtrarietate inter ipsum & socios:utpote inter iustum & iniustos. & propterea manifestat primo se iustũ dicendo q donec finiatur uita sua non faciet recedere a se perfectionem suam. dicendo enim non faciam recedere / significat tum ipsam esse secum tum firmum propositum conseruandi eam in futuro. Iustificationem meam quam cepi tenere nõ deseram. Iuxta hebræũ hr. In iustitia mea tenui & non dimittam eam. Dixerat bonitatem propriam in præsenti & proposito de futuro:subiungit eandẽ in præterito dicens. in iustitia mea tenui me. & ex quo tenui non dimittam eam:hoc est perseueraui in ea. futurum.n. non dimittam refertur ad præteritum tenui. neqz.n. reprehendit me cor meum in omni vita mea. Iuxta hebræum hr. non vituperabit cor meum a diebus meis. Manifestat initium iustitiæ suæ fuisse non nup sed a diebus suis/a diebus liberi arbitrii. dies.n. ante usum liberi arbitrii/non sunt nr̃i quo ad possessionem & usum. Et propterea ex tunc se perseuerasse in bonis moribus, manifestat dicens a diebus meis cor meum non uituperabit/non proferet aliquid uituperabile. futurum.n. refertur ad præteritum significatum dicendo a diebus meis. Nec huic sententiæ contrariantur uerba iobis in cap. 13. de pc̃tis adolescentiæ suæ, & in cap. 6. de pondere peccatorum suorum:qm̃ iob non dicit hic se nunq̃ peccasse, sed nunq̃ cõmisisse aliqd uituperabile / & hoc ex corde hoc est ex intentione. cũ hac.n. ueritate stat q multa leuia peccata commiserit quæ hominem non uituperant. Et si aliquid uituperio dignum ex surreptione commisisset repentina perturbatione uel ignoranter, non propterea esset falsum quod hic dicit iob:qm̃ non ex corde profectum fuisset uituperabile. Sicut impius inimicus meus: & aduersarius meus quasi iniquus. Iuxta hebræum hr. Erit sicut impius inimicus meus: & insurgẽs in me sicut iniquus. Quia pio & iusto cõtrariatur impius & iniqu9, ideo ex hoc q iob manifestauit se iustũ/declarauit q impii & iniqui sunt sibi cõtrarii:& cõsequẽter infert q qcunq; est inimicus ei9/erit sicut impi9. et simil'r qcunq; insurgit in eũ/erit sicut iniquus. Et p hæc pbauit ex parte sui id quod dixerat/absit a me ut iustificem uos. intendit.n. sub hac locutione in gñe / carpere socios insurgentes in eum, & collocare eos inter impios & iniquos:quia sunt contrari iusto.

QVæ est enim spes hypocritæ. Incipit hic arguere socios ex parte rei dictæ ab ipsis sociis de punitione impiorum a deo, inchoat autem tractatũ hunc a qualitatibus animi iniqui/& primum a spe: manifestans spem hypocritæ in deo esse nullam seu uanam, dicens quæ.n. spes hypocritæ? quasi dicat nulla. si auare rapiat ꝛ non liberet deus aiam ei⁹. Iuxta hebræũ hr. quia rapiet / quia pacificabit eloha animã eius? Fomentum spei in hypocrita tangit ut confutet illud. foueri siquidem potest hypocritæ spes in deo, ex hoc ꝙ ipse hypocrita uacat rapinis/ & deus gubernator & iudex pacificat uitam eius non perturbando eam afflictionib⁹. ¶ Nũquid deus audiet clamorem eius quum venerit super eum angustiae Nominatur deus el. Probat hypocritæ spem esse uanam ex hoc ꝙ deus fortis non exaudiet clamorem eius superueniente angustia. Aut poterit in omnipotente delectari: ꝛ inuocare deum omni tempore? Iuxta hebræũ hr. Nunquid sup saddai delitiabitur: vocabit eloha in omni tempore? Duas alias qualitates mali animi describit, una est ꝙ delitias suas non agnoscet a deo q uincit omnia. alia est ꝙ deum gubernantem non inuocabit omni tempore (prosperitatis scꝫ & aduersitatis) sed tempore aduersitatis dũtaxat: de quo prædictum est ꝙ deus non exaudiet. Tres istæ malæ dipositiones animi hypocritarum (& multo magis aliorum manifeste impiorum) allatæ sunt a iobe relatiue ad deum/ut hinc ansam accipiat ad confutandum socios de punitione iniquorum. hinc.n. habet̃ ꝙ̃ male dispositi sunt erga deũ iniqui omnes: & propterea hinc consequenter oritur longe grauior punitio iniquorum ꝙ̃ ea quæ descripta est sæpe a sociis. & propterea subdit.

¶ Docebo vos per manum dei que omnipotens habeat: nec abscondam. Iuxta hebræũ hr. Docebo vos in manu el: quod cũ saddai/ nõ mẽtiar. Promittit se docturum eos quid est in manu hoc est in plaga quam infert de⁹ fortis impiis, & quod inuenitur circa hoc apud deum omnipotentem: docturum autem sic ꝙ non mentietur. Significanter autem dicit quod cum saddai/ ad differentiam eius quod agitur & inuenitur cum hominibus. intendit.n. docere socios punitiõem impiorum in futura uita: & propterea dicit eam esse cũ deo. Ecce vos omnes nostis: ꝛ quid sine causa/ vana loquimini? Iuxta hebræũ hr. Ecce vos omnes / vos vidistis: ꝛ quare ista vanitate vanescetis? Arguit socios ꝙ quũ sint uiri docti non deberent loqui uanitatem subiunctam. doctos siquidem eos omnes significat dicendo cum emphasi ecce uos omnes uos uidistis/legendo doctrinarum uolumina, & quare uanescetis uanitate ista/quam dixistis quãue subiungo. Doctrinam de punitione iniquorum in hac duntaxat uita/ appellat uanitatem quia in his uanis cõstituit ultionem diuinam. ¶ Hec est pars hominis impii apud deum: ꝛ hereditas violentorum quam ab omnipotente suscipient. Iuxta hebræum dictio interpretata uiolentorum/sonat fortium. & deus primo nominat̃ el/& deinde saddai. Clausula ista est uanitas demõstrata dicente iobe & quare uanitate ista uanescetis? refert siquidem iob sententiam in qua omnes socii conuenerunt: vcꝫ ꝙ impiorum punitio a deo fit in hac dũtaxat uita. pronomen.n. hæc demonstrat subiuncta/quæ sonãt punitionem impiorum in hac uita. Hanc sententiam describit dicendo. hæc est pars impii cum el, & hæreditas fortium a saddai suscipient: hoc est quam a saddai suscipient.

Ad insinuandum siquidem q punitio impiorum a deo fit in hac uita dūtaxat / utitur nomi ne partis & hæreditatis.nam ad excludendum debere impiis aliquam aliam pœnam,describitur q hæc punitio est pars eorum & hæreditas eorum.ei.n.qui partem hæreditatis sibi contingentem suscæpit/nihil aliud debetur:habuit.n.partem suam.Ad instar itaq distributarum portionum & hæreditatis dixerant iobis socii:hæc est pars impii cum deo forti,& hæreditas fortium ad opprimendum alios quam a deo omnipotente suscipient pro peccatis suis.

¶ Si multiplicati fuerint filii eius/in gladio erunt: & nepotes ei9 nō saturabuntur pane.Dictio interpretata nepotes/sonat potius germina:cōprahēdit.n.reliquam progeniem.Ecce pars & hæreditas iniquorum descripta a sociis iobis: vez q filii iniquorum punientur gladio/& soboles eorum non saturabitur pane.has.n.pœnas & subiunctas superius dixerant socii iobis extendendo eas, sed iob resumit eas summarie. ¶ Qui reliqui fuerint ex eo/sepelientur in interitu. Iuxta hebræum clarius scribitur. Superstites eius/in morte sepelientur: & vidue eius non flebunt.Alia pœna describitur.primæ.n.intelliguntur uiuēte iniquo pēs: hæc autem post mortem eius/q superstites sic sepelientur q uiduæ non flebunt.In qua pœna duo mala continentur.alterum q sepelient̄ absq lugubri officio:utpote nec domesticis uiduis lugentibus.alterum q uiduæ domesticæ erunt tot afflictionibus pressæ q non lugebunt defunctos suos. ¶ Si comportauerit quasi terram argentū: & sicut lutum præparauerit vestimenta. Præparabit quidem sed iust9 vestietur illis: & argentum innocens diuidet.Descripta pœna iniquorum in filiis & progenie in uita & post mortem/describitur pœna eorundem in argento & uestibus:q q̄uis impius congreget pecuniam innumerabilem sicut puluerem/ & uestes copiose sicut lutum,ad hanc deducetur miseriam q iustus induet præparatas uestes ab impio/& similiter uir mundus distribuet pecuniam congregatam ab iniquo. Si quæris quomō hæc uerificant̄:quū freq̄nter cōspiciat̄ cōtrariū/vez q ipii gaudēt reb9 iustoꝝ. recole q ista uerba nō sunt iob.s/sed socioꝝ & a iobe reprobata. ¶ Ædificauit sicut tinea domū suā: & sicut custos fecit vmbraculū.Descripta iniquoꝝ pœna quo ad bona mobilia sub nominibus argenti & uestium/ describitur eorundem pœna quo ad bona immobilia . Et de domo quidē dicit q domum suam impius ædificauit sicut tinea/quæ construit domum corrodendo aliena & eiicienda inde:eiicitur .n. tinea excutiendo uestem.De agris uero dicit q fecit umbraculum sicut custos.custos.n.horti in æstate construit sibi umbraculum ad exiguum ualde tempus. Puniēdus itaq impi9 eiectione a propria domo & desertione agrorum describitur per has metaphoras . Et hic terminatur sententia sociorum iobis relata a iobe & appellata uanitas/quia iniquorum pœnas omnes concludit in præsenti sæculo.

Diues quum dormierit/nihil secum auferet. Iuxta hebræum hr̄. Diues iacebit & non congregabitur.Incipit iob docere ueritatem de punitione impiorum a deo.& propterea inchoat a morte iniquorum sub nomine diuitis dicens.diues iacebit/moriendo. Et primam pœnam docet fore q non congregabit̄. Lege capitulū.25.&.35.genesis:& inuenies scriptum tam de abraham q̄ de isahac mortuo q congregatus est ad populos suos,quo contra/hic dicit̄ de iniquo mortuo & non

congregabit̄

congregabitur. pœna.n. damni (priuatio sc3 societatis cum animab9 iustorum) descri bitur. aperiet oculos suos & nihil inueniet. Iuxta hebræum hr. oculos suos aperuit & non ipse. Descripta pœna dāni/describitur pœna sensus animæ separa tæ: primum in intellectu/deinde in uoluntate/& demum in adiectis ab extrinseco. Et de pœna intellectus dicit aperuit oculos suos. oculos proculdubio mentis quos quasi clau sos in hac uita tenuerat/aperuit mortuus ad cognoscendum seipsum, & uidit q̄ nō ipse/ non quo ad substantiam & iniquitatem sed quo ad potentiam. Videt.n. separata ani ma se esse eandem in substantia & talem in qualitate iniquitatum/sed se non esse ean dem quo ad libertatem et potestatem: non.n. potest dominari & facere sicut in hac uita dominabatur & faciebat. propterea.n. sub nomine diuitis describit impium mortuum/ ut clarius elucescat q̄ mortuus incœpit cognoscere seipsum non esse ipsum diuitem li berum & potentem qui fuerat. Et hæc est prima pœna sensus / intueri seipsum priuatū libertate ac potestate quam olim habuerat.

¶ Apprehendet eum quasi aqua inopia. Iuxta hebræū hr. Apprehendet eum sicut aque terrores noctis. Nox.n. iudicio meo rectius iungitur cum hac clausula q̄ cum sequente/cum qua communiter scribitur. Pœna sensus in parte appeti tiua animæ separatæ describitur in copia terrorum appræhendētium eam instar aqua rum cum impetu superuenientium. Et terrores non qualescunq; sed terrores nocturni (qui sunt maiores q̄ diurni) describuntur, ut intelligamus maximo affici timore animā separatam statim ut agnoscit seipsam timet.n. sententiam iudicis. opprimet cū tem pestas. Iuxta hebræū hr. furatus est eum uentus. Dictio interpretata uentus/ non plene redditur: dicentibus nonnullis q̄ significat uentum occidentalem / aliis uero q̄ significat uentum australem. Et est illamet dictio quæ exodi. 10. significat uentum qui eiecit multitudinem locustarum ab ægypto ad mare rubrum. & ibi quidem expōi tur pro uento occidentali: & hic quadrat ut uentus quoq; occidentalis intelligat̃, ut hic & inde/subter & supra pati separatam animam describatur. pœnas siquidem alterius uitæ nobis ignotas describit iob per similitudines sensibilium quæ uidemus. Descriptis itaq; pœnis internis/describuntur pœnæ tanq̄ ab extrinsecis adiectæ ex quattuor diffe rentiis locorum: sc3 hinc & inde/subter & supra. ¶ Vbi prudens lector aduerte q̄ nulla describitur afflictio frangens seu uulnerans aut quouis modo consumens/nullus intro ducitur motus alterationis diminutionis aut corruptionis, sed motus dūtaxat localis / qui nihil abiicit a substantia: ad insinuandum q̄ pœna sensus animarum separatarum non corrumpit/non diminuit/non alterat animas separatas, sed inquietas eas reddit. inquietudo nanq; omni ex parte ex contrariis partibus hinc & inde subter & supra/de scribitur. Et q̄uis hæc sonent inquietudinem localem, significatur tamen per has me taphoras inquietudo animæ / quæ secundum ueritatem est dolor seu tristitia: quoniam delectatio quæ contrariatur tristitiæ / diffinit̃ quies animi: si enim delectatio est quies animi, consequens est ut tristitia sit inquietudo animi. Et hæc est pœna animæ separa tæ secundum ueritatem: & describitur hic ad instar inquietudinis localis ex om ni parte / inchoando a plaga occidentali quum dicitur furatus est eum uentus oc cidentalis. ¶ Tollet eum uentus urens & auferet. Iuxta hebræum hr. Tollet eū eurus & iuit. Orientalis uētus appellatus a nostris eurus significatur. Et

quod dicitur & iuit, significat efficaciam atq; effectũ utriusq; uenti: describitur. n. q; tam uento occidẽtali surripiente eũ q̃ uento orientali tollente eũ / iuit: hoc est trãslatus est. Hinc ergo & inde inquietus describitur / nũc a uento orientis & deinde a uento occidentis & e contra. **et velut turbo rapiet eũ de loco suo.** Iuxta hebræũ hr. **et tẽpestas mouit eũ de loco suo.** Dictio interp̃tata tẽpestas mouit / p̃teritũ pfectũ est uerbi deducti a tempestate prout significat marinas pcellas / quo uerbo nos caremꝰ. describitur. n. q; ab iis quæ subter eum sunt est ẽt inquietatꝰ / afferendo metaphorã tẽpestuosi maris usq; adeo ut tollat hominem de loco suo. ¶ **Et mittet super eũ & nõ parcet.** Parui refert q; hebraice hr. **Et iaciet super eum & nõ miserebitur.** Describitur inquietatus ab iis quæ supra eum sunt / afferendo metaphoram iacientis desuper absq; cessatiõe ad affligendum eũ. ¶ Vbi notanda sunt duo. Alterum q; nulla explicatur materia quæ pijcitur super eum: sed solummõ insinuat aliquid afflictiuũ / ut manifeste testantur subiuncta. alterũ q; absq; misericordia uersus eum describit iaciẽs / ad insinuandũ perpetuitatem pœnæ. **de manu eiꝰ fugiens fugiet.** Vide metaphorã. describitur dãnatus affligi ex iactis ab eo q; est supra / affligi inquã sic q; a manu iacientis fugiendo fugiet. Et per huiusmodi fugã significatur inquietudo eiusdem causata a supernis / simul cum hoc q; est pœna intolerabilis. ideo. n. fugit quia nõ põt tolerare. Ex quibus oĩbus clare apparet q; oĩ ex parte pœna dãnatæ animæ inquietudo describit. ¶ **Stringet sup eũ manus suas.** Iuxta hebræũ hr. **Plaudet super eũ manibus suis.** Adiungitur inquietudini altera pœna: ye; irrisio. describitur. n. damnata anima tanq̃ fugiens sic q; fugiendo irridetur a spectantibus. Describuntur autem irridentes duabus actionibus. altera est plaudere manibꝰ / ut fieri solet inter homines. altera est sibilare: de qua subiungitur. **et sibilabit super illum intuens locum eiꝰ.** Iuxta hebræũ hr. **et sibilabit super eum e loco suo.** Irridentes describũtur immoti ex propriis locis: ad insinuandum q; iusti apud quos confusi tanq̃ irrisi habentur dãnati / firmi in propriis locis manent. quod directe contrariatur inquietudini damnatorũ descriptæ. Collige prudens lector descriptas pœnas animarum: & supputabis pœnas quinq;. primam damni: reliquas sensus tum in parte intellectiua / tum in parte appetitiua / tum in omnimoda inquietudine / tum in plena irrisione: ut non solum afflictas sed dehonestatas ac uituperatas eas intelligamus.

CAPVT .XXVIII.

Habet argentum venarum suarum principium. Iuxta hebræũ hr. **Quia est argento exitus.** Nota prudens lector coniunctionem quia: iterum dico nota / quia hinc pendet tam ordo literæ q̃ notitia intentionis iobis. intendit. n. iob in hoc capitulo manifestare aduersus sententiã sociorũ portionẽ iustorũ decretã a deo / non consistere in opibus mundi huius, sed in sapiẽtia & intelligentia quæ constat ex timore dei & recessu a malis operibus. postq̃ enim manifestauit portionem iniquorum decretam a deo / non esse in hac uita (ut socii dicebant) sed fore in alia uita, consequens erat ut manifestaret portionem iustorũ a deo decretam. Et quia socii dixerant illam consistere in bonis præsentis uitæ (ut patet in superius dictis ab eis) & quia præsentis uitæ bona multiplicia sunt, ideo iob discernere intendit inter bona etiam præsentis uitæ quo ad tria: locum ye; /

precium & uiam. Intendit siquidem discernere inter bonum spirituale & bonum corporeum:& manifestare q corporea bona sunt in certis locis/ habent certum precium/ inueniũtur & acquirũtur labore humano: spirituale aũt bonũ sapiẽtiæ secundũ deũ, nullo continetur loco/superat oẽ preciũ/& non ab homine sed a deo hominibus cõmunicatur per ipsius dei timorem.& ,ppterea a bonis corporeis inchoãdo, narrat loca eorũ simul cum hois industria atq; opera ad extrahendum ea ex locis occultis in quibus natura illa ,pducit. Et qm̃ locus naturalis in quo res preciosæ ,pducũtur a natura/ ẽ cã motiua hominis ad quærendũ & inueniendum illas,ideo incipit a cõiunctione quia/dicens qa est argẽto exitus. ❡ Vbi ãnotatiõe quoq; dignum est q tria tm̃ gña bonoꝶ corporeoꝶ cõmemorat:vcꝫ metalli/lapidis preciosi & frumenti. Nullãq; mentionem facit de gregibus & armentis:qa armenta & greges in prõptu sunt/nec humana inquisitiõe inueniuntur:metalla aũt & lapides preciosi ex occultis terræ uel aquaꝶ educunt̃. Frumẽtum quoq; quum ex terra paludosa gignit̃/ex occultis humana operante industria fit: & propterea istum dũtaxat modum subiunget circa frumentũ. Ait ergo quia est argento exitus naturalis:hoc est locus unde naturaliter exit. **Et auro locus ẽ in quo cõflatur.** Iuxta hebraũ hr̃. **et locus auro colabunt.** hoc est & locus est in quo gignitur aurum quod homines colant, tangit.n. tum locum generationis auri / tum modum industriæ humanæ ad habendum illud purum. Et apposuit hunc modũ ad differentiã auri quod dicitur inueniri in puritate propriæ massæ, intendit.n. loqui de iis quæ cum difficultate ab homine fiunt circa preciosa habẽda. ❡ **Ferrum de terra tollitur.** Iuxta hebraũ hr̃. **Ferrum de puluere tolletur.** Locus in quo gignitur ferrum describitur puluis:quia ferrum compactum pulueri terrestri in minera inuenitur/ & multo labore oportet separare ferrum ab admixto puluere. **et lapis solutus calore in es vertitur.** Iuxta hebraũ hr̃. **et lapide colato es.** Quemadmodũ ferrũ tolli dixit de puluere/ita dicit æs tolli ex lapide fuso. lapidea siquidem materia iungitur æri & propterea oportet fundendo separare æs a materia lapidea. ❡ **Tempus posuit tenebris/ & vniuersorum finem ipse considerat:lapidem quoqꝫ caliginis & vmbram mortis.** Iuxta hebraũ hr̃. **Finem posuit obscuritati/ & omni termino ipse inquirẽs:lapidi/caligini & vmbre mortis.** Hucusq; pendet ordo literæ a principio capituli. est enim ordo literæ quia argento est exitus & auro & ferro & æri, ideo homo posuit finem obscuritati & omni termino quem ipse inquirit/ tum lapidi tum caligini tum umbræ mortis. Et obscuritatis nomine significantur quæ sub terra seu sub aquis occultantur. frequenter enim hebræi utuntur nomine abstracto pro concreto:obscuritate pro obscuris. Et iuxta communem loquendi usum dicit posuit finem:hoc est compleuit. Est itaq; sensus literæ, quia sunt loca in quib9 gignit̃ auꝶ argentum &c. ideo homo posuit finem obscuris:hoc est inquisiuit & compleuit inuentionẽ occultorum. Et modum inquirendi & acquirendi ea / ualde difficilem subiungit dicendo & omni obscurorum termino quem ipse homo inquirit posuit finem, non parcendo lapidi/non parcendo caligini nec umbræ mortis. ad inueniendum siquidem preciosa quæ latent sub terra uel sub aquis, homo scindit lapides/excauat mõtes/loca adiit tenebrosa & non sine periculo mortis: ut ruentes qñq; partes terræ sup hoies in mineris testant̃. Hæc sunt quæ proponit iob de preciosarum rerum inquisitiõe & inuentiõe ab

hoie:dico aūt pponit/qa subiūcturus est declarationē hoꝝ. ¶ Sed pspicaciter aduertē dū ē ꝙ loca metalloꝝ pponunt̃ ut cāæ motiuæ hois ad ingrendū & inueniēdū res pcio sas occultas: ipsa aūt inqsitio cū tot difficultatibus / pponitur tanꝙ princip lr intēta. in cuius signū circa eam occupat̃ totus subiunct⁹ sermo de reb⁹ corporeis pciosis.

¶ Diuidit torrens a populo peregrinante: eos quos oblitus est pes egētis hoīs ꝛ inuios. Terra de qua oriebatur panis, in loco suo igni subuersa ē. Iuxta hebræū hr̃. Erupit torrēs a cū habitatiōe ꝙ obliti sunt a pede: depauperate sunt ab hoīe / vagate sunt terrā. Ex ea egredict̃ panis: ꝛ sub ea fuit euersa sicut ignis. Prima inquisitio obscuroꝝ pducta usꝙ ad finem ab hoie / affertur: describendo terrā habitatam / erūpente torrente (hoc est erū pentib⁹ aquis inūdantibus) effectā paludosam sic ꝙ loca illa reddita sunt imeabilia pe dibus / & in pcessu tempoꝝ exiccatā industria & labore hois diuertētis aquas ita ꝙ ter ra illa colit̃ serit̃ & profert segetes frumenti. Et hoc est primū preciosum inquisitum & inuentum ab homine in terra obscura sub aquis. Alterum autem preciosum ex eadem terra describitur dicendo & sub ea fuit euersa sicut ignis: hoc est & sub eadē terra quæ tā to tempore sub aqs fuerat / euertendo eā in partibus infimis inueniunt̃ similia igni. Per quæ itelligo res pciosas similes igni in colore & luce. uapores. n. sub terra / a calido qua si suffocato ab aqs digesti uertūtur in res pciosas: puta lapides pciosos. Et nisi hoc qūꝙ euenisset de facto, nequaꝙ iob inter industrias humanas ad inueniendū pciosa eam supputasset: sed in partib⁹ orietis facile credi pōt hoc euenire. ¶ Vide singula. Descri bit eruptionē aquaꝝ inūdantiū / sub noīe erumpentis torrentis: ad significandū ꝙ acci dit aquaꝝ eruptio nō cōtinua ad instar fluminis, sed uno quodā tēpore ad instar torren tis q nō cōtinue fluit. locus aūt olim habitabilis significat̃ dicendo a cū habitatione: hoc est a loco in quo erat habitatio. Diuturnitas aūt tēporis illius terræ sub aquis describit̃ dicēdo ꝙ obliti sunt a pede, tā lōgo siquidē tēpore terra illa describitur paludosa ꝙ ob liuiōi tradita est a pedibus: hoc est ab itinere quod fit ābulando pedibus: hoc est ꝙ non est in memoria hoium ābulatio per illā. Industria aūt humana cōsiderans terrā illam fe racē fore frumenti & sub ea genita esse pciosa, describitur dicendo depauperatæ sunt ab hoīe / pculdubio aquæ illæ. Et mod⁹ subiungit̃ cōmotæ seu uagatæ sunt terrā. Diuersio eaꝝ per canales significat̃. sic. n. terra media / reddit̃ ab hoie sicca. Fructus quoꝙ pri m⁹ describit̃ feracitas frumēti / dicēdo ex ea egredict̃ panis. alter uero fruct⁹ describitur dicēdo & sub ea fuit euersa pars infima terræ, & sicut ignis res pciosæ inuētæ sunt.

¶ Loc⁹ sapphiri lapides ei⁹: ꝛ glebe illi⁹ auri. Duæ simul aliæ humanæ in dustriæ introducunt̃. altera ad inueniendū lapides pciosos sub aqs fluminū: altera ad in ueniendū auꝝ sub mōtibus. Quāuis uerba hæc sola intelligi possēt de uno eodēꝙ loco (p quāto iuenit̃ auꝝ mixtū lapideæ materiæ sapphirini coloris) subiūcta tñ testāt̃ ꝙ diuersa loca significāt̃. alter sub aqs: alter sub mōtib⁹. Ita ꝙ repetēd⁹ ē loc⁹ / ordināda literā sic. locus est sappir (hoc est lapides preciosi) lapides eius, & locus puluis auri ei: ille sub aquis / iste sub montibus. ¶ Semitā ignorauit auis: nec intuitus est eam oculus vulturis. Affirmauit loca in quorum altero gignitur aurum & in altero lapides preciosi: tractat consequenter de uiis ad hæc loca / dicendo uiam igno tam esse tam uolatilibus ꝙ pedibus gradiētib⁹ animalibus. Et de uolatilibus quidem

clare dicit uia non cognouit eam uolatile & non uidit eã oculus uulturis/iuxta uulgatã æditionem.hebraice.n.nescio quæ auis nominet̃.De animalibus autem gradiẽtibus pe de subiũgit̃. ¶ Non calcauerũt eã filii institorum:nec trãsiuit per eã lee na.Dictio interpretata institoꝝ/nomen est animalis cuiusdam gradientis pede ut testa tur calcatio:sed nomina propria auiũ lapidum atq̃ locorum perisse ab hebræorũ noti tia aiunt.Dictio quoq̃ interpretata leæna/sonat leonem.sed non refert ad propositum quodcunq̃ gressibile animal intelligatur:qm̃ intentio iobis est dicere q̃ uia ad prædicta loca nec uolatilibus nec gressibilibus animalibus est nota.Et uerum dicit,quia occupa ta est uia aquis uel mole montis. ¶ Ad silicem extendit manum suam. Iuxta hebræũ hr̃.In rupem misit manum suam.Industriam atq̃ laborem hominis ad faciendum uiam perueniendi ad locum sub montibus in quo gignit̃ aurum, describit dicendo q̃ homo misit manum suam in rupem montis scindẽdo & fodiendo. subuer tit a radicibus montes.Rectius legitur.euertit ex radice mõtes. Quotidie uidemus hoc fieri in montibus mineratum.homines.n.non euertunt superiores partes montium,sed infimas quæ subter ualde sunt:quæ hic appellantur metaphorice radices montium,eo q̃ sicut arborum radices sub terra sunt/ita quæ euertuntur partes montiũ in profundo terræ sunt.Hic est modus quo homo ponit finem caligini & umbræ mor tis faciendo uiam ad inueniendum aurum.

¶ In petris riuos excidit:& omne preciosum vidit oculus eius.Descri pta humana industria ad faciendam uiam ad locum auri/describitur consequenter hu mana industria ad expediendam uiam ad locum sub aquis in quo gignuntur lapides preciosi.Describitur autem locus iste sub flumine fluente inter latera lapidea:& ꝓpter ea difficilius esse diuertere aquas fluminis: & tamen homo uincẽs difficultates omnes/ scindit duros lapides in lateribus fluminis ad faciendum multos riuos per quos diuer tat aquas fluminis.hoc enim significatur dicendo in petris riuos scidit. & est sermo de lapidibus duris. Quod autem subiungitur & omne preciosum uidit oculus ei9/ metri co more transpositum est.nam effectus ultimus significatur/ante quem intelligẽda sunt subiuncta. Profunda quoq̃ fluuiorum scrutatus est.Iuxta hebræũ hr̃. A perplexitate flumina strinxit.Perplexitatem appellat iunctas aquas in uno flu mine ex concursu diuersarum aquarum.insinuat enim per perplexitatem / flumen de quo loquitur habere non paruam sed magnam aquarum multitudinem : ut tanto diffi cilius ac maius opus hominis intelligamus.Ad expediẽdum itaq̃ uiam ad locum sub magno flumine,homo primum multos riuos in petris scindit ad diuertendum aquas fluminis per eos/& deinde stringit a perplexitate aquarum:restringit autem apponẽdo ligna lapides & huiusmodi/ad retinendum reliquias fluentis aquæ ne uia solita fluant sed impeditæ fluãt per riuos factos.et abscõdita produxit in lucẽ.Parui refert q̃ hebraice scribit̃.et absconditũ fecit exire in lucẽ.Effectis riuis & impedito solito aquaꝝ meatu/primus effect9 est q̃ locus qui absconditus erat sub aqs fit manifestus sub luce solis:& tunc subiungendũ est & omne preciosum uidit oculus eius.ultimus siq dem effectus est inuentio lapidũ preciosoꝝ ibidem:hæc aũt inuentio describitur dicẽdo & oẽ p̃ciosum uidit ocul9 ei9.Et hinc habes q̃ sub noĩe sappir supius quũ ꝓpositus est loc9 iste/cõpræhẽdunt̃ multi p̃ciosi lapides:de q̃bus hic dr̃ oẽ p̃ciosum uidit ocul9 ei9.

SApientia vero vbi inuenitur. Iuxta hebraeũ hr. Et sapientia de vbi inuenietᵣ? Sic iacet in hebraeo. & latine dicendũ esset qua: aduerbiũ.n. locale significãs uiam intelligendum est. proponit.n. de sapientia tria (vꝫ uiam/locũ & preciũ) tractatutus de tribus istis usq; ad finem capituli. Sapientiae autem & intelligentiae nomine significat non sapientiam & intelligentiam absolute prout inuenitur in deo & in substantiis spiritualibus/sed sapientiam ac intelligentiam quae est summum bonum hominis: de hac .n. est sermo praesentis capituli. Intendit siquidem iob tractare haec tria de sapientia ac intelligentia hominis: ut ex calce capituli patet. & inchoans de uia ad sapiẽtiam/proponit istae uiae ad aurum & lapides preciosos, & sapientia qua inuenietur? Et quis est locus intelligẽtie? Parui refert ꝙ hebraice hr. et vbi iste locus intelligentie? Post propositam uiam/proponit locum e regione locorum in quibus auꝝ & lapides preciosi gignuntur. Sapientia autem & intelligentia nõ introducuntur ut diuersae res sed ut diuersa officia unius & eiusdem rei. intelligentia enim ad acumen mentis/sapientia uero ad iudicium ordinemq; spectat. ¶ Nescit homo preciũ eius. Iuxta hebraeũ hr in praeterito nesciuit. Ecce tertium quod nunq̃ fuit notũ homini/praecium sapientiae: utpote inaestimabilis ab homine. hebraica.n. aestimationẽ sonãt. nec inuenitur in terra suauiter viuentium. Iuxta hebraeũ hr. et non inuenietur in terra viuorum. Propositis tribus de sapientia beãte hominem/tractat singula inchoãs a loco. Viuẽrum autem terram dicit habitabilem ab hominibus/ad differentiam inferni quae terra mortuorum dicitur. ¶ Abyssus dicit non est in me: & mare loquitur non est mecum. Dictio interpretata abyssus/sonat profunditatem uastam tanq̃ uacuam. & propterea quemadmodum superius iob aerem nominauit uacuum, ita nunc nominat ipsum a profunditate magna inter coelum & terrã. Tria itaq; loca (terram aerem & aquas) introducit in quibus non inuenitur sapientia. Attribuitur autem locutio mari & aeri/poetico more secũdum prosopopoeiam figurã.

¶ Non dabitur aurum mundum pro ea: nec appendetur argentum in commutatione eius. Tractato loco/tractatur consequenter precium satis clare. ¶ Non conferetur tinctis indie coloribus: nec lapidi sardonico preciosissimo vel sapphiro. Iuxta hebraeũ hr. Nõ eleuabitur in obrizo ophir: in onice precioso & sappir. Dixerat q; argentum non ponderabitur ut preciũ ei⁹: dicit consequenter ꝙ ipsa non eleuabitur quasi in statera ex una parte/existente in altera parte obrizo ophir onice & sappir. Et recole prudens lector quod praediximus: vꝫ perisse apud hebraeos propria nomina lapidum. & propterea in his & subiunctis noli fundare intelligentiam super nominibus preciosorum lapidum. ¶ Non adequabitur ei aurum vel vitrum: nec commutabũtur pro ea vasa auri. Iuxta hebraeũ hr. Non appreciabitur eam aurum & adamas: & cõmutatio ei⁹ vasa obrizi. Quia bis iam meminerat auri (semel mundi/& iterũ obrizi ophir) ideo tertio commemoratum aurum & quarto repetitum aurum/ ad aurum iunctum humano artificio preciosis lapidibus in annulis monilibus coronis &c. & ad aurum formatum in uasa spectat. ¶ Excelsa & eminentia: nec cõmemorabuntur in cõparatione eius. Iuxta hebraeũ hr. Ramoth & gabis non memorabitur. Nomina lapidum dicuntur ramoth & gabis, & q̃uis preciosi lapides / indigni tamen

recordatione censentur relatiue ad sapientiam. trahitur autem sapientia de occultis. Iuxta hebræũ hř. et tractus sapientie plusq̃ margaritarum. Nõ solum sapientiam inæstimabilem dicit, sed etiam operam quæ impenditur ad acquirendum sapientiam superare omne precium manifestat/dicendo & tractus sapientiæ plus q̃ margaritarum. Appellat autem operam ad acquirendam sapientiam tractum, ad insinuandum q̃ oportet illam trahere/q̃ trahendo acquiritur quasi uiolentiam adhibendo. Et uere sic esse/ testatur dominus in euangelio dicens regnum cœlorum uim patit̃. & uiolenti rapiunt illud. ¶ Non adequabitur ei topazius de ethiopia. Nõ est sermo de sapientia/sed de tractu sapientiæ. & dictio interpretata topazius / ab aliis smaragdus ab aliis lapis preciosus interpretatur. nec tincture mundissime componentur. Iuxta hebræũ hř. in obrizo mundo non eleuabitur. Similitudo sta teræ repetitur/ad insinuandum tractum sapientiæ esse inæstimabilem.

¶ Unde ergo sapientia venit: & quis est locus intelligentie: Iuxta hebræũ hř. Et sapientia de ubi veniet: & ubi iste locus intelligentie: Ut paulo superius diximus/per de ubi intelligendum est qua. tractato .n. precio & sapientiæ & tractus eius, resumit de uia & loco difficultatem/dicendo per modum interrogationis & sapientia qua ueniet/ & ubi iste locus intelligentiæ: ¶ Abscondita est ab oculis omnium viuentium. Parui refert q̃ hebraice hř. Abscõdetur ab oculis omnis viui. Tam de uia ad sapientiam q̃ de loco sapientiæ dicitur q̃ occultabitur ab oculis omnis uiui. Et est sermo de oculis mentis cuiusq̃ hominis in hac uita. supernaturale siquidem donum dei est: & propterea suapte natura occultatur hominibus. Volucres quoq̃ celi latet. Hebraice hř latuit. Spirituales substantiæ appellantur metaphorice uolucres cœli relatiue ad homines habitantes in terra, illarũ. n. cœlsitudo per hanc metaphoram significatur. Et quia ut dictum est supernaturalis ordinis est locus sapientiæ cum uia ad eam, ideo uerificatur q̃ latuit substantias spirituales loquendo de eis secundum naturalem earum notitiam. ¶ Perditio & mors dixerunt: auribus nostris audiuimus famam eius. Ignorari quoq̃ ab animabus mortuorum damnatis & dæmonibus describitur/introducendo q̃ confessi sũt se famam dũtaxat sapientiæ audisse. Et uerificatur hoc, quia tam damnatæ animæ q̃ dæmones caruerunt & carent huiusmodi dono supernaturali/& propterea nõ nouerũt illud: & quia cognoscunt se damnatos eo q̃ exhibuerunt se indignos simili dono, ideo famam illius audisse fatentur.

¶ Deus intelligit viam eius. Iuxta hebræum habetur. Elohim intellexit viam eius: & ipse sciuit locum eius. Habes hinc duo quæ supra diximus. alterum q̃ sapientia & intelligentia in unam coincidunt rem, ex hoc q̃ non discernendo inter eas/dicitur uia eius locus eius. Alterum q̃ recte interpretatum est qua pro de ubi. clare. n. hic explicatur uia significata per illud aduerbium locale. Deo itaq̃ gubernatori ac iudici uniuersorum reseruata dicitur notitia tam uiæ q̃ loci sapientiæ. ¶ Ipse. n. fines mundi intuetur: & omnia que sub celo sunt respicit. Qui fecit ventis pondus. Iuxta hebræũ hř. Quia ipse fines terre aspiciet: sub omnibus celis videbit. Ad faciendum vento pondus. Oportet hucusq̃ cõtexere literam/ut intelligatur ratio quæ affertur ad probandũ q̃ deus gubernator no

uit locum ac uiam sapientiæ beantis hominem.probat.n.ex hoc q deus uidet hæc infe riora que generantur & corrumpuntur & efficit ea.excludendo siquidem errorem corũ qui dicunt deum uidere sempiterna duntaxat & perpetuitatis solummodo curam habere,dicit ipsum uidere omnia extrema terræ/& omnia quæ sub cœlis sunt/uidere inquã ad faciendum uento pondus:hoc est uidere non solum speculatiue sed practice/ quemadmodum artifex aspicit facienda ab ipso.Et consistit uis rationis in hoc q deus uidet & moderatur omnia hæc:ita q ex hoc q de9 uidet & moderatur hæc omnia/probat q deus uidit etiam practice (ut artifex) uiam sapientæ & locum eius. Et in promptu est efficacia probationis:quia sapientia tenet præcipuum locum inter effecta a deo quæ communicantur homini & pertinet ad maximum ac summum moderamen hominis. Quod autem dicit ad faciendum uento pondus/significat moderamen uentorum, q ad instar eorum quæ ponderantur decreuit uentos/ q exempti ab omni pondere uidentur & (ut contingit) sine moderamine fieri.et aquas appendit in mẽsura.Iuxta hebræum habetur.et aquas direxit cum mensura.Alterum opus diuinæ prouidentiæ describitur aquas pluuiales moderari dirigendo eas cum mensura/ quæ tamen immensurabiles uidentur.¶ Quando ponebat pluuiis legem: & uiam procellis sonantibus.Iuxta hebræũ hr. Faciendo pluuie statutum: & uiam coruscationi uoces.Qualiter mensurat deus aquas/ declarat dicẽs faciendo pluuiæ statutum:hoc est constituendo pluuiæ terminos quantitatis/temporum &c.Adiungit autem q simul effecit ut tonitrua essent uiæ coruscationibus/dicendo & coruscationi uiam uoces:hæc.n.cum pluuia fiũt.& prius fit tonitruum q̃ coruscatio(& propterea appellatur uia coruscationis) q̃uis nos prius uideamus coruscationem q̃ audiamus tonitruum:quia illuminatio peruenit in instanti ad nos : sonus autem peruenit ad nos successiue tempore aliquanto intercedente,eo q tanq̃ per motum localem diffunditur in aere/eo modo quo iacto in aquam lapillo fiunt circuli multi successiue.

¶ Tunc uidit illam & enarrauit: & præparauit & inuestigauit. Quãuis nulla quodammodo sit differentia:quia tamen res magni momenti tractatur/hebraica litera recensenda est. Tunc uidit eam & narrauit eam:preparauit eam & et quesiuit eam. Non nouiter sed tunc q̃n uidit fines terræ & omnia quæ sub cœlo sũt ad moderandum uentum & pluuiam/ad faciendum uiam coruscatiõi,uidit sapientiã & narrauit eam & præparauit eam & etiam quæsiuit eam.ut intelligam9 tum q simul deus prouidit rebus aliis & homini:hoc.n.insinuatur dicendo tunc.tum q qui res quæ uidentur imponderabiles & immensurabiles disposuit in pondere & mensura / uiamq decreuit rebus quæ uidentur carere uia,ipse credatur commensurasse homini sapientiã quæ non humana sed diuina res est/& uiam decreuisse homini ad sapientiæ donũ. Ait itaq.tunc/disponendo de uniuersi gubernatione,uidit/practice ut artifex,eam/ sc3 sapientiam communicandam homini,& enarrauit eam (reuelauit siquidem eam primo homini:ut testatur lex data eidem de cibo uetito:lex.n.positiua præsupponit legem fidei) præparauit.ad instar siquidem artificis describitur deus uidens communicandam sapientiam & loquens de illa/præparans eam:hoc est præparatiões pro ea statuit / qđ est decernere uiam ad sapientiam:præparationes.n.sunt uiæ ad rem. & demum etiam quæsiuit eam/inter homines & ab hominibus. Officium diuinæ beneuolẽtiæ gubernã-

do homines describitur per inquisitionem sapiētiæ. & assimilatur deus inquirenti sapientiam/ad insinuandum q̄ deus ex parte sua quasi quærit homines uolentes sapientiæ donum. Annotatione siquidem dignum est q̄ hebraica litera duas sonat combinationes. altera est uidit eam & narrauit eam: altera est præparauit eam & etiam quæsiuit eam. propterea.n. nulla interiacet coniunctio inter membra primæ & membra secūdæ, ut intelligeremus q̄ prima cōbinatio agit de iis quæ a deo per seipsum fiunt/secunda autem de illis quæ in hominibus & ab hominibus exigit. præparatio.n. & inquisitio/ad dona dei in nobis spectant.

¶ Et dixit homini. Manifestat illam particulā & narrauit, explicando cui narrauit dicēs & dixit homini/proculdubio inchoando a primo homine: dixit autē reuelādo & primo homini & multis aliis successiue. ecce timor domini ipsa est sapientia & recedere a malo intelligentia. Quia perspicuum est timorem esse in aīæ parte non intellectiua sed appetitiua, ideo non ipsa sapientia sed uia ad sapientiam demōstratur dicendo ecce timor dñi. Et similiter recedere a malo/uia demōstrat̄ ad assequēdum intelligentiam. initium.n. sapientiæ timor dñi, & intellectus bonus omnibus faciētib⁹ eum. Et hinc apparet q̄ de sapientia hoīs non ea quæ ponitur a philosophis prima uirtus intellectualis, sed de sapiētia supernaturali dei dono quod homines ducit ad beatitudinem (quæ timore dei & recessu a malo morali acquiritur) est sermo in p̄nti capitulo. ¶ Sed occurrit hic quæstio quare nihil reuelatur de loco sapientiæ. quum.n. de sapientia proposita fuerint tria (s. precium/uia & locus) & de precio dictum sit q̄ tam sapientia q̄ tractus eius est inæstimabilis/de uia uero q̄ est timor domini & recedere a malo, reliquum erat ut reuelaret̄ locus: nam paulo superius scriptum est q̄ elohim uidet uiam & locum sapientiæ. Solutio est q̄ timor dñi cum recessu a malo/est non solum uia sed ēt locus in quo gignitur & conseruatur sapientia. uia.n. & locus in reb⁹ corporeis distinguūtur/in rebus autem spiritualibus coeunt: quemadmodum notitia per multos sensus corporeos distinguitur, quæ in intellectu unit̄. Et q̄ hic sit sensus intentus in litera, insinuatur ex hoc q̄ in hac conclusione mentio fit sapientiæ & intelligētiæ/ & prius bis sapientiæ adiunxerat uiam, & intelligentiæ locum: hic inquam insinuatur q̄ de sapientiæ uia dicit ecce timor domini/& de loco intelligentiæ dicit & recedere a malo. Et quia nec timor dei sine recessu a peccato/nec recessus a peccato sine timore dei gignit sapientiam aut ducit ad illam, ideo utrunq̄ simul iunctum exponimus: intelligendo reuelari nobis q̄ hæc duo simul iuncta constituunt tum locum in hominibus gignentem ac conseruantem sapiētiam/tum uiam dicentem hominem ad sapientiam beantem hominē in æterna uita. per hæc enim iob declarat portionem a deo decretam iustis in hac uita relatiue ad uitam perpetuo beatam/quæ inchoat̄ et participatur per sapientiæ ac intelligentiæ donum in hac uita timendo deum & recedendo a peccatis. Præclara profecto sententia, & digna ut āte oculos semper habeatur ut speculum & regula tam animi q̄ operationum nostrarum. ad animum siquidem spectat timor adonai: ad opera uero recedere a malo. hæc.n. duo constituunt sapientiæ præparationem quam deus & facit & quærit in nobis cooperantibus.

Ddidit quoq; iob assumẽs parabolam suam. Dictio interpretata assumens/sonat exaltare. capitulum siquidem hoc incipit quẽadmodum & cap. 27. & propterea significantur similia: vt3 q; iob iterũ expectauit an socii uellent aliquid dicere: & illis tacentibus/addidit sermonem subiunctum, qui appellatur parabola quia similitudinum plenus est. & dicitur q; iob exaltando parabolam suam dixit/ad significãdum sermonem subiunctum spectare ad exaltationem eorum quæ prius disputando dixerat iob. **et dixit. Quis mihi tribuat vt sim iuxta menses pristinos.** Parui refert q; hebraice habetur. **Quis dabit mihi sicut menses antiquitatis.** In præcedentibus duobus capitulis manifestauit iob portionem impiorum & portionem iustorum de quibus tam longa fuerat disputatio inter socios & ipsum: reliquũ erat ut quia disputatio descenderat ad ipsum iobem/satisfaceret de seipso. Et propterea in hoc sermone recenset de seipso tria. primo successus prosperos ab ineunte ætate usq; ad afflictionem hanc: deinde in cap. 30. aduersa quæ in hac afflictione euenerunt: & tertio moralem bonitatem totius uitæ suæ in cap. 31. Conferendo. n. præcedentem prosperitatem cum subsecuta aduersitate/perpenditur quantitas aduersitatis maior q̃ est secundum seipsam: & conferendo utrũq; statum cum integritate morum in tota uita/perpenditur q; deus non afflixit eum propter peccata eius: & sic ex his satisfacit de seipso. Ait itaq; quis dabit mihi sicut menses antiquitatis: hoc est similes menses mensibus meæ uitæ ab antiquo/ab ineunte ætate. **secundum dies quibus deus custodiebat me.** Iuxta hebræũ hr̃. **sicut dies eloha/custodiet me.** Declarat quales menses cupit: vt3 similes diebus dei gubernãtis ac iudicis. est. n. gẽitiui casus eloha. Et declarando quare appellat dies illos dies eloha, subiungit custodiet me: hoc est quia ab antiquo custodiet me/perseuerauit custodiendo me. futurum. n. custodiet refert ad antiquitatem. Agnoscit per hæc iob prosperitatem præteritam a deo.

Quando splendebat. Iuxta hebraũ hr̃. **Splẽdente lucerna eius super caput meum.** Modus custodiæ diuinæ describitur ad instar porrigentis lucernam splendentem super caput custoditi. primum siquidem diuinæ gratiæ hominem custodientis donum describitur illuminatio, non ad pedes tm̃ aut ad partem aliquã / sed ad uniuersa agenda & cauenda: & propterea describitur super caput. **et ad lumen eius ambulabam in tenebris.** Futuri temporis est dictio interpretata ambulabam. significat. n. q; sub lucerna splendente super caput eius/ibo ab initio splendentis lucernæ iugiter in tenebris: hoc est in ætate puerili. quæ aptissime cunti in tenebris assimilatur: eo q; incipiens homo habere usum liberi arbitrii, tam parum luminis prudentiæ habet ut sit in interna uia suorum operum tanq̃ ambulans in tenebris. Agnoscit itaq; iob q; quando caruit lumine interno naturæ/ ambulauit sub lumine diuinæ gratiæ custodientis illũ in pueritia deducẽdo illũ per uiã rectã. **Sicut fui in dieb9 adolescentie meæ.** Vere ab antiquo custoditum se a deo iugiter manifestat, post custodiam pueritiæ adiungens custodiam adolescentiæ. **quando secrete deus erat in tabernaculo meo.** Rectius legeret. **comitante eloha super tentorii mei.** Modus quo custoditus est in adolescentia/ narratur desc. q̃do deum tanq̃ socium exhibentem se gubernãtẽ ea quæ erãt tentorii iobis, ad comprehendendum enim uniuersa pertinentia

ad prouisioné domus/dicit in genitiuo super tentorii mei:hoc est super rebus domus meæ. Et per hoc insinuatur q deus non deseruit iobem in adolescentia/ sed semper comitatus est cum eloha:hoc est gubernans ipsum. ¶ Quando erat omnipotens mecum: & in circumitu meo pueri mei. Iuxta hebræũ hr. In adhuc saddai mecum:circumitus mei pueri mei. Custodia diuina in ætate uirili quando iã filios genuerat & eos pueros alebat atq instruebat, narratur dicendo in adhuc / hoc est perseuerante, mecum saddai/deo qui uincit omnia, pueri mei erant circumit⁹ mei. multitudo.n. filiorum cum frequentia adunandi filios coram se significatur. Attribuit autẽ saddai tantam perseuerantiam custodiæ diuinæ/ad insinuandum magnitudinem doni. rarum.n. ualde est(& propterea uincenti omnia attributum) ut diuina custodia uincat mores hominis ab ineunte ætate usq ad finem in homine præsertim diuite. ¶ Quando lauabam pedes meos butyro. Iuxta hebræũ hr. In lauando gressus meos in butyro. Butyri.n. magna copia significat describendo q ambulando balneabantur pedes in butyro/quemadmodum fit ambulando per loca aquosa. Et hinc insinuatur magna copia gregum & armentorum. et petra fundebat mihi riuos olei. Dictio interpretata riuos/sonat paludes. significatur.n. tanta abundantia olei ut constituerit quasi paludem olei. Quod autem dicitur de petra/ petram molentem oliuas intellige uel lapidosa loca olearum.

¶ Quando procedebam ad portam ciuitatis. Iuxta hebræũ hr. Egrediẽte me ad portam super ciuitatis. hoc est super iis quæ sunt ciuitatis. in platea faciam parare sedem meam. Sic iacet in hebræo. Narratis diuina custodia diuitiisq naturalibus (filiorum sc3) & artificialibus armentorum & agrorum, narrat honores authoritatis suæ in publicis iudiciis dicendo. egrediente me/a propria domo, ad portam/proculdubio ciuitatis in qua antiquit⁹ celebrabantur iudicia, super ciuitatis/hoc est super publica iudicia ciuitatis, faciam parare sedem meam/in platea existente in porta ciuitatis. Et hinc apparet q iob erat princeps ciuitatis. ait.n. q ipse imperabat parari sibi sedem in platea ad dicendum ius omnibus. ¶ Videbant me iuuenes & abscondebantur: & senes assurgentes stabant. Iuxta hebræum hr. Viderunt me pueri & absconditi sunt: & senes surrexerũt & steterũt. Honor ei exhibitus ab omnis ætatis uiris manifestatur ab extremis ætatibus/ pueritia et senectute. ¶ Principes retinuerunt in sermonibus: & manum ponẽt ori suo. Adiungitur honor ei exhibitus a primatibus ciuitatis: q aduemente ipso inchoatos sermones retinebant primates perseuerando in silentio. huiusmodi.n. perseuerantia narratur dicendo & manum ponent ori suo:ad differentiam eorum qui q̃uis ad ueniente principe interrumpant sermonem, postq̃ tamen princeps sederit / redeunt ad prosequendum inchoatos sermones. ¶ Vocem suam cohibebant duces: & lingua eorum gutturi suo adhærebat. Iuxta hebræũ hr. Voces ducum abscondite sunt: & lingua eorum palato illorum adhesit. Honor ei exhibitus a militaribus ducibus describitur similiter q uoces eorum cessauerunt ad instar absconditorum/& q silentium perseuerauit tanq̃ lingua ducũ adhæserit palato. Auris audiens beatificabat me: & oculus uidens/testimonium reddebat mihi. Legendum est. Quia auris audiuit & beauit me: & oculus uidit &

testificatus est mihi. Ratio tanti honoris redditur primũ ex parte nominis/deinde ex parte factorum. Et ex parte quidem nominis commemorat tum audientes: quia au ris multorum audiuit facta a me/& beatum me prædicauit. tum uidentes: quia & ocu lus multoꝝ uidit iudicia mea, & testimoniũ perhibuit mihi/ ꝓculdubio ueræ iustitiæ.
¶ Eo ꝙ liberassem pauperem vociferantem: ⁊ pupillum cui nõ esset adiutor. Iuxta hebræum tres istæ actiones scribuntur in futuro: ita ꝙ legendum est. Quia faciam euadere pauperem clamantem: ⁊ pupillum/⁊ non adiutor ei. Futuri temporis uerbum hic & in subiunctis scribitur ad significandum perseuerantiam: & nihilominus relatiue ad sessionem in tribunali scribitur. Et hic incipit ratio tanti honoris ex parte factorum. Tria autem genera oppressorum simul colligit: vez pauperem clamantem/pupillum & carentem adiutore. Et est sermo de istis quatenus uexabantur ab aliis inique: ut inferius clare subiungitur. hos. n. faciebat iob euadere ab iniuriis uexantium eos. ¶ Benedictio pereuntis super me veniet. Sic iacet in hebræo. In criminalibus causis qualiter iudicauerit/manifestat dicendo sup me ueniet benedictio pereuntis. scribitur. n. per hoc ꝙ ipse fecit pereuntẽ euadere mortẽ: & ꝓpter ea benedicendum se fore ab illo. Et est sermo de pereunte (hoc est de constituto in mortis periculo) propter insurgentes contra eum denunciatores seu accusatores. et cor vidue consolatus sum: Iuxta hebræũ hŕ. et cor vidue faciam cãtare. quod est longe plus ꝙ̃ cõsolari. ¶ Iustitia indut⁹ sum. Ne putares ꝙ iob ex potẽtia aut ob nominis gloriam prædicta fecisset, manifestat ꝙ omnia fecit iuste iudicando dicens iustitia indutus sum: hoc est omnes actiones meas uestiui iustitia tanꝗ̃ forma earum. et vestiui me sicut vestimento. Iuxta hebræũ hŕ. et induit me sicut palliũ. Iustitiam actionum suarum iudicialium dicit non fuisse occultam sed manifestam/assimilando eam supremo indumento quod uocatur pallium. uestis. n. sub pallio non patet/sed palliũ ipsum patet omnibus. Et hinc discant principes non sufficere in iudiciis iustitiam/sed oportere iustitiam esse manifestam publice. propterea. n. iob dixit utrũqꝫ: quo ad se quidem iustitia indutus sum/quo ad publicum uero officium et induit me sicut pallium. et diademate iudicio meo. Iuxta hebræũ hŕ. et linteolum iudicium meum. De linteolo quo orientales utebantur & utunť pro tegmine capitis est sermo. Et est sensus ꝙ iustitia induit me sicut pallium/& iudicium meum fuit manifestum sicut linteolum quo tegitur caput.
¶ Oculus fui ceco: ⁊ pes claudo. Iuxta hebræũ hŕ. Oculi fui ceco: ⁊ pedes claudo ego. Non alterius sed amborum oculorum officium cæco præstitisse/ & similiter non alterius sed utriusqꝫ pedis officium suppleuisse se manifestat. Modum quo in iudiciis iuste liberauit uexatos describit: vez supplendo cæcis officium oculorũ/ & claudis officium pedum. Metaphoræ sunt istæ, significantes ꝙ non uidẽtes propriũ ius illuminauit: scientes autem propriarum causarum ius sed inualidos ad prosequendum illud acsi essent claudi/adiuuit. Ignorantibus itaqꝫ lumen & inualidis adiutorium exhibendo/liberauit iniuste uexatos. Discant hinc iudices qualiter se habere debent circa iustitiam cæcorum & claudorum: hoc est ignorantium uel impotentium. ¶ Pater eram pauperum. Iuxta hebræũ hŕ. Pater ego egenis. Metaphora est: significans ꝙ in causis miserabilium personarum/patris officiũ ipse supplebat ut iuste posset cos

set eos liberare.et causam quam nesciebam/diligentissime inuestigabam. Interpres addidit diligentissime: præter hoc q; mutauit futurum inuestigabo/in præteritum.sed nihil refert ad sensum:qm̃ futurum inuestigabo relatiue ad præteritum nesciui hebraico more dicitur. In causis cognitis qualiter se habuerit manifestauerat:reliquũ erat ut in causis quarum iustitia erat occulta seu ambigua ipi iobi iudici/qualiter se habuisset manifestaret.manifestat autem se non præcipitem processisse, sed uacasse inquisitioni ad sciendam ueritatem. ℣ ℭonterebam molas iniqui:⁊ de dentibus illius auferebam prædam. Metaphora est ad declarandum complete modũ quo exercuit iudicium & iustitiam .executio siquidem aduersus eos qui aliẽa occupauerãt/ describit̃ sub metaphora frãgentis dentes molares alicuius lupi & ex ore illius tollẽtis raptam ouem. Vtrũq; bonum executio hæc continet:ve3 & punitionem raptoris frangendo eius dentes molares/hoc est uires quibus præualebat ad uorandum aliena: & restitutiõem rei ablatæ faciendo iacere ex dentibus illius prædã/ut hebraica sonant.

℄ Dicebãq;:in nidulo meo moriar/⁊ sicut palma multiplicabo dies. Iuxta hebræũ hr̃. Et dixi:cum nido meo cõsumar/ ⁊ sicut phenix multiplicabo dies. Narrat fiduciam quam prosperitatis tempore habebat, asserẽdo tres combinationes. Quarum prima longæuam uitam & superstites filios iungit. pollicebatur.n.sibiipsi filios superstites, dicendo cum nido meo consumar (filii.n.nidi nomine significantur a d.instar auium in nido genitarum / fotarum & inde prodeuntium) & multitudinem dierum uitæ sicut arenam/ut multi interpretantur. Dictio tamen interpretata arena / anceps est ad arenam uel phœnicem . & si arena legitur, hyperbole est/ multitudo dierum uitæ suæ sicut multitudo arenæ. Si uero legitur phœnix (quæ uiuere dicitur solitaria annis quadraginta supra trecentos) oportet nidi metaphoram aliter intelligere/& ad obitum similem phœnicis obitui referre. scribunt.n.phœnicem sentientem se ætate senili grauari/in constructum a se nidum ex aromatibus (cinnamomo se thure & aliis eiusmodi) iacere se & ibi consumi cum suo nido / igne ex radiis solis reflexis ad resplendentes pennas eius genito:ita q; lõgæuam sicut phœnicis uitam/& honorabile suum funus inter aromata pollicetur sibi instar phœnicis. Et hunc sensum hebraica litera sonat/dicendo cum nido meo consumar:& propterea consequenter legendum est & sicut phœnix multiplicabo dies. ℣ Radix mea aperta est secus aquas:⁊ ros morabitur in messione mea. Iuxta hebræum habetur. Radix mea aperta ad aquas:⁊ ros manebit in messem meam. Altera combinatio pollicita est hæc/compræhendens arbores germinaturas & segetes peruenturas ad messem, illas beneficio aquarum & istas beneficio roris. radix inquit mea / hoc est multitudo arborum, aperta/ad germinandum, erit ad aquas / ad beneficium aquarum : & ros manebit usq; ad messionem meam. ℣ Gloria mea semper innouabitur: ⁊ arcus meus in manu mea instaurabitur. Iuxta hebræũ hr̃. Honor meꝰ nouꝰ mecum : ⁊ arcus meus in manu mea faciet mutare. Tertia est cõbinatio ꝑseueraturi honoris cũ potentia. Pollicet̃ siquidẽ sibi perseuerantẽ honorẽ describẽdo nouũ/tãq̃ nũq̃ ueterescat. potẽtiã uero describit ad instar arcꝰ efficacis ad faciendũ mutatiões:ad differentiã arcꝰ cuiꝰ iactꝰ ꝑ nihilo habentur /ita q; nõ mouentur a locis suis illi cõtra quos iacit̃. Pulchra certe metaphora/discernit̃ ptãs ꝑncipis execu

tiua efficax ab inaniter cōminatoria, illa.n.tanq̃ arcus faciens mutare est in manu principis: ista aūt tanq̃ arcus cui⁹ iactus pro nihilo habenť. Pollicebať itaq̃ olim sibiipsi iob & longæuam uitam cum honorabili funere/fructusq̃ & fruges / necnō ꝓseuerātem honorē cū potestate efficaci. Et hæc refert/ad manifestandū ꝙ secundū humanā rōnem radicatæ & stabilitæ sic erant res eius ꝙ poterat sibi polliceri hæc, ita ꝙ nō est digressus narrando qd olim dixerat: sed descripsit per hæc bene fundatā ꝓsperitatem suā.

¶ Qui me audiebant/expectabant sententiam: & intenti tacebant ad consilium meum. Iuxta hebræum hř. Me audierunt & expectabunt: & tacebunt ad consilium meum. Post narratum honorem sibi exhibitum in iudiciis cum iustitia quam exercuit/post narratum fundamentum prosperitatis, narrat honorem sibi exhibitum in conciliis. Narrat autem eum ante/tunc & post: ꝗuis non ordinate.n. m inchoat ab honore sibi exhibito tunc quum ipse proferebat consilium suum: dicendo ꝙ ꝗprimam audierunt ipsum loquentem/silebunt & expectabūt usq̃ ad finem consilii mei. Et futurum expectabunt ac tacebunt refertur ad præteritum audierunt.

¶ Verbis meis addere nihil audebant. Iuxta hebræū hř. Post verbum meum non iterabunt. Clare describitur honor ei exhibitus post datum ab eo consiliū. Et dicendo nō iterabunt/insinuat ꝙ semel iam locuti fuerant alii: & ꝙ ipse ultimus loquebať in conciliis tanq̃ princeps auditis alioꝝ uotis. Et sup illos stillabat eloquium meum. Interpres uertit futurum in præteritum. Duo simul narranť: & ꝙ tūc uerbū iobis suscipiebatur tanq̃ e supernis stillans/tanq̃ cœleste oraculum, & rō quare non iterabāt. ex hoc.n ꝙ consilium iobis tanq̃ diuinū habebāt/consequens erat ꝙ nō iterarent.

¶ Expectabant me sicut pluuiā: & os suū aperiebant quasi ad imbrem serotinū. Præteritum est aperiebant, sed futuꝝ expectabant. Et futuꝝ expectabūt referť ad præteritum aperuerūt: significatur.n.ꝙ apertū os secuta est expectatio. Narrato honore tunc & post, narrat honorem anteq̃ iob loquereť/describendo cōsiliarios tanq̃ expectantes concupitam pluuiam, & exaggerādo desiderium eorum assimilat eos inhiantibus ad serotinam pluuiam: hoc est ad pluuiam pro sūpma maturitate frugum seu uuarum. huiusmodi.n. pluuia appellatur pluuia serotina.

¶ Si quando ridebā ad eos/nō credebant. Parui refert ꝙ hebraice hř. Ridebo ad eos & nō credeť. Post narratā authoritatē suā in cōciliis/narrat quātæ authoritatis fuerint gestus eius, incipiendo a risu dicens, ridebo ad eos, & nō credent / esse risum simplicem sed habentē mysteriū, ita ꝙ iobis ēt risus erat authoritatis apud illos. Et lux vult⁹ mei nō cadebat in terrā. Iuxta hebraū hř. Et lumē faciei mee nō faciēt cadere. Tanq̃ uisus radios (iuxta ātiquoꝝ opiniōem ꝙ uisio fit extra mittendo) describit intuit⁹ oculoꝝ ipsi⁹ iobis tantæ authoritatis ut annotauerint ēt oculorū iobis mot⁹ ad aspiciendū hūc uel illū/hoc uel illud. huiusmodi.n. ānotatio aspectionū tanq̃ radioꝝ describiť dicendo & lumen faciei mee nō facient cadere/tanq̃ uanū quid cui⁹ casus nō æstimatur, sed excipient tanq̃ ꝑciosum qd/tanq̃ habens mysteriū.

¶ Si voluissem ire ad eos/sedebā prim⁹: cūq̃ sederē quasi rex circūstante exercitu/eram tamen merentium consolator. Iuxta hebraum habetur. Eligā viam eorum/& sedebo caput et habitabo sicut rex in exercitu: sicut mestos cōsolabitur. Narrat demum authoritatem atq̃ honorem sibi exhibi-

bitum utroq; tempore (scilicet belli & pacis) dicens quo ad authoritatem: eligam uiam eorum belli scz uel pacis cum alienis. dicendo.n. eligam/manifestat tantæ authoritatis fuisse q ad ipsum spectabat electio pacis uel belli eorum cum aliis. Honor autem subiungitur/tempore quidem pacis dicendo & sedebo caput: hoc est & quiescam residens aliorum caput. tempore uero belli subiungitur & habitabo tanq; rex in exercitu: supremus.n. honor in exercitu est honor regis/eiusdemq; est suprema potestas atq; authoritas. Et dicendo sicut rex/insinuat q non erat rex, sed princeps ciuitatis atq; exercitus. Quod autem adiungit sicut mœstos consolabitur/ad rationem spectat utriusq;. ratio enim reddit quare utroq; tempore iob erat caput/quia erat sicut qui mœstos consolabitur: hoc est perseuerans indefesse in officio consolandi mœstos. huiusmodi enim commiseratio benigna non ad horam sed iugis tam in ciuitate q in exercitu / significatur per futurum consolabitur.

CAPVT .XXX.

Nunc autem deridet me iuniores tempore. Narrato successu prosperitatis suæ/narrat consequenter afflictionem quæ superuenit ei: & e regione authoritatis & honoris prænarrati apud primates/ duces / senatum & populum, narrat se irrideri ab hominib⁹ pauperrimis & uilissimis. Describit itaq; derisores in primis ab ætate/dicendo iuniores tempore: deinde a patribus subiungendo. quorum non dignabar patres ponere cum canib⁹ gregis mei. Hebraice hr. quorum abominatus sum patres ad ponendum cum canibus ouium mearum. Sententia clara est. ¶ Quorum virt⁹ manuum mihi erat pro nihilo. Iuxta hebræũ hr. Etiam uis manuum eorũ quare mihi? Rationem adiicit quare patres eorum abominatus fuerat describendo eosdem ab inertia/declarando q uires manuum eorum ad nihil sunt utiles. nullius.n. utilitatis significantur dicendo quare mihi? subauditur.n. operabitur. quasi dicat nulla est utilitatis ratio. et vita ipsa putabantur indigni / egestate & fame steriles. Iuxta hebræũ hr. super eos periit senium in penuria & in fame solum. Manifestat patrũ inertiã ab effectu/qa senectus periit super eos sola (hoc est destituta) in penuria & fame. Non est usquaq; clarum an significet istoꝝ senectutẽ perisse/hoc est q nõ peruenerunt ad senectutem ob penuriã & famem: an significetur q quum peruenerũt ad senectutem / destituti ob penuriam & famem perierunt.

¶ Qui rodebant in solitudine/squallentes calamitate & miseria. Iuxta hebræũ hr. Fugiẽtes siccitatem crepusculi: desolationẽ & miseriam. Depictis patribus/describit tertio ipsos derisores a simili inertia ac segnitie, manifestando eam primũ ex eo q fugiunt siccitatem crepusculi noctis/desolationẽ ac miseriã: hoc est ex eo q habent crepusculũ noctis siccũ/utpote carẽtes cœna: & similiter habent desolationẽ ac miseriã. hæc.n. attestant inertiæ ac pigritiæ coꝝ. ¶ Et mãdebãt herbas & arboꝝ cortices. Iuxta hebræũ hr. Incidẽtes vrticã sup arborem. Dictio interp̃tata urticã/sonat (ut aiũt) hærbã quãdã amarã. Dictio quoq; interp̃tata arborẽ/ãceps ẽ ad arborẽ uł ad hærbariũ. sed parui refert: significant.n. isti tã inertes ut uescerent hmõi amaris hærbis p obsonio/p pane aũt radicibus genestaꝝ. nã subditur iuxta

hebræum. radix genestarum panis eorum. Dictio tamé interpretata genestarum / a multis interpretatur iuniperorum. Qui de conuallibus ista rapientes: quum singula repperissent / ad ea cum clamore currebant. Iuxta hebræú hr. Ab intra expellentur: clamabunt super eos sicut furem. Describút illi inuenti in hortis pro huiusmodi hærbis / q expellentur ab iis qui sunt intra hortum: expellentur autem clamando aduersus eos sicut clamatur aduersus furem. Et per hoc describit q exosi & abominabiles aliis isti sunt. In desertis habitabát torrétium: & in cauernis terre vel super glaream. Iuxta hebræú hr. In rimis torrentium ad habitandum: in foraminibus pulueris & petrarum. Post descriptum cibum, describitur habitatio eorundem uel in rimis iuxta torrentes / uel in foraminibus pulueris (hoc est locorum effossorum ad educendum inde puluerem terræ pro aggeribus & aliis eiusmodi) uel in cauernis petrarum. Qui inter huiuscemodi lætabantur: & esse sub sentibus delitias cóputabant. Iuxta hebræú hr. Inter arbores clamabunt: sub sentibus congregabuntur. Nocte habitabant in prædictis locis: die autem ociosi clamabant inter arbores uel sub sentibus congregati quasi sub úbra. Filii stultorú & ignobiliú: & in terra penitus nó parétes. Iuxta hebræú hr. Filii vilitatis / ét filii sine nomine: contusi sunt a terra. Concludit demum istos derisores esse filios uilitatis: hoc est repletos & abundantes uilitatibus, hebraico enim more quemadmodum appellantur filii iniquitatis ita & filii uilitatis / & id genus reliqui. Vnde & subditur etiam filii sine nomine: hoc est filii nullius nominis nec in bono nec in malo. Propter quod consequenter subditur contusi sunt a terra: hoc est qui contusi sunt a terra, filii enim nullius nominis / uere tanq contusi sunt a terra carendo omni nomine ac si nunq fuissent.

Núc in eorú canticú versus sum: et factus sum eis in puerbiú. Parui autem nihil refert q hebraice hr. Et núc sonus eis fui: & fui eis in verbú. Dictio interpretata sonus, sonum musicum significat: a nonnullis tñ interpretatur cantus. Descripta qualitate irrisorum iobis / describitur modus irridendi: q uidelicet irridebant eum cantando & communiter loquendo. Abominantur me. Hebraice habetur. Abominati sunt me. E regione senatus inhiantis ad consilium iobis describit q etiam personæ uilissimæ abominatæ sunt eum: & consequenter iuxta hebræum. elongauerunt se a me. Sententia est clara. et faciem meam conspuere non verentur. Iuxta hebræum habetur. et a facie mea non prohibuerunt sputum. Modus quo abominati sunt eum describitur: uidelicet spuendo uersus eum quasi in faciem eius. colligitur enim ex hac narratione q uillissimi homines audita iobis tanta calamitate uenerint & uiderint eum in cinere sedentem totum plagatum / & abominantes eum spuerint uersus eum & recesserint non reuersuri. Et hic finitur prima pars narrationis: in qua (ut clare patet) narrauit se & irrisum & despectum ab hominibus uilissimis.

Pharetram enim suam aperuit. Iuxta hebræum habetur. Quia funem meum aperuit. Narratis irrisionibus & despectionibus in quas incidit / reddit rationem earundem ex parte dei: afferendo pro causa totius sui mali diuinam actionem qua aperuit funem ipsius iobis ad affligendum eum. Sæpe in

sacra scriptura funis nomine significantur termini confinia statuentes quia funiculis distinctio agrorum fiebat. Per funem itaq; suum iob confinia suorum agrorum atq; rerum significat, quae deus aperuit irruentibus hostibus. Et altius ac uerius intelligendo per funem suum insinuat tegmen diuinae protectionis/quo protegebatur iob cũ suis omnibus ab aduersitatibus quibuscunq;: dicente satana ad deum nõne tu operuisti eum &c. ut patet in cap. 1. Hunc funem diuinae protectionis dicit iob non solutum sed apertum fuisse a deo/ad insinuandum liberum ac amplum patefactum ingressum satanae ad res iobis. Et uerum dicit: quia q̃diu clausus mansit/satan non nocuit ei: sed quum aperuit illum, satanae patuit ingressus ad nocendum iobi. Primam itaq; causam suae afflictionis agnoscit ac narrat deum dicendo quia funem meum quo protegebar aperuit. **et afflixit me.** ad affligendum me aperuit funem meum: rursus quia aperuit funem meum quo ad mea/& afflixit me quo ad personam meam. **et frenum posuit in os meum.** Iuxta hebraeum hr. **et frenum a facie mea miserunt.** Causa secunda narratur: daemones. n. significantur ad instar emittentium a se fraenum cohibẽs eos a facie iobis. Et significatur per hanc metaphoram q; restrictio potestatis daemonum ne nocerent iobi/fuerat tanq̃ fraenum retinens ipsos daemones lõge a facie iobis: & apriente deo funem iobis/daemones tanq̃ sine fraeno effecti sunt. Et haec primũ locum tenet inter secundas causas afflictionis iobis.

¶ **Ad dexteram orientis calamitates meae illico surrexerũt.** Iuxta hebraeũ hr. **Super dexteram iuuentus surgent.** Quia proposuit duas actiones dei (uez aperire funem & affligere) & dispositionem daemonum/uez sine fraeno: inchoat ab hoc ultimo/describendo daemones ad instar iuuenum surgentium super dexteram: hoc est in robore manus dexterae. Et aetas quidem iuuenilis ad impetum sine fraeno spectat: dextera autem ad robur. surgere uero tanq̃ ex ocio describuntur, quia quiescebant prius/non ualentes offendere iobem. **pedes meos subuerterunt.** Iuxta hebraeum hr. **pedes meos miserunt.** Afflictio iobis in primo capitulo sub uocabulorum proprietate narrata/recensetur iterum sub metaphoris. chamelos. n. boues & asinos quos abegerunt sabaei & chaldaei/appellat pedes suos: & propterea dicit miserunt: abegerunt. n. illos. Assimilat autem eos pedibus/ad insinuandum eorum officium relatiue ad animum ipsius iobis: ut intelligeremus q; non tanq̃ caput aut pectus sed tãq̃ pedes habebat copiam animalium/q; utebatur eis tanq̃ pedibus: hoc est ad ambulandũ. pedibus. n. gradimur: & copiis illis iob gradiebatur ad foelicitatem aeternae uitae. **et oppresserunt quasi fluctibus semitis suis.** Iuxta hebraeũ hr. **et spinauerunt super me vie fractionis eorum.** Liceat fingere uerbum spinandi ad reddendum hebraicam literam. & est ordo literae q; uiae contritionis eorum spinauerunt super me. Et est sensus q; opera quibus tanq̃ frangentes priuauerunt me opibus/pupugerũt me tanq̃ spinae. Moderata tristitia ob perditas opes per hanc metaphoram describitur. nõ describit aĩum suũ stoicũ aut mollẽ/sed mediũ: utpote pũctũ tãq̃ a spinis. ¶ **Dissipauerũt itinera mea.** Iuxta hebraeũ hr. **Diruerũt viã meã.** Oues cõsumptas coelesti igne/assimilat uiae suae dirutae. alia aĩalia assimilauerat pedibus missis quia abacta fuerant: oues aũt assimilant̃ uiae dirutae/quia cõsumptae fuerãt. simili autẽ ratione oues assimilat uiae suae: quia ycz utebatur illis tanq̃ uia ad foelicitatem aeternam. **insi**

diati sunt mihi & preualuerunt: & non fuit qui ferret auxilium. Iuxta hebræũ hr. In fractione mea proficient: non adiutor eis. Quia procedendo ex uno nocumento in aliud dæmones ordinauerant afflictionē iobis cum tanta potentia q non egebant auxilio, ideo dicitur q in fractione mea proficient/ subiungendo nō adiutor eis. Et hinc prudens lector perpende q de dæmonibus est sermo: quoniam nec de chaldæis nec de sabæis nec de ambobus uerificatur hæc litera/ sed de dæmonibus. homines.n. eguerunt auxilio ignis cœlestis ad perficiendum fractionem opum iobis: dæmones autem chaldæis & sabæis utentes ut ministris/ non indiguerũt adiutore, sed ipsimet ignem ab aere immiserunt ad consumendum oues/ & uentum excitarũt ad coterendum filios. & propterea subditur.

¶ Quasi rupto muro & aperta ianua irruerunt super me: & ad meas miserias deuoluti sunt. Iuxta hebræũ hr. Sicut fractura lata uenerũt: sub desolatione se inuoluerũt. Applicādo quod dixerat de actiōe dei quia funē meũ aperuit/ describit consequenter aperturam tanq fractionem latam qua ingressus dat9 est dæmonibus ad desolandum ea quæ erant iobis. & ideo non sat est describere ingressum latum (utpote ad chamelos asinos boues oues famulos & filios ac filias) sed complectendo uniuersa/ subiunxit sub desolatione se inuoluerunt: hoc est omni ex parte desolantes uenerũt, ad instar eorum qui se totos inuoluũt sub linteis. ¶ Redacti9 sum in nihilum. Iuxta hebræũ hr. Reuoluendo super me terrores. Dæmonibus ascribit nuncios calamitatum narratos in primo & secundo capitulo: & quorsum manifestat/ dicens reuoluendo super me terrores. Ad terrendum iterum atq iterum iobem describuntur dæmones per nuncios successiue reuoluentes terrores: ut multiplicatis terroribus/ animus iobis exorbitaret. abstulit quasi uentus desiderium meum. Iuxta hebræũ hr. persequetur sicut uentus uoluntatem meam: & sicut nubes transiuit salus mea. Dictio interpretata uoluntas/ spontaneum affectum significat. Discerne prudens lector. opes suas assimilauit pedibus & uiæ: filios autem a spontaneo describit affectu/ & salutem suam appellat. Et in promptu utriusq est ratio. nam filii saluant patrem/ prorogando esse eius ad perpetuitatem: & ad filios, patris amor non ex electione sed spōtaneus est/ utpote ex ipsa natura prodiens. Oppressiōem itaq filiorum multitudini dæmonum ascribens/ metaphora utitur uenti propellentis nubē dicens, persequet sicut uentus uoluntatē meã/ hoc est spōte a me amatos, & sicut nubes a uēto ꝑpulsa trãsiuit salus mea: hoc ē multitudo filiorum saluãs gen9 meũ.

¶ Nunc autem in memetipso marcescit anima mea. Iuxta hebræũ hr. Et nunc super me effundet se anima mea. Afflictionem personæ propriæ recenset/ dicendo & nunc super me: aperte insinuans q hactenus narrauit animi sui afflicti occupationem circa luctum filiorum, sed nunc postremo super meipsum (utpote tãdire percussum in corpore) effundetur anima mea. ad instar effusi liquoris describitur anima secundum omnes suas actiones & passiones occupata circa seipsum totum uehementissime afflictum. et possident me dies afflictionis. Iuxta hebræum hr. et apprehendēt me dies afflictionis. Prosequitur particulam illam propositã et afflixit me. perseuerantia autem insinuatur per effusionem ac apprehēsionem futuri temporis: perseuerabat.n. dolor in corpore ipsius. ¶ Nocte os meum perfora

tur doloribus. Iuxta hebræũ hr. Nocte ossa mea perfodit super me. Ingẽs doloris uis penetrans ad intima/significatur ad instar fodientis a pelle usq; ad ossa: sub intelligitur.n. afflictio dicendo perfodit. et qui me comedunt non dormiunt. Iuxta hebræũ hr. et vene mee non iacebunt. hoc est & uenæ meæ non quiescent emittendo humores putres. ¶ In multitudine eorum consumitur vestimẽtum meum. Iuxta hebræũ hr. In multitudine vis mutabitur vestimentum meum: Effectus humoris putris manantis ex uenis iobis / describitur mutatio indumenti. saccus.n. quo indutum se dixerat in cap. 16. significatur mutatus in fœdã formam ex multitudine uirium ipsius emanationis. et quasi capitio tunice succinxerunt me. Iuxta hebræũ hr. sicut os tunice mee cinget me. Condensatio facci ex humore putrido/describitur tanta q; adhærebat iobi sic commensurate quem admodum tunicæ os cingit collum. consueuit.n. accommodari cum commensuratiõe exacta os tunicæ ad collum in locis illis ubi homines utuntur tunicis: hoc idem sub metaphora consuendi descripserat in cap. 16. ¶ Cõparatus sum luto: et assimilatus sum fauille & cineri. Iuxta hebræu hr. Proiecit me in lutum: & estimatus sum sicut puluis & cinis. Alter effectus secutus ex putri humore describitur q; proiectus est in lutum: & declarando metaphoram/subiungit æstimatus sum sicut puluis & cinis. Et est sermo de puluere qui uerrendo domum eiicitur / & de cinere qui post colatum lixiuium eiicitur. uterq;.n. quia immundicia est/proiicitur in loca luti. Se ipsum itaq; iob æstimatum a domesticis tanq̃ domus immundiciam / eiiciendum describit propter abundantiam putredinis.

Clamo ad te & non exaudis me. Iuxta hebræũ hr. Clamabo ad te & non respondebis mihi. Sæpe dixerant socii monendo iobẽ ut rogaret deũ/ quia deus exoratus sanaret eum &c. iob autem responderat eis se iam propinquũ morti/sed non compleuerat hoc responsum: & propterea narrando suam afflictionem/duo simul facit. alterum q; ad cumulum sui mali aperit afflictionem suam esse desperatam: alterum q; perficit responsionem datam sociis. Manifestat itaq; afflictionem suã esse absq; spe sanitatis/describendo uanas fore pro sanitate hac preces ad deũ q̃uis ex clamore cordis fusas: dicendo clamabo ad te & non respondebis mihi. sto & non respicis me. Iuxta hebræum hr. stetí & intelliges in me. Sic iacet in hebræo: interpretes mutant affirmatiuam in negatiuam. Manifestat iob rationem quare deus non respondet exaudiendo non esse iniquitatem ipsius iobis: describendo seipsum stantem in conspectu dei & deum curam habentem ipsius/dicens. steti/non recessi a gratia dei sed rectus steti coram te, & tu intelliges in me/perseuerando in iugi cura mei. ¶ Mutatus es mihi in crudelẽ: & in duritia manus tue aduersaris mihi. Iuxta hebræũ hr. Verteris in crudelem mihi: in fortitudine manus tue odio habebis me. Effectus non exauditionis narratur perseuerans plaga immo perseueratura usq; ad mortem: describendo deum ad instar principis qui ex humano & miti uertitur in crudelem & odio habentem aliquem. Et uerificatur metaphora hæc de deo non secũdum id quod in deo est sed secundum similitudinem effectus: quatenus effectus dei in afflictione iobis erant (ut iob putabat) perseueraturi usq; ad mortem / immo ducturi cito ipsum ad mortem: ac per hoc similes iis quæ facit crudelis homo odio habens &

potens, qui non faciatur affligendo nisi afflictionibus ducat ad mortem.

¶ Eleuasti me: & quasi super ventum ponens elisisti me valide. Iuxta hebræū hř. Portabis me/ad ventum facies equitare me: & liquefacies me statuto. Ordinatorum effectuum series describitur/ne errares intelligendo a iobe describi deum mutatum: & affert metaphoram declarantem q̄ deus non mutatus facit mutationes nostras/facit ea quæ sunt amantis & postea ea quæ uidentur odio habētis & crudelis. Affert autem similitudinem ex nube niuea delata uento ex una regione in alteram/in qua postq̄ ninxerit liquefit statim nix: utpote non ex cœlo illius regionis genita. ¶ Cerne prudens lector in hac similitudine contrarios quidem effectus congelationis & liquefactionis, sed unicam causam uentum sc3 in alienam regionē ducentem niuem. Describit itaq̄ deum non mutatum sed uno eodemq̄ statuto tanq̄ portantem iobem (per quod cura ipsius significatur) & facientem equitare iobem super uentum: per quod prosperitas uniuersa tanq̄ innixa uento significat̄, & demum liquefacientem eundem: per quod totalis consumptio eius usq̄ ad mortem tanq̄ liquescentibus partibus uitalibus insinuatur. ¶ Scio quia morti trades me: ubi constituta est domus omni uiuenti. Iuxta hebræū hř. Quia nouimortem facies reuerti me: & domum paratam omni uiuo. Manifestat liquefactionem ultimo propositam/dum manifeste explicat se nosse plagam suam esse mortalem. Et in hoc deceptꝰ est: q̄m deus dederat potestatem dæmoni affligendi corpus iobis citra mortem: hoc est afflictiōem inducentem mortem. Nec mirum q̄ in hoc singulari facto deceptꝰ fuerit: uehementia.n. doloris/tanta macies tantusq̄ fluxus sanguinis putridi percussis uniuersis partibus corporis, signa mortis erant. Et dicit ad mortem facies reuerti me: quia homo puluis est & in puluerem reuersurus. Domus quoq̄ parata omni uiuenti/terra dicitur tanq̄ mater communis: hoc est principium ac locus humanæ gn̄ationis.

¶ Uerumtamen non ad cōsumptionem eorum emittis manum tuam: & si corruerint ipse saluabis. Iuxta hebræū hř. Tantum non in prece mittet manum: si in fractione sua eis clamor. Manifestat quare deus ipsum clamantem non exaudiet/quod primo proposuerat. & hoc est alterum quod supplet ad integrandam responsionem. primum.n. dixit supplicationes pro sanitate sua non esse exaudiendas: nunc autem explicat rationem communē, dicendo tantum non in prece mittet manum. respondet siquidem directe exhortatiōi sociorum: respondet inquā per locum a b exceptione q̄ sola supplicatio pro uita/non admittitur a deo a clamantibus tempore mortis. Hæc.n. exceptio significatur dicendo. tantum nō mittet deus manū/, non extendet deus operationem, in prece/ad preces supplicantium: si in fractione sua/, qua franguntur ad mortem, fuerit eis clamor/ad deum. Et hæc exceptio directe cōsutat monitionem sociorum. & innititur exceptio hæc super ineuitabili morte. nullus.n. exauditur ad euitandum mortem quum tempus mortis aduenit. Intendit.n. iob dicere q̄ preces pro euitanda paupertate/pro euasione alicuius periculi & similibus, exaudiūtur a deo: preces autem pro euitanda morte nunq̄ exaudiuntur. iam.n. dixerat q̄ nouerat se reuerti ad mortem ex plaga sua.

¶ Flebam quondam super eo qui afflictus erat: & compatiebatur aīa mea pauperi. Iuxta hebræū hř. An non fleui ad durū diei: tristata ē ani-

ma mea ad misellum? Manifestat quod tertio proposuerat/ vz fleti: & respõdet ualde summarie sociorum exhortationi q conuertatur ad bona opera. nam socii sæpe hortati sunt eum tum ut rogaret deum tum ut uacaret bonis operibus/ & sic succederent ei prospera. Propterea liquidem iob postq̃ satisfecit integre quo ad supplicationes, satisfacit consequenter quo ad bona opera, summarie colligens bona opera erga alios sub uirtute misericordiæ/ dicens. an non fleui super durum diei? Et appellatur durus diei homo cui dies est durus/ uel quo ad uiuere (ut moriens in adolescentia seu iuuentute) uel quo ad successus bonos: ut est is qui uocatur infortunatus. utrisq;. n. tempus ad instar duri non cedit: illis quo ad uiuere/ istis quo ad prosperari. Affirmat itaq; se fuisse misericordem/ & fuisse miseratum tam duros diei q̃ misellos: egenos sez & mendicos. Expectabam bona & venerunt mihi mala: præstolabar lucem & eruperunt tenebre. Parui refert q hebraice h̃r. Quia bonum speraui & venit malum: & sperabo lucem & venit caligo. hoc est quia operabar sic q merito sperabam bonum & tamen uenit malum: & perseuerans in huiusmodi ratione spei/ expectans lumen occupatus sum a caligine. sociis. n. respondet de præsentis uitæ bono & malo/ prosperitate & aduersitate.

Interiora mea efferbuerunt absq; vlla requie. Iuxta hebræũ h̃r. Viscera mea ferbuerunt & non siluerunt. Prosequitur afflictiones suas: & ex calore febrili consurgente ex plagis/ narrat uiscera sua (epar/ pulmonem &c.) feruere ad instar bullientium absq; silentio: hoc est continue. & ideo putabat se mori: febris. n. continua sæpe ducit ad mortem. præuenerunt me dies afflictionis. Hinc habetur q iob non erat senex/ non ex senectute putabat se propinquum morti. si. n. senex fuisset, non dixisset præuenerunt me dies afflictionis/ loquens de febre ducente eum ad mortẽ: senectus. n. morbus est incurabilis & mortalis. Mœrens incedebam sine furore: consurgens in turba clamabam. Iuxta hebræũ h̃r. Obscurus iui in sine sole: surrexi in congregatione clamabo. Domesticorum crudelitatem erga ipsum iobem describit, narrando q in sine sole (hoc est in nocte) iui obscurus: hoc est sine lumine per aulam. Vnde autem sic ire contigerit/ declarat dicendo surrexi/ e lectulo, & clamabo in congregatione: hoc est domesticis in domo congregatis. Et futurum clamabo refertur ad præteritum surrexi. Narrat itaq; q uidens lucernam extinctã surrexit: & clamauit ad congregatos domesticos/ & nullo ueniente iuit nocte sine lumine. Nullum autem aduenientem describit subiungens. Frater fui draconibus: & socius filiabus struthionis. Domesticos mares appellat dracones/ & domesticas mulieres appellat filias struthionis: eo q illæ relinquebãt eum sicut struthio relinqt oua propria/ illi autem uenenosis uerbis tanq̃ dracones mordebant eum: & tamen ipse illis fratrem & istis socium se exhibuit. Cutis mea denigrata est super me. Pellẽ suam ex humoribus putridis denigratam narrat: & ossa sua aruisse subiungit iuxta hebræũ. et os meum aruit plus siccitate. Hyperbole est. describit. n. ossa sua sicca plus q̃ sit ipsa siccitas/ ad insinuandum siccitatem magnam ualde. Versa est in luctũ cithara mea: & organũ meũ in voce flentiũ. Parui refert q hebraice nõ scribit̃ uersa ẽ/ sed scribit̃ & fuit: sensus. n. in idẽ redit. Et iuxta hebræũ noĩant̃ instrumẽta musica duo: quorũ alterũ in luctũ alterũ in uocẽ flentiũ fuisse narrat/ eo q uice instrumẽtorũ musicorũ oli ipm lætificãtiũ successerat luct9 & lamẽtatio similis flentib9.

Pepigi fedus cum oculis meis: ut nec cogitarem quidem de virgine. Iuxta hebræū hr. Pepigi fedus in oculis meis: & quid intelligam super virgine. Contextus hebraicus sonat primo fœdus quod secum intra seipsum coram mentis suæ oculis iob pepigit. hic enim post narratam afflictionem incipit narrare innocentiam atq; mores rectos totius uitæ suæ: & inchoat a tempore quo habuit oculorum mentis usum integrum dicendo in oculis meis/beneficio oculorū meorum uidēdo recta quæ agenda sunt & mala uitāda. Et deliberatum ac firmatum propositū significat/dicendo pepigi fœdus. intēdit. n. narrare q; ab initio liberi arbitrii deliberauit fixo ac immobili proposito ad instar pangentis fœd⁹/quod inuiolabile debet esse. ideo. n. pacta fiunt ut nō liceat mutare. Quid autem tā firmiter deliberauerit quæue sit materia huius fœderis/subiūgit distinguendo eam in duas partes, quarum prima supputat' dicendo & quid intelligam super uirgine: perinde ac si dixisset tum quid intelligam super uirgine. subiungitur enim iterum &/æquiualens ad tum. Significat autem per hæc uerba quorsum subiturus esset statū cōiugalem: ita q; primum quod deliberasse se narrat/fuit finis cum reliquis conditionib⁹ considerandis ad ducendum uirginem in cōiugem. Et per hoc declarat q; non libidinis sed prolis gratia intellexit ducendam esse uirginem. Prudenter itaq; & caste disposuisse se ad subeundum coniugium fuit prima pars fœderis. ¶ Quam. n. partem haberet in me deus desuper: & hereditatem omnipotens de excelsis? Iuxta hebræū hr. Et que pars eloha desuper: & hereditas saddai de excelsis. Altera fœderis pars narratur/dicendo & quæ pars &c. hoc est tū considerare quæ pars quæue hæreditas decernitur homini a deo iudice & omnipotente. Nomine autem partis & hæreditatis (ut etiam superius diximus) intelligitur tam pœna q̃ præmium/quatenus debetur alicui iure tanq̃ pars eius tanq̃ hæreditas illius. Et significatur deliberasse se consideraturum tam pœnam q̃ præmium decretum a deo hominibus. Duo itaq; sub suo fœdere conclusit: alterum de rectitudine circa statum coniugalem / alterum de fine suorum operum: præmio vz in altera uita parato a deo iustis assequendo/& pœna parata iniquis uitanda. Et per hæc duo uniuersam uitam suam compræhēdit, nam ad primum caput reducuntur humanæ rationes: ad secundum autem diuinæ regulæ. ¶ Nunquid non perditio est iniquo: & alienatio operantibus iniquitatem? Quāuis in textu hebraico nullum scribatur uerbum: uerissime tamen uerbum substantiuum subintelligitur / futuri tamen temporis, intendit. n. secundam partem sui fœderis manifestare esse rationi consonam atq; necessariam / ex eo q; iniquis erit in altera uita utraq; pœna: vz sensus & dāni. Et pœna quidem sensus significatur nomine fractionis seu contritionis/loco cuius in uulgata æditione scribitur perditio. pœna uero damni significatur nomine alienationis, quia in alienatione a deo consistit pœna damni. ¶ Nonne ipse cōsiderat vias meas: & cūctos gressus meos dinumerat? Iuxta hebræum sunt futuri temporis uerba: uidebit / numerabit. Post probationem ex futura uita/affert probationem ad idem ex officio dei in præsenti uita q; perseuerat uidendo studia cuiuslibet singularis hominis & singulas cuiusq; actiones, ad insinuandum enim hoc dicit deum uidere uias ipsius iobis/& numerare gressus eius omnes.

Si ābulaui in vanitate: et festinauit in dolo pes meus. Rectius legit'. An iui cum falsitate: et festinauit super dolum pes meus? quasi dicat minime. Manifestato fœdere inito secū a principio/intendit manifestare consequenter executionem illius quo ad utrunq; iustitiæ partem: ve3 declinare a malo & facere bonum. Et inchoans a uitatione mali/incipit a uitato interno dolo omniq; falsitate. Et apte describit se non iuisse cum falsitate, negando .n. societatem falsitatis in itinere/insinuat falsitatem non esse electam ab eo: negando autem pedem suum festinasse sup dolum/ manifestat q; nec ex passione animi secutus est dolum. festinatio.n. pedis sequelam affectus quasi festinantis præoccupando electionem deliberatā significat. ¶ Appendat me in statera iusta: et sciat deus simplicitatem meam. Iuxta hebræū hr. Ponderabit me in bilance iustitie: et cognoscet eloha puritatē meam. Quia solus deus est testis ueracis animi, ideo deum introducit iudicem ad instar ponderantis in bilance iustitiæ/& ponderando cognoscentis puritatem animi eius ab omni falsitate & dolo.

¶ Si declinauit gressus meus de via. Vitationem cupiditatis ac occupationis rei alienæ describit. & iuxta hebræum non repetitur ter coniunctio si in hac clausula ut in uulgata æditione: sed scribitur semel si declinauit gressus meus de uia /procul dubio recta. Et nomine gressus intellige studium. et si secutus est oculus me⁹ cor meum. Iuxta hebræum hr. et post oculum meum iuit cor meum. hoc est & cor meum iuit cupiendo post oculum meum: hoc est uisa. negat.n. se cupisse aliena pulchra & desiderabilia quæ uidit. et si manibus meis adhesit macula. Iam dictū est q; in hebræo non repetitur si: & dictio interpretata macula anceps est ad maculam uel quicq;. Sensus tamen in idem redit: nam significatur rem alienam nullam fuisse occupatam ab eo. Ex tribus ergo partibus integratur huius conditionalis ātecedens: ve3 ex corde/gressu (hoc est studio) & manu/hoc est opere. consequens autem subiungitur dicendo. Seram et ali⁹ comedat. Imprecatio est mali sibiipsi/satis clara. et progenies mea eradicetur. Iuxta hebræū hr. et germina mea eradicabuntur. Consequenter ad sata comedenda ab alio / subiungit etiam imprecando q; arbores ac uites suæ eradicentur.

¶ Si deceptum est cor meum super mulierem: et si ad ostium amici mei insidiatus sum. Iuxta hebræū hr. Si inclinatum est cor meum super mulierem: et super ostium socii mei insidiatus sum. Vitasse se adulteriū narrat/formando similiter conditionalem cū execratiōe, cuius antecedens castū cor & pudicas actiones assumit, dicendo si inclinatū est cor meū sup mulierem/quo ad cor: quo ad pudicitiam uero actionum/subiungendo & super ostium socii mei insidiatus sum: hoc est ad instar insidiantis me gessi erga uxorem proximi mei ad ingrediēdum ad eā. ¶ Scortum alterius sit vxor mea: et super eam incuruentur alii. Sensus redditur/sed non metaphora: nam iuxta hebræum habetur. Molet alteri vxor mea: et super eam genuflectent alii. Adulterium uxoris imprecatur sibi/describendo illud ex parte mulieris ad instar molæ molentis alieno: ex parte uero uiri ex incuruatione super eam genuflectendo. Vbi aduerte q; metaphora molæ describitur scortū publicum, nam mola quatenus mola/suscipit semen non ad fœcunditatem ut terra sed

ad perditionem,quatenus molens aliis est mercenaria & parata cuicunq; deferenti granum ad eam:quæ tres conditiones constituunt meretricem publicam. Hoc.n. nefas est & iniquitas maxima. Iuxta hebræũ hr. Quia ipsum scel⁹: & ipsum iniquitas iudicum. Exaggerat adulterii crimen tripliciter. tum secũdum seipsum, quia non est simplex peccatum sed scelus. tum relatiue ad iustitiam humanæ curiæ, q̃a est iniquitas iudicum: hoc est a iudicibus punienda. tum relatiue ad consanguineos & affines: quia est intolerabilis/subiũgendo. quia ignis ipsa/vsq; ad perditionẽ vorabit. hoc est quia ipsa adulterii iniqtas est intolerabilis tanq̃ ignis uoratur⁹ usq; ad consumptionem. et omnia eradicans germina. Iuxta hebræũ hr. et in omnibus frugibus meis eradicabitur. Altera est hæc imprecationis pars. itr pre catur siquidem sibi/& uxoris adulterium & eradicationem nouellarum frugum: hebraica.n. dictio nouella agrorum germina sonat.

Si contempsi subire iudicium cum seruo meo & ancilla mea/cum disceptarent aduersum me. Legendum est. An abominabor iudiciũ serui mei & ancillæ meæ/litigantibus eis mecum? quasi dicat minime. Post declinationem ab iniusto/subiungit q; complexus est quæ iusta sunt: inchoans a iustitia inter se & seruos & ancillas. Aduerte tamen q; non dicit an abominatus sum sed abominabor/ad insinuandum q; fuerat paratus ad subeundum iudicium cum seruis & ancillis si litigassent cum eo: ac per hoc multo magis se paratum ad subeundum iudicium cum quibuscunq; secum litigantibus manifestat. Quid .n. faciam cum surrexerit ad iudicandum deus. Iuxta hebræũ hr. Et quid faciam quando surget el: & quando visitabit quid respondebo ei? Rationem reddit subeũdi iudicium cum seruis & ancillis, eo q; agnoscit seipsum seruum relatiue ad el/hoc est deum fortem. ac per hoc si ipse abominaretur iudicium seruorum, tolleret sibiipsi iudicium a deo/tolleret sibiipsi tum responsionem uisitanti per afflictiones deo/tum opera seu consilia ad iustificandum se: quoniam abominabilem me deo redderem abominando iudicium serui mei. Et hæc ratio magni momenti erat apud iobem/qui nisus est iustificare causam suam cum deo affligente ipsum. Nunquid non in vtero fecit me qui & illum operatus est: & formauit me in vulua vnus? Interpres mutauit pronominis numerum: legẽdum esset. et formauit nos in vulua vn⁹? Altera adiungitur ratio ad idem/ex unitate creatoris animæ & formatoris corporis cũ paritate naturalis loci ac per hoc parentis: ut hinc describeretur paritas naturæ in homine domino & in homine seruo/& ex identitate naturæ intelligeremus non esse abominandum iudicium cum seruis.

Si negaui quod volebant pauperibus: & oculos viduæ expectare feci. Iuxta hebræũ hr. An prohibebo a voluntate pauperes: & oculos viduæ consumam? quasi dicat minime. Et futuri temporis uerba referuntur ad subintellecta præterita petitionum pauperum & uiduarum. Prohibentur autem pauperes a uoluntate petendi, quando dissimulamus audire/quando nihil respondemus petentibus: ex hoc.n. non redeunt ad petendum. consumere quoq; oculos uiduæ, est dare bona uerba uiduæ & non succurrere illi: ex hoc.n. tanq̃ suspiciendo iugiter & inaniter/consumptionem oculorum incurrit. Si comedi buccellam meam solus: & non

comedit

comedit pupillus ex ea. Iuxta hebræū hr. Et comedā panem meū solus ego: & nō comedit pupillus ex eo. Prosequitur eandem clausulam: & cōmunionē panis (hoc est cibi sui) ad miserabiles personas/ sub noīe pupilli describit. Quia ab infantia creuit mecum miseratio: & de vtero matris mee egressa ē mecū. Iuxta hebræū hr. Quia a pueritiis meis grādiuit me tanq̄ pater: & de vtero matris mee ducam eam. Nulla uirtus nominatur: ea forte rōne qa pluribus nominibus (diuersis respectibus) nominatur uirtus qua benefici sumus miserabilibus personis. relatiue.n. ad inopiam quæ subleuatur/appellat̄ misericordia: relatiue uero ad spōtaneā collationē boni/appellat̄ benignitas: relatiue aūt ad ratiōem utriusq; / appellatur humanitas. De huiusmodi itaq; uirtute dicit duo. Alterum ex utero matris meæ ducam eam: hoc est congenitam mecum in materno utero / egrediēs inde ducam eam. futurum.n. ducam refertur ad præteritum subintellectum cōgenerationis in utero. Et per hoc insinuat q̄ habuit hanc uirtutem tanq̄ inditam naturaliter. qd uerificari facile patet ex eo q̄ nascuntur homines inclinati ad hanc uel illam uirtutem moralem/ad hāc uel illā artem/ad hoc uel illud uitium: quod ex cœlo & ex complexione fieri philosophi tradunt. Alterum tanq̄ pater grandiuit me a pueritiis meis. Pater grandem quo ad corpus quidem alendo/ quo ad animā uero instruendo facit filiū a pueritiis ei⁹. hebræi.n. pueritias appellant multas ætates primas: infantiā vc3 pueritiā & adolescentiam. Officium itaq; instructoris atq; instinctoris exercuisse uirtutem hanc in eo ab ineunte ætate manifestat. agebat̄.n. intus frequentibus instinctib⁹ ad opera misericordiæ/etiam quum infans seu puer esset.

Si despexi pretereuntem eo q̄ non habuerit indumentum: & absq3 operimento pauperem. Iuxta hebræū hr. An videbo pereuntem a fine indumento: & non operimentum misello: quasi dicat minime. Operibus misericordiæ alendo/adiungit opera misericordiæ uestiendo miserabiles p̄sonas: quas describit pereuntes, eo q̄ carerent uestitu & quocunq; operimento. Et dicit an uidebo/ ad insinuandum q̄ postq̄ uidit non perseuerauit uidendo/sed statim prouidit de operimēto. Vnde & subiūgit. An non benedixerunt mihi lūbi ei⁹: & de vellere agnorum meorum calefiet. Sententia clara est.

Si leuaui super pupillū manū meā. Manifestata sua uirtute in operationibus iustitiæ & misericordiæ, manifestat cōsequēter uirtutes suas in affectib⁹ seu passionibus ai (ira/spe/delectatione/metu/tristitia &c.) incipiendo a cohibitiōe iræ erga easdem miserabiles p̄sonas/ formando cōditionalē cū magna execratione dicens, si eleuaui manū meā/hoc est si cōminat⁹ sum, orphano/hoc est cuicūq; miserabili p̄sonæ, quia videbo in porta auxilium meū. hoc est cōfisus in auxilio optimatū qui in porta sedere solēt: hoc est cōfisus in authoritate mea. Humer⁹ meus a iunctura sua cadat. Iuxta hebræū hr. Latus meum ab humero suo cadet. Ecce p̄ma pars imprecationis. imprecatur enim sibiipsi q̄ latus suum decidat ab humero suo. diuiso homine toto in partes quattuor/illa pars quæ sub humero pendet appellatur latus. Et ad integrandum imprecationem totius quartæ partis dextræ subiungit. et brachium meum ex canna sua frangetur. hoc est & brachium meum ex integro frangatur. Vide q̄ apte imp̄catur ex peccato manus dextræ ruinā toti⁹ quartæ partis dextræ: hinc in fractura brachii/& inde in casu lateris. Semp.n. q̄si tumētes sup

me fluctꝰ timui deũ: ⁊ pondꝰ eiꝰ ferre nõ potui. Iuxta hebræũ hr̃. Quia timor ad me contritio el: ⁊ celsitudinẽ eius non potero. Respõsionem reddit quare non iratus est aliis confisus in magnitudine suæ authoritatis/ex parte timoris dei: qa semp timuit irã dei fortis/sciẽs ꝙ nõ potterit resistere cælsitudini diuiæ potẽtiæ:

¶ Si putaui aurũ robur meum. Iuxta hebræũ hr̃. An posui auꝝ spẽ meã: et obrizo dixi fiducia mea: quasi dicat minime. Post iram prosegtur spem: manifestans affectũ suum moderatum circa auꝝ/in quo confidere solent hoies. ¶ Si letatus sum super multis diuitiis meis: ⁊ quia plurima repperit manus mea. Legendũ est. An gaudebo quia multa uis mea: ⁊ quia multũ inuenit manꝰ mea: quasi dicat minime. Moderamẽ est delectationis ob multitudinẽ uirium suarum ex multitudine seruorum & famuloꝝ: & similiter ob multitudinem rerũ/fructus sc3 agroꝝ gregum & armentoꝝ quæ ad manum in promptu inuenit.

¶ Si uidi solem cum fulgeret/⁊ lunam incedentẽ clare. Et letatum est in abscondito cor meũ: ⁊ osculatꝰ sum manũ meã ore meo. Iuxta hebræũ hr̃. An uidebo lucẽ ꝙ lucebit: ⁊ lunam preciosam euntem. Et incitatum est in abscondito cor meũ: ⁊ osculatũ est manũ meã os meũ: quasi dicat minime. Alienos ab animo suo etiam primos motus superstitionis manifestat/inducendo quandam superstitionis speciem colentiũ solem & lunam: qui quum uiderent solem lucere (hoc est mane oriri lucentem/ad differentiam solis orientis interpositis nubibus) & similiter uisa luna preciosa (hoc est luna splendente & oriente in crepusculo noctis) & animo uenerabantur & exteriori cærimonia manum admouebant ori osculandam. sic. n. sonat hebraica litera. Appellatur autem plena luna præciosa, eo ꝙ quum plena est magni æstimabatur. Erat itaqꝫ superstitio tam matutina ꝙ̃ uespertina erga duo luminaria magna. ¶ Que ẽ iniqtas maxima. Iuxta hebræũ hr̃. Etiã hoc iniquitas iudicis. Quia de adulterio dixerat ꝙ est iniqtas iudicũ, ideo copulando hãc illi/dicit ẽt hoc est iniquitas iudicis: hoc est ab humano iudice punienda. Et rõnem subiũgit. quia mẽtitus sum ad el desuper. hoc est qa cõmittendo huiusmodi superstitionẽ mentitꝰ essem deo forti super omnia. Et appellatur peccare in deũ mẽtiri deo: eo ꝙ contrarium eius quod hõ debet deo reddit ei/ eo ꝙ contrarium eiꝰ qđ inditũ mẽti hois est reddit deo. inditũ est. n. humanæ menti ut deũ fortẽ sup oĩa existẽtem ueneret̃ super oĩa, cuius contrariũ facit diuinũ honorem exhibens alteri. Et ex hac lr̃a habet̃ ꝙ in ciuitate illa ꝓhibita erat idolatria sub pœna mortis/& solꝰ deꝰ colebat̃: alioqn nõ dixisset iob etiã hoc est iniquitas iudicis qa mentitꝰ sum ad el desuper.

¶ Si gauisus sum ad ruinã eiꝰ q me oderat: ⁊ exultaui ꝙ iuenisset cũ malũ. Iuxta hebræũ hr̃. An letatꝰ sum in fractiõe osoris mei: ⁊ me moui qa iuenit cũ malũ: quasi dicat minime. Nõ sat fuit mãifestasse moderamẽ delectatiõis in copia bonoꝝ: sed adiũxit nũc nullã lætitiã ex morte osoris sui/ & nullũ motũ aduersus eũdem multitudine maloꝝ oppressum. ¶ Nõ. n. dedi ad peccandũ guttur meũ: ut expeterẽ maledicẽs aiam eiꝰ. Iuxta hebræũ hr̃. Et non dedi ad peccandũ palatũ meũ: petẽdo in execratiõe aiam eiꝰ. Hebraico more ꝑponũt̃ maiora minoribꝰ. minꝰ. n. ẽ uitare peccatũ impcãdi malũ osori/ꝙ̃ nõ lætari in ruia illiꝰ nec moueri in malis eiusdẽ. ¶ Si nõ dixerũt uiri tabernaculi mei: qs det de carnibꝰ eiꝰ ut saturemur. Iuxta hebræũ hr̃. An nõ dixerũt uiri te-

torii mei: qs dabit de carne ei⁹/nō saturabimur. Pronomen ei⁹ demōstrat osorē iobis: cōstantiā siquidē suā manifestat iob/in hoc ꝙ nō se mouit auditis malis osoris sui. commendat.n.suam cōstantiā ex hoc ꝙ habuit uiros tabernaculi sui impellētes eū ut moueret se aduersus osorē: dicēdo qs dabit de carne osoris (hoc ē utinā cōcederetur nobis facultas comedendi eum) etenim nō saturabimur/non quiescemus si detur nobis licentia aggrediendi eum. ¶ Foris non mansit peregrinus: ostium meum viatori patuit. Iuxta hebræum habetur. Foris non dormiet peregrinus: ostia mea viatori aperiā. Interna solicitudo ipsius iobis erga hospitalitatem/inter animi ei⁹ dotes supputatur: narrando de seipso aperui non ostiū sed ostia uiatori, nō permittendo peregrinū dormire absq; hospitio.

¶ Si abscōdi quasi hō peccatum meū: ꝛ celaui in sinu meo iniquitatē meam. Iuxta hebraū hr̄. Jn operui tanq̄ʒ hominē rebelliones meas: ad abscōdendum in abscodito meo iniquitatē meam. Hæc clausula pēdet ex subiunctis/nec habet sensum suū absq; subiunctis: & ꝓpterea tota lr̄a afferenda est. Si expaui ad multitudinē nimiam/ꝛ despectio propinquorū terruit me: ꝛ nō magis tacui nec egressus sum ostium. Iuxta hebraū hr̄. Quia frangam multitudinē magnam/ꝛ vilipensio familiarum terrebit me: ꝛ tacui/non egrediar ostiū. Post moderamen tot passionū animi describit moderamē timoris/immo negatiōem mali timoris. Et qm̄ timor malus nascit̃ ex propria culpa, ideo iob manifestat se fuisse intrepidum: hoc est nunq̄ʒ metuisse ab aliquo propter iniquitatem aliquā ipsi⁹ iobis/q͂a nunq̄ʒ offenderat aliquem. Et se nō offendisse aliquē manifestat in duobus. primo q͂a nunq̄ʒ fuit fracturus multitudinem magnā: secundo quia nūq̄ʒ uilipendit familias/hoc est cognatiōem seu gentē aliquā. dictio.n. hebraica interp̄tata familiaꝝ/sonat gentes: eo sensu quo dicimus gentē flauiā/gentem æmilianam/gentem fabiā &c. Et hinc colligitur ꝙ de aīo suo intrepido in officiis publicis loq̃tur. tractare.n. aliqd offendens multitudinem populi uel cognatiōes multas/publicæ est personæ. Securitatem aūt suā describit/in hoc ꝙ non oportuit ipsum occultare peccatū ex contemptu seu peccatū studiose cōmissum quēadmodū oportet occultare hoiem criminosum/occultare aūt tacendo & nō egrediendo ostiū dom⁹. Nō est itaq; sensus ꝙ iob commissa crimina nō occultauerit (qm̄ iob aperte dixit in cap. 27. se nūq̄ʒ cōmisisse aliquid uituperabile) sed est sensus ꝙ nō oportuit unq̄ʒ occultare rebelliones aut iniq̃tatem/hoc est peccata ex contēptu aut studiose cōmissa (utpote nunq̄ʒ cōmissa) sicut oportet occultare hoiem metuentem interfici aut capi. Nō oportet inquā me occultare peccata eo ꝙ cōmiserim hæc duo: vcʒ quia frangam (hoc est quia fracturus eram) multitudinem magnam/hoc est plebem: aut quia uilipensio familiarum attētanda a me terrebit me ex cōmotione familiaꝝ aduersum me: & propterea oportuit me cum silentio domi cōtinere, ne egressus/a plebe uel a familiis male tractarer.

Quis mihi tribuat auditorē. Legendū est. audientē me. In calce toti⁹ sui sermōis ad socios cupit iob habere uiꝝ eruditū audientē ipsum: quorsū aūt subiūgit. Vt desideriū meū audiat oipotens/ꝛ librū scribat ipse qui iudicat. Iuxta hebraū hr̄. ecce signū meū saddai testificabitur mihi/ꝛ liber scripsit vir litis meæ. Ad hoc cupio hr̄e uiꝝ audientem me, ut nūc qn̄ in promptu

adest omnipotens ad subscribendū/liber quē scripsisset uir de lite mea testificaret mihi subscriptus ab omnipotente. Hic est sensus german⁹: ordo autem literæ est. ecce signū meum/hoc est signator meus subscribendo, est saddai/deus omnia uincens:& liber litis meæ/disputationis meæ, quem scripsit uir testificabitur mihi/tanq̃ subscriptus ab omnipotente Præteritum scripsit/respicit futurum testificabit:pri⁹.n.scribitur liber & deinde testificat. ¶ At in humero meo portem illum:& circundem illū quasi coronam mihi. Iuxta hebræū hr. An non super humerum meum portabo eum:ligabo eum coronas mihi. Pronomen eum/demonstrat librum a uiro scriptum & ab omnipotente subscriptum. pollicetur enim sibiipsi q̃ liber ille uictoriam ipsius in hac cum sociis lite manifestaret tum absentibus tum posteris. & propterea affirmat q̃ liber ille dignus esset ut ueheretur ab ipso iobe super humerum proprium/& ut ligaretur seruandus ad coronas sibi:hoc est ad insigna uictoriæ suæ. ¶ Per singulos gradus meos pronunciabo illum. Iuxta hebræū hr. Numerum gressuum meorum annunciabo illi. Pronomen illi demonstrat uirum audientem ad scribendum librum. integram.n.ueritatem affectuum & operum suorum annunciaturę se illi promittit/ut libro nihil desit. et quasi principi offeram eum. Iuxta hebræū hr. tanq̃ ducem faciam appropinquare eum. Pronomen eum/eundem scriptorem demonstrat. promittit.n.se honoraturum uirum illum tanq̃ ducem/describendo q̃ faciet eum appropinquare quo ad loca & sedendo & gradiendo tanq̃ ducem. Et dicit hæc ad insinuandum magnitudinem desiderii sui / ut reddantur merita litis suæ publica coram uniuerso humano genere. Et uidemus adimpletum esse hoc iobis desideriū:q̃m liber iste scriptus est a moyse & subscript⁹ a deo:qa canōic⁹ ē tā apud hebræos q̃ christianos. Et hic secundū ueritatē terminant uerba disputationis iobis cū sociis.

¶ Si aduersum me terra mea clamat:& cum ipsa sulci eius deflent: Parui refert q̃ hebraice scribuntur uerba futuri temporis: clamabit/flebunt. Deinde immediate iuxta hebræum subiungitur. Si uirtutem eius comedi absq̃ argento:& animam herorum eius contristaui. Pro frumento egrediatur spina/& pro hordeo tribulus. Ipsa discretio manifestat q̃ primum loquitur de agris propriis/deinde de agris alienis:nam in prima sententia dicit terra mea/ in secunda aūt dicit animā herorū eius. Format itaq̃ duas conditionales cum uno consequente. & est sensus q̃ si retinuit mercedem debitam operariis agrorum ipsius iobis / & similiter si non soluit quæ comedit producta in agris aliorum, eueniat ei hoc malum q̃ pro tritico oriatur spina & pro hordeo tribulus. Describitur autem terra eius clamans cum sulcis flentibus/significando operarios laborantes in terra & sulcis eius. Virtutē quoq̃ terræ appellat fructus terræ. terminata sunt uerba iob. Hæc clausula deficit in textu uulgatæ æditionis:& manifestat finitum esse sermonem iobis ad socios. Vbi aduerte q̃ author libri transposuit clausulas ultimo scriptas: quoniam secūdum ordinem sermonis iobis/prius dixit innocentiam suam erga agricolas & heros fructuum/& demum protulit desiderium suum ut scriberetur liber disputationis suæ, & in hoc terminauit sermonem suum:sed author libri quia poetice scripsit/existimauit indecens ut personam lugubrem q̃diu perseuerat afflictio/terminaret cum coronis:& ideo terminauit sermonem iobis in execrationibus testibus innocentiæ.

Omiserunt autem tres viri isti respondere iob. Finiuit iob sermonem suum, tacuerunt pariter & tres socii eius cum quibus tam longa fuit disputatio. eo q iustus sibi videretur. Iuxta hebraeū habetur. quia ipse iustus in oculis suis. Ratio silentii sociorum redditur qa iob erat iustus in oculis propriis: hoc est quia uidebant q iob erat pertinax in iudicio propriae iustitiae/nec ullis argumentis aut suasionibus poterat persuaderi illi q pro peccatis suis esset afflictus a deo. reputabant. n. uanum fore respondere amplius. Et iratus indignatusq̃ē elihu. Iuxta hebraeū hr. Et irat⁹ est furor elihu. Quart⁹ introducitur disputator aduersus iobem: qui ut subiuncta testant/interfuerat longae disceptationi inter iobem & tres illius socios. Describit aūt iste quartus furore commotus irae/primum a nomine proprio elihu: deinde a patre. filii barachel. deinde a patria buzites. deīde a gente. de cognatione ram. Et tanta diligentia ad describēdū sic istum/insinuat q non fuit persona ficta elihu sed uir in rerum natura. iratus est aūt aduersum iob: eo q iustum se esse diceret coram deo. Iuxta hebraeū hr. super eius iustificare animam suam ab elohim. Aduerte prudēs lector q antiquus interpres sensum optime reddidit/quicquid dicant interpretes moderni. dictio si quidem hebraica sonans abuel prae/exposita ab antiquo interprete coram, bene exposita est: quia haec uerba sunt uerba authoris libri/reddentis rationem quare elihu iratus est contra iobem. certum est autem q iob nunq̃ iustificauit animam suam prae deo/ sed q iustificauit animā suam a deo: hoc est iustitia approbata a deo/ ut patet in cap. 13. & hoc aegre ferens elihu narratur iratus. Cerne differentiam. socii iobis tacuerunt/quia iob erat iustus in propriis oculis: elihu irascitur/ quia iob dicit se iustum in oculis dei. Porro aduersum amicos eius indignatus est: eo q non inuenissent responsionem rationabilem/ sed tantummodo condemnassent iob. Iuxta hebraeum habetur. Et in tres socios eius iratus est furor eius: sup quo non inuenerunt responsionem / & fecerunt impium iob. Dictio interpretata fecerunt impium/sonat (si dici liceret) impiauerunt: & ut subiuncta testantur/subintelligitur negatio repetenda. Ita q sensus est/super eo q non inuenerunt responsionem & non fecerunt impium iobem. Duo defectus attribuuntur sociis iobis. alter q non inuenerunt quid respōderent iobi: alter expositiuus prioris q non praeualuerunt ad demonstrandum q iob esset impius/q iob ꝑpter iniqtatem suā esset percussus.

Ergo elihu expectauit iiobem loquētem: eo q seniores essent qui loquebantur. Cum autem vidisset q tres respondere non potuissent. Iuxta hebraeum hr. q non responsio in ore trium virorum. Nō dicitur q uidit impotentiam respondendi/sed q uidit non esse respōsionem in ore eorum: hoc est uidit eos finisse responsiones suas. et iratus est furor eius. Responditq̃. non requisitus. elihu filius barachel buzites, & dixit: iunior sum tēpore & vos decrepiti, idcirco demisso capite verit⁹ sum vobis indicare meā sententiā. Iuxta hebraeū hr. idcirco expaui & timui ānunciare vobis scire meū. Sñia est clara. ¶ Sperabā. n. Iuxta hebraeū hr. Dixi. proculdubio in corde meo. q etas prolixior loqueretur: & ānorū multitudo doceret sapientiā. Duo attribuit tempori. Alterumq dat sermonem/ dicendo dies loquentur: quo

adest omnipotens ad subscribendū/liber quē scripsisset uir de lite mea testificaret͂ mihi subscriptus ab omnipotente. Hic est sensus german9: ordo autem literæ est, ecce signū meum/hoc est signator meus subscribendo, est saddai/deus omnia uincens: & liber litis meæ/disputationis meæ, quem scripsit uir testificabitur mihi/tanq̄ subscriptus ab omnipotente Præteritum scripsit/respicit futurum testificabit͂: pri9.n. scribitur liber & deinde testificat͂. ¶ Et in humero meo portem illum: & circundem illū quasi coronam mihi. Iuxta hebræū hr. An non super humerum meum portabo eum: ligabo eum coronas mihi. Pronomen eum/demonstrat librum a uiro scriptum & ab omnipotente subscriptum, pollicetur enim sibiipsi q̄ liber ille uictoriam ipsius in hac cum sociis lite manifestaret tum absentibus tum posteris. & propterea affirmat q̄ liber ille dignus esset ut ueheretur ab ipso iobe super humerum proprium/& ut ligaretur seruandus ad coronas sibi: hoc est ad insigna uictoriæ suæ. ¶ Per singulos gradus meos pronunciabo illum. Iuxta hebræū hr. Numerum gressuum meorum annunciabo illi. Pronomen illi demonstrat uirum audientem ad scribendum librum, integram.n. ueritatem affectuum & operum suorum annunciatur̄ se illi promittit/ut libro nihil desit. et quasi principi offeram eum. Iuxta hebræū hr. tanq̄ ducem faciam appropinquare eum. Pronomen eum/eundem scriptorem demonstrat. promittit.n. se honoraturum uirum illum tanq̄ ducem/describendo q̄ faciet eum appropinquare quo ad loca & sedendo & gradiendo tanq̄ ducem. Et dicit hæc ad insinuandum magnitudinem desiderii sui / ut reddantur merita litis suæ publica coram uniuerso humano genere. Et uidemus adimpletum esse hoc iobis desideriū: q̄m liber iste scriptus est a moyse & subscript9 a deo: qa canōic9 ē tā apud hebraos q̄ christianos. Et hic secundū ueritatē terminant͂ uerba disputationis iobis cū sociis.

¶ Si aduersum me terra mea clamat: & cum ipsa sulci eius deflent: Parui refert q̄ hebraice scribuntur uerba futuri temporis: clamabit/flebunt. Deinde immediate iuxta hebræum subiungitur. Si virtutem eius comedi absq̄ argento: & animam herorum eius contristaui. Pro frumento egrediatur spina/& pro hordeo tribulus. Ipsa discretio manifestat q̄ primum loquitur de agris propriis/deinde de agris alienis: nam in prima sententia dicit terra mea/ in secunda aūt dicit animā heror̄ eius. Format itaq̄ duas conditionales cum uno consequente, & est sensus q̄ si retinuit mercedem debitam operariis agrorum ipsius iobis / & similiter si non soluit quæ comedit producta in agris aliorum, eueniat ei hoc malum q̄ pro tritico oriatur spina & pro hordeo tribulus. Describitur autem terra eius clamans cum sulcis flentibus/significando operarios laborantes in terra & sulcis eius. Virtutē quoq̄ terræ appellat fructus terræ. terminata sunt verba iob. Hæc clausula deficit in textu uulgatæ æditionis: & manifestat finitum esse sermonem iobis ad socios. Vbi aduerte q̄ author libri transposuit clausulas ultimo scriptas: quoniam secūdum ordinem sermonis iobis/prius dixit innocentiam suam erga agricolas & heros fructuum/& demum protulit desiderium suum ut scriberetur liber disputationis suæ, & in hoc terminauit sermonem suum: sed author libri quia poetice scripsit/existimauit indecens ut personam lugubrem q̄diu perseuerat afflictio/terminaret cum coronis: & ideo terminauit sermonem iobis in execrationibus testibus innocentiæ.

Miserunt autem tres viri isti respondere iob. Finiuit iob sermonem suum, tacuerunt pariter & tres socii eius cum quibus tam longa fuit disputatio. eo q̄ iustus sibi videretur. Iuxta hebræū habetur. quia ipse iustus in oculis suis. Ratio silentii sociorum redditur qa iob erat iustus in oculis propriis: hoc est quia uidebant q̄ iob erat pertinax in iudicio propriæ iustitiæ/nec ullis argumentis aut suasionibus poterat persuaderi illi q̄ pro peccatis suis esset afflictus a deo, reputabant. n. uanum fore respondere amplius. Et iratus indignatusq̧ ē elibu. Iuxta hebræū hr. Et irat⁹ est furor elibu. Quart⁹ introducitur disputator aduersus iobem: qui ut subiuncta testant/interfuerat longæ disceptationi inter iobem & tres illius socios. Describit aūt iste quartus furore commotus iræ/primum a nomine proprio elibu: deinde a patre. filii barach'el. deinde a patria buzites. deīde a gente. de cognatione ram. Et tanta diligentia ad describēdū sic istum/insinuat q̄ non fuit persona ficta elibu sed uir in rerum natura. iratus est aūt aduersum iob: eo q̄ iustum se esse diceret coram deo. Iuxta hebræū hr. su per eius iustificare animam suam ab elohim. Aduerte prudēs lector q̄ antiquus interpres sensum optime reddidit/quicquid dicant interpretes moderni. dictio si quidem hebraica sonans ab uel præ/exposita ab antiquo interprete coram, bene exposita est: quia hæc uerba sunt uerba authoris libri/reddentis rationem quare elibu iratus est contra iobem. certum est autem q̄ iob nunq̄ iustificauit animam suam præ deo/ sed q̄ iustificauit animā suam a deo: hoc est iustitia approbata a deo/ ut patet in cap. 13. & hoc ægre ferens elibu narratur iratus. Cerne differentiam. socii iobis tacuerunt /quia iob erat iustus in propriis oculis: elibu irascitur/ quia iob dicit se iustum in oculis dei. Porro aduersum amicos eius indignatus est: eo q̄ non inuenissent responsionem rationabilem/ sed tantummodo condemnassent iob. Iuxta hebræum habetur. Et in tres socios eius iratus est furor eius: sup quo non inuenerunt responsionem / ⁊ fecerunt impium iob. Dictio interpretata fecerunt impium/sonat (si dici liceret) impiauerunt: & ut subiuncta testantur/subintelligitur negatio repetenda. Ita q̄ sensus est/super eo q̄ non inuenerunt respōsionem & non fecerunt impium iobem. Duo defectus attribuuntur sociis iobis. alter q̄ non inuenerunt quid respoderent iobi: alter expositiuus prioris q̄ non præualuerunt ad demonstrandum q̄ iob esset impius/q̄ iob ꝓpter iniqtatem suā esset percussus.

Igitur elibu expectauit iobem loquētem: eo q̄ seniores essent qui loquebantur. Cum autem vidisset q̄ tres respondere non potuissent. Iuxta hebræum hr. q̄ non responsio in ore trium virorum. Nō dicitur q̄ uidit impotentiam respondendi/sed q̄ uidit non esse respōsionem in ore eorum: hoc est uidit eos finisse responsiones suas. et iratus est furor eius. Respondítq̧. non requisitus. elibu filius barach'el buzites, ⁊ dixit: iunior sum tēpore ⁊ vos decrepiti, idcirco demisso capite verit⁹ sum vobis indicare meā sententiā. Iuxta hebræū hr. idcirco expaui ⁊ timui ānunciare vobis scire meū. Sñtia est clara. Sperabā. n. Iuxta hebræū hr. Dixi. proculdubio in corde meo. q̄ etas prolixior loqueretur: ⁊ ānoꝝ multitudo doceret sapientiā. Duo attribuit tempori. Alterumq̄ dat sermonem/ dicendo dies loquentur: quo

contra/iuuentutem decet silere. Alterum quod largitur sapientiam/ dicendo & multitu do ānoꝝ faciēt scire sapiētiā. in breui siquidē tēpore acqrere sapientiā/ ualde difficile et rarissimum est. ☞ Sed ut uideo spiritus est in hominibus: ⁊ inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Parui refert ꝙ hebraice habetur. Profe cto spiritus ipse in homine: ⁊ flatus saddai faciet intelligere eos. Tri buenda interno spiritui magisq̄ꝫ tempori sapientia affirmatur. Appellat autem spiritū/ mentem eleuatam supra crassitudinem corporeorum sensuū/ tanq̄ꝫ spiritum in corpo re. & per flatum omnipotentis intelligit eandem mentem quatenus est a deo tanq̄ꝫ fla tus eius: hoc est tanq̄ꝫ ab intimis dei prodiēs: /sicut flat⁹ noster ab intimis nostris. Et ue rificatur metaphora/ pro quanto mens nostra facta est similis deo in summo uiuētium gradu in quo formaliter uiuit deus: hoc est in gradu intellectuali. Nec a ueritate discre pat hæc elihu sñia: qm̄ longe plus cōfert ad sapere internæ mētis spiritualitas q̄ꝫ multi tudo annoꝝ. ☞ Non sunt longeui sapientes: nec senes intelligūt iudiciū. Iuxta hebræū hr̄. Non magni sapient: ⁊ senes intelligent iudicium. Nega tio in principio huius clausulæ/ repetenda in secunda particula eius subintelligit̄. est. n. sensus non magni sapient/ & non senes intelligent iudicium: hoc est non magnitudo dat sapere/ nec senectus dat intelligere iudicium. Et est sermo de magnitudine authoritatis & iudicio iustitiæ. & uerum dicit consequenter ad præmissa. ☞ Ideo dico: audite me/ oñdam uobis etiam ego meam scientiam. Hebraice hr̄. Ideo dixi: audi me/ annunciabo scire meum etiam ego. Concludit ex insufficiētia coꝝ dixisse se fore audiendum/ manifestaturum scire suum.

¶ Ecce expectaui. Quare sit audiendus, rōnem reddit primū ex eoꝝ insufficientia cognita/ cognita aūt expectatiōe pfcta: quā expectationē pfctā manifestat ex multis conditionib⁹ seruatis ab eo. Ipsam itaq̄ꝫ expectationē ꝓponit dicendo ecce expectaui. ad sermones uestros auscultabo. Sic legendum est. Primo narrat ꝙ expecta uit, deinde modum expectandi: ucꝫ auscultando sermones eorum / & non dormiendo aut mente uaga. Vulgata autem æditio diuidit & mutilat: nam iuxta hebræum imme diate subiungitur. usq̄ꝫ ad intelligentias uestras/ usq̄ꝫ ad exquirendum uerba/ ⁊ usq̄ꝫ uos intelligam. Auscultasse testatur perfecte, tum quo ad ratio nes quas iuxta suas intelligentias attulerant/ tum quo ad uerba exquisita ad explican das suas sententias/ tum quo ad ipsius elihu intelligentiam tam rationum q̄ꝫ uerborū quæ dixerant. Complete itaq̄ꝫ expectauit/ qui usq̄ꝫ ad terminum horum trium auscul tauit. ☞ Sed ut uideo non est qui possit arguere iob: ⁊ respondere ex uobis sermonibus eius. Iuxta hebræū hr̄. Et ecce non iobem arguens: respōdens dictis eius ex uobis. Omnibus auditis ac intellectis/ concludit ap parere palam ꝙ nullus eorum perseuerauit arguens iobem/ nullus eorum perseuerauit respondens dictis iobis. ad manifestandum siquidem eorum insufficientiam/ hoc dicit. Et utitur participiis præsentis temporis cum demonstratiuo aduerbio/ ad insinuādum eorum perseuerantem insufficientiam ad respondendum iobi & arguendū eum iniqui tatis. ☞ Ne forte dicatis: inuenimus sapientiam/ deus proiecit eū non homo. Iuxta hebræū hr̄. Ne quando dicetis: inuenimus sapiētiam/ el im pellet eum non uir. Nititur excludere quam uidebat excusatiōem tacite afferri ab

istis tribus sociis iobis. Et consistit excusatio insufficientiæ in hoc sermone. nos quidem inuenimus sapiētiam sufficientem ad respondendum iobi & arguendum eum iniquitatis/ sed ipse iob est tam pertinax & immobilis ut nullus uir sed solus el (hoc est deus fortis) impellet eum: hoc est mouebit eum de loco suo/ mouebit eum a sensu proprio. Et uere (ut author libri in principio huius capituli innuit) hæc fuit ratio quare omiserunt respondere iobi socii eius. Et quia hæc tacendi ratio aduersabatur rationi qua elihu mouebatur ad loquendum/ ideo nititur confutare eam. elihu. n. mouebatur (ut ipse dicit) ad loquendum ex insufficientia eorum qui locuti fuerant: hæc autem ratio tacendi excusat insufficientiam/ accusando immobilitatem iobis. Ait itaq; ideo dixi hæc omnia de insufficientia uestra, ne quando dicatis pro ratiōe silentii uestri nos inuenimus sapiētiam sufficientem sed ipse iob est ita immobilis q; non uir sed el impellet eū: hoc est mouebit eum. impellens. n. mouet impulsum de loco eius. ¶ Nihil locutus est mihi: et ego nō secūdū sermones vestros respondebo illi. Iuxta hebræū hr. Et non ordinauit ad me verba: & in dictis vestris non respondebo illi. Ad confutandum illam particulam uir non mouebit eum/ dicit q; iob non direxit uerba sua ad ipsum elihu: hoc est adhuc non disputauit mecum/ qui non sum responsurus ei secundum dicta uestra. arguit siquidem eos arrogantiæ, q; id quod ipsi nequerūt efficere/ dicant nō posse fieri a uiro ullo/ quum ipse elihu esset præsens. ¶ Extimuerūt nec responderunt vltra: abstuleruntq; a se eloquia.

¶ Quoniam igitur expectaui & non sunt locuti, steterunt nec responderunt vltra: respondebo & ego partem meam/ & ostendam scientiam meam. Iuxta hebræum habetur. Fracti sunt/ non responderunt adhuc: recesserunt ab eis verba. Et expectabo quia non loquentur: quia steterunt/ non responderunt adhuc. Respondebo etiam ego partem meā: annūciabo scire meum etiam ego. Sic distinguēda est litera hæc. in qua elihu nititur probare q; ex insufficientia illi tres iobis socii tacuerunt. ad hoc. n. dicit fracti sunt animo, & propterea non responderunt adhuc. i. ultra. Et subiungit ad idem recesserūt ab eis uerba & ego expectabo. accusat eos & q; intus fracti sunt animo/ & q; extra amiserunt eloquium/ & q; ipse tamen expectauit ut redirent ad seipsos & recuperarent eloquium. Et dicit hoc de illis in tertia persona/ apostrophando ad circunstantes. Et futurum expectabo refertur ad præterita fracti sunt/ recesserunt. ¶ Et tu prudens lector si hæc contuleris cum principio huius capituli, arbitraberis q; elihu imponit hæc tribus illis iobis sociis: nec mirum/ quia passionibus iræ & propriæ gloriæ agebatur. Et arrogat sibi necessitatem loquendi ex insufficientia illorum: propter quod subiungit quia expectati non loquentur/ quia steterunt (hoc est non prosecuti sunt) nec responderunt ultra, ideo respondebo etiam ego partem meam (hoc est quod iure nō præsumptiōe respondendum est a me) & annūciabo scire meum etiam ego. in quo cupiditas gloriæ notatur. ¶ Plenus sum. n. sermonibus. Altera ratio loquendi affertur. prius. n. conatus est monstrare necessitatem loquendi ex insufficientia aliorum: mō aperit necessitatem loquendi ex plenitudine suæ scientiæ. Describit autem mentem suam in forma uētris pleni uerbis cum impulsu interno ad propellendum uerba extra. subiungit. n. de tali impulsu. et coarctat me spiritus vteri mei. Rectius legeretur. angustauit

me spiritus vteri mei. Experimur pleno utero uentum internum angustare homi nem: eo q non habeat quo propellat contenta in uentre/uno nō cedente alteri propter plenitudinem. iuxta hanc metaphoram describit se plenum sermonibus & impulsum animi sui ad propellendum concępta uerba angustare ipsum. En venter meꝰ quasi mustum absq; spiraculo. Sensus recte redditur. Parabolā parabola decla rat: mentem suam quasi uentrem plenum cum impulsu/declarat ad instar utris pleni musto absq; spiraculo. subiungitur. n. quod lagūculas nouas dirumpit. Iuxta hebræum hr. sicut vtres noui scindetur. Et est sensus q quantūcunq; utres sint noui/sequetur scissio nullo existente spiraculo. intendit. n. per hoc aperire q cogitur loq. Et propterea prosequendo parabolam/subiūgit. Loquar ꝛ respirabo paululū. Iuxta hebræū hr. Loquar ꝛ dilatabitur mihi. loquendo. n. latior locus datur cō cæptis uerbis, quemadmodum aperiendo utrem latior datur locus contentis in utre. propter quod consequenter dicit. aperiam labia mea ꝛ respondebo. hoc est nō loquar impertinentia/sed spectantia ad respondendum iobi.

Non accipiam personam viri: ꝛ deum homini non equabo. Iuxta hebræū hr. Non nunc eleuabo faciem viri: ꝛ hominē non nominabo. Puritatem intentionis atq; sermonis sui futuri manifestat: puritatem autem seu mundi ciam a uitio acceptionis personarum/a uitio humani respectus quo nō ad causam sed ad personam spectatur, quod frequentissimum est inter homines. huiusmodi uitium de scribit ab actionibus duabus: altera est eleuare faciem uiri/ altera nominare hominem. Et prima quidem sonat eleuare non merita causæ sed faciem uiri: hoc est præferre per sonam meritis causæ. Altera autem sonat laudare hominem. nomen. n. ad famā & lau dem spectat: hoc est præferre nomen hominis ueritati/præferre famam ac gloriam ho minis meritis causæ. utrūq; pollicetur se euitaturum. Nescio. n. q̄diu subsistā: et si post modicum tollat me factor meus. Iuxta hebræū hr. Quia nesci ui nominabo: sicut paruum/comburet me factor meus. hoc est quia nesci ui si nominabo hominem, paulo post combustiōis pœna cōsumar a deo factore meo. timoris autem tanti ratio est: quia in dei iniuriam redundare putat iustificationem io bis/nomen iusti in iobe percusso a deo & non pœnitente sed dicente se iustum.

CAPVT .XXXIII.

Audi igitur. Iuxta hebræū hr. Et nihilominꝰ audi nūc iiob eloquia mea: et omnia verba mea ausculta. Hactenꝰ allocu tus est communiter iobem socios & astantes: nunc directe dirigit sermo nem ad iobem, rogans eum ut nunc non obstante q non uult nomina re hominem/patienter audiat & auscultet uerba sua non quædam sed omnia. Et rationem subiungit. Ecce nunc aperui os meum: lo cuta est lingua mea in palato meo. perinde ac dixisset/quia nunc incipio loqui post diuturnum silentium. Simplici corde meo sermones mei: ꝛ senten tiam labia mea puram loquentur. Iuxta hebræū hr. Rectitudo cordis mei dicta mea: ꝛ scire labiorum meorum electū loquar. Contra duas ma

las conditiones loquutionis promittit duas uirtutes in sermone suo: contra malignitatē rectitudinem cordis/& contra passiones seu perturbationes animi electum scire. pollicetur.n.q̧ dicta sua prodibunt ex rectitudine cordis/& q̧ loquetur non irrisoria sed scientiam electam: hoc est diu meditatam/& cum maturo consilio electam ad proferēdum. Et dicit hæc ne iob putet q̧ ipse imitaturus sit iobis socios/qui & irriserant iobē & criminati fuerant eum. **Spiritus dei fecit me: & spiraculum omnipotentis uiuificauit me.** Iuxta hebræū hr̄. **Spirit⁹ el fecit me: & flatus saddai uiuicabit me.** Rationem reddit suæ scientiæ & integritatis: quia cōmunes quidem homines fecit el/me autem fecit spiritus el (idest dei fortis) ac per hoc sum similis spiritui dei/sum unus illorum de quib⁹ paulo āte dixi spiritus est in homine & flatus omnipotentis facit eos intelligere. propterea.n. addit & flatus saddai uiuificabit me. Futurum uiuificabit respicit præteritum fecit. & est sensus q̧ iugiter uiuificor flatu omnipotētis: hoc est prodeuntibus ex intimis uincentis omnia.i. arcanis mysteriis dei uiuificor iugiter. **Si potes.** Legendum est. **Si poteris responde mihi.** Quia iob dixerat se alloqui deum & cupere respondere deo/ semoto tamen terrore, ideo elihu assumens personam dei inuitat iobem ad respondendum: si tamen ualebit respondere. ad hoc.n. spectat tota ista clausula quæ hinc incipit. **et aduersus faciem meam consiste.** Iuxta hebræū hr̄. **ordina coram me/sta.** hoc est dispone teipsum ac tuos sermones coram me,& ne diuertas sed sta audiens me & respondens mihi. **Ecce & me sicut & te fecit deus.** Iuxta hebræum habet. **Ecce ego/sicut os tuum ad el.** Et est sensus/ecce ego in persona dei sicut os tuum loquutum est, quæ sierat.n. iob disputare cum deo. **et de eodem luto ego quoq̧ formatus sum.** Iuxta hebræū hr̄. **de luto formatus sum etiam ego.** Verba hæc referri possunt ad præcedentem sententiam: ut sit sensus/ecce ego in fauorem dei q̄uis de luto s̄m formatus. Rectius tamen referuntur ad subiuncta: ut sit sensus. de luto formatus sum & ego sicut & tu/& propterea palam excluditur ratio terroris. **Verūtamen miraculum meum non te terreat: & eloquentia mea non sit tibi grauis.** Iuxta hebræū hr̄. **Ecce formido mea non terrebit te: & manus mea super te non aggrauabit.** Quia pluries dixerat iob se cupere agere causam suam cum deo/seruatis his duabus conditionibus (uç q̧ formido dei non terreat eum et manus dei non aggrauetur super eum) ideo elihu loquuturus pro deo, dicit q̧ quia ipse est formatus de luto/excluditur manifeste a iobe terror & manus aggrauatio: ac per hoc si potest respondeat. Et hic finitur procemium elihu.

Dixisti ergo in aurib⁹ meis: & uocem uerborum tuorum audiui. Iuxta hebræū hr̄. **Tantum dixisti in auribus meis: & uocem uerborum audiam.** Futurum audiam refertur ad præteritum dixisti: & est sensus q̧ subiuncta hæc & non alia a iobe dicta/intendit arguere. eligit siquidem & determinat materiā sui sermonis ex dictis a iobe uoce propria ipsius iobis/audiente ipso elihu auribus propriis. Et hebraico more pronomen subintelligitur cum relatiuo: tantum dixisti / hoc est tantum hæc quæ dixisti. **Mundus sum ego & absq̧ delicto imaculatus: & non est iniquitas in me.** Iuxta hebræū hr̄. **Mundus ego/absq̧ scelere mundus ego: & non iniquitas mihi.** Dictio interp̄tata scelere / significat pec-

catum ex contemptu, quæ sæpe interpretatur rebellio: dictio autem interpretata & hic & frequentissime iniquitas/sonat peccatum studiose patratum non tamen ex contemptu. Refertur itaque iobis mundicia ab utroque peccati gñe/ad differentiam peccatorum leuiũ quæ ex humana fragilitate uitari non possunt. ¶ Quia querelas in me repperit: ideo arbitratus est me inimicum sibi. Iuxta hebræũ hr̃. Ecce occasiones super me inueniet: reputabit me in inimicum sibi. Verba hæc sonant executionem sententiæ illius/occasiones quærit qui uult recedere ab amico. Et quis in cap. 13. iob dixerit quare faciem tuam abscondes & reputabis me inimicum tibi, nunquam tamen legitur dixisse quod deus occasiones inuenit super eum: sed elihu assumpsisse uidetur hanc sententiam ex uerbis iobis ibidem/quia scribes super me amaritudines & facies hæreditare me iniquitates pueritiarum mearum. hæc. n. interpretatus est elihu occasiones. Secundum tamen ueritatem neutrum dixit iob in sensu quem impõit ei elihu: ut patet legenti capitulum illud/expositum iuxta hebraicam ueritatem. Hæc tamen ultimo dicta (sc3 reputabit me inimicũ sibi) potuit accipere elihu ex uerbis iobis cap. 19. scriptis: ubi assertiue iob hoc dixit/dicendo reputauit me sibi sicut inimicos suos. ¶ Posuit in neruo pedes meos: custodiuit omnes semitas meas. Iuxta hebræum futuri temporis sunt uerba: ponet/obseruabit. Et aiunt hebræi significari cippum ligneum/pedes constringentem. Accæpit autem elihu hanc sententiam ex uerbis iobis ibidem scriptis. quorum sensum aliter accæpit elihu: nã iob dixerat ad significandum fuisse in se cohibitam libertatem peccandi: elihu uero interpretatus est quod iob dixerit fuisse sibi impositam difficultatem euadendi. sermo enim parabolicus a diuersis diuersimode interpretatur.

¶ Hoc est ergo in quo non es iustificatus. Iuxta hebræũ hr̃. Ecce hoc nõ iustificasti. Manifestat elihu hæc dicta a iobe esse illa quæ nõ sunt iustificata/ quæ iniusta sunt/in quibus iob iustitiam offendit, super quibus futurus est sermo. declarat siquidem elihu hæc dicta a iobe fore materiam circa quam uersabitur disputatio: uniuersus siquidem sermo elihu subiunctus/erit circa hæc iobis dicta. Vnde & subiungit. respondebo tibi. arguendo hæc dicta a te. quia maior sit deus homine. Iuxta hebræũ hr̃. quod grandebit eloha præ homine. Dictio interpretata grandebit / potest esse chaldaica & hebraica. & si chaldaica est, uerbum est a magnitudine deductum: ac per hoc rectius interpretatur grandebit quam grandescet: qm̃ non fieri grandem sed habere seu exercere in seipso actum grandis significatur, quemadmodum frigeo & caleo differunt a frigesco & calesco. Si uero est hebraica, uerbum est deductum a multitudine quo caremus: sed quemadmodum comparatiuo maior utimur etiam ad multitudinem (dum dicimus exercitus maior/multitudo maior) ita uerbum grandere extendi potest ut significet grandere uel secundum magnitudinem uel secundũ multitudinẽ: utroque. n. modo uerificatur quod grandebit eloha præ homine. non est. n. sensus quod deus in seipso grãdebit plusquam homo: sed est sensus quod deus quatenus gubernat & iudicat, in sua gubenatione/in suo iudicio, grandebit plusquam homo/erit in actu maioritatis tam secundum magnitudinem quam secundum multitudinem longe plusquam homo. Verbi gratia si homo habet aliquid iusti, longe maior iustitia est in dei iudicio. & similiter si homo habet aliquas rationes pro sua iustitia seu pro se, lõge plures rationes sunt pro dei iudicio seu guber-

natione. Et intendit elihu per hæc uerba manifestare fundamentum suæ responsionis/ q; ex isto principio (sc; eloha grandebit præ homine) respondebit arguendo dicta io/bis: quemadmodum.n. summauit dicta iobis contra quæ dicturus est, ita summat dicen/da a se ad hanc sententiam tanq; principium ac fundamentum omnium dicendorum/ tanq; in qua consistit uis totius responsionis.

¶ Aduersus eum contendis q; non ad omnia verba responderit tibi. Iuxta hebræū hr. Quare ad eum litigasti: quia omnia verba sua non re/spondebit. Nō recedit elihu a pollicitis: sed recitata iobis dicta arguere incipit a ra/tione dicendi. ratio.n. dictorum iobis fuit silentium dei non respondentis: hoc est non manifestantis omnia uerba sua. Et uerum dicit elihu/ q; quis in alio sensu apud iobē. nam iob in cap. 13. & 23. cōcupiuit habere respōsionē a deo: hoc ē māifestationē q; afflictio quam patiebatur nō erat punitio sed probatio. hoc.n. manifestari cupiebat/ & per mo/dum disputantis proponebat: sed tam elihu q; tres socii iobis afflictiōem illam iudica/bant esse punitionem. & propterea elihu interpretatur uerba iobis in malā partem: tum quo ad modum dicendi/ imponendo ei q; litigauerit aduersus deum: tum quo ad quæ/situm/ imponendo ei q; quæsierit ut deus omnia sua uerba dicat respōdendo ad quæ/sita: quū iob nec somniauerit hoc. Latet & aliud impositū iobi in hoc dei silentio. ut.n. subiuncta testantur, elihu intellexit seu inuertit quæstionem iobis cūpientis responsionē diuinam/ tanq; iob spetaret q; deus diceret contrarium eius quod dixerat ipsa percussio/ne. elihu.n. quia appellabat afflictionem iobis punitionem (ac per hoc deum per illam dicere iobem esse iniustum) consequenter loquendo imponit iobi speranti iustificationē causæ suæ a deo/ q; quæsierit ut deus dicat contrarium eius quod dixerat puniendo: & propterea arguendo iobem dicit quare ad eū litigasti &c. ¶ Semel loquitur de⁹: et secundo idipsum non repetit. Iuxta hebræū hr. Quia in vna loquetur el: et in duabus non videbit eam. Ita habetur ad uerbum in hebræo. Vbi clare patet nihil dici de repetitione/ sed de locutione & uisione sermonem esse. Et est sensus q; locutio dei est sicut uisio dei: immo q; locutio dei imitatur uisionem dei: ita q; ex hoc q; deus uidet rem non in duabus sed in una/ sequitur q; deus loquet in una. Appellat aūt loqui & uidere in una/ loqui & uidere absq; mutatione: loqui autem & uidere in duab⁹/ loqui & uidere cum mutatione. Et philosophice loquitur: qm̄ unitas non patitur muta/tionem. quod enim penitus unum perseuerat/ immutabile omnino est: quo contra mu/tatio omnis absq; pluralitate nequit intelligi. Est itaq; germanus literæ sensus q; immu/tatus loquetur deus quia immutatus uidet/ quia non cum mutatione uidet quamcunq; rem. Et per hoc directe confutat iobem/ præsupposito q; afflictio iobis fuerit punitio. nam hoc præsupposito iob iuste punitus & impœnitens, sperando q; deus responden/do iustificaret ipsius causam/ imponebat mutationem deo. & propterea elihu perspica/citer reddit rationem silentii diuini ex hoc q; deus loquitur immutatus: mutaretur.n. deus, si non mutato iobe iustum diceret iobem quem puniendo dicit iniustū. Huic sen/sui seruiunt tres subiuncti modi loquendi quibus consueuit loqui deus homini: imo ad manifestandum quasi per inductiōem dialecticam q; deus loquitur immutatus/ affert tres modos quibus loquit nouiter deus homini interueniente mutatione ex parte ho/minis: loquitur inquam ad faciēdam mutationem alterā in homine. ex his.n. clare pa/

tet q noua locutio dei ad hominem ad bonum ipsius hominis directa/non prouenit ex mutatione aliqua in deo sed ex mutatione hominis:ac per hoc iob immutatus (utpote impoenitens) uane quærebat nouam locutionem dei. Huc tendit sermo subiunctus in toto hoc capitulo.

¶ Per somnium in visione nocturna:quando irruit sopor super homines/& dormiunt in lectulo. Iuxta hebræum quattuor hæc cum præpositione eadem scribūtur:ve3. In somnio/in visione noctis/in cadente sopore sup homines:in dormitionibus super lectum. Et per duo prima diuersi gradus apparitionum quæ fiunt dormientibus scribuntur.quædam.n.apparent ambigua/ut somnia:quedam ut manifeste significātia/ut uisiones. Per reliqua uero duo/diuersi mōi dormiendi concurrentes ad hæc insinuantur:ve3 uel per repentinum soporem/ut contigit abrahæ geñ.15.uel per ordinariam dormitionem/ut sæpe contingit. ¶ Tunc aperit aures virorum:& erudiens eos instruit disciplina. Iuxta hebraeū hr. Tunc patefaciet aurem virorum:& in eruditione eorum sigillabit. Ecce primus modus quo nouiter deus loquitur homini/non mutato deo sed mutato homine de uigilia in somnum.tunc.n.per somnium seu uisionem loquitur deus/patefaciendo internam hominum aurem (hoc est ad instar detegentis aurem corpoream hominis audientis ne uelamen auris impediat auditionem) & erudit eos sigillando. Quia de noua locutione dei ad hominem est sermo,ideo consequenter loquēdo/describit hominem cui loquitur deus percipientem aure:locutio.n. percipitur auditu. Velamen autem quod tollit deus patefaciendo aurem hominum,impedimentum est internum/uel inordinati motus phantasmatum uel dispositionis alicuius humoris attentionem animæ ad somnium seu uisionem prohibentis. Eruditio autem sigillatur,cum imprimitur ac firmatur in mente hominis ipsum somnium seu ipsa uisio erudiens eum/ad differentiam somniorum quæ euanescunt a mente hominis. ¶ Ut auertat hominē ab his que fecit. Iuxta hebræum habet. Ad faciendū recedere hominis opus. Quattuor fines seu fructus huiusmodi eruditionum scribuntur.primus est q homo facturus opus aliquod/eruditur ne faciat illud. Et liberet eum de superbia. Iuxta hebræum habetur. Et altitudinem a viro teget. Secundus fructus est tollere ab animo hominis appetitū alicuius cælsitudinis affectatæ. Et hic fructus describitur sub metaphora tegentis altitudinem homini,quod.n.alicui tegitur/negatur uidendum:ac per hoc appetendum.eruditur siquidem homo quandoq per somnia ut non tendat ad talem cælsitudinem. ¶ Eruens animam eius a corruptione. Iuxta hebræum hr. Prohibebit animam eius a fouea. Tertius fructus est q homo erudit ad euitandum aliquod periculum fortuitum/significatum per casum in foueam. Et vitā illius ut non transeat in gladium. Quartus fructus est q eruditur quādoq homo per somnia ad euitandum suiipsius interfectionem ab hostibus seu aliis. Et enumerauit elihu tot fructus somniorum,ad probandum q deus qui gubernat homines est ille qui per somnia loquitur homini.ex illis siquidem effectibus bonis intelligi uult q auctor eorum est gubernator noster summe bonus.

Increpat quoq per dolorem in lectulo. Iuxta hebraū hr. Et castigabitur in dolore super lectū suū. Secundus modus loquendi quo de9 locutione noua

ne noua alloquitur hōiem/describit̃ inchoando a naturali ægritudine qua laborat qñq; hō usq; ad portas mortis. Appellat autem ægritudinem castigationem: eo q̄ relata ad deū gubernantem oīa/spēs est castigationis qua castigat hoīes, q̄uis relata ad compositiōem hoīs sit defect⁹ naturalis. Magnitudo autem ægritudinis describitur multipliciter, nam primum a situ/dicendo super lectū suū: & a dolore extenso ad omnia ossa eius subiungendo. Et omnia ossa eius marcescere facit. Iuxta hebraū hr̃. Et multitudo ossiū eius fortitudine. hoc est uehementia doloris ¶ Abominabilis ei fit in vita sua panis: & animæ illius cibus añ desiderabilis. Describitur consequenter magnitudo ægritudinis ab abominatione cibi: & lr̃a est clara. ¶ Tabescet caro eius: & ossa quæ tecta fuerant nudabuntur. Iuxta hebræum hr̃. Prohibebit carnem suam a visu: & contusa sunt ossa eius/non sunt visa. Macies tanta describitur ex ægritudine q̄ nō remanet in ægro caro quæ uideat̃. & similiter ossa describuntur depressa tanq̄ fuerint contusa ita q̄ non discernantur a uisu. ¶ Appropinquabit corruptioni anima eius: & vita illi⁹ mortiferis. Iuxta hebræū hr̃. Et appropinquauit ad foueam anima eius: & vita eius morituris. De fouea sepulchri est sermo. & ægritudo describitur tāta ut æger perueniat ad hoc q̄ sit similis morituris ac proximis sepulturæ.

¶ Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus: vt ānunciet hoīs equitatem. Iuxta hebræū hr̃. Si est super eum angelus interpres/ vnus de millibus: ad annūciandum hoī rectitudinem eius. Scito prudens lector q̄ sæpe hebraic⁹ sermo significat per casum datiuū fauorem. & propterea quū hic dicitur ad ānunciandū hoī/sensus est ad annūciandū in fauorem hoīs. officiū siqdem angeli describit̃ ānunciare deo in fauorem hoīs ægri rectitudinē uitæ ipsi⁹ ægri/ q̄ sc3 uitā duxerit rectā rectitudine morali. Et angeli noīe intellige substantiā spirituale/ interpretem hoc est mediatorem ac intercessorem: unū aūt ex millibus/hoc est aliquē ex innumerabili angelorum multitudine: iuxta scripta superius in cap. 25. quicunq; angel⁹ ille sit. Dicit itaq; q̄ si appropinquante ægro ad mortem/angelus mediatorem se exhibuerit ānunciādo deo in fauorē ægri rectitudinem ægri. Et introducit elihu in hac noua dei locutione ad hominem angelos intercessores/ad cōplectendū modū quo deus immutat⁹ loquitur nouiter ob mutationem interuenientem in angelis. ¶ Miserebit̃ eius & dicet. Iuxta hebræū hr̃. Et misert⁹ est ei⁹/& dixit. Duo proposuerat de angelo. alterum si est interpres: alterum ānunciare in fauorem hoīs rectitudinem eius. & ꝓpterea declarādo modū primi dicit de angelo & misertus est eius. Nō quare angelus exhibet se mediatorem/ describit̃ misericordia erga ægꝝ. declarādo uero modū quo angel⁹ in fauorē hoīs ānūciat rectitudinē ei⁹/subiūgit & dixit āgelus deo. libera eū vt nō descēdat in corruptionē/ inueni in quo ei ꝓpitier. Iuxta hebræū hr̃. redime eū a descēsu in foueā/inueni preciū. Dictio interp̄tata p̄ciū/ significat p̄ciū nō integꝝ. Supplicatio āgeli ꝓ hoīe/declarat̃ in mō quo āgelus ānūciat deo. supplicādo. n. dicit redime eū a descēsu in foueā qa inueni in eo aliqd p̄cii ꝓ ipsi⁹ redemptiōe ab iminēte morte. Et utit̃ redēptiōe ac p̄cio ad insinuādū q̄ rectitudo uiri ægri ꝓponit̃ ab āgelo tāq̄ p̄ciū ꝓ redēptiōe ab iminēte morte. Et qa rectitudo ægri nō plene merebatur sanitatē, ideo p̄ciū min⁹ describit̃/& suppetiæ āgelici suffragii adiūgūt̃ una cū noua

orone ipsi⁹ ægri: q̃ oro trāsponit̃ in lra/iuxta metrorꝝ cōsuetudinē. ℣ ℂōsumpta ē caro ei⁹ a suppliciis: reuertatur ad dies adolescētie sue. Iuxta hebræū hr. Tenerior effecta ē caro ei⁹ p̄ę pueritiis: reuertetur ad dies pueritiarꝝ suarū. Transposita ē hæc clausula qua narrat̃ ultim⁹ effect⁹ diuinæ grãe in hoc ægro/ ꝙ sic rediit ad sanitatē ꝙ caro ei⁹ creuit tenera delicata magisq̃ꝫ caro puerorꝫ/& hoc ꝓgressu reuertet̃ ad dies pueritiæ suæ: hoc ē ad dies augmēti carnis & roboris. & ꝓpterea clausula hæc intelligenda est ac si fuisset scripta in calce huius tractatus.

ℂ Deprecabitur deum ⁊ placabilis ei erit. Parui refert ꝙ hebraice hr. Orabit ad eloha: ⁊ voluit eum. Ecce oratio ægri subsecuta orationem angeli: & consequenter describitur noua locutio dei ad ægrum dicendo de deo & uoluit eum. Dictio tamen interpretata uoluit/uoluntatem complacentiæ significat: nec male interpretatur & gratificatus est ei. describitur. n. deus mutato tam angelo q̃ꝫ homine ægro supplicando/nouiter loquens immutatus, loquens autem bis: prius castigando cum mutatione hominis de sano in ægrum, & postea gratiam conferendo sanitatis/interuenientib⁹ supplicationibus angeli & hominis ægri. et videbit faciem eius in iubilo: ⁊ reddet homini iustitiam suam. Iuxta hebræū præteriti temporis sunt uerba: uidit/ reddidit. Et istæ quoq; transpositæ sunt particulæ. nam actio dei & reddidit homini iustitiam eius/prior fuit q̃ꝫ actio hominis & uidit faciem eius in iubilo: & postrema est sanitas suprascripta. Quia autem per modum redemptionis gratia ista introducta ē, ideo consequenter dicitur ꝙ deus reddidit homini ægro iustitiam eius: hoc est id quod merebatur rectitudo eius. Vbi aduerte ꝙ quia rectitudo erat precium insufficiens/ ideo duæ actiones attribuuntur deo. prima est gratificatio/secūda reddere ius: quia fecit partim iustitiam & partim gratiam. Videre autem faciem dei in iubilo/effectus est in ægro reuiuiscēte: dū exhilaratus agnoscit būficiū curatiōis a deo tanq̃ꝫ uidens deū placatū sibi.

Respiciet homines. Parui refert ꝙ hebraice hr. Respiciet super homines. Tertius modus quo nouiter loquitur deus homini incipit describi. & ē sermo de uisione non solum speculatiue sed practice/qua deus uidet homines gubernādo eos. Introducit autem deum respecturum super homines, tum ad insinuandū specialē curam de hominibus præ ceteris aīantibus: utpote q̃a indesinenter hoībus īputat peccata ad pœnam & bona opera ad præmiū: quæ cura non habet locū circa alia aīantia / quia carent libero arbitrio, tū ad insinuandū deū esse ad quem dirigitur ueniæ petitio a peccatore uere pœnitēte, tū ad insinuandū hūc tertiū loquēdi modum: ut inferi⁹ declarabit̃. et dicet. Iuxta hebræū hr. et dixit. proculdubio hō peccator deo ꝓspicięti sup hoīes. peccaui ⁊ vere delīq̃/⁊ vt erā dign⁹ nō recepi. Iuxta hebræū hr. peccaui ⁊ rectū tortificaui/⁊ nō ꝓfuit mihi. Dicēdo peccaui/ hūiliat se deo cōfitēdo se peccasse. dicēdo uero & rectū tortificaui/manifestat se agnoscere ꝙ peccatū consistit in declinatiōe a recto. ad instar siqdē uirgā rectā tortificātis describit peccantē: q̃a sedm ueritatē pct̄m cōsistit in actiōe obliq̄ relatiue ad rectū moral̃r. Dicēdo aūt & nō ꝓfuit mihi/māifestat pct̄m nō solū cōtrariari bono hōesto p hoc ꝙ cōtrariat̃ recto/ sed ēt cōtrariari bono tā utili q̃ꝫ delectabili. Et uerꝫ dicit: q̃a q̃ꝫuis materia in q̄ peccat̃ sit q̃ñ ꝙ hoī peccāti utilis aut delectabilis, ipm tū pct̄m nec utile ei ē nec delectabile.

ℂ Liberauit animam suam ne pergeret in interitum/sed viuēs lucem

videret. Iuxta hebræum habetur. Redemit animam suam a transitu in foueam: & vitam suam in luce videbit. Introducto deo prospiciente super homines/ & homine peccatore pœnitente confitendo deo peccatum suum, debebat consequenter subiungi locutio dei (quæ principaliter intenditur) & tamen tacita locutione dei/describitur effectus dicendo de homine pœnitente, redemit animam suam / procul dubio pœnitendo & confitendo peccatum suum deo: redemit autem tum a transitu in foueam sepulchri (per quod insinuatur q᷑ propter peccatum merebatur mori) tum ab aduersitatibus præsentis uitæ / dicendo & uitam suam in luce uidebit: significat enim per lucem prosperitatem: & per hoc insinuat q᷑ per peccatum merebatur pati aduersitates præsentis uitæ. Et dicendo redemit / manifestat q᷑ huiusmodi humilis pœnitudo/uim redemptionis habet a malis præsentis uitæ quæ homo meritus est peccando. est enim ut elihu putat, uera pœnitentia tanq̃ precium sufficiens ad liberandum hominem a merito pœnarum/quod meritum incurrerat peccando. Et hinc elicitur modus loquendi quo deus loquitur homini uere pœnitenti: uidelicet non imputando ad pœnam homini peccatum quod fecerat. arbitratus est siquidem elihu q᷑ deus gubernando homines/ statuerit uere pœnitentibus non imputanda fore peccata ad pœnam, ita q᷑ ipsa pœnitentia sit loco pœnæ. & propterea deus loquitur pœnitenti non noua aliqua actione: sed seruando statutum suum, loquitur negatiue / hoc est non imputãdo peccatum ad pœnam. Et ad hunc loquendi modum insinuandum introduxit deũ respicientem super homines tanq̃ incumbentem gubernationi hominum secundum statuta ab ipso deo: & introducit hominem uoluntaria pœnitudine redimere uitam suam ab aduersitatibus & morte. Immutatus itaq; deus loquitur homini mutato de peccatore in pœnitentem / non imputando ei peccata ad pœnam. ☞ Aduerte prudẽs lector q᷑ elihu errans in principio/errat consequenter in conclusione: nam ex hoc q᷑ errauit putans sancta opera hominis mereri duntaxat bona præsentis uitæ/ & peccata non imputari nisi ad pœnas præsentis uitæ, errauit consequenter in hoc q᷑ posuit deũ ignoscere pœnitenti/non conferendo internum gratiæ donum in anima pœnitentis / sed non imputando ad pœnam præsentis uitæ peccata commissa.

Ecce hec omnia operatur deus tribus vicibus per singulos. Vt reuocet animas eorum a corruptione: et illuminet luce viuentium. Iuxta hebræũ habetur. Ecce omnia hec operabitur el, bis ter cum homine. Ad faciendum reuerti animam eius a fouea: ad illuminandum in luce viuentium. Explanatis tribus modis quibus immutatus deus noua locutione loquitur homini interuenientibus mutationibus ex parte hominis, adiungit elihu q᷑ omnia hæc supra dicta operatur deus fortis cum homine non semel sed bis aut ter ad bonum hominis in præsenti uita: ad reuocandum eum a morte / ad dandum illi prosperitatem uiuentium in hoc sæculo. ☞ Vbi prudens lector collige q᷑ quanuis inter istos tres loquendi modos multæ insinuentur differentiæ (puta q᷑ locutio p̃ma fit reuelãdo per somnia seu uisiones/secũda curãdo ægritudines/tertia nõ imputãdo pctã ad pœnã: & sir in p̃ma interuenit mutatio hois ex usu sensuũ in alienatione ab usu sensuũ/in scda uero mutatio tã ãgeli q̃ hois recti ad supplicandũ/in tertia

autem mutatio hominis peccatoris in uere pœnitentem, conueniunt tamē omnes in hoc ꝙ finis ac fructus est uitatio malorum præsentis uitæ & assecutio bonorum præsentis uitæ. hæc enim manifeste subiungit elihu describendo uitationem malorum per reuersionem a transitu in foueam sepulchri & periculorum: acquisitionem uero bonorum per illuminationem in luce prosperitatis uiuentium in hoc sæculo. Et hic finitur sermo elihu ad iob de ratione dictorum: ꝙ scilicet deus non respondet iobi. per hæc enim manifestasse se arbitratur elihu ꝙ frustra iob cupit respōsionem dei nisi mutetur de peccatore in uere pœnitentem: quia deus ipse non mutatur.

¶ Attende iob/audi me: tace ꝛ ego loquar. Repræhensurus elihu dicta iobis superius recitata/inuitat eum ad tacendum audiendum & attendendum sermoni suo. Si sunt sermones responde mihi. Ne uideatur negare iobi tempus respondendi ad prædicta / offert illi commoditatem respōdendi anteq̄ transeat ad sermonem principaliter intentum. Volo enim te apparere iustum. Iuxta hebræum habetur. quia Volui iustificare te. Habere se intentionem rectam erga iobem dicit elihu. accendit siquidem iobem ad respondendum obiectis, quia non appetit damnationem sed iustificationem iobis. Et dicit uolui / insinuans ꝙ cum hac intentione incœpit loqui. ¶ Si non sunt/audi me: tace ꝛ docebo te sapientiam. Vide arrogantiam iuuenilem.

CAPVT ·XXXIIII.

PRonunciās itaq; elihu / etiam hec locutus est. Iuxta hebræum habetur. Et respondit elihu ꝛ dixit. Promiserat in præcedenti capitulo respondebo tibi: exequitur modo. Audite sapientes verba mea: et scientes auscultate me. Sermonem responsiuum dirigit non tam ad iobem q̄ ad socios iobis. quos uocat sapientes & scientes / tanq̄ arbitros atq; censores dicendorum: & quos paulo ante arguerat insufficientiæ / modo inuocat tanq̄ doctos & sapientes. Cerne passionem: ut ipse loqueretur arguit illos/ ut dicta eius probentur laudat illos. ¶ Auris enim verba probat: ꝛ guttur escas gustu diiudicat. Rationem reddit quare rogat eos ut audiāt & auscultent uerba eius: quia auris officium est discernere uerba / quemadmodum officium palati est discernere cibos. & hoc superius iob dixerat. ¶ Iudicium eligamus nobis: ꝛ inter nos videamus quid sit melius. Iuxta hebræum habetur. Iudicium electum est nobis: cognoscemus inter nos quid bonum. Non eligendum sed iam electum & in præcedenti capitulo manifestatum iudicium / discutiendum ac tractandum dicit: quia iam proposuerat causam discutiendam ex uerbis iobis sumptam. & consequenter tanq̄ socios ad discernendum & iudicandum simul cum ipso inuitat, dicendo cognoscemus inter nos quid bonum / in electa causa est.

¶ Quia dixit iob: iustus sum/ꝛ deus subuertit iudicium meum. Iuxta

hebræum habet. Quia dixit iob: iustificaui & el fecit recedere iudicium meum. Fideliter refert elihu uerba iobis scripta in cap. 27. iuxta hebraicá ueritatem: nec digreditur elihu ab electa & proposita materia/sed eandem sub aliis uerbis resumit. Aduerte tamen q iob dixerat hæc ad significandum q deus affligendo eum posuerat iudicium iobis seorsum/hoc est non usus fuerat iustitia punitiua: elihu uero interpretatus est iob dixisse q deus fecit iniustitiam. & contra hunc sensum lõgo sermone inferius inuehetur. In iudicando enim mendacium est. Iuxta hebræum habetur. Super iudicium meum faciam mentiri. Hæc sententia relatiue ad deũ (hoc est ad iudicium factum aut faciendum a deo) nunq̃ inuenitur dicta a iobe: si refertur autem ad iudicium a sociis factum, inuenitur dicta a iobe bis: semel in cap. 6. & iterum in cap. 21. utrobiq; enim arguit socios falsitatis: & quod amplius est in cap. 13. arguit eos doli pro deo. Et iuxta hunc sensum fideliter refertur hanc sentẽtiam dixisse iobem: uez q faciet mendaces censentes afflictionem suam esse dei iudicium puniens ipsum. et violenta sagitta mea absq̃ vllo peccato. Iuxta hebræum clarius legeretur. confractus sagitta mea absq̃ scelere. Et dixit iob hoc in cap. 16. iuxta hebraicam ueritatem. ibi enim dixit & iurauit se esse mundum: & scissum se descripsit a sagittariis. Dictio interpretata scelere/illa est quæ sonat peccatum ex contemptu. & ut diximus hæc ad electã spectãt materiam: & ideo absq; digressione recitata sunt.

¶ Quis est vir vt est iob: qui bibit subsannationem quasi aquam? Resumpta materia/inuehitur primum in personam iobis, deteriorem dicẽs ipsum hominibus cæteris: probans hoc a tribus. primum quia quasi pro refrigerio animi utitur subsannatione/ad instar bibentis aquam pro refrigerio. Et quia elihu nõ explicat subsannatos, ideo ambiguũ restat an intendat subsannationẽ sociorum/an de subsannatione diuini iudicii circa eũ: appellãdo subsannationẽ dictũ iobis de ppria innocẽtia: eo q dicendo se innocentẽ tã uehementer afflictum/in derisum ponebat iudicia dei, ut ipsi putabant. Et hic sensus uidetur cõplectendus: q directe cõsonat metaphoræ potus aquæ ad refrigeriũ. putabãt. n. isti q iob sic se cõsolaretur eximẽdo se ab iniqs/qui merentur ppter pctã sua puniri. Qui graditur cũ operantibus iniquitatẽ: & ambulat cum viris impiis. Probat secundo iobem deteriorem ex eo q ibit in societate operantium iniquitatem: & tertio ex eo q perseuerat cum uiris impietatis. ideo deterior cæteris censetur iob, quia subsannationi diuinorum iudiciorum adiungit perseuerantem impietatem in animo & iniquitatem in opere. Dixit enim: non placebit vir deo/etiam si cucurrerit cum eo. Iuxta hebræũ habetur. Non proderit viro in complacere suo cum elohim. Et est sensus q complacentia bonorum operum secundum legem dei/non proderit homini: hoc est q bene facere ex amore dei gubernatoris ac iudicis/non proderit homini. Duo autem dicta circa hoc fuerant a iobe in cap. 30. alterum per modum exceptionis/q non prosunt preces ad deum pro cuitãda morte quando homo iam est confractus ægritudine ad mortem. alterum q ipse iob uacauit operibus misericordiæ: & quando sperauit bonum uenit malum/quando expectauit lucem uenerunt tenebræ. ex his siquidem dictis a iobe/elicita est ab elihu hæc sententia hic recitata. & fideliter quidem/intelligendo q nõ proderit ad bona præsentis uitæ: hoc est q non oportet prodesse ad bona præsentis uitæ. in hoc. n. sensu habetur hæc

sententia ex iobe. Et recitantur etiam hæc ab elihu/quia pertinent ad propositam materiam: immo sunt uelut anima materiæ propositæ. iob siquidem afflictus affirmando se iustum, super hoc se fundat q̃ sancta & deo gratissima opera hominis non oportet prodesse homini ad bona præsentis uitæ: cuius cõtrarium sentiebant elihu & tres iobis socii/& sapientes ab eis superius citati.

IDeo viri cordati audite me. Tanq̃ indignus refutatur iob peior omnibus: & socii eius tanq̃ uiri cordis (hoc est uigentes corde/uigentes uoluntate bona) præferuntur audituri. absit a deo impietas/ꝛ ab omnipotente iniquitas. Incipit elihu repræhendere dicta iobis recitata. & quia male interpretatus uerba iobis/intellexerat iobem dixisse q̃ deus secum iudicium iniustum fecisset, ideo defendẽdo iustitiam dei inchoat elihu ab hoc: uidelicet q̃ longe est a deo impietas in animo & iniqtas in opere. & primo deus noiatur el/secũdo saddai: quæ nomina sunt sæpe exposita. ¶ Opus enim hominis reddet ei: ꝛ iuxta vias singulorum restituet eis. Probat diuinam iustitiam ab utraq̃ parte iustitiæ: uidelicet a reddere ius & a nõ facere iniquũ. Et primam quidem partem affert dicens. quia reddet homini iuxta opus eius: & nõ solum iuxta opus sed etiam iuxta uiam (hoc est studium) uniuscuiusq̃. Alteram uero partem subiungit. Vere enim deus non condemnabit frustra: nec omnipotens subuertet iudicium. Iuxta hebraeũ hr. Etiam profecto el non impiabit: ꝛ saddai non tortificabit iudicium. Quia caremus uerbo correspondente uerbo hebraico, ideo usurpamus impiare pro censere impium. & est sensus q̃ certum est deum fortem non iudicare impium eum qui non est impius: & similiter omnipotentem non tortificare iudicium.

¶ Quem constituit alium super terram: aut quem posuit super orbẽ quem fabricatus est? Iuxta hebraeũ hr. Quis visitauit super eum terrã: et quis posuit habitabilem vniuersam eam? Intendens elihu probare utrãq̃ partem iustitiæ diuinæ, incipit a parte negatiua/quam ultimo proposuerat. probat .n. q̃ deus non facit tortum, ex hoc q̃ ipse est qui iudicat mundum & non accipit personã hominis: hæc. n. duo argumenta assumit. Et primæ quidem rationis neruum constituit super diluuiũ uniuersale/dicendo quis uisitauit super eum (hoc est hominem) terram? quasi dicat nisi ipse deus. Vere. n. deus uisitauit terram diluuio super hominem: hoc est propter peccata hominis. puniuit. n. terram cum omnibus animantibus propter hominem. Et quia saluauit noe cum filiis a quibus habitatus est orbis terrarum, ideo subiungit & quis posuit habitabilem uniuersam eam/scilicet terram? quasi dicat nisi ipse deus. Opus itaq̃ dei quo puniuit terram diluuio uniuersali propter hominem/saluando aliquos ad habitandum uniuersum orbem, affertur primum. & deinde augendo opus dei quod posset iuste facere subiũgit. Si direxerit ad eum cor suum: spiritum illius ꝛ flatum ad se trahet. Deficiet omnis caro simul: ꝛ homo in cinerem reuertetur. Iuxta hebraeũ hr. Si ponet ad eum cor suum: spiritum suum/ꝛ flatum suum ad se cõgregabit. Cõsumetur omnis caro simul: ꝛ homo in puluerem reuertetur. Pronomen eum demonstrat hominem. & est sensus q̃ si deus ponet cor suum ad hominem exactius discutiendum iudicandum ac puniendum, deus congregabit ad seipsum spiritum suum ac flatum suum. Metaphora

est ad instar hominis continentis in seipso quæ sua sunt, spiritus .n. dei congregandus ad deum/sonat communicationem seu conseruationem spiritus (hoc est rationalis animæ) in hominibus: flatus uero communicationem seu conseruationem animæ sensitiuæ, quæ in uiuentibus seruatur respirando uel aliquo proportionali. Est itaq; sensus q; si deus uellet exactius punire hominem/subtraheret communionem uitæ rationalis ac sensitiuæ: ac per hoc periret simul omnis caro animalium piscium & auium / & homo in puluerem reuerteretur. Apte elihu operi diuino in diluuio uniuersali propter peccata hominum, ánectit opus dei quod posset iuste facere/propter peccata hominum delendo totaliter hominem cum omnibus animantibus. Et facilitas operis insinuatur in hoc q; sola congregatione ad se spiritus sui & flatus sui/hoc faceret deus: quod est dicere q; sola subtractione communionis suæ hoc faceret. Apte inquam: quia hinc apparet q; in diluuio uniuersali de⁹ nō exercuit iustitiā exacte cū gñe humāo, sed clementer saluauit quosdā ad ꝓpagatiōem humani gñis & quædā aīalia ad ꝓpagationē aīalium.

¶ Si habes ergo intellectum/ audi quod dicitur: & ausculta vocem eloquii mei. Iuxta hebræū hr. Et si intelligentia/audi hoc: ausculta vocē verborum meorum. Attulerat elihu duo diuina opera propter peccatum hoīs: alterum factum/alterum quod posset facile facere: & non explicarat quorsum hæc attulerit. & ideo dirigendo sermonem ad iobem ait. & si est intelligentia tecum ad penetrandum mysteria horum dictorum, audi/ausculta &c. ¶ Nunquid qui nō amat iudicium sanari potest? Iuxta hebræū hr. Num etiam osor iudicii dominabitur? Declarat quorsum hæc diuina opera attulerit: ye3 ad ostendendum q; deus non inique iudicat puniendo. declarat autem deducendo ad absurda quattuor. Quorū primum est num etiam osor iudicii dominabitur/simpliciter & absolute. q̄uis .n. multi principes osores iuris dominentur ad tempus/dominentur alicubi, non solum tamē absurdum sed impossibile est q; osor iudicii dominetur simpliciter & absolute: hoc ē ubiq; semper & super omnia. opera .n. duo allata monstrant deum dominari simpliciter & absolute. et quomodo tu eum qui iustus est in tantum condēnas? Iuxta hebræū hr. et num iustum multum impiabit? Alterum absurdum deducitur: & metri causa iustum multum dicit pro multitudine iusta/perinde ac si dixisset num multitudinem iustam impiabit. Ex operibus .n. allatis apparet q; deus genus humanum fere totum puniuit/& totum punire posset: & si deus inique iudicaret, sequeret̄ hoc absurdum q; multitudinem iustam censeret impiam. ¶ Qui dicit regi apostata: qui vocat duces impios. Iuxta hebræū hr. An dicendum regi beliiabal: impius ad principes? Tertium absurdum est q; esset dicendum uniuersorum regi beliiahal (hoc est absq; iugo iustitiæ) si deus iudicaret inique. Quartum autem absurdū est q; dicendum esset impius agmini angelorum qui sunt ministri dei/qui hic appellanē principes seu nobiles. si .n. deus iudicaret inique, ministri quoq; eius impii essent exequēdo. Et addidit hoc elihu/carpendo iobem, qui dixerat in cap. 9. terra data est in manu impii/& in cap. 16. q; de⁹ dedit eū in manu iniq: loquens utrobiq; de satana. ¶ Qui non accipit personas principum: nec cognouit tyrannum cum disceptaret contra pauperem. Ecce altera ratio ad manifestandum q; deus non iudicat inique: & argumentum est satis clarum. Hebraice tamen sententia hæc scribitur sic.

Qui non eleuauit facies principum / & non est agnitus diues coram paupere. Vitium acceptionis personarum excludit a deo ex negatione respectus in iudicio ad dominos & ad diuitē litigantem cum paupere. opus. n. manuum eius sunt vniuersi. Rō quare non accipit personam hominis/redditur ex eo q̄ omnes homines sunt opus manuum dei. ex hoc enim manifesta ratio consurgit q̄ deus nullam habet rationem respiciendi magis dominum q̄ seruum/diuitem q̄ pauperem, nec ex parte sui nec ex parte eorum: utpote qui eos omnes fecit pares in natura. paritas. n. significatur per ministerium manuum diuinarum: ita q̄ non fecit diuitem propriis manibus & pauperem per ministros.

¶ Subito morientur. Postq̄ probauit partem negatiuam (vez q̄ deus non iudicat iniuste) probat partem affirmatiuam prius ꝓpositam: vez q̄ deus reddit unicuiq̄ secundum opera eius. Et ut penetres ordinem atq̄ uim progressus subiuncti, scito q̄ elihu utens illa philosophorum regula si unum contrariorum est inuenitur quoq̄ & alterum/format duas distinctiões. Altera est deus punit quosdam principes repētina morte/extinguendo simul principatum: quosdam autem punit occidendo quidem principes sed relinquendo principatum. Altera est deus quosdam punit absq̄ spatio pœnitētiæ post percussionem: quosdam autem punit dando eis post percussionem tēpus pœnitendi. Et intendit per hæc percutere iobem/collocādo eum sub hoc ultimo membro: ut clare uerba ipsius elihu in calce huius capituli testantur. ¶ Declaraturus itaq̄ q̄ de⁹ reddit unicuiq̄ secundum opera eius, declarat hoc in principibus/continuando præcedentem sententiam q̄ deus non respicit in iudicio principes plusq̄ alios. Et introducit diuinam iustitiam quæ quandoq̄ exercetur repentina morte tyrannorum cum extinctione principatus. & mors quidem repentina describitur dicendo subito morientur / principes aliqui: extinctio uero principatus describitur subiungendo. et in media nocte turbabuntur populi & pertransibūt: & auferent violentū absq̄ manu. Iuxta hebræum hr̄. & media nocte trement populus & transibunt: & facient recedere fortem non in manu. Describitur repētina mors principis in medio noctis, ita q̄ in ipsa media nocte/audita repentina morte principis surgit populus tanq̄ tremens, eo q̄ in illo principio sunt tanq̄ nesciētes quid agant: sed animæquiores e[?]ecti transibunt discurrendo ciuitatem & facient recedere fortem (hoc est & facient ut in ciuitate non sit fortis: hoc est non sit aliquis princeps) & hoc facient non in manu: hoc est non occidendo nec percutiendo nec uiolentia aliqua sed consilio libertatis seruandæ/ex quo de⁹ liberauit eos de manu tyranni. ¶ Oculi. n. eius super vias hominum: & omnes gressus eorum considerat. Ratio mutationis tantæ redditur ex parte diuinæ gubernationis. describitur. n. deus uidens studia hominum & opera eorum omnia. ¶ Non sunt tenebræ et nō est vmbra mortis: vt abscondantur ibi qui operantur iniquitatem. Ne obiiceretur diuinæ uisiōi q̄ tenebræ aut umbra mortis impediunt diuinam uisiōem ab intuitu operantium iniquitatem, excludit elihu hæc impedimenta/dicēdo q̄ nec tenebræ nocturnæ nec umbra mortis (hoc est loca horrēda præ se ferentia mortem: qualia sunt subterrāea loca) efficiūt q̄ abscōdantur ibi hoc est in diuino intuitu, operātes iniquitatem. Et declarat per hoc q̄ peccata commissa siue in tenebris nocturnis quo ad tempus/siue in locis obscu-

nissimis significatis per umbram mortis, uidentur a deo. Potest tamen altius interpretãdo intelligi q̃ elihu insinuat negationes & priuationes non impedire uisionem dei: contra philosophos negãtes huiusmodi defectus cõpræhendi inter ea quæ uident᷑ a deo. ¶ Nec.n. vltra in hominis potestate est/ vt veniat ad deum in iudicium. Iuxta hebræũ hr̃. Quia non super hominem ponet adhuc: ad eundum ad el in iudiciũ. Cerne prudens lector q̃ elihu inchoauit primam distinctionem/ describendo primum illius membrum in repentina morte principis &c. & quia in eodem casu uerificatur quoq̃ diuina punitio absq̃ spatio pœnitentiæ, ideo anteq̃ alterum primæ distinctionis membrum prosequatur/ inchoat distinctionem secundã: vz q̃ deus puniendo aliquos/ non dat quandoq̃ tempus pœnitendi & quandoq̃ dat. Inchoat autem manifestando primum huius distinctionis membrum dicens, quia nõ ponet super hominem (hoc est in facultate hominis) adhuc ad eundum / hoc est tempus amplius eundi, ad el/ deum fortem, in iudicium/ hoc est pro iudicio decreto pœnitentibus. Et introducit᷑ hæc clausula cum coniunctione quia/ ad manifestãdum q̃ deus puniuit tyrannum morte repentina priuando illum ex proposito diuinæ iustitiæ tempore pœnitentiæ post punitionem. Tria itaq̃ coinciderũt in illa iustitia: vz punitio principis/ extinctio principatus & priuatio temporis pœnitendi. ¶ Conteret multos & innumerabiles: & stare faciet alios pro eis. Iuxta hebræũ hr̃. Frãget fortes/ non inuestigatio: & fecit stare alios pro eis. Ecce alterum membrũ primæ distinctionis. in primo membro continetur contritio principum cum extinctione principatus: in hoc uero contritio principum non extincto principatu. Et contritio quidem principum significatur dicendo franget fortes, & q̃m non est sicut primus modꝰ rarus/ sed frequens est iste modus diuinæ iustitiæ, ideo adiungitur non inuestigatio: hoc est quorum non est inuestigatio. Non extinctio uero principatus significatur dicendo & fecit stare alios pro eis/ proculdubio succedentes in principatu. ¶ Nouit.n. opera eorum: & idcirco inducet noctem & conterentur. Iuxta hebræũ hr̃. Ideo faciet cognoscere opera eorum: & voluet noctem & conterentur. Alterũ membrum secundæ distinctionis non solum scribitur sed infertur dicendo, ideo/ hoc est quia quosdam punit absq̃ tempore pœnitendi, ideo consequens est q̃ detur alterũ mẽbrum: quia quandoq̃ punit tollendo principem & principatum & tempus pœnitendi/ & quandoq̃ punit tollendo principem sed non principatum, ideo consequẽs est ut quãdoq̃ puniat dando tempus pœnitendi: hoc.n. reliquum erat. Et hic puniendi modus describitur dicendo cognoscere faciet deus opera eorum .i. principum opera mala, & uoluet noctem & conterentur. E regione prioris dicti (vz media nocte) dicit uoluet noctem: iuxta consuetum loquendi modum significans noctis partem post mediã noctem, consueuimus.n. dicere de sole post summum ascensum ad meridiem quum incipit descendere q̃ uoluit se: & hoc loquendi modo significatur secunda medietas noctis/ dicendo uoluet noctem. Et significatur per hoc q̃ deus uoluet noctem quandoq̃ puniendo: hoc est puniet extendendo contritionem pro tempore pœnitendi, utitur.n. hac metaphora e regione contritorum media nocte. illorum.n. punitio caruit reuolutione noctis/ quia extincti sunt media nocte: isti autem describuntur media quidẽ nocte (hoc est quum minus crederent & funditus quiescerent) contriti/ sed cum reuolutiõe noctis:

hoc est cum tempore pœnitendi post percussionem concesso. Assumit autẽ metaphoram ex nocte potiusq̃ ex die, tum quia nox congruit afflictionibus: tum quia inopinatas describit punitiones, improuisum autem nocti quadrat. ¶ Quasi impios percussit eos in loco videntium. Iuxta hebræum hr. Pro impiis applausus eorum in loco videntium. Declarat illam particulam faciet cognoscere opera eorum. & dictio interpretata applaus9 / significat percussionem manuum: quæ quia solet fieri quandoq; iocando, ideo ad excludendum iocum dicit q̃ applausus eorum erit pro impiis: hoc est q̃ in loco publico quasi in spectaculo applaudent contritis principibus non ioco sed pro impiis. declarat. n. modum quo deus faciet cognoscere opera eorum. Et intendit elihu per hoc dicere q̃ iob contritus est a deo cum reuolutiõe noctis ut possit pœnitere: percussus autem ut cognoscantur iniqua opera ei9 / & patiatur derisiões publicas reputat9 impius, quas irrisiones ipse iob dixerat sibi inferri in cap. 30. ad mordendum. n. iobem ordinat elihu sermonem de modis diuinæ iustitiæ.

¶ Qui quasi de industria recesserunt ab eo: & omnes vias eius intelligere noluerũt. Ut peruenire facerent ad eum clamorem egeni: & audiret vocem pauperum. Iuxta hebræũ hr. Qui ideo recesserunt a post eũ: & omnes vias eius non intellexerunt. Ad faciendum venire sup eũ clamorem pauperis: et clamorem pauperum audiet. Coniunctio ideo refertur ad causam peccati recessus a deo. & describuntur isti ideo recedẽtes a sequela dei & non intelligentes uias eius quia opprimũt pauperes. Auaritia itaq; principum ratio declinandi a lege dei describitur. & pauperum oppressio describitur a clamore eorum super deum tolerantem: & clamor pauperum describitur exauditus in contritione istoꝝ auarorum principum. Describitur autem exauditio in futuro, ad insinuandum q̃ deus non statim punit istos sed differt quandoq; punitionem eorum / tandem tamẽ exaudiet clamorem pauperum. Et per hæc quoq; intendit accusare iobem auaritiæ: & q̃ tandẽ deus audiuit clamorem pauperum conterendo iobem. Propter quod & subiungit.

Ipso. n. concedente pacem / quis est q condẽnet, ex quo absconderit vultum / quis est qui contempletur eum: & super gentes & super oẽs homines. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Quia ista particula unicam compræhendit sententiam iuxta hebraicam ueritatem, ideo afferenda est simul ut iacet in hebræo. Et ipse faciet quiescere & quis impiabit / & celabit faciem & quis videbit eum: & super gentem & super hominem simul. A regnare hominem hypocritam / a deceptore populi. Dictio interpretata deceptore / ponitur ad supplẽdum nomẽ quo carem9, significans eum qui facit impingere. princeps. n. hypocrita decipiendo populum facit eos impingere in opinionem bonam de eo. Non sat fuit elihu describere iobem contritum tandem propter suam auaritiam: sed quia iob dixerat in cap. 29. narrando suam olim prosperitatem deum fuisse secum / & in cap. 31. narrauerat sua multa opera bona, ideo elihu sub prætextu reddẽdæ rationis quare deus differt punitionem auarorũ principum / quare differt exauditionem clamoris pauperum qui opprimuntur, describit (in genere tamen) iobem hypocritam: ut subiuncta eius uerba manifestant. Et nequaq̃ iobis operibus bonis sed diuinæ authoritatis libertati ascribit prosperitatem præteriti tẽ

poris dicendo. & ipse deus faciet quiescere aliquem absq; turbatione quacunq; , & quis impiabit ? quasi dicat nullus: nullus.n. censebit impium quem deus non turbat. credebat.n. elihu aduersitates euenire dũtaxat propter peccatum: & propterea dicit q; dante deo quietem alicui/nullus censet eum impium. & ipse deus celabit faciem/ hoc est ad instar celantis propriam faciem subtrahit iudicia sua quibus cognoscitur iudex hominũ, & quis uidebit eum iudicem? quasi dicat rarus aut nullus durante occultatione faciei ; Et quia has diuinas dissimulationes descripserat absq; explicatione hominum & uitiorum, ideo relatiue ad homines explicat dissimulationes istas fore tam super gẽtem q; super singularẽ hominẽ dicendo & super gentem & super hominem simul: relatiue uero ad uitia explicat dissimulationes istas respectu hypocritæ principis/ dicendo a regnare hominem hypocritam. est.n. ordo literæ & ipse faciet quiescere & celabit faciem tam super gentem q; super singularem hominem a pœnis quas meretur homo hypocrita regnans qui facit impingere populum. est.n. princeps hypocrita proponendo suas simulationes tanq; ponens offendiculum in quod impingat populus declinando a uero in falsum: hoc est in opinionem bonam de principe malo. Et nihil dicit hic de peccatis populi ꝓpter quæ de⁹ faciat regnare hypocritã: qđ tñ in uulgata æditione legit.

¶ Quia ergo ego locutus sum ad deum: te quoq; nõ prohibebo. Iuxta hebræũ longe aliter hr. Quia ad el eleuauit: toleraui/non destruam. Modus quo princeps hypocrita decipit populum describitur: ve3 colendo deum & orando ad deum eleuata uoce. oratio siquidem hypocritæ redditur pro ratione decipiendi populum/dicendo. quia ad el/deum fortem, hypocrita eleuauit/hoc est eleuata uoce dixit, toleraui non destruam: hoc est tu scis deus q; aliqua mala non puniui sed toleraui ne destruerem: hoc est ut euitarem scandala & magna mala. ¶ Si erraui / tu doce me. Iuxta hebræũ hr. Absq; videbo/tu doce me. Prosecutio est orationis hypocritæ/ petentis a deo, absq; uidebo/hoc est præter illud quod ego uidebo iudicandum/faciendum/uitandum, tu deus doce me/quid agendum/quid uitandum/quid iudicandum. si iniquitatem locutus sum/vltra non addam. Iuxta hebræũ hr. si iniquitatem operatus sum/non addam. Sancta profecto oratio nisi esset simulata. docuerunt siquidem philosophi/principes mundi simulatos cultus dei, ut populus min⁹ putet pati se iniustum. ¶ Nunquid a te deus expetit eam quia displicuit tibi? Iuxta hebræũ hr. Nunquid a tecum emendabit illam? quia abominatus es. Descripto hypocrita tolerato a deo/non potest se continere elihu quin manifestet explicite q; iobem pinxerit propriis coloribus. iobi siquidem dicit nunquid a tecum/subaudi prodiet quod emendabit ipsam hypocrisim. Et in idem redit sensus si legitur restituet ipsam. obstinatus.n. describitur iob in sua hypocrisi. Et eiusmodi obstinatio significatur dicendo nunquid a tecum qđ emendabit illam? quasi dicat nequaq;. & ratio subiungitur quia abominatus es emendationem/dicendo te esse iustum & deum non fecisse iustitiam. tu.n. cepisti loqui ꝛ non ego. Iuxta hebraũ hr. quia tu eliges ꝛ non ego. Rationem reddit elihu quare ipsum iobem sic uituperauerit. quia tu eliges/hoc est quia tu post percussionem elegisti disputare de iudiciis dei, & non ego/elegi hanc materiam quæ cogit me ad dicendum ista pro defensione diuinæ iustitiæ. Futurum eliges ad insinuandum perseuerantiam electæ materiæ ponitur. q; si quid nosti

melius loquere. Iuxta hebræũ hr̃. & quid sciuisti loqui? quasi dicat nihil. Arguit iobem q̃ quum elegerit uiam impœnitentiæ profitendo se iustum/nihil sciuerit dicere ad tuendam suam iustitiam.

¶ Viri intelligẽtes loquãtur mihi: & vir sapiẽs audiat me. Iob aũt stulte locutus ẽ: & verba illius nõ sonãt disciplinã. Parui refert q̃ hebraice hr̃. Viri cordis dicẽt mihi: & vir sapiẽs audiẽs me. Iob nõ sapiẽdo loquetur: & verba eius nõ intelligẽdo. Indignũ censet iobẽ ẽt ut audiat sermones ipsius elihu: dicendo q̃ hoĩes cordis debent esse alloquentes ipsum elihu & sapiens debet esse audiens eũ, iob aũt perseuerabit loquendo absq̃ sapientia & absq̃ intellectu. Et per uiros cordis intelligit hoĩes seruantes cor mundũ/uel saltem redeuntes ad cor: per sermonem uero absq̃ intellectu intelligit sermonem uacuũ sñtiis dignis ut intelligãtur.

¶ Pater mi probetur iob vsq; ad finem. Parui refert q̃ hebraice hr̃. vsq; semper. Cõuertendo sermonem ad deum, supplicat elihu deo tanq̃ patri suo / tanq̃ patri iustorum: ad tollendam suspitionem odii seu liuoris aduersus iobem/ ad insinuandum q̃ ex amore iustitiæ & iustoꝝ (utpote filiorum dei) petit ut perseueret punitio iobis usq; semper: utpote impœnitentis. Et dictio interp̃tata probet̃/ rectius hoc in loco interp̃taretur discernat̃: q̃m non ad probandũ sed ad discernendũ iobem a iustis petit perseuerare afflictionem. Potest tamen quadrare probetur/intelligendo q̃ elihu utit̃ uocabulo iobis appellantis suã afflictiõem nõ punitiõem sed ꝓbationem: ita q̃ illudendo iobi dixerit probetur usq; semper / nõ finiatur ista probatio: hoc est ista afflictio quam non ueretur uocare probationẽ. ne desinas ab hoie iniquitatis. Iuxta hebræũ hr̃. super respõsionibus in viris iniquitatis. hoc est affligatur semper propter respõsiones suas solitas in uiris iniquitatis: hoc est quia respõsiones eius sunt responsiões uiri iniqui. ¶ Qui addidit super peccata sua blasphemiã. Iuxta hebræũ hr̃ scelus. est. n. dictio illa quæ significat peccatum ex contemptu: q̃a addidit super priora peccata auaritiæ & hypocrisis / pc̃m cõtemptus tã hoĩum q̃ dei. utrũq;. n. subiungit. inter nos interim cõstringatur/ & tunc ad iudiciũ ꝓuocet sermonibus suis deum. Iuxta hebræũ hr̃. inter nos plaudet & multiplicabit dicta sua ad eũ. Describitur iob contẽnens socios ad instar plaudentis percussiõe manuũ. nõ q̃ iob leuitatem hanc cõmiserit: sed quia iob dixerat se conuertere sermones suos ad deum disputaturus cum deo potiusq; cum hoĩbus, interp̃tatus est elihu q̃ iob despexerit socios/ & q̃ paruipenderit deum multiplicando dicta sua ad deum disputando: quum tñ secũdum ueritatem iob ideo non cum hoĩe sed cum deo cãm suam agere diceret quia non homo sed deus uidebat intima cordis eius & ueram rationem afflictionis eius. ¶ Et tu prudens lector potes facile perpendere q̃ ideo elihu distinxit suprascriptos modos diuinæ iustitiæ & dilatiõem punitionis hypocritaꝝ/ut confutaret iobem secundũ utrũq; tempus: ꝓsperitatis vz ꝓteritæ & aduersitatis præsentis. accusat. n. eum hypocrisis in ꝓsperitate, & q̃ ideo tũc reputatus est iustus quia deus differebat punitionẽ eius: accusat quoq; eum obstinationis in aduersitate/q̃ deo dante ei post percussionem tẽpus pœnitendi abominetur pœnitentiã. finis. n. huius capituli testatur q̃ ad cõfusionem iobis dicta sua ordinauerit elihu.

Rñdit

Respondit igitur elihu,& hec rursus locut⁹ ē. Iuxta hebræū hr. Et respondit elihu & dixit. Insinuatur q elihu expectauit an iob respōderet aliquid: & iobe tacente/ ipse prosecutus est responsionem pro/missam ad dicta iobis assumpta in cap .33. Nunquid equa tibi videtur tua cogitatio. Sententia optime redditur: iuxta hebræum enim scribitur. Nunquid hoc cogitasti ad iudiciū: hoc est nūquid hoc quod subiūgā cogitasti quadrās iudicio/ quadrās recto discursui rationis: quasi dicat minime. intēd. t. n. sub iungere q iobis dicta contra sese pugnant. Vt diceres iustior sum deo. Iuxta hebræum hr. dixisti iustificare ego ab el. ita iacet in hebræo. Recolito tamen quod diximus in cap. 32. vcs q præpositio hebraica anceps est ad præ uel ad ab. & quia interpretes intellexerunt tam ibi q̄ hic significari præ, ideo trāstulerunt comparatiuum: nos autem exacte scrutando quid quadrat tum ueritati tum contextui/ transferri fecimus ab. nam falsum est q iob dixerit iustior sum deo: uerissimum autem est q iob dixit se iustificaturum causam suam apud tribunal diuinum: ut clare patet in cap. 23. Contextui quoq; subiunctorum dictorum a iobe minus quadrat illud iustior sum deo: & ual de quadrat hoc/ sc3 iustificabor ego ab el: ut clare patebit. Nec mireris ob incongruum sermonem/ iustificare ego ab el: quoniam ut uerbum uerbo redderetur trāslatum est sic: dicendum enim fuisset iustificari me ab el/ uel iustificans ego ab el, & est sensus/ iustificans causam meam ego iudicante deo. Dixisti enim non tibi placet quod rectum est/ vel quid tibi proderit si ego peccauero: Iuxta hebræū habetur. Quia dices quid proderit tibi/ quid prodero a peccato meo: Ecce alia iobis dicta/ cōtraria illi dicto iustificabor ego ab el, & ad insinuandū q iob pseuerat in his dictis utit futuro qa dices. Dictū aūt iobis ad deū qd pderit tibi, ad significandū qd proderit iustitia mea tibi deus affert. Et dixit hoc iob in cap. 10, sub aliis uerbis: uc3 si iustus fuero non leuabo caput. Sensus autem subiuncti dicti quid prodero a peccato meo/ est quid prodero recedendo a peccato meo. Et dixit hoc iob in cap. 9. sub aliis uerbis: videlicet si lauero me aquis niuis balneabis me in fouea. Quia igitur ista iobis dicta significant q tam innocentia q̄ pœnitentia inutilis est apud deum/ & primum iobis dictum sonat q ipse obtinebit iustificationem a deo, ideo elihu dicit iobi nunquid cogitasti hoc esse secundum iudicium/ arguendo eum q hæc dicta non sunt secundum iudicium: utpote quæ sibiinuicem aduersantur. Et hinc clare patet q contextus exigit interpretationem quam elegimus. longe enim ab elihu proposito est iustior sum deo: & directe aduersatur secundo inductis iustificans ego ab el. hactenus enim elihu impugnauit hoc dictum iobis absolute: modo autem impugnat illud idem argumento ad hominem: hoc est ex propriis dictis ipsius iobis. quonam pacto dicis te iustificandum a deo, quum dicas q tam iustitia innocentis q̄ iustitia pœnitentis non prodest apud deum:

Itaq3 ego respondebo sermonibus tuis: & amicis tuis tecū. Parui refert q hebraice legit. Ego reddā tibi verba: & sociis tuis tecū. Iactat se q id qd nesciuerūt socii perpendere in uerbis iobis ipse perpendit/ & reddet tam iobi q̄ sociis quod debetur dictis uerbis, intendit. n. explanare quid ueri & quid falsi continetur in

istis ultimo recitatis, omittẽdo primum: quia aduersus illud satis putat se dixisse in præcedentibus. Aduerte hic q iob dixerat hæc ad hunc sensum: vz q non oportet prodesse homini ad bona præsentis uitæ tam innocẽtiam q̃ pœnitentiam: elihu autem (ut subiuncta testantur) discutit introducta dicta absolute. Considera quoq prudens lector q q̃uis apud iobẽ & ueritatẽ magni referat dicere hæc absolute/& dicere hæc relatiue ad bona præsentis uitæ, apud socios tamen iobis & elihu paria sunt hæc: quoniam præmia & pœnas præsentis duntaxat uitæ admittebant: & consequẽter apud eos erat idem dicere q innocentia & pœnitentia non prosunt/& dicere q non prosunt ad bona præsentis uitæ. & propterea elihu discutit hæc dicta absolute/ tanq loquens in idiomate suo. Suspice celum & intuere. Intendens elihu discutere dicta iobis/ ostẽdit primum quid ueritatis continent: q vz iustitia hominis non prodest deo & iniquitas hominis non nocet deo. Et assumit argumentum a sensu: hoc est ab iis quæ ad sensum uidemus: vz ex hoc q cœli sunt ita eleuati supra nos ut nec prodesse nec nocere possimus cœlis: multo ergo minus possumus prodesse aut nocere deo, qui est secũdum naturam longe excælsior nobis q̃ sint cœli eleuati secundum locum. et contẽplare ethera q altior te sit. Iuxta hebræum habetur. et vide celos eleuauerunt præ te. Vis argumenti iam declarata est. Si peccaueris quid ei nocebis? Iuxta hebræum habetur. Si peccasti / quid operaberis in eo? quasi dicat nihil. Et excludit ab actu peccandi efficaciam attingendi deum / dicendo q nihil operabitur in deo: quod plus excludit q̃ non nocere deo. peccata siquidem filii q̃uis quandoq non noceant patri, operantur tamen in patre ingerendo illi mœstitiã. et si multiplicate fuerint iniquitates tue/quid facies contra eum? Iuxta hebræum habetur. et multiplicarunt rebelliones tue/quid facies ei? Peccata ex contemptu quæ præcipue uidentur attingere deum (quia deus ipse contemnitur) excluduntur ab efficacia faciendi aliquid deo. Et uerum dicitur /loquendo de deo in seipso, secus autem est loquendo de deo in nomine regno aut lege eius: quia deus inseipso in nullo penitus mutatur ex peccatis aliorum / quantuncunq despicientium eum, sed nomen eius sed filii eius sed præcæpta eius læduntur peccatis nostris. Si iuste egeris / quid dabis ei? quasi dicat nihil. & pronomen ei demonstrat deum in seipso. & est sensus quid dabis redundãs in deum in seipso. aut quid de manu tua accipiet? quasi dicat nihil. & est similiter sensus q deus de sacrificiis tuis nihil redundans in ipsum deum accipit. Ita q nec ex interna iustitia hominis nec ex exterioribus sacrificiis & oblationibus prodesse aliquid deo dicitur. Et uerum est loquendo de deo in seipso, secus autem est loquendo de nomine dei: quoniam ad glorificandum nomen dei / ad adimplendum præcæpta eius / ad multiplicandum filios regni eius, operantur ualde iusta & sancta opera hominum. Homini qui similis tui est / nocebit impietas tua: & filium hominis adiuuabit iustitia tua. Interpres addidit uerba nocebit & adiuuabit. in hebræo enim sine uerbo est sermo: quia subintelliguntur repeti uerba prius dicta: uidelicet uiro sicut tu operabitẽ seu faciet impietas tua, & filio hoĩs dabit iustitia tua. Attulerat pri9 rõnem ex cælsitudine dei maiore cælsitudine cœlorũ, adiũgit mõ alteram rõnem ex parte hoĩs: quia

sc3 homo homini est similis,ideo iustitia seu iniquitas hominis attingit alterum hominē operando in eo bonum uel malum:per hoc insinuans q deum a cuius similitudine ualde deficimus/opera nostra non attingunt.

PRopter multitudinem calumniatorum clamabunt. Postq̄ elihu declarauit quid ueri habent illa iobis dicta quid proderit tibi &c. intendit declarare quid falsitatis continent,manifestauit enim q uerificantur quo ad hoc q opera nostra nihil mutant in deo:manifestat modo falsum esse q opera nostra non psint uel obsint quo ad hoc q exaudiamur a deo. Et quoniam contingit quandoq oppressos ab hominibus clamare ad deum & non exaudiri, reddit rationem quare non exaudiuntur: quia vc3 non debito modo clamant. Introducit itaq oppressos ab hominibus multiplicantibus fraudes (quos interpres calumniatores appellat) clamantes ad deum. et eiulabunt propter vim brachii tyrannorum. Iuxta hebræū hr. clamabunt a fortitudine multorum. Oppressis fraude,adiungit oppressos uiolentia / similiter clamantes. Et non dixit. Subauditur multitudo clamantium. Vbi est de⁹ qui fecit me/qui dedit carmina in nocte. Qui docet nos super iumenta terre: & super volucres celi erudit nos? Hebraice hr. Vbi eloha factor meus: dans cantus in nocte. Docens nos pre bestiis terre: & pre volatilibus celi sapientificabit nos? Clamor oppressorum absq agnitione cælsitudinis diuinæ & beneficiorum dei quæ confert hominibus/describitur: ad insinuandū q clamor ad deum prodest quidem ad hoc ut exaudiat deus,sed q quandoq non prosit/prouenit ex hoc q clamorem non comitatur agnitio diuinæ cælsitudinis/non comitatur gratiarum actio pro tot beneficiis quæ cōfert deus homini. Et cælsitudo quidem diuina scribitur dicendo ubi. ex loco enim cælsitudo significatur: omnes enim uenerantur deum in cœlis. Beneficia uero subiungūtur, tum creationis / dicendo factor meus: tum reuelationis per somnia & uisiones/ dicendo dans cantus in nocte: tū intellectualis luminis ad ea quæ sunt sapientie & prudentiæ / dicendo docens nos &c. Ibi clamabunt & non exaudiet: propter superbiam malorum. Iuxta hebræū habetur. Ibi clamabunt & non respondebit: a facie superbie malorū. Introducit elihu alios clamantes ad deum qui similiter non exaudiuntur propter aliam causam: vc3 propter superbiam. Vbi aduerte q primos clamantes descripsit non exaudiri quia non dixerunt ubi eloha &c. istos autem introducit clamantes ibi (hoc est agnoscendo ubi eloha) & tamen deus non respondebit exaudiendo a facie superbiæ malorum: hoc est propter superbiam malorum operum eorum qui clamant. Duas itaq causas non exaudiendi affert: alteram ex deficiente gratitudine/ alteram ex apposita excellentia operum malorum. Et per has extremas causas compræhendit medias: non ergo inutiles sunt iustitiæ nostræ ad hoc ut exaudiamur.

Non ergo frustra audiet deus: & omnipotens causas singulorum intuebitur. Iuxta hebræum habetur. Tantum falsitas non audiet el: & saddai non videbit illud. Explicat elihu quorsum tendūt hæc quæ discutit circa iobis dicta: tendunt.n. ad hoc q falsum est deum non uidere opera nostra nec audire preces nostras. Et dicit tantum falsitas q deus non audiet &c. ad insinuādum q dicta

iobis licet contineant ueritatem (tum quo ad hoc q opera nostra nõ mutant aliquid in deo/tum quo ad hoc q sæpe non exaudimur a deo propter impedimenta ex parte nostri) quo ad hoc tamen q deus non uidet opera nostra & q deus non audit preces nostras/falsa sunt. Et est sermo de uidere & audire nõ solum speculatiue sed practice: eo modo quo qui gubernat/uidet & audit pertinentia ad regimen suum. Et loquit de deo humano more / distinguendo uidere & audire: quum in deo non sit huiusmodi distinctio, quia est actus purissimus.

¶ Etiam quum dixerit non considerat. Iuxta hebræũ hr. Etiam q dices non uidebis eum. Non sat fuit elihu declarare q propter impedimenta ex parte nostri sæpe non exaudimur: sed adiungit rationem quare exauditio sæpe differtur. huiusmodi.n. dilatio argumentum præbet hominibus q non prosunt uel obsunt opera nostra ac preces nostræ. Introducit itaq hominem arguentem q deus non uidebitur puniens ex eo q tardat punitio, dicendo et q dices/promittendo impunitatem, nõ uidebis eum: hoc est ne timeas iram dei quia non uidebis eum punientem. iudicare coram illo. Iuxta hebræum hr. iudicium coram eo. Responsio est ad promittentem impunitatem ex tarditate, respondet siquidem q quis tu dicas non uidebis eum puniẽtem, attamen iudicium est coram deo/subaudi decretum. Et ideo subiungit. et expecta eum. iudicium quidem decretum est coram deo / sed quia tardat expecta illud. ¶ Nũc.n. non infert furorem suum: nec ulciscitur scelus ualde. Iuxta hebræum hr. Et nunc quia non uisitauit furor eius: & non sciuit incrementum ualde. Ratio redditur quare diuinum differtur iudicium quo ad executionem, tum ex parte modi quo deus procedit ad puniendum: quia non uisitat ulciscendo in furore. homines.n. qui furore acti ulciscuntur/non tardant: deus autẽ ideo nunc (hoc est in tempore præsenti quo uellemus uidere iudicia dei contra iniquos) differt ultionẽ quia non uisitat in furore. Tum ex parte mensuræ scelerum. reuoca prudens lector ad memoriam uerbũ dei ad abraham/ nõdum sunt completæ iniquitates amorræorum: & intelliges hæc. statuit deus quandam iniquitatum mensuram relatiue ad talem pœnam in hac uita: & interim q impletur mensura illa/differt punire usq quo completa fuerit. Hoc statutum ipse deus reuelauit abrahæ/hoc statutum tãgit elihu dicendo & non sciuit incrementum ualde. Causa metri transpositæ sunt dictiones. est enim sensus ac literæ ordo/& sciuit incrementum non ualde. Ratio quare deus differt, est quia sciuit incrementum iniquitatum non ualde / non plenum respectu statutæ mensuræ. Et utraq ratio dilatæ ultionis diuinæ in hac uita uera est.

¶ Ergo iiob frustra aperit os suum: & absq scientia uerba multiplicat. Iuxta hebræũ hr. Et iiob in uanitate aperiet os suũ: in nõ scire uerba multiplicabit. Quia iob in principio capituli recitata & in toto hoc capitulo ab elihu discussa/dixerat relatiue ad exaudiri quo ad bona tantum pñtis uitæ, & elihu declarauerat q bona opera & preces rite oblatæ psunt ad hoc ut exaudiãur: ideo cõcludit elihu arbitrans se confutasse iobem q iob perseuerabit aperiendo os suum in uanitate operum bonorum & multiplicabit uerba absq scientia.

Addidit quoq; elihu & dixit. Sustine me paululū & indicabo tibi. Insinuatur aliud hoc est quartum sermonis principium: & propterea rogat expectari adhuc paulum, uidebat. n. excedere mensuram loquendi, ex quo iam tertio inceperat loqui / & nullus sociorum iobis locutus fuerat quarto. quia adhuc habeo quod pro deo loqr Iuxta hebræū hr. quia adhuc ad eloha verba. hoc est quia adhuc supersunt uerba in fauore eloha. i. dei iudicis. Repetam scientiam meam a principio: & operatorem meum probabo iustum. Iuxta hebræū hr. Eleuabo scire meum in a longinquo: & operatori meo dabo iustitiam. Promittit duo. alterum spectans ad loca sermonis assumenda: ui3 q ratiocinabitur eleuādo suam scientiam ad ea quæ longe distant a præsenti materia. Et uerum dicit quo ad hoc postremum: quia argumentum assumet diffuso sermone a nubibus pluuiis uētis & aliis eiusmodi / quæ lōge distant a præsenti materia de qua erat disputatio. Alterū spectans ad finem intentum / dicendo & operatori meo dabo iustitiam. ad hoc. n. uniuersum dirigit sermonem ut defendat iustitiam dei / quam putabat accusari a iobe. Et dicit operatori meo, ad insinuandum q debitor est pro suscepto beneficio ad defendendum iustitiā dei eo q fecit eum. Et tu prudens lector intelliges quoq ex his pollicitis ab elihu / non solum modum ac finem sermonis subiuncti / sed etiam subiuncti sermonis partes duas ordine retrogrado, nam primo tractabit de iustitia dei: & deinde argumēta sumet ex longinquo. Vere enim absq; mendacio sermones mei. Parui refert q hebraice hr. Quia profecto non falsitas sermones mei. Daturum se deo iustitiam aduersus iobem confidit & probat, ex parte quidem sermonum / quia absq falsitate sunt: ex parte uero scientiæ subiungit. et perfecta scientia probabitur tibi. Iuxta hebræū hr. perfectus scientiis tecum. De seipso elihu dicit iobi perfectus scientiis est tecum: ita q nulla scientia deest / nulla falsitas admiscetur.

Deus potentes non abiicit: quum & ipse sit potens. Legēdum est. Ecce el potens: & nō abominabitur potentem robore cordis. Hactenus elihu impugnauit iobis dictum primum: ui3 iustificaui. modo intendit consequenter arguere reliqua iobis dicta recitata in cap. 33. ui3 occasiones inuenit & reputauit me inimicum sibi & reliqua. intendit. n. confutare hanc sententiam. Et ad hoc utitur duabus distinctionibus: altera inter potentem & pauperem / altera inter impium & iustum hominem: declarando q quia deus non discernit in iudiciis inter potentem & pauperem / sed inter impium & iustum, clare apparet q deus nullum reputat inimicum sibi nisi impiū / aduersus nullum quærit occasiones sed homo reddendo se impium constituit se inimicum dei. Dicturus itaq hæc elihu, inchoat a prima distinctione / incipiendo a potentibus: q scilicet deus non odio habet potentes / non quærit occasiones aduersus eos, dicendo ecce in manifesto est el / id est deus fortis, potens non abominabitur potentem. Rationem non abominandi / explicat similitudinem, dicendo potens non abominabitur potentem. similitudo. n. inter aliquos ratio est naturalis non odii sed amoris. Et qm inter hoies cōtingit p accidēs quādoq; q potēs abominat potentē, ppter robur cordis, ideo ad hoc accidens excludendum a deo / apponit robore seu fortitudine cordis, rex siquidem aliquis abominatur regem alium propter amplitudinem cordis ad subiicien-

dum regnum illius sibi:ad insinuandum uero q hoc non habet locum in deo (qui est do minus omniũ) dicit ecce el potens non abominabitur in robore cordis potenté hoiem. ¶ Sed non saluat impios. Iuxta hebræũ hr. Nõ viuificabit impium. Secundam inchoat distinctionem:metrico. n. more transponuntur particulæ. et iudiciũ pauperibus tribuit. Ecce alterum membrum primæ distinctionis. in qua clare dicit q deus non abominatur potentem nec pauperem, sed tribuit pauperum iudicium: hoc est ita iudicia exercet in pauperes sicut in potentes & econtrario. ¶ Non auferet a iusto oculos suos. Ecce alterum membrum secundæ distinctiõis. in qua manifeste dicit q deus non uiuificabit impium, a iusto autem homine non subtrahet oculos suos. Appellat subtrahere oculos/permittere q iustus affligatur: sicut appellat non uiuificare impium/affligere uitam impii etiam priuãdo quandoq cum uita. et reges in solio collocat in perpetuũ/ꝛ illic eriguntur. Iuxta hebræũ hr. et reges ad solium, ꝛ fecit sedere eos in perpetuũ ꝛ eleuati sunt. Propositis duarũ distinctionũ mébris quattuor, declarat illa mixtim/sicut & mixti ꝓposuerat. & inchoat a primo: vz q deus nõ abominat potétes/declarãdo hoc in regib⁹ quo ad tria. primum est q facit eos regnare/dicendo & reges ad solium: subauditur diligit. Secundum est q facit eos regnare in perpetuum, tum durãte eorum uita/tum in successione filioꝝ in regno. Et per hoc significatur q non pœnitet deum fecisse reges. Tertium q eleuauit eos successibus prosperis.

¶ Et si fuerint in catenis: ꝛ vinciantur funibus paupertatis. Parui refert q hebraice hr. Et si ligati in vinculis: capiẽtur in funib⁹ afflictiõis. Quum declarauit q deus amat potentes, subiungit q etiam eos punit propter eorum iniquitates: ut declaret q deus nõ uiuificat impium. & propterea introducit reges redactos in uincula afflictionis. Et ad differentiam uinculorum corporeorum exponit uincula funes afflictionis: perinde ac si dixisset. & si fuerint afflicti afflictione tali ut nõ possint seipsos liberare a tali afflictione/quemadmodum uincti nequeunt se a uinculis absoluere. ¶ Iudicabit eis opera eorum ꝛ scelera eorum: quia violẽti fuerunt. Hæc ultima uerba legenda potius iuxta hebraicam literam essent. quia inualuerunt. & ad iniquitates regum referuntur. Ipsa afflictio regum exponit ab elihu, q est nuncia dei/indicans q inualuerunt scelera regum. ¶ Reuelabit quoq aurẽ eorum vt corripiat: et loquetur. Iuxta hebræũ hr. Et reuelauit aurem eorum ad castigationem: ꝛ dixit q reuertantur ab iniquitate. Ipsamet afflictio interpretatur ab elihu locutio dei & detectio auris regum ad hoc ut reuertantur ab iniquitate. Et appellat eam detectionem auris, quia prosperitas sæpe est tanq uelamen auris impediens a percæptiõe diuini sermonis: impedit. n. homines ab obedientia diuinorum præcæptorum. hoc. n. impedimentum subtrahit afflictio: & propterea dicit q deus affligẽdo reuelat aurem eorum. ¶ Si audierint ꝛ obseruauerint. Parui refert q hebraice hr. Si audient ꝛ seruient. subauditur deo: hoc est si audierint diuinam monitionem/& humiliauerint se parendo uniuersorum domino ut serui. complebunt dies suos in bono/et ãnos suos in gloria. Legendum est. in dulcedinibus. Certe impium afflictum & pœnitentia iustificatum nõ derelictum a deo describi. ¶ Si autem non audierint: transibunt per gladium/ꝛ consu-

mentur in stultitia. Parui refert q hebraice hr. in non scire. Ecce nō uiuificatio impiorum describitur per interitum gladio quo ad pœnam/& per non scire quo ad culpam:quia vз non sapuerunt ad hoc ut pœniteret eos scelerum suorum.

¶ Simulatores & callidi prouocant iram dei. Iuxta hebræū hr. Et hypocrite cordis ponent furorem. Non sat fuit elihu declarasse in genere potentum qualiter deus iudicia sua exercet in iustos & impios/sed descendit ad speciem hypocritarum:non ualens se continere a morsu iobis/quem iam pinxerat hypocritam. Et dicit hypocritæ cordis ad differentiam hypocritarum non ex intentione hypocrisis sed ex facto:quales sunt iniqui,multa tamen bona & religiosa opera efficientes non ut fallant alios/non ut appareant boni:hypocritæ.n.cordis & sunt mali & faciunt bona ut appareant et habeantur boni. Ponunt autem furorem diuinum supra se prouocando celerem uindictam diuinam. dicit.n.hoc contra iobem in ætate uirili percussum a deo:ut subiuncta clarius insinuant. neq3 clamabunt quum vincti fuerint. Iuxta hebræū hr. non clamabunt q ligauit eos. Describuntur hypocritæ ligati funibus afflictionis (quemadmodum descripti sunt reges) sed nō propterea recurrētes ad deū/ agnoscendo & confitendo q deus ligauit eos propter ipsorum iniquitates. & ideo pœna eorum subditur. Morietur in tempestate anima eorum:& vita eorum inter effeminatos. Iuxta hebræū hr. Morietur in pueritiis anima eorū: & vita eorum in preparationibus. Accelerationem mortis hypocritarum describit. & quod prius dicit in pueritiis/ declarat subiungendo in præparationibus. describitur siquidem immatura ætas a præparationibus,eo q homines in ætate uirili uacant ad hoc ut parent & sibi & filiis & familiæ opportūa. Idem autem significatur per animam & uitam. mordet siquidem iobem/qui dicebat se iam morti propinquum.

¶ Eripiet de angustia sua pauperem:& reuelabit in oppressiōe aurem eius. Ad perficiendum proposita membra distinctionum/declarat (summarie tamē) deum sic se habere erga pauperem quemadmodum erga potētes. Et ad duo capita colligit dei officia erga pauperem. alterum est detegere aurem eius mediante oppressione: alterū est liberare eum ab afflictione. ambo.n.hæc descripta sunt circa reges: & ideo intelligenda sunt ut supra scriptum est.

Igitur saluabit te de ore angusto latissime: & non habente fundamētum subter se. Iuxta hebræū hr. Et etiam fecit incitare te ab ore angustatoris/latum non angustum pro ea. Postq̄ elihu credidit se confutasse illa iobis uerba reputauit me inimicum sibi,intendit consequenter confutare alia subiuncta:vз posuit in neruo pedem meum. & continuando sermonem inceptum a iudiciis dei erga potentem & pauperem / erga iustum & impium & in specie hypocritam,descendit ad indiuiduum/iobem scз:& præmia prius/deinde documenta ꝓponit. Quū itaq dixisset tam de potentibus q̄ de pauperibus q deus corripit eos pro iniquitatibus eorum inuitando ad pœnitudinem/& si resipuerint ducent in bonis dies suos,applicat hæc ad iobem/dicendo. & etiam deus fecit te incitare ad resipiscendum ab ore angustatoris:hoc est tanq̄ loquens tibi per os āgustatoris:hoc est loquendo tibi angustando te tot afflictionibus/ beneficium quod deus confert tam potenti q̄ pauperi detegendo per afflictionem aurem eorum contulit etiam tibi. Simile quoq præmium subiungit/

dicendo pro ea afflictione seu angustia erit tibi latum nõ angustũ: hoc est latitudo absq̃ angustia aliqua. hoc est enim præmium quod promittit pœnitenti. Et per hoc mani feste significatur liberatio ab omni afflictionis angustia. Et quia non sufficit liberari a malis/sed opus est asseq̃ bona prosperitatis,adiũgit.requies autẽ mense tue erit plena pinguedine.Iuxta hebræũ hr̃.et descendet mensa tua plena pin guedinis.Dictio interpretata descendet/significat descendere non qualitercunq̃ sed cum quadã suauitate.Et significatur per hoc q̃ adueniet iobi pedetẽtim opulentia tãq̃ suauiter descendens a deo.non.n.promittit q̃ statim redibit ad opulentiam. ¶Causa tua quasi impii iudicata est.Iuxta hebræũ hr̃.Et officium impii imple sti.Dictio interpretata officium/significat id quod cõgruit alicui:uerbi gratia id quod cõgruit ciui/id quod congruit principi/id quod congruit uxori/& sic de aliis:& ppter ea interpretata est officium.nam sensus ẽ & tu iob impleuisti qd̃ cõgruit impio. hic.n. sensus optime redditur dicendo & officium impii impleuisti/fecisti plene opera impii. Et hinc inchoat documenta ad arguendum iobem de illis uerbis posuit in catena pedẽ meum.intellexerat.n.elihu metaphoram iobis q̃ per hoc significat legem dei.& quoniã interpretatus est q̃ iob querula uoce assimilauerit præcepta dei catenæ seu compedi, ideo sub specie documentorum utilium ualde homini proponit præcepta dei pertinẽ tia ad principem seu iudicem ciuitatis/qualis fuerat iob.causam & iudicium reci pies.Iuxta hebræũ hr̃.officium & iudicium sustentabunt. Si ad cor redieris, non solum sanitatem & opulentiam assequeris/sed etiam ex eo q̃ implesti officium im pii/utilitas hæc proueniet q̃ officium & iudicium sustentabunt te ne cadas:habebis sem per præ oculis officiũ pncipis quo fungeris & ius qd̃ debes dicere/& sic sustẽtaberis.

¶Nõ te ergo superet ira vt aliquem opprimas.Iuxta hebræũ hr̃. Quia ira/ne quando incitet te in percussione.Adiungit antedictæ sustentationis ra tionem ex parte dei/quia iræ (hoc est iustitia uindicatiua) subaudi manet apud deum. & effectum iræ subiungit ne quando percussione incitet te/ad instar iumentorum quæ incitantur ad ambulandum percussionibus.nec multitudo donorũ inclinet te. Iuxta hebræũ hr̃.et multitudo precii non faciet declinare te. Documentum alterum ualde necessarium iudici adiungitur/ut non corrumpatˀ multitudine pecuniæ. & ratio subiungitur. Depone magnitudinem tuam absq̃ tribulatione: & omnes robustos fortitudine.Iuxta hebræũ hr̃. Nunquid estimabit di uitias tuas:non in auro & omnibus fortitudinibus potentie.Ex parte dei reddit rationem quia deus non æstimabit diuitias tuas siue in auro siue in q̃buscũq̃ facultatibus consistentes,sed puniet te si pecunia corrumperis. ¶Ne protrahas noctem:vt ascẽdant populi pro eis.Iuxta hebræũ hr̃. Nõ cupies nocte: ad incidendum populos pro eis.Documentum tertium tyrannici principatꝰ cupidinem prohibens / proponit.ne cupias nocte (hoc est occulte) operari ad diuisio nem populoꝝ ut usurpes loca eoꝝ:hoc est pncipatꝰ quos populi obtinẽt liberi. ¶Caue ne declines ad iniquitatẽ:hãc.n.cepisti seq post miseriã.Iuxta hebræum hr̃.Caue ne te vertas ad iniquitatẽ:qa sup hoc elegisti ab afflictiõe.Po stremũ documẽtũ uniuersale ẽ/monẽs ne redeat ad quãcũq̃ iniqtatẽ:qa super hoc (sci pœnitudine iniqtatis) elegisti liberari ab afflictiõe.alloquitˀ.n.iobẽ ac si resipuisset.

¶ Ecce deus excelsus in fortitudine sua. Iuxta hebræū hr. Ecce el faciet inualescere in potentia sua. Promittit elihu iobi resipiscenti/ in pmptu fore deū utentem sua potentia ad faciendum inualescere bonum corporis iobis successib⁹ prosperis. Et addidit hanc promissionem/ quia iob dixerat plagam suam incurabilem. et nullus ei similis in legislatoribus. Iuxta hebræū hr. quis sicut ipse doctor? Documenta omnia antedicta non sua sed dei esse dicens elihu/ manifestat quorsum hæc dixerit: vcȝ ad insinuandum q deus legem suam dedit non quasi catenam ad uinciendum homines/ sed tanq̃ doctrinam ad instruendum homines. ¶ Quis poterit scrutari vias eius? Iuxta hebræū hr. Quis præcepit super eum viam eius? Probat quod dixerat: vcȝ quis sicut ipse doctor. Probat autem primo ex eo q ē doctor supremus: utpote carens præceptore instruente eū uiā ei⁹. doctor. n. q pēdet ex alio/ habet similem: qui autem a nullius pendet instructione/ caret simili. aut quis audet ei dicere. Parui refert q hebraice habetur. et quis dixit operatus es iniquitatem. Probat secundo idem ex eo q caret dicente sibi operatus es iniquitatem. doctor. n. dupliciter dependere potest: uel quo ad instructiōem uel quo ad authoritatem. & propterea elihu utrãq dependentiam excludit a deo doctore: & quo ad instructionem quidem dixit quis præcæpit sup eum uiam eius? quo ad authoritatem uero dicit & quis dixit operatus es iniquitatem? Supremus. n. doctor inter homines, quia habet superiorem (puta regem) uel parem (puta collegam) in officio regiminis/ potest reprehendi: & habet a quo potest audire operatus es iniquitatem. deus autem non solū ē supremus docendo sed etiam principando: & propterea non potest quis ei dicere operatus es iniquitatem. Et insinuatur per hanc superioritatem q uoluntas dei est ipsa lex: & propterea non potest de⁹ operari iniquitatem. operādo. n. quod uult/ operatur legitime: & ideo nullus potest ei dicere operatus es iniquitatem.

Memento q ignores opus eius. Iuxta hebræū hr. Memento q magnificabis opus eius. Incipit elihu arguere iobem quo ad ultimo recitata uerba/ obseruauit omnes semitas meas. & quia uerba hæc tam uera q̃ sancta sunt & irrepræhensibilia, ideo elihu non reprehendit uerba hæc: sed quia iob dixerat hæc uerba ad sui iustificatiōem (q vcȝ deus nihil in ipso iobe relinquebat impune/ & tamen ipse non affligebatur propter iniquitatem) & ista ratio dicendi hæc uerba/ sonat q iob putauit se plene intellexisse operationem dei qua obseruat omnes uias iobis (alioquin ipse iob non cēsuisset causam suam iustam) ideo elihu in toto residuo sermonis sui intendit arguere iobem præsumptionis/ q reputet se plene cognoscere operationem dei qua obseruat uniuersa studia & opera nostra. & ad hoc affert argumētum ab operibus dei quæ facit coram omnibus hominibus. Acsi apertius argueret sic. tu nō plene cognoscis opera dei quæ ad sensum uidēt omnes homines/ ergo multo minus cognoscis operatiōem dei qua obseruat omnia studia & opera tua: quia ista operatio est spiritualis & secreta ualde. Ad uim itaq huius argumenti prosequendam affert elihu opera dei in nubibus/ pluuiis/ tonitruis/ coruscatiōibus / uentis/ motu solis &c. Ait ergo memento q magnificabis opus eius. uis argumenti proponitur dicendo memento q magnificabis (hoc est q confiteris te magnipensurum) adeo opus dei ut dicas te nō plene cognoscere illud. de quo cecinerūt viri. Omnes hoīes vidēt eū: vnusquisq intuetur

procul. Iuxta hebræū hr. quod viderunt homines. Omnes homines viderunt illud: homo intuebitur a longe. Manifestat de quo dei opere loquitur: vt3 de opere exposito oculis hoium sic q omnes hoies uident illud/ uident autem a longe. per has.n. conditiones describitur opus dei in nubibus / tonitruis / coruscationibus & huiusmodi. hæc.n. patent hoibus: & uidentur ab uniuersis/ & uidentur a longe.

¶ Ecce deus magnus vincens scientiā nostram: numerus annorū eius inestimabilis. Parui refert q hebraice hr. Ecce el magnus & nescimus: numeri annorum eius & non inuestigatio. Propositurus opera dei patentia omnibus non plene cognita ab hominibus/ inchoat ab ipsius dei fortitudine magnitudine atq; duratione ignota nobis. & est sermo de notitia perfecta: ualde siquidem imperfecte cognoscit homo diuina. Qui aufert stillas pluuie: & effundit imbres ad instar gurgitum. Qui de nubibus fluunt, que prætexerunt cūcta desuper. Iuxta hebræū hr. Quia faciet deficere stillas aquarum: stillabūt pluuia ad nubem eius. Quas stillabunt celi: effundent super hominē multum. Opus dei describitur quod sæpe uidemus: vt3 q pluuiæ grossæ deficiunt cito: incipit.n. describere huiusmodi pluuias a celeri defectu/ dicendo quia faciet deficere stillas aquarum. Et prosequitur describendo ipsas aquas a modo, dicens stillabūt pluuia/ hoc est pluendo. & a materia, dicens ad nubem eius: materia enim pluuiæ est nubes parens deo. & ab efficiente, dicens quas stillabunt cœli: uirtus.n. supernorum corporum efficit pluuiam. & a grossitudine/ dicendo effundent. & a loco habitato super quem cadit pluuia, dicendo super hominem multum. Quanuis rectius hæc ultima particula referatur ad festinationem: ut significetur tam festina huiusmodi pluuia ut præoccupet homines multos in agris & in itinere. Hoc est primum dei opus patens omnibus quod proponitur non plene intellectum. Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum/ & fulgurare lumine suo desuper: cardines quoq3 maris operiet. Iuxta hebræū hr. Etiam num intelliget extensiones nubis / tumultum vmbraculi eius: Ecce expandit super illam lucem suam: & radices maris operuit. Alterum opus dei subiungitur quo nubes cum tonitruis extensæ operiunt montes tanq manentes/ & non cum ueloci defectu ut in primo opere. Introducendo autem hoc alterum opus, dicit etiam num intelliget (proculdubio hō) ad manifestandum quorsum hæc affert: vt3 ad hoc q hæc dei opera non sunt intellecta ab hominibus. Descriptio autem operis non est obscura. clare.n. significatur extensio nubium in tumultu tonitruorum quæ fiunt in umbraculo dei. ipsa nubium extēsio appellatur umbraculum dei / eo q ad instar umbraculi super nos paret deo. Describitur quoq; extensio hæc utrinq;. ex parte quidem superiore, dicendo ecce expandit super eā (scilicet nubem) lucem suam: hoc est lucem solis, quæ expansa desuper scribitur eo q tota occultatur nubibus extensis. ex parte uero inferiori dicendo & operuit nubibus radices maris: hoc est montes. Et appellat montes radices maris, quia intra montes generantur aquæ fluminum quarum congregatio appellatur mare. Per hoc.n. iudicat populos: & dat escas multitudini. Parui refert q iuxta hebræū uerba sunt futuri temporis: & pronomen est pluralis numeri. sensus.n. est manifestus. Ad explicandum.n. q opera hæc naturalia ordinantur a deo ad diuersos fines, dicit q in eis (pluuiis

vcȝ & nubibus) quandoq; iudicat populos puniendo eos/& quãdoq; dat cibum multitudini: nam quandoq; priuant frugibus & fructibus / quandoq; autem largiuntur. In manibus abscõdit lucem: & precipit ei vt rursus adueniat. Annunciat de ea amico suo: q possessio eius sit/& ad eam possit ascendere. Iuxta hebræũ hr. Super nubes operuit lucem: & præcepit super eam ad obuiandum. Annunciabit super eum socio eius / acquisitionẽ etiã super ascendente. Proponit tertio loco opus dei in congregandis nubibus/incipiẽs a congregatis, dicendo super nubes operuit lucem. tegitur. n. solaris lux nubibus ne nobis appareat/manens super nubes. Deinde subiungit modum quo congregãtur nubes, utendo metaphora sociorum sibiinuicẽ obuiantium de mãdato superioris. describit. n. nubes quasi socios obuiantes sibiinuicem, præcipiente deo ipsam obuiationem annunciando socio ut obuiet alteri/& præter hæc annunciando acquisitionem super ascendẽte multitudine uaporum multiplicante nubes. Ait. n. & præcæpit super eam (nubem) ad obuiandum: hoc est ut obuiet alteri nubi. annunciabit super eum (scȝ nubem: apud hebræos. n. nubes mõ significatur in masculino gñe & modo in fœminino) socio eius/ alteri vcȝ nubi ut obuiet socio, acquisitionem etiam / hoc est multiplicationem etiam subsequi annunciat, super ascendente uaporum multitudine. Et uere hoc mõ uidemus congregari nubes: vcȝ q nubes iã genitæ obuiant sibiinuicem/& ex multitudine ascendentium uaporum multiplicantur.

CAPVT .XXXVII.

I Super hoc expauit cor meum: & emotum est. Iuxta hebræum hr. Etiã ad hoc tremet cor meũ: & saltabit e loco suo. Subiunctur9 elihu opus dei in coruscatiõibus tonitruis & fulminibus, describit cor suum tremens tam uehementer ut quasi saltet e loco suo/ad explicandũ effectum tonitruorum in timore hominum: ab hoc. n. effectu incipit. & propterea consequenter adiungit. Audiet auditionem in terrore vocis eius: et sonum de ore illius procedentem. Iuxta hebræũ hr. Audite audiendo in tremitu vocem eius: & loquelam ex ore eius exibit. subauditur quæ/& loquelã quæ ex ore &c. Alios inuitat ad audiẽdum cum tremore uocem dei per tonitruum/& tanq̃ sermonem dei egredientem ex ore eius. Rationem proprii tremoris declarat esse relatiõem ad deũ loquentem per tonitrua/inuitando alios ad audiendum cum tremore tonitrua relatiue ad deum. Et dixit hoc ne mollis seu muliebris animi censeretur timens tonitrua. intendit. n. per hæc declarare q timor iste relatiue ad deum est rationabilis.

¶ Subter omnes celos ipse considerat. Iuxta hebræum hr. Subter oẽs celos directio eius. Fulmen describitur ab ipsius fulminis directiõe subter omnes cœlos. dirigitur. n. fulmen ad loca infima aeris: & propterea dicit subter omnes cœlos. loca. n. quæ fulminibus percutiuntur, q̃uis relatiue ad nos sint superiora/ relatiue tamẽ ad cœlos (inter quos hebraico sermone compræhenditur aer) sunt in infima parte cœlorum. et lumen illius super terminos terre. Iuxta hebræũ hr. et lux eius super alas terre. De luce fulguris est sermo, describitur. n. lux fulguris super alas terræ:

hoc est apparens in loco in quo uolant aues. ad sensum. n. uidemus apparere huius modi coruscationes in illa aeris parte in qua solent aues uolare. ¶ Post cũ rugiet sonitus/tonabit voce magnitudinis suę. Iuxta hebraũ hr. Post cũ clamabit vox/cõmouebit eos in voce altitudinis suę. Post apparentiã fulguris describ. e uox clamans (hoc est tonitruũ) magno sonitu. hebræi. n. tonitrua appellant uoces. Dictio autem interpretata commouebit/significat commotionem seu excitationem non qualemcunq; sed quæ fit a sonantibus tympanis excitantibus multitudinẽ siue ad arma siue ad obuiandũ alicui imminenti periculo & similia. Sonitus ergo tonitrui efficacia describitur/dicẽdo commouebit eos homines in uoce altitudinis suæ: hoc est tanq; uox ex cælsitudine cui obuiari non potest prodiens. et non inuestigabitur quum audita fuerit vox eius. Iuxta hebraũ hr. et non faciet tardare eos q; faciet audire vocem suam. Dixerat post fulgur clamare uocem: declarat illud post, dicendo q; non faciet tardare homines post uisum fulgur/ expectando q; faciat audire uocem suam, statim. n. post uisum fulgur auditur tonitruum. ¶ Et tu prudens lector intellige hunc ordinem relatiue ad uisum & auditum/ & non secundum res ipsas: quoniam (ut superius etiam diximus) tonitruum fit prius q̃ fulgur, nos autem prius uidemus fulgur q̃ audiamus tonitruum. ¶ Tonabit de⁹ in voce sua mirabiliter: qui facit magna & inscrutabilia. Iuxta hebraũ hr. Commouebit eos el in voce sua: mirabilia faciente, magnitudines & nõ sciem⁹. Actiones fulminum ascribit deo: & primo ipsam commotionem hominum / dicendo. commouebit eos el/deus fortis, in uoce sua/in tonitruo tanq; uoce sua. deinde operationem mirabilium quæ fiunt per fulmina / dicendo mirabilia faciente. narrantur enim ualde miranda opera fulminum puta q; consumit id quod intus in ouo est/illa so cortice, & similia. Mirabilibus quoq; adiungit magnitudines: q. enim non solum mirabilia sed etiam magna efficit fulmen/scindendo magnas turres & alia eiusmodi. Demumq; concludit nostram ignorantiam, dicendo & non scimus/non plene cognoscemus operationem dei per huiusmodi fulmina.

¶ Qui præcipit niui vt descendat in terrã. Iuxta hebraũ hr. Quia niui dicet esto in terra. A tonitruis coruscationibus & fulminibus transit ad niues & continuatas pluuias. Coniunctio quia refertur ad subiunctum finem propter quem deus præcipit niui & pluuiæ. introducit. n. deum dicentem niui & pluuiæ / ad insinuandum q; solo imperio deus efficit: ipse. n. dixit & facta sunt. Quid autem dicit / manifestatur: yes esto super terram. Et hoc idem intellige dici pluuiæ grossæ ac continuæ: de qua subiungitur. et hyemis pluuiis & imbri fortitudinis suę. Iuxta hebraũ hr. et imbri pluuię & imbri pluuiarum fortitudinis suę. Et intellige per imbrẽ pluuiã grossam: nam huiusmodi pluuiã significat dictio hebraica bis interpretata imbri. Grossa igitur pluuia significatur/& continua adiungendo genitiuũ pluuiæ & pluuiarum. ad significandum. n. continuitatem dicitur & imber pluuiæ/repetendo imbrem pluuiatũ. introducit siquidem deum dicentem quandoq; niui quandoq; pluuiæ grossæ ac continuæ/esto super terram. Quod autem subditur fortitudinis suæ/tam ad niuem q̃ ad pluuiam spectat. ingens siquidem utriusq; copia significatur per hoc q; est a diuina fortitudine. ¶ Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli

opera

opera sua. Iuxta hebræũ hr. In manu oĩs hominis sigillabit, ut sciant omnes homines operis eius. hoc est aliquid operis eius. Effectus siquidem uehementis niuis ac pluuiæ describitur prius quo ad homines/& deinde quo ad animalia agrestia. Et quo ad homines quidem dicitur q deus sigillabit/hoc est ad instar sigillantis claudet, in manu omnis hominis/hoc est executionem eorum quæ sunt in potestate hominum, ut cognoscant omnes homines aliquid diuini operis. nã siue multitudo fuerit niuis siue multitudo grossæ ac cõtinuæ pluuiæ/impediuntur homines nõ solum ab agricultura & militia sed etiam ab itinere & ab executione innumerabiliũ negociorum. De agrestibus uero animalibus subiungitur. Ingredietur bestia latibulũ suũ: & in antro suo morabitur. Sententia clara est.

¶ Ab interioribus egredietur tempestas: & ab arcturo frigus. Iuxta hebræum habetur. Ab aula ueniet auster: & a sparsionibus frigus. Transit ad uentos australem & septentrionalem. per aulã siquidẽ intelligit polum antarcticum eo q occultatur nobis quemadmodum aula palatii nõ patet: polum uero arcticum uocat sparsiones, eo q eius sidera sparsa sunt apud intuitũ nostrũ. meridionalis aũt uẽtus ꝓprio nomine significat dicẽdo auster: septẽtrionalis uero ab effectu/dicẽdo frigus: frigefacit. n. uẽtus ille. ¶ Flãte deo cõcrescit gelu: & rursum latissime funduntur aquæ. Iuxta hebræum habetur. A flatu el dabitur gelu: latitudo aquarũ in stillatione. Vtriusq uẽti effectus describitur. Vterq appellatur flatus dei fortis. & quatenus deus flat a septentrione/dat gelu: quatenus uero flat a meridie/dat latitudinem aquarum in stillatione niuiũ quas liquefacit.

¶ Frumentum desiderat nubes: & nubes spargunt lumen suũ. Iuxta hebræum habetur. Etiã in claritate fatigabit nubẽ: sparget nubẽ lux ei⁹. Trãsit ad opera dei per lucẽ cœlestẽ/in qua præcipuũ tenet locũ sol: q̃uis litera nunq̃ nominet solem sed lucem. Primum autem opus quod attribuitur cœlesti luci/est purificare aerẽ a nubibus. Et describitur hæc purificatio duabus actionibus: fatigãdo uidelicet & spargendo. uigor. n. cœlestis lucis cõsumendo attenuat nubes/& propterea metaphorice dicitur fatigare eas: attenuatas autem etiã consumendo spargit/pro quãto & intercise consumit & pellit eas ad resolutionem. ¶ Quæ lustrãt cuncta per circuitum/quocunq; eas uoluntas gubernantis duxerit. Iuxta hebræum habetur. Et ipse circumgyrationibus se uoluit in ingeniis eius. Pronomen ipse demonstrat cœlestem lucem/præcipue in astris erraticis: quoniã in illis præcipue apparet q circũgyrationibus uoluuntur. De uniuerso tamen astrorum ordine uerificãtur hæc & subiũcta. ad sensum. n. uidemus astra omnia uolui circũgyrationibus: solo polo excæpto, qui immobilis semper apparet. Ingenia autem appellantur tũ duodecim signa zodiaci/tum signa alia extra zodiacum: ut utraq ursa & orion &c. Appellantur autem ingenia/eo q ualde ingeniose fabricata sunt huiusmodi sidera quæ signa seu figuras cœlestes appellamus. Et quoniam erratica astra uoluuntur circũgyrationibus in signis zodiaci, ideo de ipsis præcipue uidetur hoc dici. ad omne quod præceperit illis. Iuxta hebræum hr. ad op⁹ eorũ/oẽ quod præcipiet eis. Dixerat & ipse in numero singulari, dicit mõ ad opus eorũ: ut intelligamus q non de uno cœlesti

corpore lucente/sed de multis loquitur. Et reuolutionem astrorum circũgyrantium in figuris suis/dicit ordinari ad opus eorum omne quodcũq; præceperit deus eis. Nota opus eorum: quia ad differentiam operum non naturaliter conuenientiũ astris hoc dicitur. intendit enim in toto hoc tractatu elihu naturalia opera attribuere deo: ut supra scripta clare testantur. super faciẽ orbis terrarũ. Ad limitandum de quo astrorũ opere loquitur/adiungit super faciem orbis terrarum: ad differentiam operis astrorum in uisceribus terræ & in elementis, quæ non fiunt super faciem terræ quam habitamus. ¶ Siue in vna tribu siue in terra sua: siue in quecunq; loco misericordie sue eas iusserit inueniri. Iuxta hebræum habetur. Si in virga/ si in terra sua: si in gratia faciet inuenire eum. Pronomen eum demonstrat ordinem astrorum quæ reuoluuntur circumgyrando &c. Et dicit q; deus faciet inuenire eum ad exequendum opus super terram quod præcipiet eis: cum tanta efficacia q; si in uirga (hoc est ad opus iustitiæ) præcipiet/faciet inuenire eum obsequentissimum: & si in gratia (hoc est ad opus gratiæ) præcipiet/faciet inuenire eum obsequentissimum: & si in terra sua (hoc est ad feracitatem terræ quia est sua/hoc est ipsius dei) præcipiet/faciet inuenire eum obsequentissimum. Aduerte prudens lector q; elihu ad tres fines summat opera naturalia circa terram quatenus sunt a prouidentia diuina: uidelicet ad uirgã/ad grãm/ad terrã suam. Et uirga quidem siue castigationis siue punitionis/iustitiæ opera comprehendit. & propterea tam uirga q̃ gratia ad merita hominum referuntur: uirga quidem ad castigandum seu puniendum homines pro peccatis eorum/gratia uero ad benigne conferendum bona hominibus iustis. deus enim nec iustis debitor est: sed benemerentibus benignus gratuito est/& scribitur ac dicitur a sapientibus. Medius autem interponitur finis/dicendo si in terra sua: quũ scilicet deus non propter hominum merita/sed ut prouideat terræ suæ: hoc est ut terram quam ipse fecit cuiusue curam habet/gubernet prout decet dominum gubernare res suas.

¶ Ausculta hec iob: sta & considera mirabilia dei. Nomen est el. Explicaturus humanam ignorantiam operum diuinorum mirabilium apparentium in cœlis/excitat iobem ad auscultandum ac standum: hoc est ad instar stantis attendendũ/& demum ad intelligendum subiuncta opera dei fortis admiratione digna. ¶ Nunquid scis quando præcepit deus pluuiis: vt ostenderent lucem nubium eius? Iuxta hebræum habetur. Nunquid scies ponente eloha super eos: & faciendo illustrare lumen nubis sue? Pronomen eos demonstrat astra circumgyrantia: nubes autem eius/congeries est uaporum quæ appellatur cometes. & describitur non ab inflãmatione sed a lumine/tanq; illumineť a cœlestibus astris: q̃m lumen cometis q̃uis igneũ sit, causať tñ ab astro seu sidere cuius apparet quasi coma. Primũ itaq; mirabile opus cœlestis lucis apparens omnibus, affert cometes minus cognitus/dicendo, nunquid scies eloha/deo gubernante, ponente sup eos/hoc est ordinante & disponente astra: & faciendo illustrare lumen nubis suæ/quæ dicit cometes? quasi dicat minime. Dispositionem qua astra efficiunt cometem/ignorari ab hominibus dicit: & multitudo opinionum testatur q; diuinando loquimur de cometis causa &

effectu. Nunquid nosti semitas nubium magnas: & perfectas scientias? Iuxta hebræum habetur. Nunquid scies super expansiones nubis: mirabilia perfecto scientiis? Alterum mirabile apparens in cœlis affertur non solum ignotum sed etiam admirãdũ uiris doctissimis: & est uia lactea, quæ tanq̃ nubes clara apparet in cœlis, circa illam enim etiam aristoteles delirasse uidetur. Ait itaq; nunquid scies super expansiones nubis (apparens enim nubes illa expanditur in longum per uniuersum certum circulum cœli / nunq̃ mutando locum: ut ad sensum uidemus) mirabilia etiam homini perfecto scientiis? quasi dicat minime scies. Et tu prudens lector collige effectus quattuor cœlestis lucis propositos: uidelicet consumere nubes/circumgyrando exequi prouidentiam dei super terram / efficere cometem & uiam lacteã. Nonne uestiméta tua calida sunt, quũ perflata fuerit terra austro? Tu forsitan cum eo fabricatus es celos. Iuxta hebræum habetur. Qui uestibus tuis calidis faciendo quiescere terram a meridie. Extendes cum eo ad celos? Æstuantem in agricultura fatigatum hominem alloquitur, interrogatiue proponendo ei an concurret cum deo ad faciendum extensionem quæ fit ad cœlos: apertissime ex fatigatione hominis in cultu terræ / confutans uires hominis relatas ad opera dei. Et intendit per hoc ad literam manifestare iobi q̃ quemadmodum uires hominis manifeste deficiunt incomparabiliter relatæ ad opera dei, ita intellectus hominis deficit a notitia operum dei. Homo itaq; æstuans hora meridiana propter agriculturæ laborem/atq; fatigatus dans illa hora quietem terræ quiescendo paululum ab opere æstiuo tempore, describitur ex eo q̃ calet non solum corpore sed uestibus. fatigatio autem describitur a faciendo quiescere terram: quiescente enim homine fatigato quiescit & terra. æstus autem meridiani temporis qui in diebus longioribus est/describitur a plaga meridionali: propter similitudinem enim effectus significatur tempus caloris a loco unde uenit calor. Ait itaq; increpando ac manifeste conuincendo iobem in persona humani generis. qui uestibus tuis calidis es faciendo quiescere terram a meridie (hoc est a tempore æstus) extendesne cũ deo ad cœlos? Reuoca ad memoriam scripta in principio genesis iuxta hebraicã ueritatem (uz q̃ deus fecit extensionem a primo mobili usq; ad elementum aquæ) & intelliges quid significatur hic dicendo extendes cum eo ad cælos. est enim extensio illa continuatio corporũ diaphanorum a primo mobili usq; ad hæc infima. qui solidissimi quasi ere fusi sunt. Iuxta hebræum habetur. fortes sicut speculum fusum. Ad differentiam sphærarum elementarium ignis & aeris (quæ etiam uocantur cœli apud hebræos) dicitur de cœlestibus corporibus fortes sicut speculum fusum: hoc est speculum æreum quod fusorio opere fit. Soliditas fortitudine/perspicuitas per speculum/planicies per fusionem insinuatur corporum cœlestium: & præpositio ad/accumulationem significat. Ita q̃ sensus est / extendesne cum eo etiam ad cœlos fortes sicut speculum fusum, ut tanto excellentius opus dei describeret. humanarum uero uirium infirmitatem describit a fatigatione in agricultura: quia agricultura est prima inter hominum artes: utpote quæ etiam in statu innocentiæ indicta fuit homini / & quam primum exercuit noe egressus de arca.

¶ Ostende nobis quid dicamus illi. Parui refert q̃ hebraice habetur. Fac scire nos qd dicemus ei. Completa argumenti ratiocinatione aduersus iobem tanq̃ præsumentem arrogare sibi notitiam diuini operis quo deus obseruauit omnes uias eius, irridendo dicit iobi fac nos scire quid dicemus deo. Et ad literam tendit directe aduersus iobis desiderium proponendi causam suam coram tribunali diuino / cum fiducia obtinendi sententiam pro se: ut manifeste dixerat in cap. 23. Quod ut plene intelligas, perpende q̃ (ut subiuncta testantur) præsupponit elihu ex suprædictis operibus dei occultatis humano generi/homines habere occasionem proponendi causam coram tribunali diuino: causam inquam eo q̃ iniuste cum humano agi uidetur genere / occultando hominibus opera dei sensibilia. Et ad proponendum hanc litem coram deo, dicit elihu iobi / fac nos scire quid dicemus ei: acsi apertius dixisset tu qui arrogas tibi scientiam defendendi causam tuam coram tribunali dei & uincendi, fac nos scire quid dicendum est deo a nobis in hac communi causa ignorantiæ humanæ/ad hoc ut uincamus & obtineamus sententiam a deo pro nobis: huc enim tendunt iuxta hebraicam ueritatem subiuncta. Nos quippe inuoluimur tenebris. Iuxta hebræum habetur. Non ordinabimus a facie obscuritatis. Non irridendo sed serio dicit hæc. Ordinare significat disponere litem & causæ merita texere. profitetur enim elihu q̃ nos (in persona reliquorum hominum) non sumus imitaturi te iobem ad proponendum coram deo litem / a facie obscuritatis: hoc est a persequente nos obscuritate notitiæ diuinorum operum. Et rationem subiungit. Quis narrabit ei que loquar? Iuxta hebræum habetur. Nunquid narrabitur ei quia loquar? Et est ordo literæ: nunquid quia loquar ordinando litem / ideo narrabitur ei? quasi dicat nequaq̃. Vanam ordinationem litis insinuat esse / ex hoc q̃ quantumcunq̃ dixero non defertur causa ad iudicium diuini tribunalis. etiam si loquutus fuerit homo deuorabitur. Iuxta hebræum habetur. nunquid dixit vir quia destructur? Et est ordo literæ. nunquid quia destruetur homo ideo dixit uir? quasi dicat minime. Et est sensus nunquid ordinauit aliquis litem ex hoc q̃ homo obnoxius est corruptioni. Altera est hæc probatio a simili: q̃ quemadmodum non litigandum ducimus coram deo de infirmitate ac corruptione corporum nostrorum/ita non est litigandũ de obscuritate cui subiacet intellectus noster.

¶ At nunc non vident lucem: subito aer cogetur in nubes / & ventus transiens fugabit eas. Iuxta hebræum habetur. Et nunc non viderunt lucem / frustatim ipsa in cœlis: & ventus transiuit & mundauit eos. Soluit elihu quæstionem: quare scilicet non est locus querelæ ob operum dei occultationem. Et ad ueritatem insinuandam affert similitudinem ex diuerso modo quo uidemus solem in diuersis dispositionibus cœlorum. quando enim in aere sunt nubes frustatim / tunc uidemus solem tanq̃ per frusta: partim enim uidemus & partim non uidemus, quia ipsa solis lux frustatim apparet tunc in cœlis, quando uero transiens uentus mundauerit cœlos a frustis nubium / tunc clare totum uidemus solem. Iuxta hanc similitudinem dicit nos in præsenti uita non uidere deum nisi frustatim (hoc est partim cognoscẽdo & partim ignorãdo lumẽ diuinoꝝ opeꝝ) post præsentẽ

uero uitã mũda iã a corpore aĩa uidebit deũ clare. Hæc est sententia elihu, cui⁹ similitudi nẽ primo pponit/dicẽdo & nũc existẽtib⁹ frustis nubis in cœlo, nõ uiderũt hoĩes lucẽ so lare integre. Et declarãdo illud nũc simul cũ rõne nõ uidẽdi, subiũgit frustatim ipsa in cœ lis: hoc est quia p frusta apparet ipsa lux in cœlis. Deinde subiungit alteram partem, di cendo & uentus transiuit & mundauit eos/cœlos a nubibus.

¶ Ab aquilone aurum veniet: & a deo formidolosa laudatio. Iuxta he bræum habetur. A sinistra aurum veniet: super eloha formidato orna mentis. Dictio interpretata sinistra/proprie significat sinistram: quia tamen hebræi septentrionalem partem appellant sinistram, ideo interpretes transtulerunt ab aquilo ne. Sed quocunq; modo legatur/sensus in idem redit. applicat siquidem elihu allatam similitudinem ad propositum intellectus humani relatiue ad cognoscendum deum: & prius applicat secundam partem/& deinde primam. Secunda autem pars fuit q̃ uen tus transiuit & mundauit cœlos ut uideretur clare sol: applicando hoc ad nos dicit. a sinistra aurum ueniet super eloha: hoc est a morte emerget anima hominis munda ut aurum super eloha/non absolute sed ut uidendo: hoc est emerget munda ut aurum re latiue ad uidendum eloha/deum gubernatorem ac iudicem omnium. ¶ Vbi prudens lector aduerte q̃ duo simul officia exercet elihu. Alterum q̃ intendit cõfutare iobem qui dixerat in cap. 23. q̃ afflictio eius reddebat animam ipsius mũdam tanq̃ aurum: hac siquidem occasione similitudine auri utitur elihu dicendo q̃ non afflictio sed mors red dit animam hominis mundã tanq̃ aurum. Alterũ est q̃ elihu sectabatur illos qui negant miserias & pœnas alterius uitæ: putantes quidem animas hominum esse immortales/ sed per mortem mundari a fecibus corporeis & emergere fœlices. isti enim sunt qui in psalmo. 36. introducuntur dicentes filii hominum in tegmine alarum tuarum sperabũt inebriabuntur ab ubertate domus tuæ quoniam apud te est fons uitæ &c. Et in hoc eli hu consentit uerbis iobis in tertio cap. propositis de quiete animarum eorum qui mori untur infantes/quiete inquã cũ regibus & cõsulibus terræ &c. Apte quoq; mors descrĩbi tur per sinistram/siue aquilonẽ siue sinistrũ intelligas: quoniam morimur frigore queãd modũ uiuimus calido: frigus. n. aquiloni attribuitur. & similiter nihil sinistrius morte: quæ priuat hominẽ totius uitæ successibus quantũcunq; prosperis. Quod aũt adiungit formidato ornamentis/insinuat dei excellentiã: q̃ scilicet anima mũda a corpore uide bit qdẽ eloha sed nõ tanq̃ sociũ sed in tanto ornatu ut timendus sit ab omnibus. ad in star siqdem magni principis sedentis cũ magno apparatu ornamentorũ ita ut nõ solũ admirationis sed etiã stuporis timorem inferat/describit deus uidendus: & ideo nomi nat eloha formidatus ornamentis. Et per hanc metaphorã significat plenitudo omniũ nobilitatũ ac pfectionũ relucens in deo cũ tanta eminentia ut uenerationẽ maximã infe rat uidentibus. Digne eũ inuenire nõ possumus. Iuxta hebræũ hr. Saddai non inuenimus eum. Applicat primam partem similitudinis ad propositũ. & lo co lucis frustatim apparentis in cœlis/dicit saddai: & loco eius quod dixerat & nunc non uiderunt lucem/dicit non inuenimus eum. Ratio itaq; quare intellectus humani inquisitio non peruenit ad hoc ut inueniat deum coram/redditur quia deus est saddai: hoc est uincens omnia/ac p hoc uincẽs inuestigationẽ nostrã. hoc. n. facit ut tanq̃ frusta tim opa eius cognoscamus. magnus fortitudine & iudicio & iustitia: & enarra

ri non potest. Iuxta hebræum habetur. magnus potentia & iudicio & multitudine iustitiæ: non affliget. Quãuis inquit elihu frustatim non inuenerimus deum ut haberemus eum coram, cognoscimus tamen q; est magnus & potentia & iudicio & multitudine iustitiæ executiuæ, & propterea quantum est ex parte sua non affliget: hoc est non affliget hominem non merentem affligi quia ei placet affligere illum. Et dicit hoc directe contra iobem/qui in cap. 23. attribuerat afflictionem suam uoluntati dei. contra hoc enim directe dicit elihu q; deus non solum est magnus potentia (ut possit facere quicquid uult) sed est magnus iudicio & multitudine exequendæ iustitiæ: & propterea quantum est ex parte sua non affliget/sed iudicio duntaxat & iustitia exigente.

¶ Ideo timebunt eum viri: & non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes. Iuxta hebræum habetur. Ideo timebunt eum homines: non videbit omnes sapientes corde. Sæpe hebræi utuntur singulari cum plurali: & ideo hic scribitur omnes sapientes non uidebit / pro non uidebunt. Ratio autem constructionis eorum redditur ex sensu: aiunt enim sensum esse q; nullus sapiens uidebit. Concludit itaq; elihu ex dei conditionibus declaratis q; ideo timebunt eum homines/quia ve3 est magnus potentia iudicio & multitudine iustitiæ: & ideo quia scilicet est saddai/non uidebit eum quicunq; sapiens corde: hoc est non perueniet inuestigando ad hoc ut uideat eum. Et sic cõcludit cõtra ipsum iobem: quem putabat elihu non timere deum/& cupientem uidere deum ad proponendũ causam suam coram tribunali eius. ☞ Aduerte prudens lector q; argumentũ elihu contra iobem quo ad hoc q; iob profitebatur se nosse q; deo scrutante eum ipse erat iustus/ualidum est infra limites naturalis notitiæ sistendo: delicta enim quis intelligit? Nec scio excusare iobem/nisi dicendo q; iob ex diuina reuelatione cognouerat q; afflictio eius illata ei fuit non propter peccata sed ad probationem: quod uerba ipsius superius insinuant/dum dicit q; deus præsciebat q; ipse iob non esset peccaturus in hac afflictione in ca. 10. q; mundatur ut aurum in ca. 23. contra hanc siquidem notitiam non militat argumentum elihu ex hoc q; opera dei sunt nobis occulta.

CAPVT XXXVIII.

Respondens autem dominus. Iuxta hebræum habetur. Et respondit iehouah iob de turbine. Hactenus locuti sunt homines, nunc incipit loqui deus. Et introducitur respondens nõ cuicũq; sed iobi/ eo q; iob direxerat sermonem suũ ad deum: ut patet in ca. 13. introducitur enim deus tandem respondens iobi prouocanti eum. Et nominatur iehouah / eo q; quatenus dat esse rebus loquitur subiuncta. Describitur autem respondens de turbine/ad insinuandum q; respondet ad instar principis increpantis cum indignatione. & dixit. Modus quo deus dixit subiuncta iobi/non est scriptus. rationi tñ consentaneum est q; fuerit sermo iste tam prolixus/in somnis uel in ecstasi, apparente iobi deo in forma indignati increpando eum/dicendo subiuncta. Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis? Iuxta hebræum habetur. Quis iste obscurans consilium in verbis absq; scire. Anteq; increpet iobem/dicit iobi de

elihu qui tam longo sermone locutus fuerat in fauorem dei quis iste. Non interrogando sed arguendo dicit quis iste/ad insinuandum q ipse deus non misit eum ad loquendum in fauorem sui:ad insinuandum q quantū ad officium loquendi pro deo/non approbatur ab ipso deo sed reprobatur dicit quis iste. Ratio autem reprobationis subiungitur/dicendo obscurans consilium in sermonibus absq scire. De diuino consilio circa præmia & pœnas hominum est sermo: & dicitur q elihu obscurat illud sermonibus ab q scire illud. Relege dicta ab elihu, & perpendes ueritatem hanc. elihu siquidem multos ueros sermones protulit:tum q deus nouiter loquitur non mutatus ipse sed mutatione interueniente in nobis: tum q deus nulli facit iniustitiā: tum q opera dei sunt occulta hominibus sic q partim cognoscuntur & partim ignorātur. sed sermones isti quantuncunq ueri, quia fuerunt absq notitia diuini cōsilii circa præmia & pœnas hominum, ideo tendunt ad obscurandum diuinum consilium circa præmia & pœnas hominum. Consilium siquidem diuinum quod abæterno conclusit apud seipsum & in tempore reuelauit/est reseruare præmia & pœnas hominum in uitam alteram: & hoc loquendo de præmio & pœnis simpliciter & absolute/uerissimum est. elihu aūt sermones reddunt hominibus obscurum hoc consilium: quoniā ad inferendum oppositum proferuntur: uidelicet ad afferendum q aduersitates & prosperitates præsentis uitæ/sunt simpliciter & absolute pœnæ pro peccato & præmia pro iustitia hominum. merito ergo reprobatur elihu locutus in fauorem dei. Oportuit autem ante increpationem iobis reprobare elihu locutum pro deo/ad insinuandum necessitatem ut deus loqueretur. ex hoc enim q elihu qui pro deo locutus fuerat male gessit officium pro deo, oportuit deum ipsum respondere pro seipso iobi:& propter hanc rationem reuelat iobi reprobationē elihu. ¶ Hāc expositionem excogitaui/secutus intelligentes hæc uerba dicta de elihu: sed quia in capitulo ultimo respondens iob deo resumit hæc uerba/ideo hæc dei uerba de ipso iobe dici intelligo. ita q deus ad iobem loqui incipit de ipso iobe in tertia persona, arguendo ipsum de inscitia quidem uerborum in genere/sed de dāno diuini consilii obscurati in specie. Anteq enim descendat ad ipsa uerba in specie/arguendo manifestat nocumentum illatum ex uerbis iobis cōsilio diuino: uidelicet q uerba eius sine scientia dicta obscurant diuinum consilium de præmio & pœna humanarum actionum. uerba enim iobis multa (ut infra patebit) fuerunt scandalosa: ut pote habentia speciem mali:& propterea quantum in ipsis erat/reddebant obscuram ueritatem diuini consilii quam profitebatur iob: scandalizati enim impediuntur & retrahuntur a doctrina scandalizantis. Et quia in uerbis iobis scandalum nascebatur ex arrogantia scientiæ qua homo caret (scientiæ uidelicet sufficientis ad disputādum cum deo/scientiæq peccatorum propriorum imputatorum ipsi iobi a diuina iustitia) ideo dicitur in uerbis in non scire seu absq scientia.

Accinge sicut vir lumbos tuos. Deficit aduerbium nunc: legendum est. Accinge nunc sicut vir lumbos tuos. Dictio interpretata uir/significat uirum qualificatum: puta uirum strenuum. Deus indignati more inuitat iobem: & irridendo eū dicit ei accinge nunc sicut uir strenuus lumbos tuos. perinde ac si dixisset/arma nunc te armis tuis sicut uir strenuus ad cōmittendum duellum mecum. cingere enim lumbos ad instar uiri strenui/est præassumptis armis defensiuis accōmodare en-

ſem lateri. ad duellum ſiquidem literariū quod ipſe iob propoſuerat ueniens deus/improperando iobi ſtrenuitatem eius dicit accinge nunc ſicut uir ſtrenuus lumbos tuos & ueni ad duellum. dicenti enim iobi in cap. 13. cupio diſputare cum deo, reſpondet deus accinge nunc ecce tempus duelli a te concupiti: ecce uenio ad literarium duellum tecum, accinge nunc/lumbos/arma te ſcientiæ tuæ armis. **Interrogabo te & reſponde mihi.** Iuxta hebræum habetur. **Interrogabo te & fac ſcire me.** Iob in dicto capitulo nō ſolum dixit diſputare cum deo uellem, ſed etiam obtulit deo optionem ut uel arguentis uel reſpondentis officium eligeret/dicendo uoca & ego reſpondebo uel loquar & reſponde mihi: & ante hæc uerba præmiſit noui ꝙ ego iuſtificabo. Ad hæc itaq; deus reſpondet eligendo officium arguentis/dicens interrogabo te. Et increpando cum ironia arrogantiam uincendi/ſubiūgit & fac ſcire me: hoc eſt & doce me. Perpende hic prudens lector peccatum iobis/contra quod deus tanq̄ indignatus loquitur: ut ſimul intelligas quo tendit tam prolixus dei ſermo. in iſtis ſiquidem primis uerbis proponit peccatum iobis commiſſum dicendo illa uerba ſcripta in cap. 13. peccauit ſiquidem iob ſpecie arrogantiæ: non dico ꝙ peccauit arrogantia/ſed ꝙ peccauit ſpecie arrogantiæ. Declaro ſingula. non peccauit arrogantia/arrogando ſibi ſcientiam non ſolum parem ſed prævalentem ſcientiæ dei: hoc enim tam ſtultum atq; blaſphemū eſt ut nec cogitabile ſit. peccauit autem ſpecie arrogantiæ, quia uerba eius pre ſe ferunt arrogātiā/qa uerba eius ſuapte natura ſunt uerba arrogātis. q. n. cupit diſputare cū aliquo/& dat ei optionem arguendi uel reſpondendi dicendo ꝙ uincet, proculdubio uerba ipſa ſonant arrogantiā tantæ ſcientiæ ut ſuperet diſputando/quātūcūq; intentio dicentis hæc uerba non ſit arrogare ſibi tantam ſcientiam. Contra illud igitur præceptum ab omni ſpecie mali abſtinete uos, peccauit iob/officium arrogātis in uerbis ſuis exercens. quod peccatum tanto grauius fuit/quanto relatiue ad deum uerba arrogantiæ dicta ſunt.

¶ At ſi dixeris ꝙ deus intuetur cor/& uidit quo animo iob uerba illa dixit, reſpondebimus ꝙ deus non repræhendit intentionem/ſed uerba publica habentia ſpeciē arrogantiæ ſcientiæ tantæ ꝙ diſputando cum deo obtineret in cauſa ſua. ſcandaloſa ſiquidem erant hæc uerba: & propterea non poſſunt excuſari a peccato. Hoc eſt igitur peccatum iobis quod hic repræhenditur: & ꝓpterea irridendo improperat ei deus & fac ſcire me. Et quia diſputatio ſuapte natura inter pares eſt (ut ipſemet iob confeſſus fuit in cap. 16. in cuius ſignum doctores dedignantur diſputare cum non doctoribus) ex hoc ipſo ꝙ iob obtulit ſe diſputaturum cum deo, non nullam paruipenſionis dei ſpeciem incurrit: ita ꝙ peccatum eius non ſolum offendit eminentiam ſcientiæ diuinæ / ſed annexam habuit offenſionem excellentiæ dei. Et hinc colligitur quo tēdit ſermo diuinus qui ſubiungitur. tendit ſiquidem ad confutandum arrogantiam ſcientiæ & paruipenſionem excellentiæ dei: uerba. n. iobis utriuſq; mali ſpeciem habebant.

¶ A confutatione itaq; utriuſq; inchoat/dicendo. **Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ?** Iuxta hebræum habetur. **Ubi fuiſti fundante me terram?** Quia corpus hominis ex terra conſtat/& habitatio hominis in terra eſt, conuincitur homo ꝙ non erat fundante deo terram: & ex hoc directe confutatur paruipenſio dei. Dicit autem fundante me terram/hoc eſt a fundamentis conſtruente me terram. intendit enim deſcribere ſeipſum ad inſtar artificis ædificantis domum feciſſe terram non

secundum partem sed totam:& propterea dicit fundante (hoc est a fundamentis construente) me terram. **indica mihi si habes intelligentiam.** Iuxta hebræum habetur. **annuncia (si nosti) intelligentiam.** Ad confutandam arrogatam scientiam dicit annuncia intelligentiam si nosti: hoc est si tanta polles scientia/annuncia intelligentiam huius quæsiti: uidelicet ubi fuisti fundante me terram. quasi dicat cum nõ possis intelligere ubi fueris (nisi in mente mea) agnosce teipsum. ¶ **Quis posuit mensuras eius si nosti?** Legendum est. **quia scies?** Vt dictum est/constructio terræ describitur ad instar ædificandæ domus: cuius primo decernitur quantitas secundũ omnes dimensiones. ad hoc enim spectat quod dicitur quis posuit mensuras eius/ scilicet terræ mensuras secundum longitudinem latitudinem & profunditatem: quis decreuit & dedit terræ certam longitudinem/certam latitudinem/certam profunditatem? Solius enim opificis summi opus est hoc/consequens ad certas mensuras totius uniuersi. si enim deus fecisset uniuersum maius aut minus, terram quoq; secundum omnes dimensiones fecisset maiorem aut minorem: quoniam debet esse proportionata uniuerso. Adiungit autem quia scies/ut intelligamus q ad confutandum arrogantiam scientiæ hæc dicit. Et est sensus quia uerba tua arrogant scientiam ad disputãdum mecum. & propterea utitur uerbo futuri temporis: disputatio enim imminebat. **Vel qs tetẽdit super eam lineam?** Positis mensuris domus/extendit artifex lineam seu filum ad recte ædificandũ. & iuxta hãc similitudinem dicit deus uel quis extendit super eam (id est terram ædificandam) filum/tanq; regulam ædificationis. Et ad literam describitur creatio terræ similis ædificationi domus: ad insinuandũ q terra facta est ab agente a proposito/q facta est a deo ut artifice/q facta est secundum singulas eius conditiões artificiose. Ipsa itaq; moderatio corporeæ molis generabilis & corruptibilis/qua grauissima portio eius directa est ad locum uniuersi infimum, linea fuit in constructione terræ. ¶ **Super quo bases illius solidatæ sunt?** Legendũ est. **defixæ.** seu. **suffundatæ sunt?** dictio enim hebraica significat poni in fundo. In ædificatione siquidem domus foditur terra faciendo fossam quousq; inueniatur solidum quid/ super quod fundamenta domus iaciantur. ad hanc siquidem similitudinẽ dicitur super quo bases terræ defixæ seu suffundatæ sunt: quod est dicere super quo sustentatur terra. & hoc proculdubio est centrum mundi. **aut quis demisit lapidem angularem eius?** Parui refert q hebraice habetur. **Vel quis iecit lapidem ad angulum eius?** Primus lapis qui iacitur ædificando domum/est lapis ad angulum in imo fundamenti. ad cuius similitudinem dicitur de terra quis iecit lapidem ad angulum eius: hoc est quis fundauit terram: iaciens enim primum lapidem est fundator. Et sic quod primum proposuerat quasi indistincte/dicendo fundante me terram, declarauit distinguendo per partes quattuor: uidelicet mensuras/lineam/soliditatem & lapidem primũ. Et quia ipsa fundatio terræ assimilata iactui primi lapidis non præcessit constructionem totius terræ/quemadmodum iactus primi lapidis præcedit integritatem ædificii (terra enim tota simul creata est) ideo iactus primi lapidis in creatione terræ fuit creatio terræ ab imo usq; ad summum. partes enim in centro sunt tanq; lapis primus relatiue ad partes superiores: utpote tanq; partes immediate super fundamẽtum positæ ad sustentandum alias. ¶ **Quum me laudarent simul astra matutina: & iubi-**

larent omnes filii dei. Iuxta hebræum habetur. ¶ Cantantibus simul stellis mane: & iubilauerunt omnes filii elohim. Non est in hebræo pronomen me: & genitiui casus est mane: & dictio interpretata iubilauerunt/significat sonū festiuum. prosequitur enim metaphoram ædificationis palatii, alludendo consuetudini qua con sueuerunt adesse musici cum festiuo tam cantu q̃ sono/quādo princeps iacit primum palatii lapidem: consueuit enim actus ille fieri cum magna celebritate & festiuitate. ad hanc similitudinem dicit deus fecisse se primum lapidem/cantantibus astris mane & fe stiuo sono gaudentibus omnibus filiis elohim. ¶ Sed occurrit hic quæstio quadruplex. Prima est quomodo uerificatur cantus astrorum in creatione terræ: quum scriptum sit tum q̄ terra creata est simul cum cœlo/dicente moyse in principio creauit deus cœlum & terram: tum q̄ stellæ creatæ sunt post terram / dicente eodem q̄ factæ sunt quarto die. Secunda est quare potius fit mentio stellarum mane q̃ aliarum. Tertia est quid se cundum ueritatem fuerit tam cantus stellarum q̃ sonus festiuus filiorum elohim. Quar ta est qui sint filii elohim. ¶ Solutio primæ est q̄ cœlum terra & astra creata sunt simul tempore/sed non simul natura. cœlum enim cum astris creatum est prius secundum ordinem naturæ q̃ terra, secundum autem ordinem temporis creata sunt simul. quum dicitur itaq̄ in principio creauit deus cœlum & terram / significatur q̄ simul tempore creata sunt: quum autem hic introducuntur in fundatione terræ astra cantantia, signi- ficatur ordo naturæ/q̄ prius naturæ ordine sunt astra q̃ terra. Ad id uero quod obii- citur ex opere quartæ diei/respondetur q̄ non est ibi sermo de astris quo ad substātiam sed quo ad officia quædam, ut ibidem declarauimus: hic autem significantur astra se- cundum substantiam priora terra secundum naturæ ordinem. ¶ Solutio secundæ est q̄ per stellas mane/circūloquendo significatur motus primus, qui est motus primi mo bilis/qui appellatur motus diurnus quo mouentur astra omnia ab oriente in occiden- tem. & propterea significatur a stellis mane: hoc est a motu stellarum quo mouentur a mane/hoc est ab oriente. per hoc enim insinuatur ratio faciendi terram relatiue ad cœ- lestia corpora. Ex hoc enim q̄ cœlum est mobile circulariter/oportuit esse terram: quia oportuit esse centrū naturale circa quod cœlū moueretur. solus autem primus motus cōmunis est cœlis omnibus: & propterea illius tanq̃ præcipui & cōmunissimi fit men tio per stellas mane. ¶ Solutio tertiæ est q̄ per cantum & sonum astrorum in creatione terræ significatur consecutio boni proprii: hoc est q̄ astra cōsequuntur proprium bo- num ex terra ut naturali centro circa quod mouentur. operatio enim astrorum est bo num eorum: quia unaquæq̄ res naturalis perficitur suo proprio opere. & astrorū ope ratio per motum exercetur circularem circa terram ut cētrum: ideo cantantia ac per- sonantia introducuntur in creatione terræ tanq̃ gaudentia, quia assequūtur proprium bonum habendo centrum circa quod moueātur. ¶ Et hinc patet solutio quartæ/q̄ per filios elohim significātur astra omnia: quoniam motus omnium astrorum proprii sunt etiam circa terram tanq̃ centrum. nam tam motus planetarum q̃ octauæ sphæræ ab occidente in oriens est circa terram ut centrum: & propterea materia gaudii astris om nibus fuit fundatio terræ. Appellantur autem astra filii elohim/hoc est dei gubernātis: quoniā nihil per accidēs nihil inordinati circa opa eorū permittitur, sed sunt sub guber natiōe dei tanq̃ filii. qua ēt metaphora usus est postea aristoteles in sua metaphysica.

¶ Quis conclusit ostiis mare/quando erūpebat quasi de vulua procedens? Sententia redditur: sed quoniam materia ardua est & uerba sunt dei, referenda est hebraica litera. Et obstruxit in ostiis mare: in exire suo/de vulua exibit. Trāsit a terra ad mare. ut autem hæc facilius intelligas/reuoca ad mentem scripta in principio genesis de productione maris: uidelicet q̄ elementum aquæ creatū est super terram cooperiendo illam undiq̄ / & q̄ dixit deus congregentur aquæ in locum unum & appareat arida &c. Hoc idem mysterium narratur hic sub metaphoris. nam eleuata terra super aquas maris/appellatur ostia & seræ: & congregatio aquarū in locum unū ad hoc ut appareat arida/appellatur exitus de uulua. Ita q̄ locus in quo creatum fuit elementum aquæ/appellatur uulua: eo q̄ quemadmodū uulua est locus in quo concipitur ac primo fit proles, ita locus ille quia primus naturalis est locus elementi aquæ/ideo appellatur uulua. Itaq; ex hac parabola discimus q̄ quemadmodū proles habet duo loca naturalia (alterum in quo primo fit/& hoc est uulua: alterum post egressum de uulua) ita elementum aquæ habet pro suo primo naturali loco situm super totam terram, & tanq̄ pro loco secundario habet locum in quo est mare. Continuatur itaq; litera dicendo & obstruxit/cum præcedenti quum dixerat quis iecit lapidem. adiungitur enim illimet relatiuo & obstruxit ostiis mare quis iecit &c. & obstruxit: ad insinuandum q̄ hoc refertur ad idem: uidelicet ubi fuisti quando ego feci terrā & obstruxi mare &c. Tanq̄ uiolenta describitur detentio maris ne operiat terram/dicendo & obstruxit in ostiis (hoc est apponendo ostia ad concludendū) mare ne exeat ad operiendum terram iterum. significatur enim per hanc obstructionem q̄ non penitus naturalis est locus iste maris elemento aquæ. Tempus autem obstructionis explicatur dicendo in exire suo. Et ne relinquatur ambiguum de quo exire est sermo, declaratur subiungendo de uulua exibit: perinde acsi dixisset quis apposuit ostia mari exeunte ipso de uulua: hoc est de loco suo primo naturali in quo factum fuit? tunc enim obstruxit deus mare ostiis terræ eleuatæ super illud. ¶ Quum ponerem nubem vestimentū eius: ⁊ caligine illud quasi pannis infantie obuoluerem. Prosequutio est metaphoræ prolis egressæ de uulua. induitur enim & fasciatur: iuxta hanc enim metaphoram describitur mare indutum nube & fasciatum caligine. Et significatur per hoc ad literam eleuatio mixtorum imperfectorum (qualia sunt nubes & caligo) secuta obstructionem maris. Et dicitur hoc ad differentiam elementi aquæ positi in suo primo loco. tunc enim nec nube nec caligine tegebatur: quia nullum tunc mixtum erat: sed congregata aqua in locū unū/eleuati sunt uapores ab ipsis aquis in nubes & caliginem.

¶ Circūdedi illud terminis meis. Iuxta hebræum habetur. Et fregi super eo statutum meum: ⁊ posui vectem ⁊ ostia. Manifestat deus q̄ naturale statutum de locis elementorum a se factum, ipsemet fregit congregando aquas in locum unum & eleuando terram. naturalis siquidem elementorum ordo erat ut aquæ cooperirent undiq; terram/secundum quem situm creauerat deus in principio elemēta puta: & propterea dicit se fregisse statutum suū de naturalibus purorum elemētorum locis. Nec hinc intelligas ordinem temporis/sed ordinem naturæ: quoniā aquæ elementum non prius secundum tempus/sed prius secundum naturam fuit purum elementū operiens elementū terræ: & postea fuit tam aqua q̄ terra in ista dispositione in qua utrūq;

conspicimus/propter mixta diuersorum generũ quæ puris existentibus elementis non eent. Et tu prudẽs lector hinc habes ꝙ locus maris nõ ẽ omnino naturalis locus elementi aquæ/sed habet aliquid præternaturale. hoc enim sonat sermo ille diuinus dicendo & fregi super eo statutum meum/hoc probat ratio naturalis ordinis elementorum. Et secundum rectam philosophiam dicendum esset ꝙ quia tam terra ꝙ̃ aqua est elementum mixtum, ideo utriusq; loca habent aliquid pra ternaturale relatiue ad loca purorũ elementorum. terra enim secundum aliquas partes eleuata est supra locum terræ puri elementi: aqua uero depressa ac pulsa est secundum multas sui partes a loco naturali aquæ puri elementi. ¶ Modus autem quo deus fregit statutum super elemento aquæ/ explicatur dicendo & posui uectem & ostia: hoc est ostia firmata uecte, quæ (ut diximus) sunt partes terræ eleuatæ supra mare. hæ enim concludunt mare ne operiat terram/quemadmodum ostia bene firmata retinent conclusos ne possint exire. ¶ Et dixi/hucusq; uenies & non procedes amplius: & hic cõfringes tumentes fluct⁹ tuos. Sententia redditur: & clara est. ad manifestandum enim quæ sint ostia uecte firmata/describuntur partes terræ terminantes mare: quas non potest mare transgredi/ eo ꝙ cælsiores sunt: & ꝑpterea ad eas collidũtur fluctus maris.

¶ Nũqd post ortũ tuũ præcepisti diluculo. Iuxta hebræũ hr. Nũqd a diebus tuis præcepisti mane. & datiui casus est mane. Perpẽde ordinẽ sermonis diuini. primo quæsiuit ubi fuisti quando fundabã terrã & obstruxi mare: modo cõsequenter quærit nunquid a diebus tuis. Primum confutauit pro tempore quo hõ nõ erat: mõ cõfutat pro tempore quo homo iam est/dicendo nunquid a diebus tuis. Rursus de creatione terræ loquutus est absolute, de aqua uero loquutus est relatiue ad mixta: prosequitur consequenter de diuisione diei a nocte relatiue ad politicam uitam hominum. Et intentio huius particulæ est ꝙ deus ordinauit diem ad hominum uitam ciuilem: in qua iniqui puniuntur sic ꝙ occulte iniqui abscondunt se adueniente die, audaces aũt qui non se occultant puniuntur. hæc est sententia huius particulæ iuxta hebraicũ contextum. Ait itaq; nunquid a diebus tuis (hoc est unꝗ̃) præcæpisti mane: hoc est ut fieret mane, quod succedit nocti/quod est prima pars diei. ostendisti auroræ locum suum? Aurora initiũ est mane: locus autem auroræ diuersus est diuersis temporibus secũdũ latitudinẽ a tropico cancri ad tropicũ capricorni: & diuersimode in loco durat secundum diuersitatẽ signoꝝ ascendentiũ. ascendentibus enim signis recte meantibus quæ sunt a cancro usq; ad sagittarium/auroræ longæ sunt: breues autem/existente sole in alijs signis oblique ascendentibus. & propterea de loco auroræ dicitur homini/nunquid indicasti auroræ locum eius. Et in his duobus confutatur tum potentia tum scientia hominis. ¶ Aduerte prudens lector non solum finem seu utilitatem præcæpti quæ subiungitur/sed ante omnia rem præcæptam: uidelicet distinctionem diei a nocte, significatam dicendo præcæpisti mane/ostendisti auroræ locum suum. nam distinctio diei a nocte/non solum excedit humanum imperium sed etiam humanam scientiam: quia causa distinctionis diei a nocte/est certa ac determinata quantitas distantiæ terræ a sole qui mouetur circa terrã. quũ enim nox nil aliud sit ꝙ̃ umbra terræ, perspicuum est ꝙ si sol esset propinquus terræ illuminaret semper terram ex omni parte/& nulla fieret umbra terræ: ac per hoc nulla nox. Quare autem sol & terra distent tanta quanti-

tate distātiæ & nō maiore uel minore/excedit uires humanæ notitiæ. Hoc est ergo primum mirabile in re de qua dicitur nunquid præcæpisti &c. ¶ Nunquid tenuisti concutiens extrema terre: ⁊ excussisti impios ex ea: Iuxta hebræū habet. Ad apprehendendū alas terre: ⁊ excutiētur impii ex ea. Vbi clare uides q non est altera particula/sed prosequutio inchoatæ, describitur enim aurora progrediens ad apprehendendū superiores partes aeris prope terrā in quibus cōsueuerūt uolare aues: partes enim illæ illustrantur priusq̄ terræ solum oriente sole. Et appellantur alæ terræ/quia aues terræ per illas uolare solent. ¶ Et quia illa hora fugiunt impij qui nocte operantur mala (iuxta scripta superius in cap. 24.) ideo subiūgitur & excutientur impij ex ea. Effectus primæ partis diei describitur excussio impiorum de terra. quod ad literā uerificatur de terra ciuiliter habitata: quoniā ij tūc occultant seipsos timentes gladium politici regiminis. ¶ Restituetur vt lutū signaculū: ⁊ stabit sicut vestimentū. Iuxta hebræū habetur. Vertet se sicut lutū sigillū: ⁊ statuent se sicut vestimentū. Quales sunt impij de quibus loquitur/describit duabus similitudinibus. Altera est q multitudo eorum simul seipsos sustentat quemadmodū lutū quū uertitur. quū. n. uertitur lutū, fit aceruus seu tumulus sic q indifferenter pars sup partem ponitur/indifferenter pars partem sustentat. iuxta hanc similitudinem describitur sigillū/hoc ē cōiuratio secreta impiorum, q uertūt seipsos sicut lutū/hoc est ad indifferenter sustentandū seipsos sicut partes luti uoluūtur. Altera est q statuēt seipsos sicut uestimentum. uestimentū. n. accōmodatur corpori quod uestitur: & cōiuncti simul impij statuūt ut quilibet accōmodet se alteri/ut quilibet fit uelut uestis alterius, ita ut nulla oriatur discordia inter eos. ¶ Auferetur ab impiis lux sua: ⁊ brachium excelsum confringetur. Parui refert q legendum esset. Et prohibebitur ab impiis lux eorum. altera uero particula integre redditur. Modus quo excutiuntur impij adueniente die/ explicatur dicendo duo. Alterum q prohibebitur ab impijs lux eorum. lux impiorum nox est / idonea ad maleficia: & quia lux diurna tollit noctem / ideo prohibere dicitur lucem impiorum. Alterū est q brachium excælsum frangetur. quo significatur punitio impiorum/ qui sunt uelut brachium excælsum: hoc est qui audent in die operari mala. Vtriq; itaq; impij excutiuntur a diurna luce: illis tollendo cōmoditatem faciendi malum/istos autem puniendo.

¶ Nunquid ingressus es profundum maris: ⁊ in nouissimis abyssi deambulasti? Iuxta hebræum habetur. Nunquid venisti vsq; ad tricas maris: ⁊ in inquisitione abyssi iuisti? Transit ad iter in mari: & prius relatiue ad profundum maris / deinde relatiue ad superficiem eiusdem, confutando per primum potentiam & per secundum scientiam hominis. Duo itaq; loca sub aquis inaccessibilia describuntur. alter est in quo concurrentibus e diuersis meatibus aquis fit aquarum commixtio / altera alteram intersecante: huiusmodi enim intricatio aquarum hebraica dictione significatur. Alter est profunditas uoraginum existentiū in mari: & hic appellat̄ abyssus/ille uero tricæ. ¶ Nūqd apte sunt tibi porte mortis: ⁊ ostia tenebrosa vidisti: Iuxta hebræū hr. Nūqd patefacte sunt tibi porte mortis: ⁊ portas vmbre mortis videbis? Nauigāti homini i supficie maris/ duo occulta describunt̄: alterū portæ mortis/alterum portæ umbræ mortis. Differētia

inter portas mortis & portas umbræ mortis/consistit in hoc q portæ mortis sunt pe-
ricula maris ducentia ad mortem: portæ uero umbræ mortis sunt pericula maris præ
se ferentia imminentem mortem/non tamen ducentia ad illam. Vtriusq; periculi tem-
pus si non lateret nauigantes/securi nauigarent: sed quia latet eos/incidunt in illa.
¶ Nunquid cõsiderasti latitudinem terre: indica mihi si nosti omnia.
In qua via lux habitet: & tenebrarum quis locus sit. Iuxta hebræum ha
betur. Intellexisti vsq3 ad latitudines terre: annuncia si nosti totam
ipsam. Vbi ista via habitabit lumen: & obscuritatis/ vbi iste locus
eius. Itineri in superficie aquarum iungit iter in superficie terræ: iter inquam huma-
næ mẽtis cum reali itinere luminis diurni & obscuritatis nocturnæ super faciem terræ.
Et sonat litera q eundo per uniuersam terram / non inuenitur ab homine locus certus
luminis diurni aut obscuritatis nocturnæ: quia non potest accipi terminus in quo fir-
metur tam lumen q̃ obscuritas. Hæc est sententia huius particulæ. Ait itaq; intellexi-
sti/quanuis non uideris corporeis oculis, usq; ad latitudines terræ: hoc est usq; ad loca
terræ sub æquinoctiali: ibi enim est maxima latitudo terræ sphæricæ, & ideo si nosti to
tam ipsam terram (q̃uis hoc sit difficile) annũcia ubi ista uia/ubi determinata uia ad
locum in quo habitat lumẽ diurnũ quod est circa uos/quod recedit a uobis: & similiter
annũcia de obscuritate nocturna/quæ est etiã apud uos & recedit a uobis, ubi iste (hoc ẽ
determinatus) locus eius. ambo.n. qñq; accedũt ad nos homines & qñq; recedũt a no-
bis. ¶ Vt ducas vnũquodq3 ad terminos suos: & intelligas semitas
dom⁹ ei⁹. Iuxta hebræũ hr̃. Quia capies illud ad terminũ suũ: & qa intel
liges vias dom⁹ ei⁹. Ironia est, lumen.n. nõ põt capi in certo termino/nec possunt
intelligi uiæ ad domũ eius: quũ domo in qua quasi habitando firmet̃ careat. ¶ Sed &
hinc orit̃ quæstio cur petit deus ab homine ut annũciet quod nec annũciari nec sciri po
test, quod.n. nõ est/nõ põt sciri: certũ est aũt q lumẽ diurnũ quod succedit obscuritati
nocturnæ, est in continuo motu/continue oritur & occidit/nunq̃ firmatur: ac per hoc
nullam habet domũ in qua habitet: cur ergo petit deus ab homine ut lustrata intellectu
uniuersa terra, annũciet certũ locũ domus & uiæ ad domũ luminis & obscuritatis/quæ
in terra sibi succedunt. Solutio est q deus quærẽdo certũ locũ/declarat simul q nõ in-
uenit̃: ut ex hoc intelligeremus q quærit ab homine ut annũciet cãm ppriã quare mo-
tus tã luminis q̃ obscuritatis sup terrã/caret termino: est.n. mirabile q aliquid moueat-
tur in terra absq; termino. Nec putes satisfieri huic quæstioni/dicendo quia motus so
lis circa terrã est ppetuus: hoc.n. est quod quæritur, quare motus solis circa terrã con-
tinuat̃ absq; termino/q̃re ẽ sine termino. Philosophi.n. ex cõmunibus & opinatis rõnẽ
reddunt, hic aũt quærit̃ rõ certa ac propria. ex cõmunibus quidẽ, qa motores cœlorũ as
sequũtur pfectionem suã mouendo cœlos/quia in hoc assimilãtur deo in efficiẽtia rerũ:
opinatis uero, qa nulla rõne demonstratiua certificata est ppetuitas motus cœlorũ. Con
futat̃ itaq; humana sciẽtia circa uicissitudines diei & noctis cõtinuas quo ad certã & p
priã rõne. ¶ Sciebas tũc q nasciturus esses: & nũerũ dierũ tuorũ noueras?
Iuxta hebræum habetur. Sciuisti q tũc nasceris: & numerũ dierũ tuorũ
multorũ? Recole q ad hominẽ a diebus suis dirigitur sermo: & propterea homo in ma
terno utero interrogatur/ sciuisti q tunc (hoc est tali hora) nasceris? quasi dicat mi-

nime, & similiter interrogatur sciuisti numerū dierū tuorū multorū:hoc est multitudinem dierū tuorū quibus uiues incertus.n.ē homini dies mortis eius, ad cōfutandā siquidē humanā scientiā hæc dicunt/cōsequēter ad cām uicissitudinis cōtinuæ diei & noctis ignorā; ¶ Nunquid ingressus es thesauros niuis:aut thesauros grandinis aspexisti? Legendum est. Nunquid venisti ad thesauros niuis: & thesauros grandinis videbis? Transit ab ijs quæ in mari & terra fiunt ad ea quæ fiunt in regione aeris media: in qua scilicet gñant pluuiæ/niues/grādines/rores &c.regio.n. illa thesauro assimilatur niuis & grādinis/tanq̃ reconditas seruet niues & grādines. Metaphoricus tñ sermo ē: qm̃ secundū rei ueritatē nō recōdunt ibi actualiter niues & grandines:sed uirtualiter dūtaxat cōtinent ibi/& q̃ primū gñant descendūt ad terrā. Et qm̃ uirtus gñatiua niuis & grādinis/relatiue ad deū ē semp parata ac in prōptu hūs niues & grandines pinde acsi actualiter cōtineret illas, ideo appellant hic thesauri seruantes ad dei nutū niues & grādines. Propter quod subiūgit. Que preparaui in tempus hostis & in die pugne & belli. Iuxta hebræū legēdū eēt phibui. Et ē sensus, quos thesauros phibui expēdi,seruādo eos ad tps angustiæ seu ad tps hostile/ad diē pugnæ bellicæ tanq̃ arma offensiua.describit.n. seipsum deus tanq̃ hostiliter pugnaturū qñq; cū hominibus iniqs:& ad hmōi pugnā dicit se seruare thesauros grandinis:ut expientia testata ē tpe iosuæ. Et p hoc declarat potentiā puidentiæ suæ ad utendū niue & grādine tanq̃ armis iustitiæ suæ. ¶ Per quā viā spargitur lux:diuiditur estus sup terrā? Iuxta hebræū hr. Ubi ista via diuidetur lux:sparget eurū sup terrā? Ad confutationē sciētiæ spectat hæc quæstio. quā ut intelligas,scito q lux solis orientis qñq; diuidit in nr̃o hemisphærio: qñ scz alicubi eāt uentū subsolanū: nā tūc alicubi lucet clare & alicubi obscurat, pp caliginē seu nubē quā uētus ille efficit/immo & ad se trahit. Quærit itaq; ab homine, ubi ista(hoc est certa & determinata)uia ē qua lux solis diuidit in clarā & obscurā, qū sparget eurū(orientalē uentū)sup terrā? Significāter āt dicit sup terrā spargi a sole uentū orientalē: eo q (ut physici tradūt)uētus ille a supis demittit ad terrā & ab ea reflectit, & ppea trahere ad se nubes dr reflexiōe. ¶ Quis dedit vehemētissimo imbri cursum:& viā sonātis tonitrui. Iuxta hebræū hr. Quis diuisit ad alluuionē canalē:& viā ad fulgur vocū? Thesauris niuis ac grādinis adiunxit in supioribus cām uenti oriētalis:& cōsequenter adiūgit pluuiæ principiū in eadem regione simul cū tonitruis & coruscationibus. Assimilat aūt locū gñationis pluuiæ canali ad alluuionē:hoc est canali tā uasto ut nisi diuideret cāret alluuionē terræ, quandoq; siquidem est in regione aeris media/fœcunditas aquarū tanta ut si in sola terra quā habitamus plueret, alluuio fieret in terra. Et de aere in huiusmodi dispositione existente dicit deus, quis diuisit ad alluuionē canalem/hoc est canalem qui alluuionem causaret nisi diuideretur: & similiter quis diuisit uiā uocū/hoc est tonitruorum ad fulgur? scinditur enim nubes in coruscationibus: dicuntur enim hæc ad confutandam potentiam hominis. ¶ Vt plueret super terram absq; homine: in deserto vbi nullus mortalium commoratur. Ecce diuisio canalis cœlestis ordinata describitur ad communicandum pluuiam terræ desertæ: in qua nullus est homo: ut intelligamus q, non propter hominem duntaxat deus disponit pluuias. ¶ Vt impleret inuiam & desolatam. Non solum prouidet de

pluuia sed prouidet usq ad satietatem terræ desertæ, ꝛ produceret herbas virentes. Legendum esset. ꝛ ad faciendum germinare germen herbarum. non propter hominem sed propter animalia.

¶ Quis est pluuie pater? Iuxta hebræum habetur. Nunquid est pluuie pater? & est casus datiui pluuiæ. Deinde immediate sequitur. Vel quis genuit stillas roris? De ventre cuius exiuit gelu? ꝛ gelu celorum quis genuit illud? Istæ quattuor interrogationes/quærendo patrem seu matrem istorum (uidelicet pluuiæ/roris & gelu) tendunt ad partem negatiuam insinuandam: ut prima testatur interrogatio. nam quærendo nunquid est pluuiæ pater/tendit ad asserendũ q non: & similiter eadem est ratio de subiunctis. Et intendit per hæc manifestare alterum esse modum generandi hæc/a modo quo generantur animalia & arbores. generantur siquidem animalia sic q homo generatur ab homine/& leo a leone/& similiter oliua ab oliua: non sic autem fiunt ista. pluuia enim non generatur a pluuia/nec ros generatur a rore/neq gelu a gelu. & propterea pars negatiua istorum interrogatorum uera est. Et consequens fuit ut sermoni de niuibus grandinibus & pluuijs/adiungeretur modus diuersus quo ista generãtur in media aeris regiõe: uidelicet absq patre/absq matre/absq semine. ut sciremus alium esse modum generandi in superioribus/& alium quem uidemus in animalibus & plantis. commendatur enim hinc diuina sapientia/quæ diuersos modos generandi excogitauit & fecit hic & ibi. Bis autem fit mentio gelu, quia primũ significat gelu aquarum quod fit apud nos: secundum autem gelu descendens de cœlo, quale est gelu grandinis & niuis. ¶ In similitudinem lapidis aque durantur. Iuxta hebræum habetur. Sicut lapis aque abscondent se. Ad manifestandum partem negatiuam supradictã affert deus signum a gelu quod apud nos fit: ut ex hoc intelligamus q in media aeris regione non est generatio uniuoca. Affert autẽ signa duo. Alterum ex aquis congelatis tam uehementer ut durescant sicut lapis: abscondunt enim seipsas aquæ in huiusmodi congelatione. Et assimilatur occultationi suiipsius congelatio relata ad materiam: tanq aqua timens frigus abscondat seipsam sub tegmine lapideo: pro quanto retenta secundum ueritatem substantia aquæ/fluidã naturam occultat. ꝛ superficies abyssi constringitur. Iuxta hebræum habetur. ꝛ facies abyssi apprehendent se. Alterum signũ affertur ex profundarũ aquarum congelatione in superficie: hoc est in partibus superioribus. ad sensum enim uidemus huiusmodi congelationes quæ describuntur fieri apprehendentibus sese inuicem faciebus/hoc est supremis partibus. Et uere sic est: quoniam nulla illarum fluit sed cum altera firmatur/tanq altera alteram teneat ne fluat.

¶ Nunquid coniungere valebis micantes stellas pleiades. Iuxta hebræum habetur. Nunquid ligabis vincula chima. Hebraicam dictionem reliquimus: et est genitiui casus. aiũt aũt esse nomẽ stellaꝝ quas pleiades seu uergilias uocamus. Et q̃drat interpretatio ligationi & uinculis: qm̃ (ut tradũt astrologi) nullæ septẽ stellæ sunt sibiinuicem tam propinquæ ut sunt istæ septẽ quas uergilias uocamus: propterea enim a colligatione describuntur. aut gyrum arcturi poteris dissipare? Iuxta hebræum habetur. Vel tractus chesil aperies? Hebraica dictio est chesil: & est similiter genitiui casus. & a multis interpretatur orionis: quod est nomen

non unius ſtellæ ſed ſideris ſeu imaginis cœleſtis/habentis multa notabilia aſtra multũ inter ſe diſtantia : & propterea deſcribitur ab aperiendo tractus eius : intelligendo per aperire diſſoluere. Tendere enim uidetur particula hæc ad negandum homini contrarias actiones circa aſtra. & quia prius dixerat nunquid ligabis uincula : conſequenter proponit contrariam actionem, uel aperies (hoc eſt ſolues) tractus orionis propter hoc q ſtellæ eius ſunt multum ſparſæ / ſicut per oppoſitum ſtellæ pleiades ſunt multum coniunctæ. ☞ **Nunquid producis luciferum in tempore ſuo.** Dictio interpretata luciferum/uarie interpretatur : alij planetas/alij imaginem quandam cœleſtem meridionalem/alij ſigna zodiaci intelligunt. Quid autem uerius ſit neſcio : certũ tamen eſt q cœleſte aliquid ſignificatur proprio tempore ſuper noſtrum hemiſphæriũ apparens. **& heſperum ſuper fines terre conſurgere facies?** Iuxta hebræum habetur. **& arcturum ſuper filios eius duces eos?** Dictio interpretata arcturum/a congregando deriuatur: & ſignificare dicitur ſtellam quæ uocatur arcturus/quæ ab aſtrologis cõnumeratur inter ſtellas primæ magnitudinis:& eſt iuxta ſeptẽtrionem in urſa maiore quæ uulgariter appellatur plauſtrũ. Et relatiue ad alias ſtellas eiuſdem imaginis/dicitur habere filios: & quaſi plauſtro uehatur cum filijs / dicitur de congregatione ipſius cum filijs nunquid duces eos quemadmodum ducitur plauſtrũ. ☞ **Nunquid noſti ordinem celi.** Legendũ eſſet ſtatuta. ſcire enim ſtatuta quibus reguntur cœli in motibus & actionibus ſuis/excedit uires humanæ ſcientiæ. **& pones rationem eius in terra.** Iuxta hebræum habetur. **nunquid pones dominium eius in terra?** Et eſt ſenſus/nunquid conſtitues q homines qui ſunt in terra dominentur cœlo? Vnde & ſtatim ſubiungit duas actiones dominij humani erga cœleſtia/compræhendendo hebraico more inter cœlos aerem. ☞ **Nunquid eleuabis in nebulam vocem tuam: & impetus aquarum operiet te?** Sententia redditur: quanuis non impetus ſed abundantia aquarum hebraice ſcribatur. ſententia. n. eſt clara q non poteſt homo præcipere nubibus ut pluant. ☞ **Nunquid mittes fulgura & ibunt: & reuertentia dicent tibi/adſumus?** Iuxta hebræum nõ habetur & reuertentia:ſed ſcribitur. **& dicent tibi/ecce nos.** Et eſt ordo literæ/nunquid mittes fulgura & dicent tibi ecce nos & ibunt. Poteſtas mittendi fulgura in primis negatur in homine : deinde promptitudo obediendi in fulguribus: & demum executio mandati.

¶ **Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiã : vel quis dedit gallo intelligentiam?** Iuxta hebræum habetur. **Quis poſuit in renib⁹ ſcientiã: vel qs dedit cordi intelligentiã?** Dictio interpretata cordi/& ab antiquo interprete interpretata gallo, neutrius nomen eſt propriũ: ſed eſt nomen ſignificãs conſpici ſeu uideri. pinde acſi diceret quis dedit uiſo ſeu reſpecto? Sed aiũt ſignificari cor:ea forte rõne/quia cor eſt prima animalis pars uiſa quũ gñatur animal: uel qa cor eſt illa ps ad quã præcipue ſpectamus ſcrutãdo ea quæ ſunt hominis. Duæ itaq internæ partes nominant: renes uc3 & cor. & renibus attribuit ſcire ſeu ſapere(hebræi. n. nõ diſtinguũt nomẽ ſciẽtiæ & ſapiẽtiæ)cordi aũt attribuit intelligẽtia. Nõ ſolũ aũt in hoc iobis libro ſed ẽt in libro pſalmorũ attribuit renibus eruditio:dũ in pſal. 16. dicit increpuerũt me renes mei. Et quia renes ſecundum phyſicos officium habent purgandi humorem,

ideo tanq̄ remouentes prohibens cōferunt scire & sapere. remouendo enim superfluas humiditates impedientes nostrum tam scire q̄ sapere/conferunt utrunq̄: sicut remouens sustentantem trabem/causat motum deorsum rerum grauium quæ erant superpositæ. Cor uero directe confert intelligere ex parte phantasmatum, pro quanto temperatum cor ministrat spiritus subtiles ac claros phantasiæ in qua intellectus speculatur: largitur enim penetrantis intelligentiæ uim ex parte phantasmatū. Mirabile itaq̄ diuinum opus describitur penes hoc q̄ quum cor & renes partes sint hominis spectantes ad uegetatiuam partem qua uiuimus communes homini & alijs animalibus, dederit deus cordi & renibus hominis / officia conferendi ad sapere & intelligere.

¶ Quis enarrabit celorum rationem? Iuxta hebræum habetur. Quis numerabit celos in scientia? Vere ignoramus in hodiernum usq̄ diem / cœlorum numerum: nec certitudo aliqua de cœlorum numero ab astrologis habetur. nam & aristotelis tempore incertum fuisse cœlorum numerum patet in. 12. metaphysicæs eius: & longe incertior redditus est postea a ptolomæo cū eius ecentricis & epiciclis. & propterea merito dicitur quis numerabit cœlos in scientia? multi enim numerant eos opinando sed nullus sciendo. ⁊ concentum celi quis faciet dormire? Quando fundabatur puluis in terra: ⁊ glebe compingebantur. Iuxta hebræum habetur. ⁊ Utres celorum quis faciet iacere? Fluente puluere ad fortitudinem: ⁊ glebe compingentur. Transpositam intellige hanc particulam de numero cœlorum & de quiete pluuiæ. collocari enim secundum ordinem sententiarum debet ante illam particulam quis posuit in renibus: eo q̄ tertia hic describitur negata hominibus actio imperandi cœlestibus/dicendo quis faciet utres cœlorum iacere. Nubes fœcundas assimilat utribus plenis aqua impositis super humeros effundētis ex eis aquam. & propterea dicit quis faciet utres iacere/hoc est deponi ab humeris effundentium, & iacere hoc est quiescere ab effusione. per hanc enim metaphoram significatur cessatio pluuiæ. Tempus autem cessationis pluuiæ desideratum ab hominibus/describitur tum a fluminibus tum a terra. a fluminibus quidē quando fluunt turbidi ex multitudine pulueris admixti/dicendo fluente puluere ad fortitudinem: uehementia siquidem fluxus turbidæ aquæ per hoc significatur. a terra uero quando glebæ terræ sunt iā compactæ ex pluuia. Hæc enim duo signa sunt pluuiæ sufficientis. & propterea per hoc significatur desiderium hominum q̄ cessent pluuiæ: & tamen nullus homo potest efficere ut desinat pluuia.

¶ Nunquid capies leene predam: ⁊ animam catulorum eius implebis? Sententia clara est. & affertur ad hoc q̄ deus prouidet leonibus de cibo/ad quod humana prouidentia non potest se extendere. Et duo hic cōmemorantur. Alterum de quantitate cibi per modum prædæ. mirum est enim q̄ tot animalia dentur in prædam leoni/ita q̄ sufficiant ad cibum tantæ multitudinis quanta est multitudo leonum/quorum quilibet multo eget cibo. Et non solum sufficientia sed satietas in litera describitur/dicendo implebis. nec fit mentio leænæ, sed leo iuxta hebræum scribit. Significanter autem satietas refertur ad appetitum leunculorum ad differentiam leonum. tradunt siquidem physici q̄ leo incontinentissime uorat/ita q̄ biduum aut triduum postea ducit sine cibo: leunculi autem more puerorum insatiabiles quodāmodo / hic describūtur

frequenter comedentes. ¶ Quando cubant in antris: & in speculus insidiantur. Iuxta hebræum habetur. Quia curuabuntur in habitaculis: sedebunt in vmbraculo ad insidias. Altera leonũ conditio ad admirationis cumulum spectans adiungitur: uidelicet quod non continue uagantur pro præda / quanuis indigeant tãto alimento. tradunt enim physici quod leo non thesaurizat pro crastina die/ nec est solicitus de crastino cibo: & propterea describitur hic quiescẽs in habitaculis/in umbraculis autem insidiando sedens, ut moderata quiete multo intelligatur tempore leonis uenatio. Et est sensus quod leones demittunt seipsos tanquam cubantes in habitaculis suis quiescendo penitus/& quiescunt in umbraculis insidiando transeuntibus, moderatam uenationem exercendo multo tempore. ¶ Quis præparat coruo escam suam: quando pulli eius clamant ad deum vagientes/eo quod non habeant cibos. Iuxta hebræum habetur. Quis parabit coruo venationem eius: quia pulli eius ad el clamabunt/errabunt absque comedere. Si annotabis uerbum errabunt, clare uidebis quod de pullis coruorũ uagabundis & nõ de existẽtibus in nido est sermo. & propterea incerto authore rumor de pullis coruorum in nido priuatis pastu a parentibus quousque nigrescant/& quod interim pascuntur rore seu muscis, non seruit proposito. Tam itaque litera hæc quam psal. 147. intelligenda est de pullis coruorum uagabundis. tradũt enim physici quod coruus tedio affectus alendi tot pullos/ eijcit ex nido ante tempus debitum aliquem ex pullis: & isti ante tempus eiecti/sunt de quibus dicitur quod pulli corui clamabunt ad el quia errabunt absque comedere. non ualentes siquidem uolare, errant ut possunt / uociferando quia esuriunt. Et appetitus ille naturalis manifestatus uociferationibus appellatur clamor ad deum fortem authorem naturæ/eo quod non clamãt ad coruum parentem a quo eiecti sunt: iuxta quod scriptum est oculi omnium in te sperant domine & tu das illis escã in tempore opportuno/aperis tu manum tuam & imples omne animal benedictione. Modum autem quo deus prouidet errantibus coruorum pullis/nõ inuenio scriptum. ex hac tamen litera habetur quod deus prouidet illis/dum dicitur quis parabit coruo uenationem/ad asserendũ quod non homo sed ipse deus parat coruis uagabundis escam.

CAPVT XXXIX.

Unquid nosti tempus partus ibicum in petris. Parui refert quod hebraice habetur petræ seu rupis. Quod ideo annotauerim quia forte multæ sunt species ibicum: & præsens sermo restringitur ad ibices rupis. & hæc dico & prosequar de ibicibus rupis/præsupponendo quod hebraica dictio uere significet ibices: ambigo enim an iahalim significet ibices. Et ratio dubitandi est/quia ibicum magna inuenitur copia in germania: & consequenter rationi consentaneũ est ut cognoscatur tempus quo pariunt & quot mensibus portant in utero, quorũ opposita scribuntur hic de iahalim: quarũ etiã mentio fit simul cũ ceruis prouer. cap. 5. Attamen communicando in uocabulo cum alijs, nominabimus ibices/donec elucescat ueritas. Est autem ibex animal quadrupes, & species capreæ: uastis (ut aiunt) cornibus/uelocissimi cursus: & præcipitans se e rupe / absque læsione excipiendo seipsum

proprijs cornibus in terra. Sed hic nō est sermo de eis nisi quo ad tempus quo pariūt: & ignotum homini describitur tempus illud/dicendo nunquid nosti tempus partus. Si diceret nūquid nosti locum/intelligeremus occultum esse locum: & propterea dicendo nunquid nosti tempus/insinuat occultum esse tempus. Et quoniam deus postq̄ introduxit admiranda opera sua in elementis/introducit admiranda opera sua in animalibus, inchoando a partibus hominis quas habet homo communes cum alijs animalibus (renibus uidelicet & corde) relatiue ad scire & intelligere/& prosequendo in leonibus & coruis relatiue ad cibum: ideo admiranda dei opera intelligenda sunt propo ni consequenter in ibicibus & ceruis relatiue ad generandū. & in ibicibus quidem proponitur admiratione dignum q̄ tempus quo pariunt ibices rupis/ignotum est hominibus: de ceruis autem subiungitur. **Vel parturientes ceruas obseruasti?** Non habetur in hebræo uel. In occulto loco pariens cerua describitur/dicendo nunquid parientes ceruas obseruabis? tradunt enim physici q̄ cerua paritura uadit ad locum unico aditu contentum, ut illo unico custodito/secura teneat intus fœtus. Quia igitur naturaliter cerua in latibulo parit, ideo dicitur nūquid parientes ceruas obseruabis? quasi dicat minime. Nec p hoc intelligas impossibile esse ut obserues: sed ceruæ partus sua pte natura inobseruabilis describitur. ¶ **Dinumerasti menses conceptus earum: & scisti tempus partus earum.** Iuxta hebræum habetur. **Numerabis mēses/implebunt.** id est quos implebunt. **& scies tempus pariendi earum?** Discerne prudēs lector inter ꝓposita de ibicibus & ceruis: & quia in solis ibicibus propositum est tempus pariendi occultum/ideo particulam hanc ad solas ibices refero. declaratur enim consequenter non spectare ad hominē numerare menses quibus ibex portat in utero aut nosse tempus quo parit. proposuerat siquidem tempus esse ignotum: declarat consequenter p partes ambas (uidelicet tempus gestandi in utero & tempus pariendi) nesciri ab hominibus tempus generationis ibicum rupis. tempus enim ceruarum a physicis scribitur mensium octo: & propterea de ceruis non potest hoc intelligi. ¶ **Incuruantur ad fetum & pariunt: & rugitus emittunt.** Iuxta hebræum habetur. **Genuflectent/pullos suos scindent: dolores eorum mittent.** De propositis ceruis parientibus prosequitur/narrando opus dei admirandum quod in partu ceruarū interuenit. Cerua siquidem pariens/anteq̄ pullus eius terram attingat scindit secundas (hoc est membranam qua inuoluitur fœtus) & comedit eam/ut physici tradunt: & hinc fœtus læditur/utpote emissus in terram nudus penitus. & propterea hic dicitur de ceruis parientibus q̄ pullos suos scindent quo ad membranam & q̄ emittent dolores eorum: quia pullorum dolores causant emittendo eos in terram spoliatos membrana præcomesta. Genuflexio autem hic scripta/ex imbecillitate intestinorum ceruæ procedere uidetur. tradunt enim physici tenue atq̄ imbecille esse intestinum ceruorum & facile frangibile. ¶ **Separantur filii earum & pergunt ad pastum.** Iuxta hebræum habetur. **Sanabuntur filii earum/multiplicabunt ad foras.** Ecce opus admirandum/q̄ cerua pariendo contra maternum morem lædit pullum suum, qui tamen sanatur diuina id ordinante prouidentia. Quod autem adiungitur de multiplicatione/spectat ad id quod tradunt physici: uidelicet q̄ cerua sæpe ducit ceruulos ad loca extrinseca & docet eos fugere ad latibula, hoc enim si

gnificatur describendo q quum sanati fuerint/multiplicabunt ad foras: hoc est multiplicabunt egressus ad eundum foras & reuertendum cum ipsa tanq fugiente. est enim ceruus animal timidum: & propterea a primaeua aetate discit fugere. egrediuntur & non reuertentur ad eas. Postq ceruuli didicerunt egredi & fugere/egrediũtur liberi & non reuertuntur ut prius reuertebantur cum matribus fugiendo, sed uadũt quo uolunt. Et haec dicta de ceruarum partu/ad confutandam humanam prouidentiã spectant: quemadmodum dicta de ibicibus ad confutandam humanã scientiam.

¶ Quis dimisit onagrum liberum: & uincula onagri quis soluit? Trãsit ad syluestrem asinum, & praepostero ordine scribitur eius libertas: nam prius soluenda sunt uincula/& deinde mittendus liber. Nec est sensus q onager fuerit quandoq ligatus & seruus, sed q sortitus est conditionem liberi tam a uinculis q a seruitute/ad differentiam asini domestici qui obnoxius est uinculis capistri & seruituti hominis. ad confutandam enim potentiam hominis/describit deus q non homo sed ipse dedit hãc libertatem onagro. ¶ Cui dedi in solitudine domum: & tabernacula eius in terra salsuginis. Iuxta hebraeum habetur. Cuius posui planiciem domum eius: & tabernacula eius siccitatem. Et hoc etiam est mirandum q planiciem aridam habet pro domo onager. ¶ Contemnit multitudinem ciuitatis: clamorem exactoris non audit. Legendum esset. Deridebit multitudinem ciuitatis: rumores oppressoris non audiet. Scribũt physici onagrum prae caeteris animantibus fugere conuersationem hominum: & propterea hic dicitur q deridebit multitudinem ciuitatis/tanq pro nihilo habens illam. & ratio subiungitur/quia uitat rumores oppressoris: quia nec audire uult rumores qui in locis habitatis ab hominibus fiunt ab oppressoribus animalium, percutiendo/onerando/pungendo/clamando. ¶ Circũspicit montes pascue sue: & uirentia queq perquirit. Legendum esset. Exploratio montium/pascuum eius: & post omnem herbam queret. Domus onagri descripta est planicies arida: pascuũ autem eius describitur in montibus explorando & quaerendo quãcunq herbam. Et hoc est signum q etiam montes illi sunt steriles.

¶ Nunquid uolet rhinoceros seruire tibi. Onagro animali indomabili adiũgitur rhinoceros animal etiam indomitum: qui hebraice appellatur rem/graece autem rhinoceros: & ut nomen eius (compositum a naso & cornu) sonat/habet cornu unũ ex naso prodiens ex quo nomen accaepit. Est aut (ut physici scribunt) hostis elephanto: aequalis elephanto secundum longitudinem corporis/minor autem secundum altitudinem crurium. Et priscis temporibus uisus romae scribitur ductus a pompeio: nostra autem aetate dum naui ueheretur/a rege lusitaniae missus, in uia mortuus nunciatus est. De hoc itaq animali ad confutandam humanam potentiam/scribitur libertas ac indomita conditio ad humana seruitia. Et primo quidem proponitur in genere negatio seruitutis/dicendo nunqd uolet rhinoceros seruire tibi? aut morabitur ad praesepe tuum? Legendum esset. nunquid dormiet super praesepium tuum? Et significatur per hoc q nec propriae commoditatis gratia rhinoceros habitat cũ hominibus: in presepijs scilicet quae fiunt ab hominibus. ¶ Nunquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo. Legendum esset. in sulco funis sui. sic

enim iacet in hebræo. Sed ſententia in idem redit: quoniã ſulcus/arando fit. Et eſt ſen-
ſus. nunquid ad faciendum ſulcum alligabis rhinocerota/funem faciẽdo ſuum: hoc eſt
aſſuefactum ad funem tanq̃ ſuum/quemadmodũ bos alligatur aſſuefactus iugo ſuo.
aut cofringet glebas uallium poſt te? Iuxta hebræum habetur. nunquid
agricolabit ualles poſt te? Opus ſignificatur agriculturæ quod præcedente ho
mine/ſubſequente uero animali exercetur: cuius uocabulum proprium quia non habe
mus, utimur uocabulo reſpondenti hebraico uerbo deriuato a campo. ¶ Nunquid
fiduciam habebis in magna fortitudine eius: ⁊ derelinques ei labo-
res tuos? Iuxta hebræum habetur. Nunquid ſecurus eris in eo quia mul
ta fortitudo eius: ⁊ relinques ei laborem tuum? Negatis ſeruitijs rhinoce-
rotis ad agriculturam/adiungitur negatio ſeruitutis eiuſdem ad prælium. & hoc ad dif
ferentiam elephantis, qui ſeruit homini in prælijs: propter hoc enim dicit. nunquid ſecu
rus eris in eo quemadmodum in elephante uectus ad prælium, & relinques ei laborem
tuum tanq̃ in pugna laboranti pro te/quia multa fortitudo eius? ſcribunt enim ꝙ pu
gnat cum elephante. Et hinc inſinuatur ꝙ rhinoceros non domatur/quemadmodum
elephas. ¶ Nunquid credes illi ꝙ ſementem reddat tibi: ⁊ areã tuam
congreget? Negatur demum ſeruitus rhinocerotis ad portandum onera: & præ-
poſtero ordine negatur tam onus faſcium culmorum cum ſpicis ad hoc ut congregen
tur in area q̃ onus uehendi excuſſa iam grana ad horrea/quod hic uocatur reddere ho
mini ſemen ſuum. Et hoc ad differentiam uidetur dici elephantis: qui quemadmodum
geſtat propugnaculum pro multis uiris, ita repletum multis granis & multis mani-
pulis geſtare poteſt.

¶ Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis herodii ⁊ accipitris. Iuxta he-
bræũ lõge aliter hr̃. Penna pauonum exultãs: nunquid ala ſtruthionis
⁊ pluma eius. ſubaudi exultat ſicut penna pauonis? Attende prudens lector ꝙ in
hoc diuino ſermone de animalibus/coniunxit deus hactenus animalia bina tanq̃ ſimi
lia quo ad illud de quo fuit ſermo. primo enim iũxit leoni coruum relatiue ad indigen-
tiam cibi: deinde ibicibus ceruas relatiue ad partum: poſtea onagris rhinocerotes relati
ue ad ſeruitutẽ hominis. nunc autem pauonibus iungit ſtruthiones relatiue ad pẽnas:
ſed non ſecundum ſimilitudinem ut in prioribus/ſed ſecundum diſſimilitudinem, ut op
poſita iuxta ſe poſita magis eluceſcant. Valde enim diſtant pauo & ſtruthio ſecundum
pennas. nam nullum apparet animal tam gaudens ac feſtiuũ pennis ſicut pauo/oſten-
tans decorem ſuum eleuando pennas caudæ: ut ad ſenſum uidemus. quo contra nulla
auis infœlicior apparet ſtruthione quo ad alas & plumas: quandoquidem alas habet
ſine uolandi facultate: & anno ſecundo (ut phyſici tradunt) & deinceps paulatim plu
mam perdit in capite/collo/parte inferiore corporis & coxis ita ꝙ non habet rediuiuã
plumam ut aliæ aues. & propterea ex oppoſito pauonis fœlicis in pennis/ collocatur
infœlix ſtruthio maxima auium, dicendo. penna quidem pauonum exultans eſt, nun-
quid ala ſtruthionis & pluma eius exultans eſt? quaſi dicat minime. ¶ Quando de-
relinquit oua ſua in terra: tu forſitan in puluere calefacies ea. Iuxta he
bræum habetur. Quia relinquet terre oua ſua: ⁊ ſuper puluerem calefiet:
Scribunt phyſici ſtruthionem non cubare ſuper oua, ſed ponere oua ſua ſub ſabulo in

mense iulij quo parit oua, & beneficio caloris solis foueri atq; gigni ex ouis struthiunculos: & propterea hic dicitur ꝙ struthio relinquit terræ oua sua. Et quoniam non multum excauat terram sed prope superficiem terræ abscondit oua tegens ea sabulo, ideo dicitur ꝙ super puluerem calefiet: hoc est calor fouens fiet. Et dicendo quia/insinuat ꝙ ex parte corporis uerificatur a physicis scriptũ: uidelicet ꝙ struthio ideo non fouet oua sua/quia perdit plumam qua fouere illa deberet. ex parte autem animæ subiungetur altera ratio, quia deus facit eam stolidam. ¶ Aduerte prudens lector ꝙ hinc apparet uerum esse quod pluries retulimus: uidelicet apud hebræos perisse notitiam propriorum nominum auium. nam hebraica dictio hasida quæ hic interpretata est struthio/ab hebræis interpretatur ciconia & hic & in multis alijs locis: uidelicet leui. 9. & deut. 14. & in psal. 104. Perspicuum est enim eos hoc in loco errare: nam de ciconia nõ uerificant̃ ista quæ hic scribunt̃. uidem⁹.n. ciconias nidos suos i locis excælsis sup turres seu culmina tectorũ habere, et (ut scribũt physici) pugnãt usq; ad morte ꝓ ouis seu pullis suis in nido: quorum contraria hic scribuntur, quæ struthioni liquet conuenire. Et hæc dixerim ne quis putet absq; discussione literam hanc fuisse interpretatam uoluntarie: cogit enim uerificatio eorum quæ hic scribuntur ad intelligendum significari struthionem in hoc saltem loco nomine hasida. ¶ **Obliuiscitur ꝙ pes conculcet ea: aut bestia agri conterat.** Sententia redditur: imputatur enim struthioni ꝙ exponit periculo oppressionis & contritionis a pedibus bestiarum oua sua. Et hinc habetur ꝙ oua sua non in profunda fossa ponit sed prope (ut dictum est) supficiem terræ: alioquin non subijcerentur periculo ut conculcentur & conterantur a transeũtibus bestijs. Et imputatur hoc obliuioni / eo ꝙ ad instar obliti periculi operatur. ¶ **Duratur ad filios suos quasi non sint sui.** Tradunt quoq; physici ꝙ struthio aspicit quandoq; ad locum in quo posuit oua, & hoc imputatur hic struthioni in crudelitatem: ꝙ quum uideat pullos suos crudescit ac si non essent sui, quia nec tunc ad fouendum oua nec postea ad alendos genitos pullos uadit. **Frustra laborauit nullo timore cogente.** Sententia redditur, inexcusabilis dicitur struthio deserendo curã filiorum: eo ꝙ si timore aliquo fugeret & curam pullorum relinqueret/excusari uideretur: sed ꝙ absq; timore aliquo deserat, signum est ꝙ labor eius ad generandum fuerit uanus relatiue ad eam: hoc est signum est ꝙ habeat pro uano proprium laborem/non curando ducere ipsum ad perfectionẽ. & propterea subditur. **Priuauit enim eam deus sapientia: nec dedit illi intelligentiam.** Iuxta hebræum habetur. **Quia obliuisci fecit eloha sapientiam: & non diuisit ei intelligentiam.** Scribit plinius struthionem tantæ esse stoliditatis ut abscõdito inter frutices collo/ putet se totam latere. stoliditas itaq; struthionis describitur ratio tot admirandorum defectuum. Et deo gubernatori atq; distributori naturalium donorum ascribitur ꝙ fecit struthionem non obliuiosam sed obliuiosam sapientiæ: hoc est nõ utentem memoria ad sapiendum. recordatur enim struthio ouorum suorum/& ideo aspicit ad locum in quo sunt: sed non recordatur ad sapiendum/hoc est ad prouidendum. Et ratio subiungitur/quia non diuisit ei deus intelligentiam: hoc est quia distribuendo animalibus participationem intellectus in naturalibus instinctibus & æstimationibus & industrijs/non dedit ei intelligẽtiæ participationem quam impartitus est alijs auibus, sed multum stoliditatis.

Ascribitur autem deo distributio imperfectionum/ad commendandā excellentiam diuinæ prouidentiæ: penes hoc q ex pposito efficit pfecta & imperfecta/turpia & pulchra, ut uniuersum sit perfectum. ad confutandam enim humanam prouidentiā quæ semper nititur facere perfecta & pulchra/afferuntur hæc de pauonis & struthionis pennis: & similiter de struthionis defectibus & equi perfectionibus. Quum tempus fuerit/in altum alas erigit: deridet equum & ascensorem eius. Iuxta hebræum habetur. Sicut tempus in altum se eleuabit: deridebit equum & equitem eius. Ad cumulum admirandorum dei operum in struthione/describit demum uastitas struthionis: q est uidelicet tam grandis ut quando se in altum erigit/cælsior sit equite sedente super equum. Hinc enim apparet q inter aues est grandissima. & si in struthionibus apud nos non uidemus tantā magnitudinem, scito q in struthionibus aphricæ & æthiopiæ scribunt hoc uerificari. Admirandum autem uidetur q maxima auium tot sit priuata bonis cōmunicatis auibus alijs.

¶ Nunquid præbebis equo fortitudinem. Dictio interpretata fortitudinem/uires ualidas ualde sonat: quales uidemus in equis idoneis ad præliū. transit siquidem ad admiranda bona apparentia in equis. Vbi aduerte q ab inchoato ordine non digreditur deus in hoc sermone: sed struthione utitur bis. quo ad pennas siquidem utitur struthione e regione pauonis: e regione uero tantorum defectuū struthionis affert equi perfectiones. struthio enim animal medium inter uolatile & gressibile apparet: & ideo hinc e regione uolatilium/inde autem e regione gressibilium collocatur. Et quia cælsitudine excedit equum cum equite eius/ideo par fuit ut equus e regione ipsius præponeretur. aut circundabis collo eius hinnitum. Iuxta hebræum habetur. nunquid uesties collum eius arduum. Ceruix equi describitur ardua/ita q totum collum erigatur: & propterea indutum arduo describitur. hæc enim est conditio boni ad prælium æqui: ad quam iuba densa tanq colli indumentum cointelligitur scribi indumenti nomine: nam signum quoq est densa iuba/bonitatis equi. Nunquid suscitabis eum quasi locustas. Iuxta hebræum habetur. Nunquid facies tremere eum sicut locusta. Duæ optimi equi conditiones simul describuntur/nō ab homine sed a deo collatæ. Altera est tremor membrorum: hoc est commotio membrorum instar trementium. de quo tremore non solum physici sed etiā uergilius georg. 3. scribit. tum si qua sonum procul arma dedere/stare loco nescit: micat auribus & tremit artus. Et quoniam indicium fortitudinis scribunt esse huiusmodi tremorem, ideo conueniēter adiungitur sicut locusta. est enim sensus/nunquid facies tremere equū qui saltat sicut locusta. ne intelligeres tremorem equi esse tremorē debilitatis sed robusti ad saltandum. & hæc est altera conditio. gloria narium eius terror. Iuxa hebræum habetur. decor narium eius timor. Incertum apud me est an sola tenuitas apertarum narium requisita ad bonitatem equi significetur timoris nomine: an (quod potius crediderim) pallor seu motus quidam in naribus concomitās tremorem membrorum describatur decor narium/hoc est tanq ornamentum naturale narium equi. rationi siquidem consentaneum est ut calore collecto intus membra commouente/nares tenues atq exangues pallescant, uel aliquo motu simili motui timentium moueātur tunc quanto magis postea feruescunt: dicente poeta/collectumq fremēs uoluit sub naribus ignem:

ignem: ut ad sensum uidetur sub naribus inflammati equi. ¶ Terram vngula fodit. Parui refert q̄ hebraice habetur. Cauabunt in valle. Inter alias conditiones boni equi supputatur cauare pede tellurem. exultat audacter. Iuxta hebræum habetur. & letabitur in viribus. Ad sensum enim apparet equum bonum lætari in uirium suarum fortitudine: nam quasi exultans uidetur ingressurus prælium. in occursum pergit armatis. Sententia redditur: & est clara. ¶ Contemnit pauorem. Litera hæc manca est: nam iuxta hebræum scribuntur duo. Deridebit pauorem & non terrebitur. Deinde immediate sequitur. & non reuertetur a facie gladij. Sententiæ manifestæ sunt/ & continua experientia probatæ. ¶ Super ipsum sonabit pharetra: vibrabit hasta & clypeus. Iuxta hebræum habetur. Super ipsum cantabit pharetra: fulgor lancee & spiculi. Inter quattuor armorum genera non solum intrepidus sed pugnans equus describitur: uidelicet gladios seu enses/ multitudinem sagittarum (quarum copia describitur a pharetra: quarum sonus describitur tanq̄ cantus/ hoc est delectabilis equis) lanceas: quæ describuntur fulgentes/ eo q̄ earum ferrum politum fulgorem emittit qui tamen non facit declinare equos. Quod autem quarto subiungitur spiculum/ fulgidum quoq̄ est: & inter arma offensiua numeratur. Quod tamen a multis creditur æreus clypeus magnum reddens splendorem. quodcunq̄ autem intelligas, ad magnanimitatem equi perseuerantem in prælio commendandam spectat. ¶ Feruens & fremens sorbet terram: nec reputat tube sonare clangorem. Iuxta hebræum habetur. In fremitu & ira fodiet terram: & non credet q̄ vox cornu. Dictio interpretata fodiet/anceps est ad fodiet uel sorbebit. & utrunq̄ uerificatur: fodere quidem proprie/ sorbere autem metaphorice. Præpostero siquidem ordine sed solito, prius descriptus est equus intrepide pugnans in prælio: & deinde describitur magnanimitas eius ppe præliū/tanq̄ ratio q̄ intrepidus pseueret in prælio. De equo igit̄ expectāte immīnēs præliū dicit̄ q̄ in fremitu extra & ira intus/expectādo præliū fodiet terrā ungula uel sorbebit terrā: hoc est ita fremit & excādescit acsi absorpturus sit terram/ hoc est terrestres hostes. iuxta prouerbium enim humanum loquit̄. Et similiter iuxta pūerbiū humanū subiungit & non credit q̄ uox cornu. auiditas siquidem magna rei quæ differtur describi solet sic. uidelicet non credit q̄ erit. auido enim repræsentatur dilatio tanq̄ negatio. Et iuxta hunc loquendi modum auiditas equi ad prælium describitur/ dicendo q̄ non credet q̄ uox cornu citans ad prælium erit. Et nomine cornu cuiuscunq̄ materiæ tubam intelligæ. ¶ Vbi audierit buccinam dicit vah. Sententia redditur: dummodo uocem hilaritatis intelligas quasi prolatam ab equo audiente tubam citantem ad prælium, cuius nomen proprium non habemus. equus enim gaudens non sonat uah, sed suam quandam gaudentis interiectionem. procul odoratur bellum / exhortationem ducum & vlulatum exercitus. Dictio interpretata exhortationem/ sonat rumores. Describitur.n.equus expectans imminens præliū/olfactu cognoscēs a longe apparatū belli in rumoribus principū & tumultu bellico. nā ubi legimus ululatū exercitus/ hebraice significatur sonitus seu clamor bellicus. Hoc autem quod dicitur de olfa

ctu equi/non est absurdum uerificari ad literam: nam quemadmodum canis insequens ceruum dum ad triuium uenerit & nesciens qua uia ceruus iuerit/olfactu discernit uias, ita indita facultas odorandi a longe tumultum bellicum equo sit. huiusmodi enim sensibilia per accidens (pertinentia ad hoc uel illud animal) cognoscere a longe/ mirabiliter distributum ab authore naturæ uidemus.

¶ **Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter: expandens alas suas ad austrum?** Parui refert q dictio interpretata sapientiam/sonat intelligentiam: in idem enim sententia redit. In accipitris autem nomine non fiat uis inquisitiua de qua accipitris specie/aut si de uniuerso genere accipitrum est sermo. sat siquidem est intelligere q de uocata mutatione plumarum seu pennarum est sermo: mutaturus enim accipiter plumas/ad meridiem expandit alas: ut calore aperiente poros/facilius plumescat. ¶ **Nunquid ad preceptum tuum eleuabitur aquila.** Vere iungendo animalia bina progreditur uniuersus hic sermo: nam & accipitri adiungit aquilarum genus. cuius prima conditio describitur eleuatio, eo q supra omnes aues eleuatur ascendendo. **& in arduis ponet nidum suum?** Iuxta hebræum habetur. **& q eleuabit nidum suum?** hoc est in locis excelsis faciet nidum. ¶ **In petris manet: in preruptis silicibus commoratur atq3 inaccessis rupibus.** Iuxta hebræum habetur. **Rupem habitabit: & dormiet super dentem petre & arce.** Dictio interpretata arce/non significat arcem fabricatam arte/sed locum excelsum natura munitum tanq arcem. Habitatio itaq aquilæ describitur in excelsa petra/ita q etiam quiescit super dentem petræ: hoc est super petras tanq dentes/hoc est scissas ab alijs. Addunt autem physici q aquila in huiusmodi locis apponit cespitem uel linum uel pellem aliquam/ne frangantur acumina suorum unguium: quemadmodum etiam nutrientes falcones/apponunt pannum uel corium super lignum in quo pedes falconis sustentantur. ¶ **Inde contemplatur escam: & de longe oculi eius prospiciunt.** Ratio quare huiusmodi excelsa loca eligat/creditur quia inde potest aspicere longe & explorare cibum. Si enim super arborem se collocaret/impediretur prospectus a frondibus ipsius arboris: in summitatibus autem præruptarum rupium liberum habet intuendi spatium. ¶ **Pulli eius lambunt sanguinem.** Dictio interpretata lambunt/ab alijs interpretatur sorbebunt: ab alijs polluent se: ab alijs tegent se. Sed quicquid intelligas, significatur q non horrent sanguinem/sed sanguineo cibo uescuntur: crudis enim carnibus diuersorum animalium prout occisa sunt aluntur. **& Vbicunq3 cadauer fuerit statim adest.** Iuxta hebræum habetur. **& in quo occisi/ibi ipsa.** hoc est q in loco in quo sunt homines occisi/ibi est aquila. Similis est sermo euangelicus/ ubi fuerit corpus illuc congregabuntur & aquilæ. Verificatur autem secundum physicos hoc tum de una aquilarum specie/reliquis occidentibus prius quæ comedut: tum de uulturibus/quos philosophi multi inter aquilas supputant.

ET adiecit dñs/& locutus est ad iob. Iuxta hebræu hr. **Et rñdit iehouah ad iiob/& dixit.** Finitus insinuat sermo diuin9 ad iobe ad cõfutandũ uerborũ eius arrogantiam: & tacens insinuatur iob/tanq cõfusus sermone dei de turbine.

& propterea benignius agens deus cum iobe/absq; turbine respondet: hoc est responsionem prosequitur. & propterea significanter introducitur iterum deus respondens nulla facta mentione turbinis / ut absq; indignatione respondens inuitet iobem iam confusum ad respondendum petendo ueniam. ¶ **Nunquid qui contendit cum deo, tam facile conquiescit?** Iuxta hebræum habetur. **Nunquid litigare cum saddai castigabit.** Et est sensus / nunquid disputatio ista cum deo erit fructuosa tanq̃ castigatio filij? longus siquidem sermo dei præhabitus appellatur disputare cum saddai, eo q̃ inuitatus deus a iobe ad disputandum, assumpsit personam arguentis / & quasi disputando protulit suprascripta. Est itaq; sensus / nunquid litigare cum deo omnipotente prouocato a te castigabit / fructuosæ castigationis uim habebit. fructum siquidem castigationis per hæc uerba quærit. **Vtiq; qui arguit deum/debet & respondere ei.** Quia pronomen ei in textu hebraico est fœminini generis / non potest demonstrare deum. & propterea aliter ordinanda est hæc litera: & legendum est. **arguenti eloha / respondebit ipsa?** est enim prosecutio interrogationis. Et est sensus. nunquid eloha (hoc est deo iudici) arguenti tam longo sermone iobem / respondebit ipsamet locutio arguens? quasi dicat minime. fœminini siquidem generis est apud hebræos sermonis nomen. Et quærit per hoc ut iob respondeat: & diuinus sermo qui est arguens, non sit etiam responsio / non transeat sine responsionis fructu.

¶ **Respondens autem iob domino / dixit.** Iuxta hebræum habetur. **Et respondit iiob ad iehouah & dixit.** Deo indignato non ausus est respondere etiam ueniam petendo / sed confusus tacuit: deo autem non indignato & exigenti responsionem respondet. ¶ **Qui leuiter locutus sum / respondere quid possum?** Iuxta hebræum habetur. **Ecce paruipendi/quid respondebo tibi?** Agnoscit iob peccatum suum in specie paruipendendi deum: quia uerba eius prouocatiua dei ad disputandum / non solum speciem arrogantiæ sed etiam speciem paruipensionis dei præ se ferunt: ut clare patet tum ex hoc q̃ disputatio debet esse inter pares/tum ex hoc q̃ iob promittebat sibiipsi uictoriam si disputaret cum deo. Quanuis igitur iob non intentione paruipendendi deum prouocauerit deum ad disputandum: quia tamen uerba eius speciem habebant paruipensionis dei / agnoscit & confitetur peccatum suum. Petendoq; ueniam dicit. ecce paruipendi/hoc est tanq̃ paruipendens te locutus sum, quid respondebo tibi / ad mei defensionem? quasi dicat nihil suppetit ad excusandũ aut defendendum me, sed pro castigationis tuæ fructu hoc duntaxat respondendum est: uidelicet. **manum meam ponam super os meum.** Iuxta hebræũ habetur. **manũ meam posui ad os meum.** hoc est peccatum sermonis mei agnoui & accusaui. sicut enim percutiens manu pectus suum/accusat peccatum cordis sui, ita manum apponens ori accusat peccatũ oris sui: sine memoria. n. est mos percutiendi pectus & labia petendo ueniam a deo. & propterea dicendo ad os meum/manifestat q̃ nõ paruipenderat animo sed ore. ¶ **Vnũ locut⁹ sum/quod vtinã nõ dixissem & alterũ: qb⁹ vltra nõ addã.** Iuxta hebræũ habetur. **Semel locutus sum & nõ rñdebo: & secũdo & nõ addã.** Non solum speciem peccati sed etiã numerũ peccatorũ suorũ cõfitetur. duo siquide

enim damnatur / declaratur iniquus. Et scito q; dictio interpretata furore / anceps est ad furorem uel etiam. & in utroq; sensu uerificari hic potest: nam legendo nunquid furore franges iudicium meum, commemoratur modus quo iob protulit uerba hæc: uidelicet tanq; in furore constitutus aduersus socios. scribitur enim ibidem q; iob tristitia affectus ex sociorum uerbis / hæc dixit: tristitia autem mater est iræ atq; furoris. Iob enim ibidem postq; dixit si erraui error meus mecum erit / insurgens aduersus magnificantes se super eum (quod est officium irati) protulit hæc uerba. Si uero legitur nunquid etiam franges iudicium meum, perinde est acsi dixisset fregisti iudicia sociorum tuorum, nunquid etiam iudicium meum franges?

¶ **Et si habes brachium sicut deus: & si voce simili tonas.** Iuxta hebræum habetur. **Et si brachium sicut el tibi: & in voce sicut ipse sonabis.** Conditionalis sermo inchoatur habens prolixum ualde consequens / constans ex multis partibus quæ subiunguntur. Huius autem conditionalis antecedens duas habet partes. altera proponitur dicendo & si tibi brachium sicut el: altera & si sonabis in uoce sicut ipse / deus fortis. Et utraq; metaphorico constat sermone. per sonum enim uocis / significatur imperium: per brachium uero fortitudo executiua. brachijs enim exequimur: uoce autem publica / imperamus. Et dictio interpretata sonabis / non plene reddit hebraicam significationem: significatur enim sonus non qualiscunq; / sed sonus publice citans ad aliquid communiter agendum. Ait itaq; deus iobi. & si tibi brachium sicut el & sonabis in uoce sicut ipse el / fac quæ subiungo. ¶ Sed non dissimulanda quæstio hic oritur / quorsum hæc de imperio & fortitudine dei aduersus iobem? quum iobis uerba repræhensione digna / nihil sonent aduersus imperium aut fortitudinem dei, sed aduersus iustitiam: immo & de imperio & de fortitudine dei præclare locutus inuenitur? Solutio est q; hæc dei uerba de suo imperio quo dixit & facta sunt / & sua fortitudine quæ extenditur ad omnia, tendunt aduersus rationem uerborum iobis: rationem inquam non ex qua motus fuit iob ad dicendum uerba illa / sed ex qua procedunt suapte natura uerba dehonorantia iudicium dei. Rationis siquidem ordo exposcit ut si iudicium alicuius principis mei dehonoro / ut confidam in mea authoritate meisq; uiribus ad hoc ut ualeam tueri dehonorationem quam intuli. & propterea statim q; deus commemorauit iobi uerba præ se ferentia contumeliam dei, ad suapte natura rationem uerborum sermonem transfert / inchoando a radice. aggrauatur siquidem per hoc peccatum iobis: q; uidelicet stulte protulerit uerba / quæ a pari cum deo imperio & fortitudine suapte natura procedunt. & ideo deus proponit iobi / si par es deo in brachio & in uoce.

¶ **Circunda tibi decorem / & in sublime erigere: & esto gloriosus / & speciosis induere vestibus.** Iuxta hebræum habetur. **Orna nunc celsitudinem & altitudinem: & pulchritudinem & decorem vesties.** Nullum pronomen in litera scribitur / nullum uerbum passiuum habetur: & propterea litera intelligēda est ut sonat. orna cælsitudinem, & uesties / subaudi ipsam his tribus indumētis: ue; altitudine pulchritudine & decore. Et hæc est prima pars cōsequentis inchoatæ cōditionalis. Et cælsitudinis nomine intelligit angelica natura: quæ antonomastice inter creaturas appellatur cælsitudo / quia longe excellentioris est naturæ q; sint

creaturæ aliæ. quia enim deus in primo sermone contra arrogatam scientiam induxerat opera sua mirabilia in creaturis corporeis omnium generũ, consequens fuit ut contra irrogatam deo iniustitiam induceret opera iustitiæ suæ mirabilia in creaturis spiritualibus: quales sunt angeli. testantur siquidem subiuncta q de dæmonibus est uniuersus sermo de behemoth & liuiathan: & propterea par est ut cælsitudinis nomine intelligatur ad literam angelica natura. Et inchoatur a diuinis beneficijs naturæ angelicæ collatis/tanq̃ a radice iustitiæ diuinæ cõtra eos. Ex hoc enim q tot donis præuenti narrantur a deo, manifestatur q peccatum eorum exegit ut deus iustitia uindicatiua uteretur aduersus eos: utpote ingratissimos cœlesti patri/& primos superbos. unde & inferius subditur q ipse fuit initium uiarum dei. Dicit autem orna & uesties / ad insinuandum q indumenta hæc ad ornatum spectant naturæ angelicæ. & hæc tria quia dona gratiæ sunt / quæ superadditur naturæ & perficit eã, ideo uestium & ornatus nomine significantur. Dedit siquidem deus angelis omnibus donum altitudinis/eleuando eos in filios dei per donum gratiæ gratum facientis: dicente domino in euangelio de diabolo q in ueritate non stetit. dedit & pulchritudinem: quantum enim deturpatur peccatis/tãtum pulchret actibus uirtutis rationalis creatura. dedit & decorem spei fœlicitatis æternæ. Et quia conferre hæc proprium est deo, ideo sensus diuinorum uerborum est. si par es deo in uoce & brachio, orna nunc angelicam naturam altitudine gratiæ / pulchritudine uirtutum & decore spei / quemadmodum ego ornaui & indui illam.

¶Disperge superbos in furore tuo & confunde eos. Iuxta hebræum habetur. Sparge iras furoris tui. Nihil hic dicitur de superbis, sed altera deo propria actio inchoatur: punitio uidelicet angelorum qui peccauerunt. Prosequitur enim deus inchoatam conditionalem. & pro secunda parte consequentis dicit sparge iras furoris tui/si es par deo in brachio & uoce non solum ornando indue angelicam naturã sed etiam sparge uindictas furoris tui: hoc est iustitiæ exterminatricis contra primos impios atq superbos/aduersus angelos qui peccauerunt. De quibus subiungitur. & respiciens omnem arrogantem humilia. Iuxta hebræum habetur. & uide omnem celsum/& inclina eũ. Dictio interpretata cælsum/ proprie significat cælsum: est. n. denominatiuũ deriuatũ a dictione interpretata cælsitudo. Sed cælsitudo in præcedenti particula ad naturam applicata est: hic autem applicatur cælsum ad appetitum. non est enim sensus uide omnẽ cælsum natura: sed est sensus uide omnem cælsum appetitu. Ita q nomen cælsi applicatur ad uitium quod theologi uocant superbiam. appetens enim seipsum cælsum supra uires (siue quo ad rem appetitã/siue quo ad modum appetendi seu assequendi) peccat peccato superbiæ. Peccatum siquidem angelorũ manifestatur fuisse hoc q seipsos exaltare uoluerũt, describendo eos puniendos sub nomine cælsorum dicendo. & uide omnem cælsum/ecce peccatũ, & inclina eũ/ ecce pœna respondens culpæ: qui enim se exaltat humiliabitur. Et dicendo omnem/insinuat multitudinem angelorum peccasse. Demissio autem seu inclinatio ista/fuit depositio angelorum a cælsitudine filiorum dei adoptiuorum ad quam fuerant asciti.

¶Respice cunctos superbos & confunde eos. Iuxta hebræũ repetit. Uide omnem celsum/humilia eum. Peccatum quidem repetitur idem/sed pœna

multiplicatur: quia amplius humiliati sunt/sublata ab eis etiam spe fœlicitatis. ⁊ contere impios in loco suo. Iuxta hebræum habetur. ⁊ calca impios in locis eorum. Tertia pœna superborum angelorum describitur/& satis apte: primum inclina/deinde humilia/tertio calca. Et priores quidē pœnæ relatiue ad gratuita/hæc autem tertia ad naturalia spectat. naturalia siquidem insinuātur/dicendo in locis eorum: perinde ac si fuisset dictum calca impios in naturalibus eorum in quibus confidebant. calcati siquidem sunt angeli mali secundum suas naturales uires, dū subiecti sunt quasi sub pedibus aliorum angelorum ut subsint etiam illis quibus superiores erant. Appellantur autem impij eo ꝙ peccauerunt in cœlestem patrem ac patriam: ita ꝙ superbia eorum fuit cōtemptus cœlestis patris per adoptionem/cœlestisq; patriæ/ciuilitatis supernaturalis. ¶ Absconde eos in puluere simul. Quarta dæmonum pœna describitur ad instar absconditorum simul in puluere: hoc est collocatorum sub puluere sic ꝙ sint absconditi/quemadmodum res sub terra abscondimus. Et per hāc metaphoram insinuatur naturalis potentia dæmonum impedita penitus. describuntur .n. tanq̄ positi sub puluere terræ/non qualitercunq; sed ut absconditi & simul. per hoc .n. ꝙ omnes simul non possunt se liberare ex puluere/describitur impedita potentia eorū etiam pro seipsis. per hoc autem ꝙ describuntur absconditi/insinuatur ꝙ in profundū pulueris peccatorum demissi sunt loco decoris quo donati fuerāt a deo. ⁊ facies eorum demerge in foueam. Iuxta hebræum habetur. facies eorum fascia in abscondito. Quinta dæmonum punitio describitur fasciare facies eorum in abscondito. & tanguntur hic duæ pœnæ in naturalibus dæmonum. Altera est priuatio uidendi ea quæ publice fiunt. ex hoc enim ꝙ in abscondito describuntur/insinuatur impediri intellectum eorum ab intuitu eorum quæ publice fiūt. ex hoc uero ꝙ fasciatæ describuntur eorum facies/insinuatur pœna altera: uidelicet priuatio delectationis de eorum naturali pulchritudine. Sicut enim fasciata facies redditur non delectabilis alicui nec etiam sibiipsi, ita naturalis pulchritudo dæmonis describit̄ ꝙ nec alios dæmones nec seipsum delectat: diuina hoc agente iustitia ut nō repræsentet̄ eis ut delectabilis: ut qui delectari pulchritudine supernaturali renuit/priuet̄ delectatione suæ naturalis pulchritudinis. Collige prudens lector pœnas has & cōfer cū donis suprascriptis: & perpendes respondere pœnas donis.

¶ Et ego confitebor ꝙ saluare te possit dextera tua. Parui refert ꝙ hebraice habetur. Et etiam ego confitebor tibi ꝙ saluabit te dextera tua. Et est sermo de confessione laudis. Ecce quorsum uniuersus hic sermo tēdit: uidelicet ad æqualitatem potentiæ hominis potentiæ dei confutandam. ideo enim proposuit conditionalem si tibi brachium & uox sicut deo, ornando indue angelicam naturā/& spargendo iras uide omnem angelum superbum & infilge eis pœnas &c. & etiam ego te faciente ista laudabo te ꝙ dextera tua saluabit te/ꝙ non indiges auxilio meo/ꝙ par es mihi: ut quum te non posse facere hæc uideas, agnoscas quantum aberraueris dicendo uerba quæ suapte natura procedunt ab æquali mihi.

Ecce behemoth quem feci tecum/fenum quasi bos comedet. Iuxta hebræum habet̄. Ecce nunc behemoth quos feci tecum, fenum sicut vacca comedet. Behemoth nomen est hebraicum: & est numeri pluralis/&

habet singulare suum behemah. & quum pluries in sacra scriptura legatur tam singu-
lare ꝙ plurale, semper inuenitur nomen commune: ut animal/bestia/iumentum. certũ
est enim ꝙ est nomen commune bestijs/animalibus ac iumentis: nec alicubi inuenitur
pro nomine proprio alicuius animalis. Et propterea literalem sensum prosequẽdo, ap
pellatione behemoth dæmones sub nomine brutorum animalium demonstrantur / di-
cendo ecce behemoth. contextus siquidem ipse insinuat ꝙ quos prius excælsos/super-
bos ac impios/humiliatos ac calcatos descripserat, eosdem tanꝗ ad sensum demon-
stret humiliatos usq; ad uilitatem animalium brutorum. Et uere sic est: quoniam inter
ordinem creaturarum habentiũ intellectum & ordinem animalium brutorum hæc est
differentia/ꝙ rationalis creatura est suapte natura ordinata ad proprium bonum (hoc
est ad hoc ut sint beatæ) irrationalia autem non sunt propter se quia non sunt capacia
beatitudinis. quando igitur rationalis aliqua creatura deijcitur ad hanc uilitatem ꝙ nõ
est amplius habilis ad beatitudinem, collocatur in ordine brutorũ animalium ut uiuat
non propter proprium finem qui est fœlicitas/sed more brutorum absq; ordine ad bea
titudinem. & quia dæmones ad huiusmodi statum sunt deiecti, ideo demonstrant᷑ sub
nomine animalium brutorum: & in numero plurali/quia multi sunt & ut multi descri-
pti sunt superbi ac impij. Adiungit autem quos feci tecum, tũ quia qui uiuit in æter
num creauit omnia simul ecc. 18. tum quia communis est angelis & hominibus ima-
go dei qua suapte natura sunt capaces beatitudinis. pronomen enim te demonstrat io-
bem in persona humani generis. Et meminit deus ꝙ ipse fecit dæmones: eo ꝙ superius
dixerat se naturã illorum ornasse ac induisse. nunc autem supplet ꝙ etiam fecit eos si-
miles homini: hoc est nõ malos sed in naturalibus ac liberos ad bonũ & malũ quẽadmo
dum fecit hominem. ¶ Significanter autem adiungit aduerbium nunc / dicendo ecce
nunc behemoth: ad insinuandum ꝙ qui olim erant excælsi effecti sunt nũc behemoth/
hoc est similes animalibus brutis. quod manifestat primum a cibo/dicendo fœnum si-
cut uacca comedet: acsi apertius dixisset ecce quos feci tecum ad cibum intellectus &
sapientiæ/nunc similes brutis uescentur fœno sicut uacca: hoc est non ualens melius ha
bere alimentum. uacca enim libentius uesceretur uiridi herba ꝙ fœno. Et fœni nomi-
ne opera significãtur ipsorum dæmonum quibus seipsos pascunt: sunt enim arida/ut
pote priuata uiriditate cuiusq; uirtutis. Significanter quoq; dicit comedet, quia dæmo-
nes opera quidem sua comedunt sed illis non aluntur. utuntur enim operibus suis ut ci
bo/sed non prosunt ipsis. Nec inusitata sed frequens est apud hebræos mutatio nume
ri pluralis in singularem, ita ꝙ construunt uerbum singularis numeri cum nomine nu-
meri pluralis, & est constructio de significato: uel quilibet eorum comedet/uel multitu
do eoꝝ comedet. Et sic intellige omnia subiũcta in singulari numero de behemoth.
¶ Fortitudo eius in lumbis eius: & uirtus illius in umbilico uen-
tris eius. Iuxta hebræum habetur. Ecce nunc uis eius in lumbis eius:
& fortitudo eius in umbilicis uentris eius. Pars corporis appellata lumbi/
nota est cum suo officio ad uenerea: ibi enim seminaria uasa foueri physici aiunt. Sed
quæ corporis pars appelletur umbilici uentris/non est clarum: tum quia umbilicus qui
apparet in uentre hominis perfecti tam maris ꝙ fœminæ/nullum officium habere ap-
paret. Dico autem perfecti/ad differentiã embrionis: in quo umbilicus officiosus ualde

est/ad alendũ & pendulum sustendandum foetum.in praesenti siquidem cōtextu descri buntur partes animalis perfecti: utpote comedentis foenum/& habentis ossa ferrea.
Tum quia non umbilicus sed umbilici multi describuntur uentris unius / dicendo in umbilicis uentris eius. Quocirca de internis umbilicis foeminae intelligenda est litera haec. sunt enim in foeminis umbilici interni multi quos graeco uocabulo appellant cotylidones a cotylidone herba habente formam umbilici: & sunt secũdum physicos uenae quaedam ad uenerea. Quemadmodum itaq; behemoth cibus descriptus est contemptiue dicendo ecce nunc comedet foenum, ita contemptiue describitur fortitudo behemoth / dicendo ecce nunc uis eius in lumbis eius: acsi apertius dixisset. qui tam excellenti potentia ac fortitudine uigebat, ecce nunc deiectus est ad tantam infirmitatem ut uires eius sint uires lumborum/& fortitudo eius sit fortitudo umbilicorum uentris: hoc est ut uires suas & fortitudinem suam exerceat in uenereis/hoc est procurando uenerea in uiris ac mulieribus. Et nihilominus significatur fortitudo quae apparet propter uenerea tam in uiris q̃ in mulieribus amantibus.uiri enim mille subeunt pericula: & de mulieribus uere dicitur/fortem animum praestant rebus quas turpiter audent. Et si haec contuleris cum subiunctis de testiculis, perpendes q; non describit aliquod unicum naturale corpus per partes nominatas in hac litera: nam aliquae partes sunt partes masculorum & aliquae partes foeminarum/ex quibus non constat unicum naturale corpus. **Stringit caudam suam quasi cedrum.** Iuxta hebraeum habetur. **Agitabit cito caudam suam sicut cedrum.** Officium caudae est tegere posteriorem animalis partem qua feces emittit: ad hoc enim a natura data est. Officium itaq; daemonis ad tegendum ac protegendum mala/describitur per caudam. & quoniam hoc ualde extenditur amplissimũq; est/& ad superna semper tendens(ut quotidiana experientia testatur) ideo assimilatur cedro. & quia in promptu sunt huiusmodi excusationes,ideo dicitur q; agitat cito caudã suam quanuis magnam sicut cedrum. **Nerui testiculorum eius perplexi sunt.** Parui refert q; hebraice habetur. **Nerui testiculorum eius ramificabunt.** Aiunt enim dictionem hebraicam esse uerbum futuri temporis significans aliquid simile ramificationi/qualem uidemus in integro uuae botro ex multis racemis consurgente.apparet enim in illis intricatio & obuolutio. Et quia nerui testiculorum (hoc est partes neruosae testiculorum) secundũ physicos uasa sunt seminaria ramificata multis obuolutionibus, ideo officium eorum creditur cōcoquere semen ad generandum.& propterea officium diaboli ad generandum sibi filios/describitur per testiculos ramificatos neruis multis intricationibus obuolutis.generat enim peccata/proponendo apparens bonum:& tanq̃ obuoluens malum multiplicatis atq; intricatis tam respectibus q̃ delectationibus seu tristitijs & appetitibus, seminat morale malum in animis hominum/atq; sic generat sibi filios. **Ossa eius uelut fistule eris: chartilago illius quasi lamine ferree.** Iuxta hebraeum habetur. **Ossa eius fortitudines eris: ossa eius sicut uirga ferri.** Dictio interpretata ossa/prima uice sonat ossa magna: secunda autem sonat ossa parua. Officiũ ossium est sustẽtare carnes neruos uenas & reliqua quae in animali sunt: & propterea officiũ diaboli ad sustentandũ corpus iniquitatũ describitur per ossa eius tã parua q̃ magna. Et magna quidem ossa aereae fortitudinis describuntur, quia tanq̃

impassibiles reddit animos hominum eorum qui suo exemplo sustentant iniqua operas quod utinam non uideremus in alexandro/cæsare/catone &c. ossium uero paruorum multitudo ferreis uirgis assimilatur: quoniam inferiores sustentantes iniquitatis corpus habet ut domitores aliorum/quotidiana experientia testante.

Ipse est principium uiarum dei. Iuxta hebræum habetur. **Ipse principium uiarum el.** Manifestat clare de quo loquitur/quem appellauit behemoth: demonstrando per pronomen ipse uniuersum collegium behemoth hoc est dæmonum & describendo ipsum principium uiarum el/hoc est dei fortis. Anteq̃ aliquis peccaret, unica uia deus utebatur fortitudine potentiæ suæ: uidelicet bene faciendo duntaxat. nulli enim rationali creaturæ (quæ sola est capax ueri boni & ueri mali / fœlicitatis & miseriæ) deus inferebat malum: quia deus non est prius ultor q̃ peccemus: & propterea quia collegium dæmonum initium fuit peccati/fuit ex hoc initium uiarum dei. hinc enim inchoauit deus usum alterius uiæ/inchoauit ulcisci: hinc inchoauit uti fortitudine sua ad inferendum malum pœnæ rationalibus creaturis. Describitur itaq; dæmon a principio peccandi: quia ipse uidelicet fuit initium peccati / ac per hoc diuersificandi uias dei. **qui fecit eum/applicabit gladium eius.** Iuxta hebræum habetur. **factor eius appropinquabit gladium suum.** Declarat istam alteram uiam cuius initium fuit dæmon peccando/esse uiam ultionis, utendo metaphora principis utentis gladio ante faciem suam ad uindictam malorum. describitur enim deus creator dæmonum/habens quidem gladium suum etiam anteq̃ peccarent dæmones, sed non utens illo: sed post peccatum dæmonis/usus est deus gladio suo. describitur enim usus gladij appropinquatione gladij: hoc est applicatione gladij ad incidendum. Hæc est ultio/hæc est altera uia cuius principium fuit primo peccans.

Huic montes herbas ferunt. Iuxta hebræum habetur. **Quia germen montes ferent ei.** Coniunctio quia/usq; ad calcem sermonis de behemoth suspenditur. postq̃ enim descriptum est dæmonum collegium tanq̃ animal potens & forte declarando officia sua ex partibus eius / declaratur consequenter fructus eius in humano genere sub metaphoris multis. Et quoniam primo cõmemorata fuit celsitudo dæmonum, ideo par est ut primus fructus in hominibus describatur in montibus: hoc est hominibus super alios eleuatis. & propterea dicitur q̃ montes (hoc est eleuati super alios) ferunt ei germen: quoniam operantur quasi germinantes ei. Nec hoc ideo dicitur ut significentur principes omnes mali/sed ad insinuandũ q̃ cõmuniter sunt mali/quãuis aliqui inueniantur boni. nam secundum dominicam sententiam diuites difficile ingrediuntur regnum cœlorum: multo ergo difficilius principes. Significanter autem de montibus scribitur q̃ ferunt germen ei: quia non solum germinant ei/sed etiam portãt ei germen curiarum suarum. recte siquidem a diogene diffinita est curia q̃ est locus ad decipiendum & præualendum: quod utinam esset falsum. **omnes bestiæ agri ludent ibi.** Parui refert q̃ hebraice habetur. **ridebunt ibi.** Bestiæ agrestes / liberæ a quacunq; uinculorum specie/a nulloq; domitæ, homines absq; iugo diuinæ legis (qui scilicet libere peccant timore dei posthabito) significant: qui gaudent & arrident ibi/ hoc est in montibus ferentibus germen diabolo. apte siquidem homines absq; timore dei adiunguntur principibus malis arridentes/ut liberis liberi socientur: uel ut rectius

loquat/quia licētia effrænium fouetur authoritate & exemplo iniquorū principum.
¶ Sub umbra dormit: in secreto calami in locis humentibus. Parui refert quod hebraice habetur. Sub umbris iacebit: in abscondito canne & limo. Post descriptum fructum diaboli in principibus & hominibus absque iugo/describitur fructus eiusdem in hominibus delicatis: umbræ enim pro delitijs sumuntur. Describitur autem iacens sub umbris/eo quod tanquam quieto iure possidens habet delitijs uacantes. Quod autem adiungitur in abscondito cannæ (hoc est in umbra cannarum) insinuat speciatim delitias hypocritarum assimilatorum cannis, uacuis intus/frondescentibus autem foris. quietissime siquidem tanquam in abscondito iacet in delitijs istorū. Limus autem ex aqua & terra compositus/ue nereos significat, ex ijs quæ terræ & aquæ sunt fotos: sine cerere siquidem & baccho friget uenus: in ijs autem manifeste iacet behemoth. Protegūt umbre umbrā eius. Iuxta hebræū hr. Tegent eū umbre/umbre eius. Genitiuus singularis est umbræ eius. Cōsueuerūt principes multiplicare umbracula: ita quod supra umbraculū paruū tanquam umbraculū proprium/collocant umbraculum magnum in excelso amplum ualde: & sic umbræ umbraculi magni tegūt umbram umbraculi proprij. Et per hoc insinuatur quod in delitijs super delitias/in multiplicatis delitijs quiescit, ita quod ipsa multiplicatio delitiarū parit ei quietē. circundabūt eum salices torrentis. Homines studiosi ad complacendū nō deo sed hominibus/describuntur per salices: quarū uires omnes ad infructuosam uegetationem expenduntur. & isti tanquam circundantes quiescentem in adulationibus & blandis obsequijs/describuntur: quod non eget expositione sed lamentabili fletu.
¶ Ecce absorbebit fluuium & non mirabitur. Iuxta hebræum habetur. Ecce rapiet fluuium & non festinabit. Post fructum in delitijs/describitur fructus in communi cursu hominum assimilatorum flumini: hoc est qui flumine passionum animi aguntur. hi enim tanquam aqua semper fluens sunt in uita sua: & nequaquam seipsos sistunt ratione ac uirtute, sed ut dictum est passionibus animi (amore & odio/delectatione & tristitia/spe metu atque ira) aguntur in uniuersis operibus suis. horum ingentem multitudinem quasi fluuium rapi a diabolo describit. Et adiungendo & nō festinabit/insinuat quod absque multa auiditate diabolus hanc rapinam exercet. festinatio enim/auiditatis est signum ac effectus: & per oppositum non festinare significat minorem auiditatem. Et dicitur hoc ad insinuandum quod facilis est diabolo rapina huiusmodi multitudinis. & habet fiduciam quod influat iordanis in os eius. Parui refert quod hebraice habetur. confidet quod educet iarden ad os suum. Hinc patet quod de raptu ad potandum metaphora fluuij præmissa est: adiungitur enim illi eductio iordanis ad os behemoth. Tam in ueteri quam in nouo testamento iordanis fluuius spectat ad populum dei. nam mosaicæ legis tempore iordanis israelitas hinc & inde habebat: erant, n. duæ tribus & dimidia ultra iordanem, nouem autem & dimidia habitabant citra. in testamento uero nouo iordanis initium fuit baptismi/ex quo nascitur christianus populus: in iordane enim cōsecrauit christus carne propria uniuersas ad baptismum aquas. Et propterea deus præuidens omnia/dicit de diabolo quod non sat est ei rapere flumē hominum qui passionibus aguntur, sed confidit quod populum dei qui lege diuina agitur per iordanem significatum educat ad os proprium. Et significanter dicit educat/ad

insinuandum q nisi e gremio populi dei exierit aliquis non haurietur ad os diaboli: & utinam non multos educat ex iordane.

¶ In oculis eius quasi hamo capiet eum. Iuxta hebræum habetur. In oculis suis tollet eum. Nihil scribitur de hamo. & ut subiuncta testantur/prædicit deus modum quo tolletur de imperio mundi huius diabolus per christum. De homine siquidem christo prædicit q tollet eum de principatu hominum in oculis eius: hoc est ipsius dæmonis/ipso uidente & non ualente se adiuuare. adimpletũ siquidem est hoc in descensu christi ad inferos. Unde & subiungitur. ꝛ in sudibus perforabit nares eius. Iuxta hebræum habetur. in offendiculis perforabit nares. hoc est impingentium perforabit nares. Vere dæmones impegerunt in mortem christi putantes se hominem occidere/impegerunt in propriam seruitutem redacti in captiuitatem. & tanq̃ bubuli perforati sunt in naribus ducendi quo non uolunt. nunc inquit christus/ princeps huius mundi eijcietur foras & ego traham omnia ad meipsum.

An extrahere poteris liu'iathan hamo: ꝛ fune ligabis linguam eius? Iuxta hebræum habetur. Extrahes liu'iathan in hamo: ꝛ in fune ligabis linguam eius. Nullum præponitur interrogatiuum in textu hebraico: sed interpretes addiderunt. Liu'iathan nomen esse propriũ animalis/in psal. 104. iuxta hebraicam habetur ueritatem. nam ibi legitur hoc mare magnum & latum manibus: subiungendo liu'iathan istum plasmasti ad illudendum in ipso. In isaiæ autem 27. cap. & hic/liu'iathan introducitur pro diabolo. ita q hactenus sub specie animalium terrestrium/nunc uero sub specie animalis marini appellati liu'iathan prosequitur deus descriptionem dæmonum. Et intendit secundum germanum sensum conditiones dæmonum manifestare sub nomine liu'iathan. Quare autem cetus appelletur ab hebræis liu'iathan/quærendum non putant: quia propriorum nominum rationem nõ esse astruunt. Negant quoq hebræi interpretari additamentum eorum: sed si interpretandum est/significare copulationem eorum. aiunt enim deduci a liu'iah/quod significat copulationem. ¶ Incipit autem deus describere dæmones relatiue ad opiniones humanas de ipsis/sub diuersis metaphoris: & quinq opiniones hominum notitia dæmonum carentiũ confutat. Nec hæc ego somnio aut adinueni: sed textus ipse in calce horum docet diuersitatem inter uidentes & non uidentes dæmones. Recitatur itaq in primis opinio eorum qui fingunt seu reputant dæmones tanq̃ pisces hominibus utiles/ hamo captos & lingua alligata fune. Et per hamum atq alligationem linguæ funditus (hoc est a radicibus linguæ: talem enim alligationem significat uerbum hebraicum) cultus dæmonibus exhibẽdus sicut & cæteris dijs/significatur tanq̃ trahens eos ad hominum utilitatem. & propterea fit mentio linguæ: quoniam trahere se dicunt linguam/ hoc est responsa dæmonum. Ad hominem itaq docentem & tanq̃ ex aquis extrahentem ad hominum utilitatem dæmones tanq̃ pisces/dicit deus. extrahes quidem liu'iatan (hoc est dæmonem tanq̃ piscem ex aquis) hamo cultus trahentis ipsum: & fune superstitionum alligabis a radice linguam eius ad secreta reuelandum.

Nunquid pones circulum in naribus eius: aut armilla perforabis maxillam eius? Iuxta hebræum habetur. Nũquid pones iuncum

in naribus

in naribus eius: ꝛ in spina perforabis maxillam eius? Irrisoria uerba sunt, quia homo utitur dæmone utili hominibus ut pisce hamo capto/deridendo dicitur homini. nunquid etiam perforabis maxillam eius spina/hoc est acuto aliquo instrumento, uel iunco ligabis nares eius/ad portandum eum mortuum in domum ut coquatur sicut portari solent pisces? hoc enim consequens esse deberet ad piscem hamo captum. Et per hoc significatur irrisio cultus exhibiti ab hominibus diabolo. ¶ Nunquid multiplicabit ad te preces. Alia recitatur opinio de dæmonibus: q̃ uidelicet commercium habent cum hominibus quasi homines / diuersimode tamen.& quattuor modi tanguntur. Primus est q̃ conuersantur cum hominibus supplices: hoc enim tradunt qui quosdam dæmones quibusdam artibus subijci aiunt hominibus. de his enim dicitur nunquid multiplicabit ad te preces? manifestando q̃ non uere supplicant sed fingunt se supplicare ad fallendum homines. aut loquetur tibi mollia? Legendum esset. nunquid loquetur tibi mollia? Secundus modus blande loquendi seu obsequendi/simili modo describitur & confutatur. sunt enim quidam dæmones qui blandis obsequijs homines demulcent: sed reuera non sunt obsequia mollia/sed crudelia in perniciem animarum. societas enim dæmonum cum hominibus perniciosa est. ¶ Nunquid feriet tecum pactum. Tertius modus per uinculum fœderis describitur, sæpe enim dæmones paciscuntur cum hominibus/ magicis artibus intercedentibus. Et manifestatur hic q̃ non uere paciscuntur: sed simulant se ferire fœdus cum homine. ꝛ accipies eum seruum sempiternum? Quartus modus uinculo seruitutis perpetuæ describitur. simulant enim dæmones quandoq; addictos se esse in perpetuos seruos aliquorum: ita q̃ facturum se dicit quicquid homo præceperit sicut seruus facit quicquid præcipit dominus eius. hæc enim omnia figmenta esse manifestat hic deus. ¶ Nunquid illudes ei quasi aui: ꝛ ligabis eum ancillis tuis? Legendum esset. puellis tuis. Tertia opinio de dæmonibus recitatur eorum qui in iocum aut ludum dæmones ducunt / negãdo ipsos inueniri. esse enim aliquos manes & subterranea regna & contum & stygio ranas in gurgite nigras nec pueri credunt/scripsit iuuenalis. Isti enim hic describuntur qui in iocum deducunt dæmones/sicut auis traditur in ludum puellarum & puerorum. manifestatur enim hic q̃ errant / q̃ non est deducenda in iocum res dæmonum. ¶ Concident eum amici: diuident illum negociatores. Iuxta hebræum habetur. Prandebunt super eum socij: partientur eum inter mercatores. Quarta opinio de dæmonibus parum distans a tertia/recitatur tradentium socialiter uiuentibus & mercatoribus habendam esse rationem dæmonum ne committant fraudes/ne uiolent fidem ualde necessariam tum socijs tum mercatoribus. & quoniam huiusmodi traditio ut adinuentio habetur humana, ad hoc ut socij seruent inter se fidem & similiter mercatores fideles sint omnibus / ideo iungitur hæc traditio ponentibus rem dæmonum in iocum. illi enim ad iocum / isti uero ad industriam dæmonibus utuntur. Describuntur itaq; socij prandentes/hoc est societatem seruantes super eum/ hoc est tanq̃ timentes pœnas eius: & similiter inter mercatores diuidendus a præsidentibus reipublicæ / ut seruetur fides. Et hoc ipsum repræhenditur hic: quia ficte

introducunt hæc præsidentes reipublicæ. ¶ Nunquid implebis sagenas pelle eius: & gurgustium piscium capite illius? Rectius legitur. Nunquid incides cum gladijs pellem eius: & in gladio piscium caput eius? Quinta opinio de dæmonibus scribitur sub metaphora concidentium pellem & gladio piscium concidentium caput. philosophantes enim apparentia opera dæmonum quasi pellem dæmonis / gladijs hoc est argumentis concidunt / attribuendo ea naturalibus causis: & authoritate sua tanq̃ gladio piscium / quo non consueuerunt pisces occidi sed mortui in diuersas partes secari (talis est enim philosophorum authoritas: in solis enim mortuis hoc est christi uita carentibus efficax est) authoritate inquam philosophorum inciditur caput: hoc est exterminatur ab uniuerso dæmonum turba, dum humori melancholico omnia quæ apparent attribuuntur. Manifestatur autem hic simili modo istorum error dicendo. nunquid cum gladijs concides pellem eius/& in gladio piscium caput eius? quasi dicat minime.

¶ Pones super eum manum tuam: memento belli nec ultra addas loqui. Iuxta hebræum habetur. Pone super eum manum tuam: recordare bellum/non addes. Recitatis opinionibus hominum nescientium quales sunt dæmones / subiungit deus monitionem qua clare apparet fidelibus & dæmones esse & esse hostes humani generis, dicendo. recordare bellum quod fuit inter serpentem & primos parentes, & pone manum tuam super eum: hoc est congredere aduersus eum / operibus uirtutum pugnando cum eo, & experieris uires eius pugnantis contra te: & non addes ultra repetere aliquam harum opinionum/recordatus antiqui belli & expertus proprium. ¶ Ecce spes eius frustrabitur eum. Iuxta hebræum habetur. Ecce spes eius mentita est. Pronomen eius demonstrat hominem ignorantem dæmones/cui dictum est pone manum tuam super eum. in morte enim experietur q̃ spes eius mentita est: sperant enim huiusmodi homines se nihil passuros a dæmonibus, & tunc experientur q̃ spes eorum mentita est. & videntibus cunctis præcipitabitur. Iuxta hebræum habetur. nunquid etiam ad conspectores eius proijcietur. quasi dicat nequaq̃. Aduerte prudens lector duo in hac sententia. Alterum est id in quo conueniũt omnes ignorantes dæmones: oẽs. n. ꝓijciũt dæmonẽ extra ordinẽ seu locũ eius. nã primæ duæ opiniones utentes dæmonibus uel tanq̃ piscibus uel tanq̃ hominibus/manifeste ꝓijciũt dæmones in alium ordinem longe alium a loco eorum: tres quoq; aliæ opiniones negantes dæmones/ & uel ad iocũ uel ad industriam eis utentes uel in humorem melancholicum resoluentes, manifeste proijciunt dæmones. & propterea in hac sententia summatur id quod commune est omnibus recitatis opinionibus / dicendo proijcietur. Altera est distinctio insinuata inter conspectores & non conspectores eius/id est liu'iathan. ex hoc. n. q̃ dicit nunquid etiã ad conspectores eius proijcietur/manifeste insinuat q̃ a non conspectoribus eius proiectus est. & quoniam conspectores eius sunt qui in reuelata a deo fide cõspiciũt dæmones innixi authoritati sacræ scripturæ, cõsequẽs est ut nõ credẽtes appellẽtur nõ cõspectores eius/& sint illi a q̃bus ꝓijcitur, negãdo eum uel negãdo iniquitatem eius. Et intendit per hoc deus manifestare q̃ fideles sciẽtes per fidem dæmo-

nes esse & esse iniquos, non proijcient eum extra locum suum / sed habebunt eum in hostem humani generis. hic est enim locus & ordo eius: ut belli mentio facta testatur.

CAPVT .XLI.

Non quasi crudelis suscitabo eum. Iuxta hebræum habetur. **Non crudelis quia suscitabit eum.** Postq̃ deus confutauit falsas de dæmonibus opiniones/& coram fidelibus suis in hostem habēdum declarauit, anteq̃ describat conditiones eius/tacitæ immo explicatæ a iobe in cap. 30. obiectioni respondet. Apparet enim q̃ mouens tantum hostem aduersus hominem / crudeliter agat cum homine. homo enim exilium est uirium/leuiathan autem maxima uiget potentia: & iob dixerat q̃ deus uersus erat ei in crudelem dando eum in manu satanæ. Huic itaq̃ obiectioni satisfacit deus / dicendo de seipso in tertia persona. non crudelis (subaudi est) quia suscitabit eum: hoc est quia commouebit eum ad oppugnandum homines. Affirmat deus q̃ ipse mouet dæmonem: negat autem crudeliter se hoc agere. Et utrunq̃ manifestat. **quis enim resistere potest vultui meo?** Iuxta hebræum habetur. **& quis ipse in facie mea sistet se?** Ad manifestandum q̃ ipse deus mouet dæmonem / affert uniuersalem motionem omnium ab ipso deo. nam dicendo & quis ipse in facie mea sistet se / manifestat q̃ nullus potest seipsum sistere in facie dei: hoc est nullus potest subterfugere/nullus potest euitare motionem dei: euitaret enim solus ille qui seipsum sistere posset/ quantumcunq̃ deus moueret. Et per hoc discimus q̃ non solum potestas sed usus potestatis cuiuscunq̃ creaturæ est a deo, quamuis iniquitas usus non sit a deo. & propterea non est mirum q̃ deus moueat dæmones ad utendum eorum potestate pugnando cum hominibus: nisi enim deus eos moueret / non possent propria potestate uti. **Et quis antecedit mihi vt reddam ei? Omnia que sub celo sunt/ mea sunt.** Iuxta hebræum habetur. **Quis preuenit me & reddam: sub omni celorum mihi ipsum.** Ad manifestandam non crudelitatem/affert summam suam liberalitatem ac benignitatem in omnia. liberalitas enim e regione debiti distinguitur: & propterea excludendo omnem rationem debiti / manifestat se omnia facere liberaliter. Excludit autem debiti rationem / dicendo quis præuenit me & reddam: reddere enim actionem significat debitam/cōsurgentem ex eo q̃ aliquis præuenit eum actione aliqua: ut pater præuenit filium beneficio generationis/& sic de alijs beneficis. Deus enim etiam secundum philosophos est summe liberalis: eo q̃ communicat bonitatem suam nihil expectans retributionis ut pote cui nihil potest conferri boni uel mali. Benignitatem autem suam manifestat extendi etiam ad hæc infima / dicēdo q̃ q̃cq̃d est sub omni cœlorū (hoc est sub quocūq̃ cœlo) mihi ipsum: hoc est meū est/ad me spectat tanq̃ ad ꝓpriū dn̄m ac gubernatorē. Per hoc. n. excludit' oīs crudelitatis suspitio. nullus. n. sæuit in sua: quia liberaliter facit, fouet/gubernat. Et uere deus mouet dæmones ad oppugnandū homines nō ut noceat hoībus, sed ut exerceat homines

ad pugnandũ pro regno coelorũ etiã cũ dæmonibus: dicẽte apostolo nõ est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem sed aduersus principes tenebrarum &c. ut uictor homo coronetur. Moderatur siquidem deus uires dæmonum in bello contra homines: dicente apostolo fidelis deus qui nõ p mittet uos tentari supra id quod potestis &c.

Non parcam ei verbis potentibus et ad deprecandum compositis. Iuxta hebræum habetur. Non tacebo membra eius: et verbum potentiarum et gratiam dispositionis eius. Ad utilitatem fidelium habentium liu'iathan in hostem/proponit deus se manifestaturum tria de liu'iathan: uidelicet membra/potentias & gratiam. horum enim manifestatio ualde prodest fidelibus ad cognoscendum opera eius/ad cauendum ab illo/ ad diuersa arma assumenda contra illum. Nec mireris proponi gratiam: quia ironia est. quemadmodum enim maledicere deum appellatur quandoq; in sacra scriptura benedicere deum, ita horrida dispositio dæmonum appellatur gratia. sumitur enim hic gratia non ut distinguitur e regione iustitiæ: sed ut est nomen uenustatis/qua persona dicitur uulgari italico aggratiata. Deus enim in hoc sermone declarat membra liu'iathan/declarat & potentias eius/declarat & dispositionem eius horridã: ut patet legenti & intelligenti subiũcta.

¶ Quis reuelabit faciem indumenti eius. Parui refert q̃ hebraice uerbum præteriti temporis est reuelauit: hoc est detexit. & facies sumitur proprie. Ita q̃ deus incipit describere faciem liu'iathan: utpote primum illius membrum occurrens. Describit autem eam indutam/quia occurrit semper homini sub specie boni. & quoniam difficile est detegere mala apparentia sub specie boni, ideo dicitur quis detexit faciem indumenti eius/hoc est indutam: quis detexit faciem malam apparentem bonam bonitate utili honesta uel delectabili? et in medium oris eius quis intrabit? Iuxta hebræum habetur. in duplicitatem freni eius quis veniet? Maxillas ex quibus intus consurgit facies, describit consequenter/circũloquendo eas a fræno: quia frænum intra maxillas ponitur. Et quia officium maxillarum est amplificare faciem seu os, ideo media quibus diabolus utitur ad amplificandum suggestiones suas describuntur sub duplicitate: eo q̃ infinitis duplicitatibus utitur ad amplificandum res malas. Et quoniam perniciosum est in diabolicas duplicitates incidere, ideo dicitur in duplicitatem fræni eius quis ueniet? hoc est quilibet caueat ne ueniat.

¶ Portas vultus eius quis aperiet? Iuxta hebræum habetur. Ostia faciei eius quis aperuit? Nisi de clausis ostijs esset sermo/nequaq̃ diceretur quis aperuit? quasi dicat nullus aut rarus. Sunt autem faciei ostia/labia. nam labijs clauditur uel aperitur facies/id est os. Silentium itaq; significatur per clausa oris ostia. Et describitur per hoc tertia fallendi ars diabolica. nam prima est proponere sub specie boni/secunda est inuoluere duplicitatibus/tertia occultare silentio: & ipso claudente labia/quis aperiet quo tendit? p gyrũ dentiũ ei9 formido. Iuxta hebræũ hr̃. circũit9 dentiũ ei9 formido. Et est numeri pluralis circũitus: describuntur. n. circũitus multi. Verum aũt duo uel plures dentiũ ordines significentur/non explicatur. Dentium officia sunt duo: scindere uidelicet cibũ & molere eundem. aliqui enim dentes sunt ad scindendum & aliqui ad molendum: unde & molares dicuntur.

Et ideo per dentes describuntur media ad scindendum bona / & media ad molendum malos libertate peccandi. utitur enim diabolus medijs multis quasi dentibus scindentibus bona opera, & multis medijs ad molendum iam scissos a bonis operibus / molendum libertate peccandi / ut sint suauis eius cibus. Et quoniam multitudo magna multisq; ordinibus distincta tanq; in circumitu est huiusmodi mediorum, ideo timenda nobis describuntur sic ordinata & multiplicata: & propterea dicuntur timor / quia timorem incutiunt fidelibus.

¶ **Corpus illius quasi scuta fusilia: compactum squamis se prementibus.** Iuxta hebræum habetur. **Altus fortitudinibus scutorum: clausus sigillo arcto.** Dixerat circuitus dentium: describit consequenter quales sunt / assimilando eos circumitibus uallorum, introducendo uallum ex palis altis & fortibus bene clausum & quasi arcte sigillatum. Nec fallaris nomine scutorum: eo q; dictio hebraica appropriata est scutis / significat autem obstacula. quia enim scutis utimur ad obstandum ictibus, ideo hoc nomen sibi appropriarunt. & propterea hoc in loco pro obstaculis sumuntur: hoc est pro palis ex quibus fit uallum. Describitur itaq; quilibet dentium circumitus ad instar ualli / dicendo. altus fortitudinibus obstaculorum / hoc est palorum, clausus sigillo arcto: hoc est palis non distantibus inter se / sed iunctis tanq; arctissime sigillatis. Dicit enim hoc ad differentiam uallorum ex palis non contiguis. assimilat enim circumitus dentium liu iathan uallo alto ex palis fortibus / & contiguis tanq; arctissima coniunctione iunctis. ¶ **Vna uni coniungitur: & ne spiraculũ quidem incedit per eas.** Iuxta hebræum habetur. **Vnus in uno se appropinquant: & uentus non ueniet in medio eorum.** Declarat cõiunctionem dentium esse talem q; unus dens ita est propinquus alteri q; nec uentus transire potest inter eos. dicit enim hoc ad differentiam habentiũ dentes aliquantulũ inter se distantes, quos appellamus dentes raros. ¶ **Vna alteri adherebit: & tenentes se nequaq; separabuntur.** Iuxta hebræum habetur. **Vnusquisq; in fratre suo adherebunt: apprehendent se & non se separabunt.** De circumitibus dentium est sermo. describuntur enim ipsi circumitus contigui inter se se ita q; inter circuitum & circuitum non est spatium medium, sed unus circuitus iungitur alteri tanq; alter alterum appræhendat mutua inseparabilitate concomitante. Et quia coniunctio circuituum est ordinate disposita / sic q; molares dentes unius circuitus iunguntur molaribus alterius circuitus / & similiter alij dentes unius circuitus iunguntur similibus sibi dẽtibus in altero circuitu, ideo dicitur / unusquisq; in fratre suo adhærebunt. Et significatur per hæc q; media diaboli ad scindendum bona / quum sint iuncta libertati peccandi sunt ualde timenda: utpote excælsa / fortia / ordinata in circuitu / densa / multiplicata / conformia atq; inseparabiliter coniuncta. Et huiusmodi dentium circuitus / quo ad mores quidem tu uideris & caue: quo ad ecclesiæ uero unitatem / uidemus nostra ætate luteranos tam magnam scissuram cum tanta peccandi licentia effecisse tam cito ut mirum incredibileq; sit & formidandum ne nationes alias scindant. ¶ Scito hic prudens lector q; partes & operationes attributæ hic liu iathan / nescio an conueniant animali naturali. nam in nostro orbe

apparuisse animal habens multos dentium ordines negat aristoteles in secundo de histo. animalium: recitando tamen scriptum fuisse ꝙ in india inuenta est belua habens triplicem dentium ordinem sub & supra. Relinquo itaq; incerta & sequor certa / exponēdo scripta hic de liu'iathan mystico (hoc est diabolo) quē nō est dubiū describi.

¶ **Sternutatio eius splendor ignis.** Iuxta hebræum habetur. **Sternutationibus eius splendebit lumen.** Non recedit a descriptione capitis: sternutatio enim emissio est uentositatis ex capite / quemadmodum eructatio est emissio uentositatis ex stomacho. Et significatur per hoc productio uanitatis ex uirtute / significatur uitium uanæ gloriæ tanq̃ lumen splendens per exeuntem uanitatem ex uirtute tanq̃ capite. **& oculi eius ut palpebræ diluculi.** Per oculos quibus uidemus, intellectus / scientia / astutiæ / calliditates & reliqua ad intellectiuā partē spectantia describūtur sicut palpebræ auroræ / sicut tegmina lucis auroræ / sicut nebulæ tegentes initium diei. non sicut tegmina claræ lucis in manifesto die, sed sicut tegmina lucis dubiæ: qualis est lux initium diei incipiente aurora. Vtitur itaq; diabolus oculis suis ad tegendum lumen fidei carens euidentia / ad obtenebrandam ueritatem æterni diei incipientis in hominibus per lumen fidei & uirtutum eam concomitantium.

¶ **De ore eius lampades procedunt sicut tedæ ignis accensæ.** Iuxta hebræum habetur. **De ore eius titiones ibunt: scintillæ ignis euadent.** Loco uerborum quæ ore proferimus / describuntur tanq̃ uerba ex ore diaboli titiones accensi & scintillæ, sed diuersimode: nam titiones euntes / scintillæ uero euadentes describuntur. Principia siquidem ignium cuiusuis cupiditatis / per hæc significantur. accensus enim titio datur & uehitur ad inchoandum ignem in strue lignorum: scintilla quoq; initium est ignis in materia arida / quotidiano exercitio excudente scintillam de lapide. Vtriusq; enim generis principia ex diabolico ore procedunt: tam quum ex proposito ab hominibus huiusmodi uerba dicuntur & tanq̃ titiones eunt / ꝙ quum huiusmodi uerba tanq̃ euadentia ex uinculis detinentium prodeunt, quamuis enim præter intentionem forte loquentis dicantur, non tamen præter intentionem diaboli huiusmodi scintillæ euadunt.

¶ **De naribus eius procedit fumus / sicut ollæ succensæ atq; feruentis.** Iuxta hebræum habetur. **De naribus eius egredietur fumus / sicut ollæ bullientis & caldarii.** Familiare est hebræis significare iram seu furorem ex naso. & propterea iræ uitium describitur egredi de naribus diaboli tanq̃ fumus uel ollæ uel caldarij bullientis. fumant enim irati fumo delectante eos / tanq̃ consurgente ex alimentis quæ coquuntur in olla uel caldario. pascitur siquidem & delectatur irati animus uindicta / diuersimode commensurata uel ollæ uel caldario / minori uel maiori occasioni.

¶ **Halitus eius prunas ardere facit: & flāma de ore eius egreditur.** Iuxta hebræum habetur. **Flatus eius carbones accendet: & flamma de ore eius egredietur.** Aduerte ꝙ quia ore utimur ad officia duo (uidelicet ad loquendum & ad respirandum) ideo bis introducitur os. & primo quidem quo ad officium loquendi / nunc autem quo ad officium respirandi. & attribuuntur duo flatui oris eius: accendere carbones (hoc est dispositos ad ignem cuiusuis concupiscentiæ accendere) & flammas magnas proferre. Ita ꝙ colligendo quattuor modos proferendi ignem ex ore diaboli (uidelicet uel per modum scintillæ / uel per modum titio-

nis/uel per modum flatus accendentis carbones/uel per modum flatus ad magnam flammã) discimus non solum principia sed etiã promouentia & perficientia diuersos humanorum amorum ignes exire ex ore diaboli.

¶ In collo eius morabitur fortitudo. Dictio interpretata morabitur/significat dormiet. plus enim q̃ morari dicitur: quoniam quiete manere tanq̃ dormiens describitur fortitudo in collo eius. colli siquidem officium est tenere caput in loco suo: & quanto maius est caput/tanto fortius oportet esse collum. Media ergo quibus diabolus utitur ad hoc ut quisq̃ seruet cælsitudinem suam/colli nomine significantur. Et uerissime fortitudo non moratur sed absq̃ omni pauore quiescit in huiusmodi: quilibet enim cuiuscunq̃ gradus ordinis aut conditionis existat/& sustinet quæcũq̃ & intrepidus audet pugnare ad sustinendum id cælsitudinis (quanuis minimæ) quod habet uel habere uidetur. ꝛ faciem eius præcedit egestas. Iuxta hebræum habetur. ꝛ ante eum letabitur mestitia. Promissio diabolica describitur tanq̃ præcedens ante faciem eius: describitur autem in gaudio & lætitia tam ingenti ut etiã omnis mœstitia uertatur in gaudium. Et uere huius mundi delectationes omnes promittit diabolus per uitia diuersa assequendas/& omni mœstitiæ delectationem aliquam nititur apponere, ut omnes trahat ad se. ¶ Membra carnium eius coherentia sibi. Iuxta hebræũ habetur. Frusta carnis eius cohes̃erunt. Carnis mollicies/media ad reddendum homines molles delectationibus præcipue tactus & gustus significat: & frusta eius diuersas delectationis partes insinuant. Et describuntur cohærentia: quia & delectationes gustus cohærent delectationibus tactus/nec ab illis discrepant delectationes aliorum sensuum, sed cohærent dulces cantus ac soni / suauesq̃ odores & pulchra. mittet contra eum fulmina ꝛ ad locum alium non ferentur. Iuxta hebræum habetur. fortescet super eum/non mouebitur. De carne liu'iathan dicitur. fortescet super eum (hoc est multiplicabitur ualde super eum) & tamen non mouebitur/hoc est non ægre feret multiplicationem carnis. describitur enim insatiabilitas delectationis carnalis: quantuncunq̃ enim multiplicetur/lassari quidem possunt sed non satiari. ¶ Cor eius indurabitur tanq̃ lapis: ꝛ stringetur tanq̃ malleatoris incus. Iuxta hebræum habetur. Cor eius durescit sicut petra: ꝛ durescit sicut molaris inferior. Quia cor est prima animalis pars ex qua ad alias uita deriuatur: præter hoc q̃ uoluntas diaboli obstinata ac immobilis a malo describitur, immobilitas quoq̃ eorum qui sunt intimi diabolo uelut cor eius (qui sunt duces aliorum ad malum) describitur ad instar duricici petræ non qualiscunq̃ sed petræ molaris inferioris/quæ non solum dura sed immobilis est.

¶ Cum sublatus fuerit timebunt angeli: ꝛ territi purgabuntur. Iuxta hebræum habetur. Ab altitudine eius timebunt fortes: ab inundationibus minuent se. Descriptis membris liu'iathan/describitur eius potentia in bello aduersus homines uera uirtute præditos: & in primis introducitur tanq̃ aggrediens. Et duo effectus narrantur: nam a cælsitudine eius describitur timor fortium/& ab inundationibus eius diminutio fortium. aggrediente siquidem diabolo cælsitudine potentiæ fideles christi/timor nascitur etiam in cordibus fortium: quoniam agnoscunt se impares ad prælium cum tanto hoste. Et quia multi succũbunt

quum magni multiplicantur impetus internarum uel externarum oppugnationum ſimilium inundationibus aquarum, ideo dicitur ꝙ ab inundationibus minuent ſe. ☞ **Quum apprehenderit eum gladius/ ſuſtinere non poterit: neq; haſta neq; thorax.** Iuxta hebræum habetur. **Fac attingere eum gladio/ non ſurget: lancea thorace & lorica.** Ordinat deus prælium inter liu'iathan & hominem. & dicit homini ut acceptis armis ſuis defenſiuis & offenſiuis / utatur eis: & armatus lorica ac thorace faciat tum enſem tum lanceam attingere liu'iathan, non tamen liu'iathan ſurget: hoc eſt quantuncunq; percutias eum enſe aut lancea, non tamen ſurget a quiete ſua/pro nihilo habens huiuſmodi percuſſiones. Et rationem ſubiungendo dicit. **Reputabit in fenum ferrum: in lignum putridum es.** Ratio quare non ſe mouet attactu enſis aut lanceæ, eſt quia æſtimat ferrum ac ſi eſſet fœnum/& æs ac ſi eſſet lignum putridum. ¶ Aduerte hic prudens lector ꝙ quum prælium inter homines & dæmones non committatur ex parte hominum niſi armis uirtutum, dubium occurrit an iſta arma hominum aduerſus dæmones ſub metaphora corporalium armorum deſcripta/ſint actus uirtutum quatenus ſunt ab hominibus/an ſint actus donorum dei quæ collata ſunt hominibus aduerſus dæmones. Et eſt ratio dubij: quia hic dicitur ꝙ diabolus pro nihilo habet uniuerſa hæc arma: certum eſt autem ꝙ non habet pro nihilo poteſtatem datam hominibus ſuper dæmonia: christus.n. in euangelio dedit poteſtatem apoſtolis ſuper omnia dæmonia &c. ☞ Solutio eſt / ꝙ dupliciter loqui poſſumus de prælio dæmonum cum hominibus: uel relatiue ad uniuerſitatem prælij/uel relatiue ad aliquam particularem pugnam. Et ꝙ dæmones pro nihilo habent non ſolum actus uirtutum charitatis humilitatis caſtitatis &c. ſed etiam actus poteſtatis hominibus collatæ ſuper dæmones: pro nihilo inquã habent relatiue ad uniuerſitatem prælij/pro quanto non deſiſtunt continue pugnare: relatiue uero ad aliquam particularem pugnam/oportet eos ſuccumbere poteſtati hominum ſuper dæmones. quanuis pro nihilo habeant uirtutum actus tanq̃ non lædentes eos: habent.n. ea tanq̃ arma defenſiua hominis & non offenſiua ipſius dæmonis. Et ſi perſpicacius initium ac finem ſermonis diuini intuitus fueris, perpendes ꝙ hic eſt ſermo de actibus uirtutum/quæ ſunt tanq̃ arma humana (enſes/lanceæ/ſagittæ/iacula &c.)& non de poteſtate ſuper dæmones/quæ ſunt tanq̃ arma diuina. In principio nanq; dicit deus homini/fac attingere eũ gladio &c. dicendo fac attingere eum gladio/uſum humanorum armorum ſignificat. & ſimiliter in fine dicet ꝙ non eſt ei comparabilis aliquis ſuper puluerem: ad differentiã poteſtatis angelicæ & diuinæ cui dæmones ſubijciuntur/et quando per hominem diuina poteſtate ſubijcietur dæmon. Actus itaq; uirtutum intellige per hæc & alia ſubiuncta arma pro nihilo haberi a dæmonibus in prælio: eo ꝙ per hoc non ceſſant præliari/& per hoc non læduntur, quanuis perſiſtentes in uirtutibus per hoc ſeipſos tueantur. ☞ **Non fugabit eum vir ſagittarius.** Sententia redditur. **in ſtipulam verſi ſunt ei lapides funde.** Enumerantur diuerſa armorum genera. ☞ **Quaſi ſtipulam eſtimabit malleum.** Iuxta hebræum habetur. **Sicut ſtipula reputata ſunt iacula.** ſeu tela. accumulantur enim arma. **& deridebit vibrantem haſtam.** Parui refert ꝙ hebraice habetur. **& ridebit ad tremitum ſpiculi.** ipſa enim uibratio ſpiculi appellatur tremitus. Applica prudens le-

ctor ad uirtutum actus arma hæc.

¶ **Sub ipso erunt radij solis: & sternet sibi aurum quasi lutum.** Iuxta hebræũ rectius scribit. **Sub ipso acumina testę: pauimentabit acutũ super lutum.** Describendo membra & potentias liu'iathan/ inseruit deus quid ante liu'iathan præcedit: & ideo consequenter describit quid sub eo & quid post eum. Sub eo autem gradiente describuntur acumina: hoc est acuta saxa quasi rupes ex terra ad impediendum progressum eius. Et duo officia describuntur aduersus hæc acumina. alterum est frangere ea quasi acumina testarum: alterum adiecto luto tanq̃ pauimentum sternere inter acuta. Significantur autẽ per acumina immobilia/ uiri maxima sanctitate firmati / dati nobis a deo ad impediendum progressum dæmonum. Sed hos quoq; diabolus tanq̃ sub se habeat ratione corruptibilis carnis/ frãgit morte corporali quasi acumina testarum: nec sufficit ei procurare mortem eorum, sed lutum diuitiarum gloriæ aliorumq; temporalium bonorum adijcit ad sternendum sibi quasi pauimentum ne ab acutis impediatur gressus eius. Vtinã abusus horum non strauisset pauimentum diabolo, plus inferens diabolum cordibus q̃ acumina sanctorum retrahãt.

¶ **Feruescere faciet quasi ollã ꝓfundũ maris: & ponet quasi quũ vnguẽta bulliũt.** Iuxta hebræũ hr. **Faciet feruere sicut ollã ꝓfundum: mare ponet sicut aroma.** Progressus liu'iathan describit cõmouẽdo ꝓfundũ maris sicut ollã bulliẽtẽ/ & ponẽdo supficiẽ maris sicut aromata. Cõmotio maris naturaliter a superficie tendit sensim ad profundum: utpote a uentis facta. Hæc autem commotio profundi ideo assimilatur ollæ bullienti, quia incipit a fundo/ sicut feruor ollæ incipit ab imis. Significãtur autem per profundum (quod inter partes maris minimum habet inquietudinis) uiri dediti quieti uitæ contemplatiuæ: ad quos commotiones huius sæculi quæ a uentis diuersarum uanitatum fiunt/ raro perueniunt. istos enim diabolus tentationibus suis facit feruere tanq̃ ollã: eo q̃ quasi ab imis excitat eos internis phantasiis & appetitibus/ in seipsis ualde periculosis. Ponitur autem superficies maris sicut aroma: dum ecclesiastica apparentia in qua nauigamus/ aromatibus redolet mundi huius, & non in odorem unguentorum christi sed in odorem unguentorum mundi huius (gloriæ scilicet/ honoris/ gradus/ commoditatum &c.) curritur.

¶ **Post eum lucebit semita.** Ecce describitur quid post eum. & uia post eum describitur splendens: quia sectatores diaboli comitatur splendor gloriæ/ honorum/ diuitiarum & huiusmodi. **estimabit abyssum quasi senescentem.** Iuxta hebræum habetur. **estimabit voraginem in decrepitum.** Descriptis membris & potentijs liu'iathan/ describit consequenter gratiam eius per antiphrasim: inchoando a miseria pœnæ eius significatæ per uoraginem æternæ damnationis. Et tam infœlix describitur q̃ reputat suam æternam miseriam sicut homo reputat ætatem decrepitam/ tanq̃ imbecillitatem naturaliter subeundam: quod est dictu q̃ parum aut nihil æstimat eam/ attendens ad male faciendum quantum potest.

¶ **Non est super terram potestas que comparetur ei.** Iuxta hebræum habetur. **Non super puluerem comparabilis ei.** Super puluerem dicitur / ad differentiam non solum diuinæ angelicæq; potestatis sed etiam immortalis hominis. homo enim immortalis (qualis nunc est christus) non est iam in puluere: quia non po

test uerti in puluerem. Soli ergo & omnes homines qui uerti possunt in puluerem / comprehenduntur dicendo non super puluerem comparabilis ei. Et hoc ad cumulum miseriæ eius describitur. est enim sensus q nullum mortalem hominem reputat comparabilem sibi: quum tamen eum unus mortalis homo uicerit / christus uidelicet. **qui factus est vt nullum timeret.** Parui refert q hebraice habetur. **qui factus est in non timore.** Ad culmen miseriæ illius adijcitur q factus est (procul dubio ex propria iniquitate) in non timore: hoc est absq timore tam creaturarum q dei. non enim ex timore dei omittit aliquid; sed ex impotentia uel ex aliquo peiore respectu. **Omne sublime videt.** Parui refert q hebraice legendum esset. **Omnem celsum videbit.** Inexcusabilis describitur q absq timore est. excusari siquidem uideretur si nesciret esse excelsiores ipso: sed uidendo omnem excelsum & nullum timendo / inexcusabilis & uituperabilis redditur. Potest nihilominus intelligi de uidere practico / de aspectu affectiuo: ut sit sensus q omnem excelsum uidebit ad machinandum contra excelsum omnem: ita q non solum est absq timore cuiuscunq; sed etiam machinatur aduersus omnem excelsum / aduersus honorem gloriam obedientiam regnumq dei & sanctorum. Vterq sensus uerus est, sed secundus magis ad literam: nam sequitur. **Ipse est rex super vniuersos filios superbie.** Ecce quis est liuiathan de quo tam prolixus est habitus sermo. Ipse (inquit deus) est rex super omnes filios altitudinis seu superbiæ / princeps eorum qui supra se nituntur ire. Diabolus describitur tanq rex gubernans eos: ac per hoc regnum diaboli describitur regnum superbiæ / regnum superborum. quo contra christus dixit mundo / discite a me quia mitis sum & humilis corde. Discurre prudens lector per hæc omnia descripta de diabolo: & scrutare teipsum per singula intus & extra / ut percipias quid seu quæ habuit uel habet in te diabolus; ad hoc enim deus dignatus est describere tot eius partes, ut etiam iob perciperet q in seipso diabolus multa habebat / & non sic audacter proferret se iustum. Solus enim christus dicere potest / uenit princeps mundi huius & in me non habet quicq. Fuit quoq & ratio altera describendi partes diaboli: uidelicet ut diuina authoritate crederemus q mala opera hominum fiunt ab hominibus instigante diabolo: quod negantes dæmones negant. In quorum numero fuisse socios iobis & elihu / apparet ex hoc q tam præmia bonorum operum q pœnas malorum operum hominum / in hac duntaxat uita determi a iustitia diuina dicebant. & iobe attribuente impietati dæmonum afflictionem suam / elihu dixit in cap. 34. an dicendum regi belial / impius nobilibus: appellando nobiles substantias spirituales: astruens per hoc substantias spirituales omnes esse bonas: quod etiam bildad in ca. 25. astruere uidetur.

CAPVT. XLII.

ET respondit ijob ad iehouah & dixit. Non tacet hac uice repræhensus iob quemadmodum tacuerat prima uice, quia plenius illuminatus fuerat: ut subiuncta eius uerba testantur / dicendo nunc oculus meus uidit te. **Scio quia omnia potes: & nulla te latet cogitatio.** Iuxta hebræum habetur. **Noui q potens poteris: & non prohibe-**

bitur a te cogitatio. Respondet iob ad repræhensionem diuinam in principio. 40. capituli scriptam: uidelicet si brachium tibi sicut el & in uoce sonabis sicut ipse/& reliqua subiuncta ibi de potentia diuina. fatetur enim se agnouisse potentiam diuinam incomparabilem tum quo ad posse/dicendo noui ꝙ potens poteris: tum quo ad omnem executionem/dicendo & non prohibebitur a te cogitatio: hoc est nullum impedimentum apponi potest prohibens cogitationem tuam impleri. Et per hoc fatetur se suscipere diuinam illam repræhensionem. ☞ Quis est iste qui celat consiliũ absqꝫ scientia. Parui refert ꝙ hebraice habetur. Quis iste faciens celare consilium in non scire. Supplet iob quod minus responderat deo in prima repræhensione. nam in principio capituli. 38. repræhensurus deus iobem de arrogata scientia/ inchoat ab his uerbis manifestantibus nocumentum illatum diuino consilio ex uerbis arrogantibus ipsius iobis. & quia iob non responderat ad hoc agnoscendo hanc circũstantiam peccati sui, ideo nunc magis illuminatus dicit noui quis iste faciens celare consiliũ in non scire/noui meipsum peccasse etiã in hoc ꝙ uerbis arrogãtibus scientiã qua careo feci occultari consilium diuinum de præmio & pœna humanarum actionum. Et hunc esse sensum germanum literæ huius/insinuat contextus subiunctorum. Ideo insipienter locutus sum/ꝛ que vltra modum excedunt scientiam meam. Iuxta hebræum habetur. Ideo annunciaui ꝛ non intelligam/mirabilia pre me ꝛ non sciam. Ideo cognoscendo peccatum meum/fateor ꝙ annunciaui & non intelligam: hoc est annunciaui quæ nunꝙ intelligam. Et exponendo illa/dicit mirabilia præ me (hoc est mirabilia supra inquisitionem meam) & non sciam: hoc est quæ nunꝙ sciam. ☞ Si quæris quæ sunt ista mirabilia quæ iob annunciauit & nesciuit: reuoca ad memoriam arrogatam suis uerbis scientiam, & uidebis quæ sunt illa mirabilia. arrogauerat siquidem sibi inquisitionem immo notitiam imputatorum sibi peccatorum a deo, quum dixit in cap. 13. quantas habeo iniquitates &c. arrogauit sibi in eodem capitulo tantam peccati proprij notitiam relatiue ad pœnam apud tribunal diuinum/ut disputare & uincere confideret etiam cum deo disputante. mirabilia siquidem sunt hæc: & superant ualde intelligentiam atqꝫ scientiam humanam. Et hæc annunciata a iobe (utpote scandalosa) celabant ueritatem diuini consilij apud audientes, qui suapte natura retrahuntur a doctrina scandalizantis eos. iob siquidem ueritatem diuini cõsilij quo ad conclusionem de merito & pœna humanarũ actionum docebat: sed cum admixto scandalo uerborum arrogantium talis tantæqꝫ scientiæ diuinorum quæ excedunt humani ingenij facultatem, & propterea celabat alios ueritatem diuini consilij ex parte uerborum arrogantium. Fatetur itaqꝫ se agnouisse hanc circunstantiam peccati sui.

¶ Audi ꝛ ego loquar: interrogabo te/responde mihi. Iuxta hebræum habetur. Audi obsecro ꝛ ego loquar: interrogabo te ꝛ fac scire me. Respondet consequenter ad repetita dei uerba: uidelicet accinge nũc sicut uir lũbos tuos/ interrogabo te fac me scire. nam & in principio capituli. 38. & in principio capituli 40. deus arguendo iobẽ irrisorie hæc dixerat. Respondet itaqꝫ humiliter iob obsecrando ut non tanꝙ par/non tanꝙ disputans, sed tanꝙ doctor (nõ qualiscunqꝫ sed faciens scire) audiat interrogantem discipulum. Et describendo deum ꝙ docet faciendo sci-

re/discernit deum a doctoribus humanis. homo enim docens/ argumenta & rationes proponit ac ordinat, non tamen se extendit ad efficaciam internam / ad efficiendum q audiens sciat: hoc enim proprium interni doctoris est ut faciat interrogantem scire. ¶ **Auditu auris audiui te: nunc autem oculus meus vidit te.** Legendum est. **vidit te.** Disparitas prioris reuelationis & istius describitur, comparando illam auditioni/istam uero uisioni: & quanto uisio præstat auditioni/tanto hæc reuelatio præponitur priori. Manifestat autem hoc / tum ad reddendam rationem quare nunc & non prius agnouerit distincte peccata sua & distincte ueniam petierit: tum ad obtinendum gratiam petitam/uidelicet interrogabo te fac me scire. ex nouo siquidem beneficio (uidelicet quia oculus meus nunc uidit te) supplicat ut perseueret in conferendo beneficia internæ doctrinæ. Nec intelligas absolute sed comparatiue dictum esse & nunc oculus meus uidit te: hoc est non dicit absolute uidi te, sed q comparatiue ad priores reuelationes ista reuelatio est uisio/illæ auditiones. ¶ Sed orit hic quæstio: quia deus in hac reuelatione non descripsit seipsum/sed descripsit diabolum: quo fit ut iob debuisset dicere & nunc oculus meus uidit diabolum / & tamen dixit deo & nunc oculus meus uidit te. Solutio est q quãto magis homo proficit in agnitione suorum defectuum / tanto magis accedit ad notitiam dei: opposita enim iuxta se posita magis elucescunt. & quia descriptio partium diaboli fuerat fructuosa in animo iobis ad discernendum & abominandum in seipso partes diaboli, ideo ad tantam ascendit mundiciam cordis/ut tam eleuate agnosceret deum ut diceret & nũc oculus meus iam purgatus uidit te. Propter quod consequenter subiũgit. **Idcirco ipse me reprehendo: & ago penitentiam in fauilla & cinere.** Iuxta hebræum habetur. **Ideo abominabor: & agam penitentiam super puluerem & cinerem.** Quia uidi te uidendo partes diaboli in me, ideo abominabor deinceps diabolicas partes omnes: & agam pœnitentiam de admissis peccatis iustificando me tam impudenter ponendo os in deum, super puluerem & cinerem: hoc est exterioribus signis pœnitentiæ ædificando quos scandalizaui uerbis meis. per hanc enim promissionem intelligimus q iob pœnitentiam egit sic q prouidit scandalo quod dederat ijs qui audierãt uerba eius scandalosa.

POstq̃ autem locutus est dominus verba hec ad ijobem. Dictio interpretata dominus/est nomen iehouah. Finitum est colloquium inter deum & iobem. Quantum autem interuallum temporis fuerit post colloquium hoc usq ad subiunctum dei sermonem ad eliphaz/non est scriptum: uerisimile tamen est q modicum temporis intercesserit/uidelicet anteq̃ reuerterentur ad propria illi tres socij iobis. ex eo enim q nihil dicitur de recessu eorum/sed insinuatur potius q adhuc erant simul illi tres, intelligimus q anteq̃ recederent hoc fuit. **Dixit ad eliphaz themanitem.** Deficit. **iehouah.** Eliphaz primus erat inter iobis socios: & summus deus scribitur locutus ei/sed non explicatur modus quo locutus est. Crediderim ego q apparuerit ei dormienti/loquens in somnio dicendo subiuncta. nam & sic apparuit socero iacob: ut scribitur gene. 31. **iratus est furor meus in te.** Cerne disparitaté. iobem arguendo, deus loquitur quidem de turbine/hoc est tanq̃ turbatus: arguendo uero eliphaz/furorem suum iratum dicit: eo q iob peccauerat in modo loquendi/socij uero iobis peccauerant

caucrant

cauerant in re dicta, propterea enim commotus ad uindictam furor dei (hoc est iustitia dei punitiua) describitur: longe enim maius peccatum est errare in re dicta q̃ in modo loquendi. **ꝛ in duos amicos tuos.** Parui refert q̄ hebraice habetur. **ꝛ in duos socios tuos.** Dicendo in duos / manifeste siletur elihu qui quarto loco locutus fuerat. Vnde habes q̄ elihu nec inter socios supputatur: nec dignus est habitus responsione iobis nec reprehensione dei / immo nec reconciliatione. **quoniam non estis locuti coram me rectum.** Iuxta hebræum habetur. **quia non estis locuti mihi rectitudinem sicut seruus meus iob.** Superius sæpe repetitus iste loquendi modus/insinuat q̄ sensus est quia non estis locuti in fauorem meum rectitudinem sicut seruus meus iob. Quæstio enim inter istos fuerat de præmio & pœna actionum humanarum secundũ diuinam iustitiam, & propterea omnes locuti sunt in fauorem diuini iudicij diuinæq̧ prouidentiæ: sed sententias tam discordes ut socij declinauerint a recta sententia / iob uero rectam protulerit sententiam. Si enim perspecta fuerit uniuersa disputatio, perpendemus q̄ socij iobis mala præsentis uitæ adæquarunt peccatis ut pœnas / bona uero adæquarunt iustitiæ ut præmia secundum diuinum iudicium: iob uero utrunq̧ falsum esse dixit / asserendo q̄ mala præsentis uitæ distribuuntur quandoq̧ a deo plusq̃ peccata mereantur/& q̄ bona præsentis uitæ sæpe negantur iustis. Et quia sententia iobis recta est ac consona prouidentiæ diuinæ/sententia autem sociorum dissonat a diuina prouidentia atq̧ iustitia reseruante pœnas & præmia simpliciter & absolute ad futuram uitam, ideo uerissime dicitur non estis locuti mihi rectitudinem sicut seruus meus iob. ¶ **Sumite ergo vobis septem tauros ꝛ septem arietes.** Legendum est. **Et nunc sumite vobis septem tauros ꝛ septem arietes/ꝛ ite ad seruum meum iob ꝛ facietis ascendere holocaustum pro vobis.** Vere benignus deus, hinc merita peccatorum reuelat in furore commoto / inde autem remedium reconciliationis docet holocaustum per manus iobis offerendum ab eis, erant enim isti ibidem hospitati: & propterea monentur ut simul eant ad iobem cum animalibus offerendis in holocaustum, quod describitur ab ascensu, eo q̄ totum per fumalem euaporationem ascendebat ad superna/nihilq̧ eius comedebatur a quocunq̧. **iob autem seruus meus orabit pro vobis.** Decernitur iob ad sacerdotis fungendum officio / offerendo holocausta & intercedendo pro socijs, uult enim deus q̄ isti humilient seipsos ad petendum hæc officia a iobe. **faciem eius suscipiam vt non vobis imputetur stultitia.** Iuxta hebræum habetur. **quia si faciem eius eleuabo in non facere vobiscum ignominiam.** Eleuare faciem est honorare seu lætificare offerentem seu orantem: sicut e contra / confusi facies deprimitur. Dicit autem si / perinde ac dixisset forte, non certificans eos de uenia / sed sub quadam ambiguitate relinquendo ueniam, ut magis accenderentur ad appetendam eam. Quod autem dicit in non facere uobiscum ignominiam / effectum furoris commoti significat:q̧ uidelicet ignominia quam ipsi merentur non fiet/si eleuata fuerit sacrificantis ac orantis pro eis iobis facies, quia

non estis locuti mihi rectitudinem sicut seruus meus ijob. Meritum ignominiæ/illud idem exprimitur quod dictum fuerat meritum furoris cõmoti ad uindictam: ut intelligeretur agi de peccati eorum pœna delenda penitus.
¶ Abierunt q3 eliphaz themanites τ bildad suhites τ zophar nahamathites/τ fecerunt sicut locutus fuerat ad eos dominus. Nomen est iehouah. Et dicitur ad eos/quia ad eliphaz in persona sociorum omnium locutus fuerat deus. τ suscepit dominus faciem iob. Iuxta hebræum habetur. τ eleuauit iehouah faciem ijob. Quod sub dubio tenelatum fuerat/nunc asseritur factum. Qua'e autem signum eleuationis monstratum fuerit/subiungitur dicendo: Dominus quoq3 conuersus est ad penitentiam iob/quum oraret ille pro amicis suis. Iuxta hebræum habetur. Et iehouah restituit restitutionem iiobis/orante illo pro socijs suis. Ecce euidens coram omnibus signum eleuationis faciei iobis, q ipso orante pro socijs/deus restituit restitutionem eius: hoc est redintegrauit sanitatem eius: est enim genitiui casus iob. & propterea restitutio personæ eius significatur mirabiliter facta tunc in actu orandi & sacrificandi pro socijs. τ addidit dominus. nomen est iehouah. omnia que fuerant iiobi in duplum. Ista additio non scribitur facta tunc: sed quia ex merito charitatis iobis intercedentis pro socijs secuta est/ideo prælibatur hic. ex merito siquidem illius charitatis habuit sanitatem corporis tunc/& meritum habendi res duplices in successu temporis. Excipe tamen ab omnibus duplicibus filios & filias: ut infra patebit. ¶ Venerunt autem ad eum omnes fratres eius τ omnes sorores eius τ omnes qui nouerant eum prius/τ comederunt cum eo panem in domo eius. Audito miraculo sanitatis/fratres sorores & noti qui reliquerant eum (ut in cap. 30. patet) uenerunt ad eum. τ mouerunt super eum caput. Iuxta hebræum habetur. τ moti sunt ad eum. Nihil dicitur de capite: & motus compassionis significatur, qui enim tanto tempore inhumani ac duri fuerant/describuntur tandem moti humanitatis affectu ad iobem. Vnde & consequenter adiungitur. τ consolati sunt eum super omne malum quod adduxerat dominus super eum. Et est nomen iehouah. τ dederunt ei vnusquisq3 ouem vnam τ inaurem auream vnam. Dictio interpretata ouem/à multis interpretatur numus, incertæ tamen nobis quantitatis. Siue itaq3 numum unum siue pecudem unam intelligas/munusculum fuit.
¶ Et dominus benedixit nouissimo iiobis magisq3 principio eius. Et hic quoq3 nomen scribitur tetragrammaton. Benedicere autem dei est bene facere & multiplicare. unde & subiunguntur duplicata omnia: ut patet conferenti numerum hic subiunctum numero scripto in ca. 1. τ fuerunt ei quatuordecim millia ouium τ sex millia chamelorũ/τ mille iuga boum τ mille asine. Et fuerunt ei septem filii: τ tres filie. Non fuit duplicatus numerus filiorum aut filiarum: sed quot amiserat/totidem genuit. Ratio autem quare non

fuerunt duplicati filij & filiæ, in promptu est: quia uidelicet duplicatæ non fuissent hæreditariæ facultates si duplicati fuissent hæredes: non enim ditiores fuissent ꝙ prius. Et vocauit nomen vnius diem / ꝛ nomen secunde casiam / ꝛ nomen tertie cornustibii. Interpres usurpauit sibi authoritatem mutandi nomina propria: legendum itaq; est primæ nomen iemima / secundæ uero chezi ha / nomen autem tertiæ cerenhapuch. Hæc sunt nomina propria filiarum. Non sunt autem inuente mulieres speciose sicut filie iiob in vniuersa terra. De terra illa intelligo: nisi hyperbolice commendetur pulchritudo filiarum iobis / ad cumulum diuinæ beneficentiæ. Dedítq; eis pater earum hereditatem inter fratres earum. Iuxta hebræum habetur. hereditatem in medio fratrum suorum. Describitur enim ꝙ non emisit filias in regionem aliam / non dedit eas uxores alienigenis sed indigenis, ex eo ꝙ hæreditatem filiabus dedit in medio fratrum suorum: ut sic nō priuaretur gaudio filiarū præsentiū / sed mutua esset consolatio filiarum cum patre & fratribus iugiter conuersando.

Vixit autem iob post hec flagella. Parui refert ꝙ legendum esset. Et vixit iiob post sic centum ꝛ quadraginta annos. Hinc apparet & ꝙ iob non erat senex quando afflictus fuit / & ꝙ antiquioris æui fuerit ꝙ moyses: illo uidelicet tempore quo homines uiuebant annis ducentis / quo tempore fuit pater abrahæ. ꝛ vidit filios suos ꝛ filios filiorum suorum vsq; ad quartam generationem. ut omni ex parte accumulata prosperitas cognoscatur. Et mortuus est senex ꝛ plenus dierum. Parui refert ꝙ legendum esset. Et mortuus est iiob / senex ꝛ satur dierum. Describitur in morte senex / ad insinuandum ꝙ ætas illa ducentorum annorum uel circa non fuit miraculi sed naturalis senectutis. Describitur quoq; satur dierum / ut cognoscamus ꝙ non in principio senij aut in medio senectutis sed in calce dierum uitæ suæ naturalis mortuus est. sic enim satur fuit dierum: quemadmodum fructus arboris quum dies omnes impleuerit maturationis suæ / satur est dierum. Et sic finitur liber iob ad laudem & gloriam dei, romæ ultima martij / anno salutis millesimo quingentesimo trigesimotertio, ætatis uero meæ anno sexagesimoquinto: amen. Per me ioannem danielis / caietani quum in humanis ageret pœnitentiariū & alumnū: studiose recognitus & æditus / romæ. 28. maij. 1535.

Responsio thome de vio caietani cardinalis sancti xysti / ad cēsuras . 16. articulorum sub nomine theologorum parisiensium editas ; magistro ioanni regenti studii maguntini missa .

MISISTI ad me conclusam in tuis literis schedulam scandalosam apud germanos; rogans ut scandalo prouidere uelim / declarado ueritatem . Præcibus itaque tuis satisfacere cupiens / responsionem mitto ad recæptam a te schedulam sexdecim articulorum: quorũ titulus est.

¶ Articuli aliquot pro erroneis a theologis parisiensibus ex libris caietani excerpti. Titulus iste in primis falsus est: quoniam multi subscripti articuli non sunt in libris meis . Et deinde titulus ille / incertum manifestat authorem . Ex eo enim quod dicitur a theologis parisiensibus / non explicatur qui sunt illi theologi . nam innumerabiles sunt theologi parisienses . & ad uerificandum numerum pluralem sufficiunt duo . Quocirca multi suspicantur animo fallaci scriptum hunc titulum: ita quod ille qui titulum hunc apposuit / aliud dixerit & aliud intenderit . dixit enim a theologis parisiensibus: intendit autem ut passim legentes & audientes fallantur / intelligendo ab uniuersa theologorum schola parisius . Nec temere suspicantur: quoniam quisquis ille fuerit / imponit mihi multa quæ non scripsi: ipsa enim impositio / signũ est mali animi. propterea uos quidem estote cauti ut nõ fallamini ex hoc titulo: illius uero quisquis fuerit ille / misereatur omnipotens deus . Ego autem tanquam ad libellum famosum respondebo.

¶ Articulus itaque primus est / licitum est uiro uxore fornicante ducere aliam. Secundus est / non est eadem libertas uxori quæ uiro .

Articuli isti non sunt mei . neuter enim inuenitur assertus in libris meis: ut patet in commentarijs super matthæum. cap. 19. ubi duntaxat disputaui de hac materia, & reliqui diffiniendam ab ecclesia .

¶ Tertius articulus est / epistola pauli ad hebræos non est authentica. Iste articulus nõ est meus . in commentarijs enim super dictam epistolam non negaui epistolam esse authenticam: sed dixi quod dubio apud hieronymum authore huius epistolæ existēte / dubia quoque redditur epistola, quam nisi sit pauli non perspicuum est canonicā esse. Vbi uides quod nego perspicuitatem authenticæ & non nego ipsam authenticam / existente authore epistolæ dubio. Aliud est enim epistolam esse canonicam / & aliud est esse perspicuum quod est canonica. perspicuitas enim spectat ad notitiam nostram: esse uero canonicā / spectat ad ipsam epistolā secundũ seipsam. si nanque tolleretur dubitatio & fieret perspicuum, non propterea epistola fieret nobiter canonica : sed quæ erat secundum se canonica / manifestaretur canonica. certum est tamen quod durāte dubio / nõ est tantæ authoritatis apud nos ut sola sufficiat ad ea quæ sunt fidei. Ego igitur locutus sum de nostra notitia / non de ipsa epistola (ut uerba mea clare sonant) articulus uero loquitur de epistola secundum se.

¶ Quartus articulus est / posterior pars ultimi capituli marci (. s. nouissime autem recumbentibus) non est authētica. Iste articulus nõ est meus: ut patet in commētarijs su-

per marcũ. Sed ex uerbis hieronymi dixi ꝙ illa scripta marci quæ hieronymus habet pro dubijs/nõ sunt solidæ authoritatis ad firmandã fidẽ sicut sunt reliqua marci indubitata. Certũ est.n.ꝙ ea quæ uertuntur in dubiũ/non sunt tantæ authoritatis quantæ sunt indubitata. dubitatio.n. ad nostram spectat notitiam/& nõ ad scripta ipsa in se. ¶ Aduertendũ est autem circa hũc articulũ præcedentem & similes/ꝙ ego nullã bibliæ partẽ reieci nisi quas reijcit beatissimus hieronymus/ & nullã partẽ aut particulam in dubium uerti nisi illas de quibus dubitat hieronymus. Secutus sum hieronymũ/& ex illius uerbis deduxi cõsentanea sermoni eius. hieronymus.n. uniuersæ ecclesiæ lumẽ ẽ ad discernẽdas partes & particulas sacræ scripturæ ab ijs quæ nõ sunt partes nec particulæ eius/& ad discernẽdũ partes seu particulas certas a dubijs. Cur itaq; accusor sequens beatissimum hieronymũ? accusando siquidem in istis me/ accusant hieronymũ, qui est principalis author huiusmodi dubiorum.

¶ Quintus articulus est/confessio auricularis nõ est instituta a christo inquantũ auricularis & secreta. Iste articulus non est meus: sed ioã. 20. scripsi ꝙ christus instituit confessionem uoluntariã peccati, sed modũ confitendi & similiter absoluendi(an ad aurem an publice) ecclesiæ usui reliquit/iuxta tñ qualitatem peccati publici uel occulti. Quod non est dicere hanc negatiuã cõfessio auricularis nõ est instituta a christo: sed est dicere ꝙ cõfessio instituta a christo/nõ restringitur ad hunc modũ cõfitendi: quia extendit etiã ad cõfessionẽ publicã. satisfacit.n. præcæpto christi qui postq̃ publice peccauit, publice cõfitetur/publice absoluitur & publice satisfacit.

¶ Sextus articulus est: nõ est necessariũ hominem qui mortaliter peccauit & q habet copiã confessoris/confiteri anteq̃ eucharistiã sumat. Hic articulus meus est:& fundatus sup doctrinã apostoli pauli/dicentis de existente in pctõ mortali ꝙ mãducaret & biberet indigne eucharistiã nisi prius ꝓbaret. ꝓbet ãt inquit seipsum hõ/& sic de pane illo edat & de calice bibat: qui.n. manducat & bibit indigne &c. Probare.n. seipsum/ad cõtritionem spectat: confessio uero spectat ad probationem nõ solũ a seipso sed ẽt ab alio/uc; a confessore. Ex hoc itaq; ꝙ paulus dicit sufficere ad euitãdam indignitatem probare seipsum/dicit contritionem sufficere ad sumendã eucharistiã. nisi.n. sufficeret probare seipsum/non adiunxisset & sic de pane illo edat. clare enim significat ꝙ homo qui sic est probatus a seipso/de pane illo edat & de calice bibat. Non est itaq; articulus erroneus quem paulus docuit.

¶ Septimus articulus est: non habet̃ uerus textus sacræ scripturæ in lingua latina nisi fiat translatio de uerbo ad uerbum ex lingua ex qua sumit̃/& fiat omnino talis qualis in sua origine est. Iste articulus nunq̃ fuit a me scriptus: ut testatur procemium super psalterium/in quo solo materiam hanc tractaui.

¶ Octauus articulus est /melius est ꝙ orões dicant̃ in lingua uulgari in ecclesia q̃ in lingua latina. Iste articulus nõ integre recitat̃: qm̃ nõ scripsi ꝙ ẽ melius/sed ꝙ est melius ad ædificationẽ ecclesiæ. neq; scripsi orões/sed orões publicas quæ audiente populo dicuntur. hoc aũt super doctrinã pauli fundaui. 1. ad cor. 14.

¶ Nonus articulus est/pensiones sup beneficijs curatis pecunia numerata redimi possunt. Iste articulus recitat plusq̃ ego scripserim: quoniam ego non scripsi de beneficijs curatis in specie/sed de beneficijs ecclesiasticis in genere:& fundaui dicta mea su/

per doctrinam diui thomæ. Et ea uera esse/testatur mos ecclesiæ passim. nam quoti-
die fiunt huiusmodi redemptiones/etiam a uiris timoratis. Et cōsueuit quātitas pen
sionis redimi soluendo pecuniam in proportione quincupla: reputatur enim cōmu
niter huiusmodi precium iustum.

¶ Decimus articulus est: nec ratione nec authoritate probari potest φ absolute loquen
do sacerdos peccet contrahendo matrimonium/quin potius & ratio ducit ad oppo
situm. Iste articulus non est meus quantum ad illam particulā/probari potest: quo-
niam ut textus quæstionis manifestat/scripsi nec ratione nec authoritate probatur
φ sacerdos seclusis legibus iuris positiui & uotis/peccet cōtrahendo matrimonium
&c. & attuli rationem, contra quam oportet aduersantes/rationibus procedere & nō
libello famoso.

¶ Vndecimus articulus est: summus pōtifex salua cōscientia pōt dispēsare cū sacerdo
te occidentali φ contrahat matrimonium/etiam cessante causa publicæ utilitatis.
Iste articulus est meus: & alienus mōstratur ab omni errore in illa quæstione. nulla. n.
iura arctant causam dispensandi ad utilitatem publicam solam: occurrente. n. alia
causa rationabili/potest papa uti sua potestate: ut clare patet.

¶ Duodecimus articulus est: utrum discordia orta inter coniuges huiusmodi sine spe
remedij/sit rationabilis causa dispensandi ut uterq; cum alio contrahat/crediderim
φ sic coniugum consensu accedente. Iste articulus de coniugio nō cōsummato me-
us est: & tam moderatus/ut irreprahensibilis omnino sit. tum quia nihil asserui nisi
credulitatem. tum quia innititur authoritati sedis apostolicæ/quæ huiusmodi cau-
sam habet pro rationabili: ut apostolica rescripta testantur.

¶ Tertiusdecimus articulus est/asserit φ christus descendens ad inferos prædicauerit
dæmonijs & damnatis. Iste articulus non est meus: quoniam nunφ hoc asserui. Sed
in commentarijs super primam epistolam petri cap. 3. manifeste dixi φ petrus non
loquitur de prædicatiōe qua christus manifestauit apud inferos seipsum esse messi-
am & conuicit tā dæmones φ incredulos omnes/huiusmodi enim prædicatio cō-
munis fuit omnibus apud inferos. Vbi clare patet φ non de prædicatione absolute
sed de prædicatione huiusmodi (hoc est cōfutante & cōuincente dæmones & incre-
dulos omnes) locutus sum: isti autem imponunt mihi prædicationem sine aliqua
additione.

¶ Quartusdecimus articulus est/epistola secunda ioannis non tam eget expositione φ
correctione. Iste articulus non integre recitatur. nam in commentarijs super ipsam
epistolam scripsi/nec tam eget expositione φ correctione quoniam in multis differt
a textu græco. Vbi clare patet φ de correctione uerborum dissonantium a textu græ
co locutus sum. Et si hoc est error, quare hieronymus tanto tempore laborauit ad
corrigendum libros sacræ scripturæ iuxta hebraicam ueritatem? quare augustinus
pro correctione librorum ueteris testamenti remittit lectores ad hebraicum textum/
& pro correctione librorum noui testamenti ad textum græcum?

¶ Quintusdecimus articulus est/iacobus alphæi frater domini appellatur φa filius fu-
it ioseph ex alia uxore. Iste articulus non est meus. nunφ enim sciui/nunφ asserui φ
ioseph habuerit aliam uxorem, quanuis opinio dicentium hoc non mihi displicuerit:

& propterea scripserim in commentarijs super epistolam ad galatas cap . 1 . & forte nulla magis quadrare uidetur ratio q̃ ꝙ fuerit filius ioseph ex alia uxore . nihil enim ut certum scripsi.

¶ Sextusdecimus articulus est . an paulus uxorem habuerit disputare/superfluum est: quoniam ex eius epistolis nihil certi habetur, licet ex aliquibus sensu ualde rationabili monstretur eum habuisse uxorem . Iste articulus non est meus . nam in commentarijs super epistolam ad phili . cap . 4 . scripsi . disputare hic an paulus habuerit uxorem superfluum duxi : cum ex alijs locis epistolarum pauli nihil certi habeā: & hic locus cogere uideat non ratione demonstratiua sed sensu ualde rationabili ꝙ paulus habuerit uxorem . ¶ Ex hoc autem articulo & multis alijs prætermissis, facile patere potest ꝙ articuli isti indigni sunt theologis / indigni & responsione : utpote uel impudici uel alieni a materia erroris . nullus siquidem error incurritur putando paulum habuisse uxorem uel non habuisse uxorem : nullus error est putare iosep habuisse uel nō habuisse aliā uxorē ali beatā uirginē: nullus error est epistolā Ioan . esse correctā uel nō correctā iuxta textū græcum: nullus error est dubitare de illis de quibus dubitat beatus hieronymus: & id genus multa in articulis schedulæ istius contenta . Pro consolatione itaq; tua & germanorum honorande magister hæc scripserim : ut perpendas ridiculo fore apud eos qui libros nostros legunt & intelligunt/libellos hos famosos . pugnent rationibus & authoritatibus scripturæ sacræ (nō libellis famosis/nō nominis supercilio) qui oppugnare nostra cupiunt . Bene uale . Romæ . 30 . decembris . 1534 .

THOMAE DE VIO

CAIETANI CARDINALIS SANCTI XYSTI,

ad ſereniſſimum angliæ regem fideiq; defenſorem/henricum eius nominis octauum: de coniugio cum relicta fratris ſententia.

ETATVS ſum in ijs quæ dicta ſunt mihi q̃ non cælſitudinis authoritate ſed ſacrarum literarum documẽtis maieſtas tua ad antiqui coniugij exploſionem nouãq; ducendã uxorem mota eſt: q̃q; id licuiſſe/non credendo doctoribus ſed proprij ingenij acumine propriaq; intelligentia/ſe ſcire profitetur. Gratias p̃fecto debemus deo,q̃ ætatẽ noſtrã rege theologo decorauit. quocirca non ab re charitatis chriſtianæ putaui doctiſſimo regi ſupplicare ut ſubiũcta legere librare atq; cum ijs quæ intellectum maieſtatis eius mouent conferre dignetur: ſi forte plus uideant oculi q̃ oculus. Et quia regem theologum alloquor,utræ theologiæ fundamenta duntaxat tãgam. Optime autem cælſitudo tua nouit uniuerſam de hac materia quæſtionem pendere ex hoc an coniugium inter relictam fratris & leuirum ſit prohibitum iure diuino morali: & partem affirmatiuam fundari ſuper legem leuiticam ſcriptam cap. 18.&.20. & ſuper uerba ioannis baptiſtæ matth. 14.& mar. 6. Et propterea ſi compertum fuerit q̃ neuter textus continet huiuſmodi inhibitionem moralem, manifeſtum erit tale coniugium non eſſe aduerſus ius diuinum morale.Et q̃ lex quidem leuitica (uidelicet turpitudinem uxoris fratris tui nõ reuelabis quia turpitudo fratris tui eſt)non prohibeat inhoneſtatem moralem, ex duobus oſtenditur capitibus. Alterum eſt in eodem. 18. capite leuitici.ibidem enim conceditur ut uir ſororem defunctæ uxoris ducere poſſit in coniugem/dicendo ſororem uxoris tuę in pellicatum illius non accipies nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa uiuente.quanuis iuxta hebraicam ueritatem dictio interpretata pellicatum ſonet anguſtiam. Ex eo enim q̃ inhibitio coniugij cum ſorore uxoris reſtringitur ad tempus uitæ uxoris, perſpicuum eſt ſub hac inhibitione nõ cõprehendi coniugium cum ſorore uxoris mortuæ.ad hoc enim appoſita eſt illa limitatio uiuente illa/ut liberum eſſet coniugium cum ſorore defunctæ uxoris. nam quemadmodum coniugia in quibuſcunq; gradibus tam affinitatis q̃ conſanguinitatis non prohibitis in lege moyſi/inter indulta ſupputabantur,ita coniugium cum ſorore uxoris defunctæ, ex hoc ipſo q̃ in lege moyſi non prohibetur/intra indultorum numerum cõprehendebatur. ¶ Cõferendo itaq; hanc legem priori/formatur ratio hæc. inter unã mulierem & duos fratres & inter unum uirum & duas ſorores æquale eſt uinculum affinitatis/par eſt ratio turpitudinis: ut per ſe manifeſtum eſt.ac per hoc ſi coniugiũ cum relicta fratris continet inhoneſtatem moralem/coniugium quoq; cũ relicto ſororis continet inhoneſtatem moralem: & ſi coniugium cum relicto ſororis nullam continet inhoneſtatem moralem/coniugium quoq; cum relicta fratris nullam continet inhoneſta-

tem moralem. Et quia lex leuitica monſtrat coniugium cum relicto ſororis non continere inhoneſtatem moralem non compræhendendo illud inter prohibita, conſequens eſt ut ex eodem capite leuitici diſcamus ꝙ coniugium cum relicta fratris non continet inhoneſtatem moralem: ac per hoc non eſt prohibitum quia malum moraliter/ſed ideo malum quia prohibitum. Si enim ex morali inhoneſtate fuiſſet prohibitum, non fuiſſet indultum coniugium cum ſorore uxoris mortuæ: quia parem inhoneſtatem moralem habuiſſet. Quod uero æquale ſit uinculum neceſſitudinis utrobiq;/probatione nõ eget. ꝙ aũt par ſit ratio turpitudinis utrobiq;, patet ex eo ꝙ ſicut turpitudo fratriæ nõ detegenda ſancitur quia eſt turpitudo fratris defuncti/quoniam effecti fuerant una caro fratria & frater defunctus, ita turpitudo ſororis nõ detegenda eſt qa eſt turpitudo ſororis defunctæ: nam ſororius & defuncta ſoror effecti fuerant una caro. Ex hoc igitur ꝙ lex diuina unum prohibet & aliud cõcedit/atteſtatur ꝙ ratio inhibendi alterum non eſt inhoneſtas moralis, ſed authoritas legiſlatoris/quia ſic placuit legiſlatori.

¶ Alterum caput ſurgit ex collatione leuiticæ legis cum honeſtate coniugij inter leuirum & relictam fratris in caſu defuncti fratris abſq; prole. nam ante legem moyſi tale coniugium in tali caſu non ſolum licitum ſed ſancitum conſuetudine uel patrum authoritate/innuit ſcriptura geñ. 38. in hiſtoria thamar: & poſtea ſub lege moyſi mandatum legitur deute. 25. Ita ꝙ coniugium inter leuirum & relictam fratris regulariter erat illicitum: in caſu autem mortui fratris abſq; prole/erat licitum. Ex ijs autem ſurgit ratio hæc. Si coniugium inter leuirum & relictam fratris eſſet per ſe malum moraliter/in nullo caſu fuiſſet licitum: ſed fuit licitum in caſu mortui fratris abſq; prole tam ante legem q̃ ſub lege: ergo non eſt per ſe malum moraliter. Aſſumpta conditionalis manifeſtatur & probatur. manifeſtatur ſiquidem in blaſphemia/periurio/mẽdacio/adulterio/rapina/furto & id genus reliquis per ſe malis moraliter: quia enim ſunt per ſe praua/in nullo caſu ſunt licita. Probatur autem: quia id quod per ſe cõuenit alicui/nunq̃ ſeparatur ab eo, ſed comitatur illud in quocunq; illud inuenitur/quia neceſſario conuenit illi: ac per hoc impoſſibile eſt ſeparare a re id quod conuenit illi rei per ſe: ac per hoc ſi coniugium inter leuirum & relictam fratris eſt per ſe prauum/in omni caſu eſt prauum/ſemper & in omnibus ipſum eius prauitas comitatur. Ex hoc itaq; ꝙ coniugium inter leuirum & relictam fratris inuentum eſt quandoq; ſine prauitate/diſcimus ꝙ non eſt per ſe prauum/ꝙ non fuit prohibitum eo ꝙ eſſet per ſe prauum ſed ex authoritate legiſlatoris effectum eſt prauum quia prohibitum. Hæc de leuitica lege.

VErba autem ioannis baptiſtæ ad herodem galileæ tetrarcham non licet tibi habere uxorem fratris tui/aliena ſunt a propoſito. tum quia de uxore fratris uiuentis loquebatur ioannes/ut teſtatur ioſephus antiqui. li. 13. cap. 14. clare enim dicit ꝙ herodias deſeruit uiuum uirum. Egeſippus quoq; de exci. hiero. li. 4. cap. 4. clare dicit de herode ꝙ fratris uxorem uiuentis eripuerat habentem ſemen de germano ipſius. Tum quia aliud eſt eſſe illicitum cõiugium cum relicta fratris/aliud eſt eſſe illud illicitũ ex prauitate morali per ſe conuenientc tali cõiugio: committitur enim ſophiſma a pluribus cauſis ad unam determinate. Illicitum ſiquidem proficiſci poteſt ex multis cauſis, & quantum ad propoſitum ſpectat/in promptu erat cauſa illiciti cõiugij ipſa lex leuitica: herodes enim legem profitebatur iudæorum, & ideo eſto ꝙ herodias fuerit

relicta fratris/uerum dixit ioannes non licet tibi habere uxorem fratris tui: quia prohibitum hoc est in lege. Clarum enim erat q non ad suscitandum semen fratris duxerat eam. Non potest itaq hinc inferri moralis prauitas per se conueniens tali coniugio: sed prauitas moralis propter prohibitionem legis. talis enim prauitas certa & clara omnibus erat.

HEc doctissime rex si uera ac sufficientia esse uidebuntur, corrigendũ est factum. at si non sat esse iudicantur, significetur quæso quid deest: confido enim in diuinæ gratiæ largitate q qui cœpit perficiet. Si uero probabilia censentur, agat obsecro defensor fidei hominem inter hinc inde probabilia ambiguum. optime autem nouit maiestas tua quid in dubijs agendum sit/quid diuina lex deute. 17. statuerit agendum in occurrentibus dubijs. Si demum falsa existimabuntur, confutare dignare doctissime princeps: paratus enim sum & discere & mutare sententiam. Tolle obsecro scandalum tantæ multitudinis christianorum in europa/non solum uulgariũ sed & religiosorum & peritorum. Tolle autem / manifestando iustitiam facti: ut scandalum non sit datum sed acceptum. offero enim me præconem iustitiæ cælsitudinis tuæ: quæ fœlix ualeat. Romæ. 27. ianuarij. 1534.

RESPONSIONIS THOMAE DE VIO caietani cardinalis sancti xysti ad præmissas. 16. articulorum censuras/eiusdemq; de coniugio cum relicta fratris sententiæ (quæ simul cum enarratione iobis ad studiosorum utilitatem post mortem authoris per ioannem daniels. S.D.N. papæ pœnitentiarium æditæ sunt) finis.

¶Registrum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Omnes sunt terniones: præter A quaternionem.

¶Romæ in ædibus antonij bladi asulani: anno a nato mesia. 1535. sedente paulo tertio pontifice maximo.

ORATIO ET CARMEN DE VITA

Sanctissimi uiri, maximeq; Reuerendi Domini, Thomæ de Vio Caietani Cardinalis sancti Xysti, Autore Io. Baptista Flauio Aquilano eiusdem a secretis familiari.

AVGVSTINO TRIVVLTIO PRINCIPI ILLVSTRISSImo, Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, Sancti Hadriani Diacono Cardinali amplissimo, omnium bonarum artium cultori, Io. Baptista Flauius Aquilanus hero suo.

S. P. D.

VM pridem heri olim mei laudes, ac uitam, rudi fortasse, sed tamen non inefficioso carmine cecinissem, tibiq; quicquid id fuerit dedicassem, aliquanto plus ocij q̃ negocij nactus, ne essem omnino ocio sus, experiri uolui an eadem ipsa quæ minus libera musa, pressius quidem, ac nimis compendiose q̃ res tanta postulabat dicta sunt, soluta oratione, ac liberiore stylo, fusius utcunq; dicere potuerim. Non quo mihi nomen eruditionis aut eloquentiæ, cuius me omnino expertem agnosco, hac lucubratiuncula uendicarem, sed ut omnibus testatum relinquerem, nunq̃ me commissurum, nisi ipsemet mihi herus meus, dum debitos sibi honores moriens recusauit, sui laudandi occasionem eripuisset, ut meum in ea re officium desideraretur. Maluissem profecto quiduis potius q̃ officij desertor appellari, atq; ineptiæ citiusq̃ inertiæ accusari. Verum quæ dicere non potui, ne quid officij hero meo uel uiuo, uel mortuo prætermissum esse uideatur (qualecunq; iudicium de me homines facturi sint) non ab re duxerim omnibus legenda proponere. Sed quicquid hoc est etiam nugarum mearum, cui potissimum dedicem non habeo q̃ tibi, cui iampridem me ipsum, ac mea omnia dedicaui. Neq; tamen postulo (scio enim non tantum tibi ocij a grauioribus negocijs superesse) ut hæc statim iugi quidem ac perpetua lectione percurras, sed ut per interualla ubi aliorum negociorum fastidium inciderit, perlegas. Plus enim uni tibi ingenij atq; iudicij, q̃ simul omnibus tribuo, Et ut ceteros non contempserim, ita tuam censuram pre cæteris omnibus reformido,

Vale.

❧ ORATIO DE VITA SANCTISSIMI VIRI, MAXImeque Reverendi Domini Thomæ de Vio Caietani, Cardinalis sancti Xysti. autore Io. Baptista Flauio Aquilano, eiusdem a secretis familiari.

ATIS scio Patres amplissimi, non nihil me uobis hodie admirationis excitaturum, quod cum tam longo, diuturnoque silentio, uelut in tenebris, hactenus delituerim, nunc primum coram tot fulgentissimis syderibus in lucem prodire, ac uocem ædere audeam. Sed tale quiddam mihi euenit, quod olim Crœsi lydorum regis filio accidisse memoriæ proditum est, Nempe captis á Cyro sardibus, cum miles quidam stricto gladio in Crœsum regem, ignarus quis esset, irrueret, ac iam iam iugulo ferrum impressurus instaret, tum regis filius, tanto periculo commotus, tametsi loquendi usu defectus, oblitus, quid sibi nascenti fortuna denegasset, ut parentem seruaret, quando alia salutis uia non ostendebatur, dolore pariter, atque iracundia percitus, exclamasse fertur, O homo caue Crœsum interficias. Videtisne patres amplissimi, quantas uires habeat, tum pietas, tum iustus dolor? ut abrogata naturæ lege, is qui mutus natus esset, effractis repente naturalibus uinculis, in paterno periculo, statim uocalis euaserit. Idem inquam pene mihi accidisse animaduerto. Nam heri olim mei, uiri quidem sanctissimi atque integerrimi, intempestiuo obitu consternatus, cum neminem uiderem ad quem potius quam ad me, quippe qui illum (quod dici solet) intus & incute optime nouerim, quo cum annos decem & septem a secretis quam familiarissime uixerim, cum quo propemodum consenuerim, eius laudandi prouincia pertineret, indignum ratus meum in ea re officium desiderari, tametsi pene mutus, ac dicendi artis ignarus, efficique necessitate coactus, effractis repente uerecundiæ uinculis, pro rostris more maiorum, ad eum laudandum prosilui. Non itaque me uobis luculentam orationem, uerbis magnificis, aut ulla arte compositis ornatam, allaturum polliceor, sed simplicem, ueritatis plenam, nullis fucis, nullisque uerborum lenocinijs adumbratam, sed prius quam incipiam, ut aliquo numine suffulta procedat oratio, ad quem potissimum diuorum confugiam, quam ad te diue Xyste? quem, si uera sint quæ nobis Christiana religio pollicetur, quæ certe uerissima sunt, Si quis ad coelum uirtutibus patet aditus, quibus tu maxime preditus fuisti, inter diuos relatum minime dubitauerim. Patere itaque uir sanctissime, tuas a me rudi fortasse, sed tamen quam uerissima oratione laudes referri. excita ingenij mei uires, adiuua imbecillitatem meam. Non eo inficias pro multitudine tuarum laudum, ac rerum gestarum magnitudine, huic tanto muneri, uel Signinam eloquentiam, uel Rossanam facundiam, uel Viterbiensem illum uerborum pariter, ac sententiarum torrentem, deberi. ætatis nostræ splendidissima lumina. ne semper uel Ciceronem, uel demosthenem appellemus. Dignus eras in quem tot illustres oratores omnes ingenij uires effunderent. Sed hominem (quod aiunt) occidat oportet, qui tantorum oratorum opera uti uelit.

At tu interim a me humili quidem, ac simplici stylo laudabere, & quantum ab alijs arte, ac facundia uincor, tantum fortasse pietate erga te, atque in te laudando ueritate, ceteros facile superabo. Attendite quæso patres amplissimi, ac pronis auribus non tragicam, non comicam, sed historicam orationē accipite. sed in hoc homine, uel potius numine laudando, unde potissimum mihi principium assumam? A patria uidelicet? quæ tametsi per se satis illustris, plus tamen ab eo luminis, ac splendoris acceperit, quam tradiderit. A parentibusne? qui licet satis per se clari, atque honestissimi semper fuerint, nulla tamen re magis clari atque illustres fuerunt, quam quod talem ac tantum filium genuerunt. A te itaque diue Xyste incipiat, atque in te desinat oportet oratio, quippe qui non alieno sed tuo splendore fulges, non tam patriæ nobilitate, ac maiorum imaginibus, quam tuis uirtutibus clarus. Verum ne quid prætermissum esse uideatur, ut rato ordine procedat oratio, non ab re duxerim quo loco, quo tempore, quibus parentibus genitus fuerit, quibus auspicijs educatus, ac eius demum uelut crepundia quædam, ante religionis ingressum gesta, paucis attingere. Postea uero quam religionem ingressus est, qua constantia perseuerauerit, qua uixerit pietate, quantumque sanctitate ac litteris profecerit, quibus demque artibus, ac moribus, per omnes gradus ad summum religionis fastigium peruenerit, quam fieri poterit breuissime referemus. Ac demum ab eo tempore quo in istum uestrum sacrosanctum patrum amplissimorum senatum ascitus est, usque ad illius sibi quidem fœlicissimum, nobis uero funestissimum excessum circa eius diuinas uirtutes, ac res preclarissime gestas, quibus tandem est immortalitatem adeptus, omnis nostræ orationis labor uersabitur. Sed iam propositum negocium aggrediamur. Caieta ciuitas nobilissima in littore tyrrheni pelagi sita, siue a littorum curuitate, quod id nomen olim lingua patria curuum significaret, siue a Caieta nutrice Aeneæ, quæ illis in locis sepulta perhibetur, nomen sortita est, amplissimo ac tutissimo portu insignis, naturalibus montium anfractibus, ac summa arte uastis murorum obiectis molibus, aduersus omnes bellorum impetus munitissima, notior est quam a me laudari necesse sit. In hac itaque tam insigni ciuitate, anno uidelicet quarto trecentesimæ sexagesimæ septimæ olympiadis, ab ortu Christi filij dei sumpto principio, circiter decimum kl. martias, quo tempore Paulus Venetus huius nominis secundus, pontifex maximus Romæ imperabat, Francisco cognomento deuio, atque Elisabet Syerta, parentibus honestissimis genitus est. Primum infanti nomen Iacobo parentes indidere. qui deorum potius monitis, quam insomnijs excitati (etenim matrem castissimam fœminam, inter alia, diuum Thomam Aquinatem puerum docere, atque ad cœlum usque gestare, per quietem uidisse satis constat) ingenti de eo spe concepta, puerum sanctissimus moribus educandum, ac litteris erudiendum diligentissime curauerunt. At ille quasi presentisceret suam futuram magnitudinem, parentibus ac preceptoribus ita obsequebatur, ita eorum uestigia obseruabat, ut ne transuersum quidem unguem ab eorum latere discederet. Itaque cum diuino quodam ingenio ac memoria prestaret, tum moribus tum litteris, omnes suos equales facile superabat. Non cum pueris ludebat, non cum pueris uersabatur, ut non iam puer, sed plane senex omnibus uideretur. Cum uero pubertatis annos attigisset, quæ ætas feruore libidinis furere solet, non lasciuijs, non impudicitijs, non gulæ, non ganeis deditus (ut

uulgo

uulgo ferme adolescentes) sed religiosos uiros adire, tēpla deorū frequentare, litteris operā nauare, mortalis uitæ oblectamenta floccipendere, corpus ieiunijs afflictare, nihil nō castū, nihil nō sanctū cogitare, nullū denique uel tēporis momentū remittere, omnia dicere, omnia facere, quibus in dies doctior ac sanctior euaderet. His moribus facile apparebat illū ubi primū per ætatē licuisset (quod sæpe ēt per iocum puerili quadā simplicitate iactitare solebat) postergatis uoluptatibus, religioni se cuptam initiaturū. Id parentes cū uehemēter timerent, pueri uestigia diligentius asseruare, omnia indulgere, affatim pro suo arbitratu omnia prebere, pulcherrimas quidē, sed tū honestissimas adulescentulas in connubiū ostentare, frequenter ēt apertius admonere, interdū acrius minitari, omnia demū tentare quibus illū a proposito deterrerent. At ille contra, omnia aspernari, parentes rogare, ut deo se potius seruire q̄ suis cōmodis paterentur. Mallent se deo incorruptū offerri, q̄ tot humanæ uitæ inquinamentis pollutū perditū iri. Vouisse deo Christo uirginitatē asseuerabat. Nihil in humanis firmum, nihil stabile, Externa bona, fortunæ & casui subiecta, omnia ueluti ualidissimis turbinibus ac tempestatibus agitari, formā quidē ac iuuentutē senectute corrūpi, egritudine ualetudinem, Cū ipsa denique uita, qua nihil est dulcius, mortē aliqn̄ cōmutari. Peregrinationē quandā esse mortaliū uitā, alio migrandū esse, Corpus ac cætera corruptioni obnoxia relinquenda, Diuinā mentē immortalitate donatā deo optimo maximo a quo profecta esset, uelut depositū quoddā q̄ mundissimā restituendā. His atque alijs grauissimis sententijs, supra ætatē quidē, sed diuino numine afflatus, parentū animū expugnauit. Qui tametsi talem a se filiū auelli iniquo animo ferrent, ueriti tamen ne si illū quo minus religioni initiaretur impedirent, diuinā in se irā prouocarent, puerū suo arbitrio dimiserunt, His itaque mestis ac propemodū inuitis, sed tū non admodū repugnantibus, ubi primū sese occasio obtulit, anno ætatis suæ decimosexto, in suo natali solo, sub institutis ac preceptis beati Dominici, predicatorij ordinis religionē ingressus est. Ac mutato nomine pro Iacobo Thomas est appellatus. Qui licet magnū sui apud oēs desideriū reliquisset, maiorē tū de se spem, atque expectationē omnibus excitauit. Nempe illius insignē indolem admirati, alij alterū Thomā aquinatē, alij Albertū cognomento magnū, alij aliū quempiā uirū doctrina ac sanctitate prestantē, euasurum predicabāt. Nihil sibi de eo non sanctum, nihil non magnū, nihil non arduū pollicebantur. Tanta igitur expectatione religioni initiatus, doctissimis ac sapientissimis preceptoribus traditus est. Ipse uero summa ope nitebatur, ne suos preceptores quantum proficeret pœniteret. Ac primū quidem Neapoli, mox Bononiæ, postremo Patauij, nobilissimis Italiæ gymnasijs, cum litteris operam diligentissime nauasset, disserendi artem quam logicen appellant, ita cupide hausit, ita per se argumentorum loca, ac rationes inibat, ut non tam discere q̄ docere uideretur. Ad grauissimas autem scientias conuersus, naturalium ac diuinarum rerū arcanis tanto feruore incubuit, ut cū breui summus philosophus ac theologus euasisset, expectationem quam de se excitauerat, non æquauerit modo, sed longo etiam superauerit interuallo. In disceptationibus ac litterarijs certaminibus acerrimus disputator, in dicenda sententia grauissimus ac sapientissimus, Vitæ ac morum integritate sanctissimus habebatur. Ingens statim esse cœpit Caietani nomen. Nam illum non iam Thomam ut prius, sed patrio nomine, quasi maius quippiā personaret appellabāt. Qui tametsi adhuc ætate esset propemodū adolescēs,

doctrinæ tamen ac sanctitatis opinione, facile inter principes religionis locum obtinuit. Vix dum natus annum ætatis suæ uigesimumsecundum Ferrariam petijt nobilissimā Italiæ ciuitatē. Siquidem ibi per id tempus predicatorū ordinis generalis conuentus habebatur. Nempe ut olim in olimpicis certaminibus priscæ ætatis homines de corporeis uiribus periclitabantur, Sic nostra tempestate uiri religiosi in eiusmodi conuentibus animos exercere, ac de moribus, de litteris, de scientijs certare consueuerunt. Ad eum itaq; conuentum tanq̄ uelocissimus cursor, atq; athleta fortissimus ad disputandum accitus, cum priuatis, tum publicis certaminibus, ita strenue se gessit, ut ad eum conuersis omniū studijs, ingenij, doctrinæ, ac sapientiæ laudē omnibus eripuerit. Quid? q̄ cū quodā die propositis nonnullis arduis quidē, ac difficillimis quæstionibus, magna hominū doctissimorū frequentia disputaret, tanta uis ingenij, ac sapientiæ emicuit, ut nō mortalē quidē illū, sed numē aliquod de cœlo missum palā homines tacitarent. Admirabantur ingeniū, admirabantur sapientiā, sed in primis illius ætatē stupebant. Eius ætatis adolescentē tantū sapere, non humanū quidē, sed diuinū potius existimabāt. at cū e suggesto tanq̄ e rostris peracta disputatione descenderet, uix illū terrā attingere passi sunt. sed repente manibus hominū sublatus, ad Illustrissimū Ferrariæ Ducē ac generalē magistrū (sic.n. supremū eius ordinis dignitatē appellāt) qui disputationi intererat delatus est. A quibus honorificentissime exceptus, ac mirū in modū collaudatus, ingenti omniū consensu, magister tandē est appellatus. Quod nomen inter uiros religiosos, ea potissimū tēpestate grauissimū, ac sanctissimū habebatur, nec nisi uiri doctissimi ea nuncupatione donabātur. At nunc humanis rebus in deterius labentibus, ut pleraq; alia multa, per largitionē & ambitū ita profanatū est, ita inuulgatū, ut plerīq; magistri appellentur, qui uix ut homines nuncupentur digni sunt. Sed quid ago? quo tendo? pene de uia imprudens iter deflexi. Peracto illo solenni conuentu patauiū reuersus, tanto nomine honestatus, cū mauritio ac trombetta sūmis philosophis ac theologis cōgressus, magnū doctrinæ ac sapientiæ nomē adeptus est. Mirū quippe erat illū iuuenē cū ijs doctissimis, ac sapientissimis senibus, de rebus grauissimis disputantē cernere. Ingens in formandis rationibus ingenij acumē. In refellendis mira dexteritas, atq; prudentia. In resoluendis quæstionibus summa grauitas ac sapientia. Nō.n. res clamoribus ac iurgijs (ut contentiosorū hominū mos est) gerebatur, sed grauitate sententiarū, ac uerborū modestia, ut nō de gloria contendere, sed de ueritate indaganda (id quod philosophorū est propriū) disputare uiderentur. At cū publice, seu de natura, seu de rebus diuinis dissereret, ita aperte, ita distincte, ita delucide, abstrusos sēsus et arcana mysteria aperiebat, ut naturæ ac diuinæ mētis plane cōscius uideretur. magnus itaq; ad eū concursus discipulorū fiebat. Ad eū audiendū oēs tanq̄ ad alterū uel socratem uel Platonē confluebant. Papiā deinceps, uelut alteras athenas, profectus, cum philosophiā, ac sacras litteras, Cometio philosopho ac theologo Illustri obiectus, emulatione uirtutis, profiteretur, nō minorē sapientiæ laudē ac gloriā est consecutus. ita sibi omniū mortaliū animos opinione uirtutis ac sanctitatis deuinxit, ut nō preceptorē quidē illū, sed parentē optimum appellarent. Mediolanensium uero Principum ita sibi gratiā conciliauit, ut illum magno in honore semper habuerint. Cū quo sæpe et de rebus magnis atq; arduis cōmunicabant. quorū amicitia deinceps per oēm ætatē, omnibus in locis semper est usus. Papiæ cū esset aliquot annos moratus, magno sui apud omnes desiderio relicto,

rio relicto, anno ætatis suæ uigesimonono cũ ad urbẽ uenisset, tametsi illũ diuinæ uirtutes suæ satis cõmendare potuissent, magnũ tñ earũ illustratorẽ inuenit. Erat.n.tũ Romæ Oliuerius cognomẽto Carrafa, quippe qui ex illustrissima Carrafeorũ familia genus ducebat, Cardinalis Neapolitanus amplissimus, cũ gñris nobilitate, tũ uel maxime litteris, elegantia morũ, uitæ integritate, sapientia deniq; atq; ad eo omni uirtutũ gñe sui ordinis facile princeps. Cui religionis cura, atq; protectio a sũmis pontificibus olim fuerat demandata. Iãpridem tanti uiri nomen, ac fama ad Oliuerĩũ peruenerat. Qua incensus hõ ille uirtutũ omniũ cultor, atq; admirator ægregius, auebat illũ uidere, illũ audire, uel legentẽ uel disputantẽ, Cũ eo q̃ familiarissime colloqui. Eius igitur aduentu mirũ in mediũ lætatus Oliuerius, cũ nescio quid sibi maius q̃ mẽte cõceperat intueri uideretur, illũ magno in honore habere cœpit. ac statim de illius ornamentis, & cõmodis cogitare. Itaq; cũ primũ per occasionẽ licuit, illum uniuersi ordinis procuratorẽ, ac u cariũ generalẽ creauit. Eundẽq; in Romano gymnasio ad docendũ publice philosophiã, ac sacras litteras præfecit. In oẽs occasiones intentus, ut tantũ uirũ omnibus quibus posset honoribus, ac dignitatibus exornaret. Dij immortales, quantus erat tũ in rebus omnibus, tũ uel maxime in disputationibus, ac litterarijs certaminibus: quoties rumor increbruisset Caietanũ in certamen prodire, quæ omniũ mortaliũ cõcursatio: alij potiora loca præripere, alij eminẽtiora occupare, oẽs deniq; certatim cõfluere. Qui audire nõ poterant, satis habebant si illũ saltẽ uidere potuissent. Venienti occurrere gestiebant, redeuntẽ uelut ouantẽ comitabantur, Per oẽs uicos, per omnia cõpita, per totã deniq; urbẽ Caietani nomẽ personabat. Cũ uero procurationis munus toto integro decẽnio cũ sũma integritatis laude gessisset, uita functo generali magistro, dũ quis potissimũ par tãto oneri, uerius q̃ honori, sũma diligentia quæreretur (nõ.n. deerant ea tẽpestate eiusdẽ ordinis uiri alioqui religiosissimi, doctrina, moribus, atq; ætate ẽt uenerandi, sed quos nequaq̃ cũ Caietani sapientia cõferres) Oliuerius plus uirtuti tribuens q̃ ætati, indictis Romæ ad creandũ magistrũ gñalem comitijs, Caietanũ nodũ quadraginta ãnos natũ, omnibus anteferendũ existimauit. Euntibus itaq; in suffragia patribus, magno omniũ cõsensu, paucis duntaxat, qui ad eã dignitatẽ aspirabant exceptis, magister gñalis est declaratus. Tũ uero quasi alterũ sydus religioni exortũ omnibus uisum est. Reuixisse diuus Dñicus putabatur, qui religionẽ in pristinã illã integritatẽ, ac preceptorũ obseruantiã a qua (ut uerũ fateri liceat) non nihil defecisse uidebatur, restitueret. Nec me Hercule hominũ opinionẽ fefellit. Nã delatũ sibi magistratũ nemo unq̃ diligẽtius administrauit. Iustitiã nemo sanctius coluit. Muneribus uero ac pecunijs, tñ aberat ut corrũpi posset, ut non solũ oblata sperneret, sed offerentes ambitus dãnatos, tanq̃ bonarũ artiũ corruptores, atq; humani gñis hostes, inexpiabili quodã odio prosequeretur. Sontes ac facinorosos homines seuerissime castigabat. probos uiros ac doctos honoribus ac dignitatibus honestabat. Nihil amicitiæ, Nihil fauoribus, Nihil precibus tribuebat. Virtutes tantũ ac merita spectabat. Et quod omniũ maximũ est in rebus publicis administrandis, quæ alijs imperabat primus ipse obibat. Nec iã legibus ac preceptis, q̃ exẽplo subiectos sibi in officio cõtinebat. Nã castitatẽ quis unq̃ incorruptius seruauit: parsimoniã uero, ac frugalitatẽ ita coluit, ut uix quantũ naturæ satis esset hauriret. Paupertatẽ tanta animi alacritate in omni uita complexus est, ut diuitias atq; opes, pro quibus inter se mortales digladiantur, non modo non quærerct, sed omnino contemnere, ac pro nihilo ducere uideretur. Nihil unq̃ cupide, Nihil auare, Nihil ambi-

tiose, Nihil temere administrabat. His itaq; artibus ac moribus, perpetuo altero decennio, cũ religionẽ ingenti nomine sanctitatis gubernasset, illã eo perfectionis adduxit, ut si tũ demũ reuixisset diuus dominicus, nequaq̃ illũ suæ religionis pœnituisset. Hæc quam q̃ satis multa, per se clara, atq; illustria uideri possunt, quibus illũ patres amplissimi nonũ cardinalẽ, immortalitate dignũ facile iudicetis, plura tñ rerũ gestarũ multitudine oppressus õmisi. Nã de lucubrationibus & scriptis eius, quæ per oẽm ætatẽ, per oẽs gradus, omnibus in locis in quibus uersatus est, tũ multa ædidit, quasi nunq̃ aliud quicq̃ in tota uita gessisset, nihil hactenus dictũ est. De quibus hoc in loco (ne pigeat audire, ẽ. n. hæc pars lõge pulcherrima) dicere cõstitui, nõ omnia quidẽ nũc, sed ea tantũ quæ nonũ cardinalis ediderit, cætera suis locis postea referemus. Primo quidẽ sui tyrocinij tẽpore, ac plane adolescens, Diui Thomæ aquinatis philosophi ac theologi nõ pœnitendi libellũ de ente et essentia accuratissimæ exposuit. In porphirij quoq; acutissimi philosophi Isagogen de quinq; uocibus, exactissima cõmentaria ædidit. Aristotelis ẽt principis philosophorũ predicamẽta, atq; eiusdẽ difficilimũ sane, sed q̃ maxime necessariũ, posteriorũ analyticorũ librũ mira arte atq; ingenio declarauit. quibus tamẽ splẽdoris ac luminis adiecit, ut cũ antea cognitu difficilimi, atq; obscurissimi habiti essent, æditis eius lucubrationibus plane, faciles ac perspicui uiderentur. quibus tametsi adhuc tyro, summã tñ ingenij atq; eruditiõis laudẽ est cõsecutus. Cũ uero procurationis munere fungeretur, robustior iã miles, ad diuina mysteria cõuersus, eiusdẽ diui Thomæ aquinatis præclarissimas lucubrationes, omni scientiarũ gñe refertas, atq; in tris partes diuisas, exponere aggressus est. Ac primũ quidẽ in primã partẽ ingens ædidit cõmentariorũ uolumẽ. Postea uero q̃ magister gñalis creatus est, quãuis in administrãda re publica nõ parũ esset occupatus, in primũ secũdæ partis thomũ, præclara ædidit cõmentaria. Alterũ quoq; eiusdẽ secundæ partis thomũ, cũ iã exposuisset, nõ prius tñ cõmentaria ædidit, q̃ cardinalis supremã manũ imposuerit. Tertiæ uero partis cõmentaria magister quidẽ gñalis inchoauit, sed quæ postea dũ cardinalatus dignitate fungeretur perfecit. Vasta quidẽ, nec dũ iusta uolumina. Quibus tanti philosophi nõ mõ sensũ ac mentẽ aperuit, sed aduersus illius obtrectatores acutissimis rõnibus strenuissime tutatus est. ut suũ splendore atq; autoritatẽ, quã inuidi labefactare conabãtur, facile retineret. In quo quidẽ autore exponendo iccirco tantũ laboris suscepit, q̃ eũ priscis philosophis, ac summis in omni scientia uiris, nõ solũ conferendũ, uerũ ẽt præferendũ existimabat, nec quemq̃ quicq̃ scire in omni gñe scientiarũ arbitrabatur, qui nõ esset doctrina diui Thomæ aquinatis imbutus. Quod si ijs lucubrationibus, ac rebus hactenus præclarissime gestis, de quibus supra rettulimus, alia eius scripta ac gesta, quæ maturiori quidẽ, ac grauiori ætate iã cardinalis ædiderit ac gesserit cõferantur, iã tricas & nugas omnia illa superiora existimabitis. De quibus anteq̃ dicere ingrediar, uos admonendos censeo (q̃nquidẽ audiendi tædio uos propemodũ fatigatos animaduerto) ne tã uestras aures rudis noster stylus offendat, q̃ tanti uiri, quẽ haud secus q̃ parentẽ uenerabamini, splendor ac memoria delectet. Vos itaq; rogatos uehementer uelim, ut ad ea quæ sequuntur (sunt. n. superiobus longe speciosiora, atq; illustriora) faciles nobis aures accomodetis. nec tã uerborũ delectũ, ac leporẽ orationis, q̃ tã ti uiri dicta ac facta præclarissima contẽplemini. Accepistis .n. illũ pronis auribus uirũ religiosum, Sui ordinis procuratorẽ, ac gñalem magistrũ, An nõ eundẽ iã Cardinalẽ, in istũ uestrum inq̃ sacratissimum ordinem ascitum, æquissimis auribus accipietis? Noui

modestiam

modestiā uestram, noui patientiam. Audiuistis sæpe & ferre potuistis inania quædā, ac somnijs persimilli ma, sed tñ eleganti stylo orationis, ac uerbis magnificis exornata. An rudẽ atq; indisertū oratorẽ, uera tñ dicentẽ nō audietis? Nā is demū satis facūde laudatur qui uere laudatur. Sed uideo iā uos patres amplis simi (ni fallor) comitate uestra nō mō ad audiendū paratos, sed ut cœpta iā prosequar propemodū efflagi tare. Enitar ergo ne uestra abutar facilitate, eo uti tẽperamento, ut tantā rerū dicendarū molẽ sūma breui tate perstringā, ut æque uos & materia ipsa, et si nō splendor, breuitas tñ orationis delectet. Primū itaq; Iulius secundus pontifex Maximus acris ingenij uir, omnibus quāuis optimis principibus cōparandus, cum Thomæ nostri ingeniū ac uirtutes admiratus, tū illi ob egregiā rei publicæ Christianæ nauatā operā non mediocriter obstrictus, in sacrosanctū Cardinaliū senatū illū asciscere destinauit. Nẽpe cū quidā uestri or dinis patres res nouas molientes Mediolanū secessissent, publicū Christianorū conuentū sine pontificis au toritate, cui ipse ẽt pontifex maximus subijceretur, indici, atq; eo ẽt inuito celebrari posse iactitabāt. Cū in eā sententiā plures libelli a doctissimis alioqui uiris, in gratiā potius quorundā principū, quorū fauori bus cōiurati nitebātur, q̃ uero iudicio æditi essent, inuito Iulio potifice maximo uniuersale christianorū cōci liū indixerũt. Et quāuis legibus agere uideretur, re tñ uera, ad arma spectabat. Ingẽs itaq; Romæ trepida tio, trepidabat Italia, totus pene orbis cōcussus uidebatur. Facile apparebat si res ex eorū sententia processis set, ingẽs quidẽ bellū, ac magnū schisma futurū. Itaq; Iulius tātis rumoribus cōsternatus, qua rõne eorū co natibus resisteret cogitabat. Sed nihil prius agere cōstituit q̃ thomā nostrū in cōsiliū adhibuisset. Is rebus om nibus diligẽter perspectis, nō armis quidẽ, sed legibus quibus primū oppugnari uidebatur, resistẽdū cōsu luit. Aduersarios haud quaq; firmo ac solido fundamẽto initi, quo sublato tota eorū molẽ ruiturā, id se cer tissimis rõnibus ostẽsurū. Indiceret ipse demū in urbe conciliū, ita fore ut hostes suomet ipsorū gladio cōfice rẽtur. Quo diuino cōsilio mirū in modū lætatus Iulius, collaudata thomæ sapiẽtia, statim conciliū Romæ celebrandū indixit. At thomas collectis undiq; libellis, qui pontificis autoritatem labefactare uidebantur, animum ad scribendum appulit, ac breui libellum illum celeberrimū ac diuinū, de potestate papæ atq; conci lij (sic.n. illū inscripsit) mira arte ac sapientia lucubrauit. Quo ædito uniuersos illorū seditiosorū homi nū conatus ac furores infregit. Surgentẽq; illā flamā, qua totus pene orbis cōflagraturus uidebatur extin xit. Cuius æterni beneficij magnitudinẽ si uere quispiā uelit existimare, plus habet in recessu ponderis ac momẽti, q̃ præseferat in fronte. Nā per deos immortales quæ bella, quas strages, quas populationes, quæ stupra, quos uirginū ac matronarū raptus, quæ incendiā, quas urbiū euersiones, nephāda illa cōiuratio da tura fuisset, nisi in ipso ortu thomæ nostri saluberrimo cōsilio fuisset oppressa? Nā sicut minus agat qui late uagantẽ flamā extinxerit, q̃ qui eandẽ prius q̃ inualesceret extinxisset, sic plus beneficij rei publice præ stat, qui magna quidẽ ac periculosa bella in ipsis principijs oppresserit, q̃ si quis capta iā urbe hostes cōmisso prælio superasset, nā is reliquijs tantū cōsulit ciuitatis. Ille uero id efficit ne quod damnū omnino res publi ca patiatur. Plus me Herculæ furium Camillum olim facturum fuisse existimauerim, si gallos prius q̃ ur bẽ ingrederentur aditu prohibuisset, q̃ q̃ incensa iam, ac uastata urbe ad unum oẽs cæciderit. Quod si nunq̃ quicq̃ aliud noster thomas in tota uita gessisset, hoc uno tantū facto, atq; immortali bñficio, quanta uix maxi ma dignitate satis dignus poterat iudicari. Nō immerito ergo diuus Iulius de illo homine ex ornando cogi tauerat. Sed importuna mors quo minus id facere posset impedimentū attulit. Mortuo duo Iulio, Leo de-

cimus medices pontifex maximus creatur. Is cũ thomæ uirtutes ac merita nõ ignorabat, tũ diui Iulij uestigia atq; iudiciũ sectatus, ubi primũ tẽpus ad eã rẽ opportunũ nactus est, thoni ĩ ingenti omniũ mortaliũ plausu, atq; lætitia, diui Xysti titulo insigniũ, cardinalẽ creauit. Oẽs diuũ Leonẽ cõmendare, Oẽs ad cœlũ usq; laudibus ferre, q̃ talẽ ac tantũ uirũ exornasset. Habitã esse aliq̃ñ uirtutũ rõnem, Eos tandẽ Cardinales creari qui tãto honore uere digni iudicentur. Tantũ igitur cũ esset dignitatẽ cõsecutus, num quicq̃ de pristina illius uita mutatũ existimatis? Idẽ uictus, idẽ uestitus, eadẽ grauitas, eadẽ studia, idẽ diuitiarũ contemptus, idẽ amor paupertatis, eadẽ quidẽ ac perpetua castitas, nihil deniq; de priore uita accessione tãtæ dignitatis remissum. Nõ ut plerιq; ex infima fortuna ad summas dignitates euecti, uelut hominẽ exuti, ac præteritarũ sordiũ obliti, diuinos sibi honores deposcentes, dis se q̃ simillimos arbitrãtur. ac quasi cũ morte inducias pacti, uel potius immortales effecti, nihil unq̃ nisi de suis cõmodis cogitant. ac nullo unq̃ gñe uoluptatũ possunt satis expleri. Nõ audiũt, nõ uident, ueteres relinquũt amicitias, indulgẽt nouis. ut uere hominẽ exutos possis existimare. Nõ sic inq̃ nr̃ thomas, hominẽ quidẽ se, atq; mortalẽ nihilominus agnoscebat. nulli (quod posset) nõ prodesse studebat. uoluptates nõ aspernabatur mõ, sed illas tãq̃ pestẽ penitus fugiebat. Nõ minorẽ q̃ prius in exponendis sacris litteris operã nauabat. Statim q̃ Cardinalis creatus est, cõmentaria quæ in secundũ thomũ secũdæ partis Diui thomæ aquinatis lucubrauerat, supre ma manu imposita ædidit, ac diuo Leoni de se optime merito dedicauit. Ac deinceps usq; ad extremũ uitæ halitũ nullũ unq̃ diẽ sine linea prætermisit, quin. s. aliquid reponeret, aliquid lucubraret. Nã et tertiã eiusdẽ diui thomæ partẽ, quã magister gñalis inchoauerat, iã Cardinalis, multis laboribus ac uigilijs cõsumauit. Nouũ quoq; Christianæ religionis instrumentũ exponere aggressus, quatuor euangelistarũ uolumina sũma fide, ac diligẽtia declarauit. Nõ minorẽ curã, ac diligentiã, in exponendis apostolorũ gestis adhibuit. Epistolas quoq; diui Pauli, atq; aliorũ apostolorũ sic exposuit, ut in ijs ambigui reliquerit nihil. Apocalypsim omnino intactã reliquit. q̃ in ea exponenda nõ ingenio, sed diuinatione opus esse arbitrabatur. Veteri quoq; instrumẽto suis lucubrationibus magnũ lumẽ adiecit. In quo exponendo infinitũ propemodũ laborẽ suscepit. Nã cũ uarias quidẽ, ac iã multas, tũ ueterũ, tũ recentiorũ translationes, inspicere cogebatur, Tũ et peritissimos quosq; hebræorũ cõsulebat. Ita tñ ut plus illi ab eo discere, q̃ illũ docere faterẽtur. Ita. n. singula ac minima quæq; prosequebatur, Ita sæpe scrupulos inijciebat, interrogãdo, admonẽdo, dispuiãdo, ut ad intelligendũ ea quæ ipsi per se intelligere nunq̃ potuissent, excitarentur. Hac itaq; tã exacta ac laboriosa diligentia, totã illã uastã, ac perdifficilẽ ueteris instrumenti molẽ, pluribus digestã uoluminibus, multis ẽt ac propemodũ infinitis in locis uel corruptã, uel perperã interpretatã, ad pristinã integritatẽ, atq; ad uerissimũ suorũ autorũ sensum (quantũ humana fieri potuit diligẽtia) restituit. Cãtico canticorũ, ac prophetis dũtaxat exceptis, quos moriens inchoatos reliquit. Quod si ista apud huius hominis ignaros narrarẽtur, falsa fortassis, ac superaoem fidẽ in eius gratiã cõficta iudicari facile possent. atq; ego nõ orator, sed adulator potius existimari. Extãt illius per totũ orbẽ terrarũ sparsa uolumina, nõ in angulis quidẽ, in oliuarũ penulas, aut cordillarũ togas seposita, ut pleraq; multa. Sed passim per oẽs scholas, per omnia gymnasia, per totũ deniq; orbẽ terrarũ lectitãtur, atq; in manibus hominũ doctissimorũ habẽtur, Quæ nulla unq̃ caries, nulla teredo, nulla tẽporũ uitia cõsument. Quæ nullis inuidiæ sentibus, nullis spinis unq̃ poterũt lacerari. Quibus tãta ẽ grauitas, tãta autoritas, ut cũ de aliqua re ambigitur, si quis ita dicat, hoc scripsit Caietanus, hoc dixit, hoc

sensit,

sensit, perinde sit ac si dixerit, hoc sensit Socrates, hoc dixit Plato, hoc scripsit Aristoteles. Plura me hercule, atq; ea quidẽ grauissima, hic unus uolumina ædidit, q̃ quilibet lector in tota uita uel diligẽtissimus percurrat. Si mentiri me quispiã arbitretur, illũ ad oẽs bibliopolas, ad oẽs bibliothecas, ad omnia gymnasia remitto. Quid? q; multa ẽt quæ mihi exciderant õmisi. Nã quis tot ac tanta satis memoriæ cõmendabit? Sed inter narrandũ alia quædam mihi in mentem uenere. Vel illum ientaculorũ libellũ quis nõ admirabitur? Sic.n. illum libuit appellare, q̃ qui eũ legerit, ad alios grauiores libros non omnino ieiunus accedat. Nam sicut nullo præsumpto matutino cibo, quẽ ueteres ientaculũ appellabant, ad prandiũ auidius q̃ par est accedentibus, cibus deuoratus potius, q̃ comestus, male concoquitur, Sic qui ad grauissimas disciplinas accedit, nisi prius certis preceptis, certisq; documẽtis, uelut ientaculis quibusdam, fuerit instructus, nihil omnino agat, frustraq; tẽpus terat. Id.n. eo libello efficitur, ut solutis nõnullis arduis quidem, ac difficillimis quæstionibus, quæ passim sacras litteras legentibus occurrũt, mentẽq; perturbant, ceu dolabra quadam detractis nodis, cætera plana ac facillima uideatur. At illum aliũ, quẽ summã de peccatis inscripsit, quis unq̃ satis cõmendabit? Quo omnia peccatorum gña miro ordine elementorũ cõplexus est. quo in q̃ nihil Christianis hominibus utilius esse põt. Ibi.n. quid fugere, quid sectari oporteat, facile possunt agnoscere. Sunt ẽt nõ nulla alia ac propemodũ infinita præclara illius opuscula, de quibus nulla hactenus mẽtio facta est. Vtpote de Missa, de cõfessione, de cõceptu uirginis, de indulgẽtijs, de elemosyna, de subiecto philosophiæ, de annalogia nominũ, de mõte pietatis, de usura, de Symonia, de Cãbijs. Sic.n. quẽdam suũ libellum appellare placuit. Nõ .n. fuit illi magna admodum de nominibus cura. Vocabulis utebatur ut plures, q̃uis essent minus latina, dum iñ essent in cõem usum recepta. æquius esse ducebat nomina rebus, q̃ res nominibus inseruire. Proinde delicatas aures ab eius lucubratiõibus facessere iubeo. Eius scripta, tametsi nõ indiserta, nõ attingant, qui præter unũ Ciceronẽ oẽs alios fastidiunt. qui uelut psitaci, eius tantũ uerba conari didicerũt. quos nõ tã res delectãt q̃ uerba, qui dum flores tantũ orationis sectantur, suauissimos rerũ fructus amittũt. At qui nõ flores. sed fructus quærũt, qui non rotũda ac uolubilia uerba, sed grauissimas sentẽtias discere cupiunt, ij demũ ad hunc diuinũ autorẽ accedant. In quo quicquid ad rerũ naturaliũ cognitionem, quicquid ad moralem scientiã, quicquid deniq; ad naturã diuinã et sacra mysteria pertinet, continetur. ut nihil possit unq̃ a quoq̃ amplius desiderari. An uero eũ tã multa tã dixerim censetis me omnia eius scripta enumerasse? Quot epistolas, quot orationes, quot cõsilia, quot prudentissima responsa pretermisi? q̃ si singula persequi uelim, nunq̃ dicendi finẽ inueniã. At quæret quispiã fortasse, qñ hic tot ac tã præclara uolumina ædiderit, quorũ singulis uix singuli homines, uel doctissimi uel sapiẽtissimi, sufficere potuissent, nũ aliud quicq̃ in omni uita gerere potuerit? Hic operæ preciũ erit audire q̃ sapienter uitã instituerit, q̃ prudenter rem domesticã administrauerit. Nã quod ad se attinet, mane quotidie ante lucẽ surgebat. Minimũ quiddam curando corpori tribuebat. Orationibus ac rebus diuinis plurimũ operæ nauabat. At cũ oraret putatis ne illum Cursim, singultim, blese, imperfecte, uelut per tumultũ ac festinationẽ (ut uulgo ferme homines facere solent) pronunciare consueuisse? Ita distincte, Ita clare, Ita aperte, Ita memoriter, Ita attente orabat, quasi deũ ipsum non mente mõ atq; animo, sed ipsis ẽt corporeis oculis intueri uideretur. quod non solum pronuntiatione, sed nutu etiam, ac decenti corporis motu significabat. Sæpe ad cælum manus, sæpe oculos attollebat. Neminem cum oraret in colloquium admittebat. Inseruiendum deo primum

q̄ hominibus afferebat, Rebus diuinis mane peractis, accito scriptore usq; ad prandiū dictitabat. Prāsus a studijs aliquātulū quiescebat. Sed interim rōnem rei domesticæ requirebat. Si quid facto opus esset impe rabat. Nihil prætermittebat quod ad bonū, ac diligentē patrem familias pertineret. Vbi cibum subsedisse existimabat, iterum statis horis, diuinis orationibus uacabat, studebat, scribebat, dictitabat. ac deinceps suo tēpore q̄ parcissime cænabat. Cænatus nō in multam noctem uigilabat. Post horā a cœna cubitū ibat. Som ni minimū capiebat. Quantum a somno cessaret, tantū sanctissimis cogitationibus, ac diuinis orationibus tribuebat. Mane iterum ante lucem surgebat. Ac uelut circulo quodam, eadem munia singulis diebus præstabat. Non in horas quidem, aut in dies uiuebat. In integrum annum quæ necessaria essent parabat. Familiaribus ferme omnibus, pro suo exiguo censu, stipendia constituebat. Aes alienū tanq̄ uenenum perniciosissimum fugiebat. Vitia pariter, ac flagitia procul a suis laribus pellebat. Lusores, Blasphemos, Scortatores, Religionum desertores, atq; id genus hominū (quod ipse sciret) intra suas ædes non admittebat. Vt non aulam quidem illius domū, sed plane religionē esse putares. Quāta iustitia atq; integritate, Setiam oppidum uetustissimum suæ fidei commissum gubernabat? ut eum amissum haud secus q̄ parentem optimum lugeant. Ecclesiam Caietanam, cuius erat Episcopus, quanta cura ac solicitudine regebat? Dij immortales quæ seueritas, quæ legum obseruantia, cum in rebus omnibus, tum uel maxime in sacerdotijs collocandis? Nemini sacerdotium conferebat, neminem initiari patiebatur, qui sacris legibus nō probaretur. Cultum diuinum nemo unq̄ diligentius curauit. Cōmissum sibi gregem pascebat, fouebat, custodiebat, non deuorabat. Omnia munia quæ ad optimū pastorem pertinerent summa cura ac diligentia obibat. An Cuipiam hæc ociosi fortasse, atq; inertis hominis officia uideri possunt? Illud audacter asserere nō dubitauerim, neminem unq̄ (quē ego hactenus nouerim) fuisse qui uel in negocio ociosior, uel in ocio negociosior fuerit. Adeo hæc seinuicem non impediebant. Ita sibi inuicem cedebant, ut quasi uestem, uel palliū mutaret, statim se a negocijs ad ocia litterarum, ab ocio literarum ad negocia transferret. At inquis domestica hæc, & quasi propria diligenter curabat, publica negligebat. Vt omittam illius tum patauij, tum Papiæ, atq; omnibus Italiæ gymnasiis impensos labores. Vt prætercam annos decem quibus ordinis sui procurationis munere summa diligentia functus est. Vt taceam alteros decem annos quibus magister generalis mira sapientia atq; integritate rem publicam administrauit, de quibus multa quidem, non dum tamen satis, superius disseruimus, ea tantum attingam, quæ iam Cardinalis, magnis quidem laboribus, ac periculis, annis iam ingrauescentibus, gerere non recusauit. Nam quæ uasta itinera non suscepit? quas regiones non peragrauit? quos æstus, quæ frigora, quos labores, quæ tandem pericula non sustinuit? dum germanica. s. ac pannonica, magnis quidem atq; arduis legationibus fungeretur. Nempe cum diuus Leo Pontifex maximus de bello Christiani nominis hostibus inferendo cogitaret, ratus omnia quæ uasto animo gestaret fore sibi facillima, si robora germanorum militum sibi consociaret, quorum animos iam tum Martinus quidam cognomento Lutherus, homo subdolus, ac rebus nouis studens, per speciē sanctitatis, primū Romanæ curiæ mores insectando, deinceps totam religionem Christianam in uertendo, cœperat exulcerare, quem potissimum tanto negocio deligeret, tametsi non deerant uiri, cum litteris, tū rerū experientia non cōtemnendi, Xystum tamen omnibus anteferendum existimauit. Atq; in primis iussit, ut Martinū illum, si qua spes esset resipiscendi, promissa etiam præteritorum impunitate complecteretur. Atsi omnino insanabilis esset,

nabilis esset, daret operam ut per Maximilianum, ac cæteros germaniæ principes, iustas tandem pœnas luere cogeretur. Quæ quidem omnia ex illius sententia gesta fuissent, nisi fortuna plerisq; rebus magnis atq; arduis inimica, Maximiliano Cæsare optimo principe e medio sublato, illius sanctissimis conatibus obstitisset. Libet hic, si uultis Patres Amplissimi, propter quosdam rumores ab improbis quidem, atq; inuidis hominibus sparsos, liberius aliquantulum euagari. ac de Martino rē ut gesta est palam omnibus facere. Cum primum legatus germaniā attigisset Martinum accersiri iubet, ratus illum posse bonis uerbis, ac miti oratione ad sanitatem restitui. Is ubi primum ante legatum constitit, seu tanti uiri maiestate, seu læsa potius cōscientia cōsternatus, furenti similis, ingenua ante legati pedes procubuit. Hūc assurgere iussum, non ut quidam inuidi, quos tanti uiri splendor offendebat, confixere, minaci uultu, uerbis atrocibus, adunco naso, toruo supercilio exceptum, ac pedibus etiā (ut quando cœperint nauiter mentiantur) conculcatum, sed manu pia benigne, hilari atq; exporrecta fronte, graui quidem, quæ. s. legatum deceret, sed tamen dulci. ac suaui oratione, hominē tractare cœpit ac modo resipisceret præteritorū et impunitatem ostentare. Cum Romano pontifice facile in gratiam rediturum. Romanam ecclesiam gremium ad se redeuntibus nunq; claudere solere. q; peccent homines non admodum magnifacere. q; perseuerent id demum ferre non posse. Imitaretur Augustinum, quem non minus puduit suos errores fateri q; corrigere. His atq; alijs mitissimis uerbis ægrotum illius animum sanare conabatur. At cū Martinus ambigua quædam, ac non satis fida responderet, intellexit legatus pudere cum aperte suos errores fateri. Quem pudorē illi ut detergeret, Nec ego abs te inquit Martine ut plane errasse fatearis uehementer efflagitauerim, quem non mente quidem (neq;. n. de uiro bono ac religioso id suspicari æquū esse censeo) sed uerbis potius minus accurate prolatis, si quid inest suspitionis potius q; erroris, peccasse crediderim. Sed cum in tuis scriptis pleraq; sint, quæ minus rectam interpretationem suscipiunt, æquū esse duxerim, atq; hoc ipsum ēt satis, si sub conditione tantum, quam scis nihil certi astruere, ita scripseris, Si qua sunt in meis lucubrationibus, quæ minus sanam doctrinam subolere uideantur, ea omnia censuræ apostolicæ sedis subijcio. His paucalis uerbis & pontifici maximo satisfacies, & tibi ipsi potissimum consules, atq; omnium ora tibi detrahentium occludes, ac tot de te sparsos rumores facile extingues. Ipse ēt pontifex maximus, ubi te obsequentem animaduerterit, cōmodi ac dignitatis tuæ rationē habebit. Tum Martinus seu dolo, q; tergiuersari amplius non auderet, seu q; re uera ita sentiret, uictus tam benigna oratione, probata sententia legati, omnia se facturum asseruit, quæ sibi legatus imperasset. Quid mororer res iam cōposita uidebatur. Nec quicq; amplius restabat q; q; Martinus dicta factis præstaret. Itaq; cū iam serum diei esset, facta Martino abeundi potestate, in diem crastinum res dilata est. Interea Martinus seu pœnitentia ductus, seu suorum satellitum consilio corruptus, seu fratus quorundam potentiorū fauore, statim sententiam mutauit. Non. n. deerant qui hunc hominē aduersus Romanū pontificē, cuius potentia iam pridem multis cœpit esse formidolosa, ceu frænum quoddam sustinendum existimabant. Ac ne cū pontifice rediret in gratiam suadebant. At legatus cum nihil tale metueret, ut suprema manus negocio imponeretur, Martinum lætus expectabat. Ecce autem Martinus, non uno quidem ut antea, sed pluribus stipatus satellitibus, qui nō modo prohibere, sed uim ēt inferre facile potuissent, nō humilis ut prius, sed superbia inflatus, ac barbarico furore plenus, ad legatum intrepidus uenit. Ac statim,

non esse opus inquit cum aliquo redire in gratiam, quæ nunquam esset imminuta. Neminem lædere qui uerum astrueret. Quæ dixisset, quæque scripsisset, non eiusmodi esse quæ ipse correcta esse uelit. Nihil contra se molirctur, nihil grauius statueret. Si secus factum esset, ad futurum concilium appellare. His atque alijs insolentissimis uerbis consternatus legatus, primum quidem rei nouitatem uehementer admirari, deinde lenius admonere. Non esse constantis hominis ita repente sententiam mutare. Nõ eundem ad se rediisse qui abierat. Ne se impiorum consilijs, qui illum perditum iri cuperent, subuerti pateretur. Non omitteret tam bonam uel suo commodo rei componendæ occasionem, salua etiã dignitate. Occasionem fronte quidem capillatam esse. Occipitio caluam. Oblatam præbenderet. Omissam frustra sectaturũ. Abiret, cogitaret melius, ac demum consultius, ac prudentius responderet. Vbi uero nihil proficere animaduertit, Paulo Liberius illum accusare cœpit, ac uehementius increpare. Prospiceret tandem quid ageret. Nõ semel peccare qui populos decipiunt. Toties peccare quot homines seducũt. Ac tanto magis quanto ad posteritatem scelus transmittitur. Non eum esse Romanum pontificẽ quẽ sic pro nihilo ducere oporteat. Non id Maximilianum, non id cæteros germaniæ principes passuros. Longas esse regibus ac principibus manus. Si pergeret obstinato animo, aliquando pœnas daturum. Et quo serius eo etiam grauiores. Abeuntem uero, ac tergiuersantem, hoc tantum leni scommate perstrinxit. Ad suos enim conuersus familiares, iste homo inquit Ouis eget recentioribus. Quo latenter illius stultitiam subnotabat. Videte obsecro patres amplissimi quam inscite, quam imprudenter, quam inhumane, quam seuere, quam atrociter, quam superbe, quibus iurgijs, quibus contumelijs, qua mente, quo uultu, quo naso, quibus supercilijs, hominem perditissimum pertractauerit. At inquiunt amplissimas saltem diuitias, Episcopatum aliquem, Rubeum etiam galerum, dum istam pestem auerteret promisisset. Si ut promissa præstaret (quod tamen in illius potestate non erat) ingentem fenestram impijs ac perditissimis hominibus aperuisset. Docuissetque, quando ad eas dignitates per uirtutes ac merita, quibus omnino carerent, iter non esset, quo pacto per dolos, per fraudes, per nefandissima scelera grassarentur. Si ut deciperet, alios quærere oportebat, qui has decipiendi artes non ignorarent. Nec me Hercule defuissent, quandoquidem, si dis placet, tales homines passim reperiuntur. Virum bonum, uirum grauem, hominem sanctum, hominem deum timentem, non deceptorem, ueridicum, a criminibus ac flagitijs, haud secus quam a morte penitus abhorrentem, haud quaquam facile inuenias. Expectabam id dicerent potius, cur illum nefandissimum hominem in secretum colloquium accersitum non statim necari iussisset, & si ministri defuissent ipse suis met manibus confecisset. Aut saltem, si id non posset, occulto aliquo ueneno administrato e medio sustulisset. Pium esse impium hominem qua uelis & possis ratione interficere. Quibus quid tandem respondeam non habeo, nisi dignos esse qui ad talia ministeria perpetranda mittantur. Ille didicit ex Paulo apostolo non esse facienda mala ut eueniant bona. Vtinam omnes diuinum Xysti nostri iudicium sequuti fuissent. non ita esset profecto res ista Martini exulcerata. Aduersus quem nunquam suæ lucubrationis gladium distringere uoluit. ne (ut ipse dicebat) dum unum hominem insectaretur, imperiti uulgi rerum nouarum cupidi studia excitaret. Quid enim

alud

aliud actum ſit Iurgijs, clamoribus, inſectationibus, ab ijs qui contra Martinum ſcripſerunt, q̃ q̃ hominem ſordidum in luſtris degentem, a ſuis uix bene notum, in cœlum uſq̃ extulerunt. nuſq̃ non notus Martinus non tam ſuis quidem preclaris rebus geſtisq̃ inſectantium ſtudijs nobilitatus. quem ſi tacere permiſiſſent, aut ipſo ſilentio fuiſſet oppreſſus, aut certe ad pauciores ea peſtis peruaſiſſet. Sed hos tandem obtrectatores ommiſſos faciamus. Dum hæc agerentur, Maximilianus Cæſar, unus qui inter optimos principes annumerari dignus ſit, intempeſtiua morte interceptus, magno mortalium detrimento in aſtra relatus eſt. Qui ſi diutius uixiſſet, tampridem Martinus ſcelerum ſuorum pœnas luiſſet. Nempe eo mortuo ſtatim nouis quidem ac maioribus ſtudijs excitatis animis, ſilentio Martinus traditus eſt. ac de imperio magnæ inter principes Chriſtianos concertationes fieri ceptæ. quæ legato magnum quidem ac periculoſum negocium fecere. Plerīq; ad Chriſtianiſſimum francorum regem deferri imperium uolebant. At germani ſuæ gentis Carolum, Maximiliani ex Philippo eius filio nepotem, regem Neapolitanum Imperio deſtinabant. Obſtabant Carolo quo minus eligi poſſet uetera quædam (ut tum audieram) inſtituta, ne uidelicet is qui Neapolitanorum regno potiretur eligi imperator poſſet. Ipſe quoq; met Carolus non accepturum una cum regno Neapolitano Imperium iuraſſe ferebatur. Itaq; diuus leo frequentes nuntios cum litteris, tum publicis, tum priuatis, ad legatum mittebat. non pateretur regem Neapolitanum Imperatorem creari. Seruarentur leges. ſeruaretur iuſiurandum. Hinc diuerſa hominum ſtudia. Alij priuatum legati officium publico anteponebant. nihil aduerſus ſuum regem conandum. Erat enim legatus (ut noſtis) patria Caietanus ſub ditione regis Neapolitani. Alij publicum officium deſerendum non eſſe exiſtimabant. Hinc ingentia aduerſus legatum odia germanorum. quibus eo etiam inmanitatis proceſſum eſt ut illi nefandiſſimæ inſidiæ pararentur. Hinc uarij rumores per urbem ſparſi, alij carpebant, alij legati officium commendabant. diuerſæ etiam a ſententia legati e germania litteræ a quibuſdam eius familiaribus (tanta eſt hominum inconſtantia) in quorundam potentiorum gratiam ſcriptæ. Hi quæ fauore & gratia digna eſſe cenſebant ad ſeſe trahere quæ uero digna odio arbitrabantur in legatum retundebant. Nunq̃ me hercule errant potentiores. Quicquid delirant reges plectuntur achiui. His itaq; malis, uelut inter ſcyllæ & charibdis anguſtias conflictatus, tam diu uerſatus eſt, quo ad Caroli legati, põtificis animũ expugnarunt. Tũc demũ ceptæ ſcribi litteræ blandiores, abrogata iura, ſoluta iuramẽta. Daret tandẽ operã ut Carolus Imperator eligeretur. Tũc demũ ſublato publico legationis impedimento, priuata pietas in ſuũ regẽ emicuit. Totus in Caroli fauorẽ cõuerſus germanorũ animos ſibi cõciliauit. Ipſe ẽt francorũ rex, tametſi leonis inconſtantiã accuſaret, piũ tñ legati officiũ cõmendabat. Carolus quoq; Imperator electus per litteras (nã tũ in Hiſpãia erat) ingẽtes legato gratias egit. Extãt eius humãiſſimæ litteræ. poſſum oſtẽdere. Cum uero tam ancipitem fortunam summa prudentia ac ſapientia ſuperaſſet, ad urbem tandem reuerſus a diuo leone haud ſecus q̃ parentis loco magno in honore ſemper eſt habitus. a quo ne conſiſtorijs intereſſet, niſi res aliqua magna atq; ardua, quæ ſcilicet ad fidem pertineret incidiſſet, ut ſuis ſtudijs, ac lucubrationibus uacare facile poſſet, impetrauit.

sunt tamen qui arbitrentur, quorum sententiæ facile me subscripserim, non ob eam tantum causam illam uacationem impetrasse, sed cum bene monendo parum proficere uideret, ne uel principem frustra obsistendo offenderet, uel contra conscientiam, sententiam dicere cogeretur. Mortuo diuo leone, cum de eligendo successore magna inter patres dissensio esset, quanta fuerit Xysti nostri tum uirtus, tum autoritas apud omnes apparuit. Nam cum quidam, uelut aperta ui, in pontificatum grassarentur, non modo eorum conatibus restitit, sed occasionem nactus agendo, monendo, suadendo, increpando, singulos appellando, omnibus in suam sententiam pertractis, tantum effecit ut Hadrianus, qui tum in Hispania erat, ac uir probus et sanctus habebatur, pontifex maximus eligeretur. Id factum a principio improbatum, barbarum hominem, extra Romanam curiam degentem, qui in Vrbe nunquam fuisset, qui curiam penitus ignoraret, pontificem maximum electum. quid si Cardinales ad se omnes ire precipiat? quid si curiam in Hispaniam, aut germaniam, ut olim in Galliam translata fertur, ipse quoque transferret? An deerant in urbe ex Italico genere Cardinales, qui tanto honore digni iudicari possent? prælatum Italis Barbarum, Extra urbem, extra Italiam, ac propemodum extra orbem ipsum, Pontificem maximũ ascitum. Hæc, atque his similia, imperitum uulgus iactitabat. Sæpe etiam ipsemet Xystus, ob tam sanctam nauatam operam, male audiebat. Cum uero haud ita multo post quam Pontifex maximus electus est, ad urbem uenisset, omnium mortalium animos exhilarauit. atque hos inanes sermones, studijs in contrarium uersis, extinxit. Non iam barbarum hominem quidem illum, ut prius, sed uere sanctum, uere diuinum, ac diuinitus electum clamitabant. Nihil referre in qua tandem patria quispiam genitus sit. Vnam esse omnium mortalium patriam, quæ cælo. s. tegatur. Virtutes denique ac mores tantum spectandos esse. quem si diutius nobis fata seruare uoluissent, non essent fortasse tot rapinæ, tot cædes, tot strages, tot tandem ac tanta mala, quæ uidimus, quæ passi sumus, nostris temporibus consecuta. quæ illud Xysti consilium, atque iudicium, non humanum quidem, sed uere diuinum fuisse declarauerunt. At pontifice Hadriano turcha Rhodum insulam, atque eiusdem nominis ciuitatem munitissimam, expugnauit. Id mirum scilicet uideri cuipiam potest? si eo uita functo, urbs ipsa Roma, in uisceribus Christianorum sita, Christianæ rei publicæ caput, in oculis principum, ipsomet pontifice maximo e summa arce spectante, defendi non potuit, quo minus ab improbissimis latronibus, Christi hostibus uerius, quam Christianis, caperetur, diriperetur, incenderetur. An non uita functo Hadriano capta pannonia? rex ille pientissimus interfectus? Atque ut ad Rhodum captam redeam, quid tandem faceret Hadrianus? Vt omittam quod tam nacto terrarum spatio Rhodus ipsa distaret, quodque ut suppetiæ mitterentur longa erant maria transmittenda, uix se pontificem agnoscebat. Ita in principio eius pontificatus oppressa est, ut ea clades nequaquam Hadriano pontifice accepta uideatur. An uero cum rumor increbresceret turchas pannoniam inuasuros, nonne statim illuc, de pannonijs solicitus, Xystum cum ingenti pecuniarum ui legatum misit? Stetit ergo uiuo Hadriano, ac Xysto legato, incolumis pannonia, Quanti rettulisse existimatis, uenisse in pannoniam legatum, uim auri magnam allatam, Conscribi exercitus, non deesse consilia? Hac tandem fama perculsus hostis bello abstinendum censuit.

censuit. Non armis modo, sæpe etiam fama ingentia bella conficiuntur. At uita functo Hadriano Reuocatus legatus, amissa pannonia. Non desunt tamen qui existiment, non tam ultro ab Hadriano eam legationem Xysto fuisse delatam, quam dolo ac fraude quorundam hominum, qui Xystum per speciem honoris in exilium mitti uolebant. ueriti ne si cum Hadriano diutius moraretur eos loco moueret, quorum mores nequaquam cum xysti moribus conuenirent. Nec uero me fallunt eorum lepidissimi sermones. Iste Cardinalis sancti Xysti uir quidem bonus est, ac plane doctus (id enim negare non poterant) uerum ignorat istec curialia. Negat pro sacerdotijs ac rebus ecclesiasticis quicquam accipi oportere. gratis danda esse censet, non primo quidem petentibus, aut ijs qui uelocius cursitant, qui (ut ipse inquit) grabatulos circunuolant, qui morientium animas sedulo aucupantur, qui eas recens emissas, adhuc tepentes, ad curiam deferunt, sed bene merentibus, ac uirtute preditis uiris. et ijs quidem qui eiusdem patriæ sunt, in qua ipsa sunt sita sacerdotia. Non uni sexcentos Episcopatus, totidem abbatias, totidem parochiales Ecclesias concedendas. Aeque iniquum esse ut unus sagina, alius fame atque inedia pereat. Quid? quod episcopos etiam ipsos ad suos episcopatus remittendos esse arbitratur. his hanc sacerdotiorum curam relinquendam. Nihil eos agere in Romana curia. ornamento esse tantum. At si quid agant, quiduis potius agere quam eos agere oporteret. Non idcirco episcopos, atque alios, quibus animarum cura commissa est, creari, aliena ut curent, sua ut negligant, sed ut oues suas pascant (sunt inquit pastores) non ut deserant. Commissum sibi gregem custodiant, non ad suam quidem, sed ad ipsius gregis utilitatem, non ut deglubant. Romanum Pontificem, omnium hominum merita, omnes ecclesias, quid omnibus in locis fieri oporteat ignorare, Diuisa esse onera, quemque suum munus prestare decere, melius singuli singula, & scire, & facere posse, quam unus omnia. id soli deo tributum. Romanum pontificem hominem esse. Vilescere etiam inquit Romani Pontificis maiestatem, Imminui etiam autoritatem, dum singula, et quidem minima, persequatur. Decere magnum principem magna, atque ardua negocia gerere. Id. s. curandum esse, ut quam optimi pastores eligantur. Inter principes Christianos pacem conciliare, Iustitiam inuiolatam seruare, Factiones extirpare, Lites extinguere, non fouere, Annonam quam uilissimam efficere, ea demum esse pontificia munera. Multa etiam de dispensationibus, multa de indulgentijs, ne quid intactum relinquat, iste homo inculcat. Non precio, non passim, non pro quacunque causa, non omnibus concedendas. Venalitate, nimio abusu uilescere, ac pro nihilo haberi. Et pleraque alia perstrepit, non minus inepte quam stulte, ut plane desipere uideatur. Sunt hæc fortasse dictu speciosa, sed quæ, ne si ipse quidem pontifex esset, fieri possent. Nam quod de episcopis, de cura sacerdotiorum eis relinquenda, iste bonus homo astruit, quid stultius esse potest? Quid enim aliud esset quam uastam in urbe facere solitudinem? Pontificatum ad nihilum redigere? Quo pacto Romanus pontifex, tot ac tantos sumptus, poterit sustinere, tanto presertim ære alieno oppressus? Ridiculum est quod gratis donare possis, id ipsum uendere non posse. Quis hunc tam grauem, ac tam molestum censorem, nostris ceruicibus iminentem, ferre posit? Abeat, ualeat, facessat hinc quo dignus est, vel in suum episcopa-

tulum Caietanum. Ibi solus regnet cum istac rectitudine conscientiæ, nobis desinat molestus esse. Quin potius in aliquem orbis angulum per speciem legationis, procul mittendus est, ne nobis pontificem hunc sanctum suis ineptijs corrūpat. Nec tamen defuisse homines existimauerim, qui in eandem sententiam, diuersa tamen ratione conuenirent. Erat.n. Hadrianus plane senex, nec diu uicturus putabatur. Timebant igitur si forte uacatio Romanæ sedis accidisset, illum eorum conatibus obstiturum. Quapropter longius per speciem honoris aliquo relegandum curauerunt. Hæc quanq̄ inter se consilia agitabant, magnifica tamen uerba coram Hadriano iactitabant. Hunc hominem moribus ac doctrina prestantem, aut nullum alium esse, cui rectius hæc prouincia delegari posset. Nec tamen Xystum horum hominum consilia latuere. Sed cum quædam præter spem, non tam pontificis culpa, q̄ eorum quos in consiliū adhibebat, minus recte fieri uideret, nec quicq̄ consilio proficere animaduerteret, optabat aliquo proficisci, ut si fieri posset ne audiret quidem. Pannoniam itaq; profectus, cum summa omniū, tum in primis ipsius regis lætitia, ac diuinis propemodum honoribus exceptus, ita illorum animos autoritate, consilio, opibus confirmauit, ut non solum qua ratione resisteretur, sed de bello ultro hostibus inferendo cogitarent. Verum huius quoq; legationis fœlicitati fortuna se immiscuit. ac omnem rei bene gerendæ rationē turbauit Hadriani importuna mors. Accepto itaq; tam tristi nuntio, quid potissimum ageret cogitabat. Reuerteretur ne ad pontifi. ia comitia suffragium daturus? obstabant longa itinera. At interesse optabat, ægre ferebat interesse nō posse. non quo pontificatum ambiret (nihil.n. unq̄ uel dicere uel facere usus est, quo ad eam dignitatem ne suspicari quidem quispiam posset) sed ut daret operam ut q̄ optimus pontifex eligeretur. Tandem ea potissimum sententia placuit. Vt comitiorum euentum expectaret, atq; id demum ageret quod sibi futurus pontifex imperaret. Interea diuus Iulius medices, diui leonis patruelis, pontifex maximus creatur. qui mutato nomine Clemens septimus est appellatus. Cui uel ingenio, uel consilio, uel rerum experientia, neminem censeas anteferendum. Sed in quem cum aduersa, tum prospera fortuna, omnes suas uires effuderit. Is paulo post q̄ pontifex maximus creatus est, Xystum e pannonijs reuocauit. Cuius deinceps opera atq; consilio omnibus in rebus quæ ad bonos mores, atq; ad fidem Christianā pertinerent semper est usus. At inquis ingentes diuitias e germania, atq; pannonia, unde plerią; ditissimi euaserunt, asportauit. Quid ei diuitijs opus est, qui sit in sūma paupertate ditissimus? Cui nō modo satis erat quod habebat, ut nihil amplius optaret, sed aliquid et redundabat. ut ex utrisq; extremis composito nomine, uere licuerit eum ditissimum pauperem appellare Non aurū non argentum, non lapides preciosi, non splendida supellex, sed diuinæ eius uirtutes illum diuitē faciebant. æque igitur pauper q̄ profectus est rediȷt. Nihil inde preter rectitudinem conscientiæ, præter uitæ integritatem, preter sanctissimos mores, quos secum detulerat, reportauit. Sed quæ sequuntur piget referre, horret animus meminisse. At quoniam talia sunt ut in quibus ingens Xysti nostri uirtus apparuerit, nequaq̄ sunt silentio pretereunda. Capta siquidem atq; incensa urbe, cum perditissimorum latronum preda fuisset, inter tot enses recenti sanguine respersos, inter tot hostium minas, num censetis illum de arce diuinæ mentis suæ fuisse deiectum? Nihil minus

sc q̄

se q̃ prius Cardinalem agnoscebat, eandem grauitatem, eandem seueritatem semper retinuit. Nam supplicem illum ad eorum genua, quasi uitam deprecaretur prouolutum existimatis? Nihil fractus, nihil perterritus, hostes admonere, atq; increpare non destitit. Haurirent si sic collibitum esset, senilem sanguinem. Non tanti sibi esse uitam, ut deleta urbe superstes esse optaret. Non byzantium illos, sed urbem Romam religionis Christianæ, atq; adeo totius orbis caput, diripere atq; uastare. Meminerint quaecunq; incederent, se sanctissimorum hominum qui Christum pie ac sancte coluerunt ossa calcare. Non id Cæsarem, sub cuius signis militarent, imperare. Non id tandem Cæsarem esse passurum. Viderent quid agerent, urbi parcerent, rapinis ac cædibus abstinerent. Si pergerent, aliquando tanti sceleris pœnas daturos. Hinc licet animaduertere quanta sit uirtutis uis, ac rectæ mentis potentia, quæ uel inermis, ipsis etiam immanissimis hostibus terrorem incutiet. Nemo illum attingere ausus est. Quin potius illius maiestatem, atq; constantiam admirati, illum haud secus q̃ par erat uenerabantur. Paupertatemq;, q̃ tam impia arma sumpsissent excusabant. Quibus tandem eum quinq; milia aureorum tradidisset, suam atq; adeo omnium qui cum eo erant, e quibus tres tantum illius familiares fuerunt, cæteri sane multi ex omni hominum genere, quos ne nosset quidem, libertatem redemit. Sed priusq̃ pecuniæ expedirentur, cum aliquot dies apud hostes fuisset, in tanta rerum omnium perturbatione (quæ ea mentis serenitas?) ocium etiam potuit inuenire. At quod ocium? nunq̃ me Hercule q̃ diu apud hostes fuit (uidi, interfui, possum testimonium perhibere) desiit studere, legere, lucubrare. hac semper sententia usus, posse sibi quidem cætera omnia, quod autem recte faceret, id demum auferri sibi non posse. Quem non tam sua, q̃ aliorum calamitas perturbabat. Qui illam quidem saeuientem fortunam, nequaq̃ ad se pertinere existimabat. Quæ licet non modo externa bona, sed uitam etiam ipsam eripere potuisset, ad arcem tamen diuinæ mentis eius peruenire non poterat. Non uitæ integritatem corrumpere, non sanctissimos mores, non prudentiam, non sapientiam. Caietam deinde profectus, tam diu ibi mansit, quoad de suis censibus modicis quidem atq; exilibus, creditoribus satisfaceret, a quibus ut se ab hostibus redimeret pecuniam mutuatus est. Pacatis deinde rebus, Romam reuersus, usq; ad extremum uitæ diem quo inter diuos relatus est, ab urbe nunq̃ amplius discessit. Illud etiam haud quaq̃ prætermittendum censeo, quod medio hoc tempore cœlo euenisse crediderim, ut eius diuina uirtus, tam & si satis clara, noua tamen aliqua oblata occasione, magis illustraretur. Orta siquidem inter Britanniæ regem atq; eius uxorem, Caroli Romanorum Imperatoris materteram, cum qua suscepta prole propemodum consenuerat, de matrimonio controuersia, quasi legitimum non esset, ut pellicem sibi quam unice diligebat adiungeret, cum repudium dare non liceret, per speciem sanctitatis dissolui uolebat. Obstare leges, obstare ius diuinũ, quominus id matrimoniũ legitimũ uideretur. Nõ licere defuncti fratris coniugem sibi matrimonio copulare. Diuina lege id cautũ esse. Nõ potuisse Romanum pontificem, cuius autoritate id matrimonium factum esset, iuri diuino derogare. His atq; alijs, quasi rectitudine conscientiæ motus, amorem quo deperibat male dissimulans, ueterem coniugem

expellere

expellere cupiebat. Hinc diuersa hominum studia. Multa in gratiam regis scripta, factionibus magis quam rationibus, res ipsa geri uidebatur. Causa tandem ad Romanum pontificem delata. Xystum accersiri summus pontifex iubet. Imperat ut nouas, ac ueteres diuinas leges euoluet. Causam hanc regiam examinet. Ac demum quid in ea re tam ardua iudicandum sit diligenter perspiciat. Tum Xystus rebus omnibus qua solebat integritate, atque animi candore diligentissime perspectis, ingenti mortalium expectatione (Porro in exitum tanti certaminis uniuersus pene orbis erectus erat) uerissimum illud, atque sanctissimum matrimonium declarauit. Nihil uel humanum ius, uel diuinum obstare. Recte interpositam pontificis autoritatem. Aduersus regem denique sententiam ferendam esse pronunciauit. Ac docuit tandem mortales, regiam quidem maiestatem uenerandam, sed in primis iustitiam colendam esse. Cuius consilium sequutus diuus Clemens, criminis uiolati matrimonij regem damnauit. Hic posset fortasse quispiam suspicari, ob eam rem Xystum magnis muneribus donatum fuisse. Sed quid attinet in eum munera congerere, quem muneribus corrumpere non possis? Qui non principum gratiam, non preces, non minas, non ulla denique munera, sed ea tantum quæ recta ratio suaderet spectabat. Liberum ergo suffragium, liberam uocem, liberam denique sententiam, non uenalem, pronunciabat. Quid? quod nec gratias quidem agi sibi uolebat. Aut enim, si quid ab eo peteretur, omnino negabat, aut si quid dicendum, faciendum ue recepisset, statim (dum posset) atque hoc ipsum gratis præstabat. Sed iam tempus admonet, ut & illius sanctissimam uitam, & nostram orationem, aliquando ad exitum perducamus. Non quo me, in hoc homine laudando, materia deficiat, nam quo plura dixerimus, eo plura dicenda semper restabunt. Non quo uos fessos animaduertam, quos tanti uiri laudibus, ac memoria uideo recreari. At uereor patres amplissimi, ita me sentio conturbari, ita oculos lachrymis oppleri, ita uocem debilitari, cum de obitu heri mei, ab quid dixi heri, immo uero parentis optimi, dicere propono, ne cœptam orationem, ac propemodum absolutam, cogar occlusis faucibus imperfectam dimittere. Non ego te diue Xyste deploro, Non doleo uices tuas, Non inuideo fœlicitati. Mea damna, meas crumnas, meas lugeo calamitates. An seruus herum, an filius parentem optimum non lugebit? Quo uiuente uiuebam, quo defuncto pene defunctus sum. Vtinam eodem funere prælatus, ante tuos pedes sepultus iacerem. ita enim & uiuere pariter, ac seruire desiissem. At saltem manumisisses, tecum & meam libertatem sustulisti. Ita me pauperem, ita rebus omnibus egentem reliquisti, ut æternum mihi seruire necesse sit. At pauper eras, paupertatem accuso, non uoluntatem. Nam aud secus quam filium & diligebas plurimum, & benefacere plurimum cupiebas. Nec in domo tua postremum seruitutis locum tenebam. Nec minus fortunam incusauerim, quæ te eo potissimum tempore surripuerit, quo non modo mihi, sed omnibus fortasse mortalibus, benefacere potuisses. Cui ne mortuo quidem, seruire unquam desinam (Non enim iugum detrecto) Tibi quot annis pia mente, supplicibus uocibus (quando aliud non possum) iusta persoluam. Hic mihi amplissima latera, hic uocem ferream mihi dari

optarem, hic

optarem, hic mihi tandem auxilio opus est tuo. Ad te iterum diue Xyste mi here, mi domine mi pater optime confugio. Erige labantem mentem. Absterge oculis lacbrymas. Excita uocem debilitatam. Tuis auspicys cœpta est, tuis auspiijs finiatur oratio. Anno igitur ætatis eius sexagesimosexto, tot ac tantis rebus præclarissime gestis, cum diuus Clementes Pontifex Maximus grauiter egrotare cœpisset, omnes in Xystum oculos conjciebant, omnes illum Pontificem Maximum designabant. Hunc unũ aut aliũ nemine posse rẽ publicã Christianã, ac Pontificiam autoritatem, uitio temporum labefactatam, bumanarum ac diuinarum rerum scientia, Vitæ ac morum integritate, omni deniq; uirtutum genere conflata sapientia, ad integritatem pristinam restituere. Pluris equidem fecerim istum omnium mortalium consensum, atq; iudicium, q̃ si fuisset Pontificatum assecutus. Nam pleriq;, uel pessimi quidem homines, principatus ac summas dignitates adepti sunt, qui uero ijs digni iudicati fuerint, q̃ paucissimi. At ille longe aliter sentiebat. Se indignum tanto munere iudicabat. Quid? q̃ toto illo anno, qui illius obitum præcessit, nunq̃ quicq̃ aliud q̃ de futura morte cogitabat. Nihil nisi de morte loquebatur. Huc se parabat. Ad futuram uitam omnes suæ cogitationis neruos intendebat. Satis annorum, Satis dignitatum. Nihil sibi amplius optandum asseuerabat q̃ ab hac luce, quin potius ab ijs tenebris, ad illam cœlestem lucem, atq; æternam patriam, si ita sua merita postularent, migrare. Senex sum inquit, iam inutilis, & fortasse etiam grauis. Quæ ea modestia? se grauem, se inutilem appellabat, qui totum orbem suo splendore, uelut alter sol, fœcundissimis sapientiæ radijs illustrauerat. Procuratorẽ ordinis uocari iubet. Imperat scilicet Sepulchrũ sibi spetiosissimũ cõstrui. Paria mamora cõquiri. Praxiteles & policletos qui pulcherrimas uirtutum statuas inciderent accersiri. Hinc prudentiam ac temperantiam, Inde iustitiam ac fortitudinem, Superne, magni dei patris barbatam imaginem, sinistra manu orbem gestantem, dextera prælatis duobus digitis omnia moderantem. Inferne, sua insignia. Se uero medium dormienti similem, eleganti manu sculptum collocari. Argentum, aurum, lapides preciosos, quibus exornari maxime posset. In sumptum demq; uim magnam pecuniarum expediri. Optabat fortasse uiuens tam speciosam Sepulchri molem spectare. At inquit extra templum olim Mineruæ, nunc deiparæ Virgini Consecratum, ubi gradus ascenderis, in ipso templi uestibulo, foueam effodito. intus opere tectorio leuigato. In eam nullis sumptibus, nulla funebri pompa, meum cadauer conjci iubeo. Ridebamus omnes quasi ioco, non serio dixisset. Si nobis superstitibus moreretur id nequaq̃ esse passuros affirmabamus. Habendam esse dignitatis rationem, dandum aliquid consuetudini. In ipso templo, loco aliquo illustri, ponendum Sepulchrum, non magnis quidem, sed tamen honestis sumptibus exornatum. Ille nobis leniter subirasci. Non æquum esse in ipsis templis, quæ q̃ mundissima esse decet, ut in quibus diuinus cultus celebratur, olentia cadauera inferri. Nullum esse locum, non Sepulchris, non cadaueribus occupatum. Parietes, pilas, columnas, pauimenta, dehonestari. Sæpe etiam fœtoribus e putrefactis cadaueribus excitatis, aerem pestilentem creari. Non sic ueteres. In Cœmiterijs, circa tẽpla, sub diuo, loco sacro, cadauera sepeliebant. In ijs, diuitibus ẽt ac nobilibus, quos ea cura tãgebat, sepulchra magnifica erigebãtur. Passim per oẽs christianorũ Prouincias, per oẽs Ciuitates, per omnia loca, circa omnia tẽpla, uetustissima sepulchra intueri licere. Nõ cõsuetudinẽ esse hac

nostrum,

noſtrum, ſed abuſum. Funebres ſumptus, nihil ad mortuos pertinere. rectius illos in uſum pauperum erogari. Proinde deſineremus moleſti eſſe. ſcire ſe tandem quid facere. Non uerbis tantum, aut ſcriptis, ſed factis etiam, atq; exemplis, populos inſtruendos eſſe. Non deniq; tantum nobis pecuniarum relictarum, unde iſtec magnifica facere poſſemus. Vicit autoritate, uicit rationibus. Tandem ſepulchrum illud ſpetioſiſsimum, quale quidem uidere potuiſtis, erectum eſt. Mens futurorum præſaga, ac diuino numine illuſtrata, eius fœliciſsimum exceſſum inſtare prænunciabat. Igitur diuo CLEMENTE *adhuc egrotante, de cuius ſalute iam medici deſperauerant, ecce* Xyſtus, *quaſi ſe tanto oneri ſurriperet, cui ſe imparem extiſtimabat, ut cederet uidelicet meliori, profluuio uentris debilitatus, ac leui febricula correptus, non tam magnitudine morbi, q̃ ſua met ipſius ſponte, aut certe non inuitus, quarto idus auguſti, fœlicem illam animam, deo optimo maximo a quo profecta erat, reſtituere ſe ſtinauit. Cuius ſanctiſsimum Cadauer, omnibus quidem ſeculis uenerandum, in eo ipſo ſepulchro conditum eſt, quod ipſe iam uiuens effodiendum curauerat. Vultis fortaſſe ſcire quid ille fecerit moriens? Vultis ſcire quid moriens loqueretur? Vbi morbum ingraueſcere animaduertit, non terrore aliquo perturbatus, ſed læta fronte, atq; alacri uultu, ad ſuos familiares conuerſus, qui ſedulo aſtabamus, Video inquit inſtare diem reſolutionis meæ. Vtinam mihi hoc potiſsimum tempore, ad illam celeſtem uitam, poſita hac putri mortalis corporis mole, liceat migrare. Inſtabat ſolenne feſtum aſſumptionis deiparæ uirginis, eo potiſsimum die quaſi cum ipſa uirgine cœlum aſcenſurus, expirare cupiebat. Nihil eum terrebat mortis cogitatio. Sæpe ad cœlum ſublatis manibus atq; oculis, hæc uerba dicere ſolebat. Tu ſcis domine, tu ſcis. cætera ſupprimebat. Quid.n. illum dicere uoluiſſe extiſtimatis? Ego uero ſic opinor. Tu ſcis domine, tu ſcis hominem eſſe me atq; mortalem, at peccant homines, peccaſſe fateor, tu peccantis hominis miſerere. pro quo & fieri mortalis, & mortem obire non dubitaſti. Tu ſcis inq̃ domine, tu ſcis nihil boni unq̃, niſi tuo adiutos præſidio, non modo facere, ſed ne cogitare quidem mortales poſſe. Si quid ergo unq̃ recte dixi, ſi quid feci, ſi quid ſcripſi, non id mihi quidem arrogo, ſed tibi acceptum referri oportere confiteor. Hæc itaq;, atq; ijs etiam meliora, illum arbitror dicere uoluiſſe. Inſtabamus cibum hauriret, Reſumeret uires, in tantum ſpem, atq; omnium expectationem, uiuere non recuſaret. Inepti inquit, quid petitis ignoratis, niſi forte ueſtra commoda, meos labores. Annos natus ſex ſupra ſexaginta, in laboribus ſemper uerſatus ſum, nunq̃ ne erit quieſcendum? An deſuturos extiſtimatis, qui me longe meliores, humeris ualentioribus, tantum poſsint oneris ſuſtinere? Vos corticem tantum, ac ſpetioſam pontificatus faciem intuemini, quæ curæ, quæ ſolicitudines, qui deniq; labores intus lateant, non uidetis. Nocte illa quæ diem mortis præceſsit, accito ſacerdote conſcientiam diligentiſsime expurgauit. At quibus criminibus, quibus ue ſordibus? Qui illam ſingulis ſeptenis diebus diſcutere conſueuerat. Exiguam ſuam ſupellectilem pauperibus erogandam. Se uero ſine ullo honore, ſine funebri pompa, ſine ſumptibus, noctu, ſepeliendum teſtamento mandauit. Mane (quid enim aliud uir ille ſanctiſsimus poterat cogitare?)* SACERDOTEM *iterum uocari iubet, Sacratiſsimum* CHRISTI *Corpus afferri. Quod ubi præſto fuit ſuis met ipſius uiribus innixus, in genua ſenile corpuſculum, egritudine confectum, repente quaſi nunq̃ egratauerit erexit. Ac tanti*

numini

numinis maiestatem ueneratus, præ lætitia manantibus lachrimis, in hæc pauca uerba prorupit. Tu uere es mortalium cibus, quem qui pie sumpserunt nunq̃ amplius esuriant. Tu hinc abeuntibus præbes uiaticum saluberrimum. Te colo, te ueneror, te adoro, te deum esse confitcor. Non eram dignus ut intra meos lares uenires, qui me uel uno tantum uerbo, seruare potuisses. flebat ipse spei plenus ac lætabundus, nos miseri ingenti dolore perculsi etiam lugebamus. His dictis summa pietate, ac reuerentia, hausto illo diuino nectare, paulo post fœlicem illam animam expirauit. Videte obsecro patres amplissimi q̃ porem uitæ exitum præbuerit. Quod si ex Solonis sententia, non ante hominis fœlicitatem iudicare debemus, q̃ extremum uitæ diem obierit, quid tandem obstat, quominus hunc hominem fœlicissimum iudicetis? Nam si illius uitam, cum morte conferre uoluerimus, illum sane fœlicissimum fuisse comperiemus. Primum quidem illustri patria, atq; honestissimis parentibus genitus, diuorum auspicijs educatus, non humana quidem, sed diuina castra sectatus, omnibus muneribus cum summa laude atq; integritate perfunctus, summum religionis suæ fastigium est consecutus, Deinceps non principum fauoribus, non factionibus, non generis nobilitate, quippe qui non ab atauis regibus, sed ab honestissima familia genus ducebat, non muneribus, non pecunijs, sed uirtutibus tantum innixus, poscentibus suis meritis, cardinalis creatus in eodem semper tenore uitæ perseuerauit. Qui ne si Cardinalis quidem unq̃ fuisset, aut nullam fuisset aliam dignitatem adeptus, non iccirco tamen illum minus fœlicem existimauerim. Quem non magistratus, non dignitates, non ulla deniq; externa bona, sed illius diuinæ uirtutes fœlicem atq; beatum faciebant. Quas usq; ad extremum uitæ diem incorruptas seruauit. Nam iustitiam quis unq̃ Constantius coluit? Quem non minæ, non preces, non gratia, non odium, non munera deniq; ulla, unq̃ corrumpere potuerunt. Fortitudine quis unq̃ fortius? Quẽ aduersa fortuna nunq̃ infregit, prospera nunq̃ inflauit. Cuius diuinam uirtutem labores, erumnæ, pericula, non modo non frangebant, sed potius acuebant. Prudentiam uero quis unq̃ prudentius? Qui nunq̃ quicq̃ temere uel dicebat uel faciebat. At temperantiam nemo unq̃ effusius, atq; etiam (ut ita dicam) intemperantius coluit. Etenim hæc uirtus, cum modum rebus omnibus alijs statuat, ipsa sibi finem nunq̃ præscribit. In qua excolenda Xystus noster nunq̃ finem ullum faciebat. Nam castitatem ab ipso natali die, usq; ad extremum uitæ exitum inuiolatam seruauit. Nulla post illius fœlicissimum excessum fœda libidinum relicta uestigia. Iram, ad quam naturali quodam impulsu propensior uidebatur, nemo diligentius compescuit, ut ne in suos familiares quidem, uerbum unq̃ ullum atrocius protulerit. Cæteras passiones ita calcabat, ut nunq̃ supra rectam rationem illas erumpere pateretur. Paucis quidem, ac minimis contentus, tantum cibi ac potus hauriebat, quantum naturæ satis esse existimabat. In paupertate ditissimus. In consilijs capiundis prudentissimus. In rebus cum priuatis, tum publicis administrandis, iustissimus. In aduersis ac prosperis æquæ fortissimus. In libidinibus, ac uoluptatibus temperantissimus, atq; castissimus. Simplex, Verax., Gratus, Liberalis, ut nullam in hoc homine uirtutem non fuisse contendam. Quod si ad aliquam partem fœlicitatis ad posteros transmissam memoriam pertinere existimatis? quis tandem XYSTO nostro fœlicior unq̃ fuit, atq; beatior? cuius nomen

tot suis

tot suis castigatissimis lucubrationibus, ac propemodum infinitis uoluminibus, per omnes scholas, per omnia gymnasia, apud omnes gentes, apud omnes nationes; per totum deniq; orbem terrarum, celebratur. Vixit itaq; semper fœlix suis tantum uirtutibus contentus. Fœlicissime etiam uitam finiuit. Non illum scelerum conscientia stimulabat, non terrore mortis cruciabatur, nihil quod ad Christianum hominem, ac utrum sanctissimum pertineret, prætermisit. Omnia dixit, omnia fecit quibus illum ad cœlestem illam patriam inter diuos relatum, ascendisse credamus. Expectabatis fortasse, quando scilicet tam multa de hoc homine dicta sunt, cuius tanta esset opinio sanctitatis, ut aliqua miracula, quibus uitæ sanctitas declarari creditur, enumerarem? At quæ miracula? subcreuisse uidelicet pilos, Auiculas sponte aduolasse, Odorem aliquem suauissimum e cadauere excitatum? Puerilia inquis sunt hæc, & quæ sæpe homines mentiantur. Quæ igitur? loripedes recte ambulasse? audiuisse surdos? Cecos uidisse? Et si mauultis, mortuos etiam ab inferis reuocatos? Sunt quidem hæc magna, & quæ non nisi diuina quadam uirtute fieri posse creduntur. Sed tamen audiui sæpe, præstigijs quibusdam, ab improbissimis etiam hominibus, hæc, aut certe ijs similia, fieri posse. An ullum maius miraculum esse potest, q; in tam corrupto orbe, in tam perditissimis moribus, in tanta libidinum ac uitiorum omnium licentia, sese innumen, atq; incorruptum seruasse. Id siquidem magis admiror q; recte loripedes ambulare, q; surdos audire, q; cecos uidere, q; deniq; mortuos ab inferis reuocari. Quæ ut non sunt ab omnibus sapientibus contemnenda, sic ubi potissimum de sanctitate uitæ, ac morum integritate constat; non sunt admodum requirenda. Quo circa patres amplissimi, cum satis signorum, satisq; miraculorum habeatis, quid tandem cessatis hunc hominem uere sanctum, in albo sanctorum ascribere? atq; illi meritos honores decernere? Num ad probandam huius hominis sanctitatem, sunt uobis trecentorum annorum testimonia requirenda? Num uetustissimi annales euoluendi? An plus aliorum testimonijs q; uobismet ipsis credetis? Vidistis, collocuti estis, inter uos unus ex uestro ordine quotidie uersatus est. An uultis hanc prouinciam posteris demandare? Vultis ne q; hanc palmam uobis de manibus extorqueri? Non enim dubito, si nunc cessatum fuerit, aliquando tamen tantæ uirtutis habendam esse rationem. Non patietur (mihi credite) posteritas, tantam uirtutem inhonoratam tacere. Crescet in dies illius sanctitatis opinio. Addet etiam aliquid potius, q; quicq; detrabat ipsa dies. Nunq; erit tanti uiri memoria interitura. At ego, si omnes cessent, ut ad te tandem diue Xyste me conuertam (non enim inane sepulchrum sed cœlum ipsum intueor, ubi te uelut fulgentissimum uirtutum omnium sydus, inter beatissimos illos heroas, ac fœlicissimas animas, quæ Christum pie ac sancte coluerunt, non hisquidem lippis, ac caligantibus oculis, sed certissimo mentis lumine, locatum esse conspicio) nequaq; cessabo pro sanctissimo numine, quicquid mihi superest uitæ, te colere, te uenerari. Nunq; ego te (quippe qui tuarum uirtutum locupletissimus testis sum) quicquid ponderis, quicquid autoritatis, quicquid deniq; fidei mea uox unq; est habitura, certissimo, ac uerissimo testimonio, defraudabo. Dixi.

FINIS.

Augustino

AVGVSTINO TRIVVLTIO PRINCIPI ILLVSTRISSIMO, *Sacrosancte Romanæ Ecclesiæ, Sancti Hadriani Diacono Cardinali amplissimo, omnium bonarum artium cultori, Io. Baptista Flauius Aquilanus hero suo. S. D.*

OST *obitum Sanctissimi uiri, Thomæ de Vio Caietani, Tituli Sancti Xysti, Cardinalis amplissimi, ab herilibus obsequijs aliquantulum ocij nactus, tametsi in colligendis meis sarcinulis non parum fuerim occupatus, sopitas iampridem, ac torpentes musas, uelut ab inferis reuocatas, excitaui. ne id quidem satis meo genio. Sed tantumdem apud me, cum dolor, tum officium ualuere, quantum apud alios indignatio. Cecini itaq; rustica sane musa, sed non (ut reor) inofficiosa, heri olim mei uitæ seriem, obiter nempe, ac tumultuose uiri quidem mea, atq; adeo omnium qui illum recte norunt sententia, doctissimi atq; integerrimi. Non sum omnes eius laudes prosequutus. plures .n. ommisi de industria. Creuisset quippe in immensum opus. ac ueritatis fidem diligens officium corrumpere potuisset. Quicquid autem hoc est ineptiarum mearum iccirco tibi lubens dicare constitui, ꝙ & hærus meus es, & illum sanctissimum uirum præ cæteris omnibus diligebas. Leges itaq; cum uoles, non tam mea hac musa allectus, ꝙ tanti uiri, tuiq; uicissim amantissimi, memoria delectatus.* Vale.

Omnia misceri bello cum Xyste uideres,
Et nutare orbem, vastasq; instare ruinas,
Religione patrum extincta, moresq; iacere,
Nec quicq; sanum, aut tutum appareret in orbe,
Cælum ipse ascendisti. Et qua est rapidissimus orbis,
Inter utrumq; polum radianti sydere fulges.
At quæret fortasse aliquis, quibus artibus astra
Intrasti, aut quæ tandem admota est machina cælo.
Num aggesti montes, olim ut fecere gigantes?
Aut aptasti humeris, ceu quondam dedalus, alas?
Hic mihi prestari uellem latera ampla, Canorum
Pectus, & immensam uocem, lachrymasq; perennes.
Hic mecum tantam iacturam defleuat orbis.
Musarumq; chorus dictent mihi flebile carmen,
Dum tibi iusta cano, & cineri pia munera soluo.
Atq; tuas strictim percurro carmine laudes.
Non fictas laudes, turpi mercede locatas.
Liuor edax procul hinc, procul hinc mala lingua, uel auris,
Audiet inuita hæc, inuitaq; lingua loquetur.
Ni procul hinc aberint cogentur uera fateri.

Auribus

Auribus admittent yrenis liuore carentes.
Natus in excelsa tyrrheni litteris arce,
Cui nomen Caieta dedit, tumuloqꝫ perenni
Reddidit insignem hunc clari genuere parentes.
Quæ uisa in somnis mater? quæ fata canebat?
Diuus adesse Thomas in somnis uisus aquinas,
Qui puero rudimenta daret, moresqꝫ doceret.
Et tandem in cœlum sanctis gestaret in ulnis.
Religio huic primum placuit. quam pectore toto
Hausit. & hæc primum quamuis puer induit arma.
Non inter lixas, aut segnes miles agebat.
Primus inire aciem, postremus cedere bello.
Munera militiæ Christi, uirtute subibat
Intrepidus. Noctem insomnem, lucisqꝫ labores
Pertulit. atqꝫ alacris, quoties rem cum hoste gerebat,
Terga dedit nunꝙ, nunꝙ nisi uictor abibat.
Quin etiam grauibus quantum de rebus agendis
Cessabat, studijs tantum impendebat honestis.
Hic logicen, physicenqꝫ, & mystica sacra deorum
Perdidicit, Docuit, scripsit, simul omnia nouit.
Nec uacat in terris usqꝫ locus, omnia plena
Librorum, summo quos scripserat iste labore.
Indolis hunc tantæ, tantæ uirtutis amore,
Nec dum plena ætate uirum, iuuenilibus annis,
Præficiunt, patremqꝫ uocant, dominumqꝫ, magistrumqꝫ.
At quibus auspicijs, aut qua pietate regebat
Religionem ipsam, nulli nisi forte proteruis
Ignorare licet, quæ iam custode remoto,
(Mentiri cupio) tandem laxata iacebit.
Et priscos mores, mandataqꝫ prisca relinquent,
Quæ ueterum ad normam Xystus seruare coegit.
Iulius hunc primum diuus, ni fata negassent,
Virtutem admiratus, uitam, & fortia facta,
Incorruptam mentem, & mores, Castaqꝫ semper
Pectora, puniceo uoluit decorare galero.
Quam multus fueras olim? nomenqꝫ sonabat
Cuncta per ora tuum? tunc cum uelut agmine facto
Secessere

Secessere patres, ciuilia bella parantes,
Dum trepidant alij, atq; in primis iulius, ipse
Consilio occurris, molem uirtutis & alti
Ingenij opponis, Quam forti pectore solus,
Ceu quondam Cocles, uirtus Romana, ruentem
Sustinuisti aciem? atq; ut pons defensus ab illo,
Pontificum uirtute tua firmata potestas.
Apparet clypeus, totum monumenta per orbem
Visuntur, uigili lucubrata uolumina nocte.
Iulius ut cessit fatis, leo maximus orbem
Excipit. atq; Thomam(nanq; id tunc nomen habebat)
Consilijs adhibet. sacrumq; intrare senatum
Cardinea clamyde indutum, galerisq; superbis
Inter purpureos patres incedere iussit.
Et titulum adiecit diui cognomine Xysti.
Mox ad germanos mittit, sedare tumultus
Imperat excitos, dirum calcare lutherum.
Fecissetq; satis, Cessissent omnia uotis,
Ni superi obstarint. Mors cæsaris improba magni
Omnia turbauit. manibusq; elabitur hostis.
Inde noua insurgunt studia, & pars altera regem
Gallorum imperio, pars altera parthenopeum
Destinat. Huic Carlo nomen, genitorq; Phylippus,
Austria quem genuit domus inclyta germanorum.
Par uirtus, par forma, ætas, paria omnia, utrumq;
Imperio dignus, dispar fortuna, fauorq;.
Ipse leo gallis fauet, & germania alumno.
Obstabant leges, iurataq; numina regi
Parthenopeo, odio insequitur germania gallum.
Certatum utrinq; est magno conamine, tandem
Consilium mutat leo, legem & uincula soluit.
Sic uisum superis, cessit uictoria carlo.
Qualis in hoc ludo fortunæ Xyste fuisti?
Non ullis precibus, nullo corruptus ab auro,
Officio insistis. Seruantur iussa leonis.
Cæsar agit grates. non est offensus ab illo
Gallus. & ancipitem uicit prudentia casum.

Inde

Inde urbem rediјt. Leo maximus aſtra ſubiuit.
Mutatur rerum facies. coguntq; ſenatum.
Diſceptantq; patres. Vicit ſententia Xyſti.
Pontificemq; creant, cui tradidit hadria nomen.
Vix dum urbem ingreſſus, uix regni ſceptra tenebat,
(Nam procul hinc aberat, populoſq; regebat hyberos)
Xyſtum ad ſe uocat, & ſuſpenſus talia fatur.
Audio pannonios turcæ uexarier armis.
Quod niſi ſuppetias cito mittimus, opprimet hoſtis
Pannoniam, regemq; pium, populumq; ferocem.
Imminet italiæ, chriſtumq; extinguere tentat.
Vade celer, ceſſare nephas, pelle ocia Xyſte.
Hæc fatus lacbrymans, uim magnam tradidit auri.
Pauca refert Xyſtus quæ tempus poſtulat, & res.
Nec mora carpit iter, montes atq; inuia ſaxa,
Fluminaq;, & quicquid tandem cupientibus obſtat
Peruicit pietas, nullo ſuperata labore.
Preterit Italiam, germanas preterit alpes.
Tantum iter emenſus, tandem peruenit ad iſtrum.
Excipiunt læti uenientem, occurrere campis
Pannonij gaudent, peragit mandata, piumq;
Conſilio, atq; opibus, regem confirmat, & omnem
Pannoniam. ultro alacres hoſtem iam inceſſere tentant.
Inuidit ſemper rebus fortuna ſecundis.
Vix bene pannoniam attigerat (ſic dij uoluere)
Nuntia fama mali uolucres inuecta per auras,
Pontificis mortem, turbariq; omnia Romæ
Nuntiat. Incertum quid agat, remearet ad urbem?
Longum iter eſt, tempuſq; breue, expectare moleſtum.
Expectare libet tamen. hæc ſententia uicit,
Pontificis ueniant donec mandata futuri.
Interea patres ineunt ſuffragia, Clemens
Septimus eligitur. Poſtq̃ eſt in ſede locatus
Pontificum, ſtatim Xyſtum uocat, ille remenſo
Tam uaſto ſpatio terrarum, uenit ad urbem,
Pontificemq; adit, & pedibus ſacra oſcula figit.
Excipit hunc lætus Clemens, ueneratus amicum.

Multa

Multa inter sese de bello & pace loquuti.
Pannonij quid agant, & quid germania tentet,
Quoue loco sit sacra fides, quid forte lutherus,
Molitur, quid turcha ferox, quæ deniq; sit spes,
Et quæ sit tandem Xysti sententia poscit.
Nec quicq; occultum, palam nihil, omnia Xysti
Consilio, quæcunq; fidem, moresq;, deumq;,
Tangebant, summa tractans pietate gerebat.
Et si quod monstrum Christi uastaret agellum,
Xystum opponebat, tanq; stheneleius alter.
Hic uelut alcides alter, monstra omnia uicit.
Quot Christi hostes prostrarit, germania testis,
Testis seiuncti penitus toto orbe britanni.
Semper in aduersis idem, rebusq; secundis.
Qualis in urbe fuit capta, q; pectore forti,
Ipse ego sum testis, uidi, piguitq; uidere
Urbem direptam, & spumantem sanguine tibrim,
Et seuire hostes nullo discrimine passim
Cædibus infandis, turbariq; omnia luctu.
Tum Xystus, licet ante oculos instare uideret
Mortem atram, & gladios consperfos cæde recenti,
Virtutis clypeum obiectans, fortissimus unus,
Armatos stetit ante hostes, atq; increpat ultro.
Siccine uos sanctam uastatis cædibus urbem?
Hæc tellus quam uos pedibus calcatis iniquis,
Sanctorum patrum sacris tegit ossa sepulchris.
An nulla est uobis pietas? num defuit hostis
Impius? En uestris uacat impia terra triumphis.
Nos Christum colimus. quæ uos dementia cœpit?
Hostibus hunc decuit ueris haurire cruorem.
Talibus, atq; alijs dictis audacibus, hostem
Terruit. Ille uirum sanctum ueneratus adorat,
Paupertem excusans q; tam impia sumpserit arma.
Nec quisq; est ausus manibus tractare nephandis.
Virtutis tanta est, rectæq; potentia mentis.
Quid q; in immensa urbis strage, arma inter, et hostes,
Incensasq; domos, mactataq; corpora passim,
Horrendos

Horrendos inter strepitus, uastosque fragores,
Aere cauo excussosque inclusis ignibus orbes,
Virtutum intrepidus, tutam collectus in arcem,
Abstrusos aperit sensus, diuinaque regis
Carmina, qui cecinit magni primordia Christi.
Extat opus toto nullum preclarius orbe.
Sed parum externos hostes uicisse putandum,
Inuictum uictor ni se quoque uinceret ipsum.
Hic quamque summo fuerat decoratus honore,
Nunquam habitum sacræ mutauit religionis,
Qua semel hic teneris puer est imbutus ab annis.
Perpetuusque tenor uitæ, immutata uoluntas.
Non unquam flecti precibus, precioque, minisque
Hic potuit, tantum rectum iustumque colebat.
Atque animi motus, mira uirtute repressit.
Nec regnare illos passus, seruire coegit.
Nec simulare unquam, nec dissimulare sciebat.
Cuncta in aperto, eadem in corde, atque in fronte gerebat.
Diuitias contempsit inops, sed ditior ipso
Pauper erat chroeso, atque myda, crassoque superbis.
Non opibus, gemmisque, aut fuluo ditior auro,
Sed modicis contentus erat, fictilibus usus,
Et tenui mensa, qualem natura poposcit.
Virtutum omnium erat specimen, morumque magister.
Quid mihi fabritium narras? aut forte Catonem?
Aut illos septem quos iactat grecia mendax?
Et quoscunque alios quos est uenerata uetustas?
Hos facile equauit, uel (si fas dicere) uicit.
Artibus his tandem Coelum conscendit & astra.
Hos igitur montes, has uirtus tradidit alas.
Hæ uires, hæc tandem admota est machina cælo.
Religio, sancti mores, & casta per omnem
Aetatem uita acta, p , durique labores,
Ad superos peperere uiam, cæloque locarunt.
Fœlix o nimium fœlix, nimiumque beatus,
Mortalem exutus uitam, nunc denique uiues.
Et fructum uitæ innocuæ si fine frueris.

N as